

أَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
هَمْدُهُ وَنُصِيْدُهُ عَلَى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ

بفضل خدا و رحم او تعالی هوالم

از جانب عبد الله تعالی الضعیف میرا بشیر الدین محمود احمد خلیفۃ المسیح الثانی و امام جماعت
بخدمت حضرت امیران اعلان لندن فرزند و اکثر کشور افغانستان و ممالک محروسه
السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

حضرت والا! این چند سطور که بنظر ترفع جاه جناب الادبہ نیت افادہ عام طبع
نموده پیش میکنم امید دارم که آن والا جاه با وجود قلت فرصت بمطالعہ آن کیف گوارا
فرموده برای بنده منت نهند و پیش حضرت حق تعالی باسر خروئی کونین عزت دارین
حاصل کنند

تحریر این مکتوب مبنی بر دو غرض است :-

اول این که این عاجزان ندائے را که بجهت فراہم آوردن کافۃ الناس بر کلمۃ
اسلام از جانب حق تعالی دریں زمان بلند شده بحضرت والا برسانند
دوم اینکه چند افراد جماعت احمدیہ کہ زیر سایہ مملکت حضرت والا سکونت میدارند

و انائے سرار قلوب علیم بذات الصدور صرف ذات پاک او سبحانہ و تعالیٰ است ہر کس
کس جزا و تعالیٰ دم نہ تواند زد کہ من بر خیالات اندرون سینہ مانے مردم آگاہی میدهم
از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ ام کس عارف تراست۔ آن مقرر عالم
مے فرماید :-

انکم تختصمون الیّ۔ و انما انا بشر مثلكم۔ و لعل بعضکم ان یکون
الحق بحجته من بعض فان قضیت لاحد منکم بشیء من حق اخیه فاما
اقطع له قطعة من النال۔ فلا یأخذ منه شیئاً۔

(صحیح بخاری۔ کتاب الاحکام۔ باب موعظة الامام للخصوم)

یعنی بعضی از شما نزاع یا خصوصیت بغرض انفصال پیش من آرند و من نیز مثل شما بشتم
و باشد کہ یکے از شما بہ نسبت دیگرے در حجت آوردن قابل تر بود۔ پس اگر من کسی
از حق برادر او چیزے بدهم۔ پس جزا این نیست کہ من او را یک پارہ آتش میدهم۔
او را باید کہ از او چیزے نگیرد ۔

و همچنین در حدیث آمده است از اسامہ بن زید رضی اللہ عنہ کہ گفت :-

بعثنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی سرية۔ فصبحنا الحرقات من

جھینة۔ فادرکت رجلاً۔ فقال لا اله الا الله۔ فطعنته فوق فی

نفسی من ذالك۔ فذكرته للنبی صلی اللہ علیہ وسلم۔ فقال رسول اللہ

صلی اللہ علیہ وسلم اقال لا اله الا الله وقتلتہ؟ قال قلت یا رسول اللہ

انما قالها خوفاً من السلاح۔ قال افلا شققت عن قلبہ حتی تعلم

اقالها ام لا۔ (صحیح مسلم۔ کتاب الایمان۔ باب من مات لا یشرک باللہ)

یعنی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مارا در سر یہ فرستاد۔ مابا ہدا دال بر قبیلہ حرقات کہ از
نبی جہینہ است رسیدیم۔ پس یک نفر از ایشان گریہ آمد و کلمہ توحید بر زبان راند۔
من بدل اعتنائے نہ کردہ اوراکشتم۔ اما ازین کار در دل من خلجانے پیدا شد پس
ایں واقعہ را پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عرض کردم۔ فرمودند۔ آیا با آنکہ دلالہ
الا اللہ گفتہ بود اوراکشتی؟ گفتم یا رسول اللہ! آں کس محض از خوف سلاح کلمہ
توحید بر زبان راندہ بود۔ فرمودند۔ اخلا شقت عن قلبہ۔ آیا دل اورا شگاف
ندیدی۔ تا ترا معلوم شدے کہ او ایں کلمہ از دل گفتہ بود یا نہ؟

الغرض فتویٰ بر بیان زبان مے باشد نہ بر خیالات اندرون سینہ۔ چرا کہ
بر خیالات دل بجز خدا تعالیٰ دیگرے را اصلاً اطلاع نیست۔ و ہر کہ بر خیالات
دل مردم فتویٰ میدہد۔ اولاً ریب کاذب است۔ و بدر گاہ خداوندی قابل
مواخذہ :

پس ہر گاہ ما مردم کہ افراد جماعت احمدیہ ہستیم۔ خود را مسلمان و ائمہ کیم
بیچ کس را نہ رسد کہ در بارہ ما اینچنین فتویٰ دہد کہ اسلام ما صرف نمودنی و دعوائے
اسلام ما محض بغرض نمائش است۔ و از دل منکر اسلام ہستیم یا ایمان بر سالت
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نداریم۔ و کلمہ دیگر غیر کلمہ اسلام بر زبان مے رانیم۔
یا قبلہ دیگر احداث نمودہ ایم :

و اگر ایں گونه اتہامات و الزامات کاذبہ نسبت ما جائز است۔ و برین صورت
مانیز متعلق اینچنین مردم افترا پرداز تو انیم گفت کہ ایشان رظاہر دعوائے اسلام
دارند۔ اما چون بہ خانہ ہائے خود مے روند۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را دشنام

مسند امام احمد حدیث سامعین زید

مے دہند۔ و بر دین اسلام طعنہ مے کنند۔ لیکن ما مردم بنا بر مخالفت کسے ہرگز حق را
از دست ندہیم۔ بالنسبت ہر کس بریں بنا پر حق فتویٰ ندہیم کہ او ہر چہ ظاہر میکند۔ در
باطنش خلاف اوست۔ بلکہ ما زیر حکم شریعت متعلق بہاں سخن بحث کنیم کہ او خود میگوید
بعد ازین من عقائد جماعت خود را پیش آں شاہ والا جاہ می آرم تا جناب والا
غور فرمایند کہ ازین عقائد کدام عقیدہ خلاف دین متین است :

۱۔ یاقین میداریم کہ خدا تعالیٰ موجود است۔ و برہتی ادایان آوردن اقرار
بزرگ ترین امور راست حق است۔ نہ اتباع دہم و گمان۔
۲۔ یاقین میداریم کہ اللہ تعالیٰ یگانہ است۔ ہر کس شریک او نیست نہ در آسمان
و نہ در زمین۔ و ہر چہ ما سوائے حق تعالیٰ ہست ہمہ مخلوق است۔ و در ہر حال
ہر آن محتاج بہ اعانت و شہتی او بجانہ و تعالیٰ۔ او نہ پسرے دارد۔ نہ دختر۔ نہ پدر نہ مادر
نہ زن۔ نہ برادر۔ و در توحید و تفرید خود یگانہ است۔

۳۔ یاقین میداریم کہ ذات او تعالیٰ پاک است۔ و منزہ از جملہ عیوب و نقائص۔ و
جامع جمیع محامد و محاسن۔ ہر عیب نیست کہ در ویافتہ شود۔ و ہر حسن جمالی نیست
کہ در وی موجود نباشد۔ قدرتش را حدے نیست۔ و علمش را پایانے نہ۔
او محیط کل اشیا است۔ و ہر چیزے نیست کہ احاطہ او تعالیٰ تواند کرد۔ او
اول و آخر و ظاہر و باطن است۔ خالق جمیع کائنات و مالک جملہ مخلوقات۔ تصرف
او نہ گاہے پیش ازین باطل شدہ۔ و نہ اکنون عاقل است۔ و نہ بعد ازین اہل شود۔
او زندہ است۔ و موت و فوت را بدو راہ نیست و پایندہ است۔ فنا و زوال
بر وی روا نیست۔ جملہ کار ہائے او بہ ارادہ او تعالیٰ مے باشد۔ نہ بروجہ اضطرار

الکونیز ہر چنان بر عالمین حکومت و فرمان روائی میکند چنان کہ در سابق میکرد و تعطل ہر گاہ
بہ صفاتش راہ نیاید۔ بلکہ او در ہر آن و ہر زمان قدرت خود را واسع نماید۔

۴۔ یاقین میداریم کہ ملائکہ مخلوقی است مرخدا تعالیٰ را کہ مصداق یفعلون ما
یومرون حکمت بالغہ او تعالیٰ ایشان را برائے نظام امور

مختلفہ آفریدہ است۔ و ایشان فی الواقع موجود اند۔ نہ اینکہ وجود ایشان فرضی و
خیالی باشد و حق تعالیٰ ذکر ایشان محض بطور استعارہ فرمودہ باشد۔ و بذات او تعالیٰ
ہمانساں احتیاج و افتقار دارند۔ چنان کہ نوع انسان یا دیگر مخلوق با محتاج و مفتقر
است۔ و او تعالیٰ در اظہار قدرت خود محتاج بہ ایشان نیست۔ اگر میخواست۔
بغیر آفریدن این نوع مخلوق مشیت خود را ہویدا مے ساخت۔ مگر حکمت کاملہ اش
اقتضائے آفرینش زمرہ ملائکہ کرد۔ و ایشان را از کتم عدم بہ وجود آورد۔ و بہ نیجہ
کہ وسیلہ روشنی آفتاب بینائی چشم را قوت بخشیدہ و بذریعہ قرص نان آتش جوع را
فرو نشانده احتیاج او بہ آفتاب و نان لازم نمے آید۔ ہم بریں نسق از اظہار بعض
ارادت خود بواسطہ ملائکہ محتاج بلامائکہ نمیکرد۔

۵۔ یاقین میداریم کہ او سبحانہ و تعالیٰ بایندگان خود کلام مے کند۔ و رضائے خود را
برایشان ظاہر میسازد۔ و این کلام در الفاظ خاص نازل میشود۔ و در نزول
بندہ را پیچ گوشتہ دخل نباشد۔ نہ معیش اندیشدہ آن بندہ مے باشد۔ و نہ الفاظ
آن تجویز کردہ آنکس۔ بلکہ فحوائش ہم از جانب حق تعالیٰ مے باشد۔ و الفاظش ہم از
سبحانہ و تعالیٰ۔ و ہماں کلام برائے انسان غذائے حقیقی و ملاک مدار زندگی
است۔ و بذریعہ ہماں کلام او را با حضرت حق تعالیٰ تعلق پیدا میشود۔ و این کلام

در قوت و شوکت خود ہمیشہ باشد۔ وہی چکس نظیرش نتواند آورد۔ او خزانہ لاتعداد
 لایحسی با خود می آورد۔ وہی چو معدنی باشد کہ چند آنکہ بکاوندش جواہر زواہر از آن برمی آید
 بلکہ از معاون ہم افزوں تر۔ زیرا کہ خزانہ ہر معدن لایہایتی و حدی باشد و حقائق
 و معارف این کلام را حدی و عددی نیست۔ این کلام همچو یک بحر زخا زباید اکنار
 کہ بر سطح آن عنبر سارا طافی در قعر آن لؤلؤئے لالا خانی باشد۔ ہر کہ بر ظاہرش نگاہ بر گمارد
 از بوی خوشش مانع خود را معطر می یابد۔ و ہر کہ در قعر آن غوطہ زند از دولت علم و
 عرفان دامن آمال را مال مال می نماید۔

و این کلام بر چند نوع می باشد۔ گاہے متضمن بر احکام و شرائع باشد۔ و گاہے
 مشتمل بر مواعد و نصائح۔ گاہے بذریعہ حق تعالی ابواب علم غیب می کشاید۔ و
 گاہے بوسیله آن خزانہ علم روحانی و انماید۔ و گاہے بواسطہ نزولش بر بندہ
 اظہار از خوشنودی خود می فرماید۔ و گاہے از نارضا مندیش آگاہی می بخشد۔ و گاہے
 بہ سخنان محبت آمیز مسرت می افزاید۔ و گاہے بہ زجر و توبیخ اورا بر ادائے فرائض او
 متنبہ می سازد۔ و گاہے پردہ از اسرار سر بہ مہر اخلاق فاضلہ براندازد۔ و گاہے
 بر عیوب پنهانی نفس اطلاع میدہد :

الغرض ما ایمان میداریم کہ حضرت حق تعالی بایندگان خود مکالمہ و مخاطبہ میکند
 و آن کلام نظریہ حالات مختلفہ مردم مدارج متفرقہ میدارد۔ و بہ صورت تنوع نزول می یابد
 و از ہر کلامیکہ او سجانہ و تعالی بایندگان خود کردہ است۔ قرآن مجید اعلی و افضل و اولی و
 اکمل است شریعتی کہ در آن نزول یافتہ است۔ و ہدایتی کہ بذریعہ آن دادہ شدہ است
 زمان آن الی ابد الابدین مستدامست و هیچ کلام حق اورا منسوخ نتواند کرد :

۱۔ و یحییٰ یقین میداریم که هرگاه دنیا از تاریکی مملو گشت و مردم مبتلائے فسق و فجور شدند و بغیر مدد آسمانی خلاص مردم از پنجه شیطان دشوار شد و در اینچنین هنگام همواره اللہ تعالیٰ به شفقت کامله و رحمت شامله خود بعضی را از میان بندگان پاک و نیک و مخلص خود برگزیده برائے هدایت بنی آدم مامور کرده است چنانچه می فرماید - و ان من اُمَّةٍ الاٰ خلا فیہا نذیر (فاطر ۳۶) یعنی هیچ قوم نیست که در وے پیغمبر کے از جانب مایاده باشد :

و این برگزیدگان بارگاه حق تعالیٰ به عملهای ستوده و سیرتهای زکیه و مرضیه خود برائے جهانیاں رہنمائے صراط مستقیم مے بوده اند - و حق تعالیٰ بوسیله ایشان بنی آدم را از مرضیات خود آگاه می بخشد - و هر که از ایشان سرپیچید روئے هلاکت دید - و هر که با ایشان محبت و رزید محبوب خدا گردد - و ابواب برکات الهی بر رویش مفتوح شد و رحمتهای نامتناهی بر وے نازل گشت - و بجهت پس آیندگان سیادت و قیادت مسلم شد - و صلح دارین و بهبودی کونین نصیب او گردید :

و نیز یقین میداریم که این فرستادگان خدا که مرغان را از ظلمت بدر کرداری طلع بسوئے نور بخواری و صلح مے کشیدند - بمدارج متفاوت و مقامات مختلفه فائز بودند - و سرداران جبله برگزیدگان و قافله سالاران ایشان حضرت محمد مصطفیٰ بوده است صلی اللہ علیہ وسلم که ذات والا صفاتش را خدا تعالیٰ سید ولد آدم قرار داده - و کافه للناس مبعوث فرموده - آنکه حق تعالیٰ جمله علوم کامله به وے ارزانی داشت - آنکه خدائے عزوجل او را به آن رعب شوکت مؤید کرد - که شاهان

جابر بن شہیدین نام مبارک کش بر خود لرزاں بودند۔ آنکہ ایزد تعالیٰ روئے زمین را از
برائے او مسجد ساخت۔ حتیٰ کہ اُمتِ مروجہ مایش از روئے زمین بقدر یک شبر ہم
نہ گذاشته کہ اورا سجده آں وحدۃ لا شریک لہ زینت نہ دادہ باشد۔ و بوجود
تشریفش سطحِ غبار بعد از ازاں کہ از ظلم و جور مغرور بود۔ بعد از انصافِ معمر شدہ
و یقینِ میداریم کہ اگر انبیائے پیشین عہد فرخ مہر آں رسول اکمل صلی اللہ
علیہ وسلم را یافتندے۔ جز اتباعش چارہ نہ دیدندے۔ چنانچہ ایزد تبارک
تعالیٰ میفرماید: - وَاِذَا اخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ
وَحِكْمَةٍ تَحَرَّجَ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِمَّنْ لَكُمْ مِنْهُ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلِتَنْصَرُنَّ
(آل عمران ع ۹) و چنانکہ خود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ لو کان موسیٰ
وعیسیٰ حیین لہما وسعہما اتّباعی (تفسیر ابن کثیر جلد ۲ صفحہ ۲۴۶) یعنی اگر موسیٰ
وعیسیٰ زندہ بودندے۔ ناگزیر ہر دو اتباع من نموندے۔

۷۔ و نیز یقین میداریم کہ حق تعالیٰ وعائے بندگان خودے شنود و حل مشکلات
ایشان میفرماید۔ و او زندہ خداست کہ انسان در ہر زمانہ و در ہر حال زندگی
اور محسوس میکند۔ و او تعالیٰ بیش از مردمان نیست کہ چاہ کن بجهت کند
چاہ بیسازد۔ و ہر گاہ کہ چاہ مکمل میشود۔ آنرا بے مصرف پنداشته بلکہ مغل مفسد
انگاشته خرد شکستہ دور می اندازد۔ بلکہ او ہمو نورست کہ بغیر او ظلمات محض
است۔ و ہمو جان است کہ بدون آں در چار سوئے عالم جز موت چیزے دیگر
نیست۔ نہ اینکہ او در وقتے کائنات را آفریدہ بود۔ و حالا خاموش و معطل در
گوشہ فراخزیدہ است۔ او در ہر آن و در ہر زمان بایندگان خود تعلق و رابطہ

دارد و عجز و انکسار ایشان ویده رؤئے توجہ بدیشان می آرد و اگر ایشان را
را فراموش کنند او تعالیٰ خود وجود خویش را فرایاد ایشان میدهد و بذریعہ بیدار
خاص خویش ایشان را آگاه می بخشد که اِنِّی قَرِیْبٌ اَجِیْبٌ دَعْوَةُ الدَّاعِ
اِذَا دَعَا فَلَیْسَ یُجِیْبُوْهُ اِلَّا وِلَیُّوْهُ مُتَوَاجِبِیْنَ لَعَلَّہُمْ یُرْشِدُوْنَ - یعنی ہر آنستہ من
نزد پاکستہم - قبول میکنم دعائے دعا کنند را و قتیکہ بخواند مرا - پس باید کہ فرمانبردار
کنند برائے من و باید کہ بگروند من تا باشد کہ راہ یابند .

۸ - و نیز یاقین میداریم کہ قادر مطلق تقدیر خاص خود را در کائنات جاری میدارد
و محض بران قانون قدرت خود را حصر نفرمودہ است کہ آنرا قانون طبعی میگویند
بلکہ از ذات او تقدیرے خاص ہم جاری است کہ بہ آن اظہار قوت و شوکت خود
می نماید - و از قدرت خود نشان میدهد - و این ہماں قدرت است کہ بعضے از
بیخرداں انبے بصیرتی انکار آن میکنند - و بغیر قانون طبعی باقانونے دیگر اعمیاف
ندارند - و این قانون طبعی را قانون قدرت می نامند - و حالانکہ آن را بس قانون
طبعی توان گفت - نہ قانون قدرت - زیرا کہ سوائے این قانون او تعالیٰ قانونہا
دیگر ہم میدارد - کہ بواسطہ آن معاونت دوستاں خود میفرماید - و دشمنان ایشان
را ہلاک می نماید - اگر انجمنین قوانین خاص نبودے - چگونہ حضرت موسیٰ علیہ السلام
با وجود ضعف و ناتوانی بر باد شلہے جابر و قاهر فرعون غالب آمدے و اں
با وجود طاقت و قوت در ورطہ ہلاکت افتادے - و اگر بجز قانون طبعی قانونے
دیگر نیست - پس چگونہ صورت امکان میداشت کہ بآنکہ قوم عرب سر تا سر در یک
ہلاک سید المرسلین بود - او سبحانہ اَل سُرُورِ را در ہر میدان مظفر و منصور فرمود

و از هر حمله دشمنان مصون و مأمون داشته - و به انجام کار بر همان سرزمین که
از آن بایک تن جان نثار و یار غار بحالت اضطراب هجرت کرده بود - باز باده نزار
قدوسیان تسلط یافته - آیا همچو واقعات را با قانون طبعی منسوب توان کرد؟ حاشا
و کلا - زیرا که آن قانون طبعی بپای همین سیگوید - که هر نا توان بمقابل توانا هنر میت
می یابد - و هر زیر دست یر دست زیر دست پست شده شکست می خورد :

- ۹ - و نیز یقین می داریم - که بعثت بعد الموت شدنی است - و در یوم الحساب از مردم
پیش از اعمال ضرور باشد - پس هر که عمل نیک کند - جزائے نیک یابد - و هر که از احکام
آلهی سر تافته باشد - مورد سخط آلهی گردد - و هیچ حیلۀ یا تدبیر نیست که بذریعۀ آن
مردم را از لعنت و نشر مقرر دست دهد - خواه استخوان انسان را بسوزند و خواه جثمش را
پرنده گان هوا یا درندگان صحرا بخورند و یا حشرات الارض هر ذره اعضائے او را
از هم جدا سازند - و صورت نوعیۀ او را بگردانند و بصورت دیگر در آورند - باز هم در
روز قیامت مبعوث گردد - و در پیشگاه دادار از برائے حساب دادن جواب
گفتن ایستاده کرده آید - چرا که قدرت کاملۀ آفریدگار احتیاج به این ندارد که جسم
نخستین انسان با هیئت کدائی خود موجود باشد - تا او را مبعوث تواند کرد - بلکه اصل
حقیقت این است که او سبحانه و تعالی برین هم قادر است که انسان را از باریک ترین
ذره او از لطیف ترین حصۀ روح او برپا نماید - و لاریب همچنین خواهد بود - صور نوعیۀ
اجسام فنا پذیر است - مگر ذرات صفات اجسام را فنا نیست - الا ماشاء الله - و هم
برین نسق روحیکه در قالب انسانی است - بغیر اذن آلهی فانی نگردد :
- ۱۰ - و یاقین می داریم که منکران وجود باری تعالی و مخالفان بن حق را اگر اوستجا با رحمت کامله

خود عفو فرماید البتہ در مقامے جاوید کہ نامش جہنم است کہ در آن عذاب گے می آتش
و عقاب سردی یخ ہر دو شدید باشد غرض ازاں محض ایذا و تکلیف نباشد بلکہ اصلاح
حال آیندہ ایشان منظور نظر رفت اثر او سجا نہ باشد و جہنم جائے ست کہ در آن
اسیران بد نصیب را بجز لب گزیدن و دندان غریبہ کردن و بغیر شیون و بکا پیچ کار
نباشد حتی کہ آن روز جنایت سوز فرارسد کہ رحمت خداوندی کہ بر ہمہ صفات
غالب است جوش زودہ ایشان را بخود در کشد و وعدہ یاتی علی جہنم زمان
لیس فیہا احد و نسیم الصبا تحترک ابوابہا بہ انجاز رسد :

۱۱۔ و یقین میداریم کہ ہر کس کہ بر خدا تعالی و انبیائے او و ملائکہ او و کتب او ایمان سید
و با جان و دل احکام الہی را بعمل می آرد۔ و قدم در راہ عجز و انحصار می سپارد و با وجود
بزرگ بودن خود را حقیر می پندارد۔ و با توانگری و توانائی مثل یک ناتوان بسر
می برد۔ و خدمت خلق خدا میکند و راحت دیگران را بر راحت جان خود مقدم
میدارد۔ و رؤیای بظلم و خیانت و تعدی نمی آرد۔ و حامل اخلاق حسنہ و فاضلہ
و مجتنب از عادات رذیلہ و ذمیمہ می باشد۔ بمقامے رسد کہ بہشت نام او ست
و در آنجا بغیر روح و ریجان و جزات النعیم نشانے دیگر از رنج و آلام و اسقام
نیست۔ و رضائے حق او را حاصل شود۔ و دیدار خدا نصیب گردد۔ و او زیر بار
فضل خداوندی آندہ آن قدر قرب حاصل کند کہ آئینہ جمال الہی گردد۔ و صفات
الہیہ بروے بوجہ اتم و اکمل جلوه گر شود۔ و از جملہ خواہشات دنیہ پاک گردد۔ و
رضائے او رضائے خدا بود و حیات جاودانی یافتہ منظر صفات ایزدی شود۔
این است عقاید جماعت ما۔ و ہمید انیم کہ سوائے این معتقدات دیگر کہ ام

تفسیر معالم التنزیل زیر آیتہ فاما الذین شقوا فی النار۔ سورہ ہود ع ۹

اعتقادات است۔ کہ گرویدن بدان در دین اسلام داخل میکنند جمیع المومنین قرناً
بعد قرن ہمیں عقائد را عقائد اسلام قرار داده اند۔ و ماوریں عقائد با ایشان ہم زبان
دہم نوا، مستقیم و بقدر سرسختی ہم مخالفت نداریم ۛ

اختلاف با دیگر مردمان

ممکن است کہ جناب الامام حیرت رود ہد کہ چون احمدیان قائل بہ اعتقادات اسلام
ہستند۔ باز وجہ اختلاف با دیگر مردم چیست ؟ و بعض علماء را برخلاف این جماعت این عقیدہ
جوش و تعصب از چہ سبب است و از برای چہ فتویٰ کفر بر ایشان نگاشته اند۔

پس اے بادشاہ ذی جاہ اللہ تعالیٰ ترا از شر دنیا در پناہ خود دارد و دروازہ
افضال و نوال خود بر روی تو کشاید۔ اکنون من جواب آل اعتراضات را بیان
میکنم کہ بہ بہانہ آل مردم را خارج از دائرہ اسلام قرار میدہند ۛ

(۱) اعتراض اولین کہ مخالفین بر ما میکنند۔ این است کہ ما بروفات حضرت مسیح ابن
مریم علیہ السلام اعتقاد میداریم و میگویند کہ ما بدین عقیدہ خود ہتاک حرمت عیسیٰ
علیہ السلام و تکذیب قرآن شریف می کنیم۔ و فیصلہ جناب سید المرسلین روحاندا
را دے سازیم۔

اگرچہ ازین حبلہ اینقدر صحیح است کہ ما حضرت عیسیٰ علیہ السلام را وفات یافتہ
میدانیم۔ مگر این سخن درست نیست کہ ما بدین طور از تکاب ہتاک حرمت عیسیٰ علیہ السلام
و تکذیب قرآن کریم مے کنیم و فیصلہ سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم را دمی نائیم زیرا کہ
چندان کہ غور کردیم ہمیں مے بینیم کہ این الزامات از قائل بودن ما بو فات مسیح علیہ السلام

اعتراض اول

بر ما عاید نمی شود. بلکه بر خلافت آن اگر حضرت عیسیٰ علیه السلام رازنده پیدا ریم. البته
این الزامات بر ما وارد گردود.

ما مسلمان هستیم و بحیثیت مسلمان بودن اول خیال می که در دل پیدا میشود. آن
خیال عظمت و جلال خداوندی است جل جلاله. و عزت رسول اکرم است صلی الله
علیه وسلم. و اگر چه ما بر همه رسولان ایمان میداریم. ولیکن بالطبع رنگ غیرت و حمیت ما
بیشتر بر آنست (فداه ابی و امی) در حرکت می آید که او از جهت بابسان شمع جان
خود را بغم و اندوه گذاخت. و از بهر سبکساری ما بر ذات شریف خودش بارهای گراں
انداخت. و ما را بر بستر مرگ و در حالت نزع دیده آنقدر رنج و تیمار ما برداشت
منوده که گویا مریض را بر خود گوارا فرموده. و بجهت آسایش ما هر گونه راحت و آرام
خود را ترک کرده. از برائے برداشتن و بلند کردن ما خود را خنم نموده. روزهایش
در فکر بهبود ما گذشت و شبهایش از بهر ما به بیداری بسر شد. حتی که ایستاده ایستاده
پایه سبکهایش را ورم میگرفت. و با وجودیکه از جمله صنایع و کجایر معصوم بود. اما
برائے تطهیر ما از معاصی و برائے نجات ما از عذاب الهی آنقدر گریه و زاری کرد که
زمین سجده گاهش از سر شکردان تر شد. و رفت و رفتش از بهر ما چنداں افزود
که در بجا جوش سینه اش از دیگ تفتیده هم خیسله بلند کرد و پدر رحم ایزدی را بجا
ما کشید. و رضائے حق را بر ما جذب نمود. و دروائے انضال الهی را بر مفاصل و لباد
رحمت ما تنهائی را بر دوش ما انداخت. و راه های وصال محبوب ازل بر آن ما جستجو
فرمود. و از بهر مطلق و صول تا بمقام اتحاد با آن ذات بیچون نقصان نمود. و از جهت ما
آن آسائنها بهم رسانید که پیش از آن هیچ پیغمبری از بهر آنست خود بهم نه رسانیده بود.

خطابات تکفیر مارا پسندیدہ تر است ازین کہ با خالق و مربی و محیی و رازق و
 ملهم علوم و حافظ و ہدایت دہندہ خود تعالیٰ شانہ مسیح ابن مریم را مسادی و ہم پایہ
 شماریم۔ و اعتقاد کنیم کہ ہمچنان کہ ذات او تعالیٰ حی و قیوم است و بخوردن و نوشیدن
 احتیاج ندارد و حضرت عیسیٰ علیہ السلام نیز بالائے آسمان زندہ و پایندہ است۔
 و از جمیع ضروریہ و لوازم بشریہ آزاد است۔ ماسیح علیہ السلام را نبی معظم و رسول
 مکرم میدانیم۔ اما نہ بنظر ہمچو سخنها بلکہ محض ازین جہت کہ او فرستادہ خدا و پیغمبر است
 و باوے محبت میداریم۔ اما بنائش محض بریں است کہ او با خدا تعالیٰ محبت میداشت
 و خدا تعالیٰ باوے۔ الغرض ہمہ تعلقات ما با حضرت مسیح طفیلی است۔ پس چگونه صورت
 مے بند کہ برائے او از تکاب توہین رب العزت کنیم۔ و احسانات او تعالیٰ را فراموش
 سازیم۔ و قیسان کیش عیسویہ را کہ معاندان دین اسلام و مخالفان ملت خیر الانام
 علیہ الصلوٰۃ والسلام ہستند۔ معاونت نمائیم۔ و آن دشمنان دین را موقع دہیم۔ تا
 بگویند کہ آنکہ بر آسمان زندہ است آیا خدا نیست؟ اگر بشر مے بود۔ چرا ہمچو سائر بنی آدم
 وفات نمی یافت۔ ما بزبان خود چگونه بر توحید و تفرید آں وعدہ لا شرک لہ حملہ آوریم
 و چہاں بدست خود تبر بر رخ دین اسلام نہیم۔ ملایان و علماء ایں زمانہ در حق ما ہرچہ
 خواہند فتویٰ دہند۔ و بہ ہنجہ کہ از دست شاں بر آید۔ سلوک نمایند۔ خواہ ما را
 بردار کشند یا زیر دیوار نہند۔ سنگ سار کنند یا گرفتار۔ ہر چہ دل شاں بخواہد کردہ باشند
 لیکن ما از ہر مسیح علیہ السلام خدا مے خود را ترک نمی توانیم کرد۔ و ما از اں ساعت کہ بر
 زبان ما ایں کلمہ کفر جاری شود۔ کہ مسیح ابن مریم (کہ او را مسیحیان ابن اللہ قرار دادہ است) استکبار
 حرمت خدا مے قیوم میکنند) با خدا مے ماندہ و پایندہ بر آسمان نشستہ است

مرگ خود را هزار گونه تزیین میدادیم. اگر ما را علم نبودے دریں صورت البته ممکن بود که
ما این عقیده را تسلیم میکردیم. مگر از آنجا که فرستاده بارگاه الهی چشمان ما را برکشاد و مقام
توحید و جلال و رفعت و عظمت و قدرتش را بر ما مہوید و اساخت دریں صورت ہر چه
با دایاد. ما توحید و تفرید خداے خود را گذاشتہ مسیح بندہ را اختیار نمی توانیم کرد. و اگر
خدا سخاستہ انجین کلمہ الحاد را بر زبان برانیم. نمیدانیم کہ از غضب خدا پناہ ما کہ
باشد. و کار ما یکجا برسد. زیرا کہ ہمگی عزت و حرمت و ہمہ مدارج بلند و جملہ مراتب
از جہند از جانب اوست سبحانہ تعالی شانہ. چون آشکارے میلیم کہ در اعتقاد بجا
مسیح توہین حضرت باری تعالی است پس این عقیدہ را چگونه صحیح پنداریم. و در فہم یابنی
آید کہ از اعتقاد بوفات مسیح چگونه ہتاک مسیح علیہ السلام لازم می آید. زیرا کہ چون
آن رسولان عظام کہ بر مسیح علیہ السلام خیلے فضیلت میدارند وفات یافتند. و ازین امر
ہتاک حرمت ایشان لازم نیاید. پس چگونه عقیدہ وفات عیسی علیہ السلام مستلزم
ہتاک او باشد. اما اگر گاہے ناگزیر افتد کہ ما یا ہتاک توہین خداے تعالی کنیم و یا
ہتاک حرمت عیسی علیہ السلام. دریں صورت ما بطیب خاطر با آن عقیدہ تن دہیم کہ
در آن ہتاک حرمت عیسی علیہ السلام باشد. و ہرگز ہرگز بہ توہین باری تعالی شانہ
نہ گزائیم. و یاقین میداریم کہ مسیح علیہ السلام را نیز کہ از عاشقان خدا بود. ہرگز گوارا
نہ تواند بود کہ عرضش بر قرار داشتہ توہین الہی کردہ آید. لن یستنکف المسیح ان یكون
عبدًا لله ولا المملکة المقربون (نار ۴۲۷) -

کلام خداے بے ہمتا را کجا بریم و چگونه آیہ وافی ہدایہ و کنت علیہم شہیداً
مناد مت فیہم فلما توفیتنی کنت انت الرقیب علیہم و انت علی کل شیء شہید

(کہ در آن حق تعالیٰ از زبان خود عیسیٰ علیہ السلام بیان فرمودہ کہ نصاریٰ بعد از وفات عیسیٰ
 علیہ السلام دین حق را گذاشتہ اند۔ و تا زمان حیات او بر دین حق قائم بودند) بہ زبان خود
 خواندہ باز بہ ہمال زبان گوئیم کہ مسیح علیہ السلام زندہ بر آسمان است و نیز آیہ عیسیٰ
 اِنِّیْ مُتَوَفِّیْکَ وَ دَافِعُکَ اِلَیْ وَ مَطْهَرُکَ مِنَ الذِّیْنِ کَفَرُوا وَ جَاعِلُ الذِّیْنِ اَتَّبَعُوْکَ
 فَوْقَ الذِّیْنِ کَفَرُوا اِلَیْ یَوْمِ الْقِیَامَہِ (آل عمران ۴۶) را کہ بر ما ظاہر مے کند
 کہ رفع عیسیٰ بعد از وفاتش بودہ است) چساں از نظر بیندازیم۔ آرے آنانکہ
 دعویٰ میدارند۔ کہ ما از خدا تعالیٰ نصیح تر تکلم میتوانیم کرد و میگوبند کہ اگرچہ او تعالیٰ متوَفِّیْکَ
 را کہ از وفات عیسیٰ خبر میدہد۔ قبل از دافعک ادا کردہ اما فی الحقیقت رافعک پیشتر
 از متوَفِّیْکَ می باید۔ مگر ما کلام خدا را از جملہ کلامہا انصح و ابغ میدانیم۔ و از ہر
 نقص و عیب مُبرا و منزہ یقین مے کنیم۔ ما کہ مخلوق او هستیم۔ بکدام علم و فضل این
 حرف از زبان براریم کہ کلام خدا غلط است۔ و با وجود جاہل بودن بہ چہ جرأت و جسارت
 اَلْ عَلِیْمِ وَ خَیْرَ الرَّاعِلِیْمِ دہیم ؟

ما را گفتہ مے شود۔ کہ اینچنین گوئید کہ دریں آیت از خدا تعالیٰ خطا در سخن واقع
 شدہ است۔ مگر این سخن ہرگز مگوئید کہ علماء را در فہم معنی کلام اللہ خطا واقع شدہ
 است۔ لیکن ما این پند علماء را چگونه گردون ہنیم۔ چوں میدانیم کہ در پذیرفتن این عقیدہ
 سراسر ہلاکت و تباہی است۔ ما کہ چشم بنیا میداریم۔ چگونه دانستہ در مغاکے درایت
 و دست و بازو داشتہ چساں پیالہ نہ ہر ہلاہل را از دہان خود رد نہائیم ؟

بعد از خدا ما را بخاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم محبت است۔ و چہ ازین
 جہت کہ حق تعالیٰ ذات و الا صفات او را در جملہ فضائل بر ہمہ انبیاء فوقیت عظیم

دادہ است۔ وچہ ازیں رو کہ ہر چہ از انعامات باری عزہ اسمہ بجا رسیدہ است۔ محض طفیل
 اور سیدہ است۔ وآنچہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برائے بہبودی مامحتہا کشیدہ است
 عشر عشریں ہم از کدام دیگر انبیاء و غیر انبیاء بظہور نہ رسیدہ است۔ ماہر گن بچکیں را
 از اں حضرت صلی اللہ علیہ وسلم در عزت فزوں تر نتوانیم داشت۔ فہم ما برائے قبول
 کردن این سخن ہرگز آمادہ نیست۔ کہ مایسح علیہ السلام را بر آسمان زندہ و سید الکونین
 را زیر زمین مدفون پنداریم۔ و با وجود این عقیدہ باز ہم این یقین داریم کہ سید المرسلین
 از مایسح افضل است۔ عقل انسان چساں باور کند۔ کہ آنکہ او را برائے اندک یا بخطر
 صلیب کہ پیش آمد۔ خدا تعالیٰ بر آسمان برداشت۔ او در درجہ ادنیٰ باشد۔ و آن کہ
 او را تارہ دور دست دشمنان تعاقب کردند خدا او را تالکہ سحاب ہم برداشت
 او در رتبہ اعلیٰ و برتر باشد۔ اگر فی الواقع مایسح بالائے آسمان زندہ و سید و مولائے
 ما زیر زمین مدفون است۔ پس برائے مایسح مرگے بدتر ازیں مرگ نیست و مایسح
 را روئے خود نمی توانیم نمود۔ مگر حاشا و کلا حقیقت امر ہرگز چنین نیست۔ و ممکن نبود
 کہ خدا تعالیٰ با محبوب خویش این سلوک روا داشتے۔ ادا حکم الحاکمین است شایان
 شان او گے تواند بود۔ کہ محبوب خود را سید ولد آدم قرار دادہ باز بہ سبب زیادہ تر
 محبت و رزیدے۔ و اعتنا بدفع تکالیف دے بیشتر ازاں سرور عالم فرمودے
 چوں اں خدا ئے غیور برائے نصرت و قیام عزت رسول مقبول یک عالم راتہ و با
 کردہ۔ و ہر کہ اندک ہتک حرمت اں سرور را ارادہ نمودہ او را ذلیل و رسوا ساختہ
 است۔ پس چگونہ باور تو اں کرد۔ کہ بدست خود شان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را
 پست ساختہ دشمنان دین متین را جائے اعتراض و موقع شہادت میداد ؟

من کہ ہر گاہ این خیال ہم مے گنم کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فدائے ابی و امی زیر زمین
مدفون و مسح بالائے آسمان زندہ است۔ موئے بر بدن من راست میشود و جلان من
در تن من می کاہد۔ و فی الفور دل من از اندرون سینہ فریاد می کند کہ ہرگز چنین نیست
و حاشا کہ خدا تعالیٰ چنین کردہ باشد :

او تعالیٰ شانہ بجناب رسالتہاں را از جملہ نام زیادہ تر دوست میداشت بغیر او
چہ طور پسند میتواند کرد۔ کہ فخر رسل و فات یافتہ زیر زمین مدفون باشد۔ و مسح بالائے چرخ
بریں زندہ بود۔ اگر کسی استحقاق زندہ بودن و بر آسمان قیام نمودن میداشت۔ ہمانا
آں رسولی است صلی اللہ علیہ وسلم۔ و اگر آں سرور عالم وفات یافتہ است۔ و دریں
صورت ہمہ انبیاء وفات یافتہ اند :

ما مردم شان رفیع و قدرینع محبوب اب العالمین را دیدہ و مقام بلند و رتبہ ارجمند
اور اہمیدہ چساں باور کنیم کہ در حالیکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در وقت ہجرت
بر فراز جبل ثور و گذر گاہ سنگلاخ بردوش ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہا مبارک خود را می
نہاد۔ تا بالائے کوہ بر آید۔ خدا تعالیٰ یک فرشتہ را ہم نفرستاد تا بردوش برداشتہ بالا
کو ہمیش رساند۔ اما چوں یہوداں قصد گرفتن مسیح کردند بے پیچ و رنگ سوئے آسمان
برداشتہ بر چرخ چہارم آرا مگاہش ساخت۔ و ہمچنین چگونہ تسلیم کنیم کہ چوں در غزوہ
احد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را دشمنان با چند نفر از اصحاب فرادیدہ محصور یافتند در آں
وقت خطرناک خدا تعالیٰ توجہ فرمود۔ کہ از برائے چندے محبوب خود را بالائے آسمان
بہ برد۔ و دشمنی را شبیہ او ساختہ بر جائے دندان نشاندان آن شخص را بدست عدو بشکند
بلکہ بر عکس این رواداشت کہ دشمنان از ہر جانب بر او حملہ آرند۔ و آں رسول مقبول

کالمقتول بر زمین مدہوش و بیہوش بیفتد۔ و دشمنان نعرہ ہائے خوشی بلند کنند (معاذ اللہ)
 محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را قتل کر دیم۔ اما برائے ابن مریم گوارا نکرد کہ مسیح تکلیف
 بجسم او برسد۔ و ہمیں کہ یہوداں بروئے حملہ کردن خواستند۔ اور ابسوئے آسمان برداشت
 و بجائے او یک دشمن اور اشبہ او ساخته بر صلیب آویخت۔

ماہر انیم کہ مردم را چہ شد کہ از یک طرف دعوی محبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 می کنند۔ و از جانب دیگر حملہ بر عزت آن سرور عالم می نمایند۔ و صرف بر ہمین کفایت
 نمی کنند۔ بلکہ کسانے را کہ در محبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مجبور گشتہ بچکس را
 بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فضیلت دادن روا نمیدارند۔ اذیت می رسانند و این
 فعل ایشاں را کفر قرار میدہند۔ آیا کفر نام قائم کردن عزت آن سرور عالم است۔
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ و آیا بے دینی نام اقرار درجہ حقیقی آن سرور و جہان است۔
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ و آیا با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم محبت داشتن را ارتداد میگویند۔
 اگر کفر ہمین است۔ و اگر بے دینی ہمین است و اگر ارتداد ہمین است۔ پس قسم بخدا کہ ما این
 کفر را از ایمان مردم و این بیدینی را از دینداری مردم و این ارتداد را از ثبات
 مردم ہزار درجہ بہتر میدانیم۔ و با آقا و سردار خود حضرت میرزا غلام احمد مسیح
 موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام ہم فواشدہ بخوف ملامت آشکاری گوئیم کہ
 بعد از خدا بعشق محمد محرم : اگر کفر این بود بخدا سخت کافرم

آخر ہمہ را یک روز مردن و در حضور پروردگار پیش شدن است۔ و باوے معاملہ
 افتادنی است۔ پس ما از مردم چہا ترسیم۔ مردم چہ ضرر بامیتوانند رسانید۔ ماصرف از
 خدای ترسیم و صرف باوے محبت میکنیم۔ و بعد از اوے از ہمہ زیادہ تر در دل نامحبت ادب

آنحضرت است صلی اللہ علیہ وسلم۔ اگر ہمہ عزت ہائے دنیا و ہمہ تعلقات آرام دے برائے
 او مارا ترک کر دے۔ برائے ماسہل و آسان است۔ مگر ہتکافات او از برداشت
 بیرون است۔ ماسہل و آسان است۔ مگر ہتکافات او از برداشت
 آں سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم را دیدہ ہرگز این سخن را تسلیم نمی کنیم۔ کہ خدا تعالیٰ را با پیچ
 نبی بہ نسبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زیادہ تر محبت بود۔ و اگر ما اینچنین بکنیم۔ از ما زیادہ
 تر قابل سزا دیگر کسے نخواہد بود۔ ما با وصف بیجا بودن این سخن را چگونه باور کنیم کہ
 وقتیکہ مردم عرب با محمد رسول اللہ بگویند کہ او ترقی فی السماء ولن نؤمن لرقيک
 حتی تنزل علینا کتاباً نقرؤہ ط (بنی اسرائیل ۱۰۷) یعنی ما بر تو ایمان نیاوریم تا وقتیکہ
 تو بر آسمان بالا نزوی۔ و ما بر آسمان رفتن تو یقین نکنیم۔ تا وقتیکہ تو کلام کتابی ہم از آسمان
 نیاری کہ ما آنرا بخوانیم۔ خدا تعالیٰ بہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بگوید۔ کہ قل سبحان
 ربی هل کنت الا بشراً رسولاً۔ یعنی ہا ایناں بگو کہ رب من از کمزوری پاک است۔
 من صرف یک انسانم۔ لیکن حضرت مسیح را برداشته بر آسمان برد۔ وقتیکہ سوال محمد
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پیش بیاید انسانیت را مخالف بر آسمان رفتن گفتہ شود
 لیکن چوں سوال مسیح علیہ السلام در میان آید۔ بلا ضرورت آنجناب را بر آسمان بردہ شود
 آیا از این این نتیجہ نخواہد آمد کہ مسیح علیہ السلام آدم زاد نبود۔ بلکہ خدا بود۔ بخود باللہ
 من ذلک۔ و یا آیا باز این نتیجہ بر نخواہد آمد کہ مسیح از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم افضل بود
 و زیادہ تر محبوب خدا بود۔ لیکن ہر گاہ این امر اظہر من الشمس است۔ کہ آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم از ہمہ رسل و انبیاء افضل است۔ پس عقل چگونه باور تواند کرد کہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر آسمان نروند۔ بلکہ بر زمین فوت شوند۔ و زیر زمین مدفون شوند

لیکن مسیح علیه السلام بر آسمان برود - و هزار سال زنده بماند :
 و باز این سوال صرف متعلق غیرت نیست - بلکه متعلق صدق آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم نیز هست - آنحضرت صلی الله علیه وسلم میفرمایند - لوکان موسی و عیسی حیین
 لما وسعهما الا اتباعی (البواقیت و الجواهر فی بیان عقاید الاکابر مصنفه امام عبد الوهاب شرانی ص ۲۴)
 یعنی اگر موسی و عیسی زنده می بودند - ایشان را از اطاعت من هیچ چاره نبود پس اگر
 حضرت عیسی علیه السلام زنده اند - درین صورت این قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 باطل قرار مییابد - زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم لوکان فرموده و با حضرت موسی
 حضرت عیسی را شامل نموده از وفات هر دو نبی خبر میدهد - پس بعد از شهادت نبی کریم
 صلی الله علیه وسلم کسی که خود را ائمتی نبی کریم صلعم میگوید - چگونه یقین می تواند کرد که حضرت
 عیسی علیه السلام زنده است - اگر عیسی علیه السلام زنده است - درین صورت در علم و
 صدق نبی کریم صلی الله علیه وسلم خلل واقع می شود - زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم ایشانرا
 وفات یافته قرار می دهند :

از رسول کریم صلی الله علیه وسلم این نیز مروی است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 در آن مرض که وفات آن سرور عالم در آن واقع شد - فرمودند که ان جبریل کان یعارضنی
 القرآن فی کل عام مرّة و انه عارضنی بالقرآن العام مرتین و اخبرنی انه لم یکن
 نبی الا عاشر نصف الذی قبله و اخبرنی ان عیسی ابن مریم عاشر عشرین و
 مائة سنة و لا الی فی الا ذاهباً علی راس السنین (مواهب الدنیة مصنفه قسطلانی جلد ۱ ص ۲۲)
 یعنی جبریل هر سال یک نوبت مرا قرآن می شنوایند - مگر این بار دو نوبت شنواییده - و مرا
 جبریل خبر داده است که هیچ نبی نه گذشته که عمرش از نبی سابق نیم نبوده باشد - و این نیز

خبر داده که عیسی ابن مریم یک صد و بست سال زندگی یافته - پس من خیال می کنم - که
 عمر من قریب شصت سال خواهد بود - مضمون این روایت الهامی است - زیرا که در
 روایت رسول کریم صلی الله علیه وسلم از طرف خود هیچ سخن بیان نمی فرماید - بلکه گفته
 جبریل را پیش نموده است و آن این است که عمر عیسی علیه السلام یک صد و بست سال
 پس خیال مردم که عیسی علیه السلام بعمری و دو یا سی و سه سال بر آسمان برداشته
 شده غلط بر آمد - زیرا که اگر مسیح علیه السلام درین عمر بر آسمان برداشته شده - عمرش
 بجائے یک صد و بست سال تا عهد رسول خدا صلی الله علیه وسلم قریباً شصت سال
 می شود - و درین صورت بایستی که رسول خدا صلی الله علیه وسلم نه صد سال عمر می یافت
 مگر بعمر شصت و سه سالگی فوت شدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم و الهاماً خبر داده
 شدن آن سرور عالم که حضرت عیسی علیه السلام در عمر یک صد و بست سالگی فوت شد
 ثابت می کند - که زندگی عیسی علیه السلام و نشئت او بر آسمان سر اسر خلاف تعلیم
 رسول خدا است صلی الله علیه وسلم و الهامات نبوی تردید آن میکند - و هر گاه امر واقع
 این است - پس ما بگفته کسی چگونه قائل حیات عیسی علیه السلام می توانیم شد - و چگونه
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم را از دست میتوانیم داد ؟

ما را گفته می شود - که آیا این مسئله اکنون بعد از سیزده صد سال بر شما منکشف شده
 و بزرگان پیشین ازین آگاه نبودند - مگر افسوس که مقتضیین نظر خود را بر یک گروه
 که از جمله اقوال مختلفه بیک قولی گمراه بودند گماشته آن قول را بنام اجماع می نامند
 و نمی بینند که علمائے اولین اسلام خود صحابه رضی الله عنهم بوده اند - و بعد از قرآن
 زمانه ایشان سلسله علماء و سعت گرفته در اکتاف عالم انتشار یافته است - و چون نظر

بر صحابہ کرام رضی اللہ عنہم می اندازیم۔ ہمہ ادریں مسئلہ با خود ہم نوامی یا بیم۔ وایں گونه
 ممکن ہم کے بود کہ آل گروہ عشاق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یک عقیدہ مزیل شان
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را قبول میکردند۔ ولو لطیفه عین حقیقت امر این است کہ
 جملہ صحابہ کرام دریں عقیدہ با مانہ صرف اتفاق دارند۔ بلکہ روز وفات آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم۔ اول اجماعیکہ در میان ایشان واقع شد۔ برہمین مسئلہ وفات حضرت عیسیٰ
 علیہ السلام بود۔ چنانچہ در کتب احادیث و سیر و تواریخ موجود است کہ جمیع صحابہ از
 وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنقدر متاثر گشتند۔ کہ سراسگی بر ایشان مستولی شد۔
 و بعضی از ایشان یارائے تکلم ہم نداشتند۔ و بعضی نتوانستند کہ پائے را از جائے بردارند
 و بر خے را ہوش دحواس گم شد۔ و بر خے ازین صدمہ جاگاہ تا بہ حدے رسیدند کہ
 بگذازش رفتہ در چند روز رہگرائے عالم آخرت شدند۔ وایں فرقت نبوی بر حضرت فاروق
 چنداں اثر کردہ بود۔ کہ وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را باور نہ کرد۔ و تیغ اہمیختہ
 می گفت۔ اگر کسی میگوید کہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وفات یافتہ است۔ سر اورا
 از تن جدا میسازم۔ و گفت کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وفات نیافتہ است بلکہ
 مثل حضرت موسیٰ بفرمان داور ی پیش داور رفتہ است۔ چنانکہ موسیٰ بچہ چہل و زباز پس
 آمدہ بود۔ سید و سرور ما نیز بعد از چہل روز مراجعت میفرماید۔ و آل مردم را کہ نسبت کذب
 بدان مخبر صادق میدہند بقتل رساند و بردار کشد۔ و بہ آن جوش و خروش بریں عوی اصرار میداشت
 کہ از جماعت صحابہ کسی را یارائے آن نبود۔ کہ سخن او را رد نماید۔ و بعض مردم را از
 دیدن جوش عمر رضی اللہ عنہ بقیقین پیوست۔ کہ حقیقت الامر ہمین است۔ کہ سرور عالم رحلت
 فرمودہ است۔ بر روئے ایشان بشاشت ہویدا شدن گرفت۔ و قبل ازین ایشان

که از فرط غم داند و سرنگون کرده بودند. همین که این سخن حضرت عمر را شنیدند رشاد
 شدند. و سر را برداشتند اما بعضی از صحابه دوراندیش این حالت را دیده یکم را
 از میان خود پیش حضرت ابوبکر رضی الله عنه (که از این سبب که بارے طبع شریف آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم را افاقه رونما شده بود. از آنحضرت صلی الله علیه وسلم اجازت
 گرفته بجانب یک قریه که متصل مدینه منوره بود تشریف برده بود) فرستادند تا ایشان
 را از این حادثه آگاه نموده بمدینه طیبه باز آرد. همین که او را برآورد و در راه
 با حضرت ابوبکر رضی الله عنه دوچار شد. چون ایشان را دیده از دیده اش اشک
 روان شد و گریه را ضبط نتوانست کرد. حضرت ابوبکر رضی الله عنه دانست که ساحتِ صیت
 پُرسید آری رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفات یافت. گفت که عمر رضی الله عنه
 تیغ کشیده است که هر که حرف وفات حضرت بر زبان راند. گردنش می زخم حضرت
 ابوبکر رضی الله عنه در حجره ام المومنین عایشه رسیده گوشه چادر از چهره مبارک برداشت
 و دانست که فی الواقع آنحضرت صلی الله علیه وسلم رحلت فرموده است. از صدمه
 مفارقت اشک از چشم او روان شد. بر جبین حسین بوسه داده گفت. سوگند
 بخدا که حق تعالی هرگز دو موت بر تو وارد نکند. از وفات تو عالم را آن قدر نقصان
 عظیم پیش آمد است. که از موت یحییٰ یک از انبیائے کرام روئے نموده بود. ذات
 تو از مدح و ثنائے مابالانراست. تو چنان شایسته سیداری. که یحییٰ ماتم صدمه جدائی
 ترا کم نتواند کرد. اگر باز داشتن موت از تو در حیز امکان مای بود. جان خود را فدای
 تو کرده موت را از تو باز می داشتیم. این گفت. و باز گوشه ردائے مبارک بر
 چهره اقدس کشیده بدان جانب که حضرت عمر در حلقه صحابه نشسته ببانگ بلند میگفت

کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہنوز وفات نیافتے بلکہ زندہ است رسید حضرت ابوبکر رضی با عمر
ابن الخطاب خطاب کرو۔ ایھا الرجل اربع بنفسک۔ یعنی اسے شخص خود را ازین سخن
بازدار و جوش کم کن۔ حضرت عمر رضی انقدر مدہوش بود کہ بہ سخن حضرت ابوبکر رضی گوش نہ داد
ہمچنان بر سخن خود بماند۔ حضرت ابوبکر رضی زیادہ بد و ملتفت نہ گردید۔ وہ بہ یک جانب
مسجد رفتہ بامردم گفت۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فی الواقع فوت شدہ صحابہ
حضرت عمر رضی را گذاشتہ گردید صدیق اکبر حلقہ زدند۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نیز ناچاہ
گوش خود بسوئے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نہاد۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ
ایں آیات اتلاوت فرمود۔ ما محمد الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل افان
مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم ^{وَاللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ} انک صیت وانہم صیتون۔ یعنی بجز ایں
نیست کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم یک رسول است۔ وہمہ رسولان پیش از و در گذشتہ اند
پس اگر او وفات یابد۔ یا کشتہ شود۔ آیا شما بر پاشنہائے خود باز گردید (آل عمران) ^{۱۵۴}
بہ تحقیق تو وفات خواہی یافت۔ و ایناں ہم فوت خواہند شد (زمر ۳۷) و گفت
یا ایہا الناس من کان یحب محمدًا فان محمدًا اقدم مات ومن کان یحب ^{اللہ}
فان اللہ حی لا یموت۔ یعنی اے مردمان بدانید کہ آنکس کہ از شما پرستش محمد صلی اللہ
علیہ وسلم میکرد۔ او بداند۔ کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم وفات یافت است۔ و کسیکہ خدا
عز و جل را می پرستید۔ اورا معلوم شود کہ خدا تعالی زندہ است۔ ہرگز نمیرد۔

(صحیح بخاری باب مناقب ابی بکر رضی)

حضرت ابوبکر رضی کہ ایں آیتہ کریمہ را بر خواند و صحابہ کرام را از وفات نبوی آگاہ
ساخت۔ ہمہ از حقیقت حال آگاہی یافتہ بے اختیار بگریہ در افتادند۔ خود حضرت عمر رضی

گفته است۔ کہ چون ابو بکر رضی بہ ایں آیات وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ثابت نمود من
دران حالت آنچنان پنداشتم کہ گویا ایں آیات امروز نزول یافته اند۔ و از شنیدن
این آیات زانوهای من بلرزید۔ و پائے من برجا نماند۔ و شدت صدمہ بر زمین
افتادم :

ازیں روایت سہ امور بپایہ ثبوت میرسد۔ اول اینکه بروقت وفات آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم اولین اجماع صحابہ کرام برہیں امر بودہ کہ تمام انبیائے پیشین وفات
یافته اند۔ زیرا کہ اگر دریں امر یک صحابی را ہم شک می بود کہ بعض انبیاء هنوز بقید
حیات ہستند۔ لابد فی الفور درہماں مجلس برخاستہ میگفت کہ ایہا الصدیق ایں استدلال
کہ بروفات جمیع انبیاء پیش کردہ۔ درست نیست۔ چرا کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام از
شش صد سال بر آسمان زندہ موجود است۔ پس ایں سخن غلط است کہ جملہ انبیائے
پیشین قبل از بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فوت شدہ اند۔ چون بعضی از اں انبیاء
حالا ہم زندہ اند۔ پس چگونه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زندہ نتواند ماند :

دوم اینکه بروفات جملہ انبیاء یقین صحابہ محض بر خیال خود شاں نبود۔ بلکہ ایں یقین
را ثابت از قرآن کریم می دانستند۔ اگر انچنین نمی بود۔ احدی از میان صحابہ علی القوال
ایستادہ شدہ میگفت۔ کہ اگرچہ ایں سخن راست است کہ ہمہ انبیائے گذشتہ وفات یافتہ
اند۔ لیکن ایں آیت کہ تلاوت کردہ۔ بروفات جمیع انبیاء دلالت ندارد۔ پس استدلال
ابوبکر رضی اللہ عنہ از آیت قد خلت من قبلہ الرسل بروفات جمیع انبیاء و قبول
کردن صحابہ کرام ایں استدلال ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ را و نہ محض خاموش ماندن
ایشان برے بلکہ از ولایت و سرور یافتن و خواندن گرفتن ایشان ایں آیات را در

هر کویچه باز دارد دلیل بر این امر است که جمیع صحابه برین استدلال متفق بودند :
 سوم. این که خواه صحابه را یقین وفات کدام نبی دیگر از انبیاء حاصل بود یا نبود
 مگر این قدر ضرور به ثبوت می رسد که حیات عیسی علیه السلام در دهم و گمان آن گروه
 هم نبود. چنانچه این واقعه (که از احادیث صحیح و روایات معتبره ثابت است) شاید
 این معنی است که چو حضرت عمر رضی در جوش خود صحابه را تهدید می نمود. که هر آنکس که
 این سخن بر زبان خود آورد. که رسول اکرم صلی الله علیه و سلم وفات یافته است من
 سر او را از تن جدا میکنم. درین حال بجهت ثبوت دعوی خویش واقعه مراجعت حضرت
 موسی علیه السلام پس از چهل روز از طور بیاد مردم داد. لیکن متعلق حیات عیسی
 علیه السلام یک حرف هم از دهان خود نبر آورد. احاصل اگر صحابه رضی این عقیده میداشتند
 که حضرت عیسی علیه السلام بر آسمان زنده است. حضرت عمر رضی با دیگر همخیالان خود
 در تأیید عقیده خود چرا این خیال ظاهراً نکرده اند. پس ذکر حیات حضرت عیسی را ترک
 نموده با واقعه مراجعت حضرت موسی استدلال نمودن همچو روز روشن ثابت میکند که
 در ذهن هیچ صحابی عقیده حیات عیسی علیه السلام نبود :

علاوه برین مایه بنیم. که اهل بیت نبوی نیز بروفات مسیح علیه السلام اتفاق
 میداشتند. ابن سعد در جلد ثالث کتاب طبقات در تحت ذکر وفات حضرت علی
 کرم الله وجهه از حضرت امام حسن مجتبی رضی الله عنه روایت کرده است که بروزی وفات
 حضرت علی رضی الله عنه حضرت حسن خطبه خواند. و در آن خطبه فرمود. ایها الناس قد
 قبض الدیلة رجل لم یسبق الا ولون ولا یدر که الاخر من قد کان رسول الله
 صلی الله علیه و سلم یبعث البعث فی کتف جبریل من یمینه و میکائیل من شماله

فلا یبشی حتی یفتح الله له وما ترک الا سبعاً درهم اراد ان یشتری بها
 خادماً ولقد قبض فی اللیلة التي عرج فیها بروح عیسیٰ ابن مریم لیلۃ سبع
 وعشرین من رمضان - یعنی اے مردمان امروز شخصے جان خود بحق تسلیم کرده است
 کہ بعض صفاتِ او را اولین ہم نیافتہ اند - و آخرین نیز نیابند - ہر گاہ رسول کریم صلی اللہ
 علیہ وسلم او را پر غزوہ میفرستاد - جبریل در دست راست و میکائیل در دست چپ او
 حفاظت می کردند - و بغیر از ظفر یافتن مراجعت نمیکرد - صرف ہفصد درم در ترکہ
 گذاشت است کہ بہ آن ارادہ خریدن خادم میداشت - و در میان آن شب قضا
 کرد است کہ در آن روح حضرت عیسیٰ علیہ السلام بر آسمان برداشته شدہ است و
 آن تاریخ بہت و ہفتم ماہ رمضان است *

ازیں روایت ثابت میشود کہ حضرات اہل بیت اطہار نیز ہمیں اعتقاد میداشتند کہ
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام وفات یافتہ است - اگر وفات عیسیٰ پیش حضرت امام حسن رضی
 عنہ ثابت نبود - پس چگونه پیش روی مردم در خطبہ بیان فرمود - کہ در شبے کہ روح
 عیسیٰ بسوی آسمان برداشته شدہ است - در ہماں شب حضرت علی نیز وفات یافتہ است
 و اگرچہ از ہر یکے از اکابر ائمہ دیں کہ بعد زمان صحابہ کرام رضی اللہ عنہم بودہ
 اند - فرداً فرداً بالتفصیل مروی و منقول نیست کہ ایشان تنصیص بعقیدہ وفات حضرت
 عیسیٰ علیہ السلام کردہ اند - اما قرین قیاس ہمین است - بلکہ بہ یقین می پیوندد کہ ایشان ہم
 مثل صحابہ کرام رضہ ہمیں اعتقاد می داشتند - کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام مثل سایر انبیاء
 وفات یافتہ اند - زیرا کہ ایں بزرگان دین عاشق و شیدائے قرآن کریم و کلمات طیبات
 رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم و اقوال صحابہ کرام و مساک اہل بیت عظام بودند - پس

باور نمی توان کرد که ایشان را بهیچ دیگر خلافت راه رسول کریم صلی الله علیه و سلم وصی
 کرام رضی و ضد هدایت قرآن کریم و زریده باشند اما چون نظر بر حالات زمانه خود این
 مسئله را آنقدر اہم ندانستند کہ در پیئے تصریح و تنصیح اومی شدند چنان می نمایند کہ
 ازین سبب مردم نسبت این مسئله اقوال ایشان را محفوظ ندانسته اند و باین سبب تا حدیکه
 سرائع بہم می رسد ثابت میشود کہ مذہب ایشان ہمین بودہ است کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 وفات یافته است و خلافت آل از ایشان ثابت نمی شود و لیکن چون اکثر متاخرین
 معتقد بہ حیات عیسیٰ علیہ السلام شدند و اقوال متقدمین درین بارہ بسبب مذکور کمتر
 یافتند زمانہ ایشان را بر زمانہ خود قیاس کردہ نظر بر کثرت قائلین بحیات عیسیٰ علیہ السلام
 در زمانہ خود گمان بردند کہ اکثر متقدمین ہم قائل بحیات عیسیٰ علیہ السلام بودہ باشند
 اما حق این است کہ اگرچہ متاخرین قائل بحیات بودہ اند و لیکن ہرچہ از متقدمین بہ ثبوت
 می پیوندند خلافت این عقیدہ متاخرین است چنانچہ در مجمع بحار الانوار محمد طاہری نویسد
 قال مالک مات یعنی امام مالک رحمۃ اللہ علیہ گفتہ است کہ حضرت عیسیٰ وفات یافته است
 الغرض علاوہ از قرآن کریم و احادیث نبوی از اجماع صحابہ و اراکے اہل بیت
 و اقوال ائمہ تصدیق عقیدہ مابیشود و این امر بہ پایہ ثبوت می رسد کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ است پس بر مایں اہمیت نہادن کہ مابعقیدہ وفات مسیح
 ارتکاب توہین حضرت مسیح می کنیم و از قرآن مجید و احادیث آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 انکاری داریم ہرگز درست نیست یا ہرگز توہین حضرت عیسیٰ علیہ السلام نمی کنیم آری
 بہ البطل عقیدہ و اہمیت حیات مسیح توحید و تفرید حضرت باری عز اسمہ را و عزت و عظمت
 جناب سول مقبول را قائم و ثابت می نماییم و بہ این طور خدمت حضرت مسیح را ہم انجام

میدہیم۔ بالفرض اگر حضرت مسیح خود درین مانہ موجود بودے۔ ہرگز گوارا نہیں کہ وہ کہ اور اور
مقامے ایستادہ کردہ آید کہ منافی توحید و تفرید الہی و باعث توہین و کسر شان حضرت
رسالت پناہی باشد۔ خود جناب والا دریں بارہ غور فرمایند کہ آیا مخالفان مادرین اعتراض
بر حق ہستند یا حق بجانب ہست۔ و آیا ایشان استحقاق دارند کہ بر ما خفا شوند۔ یا
ما حق میداریم کہ بر ایشان خفا باشیم۔ زیرا کہ ایں مردم برائے خدائے مائیکے قرار
دادہ اند توہین رسول اکرمؐ ماکردہ اند۔ و دوست و یگانہ بودہ ہمچو دشمنان و بیگانگان
حملہ کردہ اند :

(۲) اعتراض دوم کہ بر ما کردہ می شود ایں است کہ ما بر خلاف عقیدہ اُمت محمدیہ
رایح موعود و مہدی مسعود پنداشتہ بہ دے گردیدہ ایم۔ و ایں امر خلاف احادیث
نبوی است۔ زیرا کہ ازاں واضح می شود کہ مسیح علیہ السلام از آسمان نازل گردد۔ آری
ایں سخن راست است کہ ما مردم بانی سلسلہ عالیہ احمدیہ حضرت میرزا غلام احمدؑ
ساکن قادیان ضلع گورداسپور صوبہ پنجاب ملک ہندوستان رایح موعود و مہدی مسعود
میدانیم۔ ہر گاہ کہ از قرآن کریم و احادیث و عقل سلیم ثابت است کہ حضرت مسیح وفات پذیرفتہ
است۔ پس ہرگز بفہم مانمی رسد۔ کہ بکدام دلیل ایں عقیدہ ما بر خلاف قرآن و حدیث
می افتد۔ و چون وفات مسیح از قرآن و حدیث ثابت است۔ و نیز از احادیث نبویہ
ایں ہم ثابت است کہ یک موعود بنام مسیح ابن مریم می آید۔ پس ازیں تہا متر صفائی و
وضاحت ثابت میشود کہ آل موعود فردے از افراد ایں امت باشند۔ نہ خود حضرت مسیح صریحاً
کہ شریعت مات چشیدہ است :

گفتہ می شود کہ اگرچہ از قرآن و حدیث و فاتیح ثابت ہم گردد۔ باز ہم از انجا کہ

اعتراض دوم

تشریح اول

در حدیث شریف پیشخبری آمدن حضرت مسیح علیہ السلام وارد شده است۔ ازیں جهت
بر آمدن خود حضرت مسیح ناصری علیہ السلام یقین باید داشت۔ زیرا کہ او سبحانه تعالیٰ شایسته
قادر است۔ بر اینکہ باز او را برائے اصلاح حال مسلمانان در دنیا فرستد۔ و بہ این ہوش
بر ما اعتراض میکنند۔ کہ گویا ما بزعم ایں مردم از قدرت خدا تعالیٰ انکار میداریم۔ لیکن ما ہرگز
نہ بر بنائے انکار بقدرت بل بر بنائے ایمان قدرت و تعالیٰ قائل ہستیم۔ کہ حضرت مسیح ناصری را ہرگز
با دیگر در دنیا نفرستد۔ بلکہ فروے را از افسانہ امت محمدیہ بقدرت کاملہ خود مسیح
موجود ساختہ فرستادہ است :

ما فہم ایں سخن نمی توانیم کرد۔ و نہ امید می کنیم کہ ہیچ کسے بعد از انکہ دریں امر غور کامل
کرده باشد تسلیم تواند کرد۔ کہ دوبارہ آمدن مسیح در دنیا علامت قدرت خدا است
زیرا کہ ما می بینیم۔ و ہر ذی ہوش روزمرہ مشاہدہ می کند۔ کہ یک مرد دولت مند رخت
کہنہ را بچو مردم فرومایہ قطع و برید کردہ از جبہ قمیص و از قمیص صدرہ نمی سازد۔ بلکہ بجا
آن رخت نو میسازد۔ اما یک گدائے بینوائے کہ بر ساختن کالائے نو دسترس ندارد
زندہ پارینہ را پنیہ دوزی در فوکاری کردہ برائے زمستان سال آیندہ در لختہ پچیدہ
بجفاطت تمام و احتیاط مالا کلام نگاہ می دارد۔ و لیکن یک بختیار کامگار مناسب
فصل و ہر موسم رخت جدید و کالائے نو بپاراید۔

آن قادر مطلق را بجہت رہنمائی بندگان خود بر باز زندہ ساختن و دوبارہ در دنیا
فرستادن یکے از انبیائے وفات یافتہ پیشتر ازیں کہ ضرورت رود نمود است۔
و او تعالیٰ مدام برائے ہدایت بندگان خود یکے را از مردم ہماں زمانہ بر منصب
رسالت فائز ساخت است۔ ظاہر است کہ از زمان آدم علیہ السلام تا عہد فرخندگی محمد

سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم ہیچ گاہ انجین نہ کرده است که پیغمبر وفات یافته را باز
زندگی بخشد بجهت رہنمائی عالمیان فرستاده باشد - آری برار تکاب چنین فعل و اآن
صورت مجبور شود که نزکیه نفوس مردم کدام زمانه از قدرت او بیرون باشد و حکومت
او تعالی از سر بنی آدم زائل شود اما چون انجین بودن به هیچ صورت ممکن نیست پس
ایں هم امکان ندارد که او تعالی مسیح نبی را از انبیائے وفات یافته برائے اصلاح دنیا از بهشت
بیرون آورد - و برائے اصلاح دنیا بفرستد - نه او تعالی قادر مطلق است چون بعد از وفات
مسیح علیہ السلام یک انسان عظیم الشان یعنی رسول کریم را بیا فرید پس از قدرت و بعیدیت که شخصی را
الغرض مانکار از دوباره آمدن مسیح به ایں وجه نمی کنیم که مابعد قدرت باری تعالی اعتقاد
نداریم - بلکه به ایں وجه که ما خدا تعالی را قادر میداریم که هر گاه که خواهد برائے اصلاح مردم
یکے را از بندگان خاص مبعوث گرداند - و بوسیله وے گم گشتگان بادی ضلالت را بجا
صراط مستقیم گام زن دن هدایت فرماید - و آنانکه می پندارند که او تعالی انجین نتواند کرد
بلکه بوقت ضرورت از انبیائے گذشته یکے را باز بدنیامی فرستد - خیل غلط اندیشیداند
وراه کج گزیده - ما قدر و الله حق قدره -

علاوه بر ایں که در دوباره فرستادن مسیح بر قدرت خدا صرف می آید - بر عزت رسول اکرم
صلی اللہ علیہ وسلم نیز صدمه واقع میشود - زیرا که از باز پس آمدن مسیح ایں نتیجه بر می آید که
چون امت مائے انبیائے گذشته گمراه می شدند - حق تعالی از میان خود ایشان پیغمبر
برائے اصلاح ایشان مبعوث می ساخت - اما هر گاه در امت پیغمبر ماکه جان جهان فدا
با دفساد پیدا گردد و پیغمبرے را از پیغمبران گذشته بجهت اصلاح حال ایں امت از
دارا بچنان باز گرداند - گویا در میان امت محمدیہ آن وقت هیچکس را صلاحیت آن نباشد

تفسیر ساز و بایا از برائے پیغمبر

که اصلاح امت او کند۔ اگر با این عقیده را تسلیم کنیم۔ لاجرم ما نیز در توہین و عداوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از یہود و نصاریٰ کم نتوانیم بود۔ زیرا کہ آل ہر دو گروہ بر قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہمیں اعتراض می کنند۔ و ما نیز بذریعہ این عقیدہ انکار قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می کنیم۔ ہر گاہ کہ چراغی فروزان باشد۔ بالیقین از دے چراغہائے دیگر توان افزود۔ و چراغی کہ نور او مردہ بود۔ چراغی دیگر از او برافروختن ممکن نباشد۔ پس اگر خدا نخواستہ در امت محمدیہ انجمنیں زمانہ آمدنی است و این قدر حالت او خراب شدنی است کہ بچکس از این امت برائے اصلاح او نتواند برخاست۔ پس معاً این امر نیز تسلیم نمودن خیلے ضروری گردد۔ کہ در آن زمانہ فیضان قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مسدود گردد۔ و نفوذ باللہ من ذلک :

آں کہ امام مسلمانے است۔ کہ نمیداند۔ کہ تا آن زمان کہ خدا تعالیٰ میخواست کہ سلسلہ موسویہ را جاری دارد۔ از اتباع موسیٰ علیہ السلام آنچنان مردان کامل العرفان پیدا می شدند کہ اصلاح امت موسیٰ میکردند۔ لیکن چون مشیت ایزدی خواست کہ سلسلہ موسویہ منقطع گردد۔ باب نبوت بروئے قوم موسیٰ مسدود فرمود۔ و دروازہ رسالت بر روئے بنی اسرائیل کُشود۔ و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روح فداہ را مبعوث نمود۔ پس اگر بعد از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم باز رسولے از سلسلہ موسویہ بیاید۔ لاجرم معنی اش غیر ازین نباشد کہ او سبحانہ تعالیٰ شانہ سلسلہ محمدیہ را ہم قطع سازد۔ و نفوذ باللہ در آن حین قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ضعف پذیرد۔ زیرا کہ فیضان او کسے را از امت او بہ این رتبہ نتواند رسانید۔ کہ از نور محمدی پر توے یافتہ اصلاح امت کند۔ افسوس کہ مردم بجائے ذات خود زیادہ از ضرورت نیرت می کنند۔ پسند نمی نمایند کہ پیچ

عصبے بجانب ذات ایشان منسوب گردد۔ و اما بر ذات اقدس نبی معصوم صلی اللہ علیہ
 علی آلہ وسلم ہر عیب کہ میخواستند بہ جرأت تمام و جسارت مالا کلام منسوب میکنند و لیکن
 ما آن محبت را چه کنیم کہ محض بہ زبان باشد۔ و بادل تعلق ندارد۔ و آن دعوی محض چہ کار
 می آید کہ با خود دلیلے و بر مانے ندارد :

اگر مردم بہ آن حضرت صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم فی الواقع محبت میداشتند۔
 برائے یک دقیقه ہم گوارا نمیکردند کہ یک پیغمبر از بنی اسرائیل آمدہ اصلاح امت محمدیہ
 نماید۔ آیا پسح غیرتمندے کہ در خانہ خود سامان ہر قسم مہیا و موجود و وارد برائے چیزے
 پیش دیگرے دست دراز می کند۔ و با وجود توانائی برائے یاوری خود دیگرے را بخواند
 ہماں ملایان زمانہ کہ میگویند کہ نعوذ باللہ برائے اصلاح امت محمدیہ و بحبت
 مخلصی ایشان از مصائب صعبہ مسیح ناصری می آید۔ برائے خود اینقدر اظہار غیرت
 کنند کہ اگر چہ در بحث حالت شان بہ مغلوبیت ہم رسیدہ باشد۔ باز ہم اعتراف بر مغلوب
 بودن خود نمی کنند۔ و از دیگر کسی یاری جستن و مدد خواستن پسند نمی نمایند۔ و بالفرض اگر
 احدے بر معادنت ایشان از خود آمادہ گردد۔ بجائے ممنون احسان او بودن برو اظہار
 ناخوشنودی مے نمایند۔ کہ آیا من جاہل و نادان ہستم۔ کہ تو در دہن من لقمہ میدہی و لیکن
 نسبت حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم بچہ قدر گستاخی و بے پروائی میگویند
 کہ بلے بجهت اصلاح امت محمدیہ از سلسلہ بنی اسرائیل یک پیغمبرے بالضروری آید۔
 گویا قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر عہم ایشان خود کار اصلاح امت خود نتواند کرد
 واحدے بجهت سرانجام این مہام از امت خود برپا نتواند نمود۔ بلکہ برائے انصرام
 این کار دست استعانت و استمداد پیش یک نبی سلسلہ بنی اسرائیل بکشاید۔ آہ یا ہفأ

نمی دانم که دلہائے این مردم مردوست یا خود عقل ایشان را دزد برداست۔ آیا
 تمام غیرت و حیثیت شاں برائے نفسہائے خودشان است۔ و بر خدا و رسول در
 دل ایشان هیچ غیرت باقی نماند است۔ و بگی خشم شان بر مخالفان جان شاں ختم
 شدہ است و از بہر خفگی برانامہ بر خدا و رسول حملہ میکنند۔ و دلہائے شاں طبعے نماندہ است
 مارا گفتہ می شود کہ چرا از آمدن پیغمبر اسرائیلی انکار می کنید۔ مگر ما دلہائے خود
 را کجا بریم۔ و نقش محبت رسول پاک را از لوح دل چگونہ بشوئیم۔ کہ ما را بر تر از عزت
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم عزت کسے بنظر نمی آید۔ و ما برائے یک لحظہ ہم تحمل نمی توانیم
 کرد۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روحانہ افتادہ منت کش و احسانمند غیر گردد۔
 غیرت ما برائے یک چشم زدن برداشت تصور این سخن ہم نتواند کرد۔ کہ چون ہمہ مخلوق
 از ابتدائے آفرینش تا انتہائے دور زمان بر روز قیامت جمع آیند۔ و کارنامہائے ہر
 بنی مرسِل علی رؤس الاشہاد بیان کردہ شود۔ اللہ اندراں وقت گردن نبی کریم
 صلی اللہ علیہ وسلم زیر بار احسان سیح اسرائیلی خم شود۔ و فرشتگان پیش روئے
 اولاد آدم و اقوام عالم صدا بلند کنند۔ کہ چوں در قوت قدسیہ خاتم النبیین ضعف پدید
 آمد۔ اندراں وقت سیح اسرائیلی بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم منت داشتہ از جنت
 بیرون آمدن برائے خود پسندید۔ و بہ دنیا باز آمدہ اصلاح امتش کرد۔ و او را از تباہی
 مخلصی داد :

ما مردم این امر را برائے خود خیلے پسند داریم کہ زبانہائے ما با کار دہائے تیز بریدہ
 شود۔ از نیکہ چنین سخنہائے امانت آمیز در بارہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بزبان انیم
 و دستہائے مائل شدہ بہتر است۔ از نیکہ انجین کلمات را نسبت بذات بابرکات

فخر رسل تخریر نمایم۔ رسول الثقلین محبوب خدا است۔ زمینها قوت قدسیہ آن معشوق الہی
 در هیچ گاہ معطل و مہمل شدن امکان ندارد۔ او خاتم النبیین است فیض او الی ابد لا بدین
 جاری بماند۔ و گردن مبارک او زیر بار منت ہمچسپ خم نگردد۔ بلکه احسان آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم بر جمیع انبیاء ثابت و محقق است۔ هیچ پیغمبرے نیست کہ از اقوام مختلفہ عالم
 رسالت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تسلیم کنانیدہ باشد۔ لیکن آیا لکو کہا بلکہ لکو کہ در لکو
 انسان نیستند۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از ایشان تصدیق سایر انبیاء علیہم السلام کنانیدہ
 است۔ در ہندوستان مطابق آنکہ بیان کردہ میشود ہشتاد و بیون اہل اسلام سکونت میدارند
 کہ اکثرے از ایشان از دین ہنود توبہ کردہ مسلمان گشتہ اند۔ و پیروان دیگر مذاہب از
 مسلمانان در تعداد کمتر اند۔ و باقی تمام بت پرستان ہنود ہستند۔ کہ قبل از مسلمان شدن
 نام هیچ پیغمبرے را نمیدانستند۔ مگر بر رسالت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایمان آوردہ بر
 موسیٰ و عیسیٰ و دیگر انبیاء نیز ایمان آوردہ اند۔ اگر اسلام در خانہ ہائے ایشان داخل
 نمی شد۔ امروز ہمہ شاہان این انبیاء کرام را دشنام میدادند و ناسزا می گفتند و ایشان
 را از مدعیان کاذب می شمردند۔ چنانچہ اکنون نیز برادران شاہ کہ مشرت بہ اسلام گشتہ
 اند۔ کلمات ناشائستہ نسبت انبیائے گذشتہ بر زبان می رانند :

و ہم بریں نمط ظاہر است کہ مردم افغانستان و چین و ایران قبل از مسلمان شدن
 کے بر موسیٰ و عیسیٰ و دیگر انبیاء ایمان میداشتند۔ این جو در خاص وجود ذی جود آنحضرت است
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ کہ ایشانرا مقرر رسالت موسیٰ و عیسیٰ و دیگر انبیاء ساخت است۔ لهذا
 احسان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر جمیع انبیاء ثابت و محقق است۔ زیرا کہ صداقت ایشان
 از نظر خلاق مخفی و محتجب بود۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنرا پیش روئے خلاق ہویدا آشکارا

نمود. و بر آنحضرت صلی الله علیه و سلم احسان پیچ پیغمبر نیست. خدا تعالی هرگز صبح آن روز را در رؤیای دنیا آشکار ننماید. که در آن روز فیضان آنحضرت صلی الله علیه و سلم منقطع گردد. و پیغمبر دیگر اصلاح امرت نکند. بلکه در هر زمان که ضرورت اصلاح این امت پیش آید. الله تعالی از پیروان او وقتاً فوقتاً بعضی فرستد آن را که از علم او فیض یافته باشند. مبعوث نماید. که اصلاح گم کردگان راه هدایت نمایند. و همه کارنامه شان کارنامه آنحضرت صلی الله علیه و سلم باشد. چرا که شاگرد از استاد و امتی از نبی خود جدا قرار داده نمی شود. و گردن های شان زیر بار احسان او خم شده باشند. و دلهای شان از یاد محبت او لبریز و سرهای شان از نشه عشق او شراب الغرض در باز آمدن یک رسول از رسولان گذشته برائے اصلاح امت محمدیه خیلے توین آنحضرت است صلی الله علیه و سلم و نیز دوباره آمدن یک نبی از انبیای بنی اسرائیل درجه بلند حضرت صلی الله علیه و سلم که حق تعالی با ذات بابرکات او کرامت فرموده بسیار ساقط می شود. حق تعالی میفرماید:-
 ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم. یعنی خداوند کریم کسی را نعمتی که بخشیده است. تا آنحضرت در جان خود تغییر ندهد آن نعمت از ذرات نمی سازد.

حالا بعد از تسلیم کردن این عقیده ضروری است که یا آئین امر قبول کرده شود که تعوذ بالله در ذات سرور عالم صلی الله علیه و سلم تغییر واقع گشته است. یا خدا تعالی عهد و رابثکت یا آئین سخن را باور باید کرد. که بادیگر همه بنی نوع انسان عادت خداوندی همین است که نعمت بخشیده خود باز پس نمی ستاند. مگر معاذ الله بآل حضرت صلی الله علیه و سلم بخلاف عادت خود سلوک فرموده. و این هر دو عقیده مستلزم کفر است. چرا که در یکے انکار خدا تعالی است. و در دیگر انکار رسول او تعالی پس ما بدین وجه از همه چو

عقاید سخیفه اظهار بیزاری می نمایم. و عقیده ما این است که آن مسیح که ما را وعده داده شده است. لامحاله از میان همین امت است. و این در قبضه قدرت اوست که هر که بخواهد بر مقامیکه اراده کند. ایستاده نماید. و بر تبه که خواهد. متکین سازد. و از احادیث نبویه ثابت می شود که مسیح موعود از ائمت محمدیه باشد. آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده است که لا المهدی الا عیسیٰ. (ابن ابی بابه شده الزمان) یعنی بغیر عیسیٰ دیگر هیچ مهدی نیست. و نیز فرمود که کیف انتم اذا نزل ابن مریم فیکم و اما مکم منکم (بخاری کتاب الانبیاء باب نزول عیسیٰ بن مریم) یعنی در آن وقت حال شما چگونه باشد که در میان شما ابن مریم نازل شود. که امام شما و از شما باشد. اگر اندرین هر دو ارشاد نبوی بنظر غائر دیده شود. صاف ظاهر میشود. که در عهد فرزندگی مهدی مسیح موعود مهدی دیگر نباشد و ذات او امام امت و ازین امت باشد. و هیچکس غیر این امت و بیرون ازین امت نیاید. پس این خیال که مسیح موعود وجودی علیحده از مهدی و مهدی وجودی دیگر از مسیح موعود است. سراسر خیال باطل و خلاف حدیث لا المهدی الا عیسیٰ است و کار یک مومن دیندار این است که برگفته آقائے خود اعتماد کرده غور کند. و اگر او را در دو ارشاد آقا تضاد بنظر آید. آن را بتدبر و تفکر خود رفع نماید. اگر رسول اکرم صلی الله علیه و سلم بیک بار فرموده است. که اول مهدی ظاهر گردد. و بعد از آن عیسیٰ نازل شود. و او در اتباع و اقتدائے مهدی نماز ادا کند. و بار دیگر ارشاد کرده است. که بجز مسیح مهدی کسی نیست. پس آیا لازم است که ما ازین هر دو قول یکی را رد کنیم یا اینکه بر هر دو قول غور نمایم. و اگر در هر دو قول صورت و فاقه بهم رسد آن طریق توفیق بین القولین را با جان و دل قبول نمایم. و اگر کسی تدبر قلیل بعمل آرد

بروا شکار اگر دود که در پس هر دو قول صورت وفاق همین است که حدیث لا الهدی الا
 عیسی حدیث ثانی را مفسر است یعنی اول پیشگوی نزول مسیح که آنحضرت صلی الله علیه
 وسلم به آن الفاظ بیان فرموده است که ازاں در فهم انسان متبادری شود که وجود مسیح
 از وجود مهدی جدا باشد - باز آنرا بحديث لا الهدی الا عیسی واضح گردانید که کلام
 نخستین بطریق مجاز و استعاره بود که ازاں محض این مراد بود - که اولاً از امت محمدیه
 یک انسان کامل بر اصلاح امت محمدیه مامور شود - در بدو حال او را در مقام هیچ
 یک از رسولان خاص استاده کرده نشود - سپس پیشگوی نزول ابن مریم در حق او
 به اتمام برسد - و او دعوی مسیح موعود بودن نماید همانا بهمین پنج اظهار و منصب حلیل برای
 او فرموده است - یعنی اولاً دعوی عام اصلاح مردم نماید - بعد از ازاں دعوی خاص
 یعنی دعوی مسیح موعود بودن کند در پیش خبریهائے انبیاء این گونه کلام بسیار واقع
 شده است - بلکه اگر تمجید استعارات را از پیش خبریهادور کرده شود - فهم معانی آن
 پیش خبری ها دشوار گردد - اگر از احادیث مذکوره این معانی را مراد نگرفته شود باز این
 دو امر یک امر را که هر یک از آن خیل خطرناک است - تسلیم کردن ناگزیر باشد - یا این
 سخن را مسلم داشتن ضروری باشد - که حدیث لا الهدی الا عیسی دروغ است - و یا
 این امر تسلیم کردن لابدی باشد - که در پس حدیث نفی وجود مهدی دیگر که علاوه مسیح باشد
 نه کرده شده است - بلکه در پس حدیث مقابله در جاست مسیح و مهدی کرده و فرموده که
 اصل مهدی خود مسیح موعود باشد - که بمقابله او مهدی موعود مرتبت و حقیقت نداشته باشد
 چنانکه گفته میشود - لا عالم الا فلان و ازین قول هرگز این مراد نباشد که بغیر از او دیگر
 کسی در دنیا عالم نیست - بلکه معنی این سخن سوائے ازین نمی باشد - که او در علم خود

فاضل تر است که علم دیگران در مقابل او بیچ است.

پس ازین هر دو معنی نتائج خطرناک حاصل میگردد. زیرا که یک حدیث را بلا وجه
موجه باطل قرار دادن خطر عظیم دارد. علی الخصوص آن حدیث که با خود شواهد نیز دارد
و این سخن که مهدی بمقابل مسیح بیچ است. این نیز خلاف مضامین آن احادیث است
که در آن مهدی را امام مسیح را مقتدی او قرار داده شده است. الغرض ماسوائی
این معنی که امت محمدیه را خیر داده شده است. از وجودیکه اولاً دعوی مطلق مصلح بودن
کند. و بعد از آن دعوائی مسیح موعود بودن و بجز این معنی هیچ معنی صحیح ازین حدیث برنیاید
حقیقت امر این است که مردم را تا متر مغالطه ازین جهت افتاده است که
در حدیث نسبت مسیح^۲ لفظ نزول آمده است. و ازین لفظ فهمیده اند که همان مسیح
اول دوباره بدنیاباز آید. حالانکه لفظ نزول در آن احادیث بدان معنی نیامده است
که این مردم فهمیده اند. بلکه هرگاه ذکر آفرینش چیسکر کرده می شود که مفید و ^{منفعت}
باشد. یا ذکر تغیب کرده آید که بابرکت کثیر بود یا ظاهر گشتند جلال ایزد متعال باشد
پس بزبان عربی ظهور و وقوع آنرا بلفظ نزول تعبیر کنند. چنانچه حق جل و علا در قرآن مجید
فرموده است **ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ (توبه)** و نیز فرموده **ثُمَّ أَنْزَلَ**
عَلَيْكُمْ مِنَ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نَفَاسًا (آل عمران) و همچنین ارشاد کرده. **وَأَنْزَلَ لَكُمُ**
مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ (زمر) و هم برین نسق است. **قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ**
لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتَكُمْ وَرِيشًا (انعام رکوع ۳) و نیز فرموده **وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ**
الْمَنَّاءَ (بقره) و **أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ**
وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرَسُولَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ (حدید ۳۴) و لو

بسط الله الرزق لعباده لبغوا في الارض فمكن ينزل بقدر ما يشاء ان الله بعباده
خبير بصير (شوری رکوع ۴)

و ظاهر است که سکینه در دل انسان پیدا میشود. و نفاس یعنی خواب نام یک فعل جوهر
و مانع است. و انعام یعنی بهائم و لباس و سمار و نع و بودنه و آهن و رزق و سایر
اشیائے دنیای بر زمین پیدا میشوند. نزول این چیزها از آسمان کسے ندید است
و نه از آسمان فرود آمدن این اشیا از قرآن و حدیث ثابت میشود بلکه حق تعالی در
فرقان مجید بصرحت فرموده است. و جعل فیها رواسی من فوقها و بارک
فیها و قدر فیها اقواتا فی اربعة ایام سوا لیسالکین (حم سجده) یعنی در
زمین و بر سطح آل کوه ها را پیدا کرد و در زمین بکثرت سامان خلق فرمود. و هر نوع
غذا در آن بیا فرید. این همه کارها یعنی پیدایش زمین و آفریدن کل اشیا و جانوران
در چهار ایام به اختتام رسید. و این امر برائے جمیع اصناف پرندگان یکسان است
یعنی این مضمون هر چند متضمن علوم عالییه و قائل حکمیه است که چندے ازاں دریل نام
حاضرہ ظاہر شدہ است و خیلے ازاں علوم در از سنہ آتیہ ہویدا کردد. و سوالات
جدیدہ و سائل عدیدہ دریں بارہ پیدا شود. لکن ما این مضمون را بطورے ادا کردیم
که مردم ہر طبقہ و اقوام ہر زمانہ مطابق علوم و موافق عقول و ترقیات زمانہ خود از ان
بیان جواب ہائے صحیح حاصل نمایند کہ برائی طبائع شان موجب اطمینان باشند.
الغرض از قرآن مجید ثابت است کہ این ہمہ اشیا کہ ذکر آہنا دریں آیات بنیات
بلفظ نزول وارد شدہ است از آسمان فرود نیامدہ است. بلکہ خالق الارض و السموات
این چیزها را از زمین برا نگیخت است. لہذا برائے مسیح موعود نیز لفظ نزول بمعنا تعظیم

منزلت جلالت مقام او مستعمل شده است - و هرگز این مُراد نیست که او در نفس الامر از
 آسمان فرود آید چنانچه حضرت حق سبحانه تعالی لفظ نزول در شان پید و لدوم صلی الله علیه وسلم
 هم استعمال فرموده و جمله مفسرین ازین لفظ نزول شرف و عظمت و رفعت درجه آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم مُراد گرفته اند - و بر همین این مُعاد و مُراد و مقصد مجبور گشته اند که
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم روحاً فداه در که معظمه در دو مال فیع الشان قریش تولد
 فرموده است - و اسم پدر مبارکش عبد الله و نام مادرش آمنه خاتون بوده است -
 و آیت که در آن ذکر نزول آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیان شده این است که قد
 انزل الله الیک ذکراً رسولاً یقول علیکم آیات الله مبینات لیخرجکم من
 الامم و عملوا الصلوات الی النور (سوره طلاق ۲۴) یعنی حق تعالی
 بر شما ذکر یعنی رسول را نازل فرموده که بر شما آیات بینات الهی را میخواند تا مومنان و
 نیکوکاران را از تاریکی با بسوئی نور برآرد - چه قدر مقام تعجب است که همان یک لفظ
 نزول است که بجهت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و برای مسیح علیه السلام مستعمل شده
 است مگر علمائے زمانه معنی آنرا در حق حضرت رسالت پناه دیگری گیرند - و برای
 حضرت مسیح معنی دیگری کنند

راو
 هرگاه که رسول کریم صلی الله علیه وسلم درین دنیا پیدا شده است - و در شان والا
 لفظ نزول دارد شده است - اگر همین لفظ نزول در حق مسیح موعود استعمال گردد و -
 مراد از آن پیدایش مسیح و بعثت او گرفته شود - کدام جائے حیرت و مقام تعجب است
 شبه دوم این وارد کرده میشود که مسیح موعود در احادیث بلفظ ابن مریم ذکر یافته است
 و ازین نام همین ثابت میشود - که همان مسیح ناصری باز آید - و خیال ندارند که چون در شعار

بنی آدم

ایشان لفظ عیسیٰ بکثرت در حق دیگران مستعمل شده است۔ و گاہے ایشان بر مجموع اطلاق
اعتراضی نہ کرده اند۔ پس اگر خدا تعالیٰ شخصے را بنام عیسیٰ یاد فرماید۔ کدام جائے تعجب
باشد۔ و همچنین ایشان در محاورات خود اسخیا را حاتم و شبہائیاں فلسفہ را محقق طوسی۔ و ارباب
ملکہ استخراج مسائل را فخر رازی میگویند۔ مگر لفظ ابن مریم در دل ایشان شبہات پیدا
می کند۔ اگر لفظ ابن مریم افادہ تعین و شخص ذات خاص میکند۔ چرا الفاظ طائی
و طوسی و رازی و غیر ذلک افادہ تعین و شخص ذوات معلومہ نمی کنند۔ پس اگر با وجود
استعمال نمودن ایشان این الفاظ را مراد ایشان این امر نمی باشد کہ آن شخص از قبیلہ
طے یا از شہر طوس یا رے است۔ باز چرا از لفظ ابن مریم این نتیجہ می برآورد کہ آن موعود
ہماں عیسیٰ بنی اللہ است کہ پور مریم صدیقہ بود۔ و پیشتر ازین بہ نوزدہ صد سال گذشتہ
است۔ حالانکہ الفاظ طے و طوس و رے چنان نیند۔ کہ مجازاً در معنی دیگر استعمال
یافتہ باشند۔ اما لفظ ابن مریم آں اسم است کہ در قرآن کریم بجهت اظہار حالتی خاص
استعمال شدہ است۔ کما قال اللہ تبارک و تعالیٰ۔ و ضرب اللہ مثلا للذین امنوا
امرأة فرعون اذ قالت رب ابن لی عندک بیتاً فی الجنة و یجنی من فرعون
و عملہ و یجنی من القوم الظالمین۔ و مریم بنت عمران التي احصنت فرجها
فنفخنا فیہ من روحنا و صدقت بکلمات ربہا و کتبه و کانت من القانتین
(سورہ تحریم) یعنی حق تعالیٰ مومنناں را بازن فرعون مثال دادہ است۔ ہر گاہ کہ آں
زن دعا کرد۔ کہ ای پروردگار من برائے من نزدیک و در بہشت یک خانہ بنا فرما و مرا از
فرعون و کار و کردار او نجات بدہ۔ و مرا از پنجہ نظاماں ربائی عطا کن و مثال دیگر با مریم
بنت عمران دادہ کہ او فرج خود (یعنی سوراخماں بدن خود) را حفاظت کردہ است

پس بر دل او کلام خود نازل کردیم۔ و او تصدیق کلام ما و تصدیق کتابهای ما را کرد
 و از فرمانبرداران ما شد۔ هرگاه که حضرت حق نام یک حالت را که در حین اذ حیاء مرد
 مؤمن را پیش می آید۔ بحالت مریمی یا دمی فرماید۔ و آن مؤمن را مریم نام می دهند پس اگر
 خدا تعالی در حق موعودے لفظ ابن مریم استعمال فرماید۔ آیا درین صورت معنی آن همین
 نباشد که او از حالت مریمی بتدریج ترقی نموده تا حالت ابن مریمی یعنی حالت عیسی برسد
 که روزگار حیات او در بدو حال پاک و بی لوث مثل مریم باشد۔ و در آخر ایام حیات
 مثل عیسی بن مریم موبد روح القدس گردد۔ و روزهای آخر عمر خود در اصلاح عالم
 و قائم کردن راستی بسر کند۔

در معانی کلام الهی تدبیر و تفکر کردن و در بجزئیات بیان نش غوطه خوردن و لای
 بیضائے حقایق و معارف بدست آوردن شاید که نزد علمائے این زمانه حرام است۔
 اگر ایشان هم میگردند که در علوم که علمائے روحانی در قرآن کریم تدبر کرده و بر حیات
 انبیاء علیهم السلام تأمل نموده و بر اقوال ایشان فکر و اندیشه استنباط کرده اند۔ و در
 کتب خود نوشته اند۔ غور میکردند پیش پائی نمی خوردند۔

شیخ شهاب الدین سهروردی در کتاب عوارف المعارف می نگارد که علاوه از ولادت
 صوری جسمانی برائے انسان یک ولادت دیگر است که آنرا ولادت معنوی گویند۔ و
 در تأیید این مقدمه نه از دیگر کسی بلکه خود از حضرت عیسی قوی نقل میکنند که (یصیر
 المرید جزء الشیخ کما ان الولد جزء الوالد فی الولادة الطبیعیة و تصیر
 هذه الولادة انفاً و لا اداة معنویة کما ورد عن عیسی صلی الله علیه و آله
 ملکوت السماء من لویلد مرتین فی الولادة الاولى یصیر له ارتباط بعالم

و بهذا الولادة يصبر له ارتباط بالملكوت - قال الله تعالى وكذلك نرى ابراهيم
 ملكوت السموات والارض وليكون من الموقنين (يعني مريد جزو پدر خود
 ميگردد - چنانچه در ولادت طبعي پدر خود مي باشد - و اين ولادت بجهت او
 در آن حال ولادت معنوي مي باشد - چنانچه از عيسي عليه السلام مروى است كه در
 سلطنت آسمان هرگز كسى داخل نگردد - تا دوباره ولادت نيايد - باز شيخ از جانب خود
 ميگويد كه از ولادت اولي او را به عالم ملك يعنى بعالم طبعي تعلق پيدا مى شود - و ولادت
 ثانيه او را بعالم ملكوت تعلق دست دهد - چنانچه حضرت آفريدگار تعالى شانه مي فرمايد
 كه ما بهمين طور ابراهيم را آن اقتدار خود كه ما را بر آسمان و زمين حاصل است و انموديم
 تا از يقين يافتگان گردد - انتهي كلام شيخ -

از عبارت مذكوره ظاهر است كه نزد شيخ شهاب الدين سهروردى رحمه الله عليه
 براى هر مومن ولادت معنوي ضرورى است - و در تأييد اين مقدمه يك آيت
 از آيات كلام الله و قولے از اقوال حضرت عيسى نوشته است - پس چوں ولادت معنوي
 براى هر مومن از ايس ضرورى است - و حضرت عيسى و راجعت ترقيات روحاني
 شرط قرار داده اند - باز آيا تحقق اين ولادت معنويه صرف براى مثل مسيح محال و
 ناممكن است ؟

خلاصه اينكه دوباره زنده شدن يا باز آمدن مسيح عليه السلام مخالف شان الهى
 و خلاف فرمان او و منافی عظمت رسول كريم و ضد فرموده های اوست صلى الله عليه وسلم
 و امورى كه براى بناى ايس عقیده نهاده شده است - ناشى از قلت تدبر است -
 حقيقت امر ايس است كه بعثت شخصى از همين امت مرحومه كه در رنگ مسيح ابن مریم

نگین باشد. یک امر ضروری بود که وقوع رسید. و او بروقت خود نمایاں گردید و خیل
کسان از طفیل او راه منزل مقصود دیدند. و گروه کثیر از گمراهان به رستگاری او بشرد
رشد و هدایت رسیدند.

اعتراض سوم. بر جماعت این میکنند که ما مردم بعد از رسول کریم صلی الله علیه و سلم
سلسله وحی الهی و نبوت را منقطع ننیدانیم. این اعتراض نیز نتیجه قلت تدبیر یا ثمره عداوت
و دشمنی است. حقیقت الامر این است که ما بر الفاظ انحصار نداریم. تعبیر مدعا به هر
که باشد بوده باشد. پس با همان است که در آن عزت و عظمت خدا تعالی و رسول اکرم
صلی الله علیه و سلم باشد. ما هرگز برای محکم قائل این عقیده نمیگردیم که چنین کسی بعد
از خاتم النبیین آید که رسالت آنحضرت صلی الله علیه و سلم را باند نموده کلمه جدید و قبله
نو تجویز کند. و احداث شریعت جدید نماید. یا حکم را از احکام شریعت منسوخ
گرداند. یا مسلمانان را از اطاعت آل سراج رسل برآورده بر اطاعت خود مائل
سازد. یا خود از جاده اتباع آل سرور قدم بیرون ببرد. یا او را از جناب ایزدی
بیواسطه و بیوسیل و بی ذریعه رسول کریم صلی الله علیه و سلم فیض حاصل شده باشد
بالفرض اگر همچو شخص در دنیا پیدا شود. البته دین اسلام منسوخ و باطل گردد. و
وعدۀ الهی که حق تعالی با محبوب خود فرموده است. همه دروغ بیفروغ بر آید. نفوذ
بالله من ذلک. ولیکن ما این امر را نیز گاهی پسند نمی توانیم که در وجود ذی جود و رحمت ^{للعالمین}
سید المرسلین را آنچنان قرار داده شود که او تمام فیوض الهی را از مردم دریغ داشته
الواب رحمت الهی را بر رؤیای پس آیندگان مسدود فرموده است. و بجای آنکه
آمدن آل سرور عالم در ترقیات عالمیان ممد و معاون باشد. سدا راه ترقیات ایشان

گشته است - گویا بجائے اینکه بنی نوع انسان را بخدا برساند - از اعلیٰ مقامات صول
الی الله ایشان را محروم ساخته است .

چنانکه خیال اول یعنی بعثت پیغمبر تشرعی بر باد کننده اسلام است - همچنان
این خیال نیز یعنی مبعوث نشدن پیغمبر غیر تشرعی بر ذات رسول اکرم صلعم یک حمله
خطرناک است - و ما مردم جماعت احمدیہ نہ آنرا قبول توانیم کرد - نہ این را - زیرا کہ
بایقین میداریم - بر اینکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم برائے عالمیان یک رحمت بود
بس عظیم - و بر یقین با چه حصر! این امر را هر بیننده بچشمان خود می بیند - آن فخر اولاد آدم
بقدم میمنت لزوم خود اہل عالم را از فیوض سماوی محروم نگردانیدہ بلکه از بعثت
شریفہ خود دریائے فیوضات الہیہ بیشتر از پیشتر جاری فرمودہ - اگر قبل از بعثت
مبارکہ فیض الہی مثل یک رودے یا نہرے بود - بہمین تشریف آوری او بجهت
تشنہ کمان معرفت مثل بحر زخار موجزن گردیدہ است - زیرا کہ پیش از ظہور آن ذات
مقدسہ جوہر علم بکمال خود نرسیدہ بود - و ظاہر است کہ بغیر علم کامل عرفان کامل دست
نمی دہد - در صحف مجید آن حقایق و معارف بیان شدہ است کہ در صحف اولی مذکور
نیست - پس اہل ایمان را از کفش برداری آن خلاصہ اکوان در ایقان و عرفان
ترقیات بے پایان حاصل آمدہ است - و افراد این اُمت مرحومہ بہ آن مقامات
علیاد مدارج قصوی می توانند رسید کہ اہم سابقہ را بہ آن راہے نبود - و اگر این
چنین ایمان نداشتہ آید - باز برائے رسول کریم صلعم کدام فضیلت بر سایر انبیاء
تواند بود - لاریب! همچو نموتے کہ بغیر اتباع آنحضرت صلی الله علیه وسلم حاصل آید
ما منکر آن هستیم - و بہیں سبب ما اند ثانی مسیح ناصری را بعد از پیغمبر خدا انکار می کنیم

مگر بنوتے را کہ از وعزت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم افروں ثابت شود۔ نفی نمیتوانیم کرد۔
 اے بادشاہ ذی جاہ! حق تعالیٰ ذات ترا مہبط النوار خود نماید۔ وسیلہ ترا برائے
 قبول حق وسیع فرماید۔ ہماں نبوت سلسلہ نبی سابق را کہ نبوت تشریفی باشد۔ مسدود
 می نماید۔ وہماں نبوت ناسخ شریعت نبی گذشتہ تواند بود۔ کہ بلاد اسطہ حاصل آید۔
 اما بنوتے کہ از فیض اتباع نبی سابق کسے را دست دہد۔ و غرض از اں محض اشاعت
 دین و اظہار علو شان آل نبی باشد۔ او ہرگز کاسر شانش نبود۔ بلکہ مظهر عزت و عظمت
 آل باشد۔ و بقائے این قسم نبوت از قرآن کریم ثابت است۔ و عقل سلیم نیز دلالت
 می کند۔ کہ وجود انجین نبوت در امت مرحومہ ممکن است۔ و اگر انجین نبوت ایں
 امت را حاصل نشود۔ پس ایں امت مرحومہ را بر اہم سابقہ یا سچ فضیلت و مزیتے نماید
 رسول کریم فرمودہ است کہ در امت موسیٰ علیہ السلام محدثان کثیر بودہ اند۔ اگر
 قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہم صرت تامقام محدثیت می تواند رسانید دریں
 صورت ذات بایرکات آل فخر رسل را بر دیگر انبیاء کہ ام فضیلت و مزیت باشد۔ و
 لقب سید ولد آدم و فخر رسل و سید المرسلین بر ذات شریف چگونہ صادق می آید۔ لاریب
 صفت خیر الرسل بودن مقتضی است کہ در ذات قدسی صفات آنحضرت بعض انجنان
 کمالات موجود باشد کہ در پیغمبران پیشین موجود و متحقق نبودہ۔ و آل کمال مختص بہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم نزد ما ایں است کہ امتیان پیغمبران گذشتہ بقوت جذب کشتن انبیاء
 خود صرت تامقام محدثیت می رسیدند۔ اما امتی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بہ فیض
 اطاعت اتباع آل سرور عالم بمقام نبوت نیز فائز می گردد۔ و ہمیں کمال قوت قدسیہ
 است کہ دل یک مؤمن را از محبت و عشق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم لبریز و شارب میازد

اگر دروازه این نبوت با واسطه نیز باعث بعثت آنحضرت صلعم مسدود شده است
 پس تشریف آوری آنجناب موجب محرومی قسمت بنی نوع انسان ثابت گردد و
 وجود قرآن کریم هم بے سود ثابت شود زیرا که ازین عقیده لازم می آید که قبل از
 بعثت آنحضرت صلی الله علیه و سلم مردم نازل درجات اعلی می شدند و لیکن بعد از
 بعثت آنحضرت صلی الله علیه و سلم مردم ازاں مدارج علیا باز داشته شده اند و نیز
 یک عاقل مجبور میگردد بر تسلیم این سخن که کتب سابقه سماویہ در حصول مرتبه نبوت ممد
 معاون اہم خود بوده است و بذریعہ عمل پیرا بودن انسان بر تعلیم آن کتب بران نقطہ
 کمال میرسد کہ حق تعالی او را بجهت رتبه نبوت پسندی فرمود اما بر تعلیم قرآن عمل نمود
 برآں درجہ رفیع نتواند رسید بفرض محال اگر این سخن صحیح است پس باید کہ دلہائے
 پرستاران در گاہ خداوندی اندرون سینه باخون شود و کمرہمت شاں بشکند زیرا کہ
 ایشان اُمید بسته بودند کہ طفیل بعثت مبارکہ سیّد ولد آدم برائے ترقیات مدارج
 روحانیہ ابواب جدید و بر روئے مافتوح گردد و بواسیل حضرت رحمۃ للعالمین با محبوب
 خود کہ رب العالمین است نزدیکتر گردیم لیکن نعوذ باشد نتیجہ برعکس برآمد کہ آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم تشریف آورده آں دروازه را کہ تا زمان تشریف آوری او مفتوح بود
 بر روئے طالبان قرب الہی مسدود نمود :

آیا یک مؤمن برائے یک چشم زدن این خیال غلط را نسبت ذات رؤف و رحیم
 رسول کریم صلی الله علیه و سلم در خاطر خود راه تواند داد؟ و آیا یک عاشق فضائل مصطفویہ برائے یک
 طرفہ العین بر این عقیدہ سخیفہ قائم تواند ماند حاشا و کلا قسم بذات ذوالجلال کہ وجود
 ذی جود سرور عالم یک بحرے بود از فیوضات ربانی و برکات روحانی کہ وسعتش را هیچ

فرد بشر ادراک نتواند کرد۔ رابواب رحمت الہی و فیوض نامتناہی را بند نساختہ بلکہ
 واکرد است۔ و در میان تہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و مراتب انبیائے دیگر فرقی است بین
 کہ پیروان انبیائے پیشین از مقام محدثیت فراتر قدم نتوانستند نہاد۔ و از ہر
 نائل شدن رتبہ نبوت بسوئے تربیت علیحدہ ہم محتاج می بودند۔ مگر از پیروی آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم یک انسان بمقام نبوت ہم فائز میشود۔ و معذلک از دائرہ امت
 بودن آن سرور عالم بیرون ہم نمی رود۔ و ہر قدر کہ درجہ او بلند شود۔ از غلامی
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آزاد نتواند شد۔ ارتفاع مقامش اورا از امتی بودن
 بیرون نیارد۔ بلکہ حرب بلندی و برتری مرتبہ خود کمر او زیر بار احسان آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم خم تر میشود۔ زیرا کہ پیغمبر با آن نقطہ قرب الہی رسیدہ است کہ تاباں دیگر کسی را
 ہرگز رسانی نیست۔ و ذات شریفش چنداں معارج رفعت را طے فرمودہ است کہ
 دست دیگران ازاں کوتاہ است۔ و ترقیات آن سرور صلی اللہ علیہ وسلم بہ آن درجہ
 سعادت جاری است۔ کہ دایمہ انسان از اندازہ کردن آن قاصر است و از سبقت
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این امت مرحومہ را نیز دیگر اہم سبقت فی المداہج دست داد
 است۔ این مقام رفیع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ مذکور شد۔ عقول و افہام ما را مجبوع
 می کند کہ بعد از و سلسلہ نبوت غیر تشریحی در میان امت مرحومہ او الی یوم القیامہ
 جاری و ساری اعتقاد کنیم۔ زیرا کہ این امر باعث عزت و افتخار آل فخر رسل است۔
 و در سد و پنداشتن آن خیلے توہین است صلی اللہ علیہ وسلم۔ و علامت شاہنشاہ بودن غیر از
 نیست۔ کہ شاہان گردن بلند در تحت حکم او باشند۔ اگر شاگردان استاد در حالت
 ادنی بمانند۔ لاریب اینچنین استاد را استاد کامل تسلیم کردہ نشود۔ و ہمچنین اگر تحت

حکومت یک بادشاہ ہے بجز احاد الناس در عایائے فرومایہ نباشند۔ ویسچ فرمانزدائے
 رقبہ اطاعت او در گردن ندارد۔ بیگان آں بادشاہ قابلیت آں ندارد۔ کہ اور ^{شہنشاہ}
 گفتہ آید لقب شہنشاہ در دنیا لقب عزت است۔ نہ موجب ذلت۔ ہم بریں نسق
 ہماں پیغمبر از پیغمبران دیگر در رتبہ افزوں تر باشد کہ خادمان در گاہش بر رتبہ پیغمبری
 برسند۔ و با اینہمہ خدام او و امتیان او باشند پس خطاب مستطاب و خستور ^۱
 مثبت رفعت شان آنحضرت ^۲ است نہ موجب کسر شان۔

در حقیقت این غلط فہمی کہ علمائے ایں زمانہ در اں افتادہ اند رقبہ "این نام"
 انداں حیثیت می افزائیم۔ کہ کتب بزرگان پیشین از ابطال ایں عقیدہ فاسدہ مملو اند
 مثل کتب شیخ محی الدین ابن عربی و تصانیف حافظ ابن قیم و مثنوی مولانا روم و
 مکتوبات شیخ احمد مجدد سہندی (ازیں پیدا شدہ است کہ در ہمیدن معنی نبوت خطا
 کردہ اند و گمان بردہ اند کہ نبی ہماں می باشد۔ کہ شریعت نو با خود میارود یا بعض احکام
 شریعت سابقہ را خط نسخ در کشد۔ و یا از اطاعت نبی سابق بیرون باشد۔ اما ایں
 سخن ہرگز مطابق واقعہ نیست۔ زیرا کہ امور مذکورہ برائے نبی لازم نیست۔ بلکہ ممکن
 است۔ کہ او در قسمے از ایں اقسام ثلاثہ مذکورہ داخل باشد۔ و ممکن است کہ در آں
 ویسچ از ایں سہ امور نباشد۔ نہ کتابے جدید آوردہ باشد۔ نہ حکمے را از احکام شریعت
 سابقہ منسوخ کند۔ و نہ او را نبوت بلا واسطہ حاصل شدہ باشد۔ و با اینہمہ نبی ہم باشد۔
 چہر کہ نبوت یک مقام خاص است از مقامات قرب الہی و ہر کس کہ بہ آں مقام فائز

^۱ و خستور پیغمبر۔ و خستور اں و خستور بہ اضافت مقلوبہ اصطلاح و سائر اسمانی اینا فارس
 پیغمبر اعظم کہ دیگر پیغمبران تابع شریعت او باشند۔ مترجم ۴

گردد۔ کار او محض اینقدر است کہ اصلاح حال اعمال و معتقدات بنی آدم کند۔ و مردم را بسوی حق جل و علا بکشد۔ و دلبائے مرده را زندگی بخشد۔ و زمین خشک افتاد را باز سیراب سازد۔ و کلامیکہ برائے ہدایت مردم برو نازل شود۔ بہ ایشان برساند و اینچنان جماعتی فراہم آورد۔ کہ ہمہ زندگانی خود را در راہ اشاعت دین حق صرف سازند۔ و اعمال خود را درست نمایند۔ و اسوہ حسنہ اورا دستور العمل کار و کردار خود کنند۔ الغرض این علماء نفی نبوت از نہ ہمیدین معنی نبوت کرده اند۔ ورنہ بعض اقسام نبوت بجائے اینکه باعث کسر شان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باشد موجب رفعت شان آں افضل الرسل است :

اکثر علماء این حجت را پیش می کنند کہ قرآن کیم بعد از نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سلسلہ نبوت را منقطع نمود است۔ چرا کہ میفرماید ما کان محمد ابداً احد من رجالکم و لکن رسول اللہ و خاتم النبیین یعنی محمد صلی اللہ علیہ وسلم پدر کسی نیست از مردان شما و لیکن رسول خدا و خاتم النبیین است۔ پس صورت امکان ندارد کہ اکنون کسی فائز رتبہ نبوت شود۔

لیکن هیچ کسے از بیان قرآن کریم را و اگر دہ نمی بیند کہ اللہ تعالیٰ دریں آیتہ وافی ہدایت خاتم النبیین را بفتح تائے ارشاد فرمودہ است۔ نہ بکسر تاء۔ و خاتم بفتح تائے فوقانیہ بمعنی مہر است نہ بمعنی بند کنندہ۔ و ثبت خاتم یعنی مہر برائے تصدیق می باشد پس معنی این است کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم مہر انبیاء است۔ چنانچہ امام بخاری علیہ الرحمہ در صحیح خود معنی خاتم النبیین اینچنین کردہ است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از جملہ انبیاء علیہم السلام نبی صاحب مہر است۔ و در تفسیر این آیتہ حدیثی آورده کہ ازاں

معلوم می شود که برکت مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم مهر نبوت بود کاش مردم در الفاظ قرآن کریم تامل کردند - تا در مغالطه نیفتادند - اگر ایشان می دیدند که سوق کلام در این آیت برائے کدام مقصود است - و مضمونش چیست؟ برایشان واضح می شد که خدا تعالی در ابتدائے این آیه بیان فرموده است که محمد صلی الله علیه وسلم پدر کسی از مردان شما نیست - و بعد ازاں کلمه استدر اک یعنی و لکن آورده در عقب او الفاظ رسول الله و خاتم النبیین ارشاد فرموده است - و این خود ظاهر است که کلمه لکن برائے ازاله شبهه می آید - و این سخن نیز هر کس می داند که از فقره اول یعنی ما کان محمد اباً احداً من رجالکم این شبه ناشی میشود - که در سوره کوثر خدا فرموده است ان شانک هو الا بتر - یعنی دشمن تو ابتر و بی اولاد زربینه است - یعنی تو ابتر نیستی بلکه به تحقیق دشمن تو ابتر است - و در این آیه خود تسلیم میکند که محمد صلی الله علیه وسلم را اولاد زربینه نیست - پس بجهت ازاله این شبه حرف لکن استعمال کرده ظاهر ساخت که از این بیان که در دل مردم شبه پیدا میشود یا آن شبه را دور می نمایم که محمد صلی الله علیه وسلم پدر چند بطور جسمانی پدر کسی نیست - و لکن ابتر هم نیست - زیرا که او رسول خدا است پس سلسله اولاد روحانی او خلیع و بیع باشد - زیرا که هر رسول پدر روحانی امت خود است - بعد ازاں خاتم النبیین آورده بر مضمون اول مزید ترقی کرده فرمود که نه صرف بسیاری از مؤمنان اولاد او باشند - بلکه او مهر پیغمبران هم است که به مهر انسان تا بمقام نبوت نوازند رسید - پس او نه صرف پدر عامه مؤمنان خواهد بود بلکه پدر انبیاء هم خواهد بود - الغرض در این آیت باب این قسم نبوت که مذکور شد و اگرده شده است نه مسدود - آری این آیت باب آن نبوة را بکلی بند کرده است - که

حامل شریعت نباشد۔ یا بغیر واسطہ آنحضرت ص حاصل نشود۔ زیرا کہ اگر انجین نبوت
باقی باشد۔ البتہ باب ابوت روحانی آن سرور بند گردد۔ و ابوت روحانی آن نبی
جدید جاری شود۔ و در این آیہ کریمہ نفی انجین نبوت و رسالت کرده شده است۔
و همچنین علمای گویند کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است۔ انا آخر الانبیاء
و نیز ارشاد کرده است لابی بعدی۔ پس از روئے این احادیث بعد از
سرور کائنات هیچ کس نبی نتواند شد۔ مگر حیث کہ این علماء فقرہ انا آخر الانبیاء
را می بینند۔ و فقرہ دیگر کہ و مسجدی هذا اخر المساجد است کہ در حدیث مسلم با فقرہ
مذکورہ بالا موجود است۔ بسوئے آن مطلق التفات نمی کنند۔ اگر فقرہ انا آخر الانبیاء
این معنی دارد کہ بعد از من نبی هیچ قسم نمی آید۔ پس درین صورت معنی فقرہ دوم نیز این
باشد کہ هیچ مسجدی بر روی زمین بعد از مسجد من تعمیر نشود۔ لیکن ہاں گروہ علماء کہ
از انا آخر الانبیاء استدلال بر نفی نبوت ہر قسم بعد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می کنند
با وجود موجود بودن الفاظ مسجدی هذا اخر المساجد نہ صرف مساجد دیگر تعمیر می کنند
بلکہ چنداں مساجد بکثرت بنامی نمایند کہ در بعض شهر با وجہ کثرت مساجد خیلے مساجد
ویران افتاده است۔ و در بعض مقامات باین مساجد فاصلہ چیل ذراع ہم بمشکل
یافتہ میشود۔ اگر بیاعتنا بہ ثبوت آخر الانبیاء هیچ انسان نبی نتواند شد پس با وجود
لفظ آخر المساجد دیگر مساجد چه اینا کرده میشود۔

در جواب این سخن گفتم می شود کہ این مساجد ہم مساجد نبی کریم است صلی اللہ علیہ وسلم زیرا کہ
این مساجد برائے ہماں طریق عبادت بنا کردہ میشود کہ آنحضرت ص برائے آن مسجد نبوی
را تعمیر کردہ بود۔ پس بسبب ظہریت این مساجد از مسجد نبوی جدا نیستند پس بنا بر این مساجد خیریت

نسخہ مسلم باب فضیلت صلوٰۃ بین مسجدی کہ دیدینہ

مسجد نبوی را نفی نمیکنند :

بلکه این جواب با صواب است - مگر باید گفتیم که چنانکه مساجد رو زمین ظل مسجد نبوی است - هم برین نسق با وجود انا آخر الانبیاء بعثت همچنان انبیاء نیز جائز است - که نبی مارا بر جائے ظل و بروز باشند - و بر جائے شریعت جدیده آوردن پیروی شریعت محمدیه نمایند - و محض برائے اشاعت تعلیم محمدی مبعوث گردند - و هر چه یافته باشند از فیض و احسان محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم یافته باشند پس از بعثت چنین انبیاء در آخر الانبیاء بودند سید ولد آدم همان طور فتور نمی افتد چنانکه از مساجد نو که بر نمونه مسجد نبوی بنا کنند هیچ ظل در آخر بودند مسجد نبوی پیدا نمیکرد

هم برین منط معنی لانی بعدی هر گز این نیست - که بعد بعثت سید الکونین اصلاً هیچ نبی بعثت نه پذیرد - بلکه معنی آن هم همین است که آن نبی پیدا نگردد که شرع محمدی منسوخ سازد - پس هر آن نبی که برائے تأیید نبوت آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمده باشد او را "بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم" نتوان گفت - زیرا که او درون دایره نبوت آنحضرت صلی الله علیه وسلم است - "بعد آنحضرت" در آن صورت می بود - که حکم را از احکام شریعت منسوخ میکرد - کار خود مندان می باشد که بر هر مضمون غور تمام فرماید - و در تاج هر لفظه فرارسد - غالباً حضرت صدیقه بخت اینک مبادا اینچنین کونه اندیشاں در مغالطه بیفتند - فرموده است - قولوا انه خاتم الانبیاء ولا تقولوا لانی بعده (تکلمه جمع البهاره ص ۸۶) یعنی خاتم النبیین بگوئید - ولیکن اینطور مگوئید که بعد از من هیچ نبی نیاید - اگر عقیده حضرت عائشه صدیقه بعد بعثت سرور عالم بعثت نبی هیچ قسم ناممکن بود - چرا که مردم را از گفتن لانی بعده منع فرمود - و اگر عقیده صدیقه درست نبود -

صحابہ کرام چوترا تردید قول صدیقہ نکر دند پس منع کردن حضرت عائشہ از گفتن لانی بعد کتابت
 میکند کہ بعقیدہ صدیقہ بعد از بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعثت نبی دیگر ممکن است
 مگر بعثت نبی صاحب شریعت یا بعثت آن نبی کہ از قید اطاعت و اتباع سرور انبیاء
 آزاد باشد ممکن نیست۔ و خاموشی اصحاب کبار و اعتراض ناکردن بر قول صدیقہ دومی
 کہ ہمہ صحابہ مثل صدیقہ داراے ہمیں عقیدہ یوده اند :

افسوس بر مردم کہ در معانی کلام الہی پیچ غور نمی کنند و خود ہم خطا می کنند و
 دیگران را ہم در ورطہ خطا می اندازند۔ و باز افسوس بر آن مردم کہ ایشان بر کسانیکہ
 مثل ایشان راہ غلط زرفتہ اند۔ خیالے اظهار غیظ و غضب می کنند۔ و بہ لقب بیدین و کافر
 یاد می نمایند۔ مگر مرد مؤمن از این سخنان درشت نمی ترسد۔ بلکہ او از غضب نارضا مندی
 خدای ترسد۔ انسانے انسان را چہ ضرر تواند رسانید۔ و غیر از نیکو و را بہ قتل رساند دیگر
 چہ تواند کرد۔ اما مرد مؤمن از موت نمی ترسد۔ موت برائے فے ذریعہ لقائے محبوب
 باشد۔ اے کاش این مردم در معانی قرآن کریم تدبیر میکردند تا برایشان واضح و لائح
 می شد کہ قرآن خزائنہ الہیت بس وسیع۔ و ذخیرہ الہیت غیر نافذ۔ ہمہ ما یحتاج انسانی را کفایت
 میکند۔ و در فے انقدر حقایق و معارف بیان شدہ است۔ کہ در کتب سابقہ عشر عشر
 آن ہم مذکور نیست :

اگر ایشان را این حال معلوم می شد۔ همچو غوک چاہ بہ حال تنگ خود شاد بنودند
 بلکہ در طلب راہ ہائے قرب الہی گام زدند۔ اگر ایشان بجائے قناعت نمودن بر الفاظ
 قدر اصلاح دلہا می شناختند۔ بعلقہ علوم ظاہری قناعت نمیکردند۔ بلکہ می کوشیدند تا ایشان
 را تعلقے بنی اتعالیٰ میسر آید و اگر ایشان را این اہش پیدا شد۔ البتہ درایشان این جستجو ہم پیدا شد کہ

قرآن کریم تا بکدام حدی برای انسان راه های ترقیات کشف کرده است و آنگاه برایشان
 واضح شد که ایشان مغر را گذاشته بر قشر قناعت و رزیده اند و پیاله همتی را پیش لب
 آورده آرزوئی مستی داشتند :

آخر سبب حسیت که با آنکه سوره فاتحه را میخوانند و در دلها شای این آرزو گاه
 پیدانمی شود که آن انعامات که حق تعالی در این سوره بیان کرده ایشان را نیز از انانی گرد
 هر روز پنجاه بار اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم را تلاوت
 می کنند لیکن در خاطر ایشان این خیال پیدانمیگردد که آخر آن کدام انعام است که
 ما می طلبیم - اگر یک نوبت هم فهمیده نماز میگزاردند - دلها شای در این فکر می
 افتادند که از " الصراط المستقیم " و صراط الذین انعمت علیهم " مراد چیست و آنگاه عنان
 توجه ایشان بجانب این آیات سوره نساء منعطف می گشت - ولوانهم فعلوا ما
 یوعظون به لکان خیراً لهم واشد تنبیهاً واذ الا تینهم من لدنا اجرا
 عظیماً و لهدینهم صراطاً مستقیماً و من یطع الله والرسول فاولئک مع
 الذین انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین وحسن اولئک رفیقاً ذلک الفضل من الله وکفی بالیوم علیم (سوره نساء)
 یعنی اگر میگردند آنچه به آل پند داده میشوند - هر آینه بهتر بود که ایشان را و محکم تر
 در استواری دین و آنکه البته میدادیم ایشان را از نزد خود مزدی بزرگ و دلالت
 میکردیم ایشان را به راه راست و هر که فرمان برد خدا و رسول را پس انجمن جماعت از آن
 مردمان اند که انعام کرده است خدا بر ایشان از پیغمبران و صدیقان و شهیدان و
 صالحان و چه نیکوتر اند آن گروه هم نشینان این بخشایش است از خدا و بنده است

خدائے دانا :

ازیں آیات ہویدا میشود کہ مراد از ہدایت او گروہ منعم علیہم داخل کردن است
در زمرہ انبیاء و صدیقان و شہیدان و صالحان۔ ہر گاہ خدا تعالیٰ بواسطہ رسول خود ارشاد
فرمودہ است کہ ماہر روز قریباً چہل بار پیش خدا ایستادہ از برای خود صراط مستقیم
بطلبیم۔ و تفسیر ہدایت صراط مستقیم کہ خود خدا فرمودہ است این است کہ در گروہ انبیاء
و صدیقان و شہیدان و صالحان داخل کردہ شود۔ پس چگونہ امکان دارد کہ من کل الوجوہ
بر روئے ایں امت باب نبوت مسدود باشد۔ آیا ایں ہزل نمیکردہ و نشان حق تعالیٰ
از تمسخر بالا تراست۔ آیا ممکن است کہ او تعالیٰ از یک طرف بامردم تاکید کند۔ کہ از من
ہماں انعامات را طلب کنئید کہ بر انبیاء و صدیقان و شہداء و صاحبین کردہ ام
و باز از جانب دیگر بگوید کہ من ایں انعامات را برائے دوام بر روئے ایں امت بند کردہ ام
حاشا و کلا ! ذات اوسبحانہ تعالیٰ از جملہ نقائص مبرا است۔ و از ہمہ عیوب منزہ اگر
او تعالیٰ ایں انعامات را بر روئے خلایق مسدود میکرد در سورہ فاتحہ ما را ہرگز تلقین
طلب ہدایت بسوئے راہ گروہ منعم علیہم نمی فرمود۔ و نیز در تفسیر صراط مستقیم ہرگز نفی
کہ انسان بذریعہ اتباع و اطاعت ایں رسول در زمرہ انبیاء ہم داخل میشود :

گفتہ می شود۔ کہ در سورہ نسا مع الذین انعم اللہ علیہم وارد شدہ است
نہ من الذین انعم اللہ علیہم۔ لہذا مراد ایں آیت شریفہ ایں است کہ خاصان ایں امت
ہمراہ انبیاء باشند نہ داخل زمرہ انبیاء۔ لیکن ایں معترضان نمی اندیشند کہ در آیہ کریمہ
خدا تعالیٰ محض بر ذکر انبیاء کفایت فرمودہ است۔ بلکہ با ذکر انبیاء صدیقین و شہداء و
صالحین را نیز یاد فرمودہ است۔ اگر بسبب لفظ "مع" معنی ایں آیہ آن است کہ ایں مردم

می گویند درین صورت این هم واجب التسلیم خواهد بود که درین اُمت هیچ کدام صدق
هم نخواهد بود. بلکه محض اینقدر است که چند افراد این اُمت یا صدیقان باشند و اخل
زمره صدیقان. و نیز هیچکس شهید هم درین اُمت نباشد آری این قدر باشد که بعضی مردم
در رکاب شهید باشند و داخل زمره شهدا. و نیز صالح هم هیچکس نتواند بود بلکه چند
از ایشان محض در محبت صلوات باشند یا بلفظ دیگر اینکه جمیع افراد این اُمت از سبکی
مدارج تقوی محروم باشند. و نصیب ایشان صرف این قدر باشد که ایشان در انعام
یافتن همراه کامل افراد اُمم سابقه که با علی مدارج تقوی رسیده اند شامل کرده
خواهند شد و بس. آیا هیچ مسلمانی انجمن خیال در دل می تواند گذرانید؟ زیاده
ازین توهمین قرآن کریم و امانت نبی رؤف رحیم و تحفیه و تذلیل دین اسلام و دیگر چه تواند
شد. که در اُمت محمدیه مردم نیکو هم نباشند صرف اینقدر باشد که چند نفر ازین اُمت
بانیگوان اُمم سابقه شامل کرده شوند.

الغرض اگر بلفظ "مع" زور داده سلسله نبوت را بند کرده آید لا محاله نتیجه
غیر ازین نمی برآید که بروی مسلمانان دروازه صدیقیت و شهادت و صلاح نیز
مسدود باشد.

اما حقیقت سخن این است که معنی لفظ "مع" محض بهمین نمی باشد که دو چیز یا دو کس
در یک جائے یا در یک مان با هم شریک باشند. بلکه این لفظ گاهی برای اشتراک
مناصب مدارج هم استعمال کرده می شود. چنانچه حق تعالی فرموده است. ان المنا
فقین
فی الدرك الاسفل من النار ولین تعبد لهم نصیراً الا الذین تابوا و اصلحوا
واعتصموا بالله و اخلصوا دینهم لله فاولئک مع المؤمنین و سوف یؤتی الله
المؤمنین اجراً عظیماً (سوره نساء ۶۱)

یعنی هر آئینه منافقان در طبقه زیرترین اند از آتش - و نیایی ایشان را هیچ یاری دهند
مگر آنانکه توبه کردند و صلاح پیش گرفتند و چنگ زدند با خدا و خالص گردیدند وین خود را
برائے خدا پس آل کرده مع المومنین باشند و زود باشد که خدا بد مومنان را مزد
بزرگ ۛ

درین آیت برائے تابان و نیکو کاران و فرمانبرداران خالص لفظ مع المومنین
مستعمل شده است - پس اگر معنی "مع" صرف "همراه" کرده شود مفهوش عجیب ترین باشد
که با وجود اینهمه نیکوئیها که ایشان کنند باز هم مومنان خالص نگردند - بلکه محض با مومنان
همراه کرده شوند - و این امر بالبداهت باطل است لهذا معنی "مع" گاهی برائے
اشتراک فی المنصب و الدرجة هم باشد - و درین آیه کریمه اولئک مع الذین انعم الله
علیهم نیز لفظ مع "افاده معنی اشتراک فی الدرجة و فی المرتبه می دهد ۛ

محض همین آیت تصدیق مدعائے ما نمیکند بلکه از خیل آیات کلام الله مستفاد
می شود که باب آل نبوت یریں اُمت مفتوح است که ظل نبوت آنحضرت صلی الله علیه و سلم
باشد و بجهت اشاعت نبوتش عطا کرده شود و به اطاعت و غلامی آنحضرت حاصل آید
چنانچه خدا تعالی در آشنائے ذکر آل سرور صلی الله علیه و سلم ذکر اُمت او در سوره اعراف
میفرماید: - قل انما حرم ربی الفواحش ما ظهر منها و ما بطن و الاثم و البغی
بغیر الحق و ان تشرکوا بالله ما له ینزل به سلطانا و ان تقولوا علی الله
ما لا تعلمون ۛ و لکل اُمة اجل ۛ فاذا جاء اجلهم لا یتأخرون ساعة ۛ و لا
یستقدمون ۛ یا بنی ادم اما ینتقم رسول منکم لقصّون علیکم ایاتی
فمن اتقى و اصلى فلا خوف علیهم و لا هم یمزنون ۛ یعنی بگو جز این نیست که حرام

کرد پروردگار من کارهای ناشائسته را آنچه پیدا است ازاں آنچه بنظر دقیق برسد
 آنها پے تو اں برو و گناه را و تعدی ناحق را - و آنکه شریک سازید بجزا چیزے را که
 خدا هیچ دلیل بر اں نازل نکرده است - و اینکه بگوئید بر خدا آنچه نمی دانید - و
 مہر گروہے را میعاد نیست پس چوں بیاید مدت آنها - پس ندن نتوانند یک
 ساعتے و نہ پیش توانند شد - اے فرزندان آدم اگر بیایند بہ شمار سؤالاں از میان شما
 کہ بخوانند بر شما آیتہائے مرا پس ہر کہ پرہیز گاری کند و کار خود را بہ صلاح آرد پس
 نیست ہیچ تر سے براہا و نہ ایشان اند و بگین شوند :
 ازیں آیت پریشارت روشن است کہ دریں اُمت نیز سؤالاں خدا مبعوث گردند
 زیرا کہ حق جل و علا در اثنائے ذکر اُمت محمدیہ فرمودہ است کہ اگر نزد شمار سؤالاں
 بیایند باید کہ ایشان را قبول کنبد - ورنہ در عذاب گرفتار شود :
 ایں نتواں گفت کہ دریں آیت لفظ آما وارد شدہ است کہ دلالت بر شرط
 می کند - چرا کہ بعد از واقعہ خروج آدم علیہ السلام نیز ہمیں لفظ آما را ارشاد فرمودہ
 است - علاوہ بریں اگر لفظ آما را برائے شرط ہم قرار دادہ شود باز ہم ظاہر میشود
 کہ سلسلہ نبوت را خدا تعالیٰ بند فرمودہ است زیرا کہ ایں امر خلاف شان اوست
 کہ ہر امرے را کہ قطعاً مسدود و مقطوع ساختہ باشد باز آں را بطور شرط بیان نماید -
 و همچنین خیالے شواہد و نظائر از قرآن کریم و احادیث رسول رؤف رحیم مثبت ایں
 مدعا است کہ باب نبوت مطلقاً مسدود نیست - چنانچہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بار بار
 میسح موعود را بہ لقب نبی اللہ یاد فرمودہ است - اگر بعد از حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
 ہیچ قسم قابلیت بعثت نہ داشت - چرا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میسح موعود را بہ لفظ نبی یاد

نے فرمود :

اعتراض چہارم

واعترض چہارم کہ بر مامی کنند این است کہ ما انکار جہاد میکنیم۔ مرا ہموارہ بریں
امر تعجب می آید کہ مردم بریں قدر کذب چگونہ جسارت تو اند کرد۔ زیرا کہ این سخن کہ ما
منکر جہاد هستیم۔ کذب محض است۔ در عقیدہ ما ایمان ہرگز بغیر از جہاد کامل نمی شود۔
این ہمہ ضعیف کہ در اسلام و مسلمانان پیدا شدہ است و این کمزوری ایمان بلکہ فقدان
کہ در ایشان بنظر می آید نیز و ما بیدار کنی ہرگز زین دست شدن ایشان را مر جہاد است
پس در بارہ ما این قول ایشان کہ ما منکر جہاد هستیم سر امر افترا است۔ چوں در
صد مقامات قرآن کریم ما را تعلیم جہاد دادہ شدہ است باز ما کہ بحول اللہ و قوت
مسلمان هستیم و بر تعلیم قرآن بادل و جان قربانیم۔ از جہاد چگونہ انکار تو انیم کرد۔ البتہ
ما خیلے مخالف است بہ این امر سیداریم کہ بہ بہانہ جہاد غداری و خونریزی و ہترنی و فساد
کردہ آید زیرا کہ از ارتکاب چنین افعال بر چہرہ زیبائے اسلام یک دغ بد نما حاد
میگردد مایارائے برداشت این امر نداریم کہ از راہ حرص و ہوا و طمع حطام دنیا
برائے فوائد نفسانہ احکام مقدسہ اسلام را تغیر دادہ آید :

فی الجملہ ما ہرگز منکر جہاد نیستیم۔ بلکہ مخالفین این امر هستیم کہ بر ظلم و تعدی و جور و
فساد نام جہاد گذاشتہ آید :

اے شاہ ذی جاہ ! جناب والا خوب میدانند کہ اگر شخصہ بر محبوب کسی خوردہ گردد
محب اور این امر چہ قدر اذیت می رساند۔ و بر محرک این فعل اورا چہ قدر طیش می آید
ہمچنین ما را ہم ازیں مردم کہ اسلام را بہ اعمال و افعال و کار و کردار خود بدنام می کنند
شکوہ عظیم است کہ خود را مسلمان و نامودہ باز با اسلام خیلے دشمنی می نمایند :

امروز مردم دیگر مذاہب بنی اسلام را یک مذهب غیر مذهب بنی اسلام ^{الصلوة} را علیہ
والسلام یک پادشاه جابر می انگارند. آیا این خیال ایشان را ازین وجه پیدا شده
است که ایشان در حیات طیبہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم چیزی ندیدند که خلاف تقوی و دین
باشد حاشا و کلا. بلکه باعث آن غیر ازین نیست که مسلمانان با اعمال خود در دمار
مخالقان مذهب اسلام بعض چنان امور را مرتسم و منتقل کرده اند که ایشان آنها را از برای
یک لمحہ ہم فراموش نمی توانند کرد.

به نزدیک من از جمله آن مظلوم خطرناک که بر عزت آن رسول ثقلین امام ^{ثقلین} الحائین
کرده شده است. یک ظلم عظیم که بس فحیم است این است که مسلمانان نادان صورت
زیبائے دلربائے آن نبی روف و رحیم را که از ستر پا رحمت مجسم بود و یک مورنا توان
را ہم ایذا رسانیدن گوارا نمی فرمود. پیش دشمنان اسلام در سینه ظاهر کرده اند که
دلہائے آل مروم از آنحضرت متوحش گشته و دماغہائے نشان از خیالات مخالفان
پُر شده است.

من دریں اوان از چهار سوئے جهان صد آیه جهاد و جهاد می شنوم مگر حقیقت
آن جهاد را که بجانب او خدا و رسول خدا دعوت میفرمود ایشان هرگز نمیدانند
که آن چه چیز است. جهاد سے کہ خدا تعالی بجانب او میخواند این است. فلا
تطع الکافرین و جاہدہم بہ جهاد اکبیراً (سورہ فرقان ۵۴) یعنی فرمان مبر
کافران را و جهاد کن با آنها به قرآن پاک جهاد کردنی بزرگ. مگر آیا امروز مسلمانان
بسوئے ہمیں جهاد بالقرآن مردم را میخوانند. چه قدر مردم هستند کہ قرآن کریم را
در دست گرفته برائے جهاد کردن با کافران بیرون آمده اند. آیا در قرآن دین اسلام

ہمجو جوہرے نیست۔ کہ بہ آں دلہائے مردم را بسوئے خود جذب کنند؟ معاذ اللہ!
 اگر در قرآن کریم اس گونه کشتش جذب نیست۔ پس بر راست بودن اسلام و بر منجابت
 بودن او چہ دلیل و برهان است۔ چون سخن مردم آنقدر تاثیر دارد کہ دل اکثر کساں
 بسوئے آن منجذب میگردد پس آیا صرف کلام الہی استخوان بے اثر مانده است کہ باو
 بر دلہائے مردم فتح نتوان یافت و تا وقتیکہ تیغ خون آشام از نیام بر نیاید دل
 کافر دعوت حق را بیک اجابت نگوید۔ لیکن تا این زمان بمشاهده نیامده است
 کہ دلہا بذریعہ شمشیر منہر کردہ شدہ باشند۔ و قرآن کریم بر اینچنین مسلمانانی کہ مبنی بر نفاق
 باشد و بجهت طمع یا خوف اختیار کردہ شود لعنت می فرستد۔ كما قال اللہ تعالیٰ
 اذ اجاءک المنافقون قالوا نشہد انک لرسول اللہ و اللہ یعلم انک لرسولہ
 و اللہ یشہد انک المنافقین مکاذبون (سورہ منافقون) یعنی چوں بہ نزد تو منان
 می آیند۔ میگویند۔ گواہی میدہیم۔ کہ ہر آنستہ تو رسول خدا هستی۔ و خدا میداند۔ کہ
 بدستی تو پیغمبر اوئی۔ و خدا گواہی میدہد کہ بہ تحقیق منافقان دروغ گویند۔
 اگر اشاعت اسلام بذریعہ جہاد بالسیف جائز می بود۔ آیا قرآن مجید ذکر آں
 کساں کہ بظاہر اسلام آوردہ بودند و در دل نفاق می داشتند۔ بہ آں الفاظ
 کہ بالا ذکر یافت میگردد؟ چرا کہ اندرین صورت ایمان شاں نتیجہ تعلیم قرآنی بودے۔
 در دنیا اں کیست کہ ایں امید تواند داشت کہ من با حسام خون آشام جماعت
 مخلصان را توانم فراہم آورد۔ پس ایں خیال باطل است کہ اسلام حکم داد است کہ
 دیگر اہل مذاہب را با تیغ و سنان جانتان مقہور و بر قبول اسلام مجبور باید کرد۔
 اسلام در دنیا اں اولین مذہب است کہ بیانگ بلند میگوید کہ در امر مذہب مردم را

آزاد باید اشت چنانچه فرموده - لا اکراک فی الدین قد تبین الرشید من الغی (بقره ۳۴)
یعنی در امر دین هیچگونه جبر و اکراه جائز نیست - هرآنکه هدایت از گمراهی جدا شده
است و امتیاز نمایان پیدا کرده است - پس هر یک را می رسد که حق را از روی
دلائل قبول کند یا رد کند *

و در آیت دیگر فرمود است :- قاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم و لا
تعتمدوا ان الله لا یحب المعتدین (بقره ۲۴۶) یعنی جنگ کنید در راه خدا
با کسانی که با شما جنگ می کنند و زیادتی نکنید - هرآنکه خدا دوست نمیدارد از حد
گذرند گال را - پس هرگاه اسلام محض با آنکسها فتوی جنگی میده که با مسلمانان
در باره دین جنگ می کنند و مسلمانان را جبراً از اسلام برگردانیدن اراده
میدارند و باین همه بر آنها حکم زیادتی نمیدهد - بلکه میفرماید - که اگر آنها از جنگ
بازمانند شما هم از جنگ ایشان بازمانید - پس چگونه توان گفت که دین اسلام
حکم میدهد که با اهل دیگر مذاهبت از بهر شاعت اسلام جنگ بکنید - الغرض حق تعالی
بغرض افتائ مذاهبت مختلفه هرگز حکم جنگ نداده است - بلکه برای حفاظت آنها حکم جنگ داده
است چنانچه فرموده اذن للذین یقاتلون بانهم ظلموا و ان الله علی نصرهم لقدیک
و الذین اخرجوا من دیارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله و لو کادف
الله الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع و بیع و صلوات و مساجد
بذلک فیها اسم الله کثیراً و لینیصرون الله من ینصره ان الله لقوی عزیز
(ج ۴۷) یعنی دستوری داده شد آنها را که کارزار می کنند مردم با ایشان بسبب آنکه
ستم رسیده اند - و بدستی خدا بر یاری کردن ایشان هرآنکه توانا است - آنانکه بیرون

کرده شده اند۔ از خانہ ہائے خود بہ ناحق۔ مگر آنکہ میگویند پروردگار ما خدا است
 و اگر نبودی دفع کردن خدا مردمان را بر خنہ از پینہا رانہ خنہ ہر آئینہ دیران کردہ می شد
 صومعہا و کلیسیا ہا و کنشتہا و مسجد ہا کہ یاد کردہ می شود در ان نام خدا را بسیار و البتہ
 یاری میدہد خدا کسے را کہ دین او را یاری میدہد۔ و ہر آئینہ خدا توانا و غالب است
 این آیات کریمہ چہ قدر بہ توضیح و تصریح آشکارا می نماید۔ کہ کارزار دینی در ہاں
 صورت جائز است۔ کہ کفار از ربنا اللہ گفتن مانع آیند۔ یعنی کافراں در کجا آوردن
 امور دین دست اندازی کنند۔ و غرض از جہاد ہر گز این نیست کہ بہ ان معابد دیگر
 مذاہب را خراب نمودہ آید۔ و ایشان را بر ترک نمودن مذاہب قدیمہ ایشان مجبور
 ساختہ شود۔ و در صورت انکار از ترک مذاہب آبا ئی بے دریغ تہ تیغ کشیدہ شود
 بلکہ غرض از جہاد ان است کہ حفاظت تمام ادیان و مذاہب کردہ آید۔ و معابد و کنائس
 ایشان را محفوظ داشتہ شود۔ الغرض ہمین غرض و مقصد جہاد مطابق مغز تعلیم اسلام
 است۔ زیرا کہ اسلام را در دنیا خدا تعالی از آسمان بطور شاہد و محافظ نازل فرمود است
 نہ بطور جابر و ظالم۔

الحاصل جہاد ہے کہ اسلام بدال اجازت داد است۔ و حکم بدال فرمودہ ہمین است کہ
 با آنکساں جنگ باید کرد۔ کہ مردم را جبراً از اسلام برگردانند۔ و یا از اسلام آوردن
 منع کنند۔ و کسانے را کہ داخل اسلام شوند بجرم قبول اسلام قتل نمایند۔ بغیر ہموچنین
 کہ ذکر شان بالا گذشت۔ با دیگران کہ سدا راہ قبول اسلام نمی شوند۔ اصلاً جنگ و
 جدال جائز نیست و اگر واقع شود آن جنگ جنگ سیاسی و ملکی باشد کہ احیاناً ما بین
 دو فریق مسلمانان نیز واقع میگردد۔

این جنگ ظالمانه که بعض اوقات زیاده از خونریزی و غارتگری بیج صفتی در خود ندارد
 و مسلمانان بشومی اعمال اقوام مذاهب دیگر پیدا شده است - و الا در اسلام ازین
 جنگ هائے سفاکانه بیج نشانه پیدا نبود زیاده تر الزام اشاعت این عقیده بر
 اقوام مذاهب عیسوی است - که درین زمان به نسبت دیگر جمیع اهل مذاهب بذریعہ این
 اعتراض بر اسلام حمله می آوردند در قرون وسطی در میان عیسائیان ازین نوع جنگها
 آن قدر غوغا و شور و شهاب بود قاطبہ کل دنیائے فرنگ مصروف جنگ و پیکار و مشغول
 کارزار بود - و همچنان که درین اوقات قبائل نیم آزاد و سرحدی بر حدود ہندوستان
 وقتاً فوقتاً حمله می کردند - اقوام عیسویہ در آن زمانہ از یک جانب حدود و ثغور بلاد
 ممالک اسلامیہ را تاخت و تاراج می نمودند و از جانب دیگر بر آن اقوام یورپ کہ
 هنوز در دین سحی داخل نشده بودند - یورش آورده خانمان آن ناواقفان رسوم
 مذہبیہ را ویران میکردند و اینچنین سفاکی و غارتگری را باعث خوشنودی خداوند
 میدانستند - چنان می نماید کہ همچنان کہ قاعدہ جاری و عادت مستمرہ است کہ بحالت
 غیظ و غضب ہوش و حواس انسان فتور می پذیرد - و پرده بر عقل انسانی می افتد مسلمانان
 از چنین حرکات ناشائستہ روزمرہ آن مسیحیان تنگ آمده و متاثر شدہ در مقابلہ
 آن حرکات نابالستہ کہ کلونخ انداز را پاداش سنگ است - به روش ایشان غارتگری
 آغاز کردند - و رفتہ رفتہ خوئے آن درندگان گرفتند و ہماں تیرے کہ از ایشان آموختہ
 بودند بر روئے ایشان انداختند و انجام کار تعلیم دین خود را بکلی فراموش نمودند
 حتی کہ آن وقت دال زمانہ فرار سید کہ ہماں مسیحیان کہ درین شیوہ کشت و خون استاد
 مسلمانان بودند - بر شاگردان خود نسبت بہین شیوہ خونریزی و سفاکی اعتراض نمودن

آغاز کردند :

اما ہزار حیف کہ با وجود این اعتراضات باز ہم چشم مسلمانان انشدہ و از طعنہ ہائے
و لخر اش ایشان متنبہ نگشتند۔ احوال مسیحیان در کل دنیا این اعتراض را برخلاف اسلام
استعمال می نمایند مگر مسلمانان چنان بخواب غفلت غمخوہ اند کہ چشم ایشان انمیگردد
و ہموارہ بدست خود شمشیر در دست دشمنان میدہند و بزبان حال ایشانرا فہمائش میکنند
کہ این حربہ را بگیرد و بادے بر مسلمانان حملہ کنید :

ولیکن مسلمانان غور نمی کنند کہ این جنگہائے سفاکانہ کہ پیش ایشان بنام جہاد شہرت
دارد۔ بجائے نفع رسانیدن دین اسلام را خیلے ضرر میرساند۔ آخر آن کہ ام مملکت یا کلام
قوم است کہ بہ این حربہ مفتوح یا مشرف بہ اسلام شدہ است۔ کثرت مردم در جنگ با
بکار نمی آید بلکہ ہنر و واقفیت از آداب حرب و ترتیب آلات و ادوات طعن و ضرب تربیت
و سامان و حسن انتظام و ہمدردی دیگر اقوام بکار می آید۔ بعض اقوام کم پایہ و کم مایہ
بواسطہ خوبی انتظام عساکر و ول عظیمہ و افواج کثیرہ را ہزیمت دادہ اند۔ و اگر این مؤ
نباشند افواج کالبحر المواج نیز میچکارہ ثابت میشود۔ چہ خوش بودے۔ اگر مسلمانان بجائے
اینکہ جہاد را در معنی غلط و فاسد گرفتہ اسلام را بدنام میکنند۔ و اسلام را نقصان میرسانند
و یومانیو ما خویشتر را در قعر مذلت می اندازند برائے صیانت جان و مال و آبرو و سہ خود
و حفاظت بلاد اسلامیہ و تحصیل امور متذکرہ سعی وافر بکار برند۔ چرا کہ ہر گاہ بہ مردم
این امر آشکارا گردد کہ فلاں قوم بہ بہانہ مذہب خود اقدام بر جنگ می نماید بہمہ اقوام
در مخالفت آن قوم باہم دگر مجتمع میشوند۔ زیرا کہ آن ہمہ از آن قوم و اہمہ خوردہ چنان
خطر عظیم محسوس میکنند کہ عادل ترین حکومتی نیز از آن خطر محفوظ نمی ماند و ہر دولت

یا حکومت که مخالف مذهب او باشد از ترسکاری برگفتار و کردار او اعتماد نداشته و پس
 اندیشه می افتد که اگر من با و در سلوک نیک هم بکنم - باز هم من از و ایمن نیم زیرا که بنا
 جنگ و خصومت او بر منی بر ظلم و فساد نیست - بلکه بنا بر اختلاف مذهب و ملت است -
 الغرض ما منکر جهاد نیستیم - بلکه به آن معنی غلط مخالف هستیم - که از و درین ایام
 دین اسلام را خیل صدمه و آسیب سخت رسیده است - را از ترقی مسلمانان به نزدیک
 در فهمیدن این مسئله مضمر است اگر ایشان منشأ این مسئله را بوجه احسن بفهمند که جهاد کبیر
 محض بوسیله قرآن کریم تواند شد نه بذرریه تیغ و سنان - و اگر بدانند که اختلاف مذهب
 قطعاً مال و جان و عرض و ناموس کسی را بر مسلمانان حلال نمیکند - در کردار ایشان
 آن گونه تغییرات رونماید که خود بخود بر صراط مستقیم گامزن گردند - و بر فرمان واجب اذعان
 لیس البربان تا تو البیوت من ظهورها ولكن البر من اتقى واتوا البیوت من ابوابها
 واتقوا الله لعلکم تفلحون ^(بقره ۲۴) عمل پیراشده اصول صحیح ترقیات را کار بند شوند *

۱- فلا تطع الکافرین وجاهد هم به جهاد اکبیراً -
 ۲- كما قال الله تعالى - فان اعززلواکم فلم یقاتلواکم والقوا الیکم السلم فما جعل
 لکم علیهم سبیلاً (سوره نساء ۷۵) یعنی اگر از شما کناره گیرند و جنگ نکنند و بجانب شما
 القای صلح کنند - پس خدای تعالی شما را بر ایشان راه نداده است - و کفره تعالی
 وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولا تعتلوا ان الله لا یحب المعتدین
 (بقره ۲۴۶) یعنی و جنگ کنید در راه خدا با کسانی که با شما جنگ میکنند و از حد مگذرید
 به درستی که الله دوست نمیدارد و از حد گذرندگان را - و همچنین فرموده است -
 لا ینهاکم الله عن الذین لم یقاتلواکم فی الدین ولم یخرجواکم من ديارکم
 ان تبروا هم و تحسبوا الیهم - ان الله یحب المقسطین (ممتحنه) یعنی خدا تعالی
 شما را منع نمیکند - از کسانی که با شما جنگ نه کرده اند در باره دین و شما را از خانه های شما بدر
 نه کرده اند - از اینکه با ایشان نیکویی کنید و با ایشان انصاف کنید - بدرستی که خدا تعالی انصاف کند

را در دست میبارد *

اے بادشاہ والا جاہ ! بہ نہجیکہ در نام نامی واسم سامی اشارتے است بہ آمان
 خدا کُند کہ بذریعہ آں والا جاہ در سر زمین افغانستان و حدود و ثغور اں قیام امن
 نمایاں گردد۔ من اصول معتقدات جماعت احمدیہ را و امہات اعتراضات را کہ مردم
 بر ایشان میکنند و جوابات آنہا را بیان کردہ ام۔ اکنون میخواہم کہ دعویٰ بانی سلسلہ حقہ
 احمدیہ یعنی حضرت میرزا غلام احمد صاحب رابع دلائل آں بطور ایجاز و اختصار واضح
 و آشکار ساختہ فرض خود را ادا نمائم۔ تا در بار گاہ حبیل سرخرو باشم۔ کہ پیغام
 آں فرستادہ حضرت احدیت را بجناب والا رسانیدم و تا جناب والا بر نشاء حکم خداوند کریم
 آگاہی یافتہ در تمیل فرمان الہی کوشاں باشند۔ و در اثر افضال الہی و جاذب محبت
 نامتناہی اوشوند۔ ❖

دعویٰ حضرت میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام

حضرت میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام را دعویٰ بود۔ کہ حق تعالیٰ مرا محض از
 برائے ہدایت در نہائی عباد مبعوث فرمودہ است۔ و من ہماں مسیح موعود ہستم کہ ذکر او
 در احادیث نبوی است۔ و من ہماں مہدی معہود ہستم کہ آقائے من محمد مصطفیٰ امام نبیاء
 صلی اللہ علیہ وسلم بہ آں وعدہ فرمودہ است۔ و من مصداق و مصدق آں ہمہ
 پیش خبری ہا ہستم۔ کہ در کتب مذاہب مختلفہ در بارہ مصلح آخر زمان مذکور و مندرج
 است۔ و حق تعالیٰ مرا بجهت نصرت و تائید دین اسلام مبعوث فرمودہ است۔ و کمال
 فہم غوامض قرآن و حقائق و معارف فرقان عطا نمودہ است۔ و براہ ہائے باریک
 تقویٰ آگاہی دادہ است۔ و خدمتِ سرگِ اظہار عظمتِ شانِ سید المرسلین

بمن سپرده است۔ و فرض غالب نمودن اسلام بر دیگر جمیع ادیان بزمه همت من فرمود
است۔ تا خدمت لیظہرہ علی الدین کلہ بہ انجام رسانم۔ و دین متین را بر جمیع ادیان
غالب گردانم۔ و خدا تعالیٰ مرا بہ این غرض برین منصب جلیل جا داده است۔ تا بر چشم
دوست و دشمن آشکارا گردد۔ کہ او تعالیٰ بادرین اسلام تعلق خاص و بارِ رسول مقبول
صلی اللہ علیہ وسلم محبت بالاختصاص میدارد۔ و از متابعت رسول اکرم غفلت و ریزیدن
بنی آدم ہرگز نمی پسندد۔

و این ہم دعویٰ بود۔ کہ ہر گاہ بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بہ جهت کافرانام
بود۔ و ارادہ الہی از روز ازل بر ماں متوجہ شدہ بود کہ در آخر دور زمان جمیع ملل و
نحل را تحت لوائے محمدی جمع کند۔ بناءً علیہ بر زبان پیغمبران پیشین و بزرگان ہر
مذہب از مذہب عالم پیش خبری ہا متضمن بر دوبارہ بعثت یکے از انبیائے سلف
خود ہماں مذہب جاری ساخت۔ تا اقوام مختلفہ عالم را در ایمان آوردن بہ آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم منافرت قومی مانع و مزاحم نگردد۔ و در حقیقت ما بین انجین پیش خیر ہا
یک خبر کہ مضمور بود است۔ از مبعوث گشتن مامورے از امت محمدیہ صلی اللہ علیہ وسلم
تا بوسیلہ او تصدیق جناب رسالت ہا شود۔ و مردم جملہ مذہب تحت علم مصطفوی
جمع آیند۔ چنانچہ آل ہمہ پیش خبری ہائے مذہب شتی را ایزد تعالیٰ بواسطہ وجود
آں موعود بمنصہ ظہور آورد است۔ پس آں مُرسل موعود برائے ملت یہود و نصاریٰ
مثیل مسیح و برائے پیروان کیش زردشت مثیل مسیود رہمی۔ و بجهت ہنود
مثیل کرشن گشتہ نازل شدہ است۔ تا بر جمیع ملل و نحل صدق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
روحانفادہ از کتب خود شاں ثابت گردد۔ و بذریعہ آں موعود مسعود صداقت اسلام

را در آن نموده در ریفه غلامی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم در آیند *

دلائل حقیقت دعوی حضرت مصلح علیه الصلوٰة والسلام

بعد از آن که دعوی حضرت اقدس مسیح موعود و مهدی مسعود علیه الصلوٰة والسلام بطریق اختصار مرقوم شد - اکنون بطور کلیت نوشته می شود - که دلائل حقیقت دعوی مامورے از ماموران الہی بر چه نوع می باشد - و باز اینکه بدان دلائل حقہ بر دعوی حضرت مسیح موعود چه قدر پر ثبوت می افتد - زیرا که اگر ثبوت برسد - که شخصی در نفس الامر از جانب خدا تعالی مامور است و فرستاده اوست در این صورت اجمالاً بر جمیع عاقلان و ایمان آوردن واجب می شود - زیرا که عقل سلیم هرگز تسلیم نمیکند که شخصی با وجود مامور من الله بودن و با وصف مبعوث شدن بر هدایت خلق الله مردم را در راه غلط انداخته از طریق مستقیم منحرف سازد - و بفرض محال اگر این امر راست باشد پس این یک عظیم است بر علم حق تعالی - زیرا که صاحب این عقیدہ بخیال خود ثابت میکند که حق تعالی در انتخاب نبی (عیاذ الله) غلط کرده است - و چنان شخصی را از جانب خود مامور فرموده است که دلش خیلے ناپاک است - و بر جائے اقامت حق و حقیقت و اشاعت راستی طالب عزت جاه خود بوده هوای نفس را بر احکام الہی مقدم میدارد - انجین خیال نہ محض خلاف عقل سلیم است - بلکه کلام ذوالجلال ہم ابطال آن میکند - چنانچہ می فرماید - ما کان لبشر ان یوتیہ الله الکتاب والحکم والنبوة ثم یقول للناس کونوا عباداً لی من دون الله ولکن کونوا ربانیین بما کنتم تعلمون الکتاب و بما کنتم تدرسون ولا یامرکم ان تتخذوا المملکة والنیین ارباباً

ایام رکوع بالکفر بعد از انتم مسلمون (آل عمران) یعنی این امر کے ممکن تواند بود کہ
 شخصے را کہ ایزد تبارک و تعالیٰ کتاب و حکم و نبوت عطا کردہ بجانب مردم بفرستد انکس
 مردم را حکم دید کہ خدا تعالیٰ را گذاشتہ بندہ من بشوید۔ بلکہ او ہمین خواہد گفت۔ باید کہ
 شمار تباری بشوید۔ چہ کہ شما کتاب خدا را بروم می آموزید و خود ہم میخوانید و او حکم نمید
 شمار کہ فرشتگان و انبیاء را پروردگار ان خود بسازید۔ زیرا کہ ممکن نیست کہ او سعی کردہ
 شمارا بعد مسلمان ساختن باز فرمان بکفر دہد ۛ

الغرض بنیاد مسئلہ برین است کہ مدعی ماموریت در نفس الامر صادق است یا نہ ؟
 پس اگر صدق او بدرجہ ثبوت برسد۔ ہمہ عادی او ثابت است۔ و اگر راستی او
 ثابت نشد۔ باز در تفصیلات او مشغول گشتن لا حاصل بلکہ سراسر باعث تضییع اوقات
 است۔ پس بناءً علیٰ ہذا الاصل بر دعویٰ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام نظر
 کردن خیلے ضروری است تا بر آں دلائل کہ حضرت مسیح موعود بنا ئے دعویٰ خود را بآہنہا
 استوار کردہ در پیش عالمیان جلوہ گر نمود است۔ و تا این زمان لکو کہہا مردم
 بر آں نظر کردہ بر حضرت ممدوح ایمان آورده اند جنابہ الارا علی سبیل الاجال آگاہی
 بہم رسد ۛ

دلیل اول

ضرورت زمانہ

اول دلیلے کہ بر حقیقت دعویٰ مامور قائم میشود۔ آں اقتضائے حالات زمانہ است۔
 دانا دانا است و شناسا شناسا کہ سنت مستمرہ حضرت حکیم علی الاطلاق بر آں جاری

شده است که یسوع کارے خلاف موقع و بے محل ظاہر نمی سازد۔ و تا ضرورت پیدا نگردد۔
 یسوع امرے را بیدار نمی کند۔ و چون ضرورتے حقیقی متعلق امرے حادث گردد۔ آں امر را
 بفعل می آرد۔ و در اظہار آں دینخ روحانمیدارد۔ یسوع چیزے از ضروریات جسمانی نوع
 انسانی نیست۔ کہ حق تعالیٰ او را بہ جهت بنی آدم مہتیا نہ کرده باشد۔ چنانچہ ہر کویچک ترین
 ضرورتے کہ بآں انسان محتاج است۔ از فضل خود آں را ہم برائے انسان فراہم ساختہ
 است ۛ

ہر گاہ آں ذات منعم جلت آلاؤہ برآئادہ و مہتیا ساختن ضروریات دنیویہ
 ایں قدر اہتمام بکار بردہ است۔ باشان ربوبیت او خیلے منافات میدارد کہ ضرورتہائے
 روحانیہ انسان را از نظر اندازد۔ و برائے مہتیا فرمودن آں یسوع اہتمامے بروئے کار
 نیارد۔ جسم انسانی در معرض فنا و زوال است و ہمہ تکالیف و عوارض او عارضی است
 و سائر ترقیات او محدود است۔ اما در مقابل آں روح انسانی را حیات جاودانی
 است۔ و تکلیفات او تا زمان ناقابل شمار ممتد میتوان شد۔ و راہ ہائے ترقیات
 انسانی از حدود ادراک عقل بیرون است ۛ

ہر کہ بر صفات ذات و اہرب البرکات او تعالیٰ بذریعہ آں نور یکہ از لمعات قہر آں
 درخشان است چشم بصیرت بکشد ہرگز باور نہ کند۔ کہ حالت روحانی انسان
 محتاج بہ مصلحے باشد۔ ولیکن از جانب پروردگار یسوع سامانے برائے رفع احتیاج
 او پیدا نگردد اگر موافق اقتضائے حالت روحانی انسان سامانے بہ جهت رفع
 احتیاج انسان پیدا نگردد۔ لا محالہ غرض آفرینش انسان سراسر عبث ثابت شود۔
 و ایں امر منافی فحوائے انفسہم انما خلقناکم عبثا و انکم الینا لا ترجعون
 (مؤمنون ۶۷)

وَنَقِیضُ مَضْمُونٍ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا عِبْدِينَ وَبِرَّ خُلَافٍ
 مَفْهُومٍ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ^(دخان ۶) است - یعنی آیا پس شما گمان
 می برید - که ما شمارا عبادت آفریده ایم و تحقیق شما بجانب او ایستاده نشوید - و
 ما آسمان و زمین را و آنچه در میان این هر دو موجود است به لهو و لعب یعنی به مضر
 نیا فریده ایم - و ناآل هر دو را نیا فریده ایم مگر بحق - و لیکن اکثر کسان نمیدانند -
 پس حقیقت امر غیر از این نیست که چون حالت روحانی بنی نوع انسان بدتر
 شده محتاج مصلحت گردد آن ارحم الراحمین برائے اصلاح حال مردم شخصی مزی را
 مبعوث می سازد - تا مردم را بسوئے صراط مستقیم هدایت فرماید - و ناآل اینها
 اندرونی ایشان را مدد و انما ید *

اگر چه صفات باری تعالی را پیش نظر داشته به نزدیک عقل سلیم نیز مستبعد
 می نماید - که بوقت ضرورت خداوند کریم بندگان خود را بغیر توفیق و لی خلیع العذار و
 مطلق العنان و اگذار د - مگر الله تعالی این مضمون صدق مشحون را در قرآن کریم و
 فرقان حکیم بالصراحت بیان فرموده است - چنانچه میفرماید :- وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا
 عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُہُ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ^(الحجر ۷) یعنی خزینهای هر چیز پیش
 موجود است - و ما نازل نمی کنیم چیزی را مگر به اندازه خاص - یعنی خدای تعالی هر
 چیز را حسب ضرورت و نیاز نازل میکند - کارهای آن حکیم علی الاطلاق بر خلاف
 حکمت بالغه نیست که چیزی را بلا اقتضائے وقت و ضرورت حالت پیدا نماید و
 دست او کوتاه هم نیست که با وجود اقتضائے حالت چیزی را پیدا کردن نتواند -
 چنانچه فرموده است وَاَتَاكُمْ مِنْ عَلٰی مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعَدَّ غِنَمُ النَّاسِ

«تخصوها» (سورہ ابراہیم ۴) یعنی ہرچہ شمار مجیب الدعوات خواستید شمار اعطا فرمود
 است۔ و اگر بخواہید کہ نعمتہائے اور اب شمار پد۔ نتوانید کہ در شمار آورید ۛ
 دریں آیہ دانی ہدایہ مراد از خواستن ضرورت حقیقی است۔ زیر کہ ظاہر است
 کہ انسان ہرچہ می خواہد اور اگلہ میسر میشود و گاہے نمیشود۔ اما ہر آن چیز کہ
 فطرت انسانی را بدار احتیاج است و بسوئے آن اور ضرورت حقیقی است
 یا چیزے کہ اثر آن بر حیات جاودانی انسانی باشد۔ ایند تعالیٰ آنرا برائے انسان
 البتہ فراہم میسازد ۛ

این قانون کہ در صدر بیان شد۔ یک قانونے است عام متعلق جمیع ضرورتہائے
 حقیقی بنی نوع انسان۔ اما در بارہ امر ہدایت آل ہادی و ملہم سبیل رشاد و خصوصیت
 ارشاد فرمودہ است۔ کہ ہر گاہ کہ نوع انسان ضعیف البیان را ضرورت ہدایت پیش
 آید۔ لابد خدا تعالیٰ سامان ہدایت آمادہ سازد و سرشتہ این کار را بدست
 خود میدارد و کسے را دریں کار سببے نساختہ است۔ و اعدے را دریں امر دخلے
 نہ بخشیدہ است۔ کما قال تعالیٰ شانہ، اِن عَلَيْنَا لِّلْهُدٰی (اللیل) یعنی سلسلہ
 ہدایت و ارشاد عباد را بر نفس خود واجب کردہ ایم۔ و تنظیم این کار بذات خود متعلق
 داشتہ ایم ۛ

قرآن کریم حسب تقاضائے زمانہ برائے مردم سامان ہدایت بہم رسانیدن را
 بر ذات خدا محض واجب قرار نمیدہد۔ بلکہ از مصحف مجید ثابت میشود۔ کہ اگر از جہاز
 خدا انجمنیں انتظام سامان ہدایت برائے مردم نمی بود۔ مردم را حق حاصل می شد
 کہ در روز جزا پیش روئے خدا اعتراض کنند۔ کہ چون در زمانہ ضرورت ہدایت

یسبح ہادی را پیش با فرستادی۔ انکوں چرا انکار و کردار باز پرس می نمائی۔ و
 دروازه عذاب از برائے چه بر ما سیکشائی۔ چنانچہ حق تعالیٰ میفرماید: **لَوَ اَنَّا هَلَكْنَا هُمْ**
بَعْدَ اَبٍ مِّنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْ لَا ارسلت الینا رسولا فنتبع اياتک من قبل
ان نذلل و نخزی (طہ ۸۷) یعنی اگر پیش از بعثت رسولے بر مردم عذاب نازل
 میکردیم کفار بر ما اعتراض می آوردند۔ کہ چوں ما مردم گمراہ و محتاج ہدایت بودیم
 چرا رسولے را نزد ما فرستادی۔ تا قبل از ذیل و رسوا شدن خود اتباع احکام تو
 میکردیم۔ حق تعالیٰ اس اعتراض ایشاں را تسلیم می نماید۔ زیر کہ رد آں نفرموده است
 و از اس ہم زیادہ اینکہ بغیر مبعوث کردن رسولے حق تعالیٰ عذاب دادن را ظلم
 قرار میدہد۔ چنانچہ فرمودہ **يَلْعَنُ الْجَنَّةَ الْاُنْسُ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُلٌ مِّنْكُمْ يُحْضِنُونَ**
عَلَيْكُمْ اِيَاتِي وَيَنْذِرُكُمْ لِقَاءِ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا شَٰهِدْنَا عَلٰی اَنْفُسِنَا وَ غَرَّتْهُمْ
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَ شَٰهَدُوا عَلٰی اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كَافِرِيْنَ ط ذٰلِكَ اِنْ لَّيْسَ بِنَبَا
رَبِّكَ مَهْلِكُ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّ اَہْلُهَا غَافِلُوْنَ (انعام ۱۱) یعنی اگر وہ حق و انس آیانزد
 نیامدہ بودند رسولان لہذا میان شما کہ بر شما احکام ما را میخواندند۔ و از اس روز کہ بر شما آمدنی بود
 می ترسانیدند ایشاں در جواب عرض کنند کہ ما برخلاف خود گواہی بر خود می دہیم۔
 و حیوۃ دنیا ایشاں را مغالطہ داد۔ و خود برخلاف خود ہا شہادت ادا کنند کہ ایشاں
 کافر بودند۔ و اس امر (یعنی ارسال رسول و اقامت حجت بر کفار) بجهت آں بود
 کہ ہرگز ممکن نیست کہ خدا تعالیٰ ظالمانہ شہرہا را ہلاک کند در آں حال کہ مردم
 غافل باشند

از اس آیات ہموید میشود کہ بغیر تنبیہ و بیدار ساختن قومے اقامت حجت بر ایشاں

حکم بر ہلاک آنہا فرمودن ظلم است۔ یا بلفظ دیگر اگر قومے محتاج ہدایتے باشد۔ و خدا تعالیٰ برائے ایشان ہادی نفرستد۔ و در روز قیامت آنہا را بسبب کار و کردارشان بسزا برساند۔ کہ چرا بر احکام الہی عمل نکردید۔ البتہ این امر ظلم باشد۔ و او تعالیٰ ظالم نیست۔ پس محال است۔ کہ مردم محتاج ہدایت باشند۔ و آن خالق الاشیا سامان ہدایت برائے ایشان ہمتا سازد۔

از مضمون سابق مثل روز روشن ثابت است کہ از روئے تعلیم اسلام در ہر زمانے کہ مردم محتاج بجانب ہدایت میگرددند۔ حق تعالیٰ از فضل خود سامان ہدایت پیدامی نماید۔ اما از کلام پاک الہی این ہم بر ما واضح و واضح میگردد کہ علاوہ از این قانون مستمرہ عامہ او سبحانه و تعالیٰ را بائرت محمدیہ یک عدہ خاص نیز ہست۔ و آن این است۔ کہ انا نحن نزلنا الذکر و انا لہ لحافظون^(مجر ۱۶) یعنی این تعلیم قرآن را کہ مانا نزل کرده ایم ما خود نگہداشت آں می کنیم۔ و حفاظت چیزے بر دو نوع می باشد۔ یکے حفاظت ظاہری۔ دوم حفاظت معنوی و مادامیکہ حفاظت ہر دو نوع متحقق نشود۔ چیزے را محفوظ نتوان گفت۔ مثلاً اگر طائے را با پوست و منقار و سر و پا محفوظ داشتہ درونہ او را بگاہ پُر کنند۔ هیچ کس نسبت آں طائر این حرف بر زبان آوردن نتواند کہ او از نوائب دوراں و مصائب زمان محفوظ است و اگر پرو بالش را بر کنند و پا و منقارش را شکستہ سازند باز ہم او را از حوادث ہر محفوظ نتوان شمرد۔ ہمچنین کتابے کہ دروے مردم از جانب خود عبارتہا بیفزایند یا بعض عبارتہا حذف نمودہ باشند۔ یا زبان وے از استعمال مردم بیفتد و کسے بآن تکلم نکند۔ و نیز کسے قابلیت فہم آں

نداشته باشد یا آن کتاب در نفس خود قاصر باشد از افاده مدعائے که برائے آن
 نازل شده است آنرا نیز بالقیب محفوظ نتوان یاد کرد - زیرا که هر چند الفاظ و عبارات
 او محفوظ باشد اما معانی آن ضائع رفته و اصل مقصود از آن مفقود گشته است :-
 پس مراد از حفاظت قرآن کریم هم حفاظت الفاظ است و هم حفاظت معانی -
 اما برائے اتمام و عده حفاظت ظاهریه قرآن کریم سامانے که حضرت حافظ حقیقی
 بهم رسانیده است مطالعه آن انسان را نحو حیرت می سازد - قبل از نزول
 مصحف مجید نه تدوین لغت عرب بعمل آمده بود - و نه ترتیب قواعد صرفی و نحوی - و
 نه لغات و محاوراتش در حیطه ضبط آمده بود - و نه استخراج قواعد علم معانی و بیان
 و بدیع شده بود - و نه تمهید علم رسم الخط الغرض بعد از نزول قرآن کریم رب و دو
 در دل علمائے فحول القار فرمود - تا این همه علوم و فنون را صورت تدوین دادند
 و محض بغرض حفاظت قرآن کریم صرف و نحو و تجوید و معانی و بیان و بدیع و لغت
 و محاورات زبان و علم تاریخ و علم قواعد تدوین تاریخ و فقه و اصول و تفسیر
 و غیره علوم را بنیاد نهادند - و این همه علوم بقدر آن حقائق که تعلق آنها به قرآن حکیم
 است - صورت ارتقا قبول کرد - چنانچه علم صرف و نحو و لغت عرب را بحفاظت قرآن مجید
 از دیگر همه علوم ظاهری تعلق زیاده تر است - و این علوم آنقدر ترقی یافته که درین
 جزو زمان و انایان فرنگ نیز صرف و نحو و لغت عرب را از صرف و نحو و لغت هر
 زبان و هر لسان بدرجه غایت اعلی و افضل و تدوین آنها را اتم و اکمل می پندارند
 و علاوه بر ترقیات علوم موصوفه در دل خلق کثیر خدائے تعالی خواهش حفظ قرآن
 پیدا کرده است - و عبارات و آیات را به نیجه بیان فرمود است که نه نشراست

و نہ نظم۔ تا از بر کردن آں بر طبق آسان باشد و گران نگذرد و آنکس که اور حفظ کردن عبارات متنوعه اتفاق افتاده باشد بوجه احسن میدانند که حفظ نمودن آیات کتاب اللہ العزیز از حفظ کردن عبارات دیگر چه قدر سہل و آسان است۔ الغرض از یک جانب فرقان حمید را بعبارتی نازل کرده کہ حفظ آں بردہا آسان باشد۔ و از جانب دیگر بکثرت و در دل مردم خواہش حفظ آں القا نمود و در نماز ہا تلاوت فرض قرار دادہ بذمہ ہر مسلمانی حفاظت کدام نہ کدام حصہ از و لازم فرمودہ بفرض محال اگر دشمنی ہمہ نسخہائے این کتاب پاک را لغو و باطل من ذلک از میان جہاں بردارد باز ہم از دست مسلمانان بیرون نرود *

این چند امثلہ کہ ایراد یافت۔ برائے اثبات این امر کافی است کہ بچہت حفاظت ظاہریہ و تشریح حکیم خداوند تعالی ذرائع بسیار پیدا کردہ کہ بموجبی آں ضائع شدن قرآن ہرگز صورت امکان ندارد *

الفاظ
اکنوں یک سوال پیدا نیشود۔ کہ ہر گاہ کہ آں حافظ حقیقی برائے حفاظت و عبارات مصحف مجید کہ مقصود بالذات نبودہ این قدر اہتمام بکار بردہ سامان مہیا نمودہ چگونه ممکن تواند بود۔ کہ معافی اور از دست واکذار و حفاظتش نفراید ہر کس کہ خوگیر بہ استعمال آوردن عقل و دانش است برگفتن این سخن مجبور گردد کہ نے نے۔ انچنین ممکن نیست۔ ہر گاہ حضرت باری عز اسمہ برائے حفاظت ظاہریہ کلام خود این قدر سامان مہیا داشتہ است۔ بیگمان از بہر حفاظت معنویہ زیادہ از اہم مہیا و آمادہ فرمودہ باشد و ہمین سخن درست است۔ پس در آیہ کریمہ انا نحن نزلنا الذکر و انا لہ لحاظون۔ ذکر ہر دو حفاظت است ہم لفظی و ہم معنوی *

و حفاظت معنوی این است که چون مردم از هدایت قرآنی دوری ورزند و نور
 فرقان حمید در حجاب الفاظ ستواری شود و دلهائے مردم از پر تو اثر و تصرف او
 عاری بود۔ پس خدائے رحیم و کریم از جانب خود سامانے نمایاں کند که بذریعہ او باز
 اثر و تصرف قرآن را در دل مردم مرکوز سازد۔ و بار دیگر معانی او را هویدا کند۔
 و از صورت مرده و داستان پستان بر آورده زندگی و تازگی یک نسخه کامیابش
 عطا فرماید و خیلے احادیث صحیحہ مصداق این مدعا است۔ چنانچه از حضرت ابو ہریرہ
 رضی اللہ عنہ مروی است۔ کہ محبوب العالمین صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است ان الله يبعث
 لهذه الأمة على رأس كل مائة سنة من يجدد لها دينها۔ اخرجه ابو داود
 یعنی پروردگار عالم ضرور برائے این امت بر سر هر صد سال شخصی را بعثت بخشد کہ
 برائے قائدہ و نفع این امت تجدید دین نماید :

این حدیث در حقیقت تفسیر آیہ انا نحن نزلنا الذکر و انا له لحافظون است۔ (حجر ۱۴)

و پارہ مضمون این آیت را آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعبارت عام فہم بیان فرموده است
 تا ظاہر پستان کم فہم مضمون این آیہ را بر ظاہر معنی محمول نہ پندارند۔ تا نشود کہ ذریعہ
 قویہ دین اسلام را از نظر انداختہ برائے خود و برائے دیگران موجب پیش پانی گردند
 و ہم ازین حدیث شریف ظاہر می شود۔ کہ زمان بعثت کسانی کہ برائے اصلاح آل مفسدہ
 کہ بسبب نا فہمیدن مقاصد و مطالب قرآن و بوجہ دوری و زریدن از کلام الہی
 پیدامی شود۔ بر سر صد سال است۔ گویا بہ این منظر برائے صیانت و حفاظت معانی
 قرآن کریم یک سلسلہ قلاع منیعہ و حصون رفیعہ بنا کردہ شدہ است کہ چینے از احیان
 دین اسلام از وجود آل مجددان و الاثان یا از تربیت یافتگان ایشان یا از صحبت یافتگان

اصحاب آل مجددان خالی نماند۔ بدین سبب مذہب اسلام از ان باده فاسد کہ برہمہ
ادیان غلبہ یافتہ اکثر مطالب ملل مختلفہ و مقاصد کل متفرقہ را متغیر ساختہ است (از
بدوامرتا این زمان محفوظ است۔ و آیندہ ہم در تحت این قاعدہ صادقہ محفوظ ماند۔
خلاصہ مقالہ نیکہ اولاً از فرقان کیم ثابت میشود کہ حضرت خداوند کریم بایحتاج
انسانی را خواہ طبعی باشد یا روحانی۔ ضرور مہیا میکند۔ علی الخصوص چون ضرورتہا
روحانیہ بوجہ اثر وسیع و اہمیت شدیدہ بر ضروریات طبعی مقدم است۔ اگر
خدا تعالیٰ ضروریات روحانیہ را بہ انجام نہ رساند۔ ہمہ عرض و غایت فعل
آفرینش لغو گردد و :

دوم۔ اینکہ حق تعالیٰ وعدہ دادہ است۔ کہ ہر گاہ بندگان محتاج ہدایت
لابد بروئے ایشان دروازہ ہدایت کشودہ گردد و :
سوم۔ اینکہ اگر حق تعالیٰ انجمن پنجم مردم را بجهت اعتراض وارد کردن بر فعل
الہی استحقاق فرارسد و :

چہارم۔ اینکہ اگر خدا تعالیٰ بروقت ضرورت ہدایت نفرتد۔ و مع ذلک
گمراہان را بپاداش کردار شاہ برساند این ظلم باشد و خدا تعالیٰ ظالم نیست
پنجم اینکہ برائے اصلاح مسلمانان در بارہ بعثت آل نفوس کہ محافظ مقاصد
قرآن باشند۔ وعدہ خاص است و :

ششم۔ از احادیث ثابت است کہ انجمن مردان خدا در امت محمد
بر سر ہر صد سال ضرور ظہور پذیر گردند و :
اکنون اے بادشاہ افغانستان! خدا تعالیٰ برائے قبول کردن فرمودنی

خود سینه ترا بکشايد۔ دریں باره تاثل بفرما۔ کہ ايس زمانه ما محتاج مصلح رباني
 هست يانه ؟ احاديث نبويه انجنيں ظاهري کنند کہ بالعموم بر سر هر صد سال
 ايس گونه ضرورت همواره پيش مي آيد۔ کہ شخصي از جانب خدا بعثت يافته ابواب مطالب
 قرآني و مقاصد فرقاني را باز بر روي مسلمانان بکشايد۔ و حقيقت دين اسلام
 را بر مردمان آشکارا نمايد۔ و دریں زمانه که ما، سيتم از قرن چهاردهم قريب
 نصف گذشت است۔ ما ايز احاديث قطع نظر کرده بر حوادث ايس زمانه نظر
 مي کنيم۔ آيا دریں زمان ضرورت مصلح رباني هست يانه ؟ اگر دریں ايام حالت
 اهل اسلام و ديگر اقوام انجنان بهتر است۔ کہ احتياج بجانب مصلح مصلحي ندارد
 پس ما را بر شنيدن دعوي يک مدعي اصلاح گوش نهادن حاجتي نيست۔ اما اگر بر عکس
 ايس سخن حالت مسلمانان بيانگ بلند ميگويد۔ کہ اگر بالفرض دریں چنين ايام ضرورت
 مصلحي نيست۔ پس در همچگاه دنيا را ضرورت مصلحي پيش نيامده است۔ وليکن چو
 عداوت اعدائے اسلام و سعي شان در محو کردن نقش اسلام به نسبت از منته
 سابقه دریں زمانه بيشتر است۔ بلکه از حد و گمان در گذشته است۔ پس ناچار
 تسليم بايد کرد۔ کہ اندر ايس زمانه اعدائے از جانب خدا تعاليٰ براي اصلاح حال مرم
 ضرورت مبعوث شده است۔ کہ دين اسلام را باز در صورت اولين و شکل پشيم او
 پيش چشم خلایق آشکارا کرده صولت اعدائے دين متين را بشکند و نقش اسلام
 حقيقي را در دلهاي مسلمانان منقش کرده محبت دين متين را در سینه ايشان
 مرتکز نمايد۔ و قوت احيائے اسلام را باز ظاهري و باهر کند۔ و در جواب ايس سوال
 کہ دریں زمان حالت مسلمانان عالم چگونه است ؟ و چيره دستي دشمنان اسلام

تا بجای ترقی کرده است؟ نزد من دینی و اختلاف راه نتواند یافت. کسیکه غرض
خاص را مد نظر داشته پوشیدن حقیقت حال مطمح نظر او نیست. یا از انسانیت آن قدر
دور نه رفت است. که در ذات خود جوهر تمیز نیک و بد ندارد. از اعتراف این امر
راه مفر نیابد. که فی الواقع دریں اوقات مسلمانان عقیده و عملاً از مرکز اسلام
خیلے دور افتاده اند. و اگر آیه یارب ان قومى اتخذوا هذا القرآن مهبوراً لفظاً
و معنی بر حالت یسح قومے صادق می آید همانا آن حالت قوم مسلمانان زمانه
ماست.

حالا این سوال خیلے ناموزون است که مسلمانان از احکام اسلام کدام حکم
را از دست داده اند. بلکه دریں زمان این سوال پیدا شده است. که در
مسلمانان کدام رسم اسلام باقی مانده است. بے سخن آن کسیکه گفت است.
”مسلمانان در گور و مسلمانان در کتاب این وقت خیلے راست می آید. نشان اسلام
محض در قرآن مجید و احادیث صحیحہ و کتب ائمہ بنظر می آید. هرگز اثر آن در حیات
مردم این زمانه یافته نمی شود.

حالت این مردم اولاً همین است که از تعلیم اسلام واقفیت ندارند. و اگر
بالفرض خواهش آگاه شدن هم کنند. پس این امر برائے ایشان قریب به محال و
ناممکن گشته است. زیرا که هر نقش زیبائے اسلام را نسخ کرده شده است نسبت
ذات پاک او سبحانه این گونه عقائد وضع کرده اند. که در صورت تسلیم نمودن آن عقائد
یک انسان راست باز را کلمه سبحان الله و بحمد سبحان الله العظیم بر زبان جاری
ساختن خیلے مشکل است. و نسبت ملائکه انجنان عقاید واهییه قرار داده اند که

از شنیدن آل مومر بر اندام انسان راست میشود۔ و آل ذوات مقدسہ کہ در شان ایشان یفعلون مایومرون وارواست۔ گاہے ایشان را بر فعل حکیم علی الاطلاق جل جلالہ اعتراض کنندہ قرار میدہند۔ و گاہے ایشان را بصورت انسان از آسمان فرود آورده شدہ اے یک زن رقاصہ نامید چنان بیان می کنند۔ و بچتر انبیاء علیہم السلام نسبت کذب و گناہ کردہ رشتہ محبتہ وارادے کہ در دہانے مردم استوار و مضبوط می باید اورا بیک حملہ بریدہ اند۔ و کلام الہی را شکار و برد شیطان ساختہ از پایہ اعتبار ساقط کردہ اند۔ و کیفیت حشر اجساد و بہشت و دوزخ را بہ رنگے بیان میکنند۔ کہ نازک خیالی ہائے شاعرانہ اند اں پدید می آید و یا یک حکایت مضحکہ انگیز میگردد۔

قطع نظر از اں روایات نابالستہ کہ نسبت انبیائے کرام کہ زمانہ ایشان ازیں زمانہ قدرے دورتر است۔ خود نسبت سید المرسلین کہ عہد مبارکش خیلے زمانہ حال قرب میدارد معاذ اللہ گاہے قصہ رقص ام المومنین زینب و پتہا بخدا گاہے خفیہ تعلق گرفتن اں ذات مقدس باکنیزے و دیگر ہموچو قسم افسانہ ہائے دور از عقل و بعید از اخلاق را درج کتب نمودہ ذات مطہر و حامل اخلاق عظیمہ اں سرور کائنات را بد شکل و زشت دمی نمایند و شہادت محرم را از رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم یعنی حضرت عائشہ صدیقہ را گفت است ان خلق بنی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان القرآن یعنی ہمہ خلق اں حضرت صلی اللہ علیہ وسلم قرآن بودہ است۔ بکلی نظر انداز می کنند۔ و ہمچنین مسئلہ نسخ آیات قرآن کریم را وضع کردہ و در ہموچو قرآن کریم کتابے کامل اختلافات کشیرہ ثابت کردہ بعض آیات را بغیر از حکم شارع علیہ الصلوٰۃ والسلام

(مجموعہ کتب جامعہ اسلامی)

از جانب خود منسوخ قرار میدهند۔ و ازین روش بیجا برائے یک صاحب فکر و طالب حق
 یا مسیح آیت قرآن کریم را لائق عمل و قابل اعتبار باقی نمیگذارند۔ و یک پیغمبر و فات یثتہ
 اُمت موسویہ را باز مبعوث پنداشته ناقابلیت اُمت محمدیہ و بیچارگی رسول اکرم صلی
 علیہ وسلم را ظاہر می نمایند :

این است حال عقائدشان۔ اما حالت اعمالشان ہم ازین کمتر قابل افسوس
 نیست۔ در ہر صد نفر از مسلمانان بقدر ہفتاد و پنج نفر تارک نماز و روزہ اند۔ زکوٰۃ
 اکثر نمی دہند و کسانی کہ می دہند۔ شاید کہ از ہر صد نفر دو کس باشند کہ بطوع و رغبت
 میدہند۔ حج بیت اللہ بر کسانی کہ فرض است یا مش بر زبان نمی آرند۔ و کسانی کہ بر شیا
 نہ محض اینکہ فرض نیست۔ بلکہ در بعض حالات ناجائز است۔ برائے رسوائی خود و
 بدنامی اسلام کمر بستہ حج می روند۔ و بعض کم و بیش مردم کہ این اعمال را بجای آوردند۔
 بہ ہنجہ ادا می کنند۔ کہ بجائے آنکہ اصل غرض از اں احکام حاصل شود۔ شاید کہ برائے
 شان اں احکام موجب لعنت میگردد و برائے دیگران نیز باعث تذلیل میشوند
 بغیر اں اشخاص کہ در ملک شان زبان عربی رائج است۔ کمتر کسانی باشند کہ ترجمہ نماز
 را بدانند۔ باز ہم اں نماز بے معنی کہ معنی نماز نا فہمیدہ میخوانند۔ بطورے ادا میکنند کہ
 در سجدہ و رکوع شان امتیاز کردن مشکل است۔ و در میان نماز بزبان و الفاظ خود دعا
 کردن را کفر می پندارند۔ و همچنین حالت روزہ رمضان است کہ اکثر مسلمانان روزہ
 نمی دارند۔ و آنانکہ دارند اں را بجائے باعث حصول ثواب بودن بکذب و غیبت
 آلودہ کردہ موجب عذاب میگرددانند :

احکام ترکہ و وراثت را پس پشت انداختہ اند۔ و با خواری را کہ مراد ف

جنگ که دن با خدا و رسول قرار داده شده است - بعد و حیلۀ مائے علماء و بهانه مائے
 فقهاء تعریف و صدّ آں را تغییر داده آں قدر شرّ الطبیحا در آں ملحق ساخته اند - که دریں
 اوقات الا ماشاء الله شاذ و نادر کسے از ارتکاب آں خالی باشد و با وجود رباخواری
 نیز مسلمانان را غنا و تونگری حاصل نیست - چنان که دیگر اقوام را میسر است -
 اخلاق حسنه که در ازمنه سابقه ارت مسلمانان دانسته می شد اکنون آں قدر
 از مسلمانان دور است که کفر از اسلام - وقتے بود - که مردم صرف اقرار سانی و
 پیمان زبانی یک مسلم را کالمنقش فی الحجر خیال میکردند - و وعده مائے ایشان را یک
 قانون غیر متغیری دانستند - مگر امروز از حرف مسلمانان زیادہ غیر معتبر قوے
 یا سخن یافته نمی شود - و فایده نام و نشان است - و راستی گفتار و درستی کردار
 ایشان کم و جرات حقیقی محو شده است - غدا رهی و کذب و زور و خیانت و تهور و بجا
 جائے آں گرفته است - نتیجہ اینکه دریں اوقات همه اقوام عالم دشمن جان
 ایشان شده اند - و رعب ایشان مفقود شد - و تجارت ایشان تباه - علم که
 رفیق حال مسلمانان بود - و در سفر و حضر دست از رکاب ایشان بر نمیداشت امروز
 از ایشان بفرسنگ مایمی گریزد *

حالت صوفیه آچنان بد شده است که بر جائے دین احادیث بر جائے شرع متین
 اباحت اختیار کرده اند - علمائے زمانه علاوه از ساعی و سرگرم بودن در توسیع
 شقاق و نشر اختلافات - سخنان خودشان را حکم خدا و رسول گفته مشغول در استیصال
 اسلام و مسلمانان اند - دولتمدان ایشان هر چند که پیش دولتمدان دیگر اقوام
 پیچ حیثیت ندارند - مگر باز هم بر بیضاغت مزجاء خود چنداں غرور و افتخار و نازش

و استکبار میدارند که قطعاً آن گروه را بادی و مذہب سر و کار نمانده است و بجا آوری احکام الهی در کنار در دل ایشان احترام و ادب مذہب هیچ باقی نمانده است در طبقه معززین اہل یورپ و دولتمندان فرنگ و اعطای دین مسیحی و مبلغان کیش عیسوی بکثرت موجود اند مگر در گروه ذی ثروت مسلمانان دانندگان مسائل ابتدائی دین ہم کمتر یافته می شوند :

حالت حکام این است که ظلم و جور و رشوت ستانی شیوہ ایشان شد است ایشان حکومت را یک ذریعہ خدمت مردم نمی انگارند بلکه آنرا جزوے از خدائی پنداشته اند :

سلاطین مست عیش و کامکاری و وزراء مدہوش شراب خیانت و غداری - عوام ایشان از وحش بدتر شده اند - یونان مسلمانان فہمیدن معنی کلمۃ التوحید بجائے خود ماند - کلمۃ توحید در سالت را بہ الفاظ درست خواندن ہم نمی توانند - آن دین متین کہ بچواژدہ اادیان باطلہ را بدم درمی کشید - اکنون مثل حقیقہ افتادہ طعمہ سرگان و کہ گسان است - ہر طائفہ مردم را برائے مصارف امور ضروریہ در اہم و دنا نیر در دست می افتد - مگر کار اشاعت دین است کہ برائے آن فلسفے از جیب بر آوردن گویا استخوان از پہلو کشیدن است برائے اثر خالی و ہر ذہ درائی و بذلہ سخن و ترتیب مجالس و آرایش محافل وقت کافی میسر می آید - مگر برائے فہم معارف قرآن و اشاعت اسلام فرصت یکتہ قیقہ بدست افتادن ہم مشکل است - رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہ صرف تارک نماز را بلکہ تارک جماعت نہ پنج وقت بلکہ صرف آنکہ در جماعت عشا و صبح شامل نشود - منافق قرار داد

است - و با وجود رجم مجسم بودن فرمود :- والذی نفسی بیده لقد همت
 ان امر یحطب فیحطب ثم امر بالصلاة فیوزن لها ثم امر رجلاً فیوم
 الناس ثم اخالف الی رجال فاحرق علیهم بیوتهم یعنی دو قسم بخدا نیکیه جان من
 در قبضه قدرت اوست - میخواهم که حکم کنم بفرایم آوردن همه تا آنکه فرایم آورده شود
 پس حکم دهم برائے اذان نماز - بعد ازاں کسے را بجائے خود امام نماز کنم - پس
 ازاں در خانهای کسانیکه شرک یا جماعت نشده باشند بروم - و خانهای ایشان
 را با ساکنان آنها آتش در زخم - اما دریں اوقات که ما هستیم مردم را در مسجد قدم نهادن
 دشوار است - لکوک در لکوک مسلمانان را سوائے عیدین فرصت نماز نیست نهی آید
 و از ایشان هم خیلے کساں انچنان هستند - که نماز را بلا شرط و آداب ادا کرده محض برائے
 ریاء و نمایش خلق داخل جماعت میگرددند - و مسائل طهارت را نمیدانند *
 الحاصل اسلام دارثے ندارد - برائے هر نفس انسانی دارثے هست - مگر برائے
 اسلام دارثے پیدا نیست که تولیت او نماید - چنانکه حضرت امام زمان سیح موعود
 و مهدی معهود علیه الصلوة والسلام نسبت حال اسلام فرمود است :-

می سزد گر خون ببارد دیده هر دل بی	بر پریشان حالی اسلام و قحط المسلمین
دین حق را گردش آید صعبناک و سهولت	سخت شود برای افتاد اندر جہاں از کفر و کین
آنکه نفس اوست از هر خیر و خوبی بے نصیب	می تراشد عیب ها در ذات خیر المسلمین
آنکه در زندان ناپاکی است مجبوس و اسیر	هست در شان امام پاکبازان نخته چین
تیر بر معصوم می بار و خبیث بد گھر	آسمان را می سزد گر سنگ بار و بر زمین
پیش چشمان شما اسلام در خاک افتاد	چیت غمزه پیش حق اے مجمع المتنعمین

ہر طرف کُفرست جوشاں پچو افواج یزید
 مردم ذمہ قدرت مشغول عشرتہائے خویش
 عالماں را روز و شب با ہم فساد از جوش نفس
 ہر کسے از بہر نفس دُورِ خود طرّفے گرفت
 ایں نے ملنے آنچناں آمد کہ ہر ایں الجھول
 صد ہزاراں ابلہاں از دین دُور و نہرخت
 بر مسلمانان ہمہ ادبار زیں رہا وقتاد
 گر بگرد عالمے از راہ دین مصطفیٰ
 فکر ایشاں غرق ہر دم در دُور نیائے دُور
 ہر کجا در مجلسے فسق است ایشاں صد شاں
 با خرابات آشنا بیگانہ از کوئے ہدیٰ
 ایں دو فکر دین احمد مغر جان با گدخت
 اے خداوند آو بر ما آب نصرت ہمایا
 اے خداوند ہدیٰ از مشرقِ جہت آبر
 چوں مرا بخشیدہ صدق اندرین سوز گدازد

دین حق بیمار و بے کس پچو زین العابدیں
 حُرّم و خداں نشستہ با بتان نازیں
 زاہداں غافل سراسر از ضرورتہائے دین
 طرف دین خالی شد و ہر دشمنے جت از کس
 از سفاہت میکنند تخریب ایں دین بتیں
 صد ہزاراں جاہلاں گشتند صید الماکریں
 کز پٹے دین ہمت شاں نیست با غیرت فریں
 از رو غیرت نمی جنبند ہم مثل حبیں
 مال ایشاں غارت اندر راہِ نسوان و بنیں
 ہر کجا ہست از معاصی حلقہ برایشاں نگیں
 نفرت از ارباب دین با مے پرستان ہم نشیں
 کثرتِ اعدائے ملت قلّت انصار دین
 یا مرا بردار یارب زیں مقام اتشیں
 مگر ہاں را چشم کن روشن ز آیات مبین
 نیست امیدم کہ ناکامم بمیرانی و دین

کار و بارِ صادقان ہرگز نہماند تا تمام
 صادقان را دستِ حق باشد نہاں در آستین

الغرض حالت زمانہ با دوز بلند نامی کنند کہ برائے اصلاحِ مردم یک مصلحے باید
 کہ از جانبِ خدا بیاید و اں مصلحے باید کہ عظیم الشان باشد کہ دیوارِ اسلام از پا افتادہ

باز ایستاده نماید۔ و بدلائل قاطعہ در مقابلہ کفر بایستد *

چون دریں آیام بر سر این قرن چہار دہم از جملہ اہل عالم محض ذات یکس یعنی
بانی سلسلہ عالیہ احمدیہ دعویٰ بعثت از حق تعالیٰ برائے حمایت اسلام کرد است
و مدعی این امر خطیر غیر او در کل دنیا کسے نیست۔ بناءً علیہ بر ہر فرد مندر حقیقت پسند
فرض است۔ کہ بر دعویٰ آل مامور خدا غور نماید۔ و دعویٰش را بنگاہ سرسری و نظر
سطحی دیدہ روئے از اں برنگرداند۔ ورنہ برائے وے منکر قانون قدیم الہی شدن
ناگزیر افتد۔ و بروز جزا بدر گاہ عزیز ذوالانتقام از وجہ غفلت و اعراض در معرض
باز پرس در آید *

اے امیر ایدک اللہ تعالیٰ بنصرہ العزیز! دریں مقام بعض مردم ناہم این شبہ
پیش میکنند۔ کہ چون رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وجودے بود بس اکمل۔ لہذا بعد آنجناب
بجانب هیچ مصلحے ضرورت باقی نماند است۔ اکنون صرف قرآن کریم مصلحے کافی است
و محض قوت قدسیہ او را ہمنمائے است وافی +

این خیال اگرچہ در بادی الرائے خیلے دل خوش کن بنظر می آید مگر در نظر غائر
این ہم یک دوسو شیطانی است کہ صریح مخالف قرآن کریم و حدیث شریف و عقل سلیم
و مشاہدات است *

مخالف قرآن کریم و حدیث باین طور است کہ در اں ہر دو بوضاحت خبر نسبت بعثت
مجددین و مامورین دادہ شدہ است۔ اگر بعثت مجددے یا مامورے مخالف کمالا
سرور انبیاء صلی اللہ علیہ وسلم می بود۔ آں خدا دندے کہ سر عالم روح فداہ را مرتبہ
سید المرسلین عطا فرمودہ و ذات ستودہ صفات او را تا نہایت کمال رسانیدن

مطمح نظر رفت او تعالیٰ بودہ۔ چہرا خود او تعالیٰ برائے زمانہ آیندہ وعدہ بعثت مجددین و مامورین میداد۔ آیا او تعالیٰ فعل خود را خود باطل میکرد؟ و قول خود را خود رد می نمود؟ و باز چگونه رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم از آمدن مجددین و مامورین برائے زمانہ آیندہ خبر میداد؟ آیا با برکات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از خود آنحضرت^ت زیادہ معرفت میدادیم؟ کہ آن سرور عالم خبر بعثت بسیارے از مجددین و بعضے از مامورین دہند۔ لیکن ما این امر را منافی شای ایشاں صلی اللہ علیہ وسلم قرار دہیم :

و این دوسوہ خلاف عقل باین سبب است کہ اولاً عقل را آگہی میدہد کہ اگر بعد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بعثت مجددین و مامورین جائز نمی بود۔ البتہ حالت مسلمانان خراب نمی شد۔ و ایشاں بر شاہراہ شریعت گامزن می مانند۔ لیکن شہادت و اقعات صریحاً خلاف این است۔ عقل ہرگز جائز نمیدارد کہ خرابی ما و بربادی ما در اہل اسلام پیدا گردد۔ و حالت ایشاں بدترین گردد۔ و لیکن از بارگاہ خدا تعالیٰ برائے درستی حالت ایشاں ہیج مصلحے مبعوث نگردد :

اگر بادیں اسلام انجینس سلوک مرعی داشتن رضائے الہی است پس ہرگز این علامت بر کمال رسول اکمل دلالت ندارد۔ بلکہ این علامت دال است بر اینکہ خدا تعالیٰ میخواہد کہ دین اسلام را تباہ کردہ از میان مردم بردارد۔ اگر خدا میخواست کہ سلسلہ مجددین و مامورین را برائے آیندہ موقوف کند۔ علامت ظاہرہ آن بائستہ کہ بریں منطقی بود۔ کہ ما امروز ہم مسلمانان را ہمچو صحابہ کرام رضی یا فقیم۔ اما چون در ایشاں تنزل روحانی واقع شدہ است۔ لابد باید کہ سامان ترقیات روحانیہ ایشاں را ہم خدا مہیا نماید :

ثانیاً - اگر بوجه کابل بودن آنحضرت صلی الله علیه و سلم روح فداه اکنون منظر او
نمی تواند آمد پس حق تعالی که سر چشمه جمیع کمالات و حتی و قیوم است - چگونه منظر او را
در عالم پیدامی شوند -

حقیقت الامر این است که هر چه از دیده ما پنهان و مخفی باشد - برآید و مانی
و اثبات اثرش بر دلهاست مردم - همواره حاجت به منظرش می باشد - همچنین بعد
از رسول اکرم صلی الله علیه و سلم با وجود احوال بودنش بمنظر او و زرات او حاجت است -
که بجهت مردم یاد کمالات و جود با جودش را تازه کنند - و اسوه حسنه اش را باز قائم نمایند
و خلاف مشاهده ازین جهت است - که ما را بعد از رسول کریم صلی الله علیه و سلم
درین سیزده صد سال خیل مردان خدا بنظر می آیند - که از بارگاه احدیت مشرف بمقامه و
مخاطبه گشته اند - و دعوی مجددیت کرده اند - و ما این مردان خدا را اعلی ترین نمونه
اسلام می نگرییم - و در اشاعت اسلام و نشر دین متین ایشان را بید طوایف حاصل
بود - چنان که حضرت جنتی بغدادی - حضرت سید عبدالقادر جیلانی - حضرت شیخ
شهاب الدین سهروردی - حضرت محی الدین ابن عربی - حضرت معین الدین چشتی
حضرت بهاء الدین نقشبند - حضرت شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی - حضرت
شاه ولی الله دهلوی و غیرهم رحمهم الله اجمعین - پس بجز جود این نفوس قدسیه نظر داشته
چگونه تسلیم کنیم - که بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و سلم امت را بجهت اصلاح
حال ضرورت هیچ مصلحه نیست :

سخن راست همین است که بعد از سر کائنات صلی الله علیه و سلم آمدن مصلحان
جائز است - و آمده هم اند - و همواره خواهند آمد - و درین وقت که ما هستیم زمانه

نسبت آمدن یک مصلح عظیم الشان خبر میدهد - و چون درین زمان مدعی این قسم مصلح
بودن صرف حضرت میرزا غلام احمد مسیح موعود و علیه الصلوٰۃ والسلام هستند - لهذا
این امر بر صدق دعوی او دلیله است قاطع و بر مانع است ساطع ❖

دلیل دوم

شهادت سران نبیاری صلی الله علیه و آله و صحابه سلم

از دلیل اول همین ثابت میشود - که این زمانه خواستگار مصلحی است - اما چون که درین
روزگار دیگر هیچ کس مدعی اظهار شوکت اسلام نیست - لهذا بر دعوی حضرت اقدس میرزا صاحب
غور نمودن خیل ضروری است - و از آنجا که دعوی حضرت اقدس علی الاطلاق صرف
همین قدر نیست که من مصلح این زمانه هستم - بلکه دعوی ایشان این است - که مصلح موعود
یعنی مسیح موعود و مهدی معهود منم - لهذا برای تأیید مزید این دعوی دلیله دیگر
نگاشته می آید - و آن شهادت سرور کائنات است - که روح عالمیان فدائے
خاک پایش باد - از بنی نوع انسان شهادت کدام کس از شهادت آنحضرت صلی الله
علیه وسلم زیاده قابل پذیرائی تواند بود ❖

درین امر هیچ شک نیست که عقیده آدنانی مسیح علی السلام از زمانه اسلام
آغاز نشده است - بلکه این عقیده از صد سال قبل از طلوع نیر اسلام در امت
موسویہ رائج و خاطرنشین مردم بود - لیکن درین امر هم شک نیست که اسلام درین
عقیده بعضی آنچنان امور را منضم ساخته است که به سبب آنها این عقیده در

اہم عقائد اسلام شامل گردیدہ است۔ واک امور این است :-

(۱) در زمانہ مسیح موعود نسبت بعثت یک مہدی خبر داده شدہ است۔ کہ اگرچہ در احادیث دیگر لا المہدی الا عیسیٰ فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مراد از نفس مسیح موعود قرار دادہ است۔ یا بسبب این پیشخبری مسلمانان را بوجود مسیح انجیان و بستیگی پیدا شدہ است ہمچنان کہ با یک بزرگ ملت خود میباشند +

دوم :- آمدن مسیح را نسبت ترقی اسلام یک دور جدید قرار دادہ شدہ است۔ حتی کہ غلبہ اسلام بر ادیان باطلہ تا وقت آمدن مسیح ملتوی داشتہ شدہ است +

سوم :- مسیح و مہدی را یک وجود دانمودہ و آمدن مسیح را بعثت ثانی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم۔ و یاران او را در زمرہ صحابہ کرام رضی اللہ عنہم قرار دادہ در

دل عشاق رسالتاب یک اشتیاق و لولہ انگیز بجانب مسیح پیدا کردہ شدہ است +

چهارم :- آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بارہ یک زمانہ پر آشوبی کہ از اثرات ہیبت ناک خود کا واک کن یح دین اسلام ثابت شدنی بود بالفاظ بس منذر خبر دادہ منصب از الہ آفات آن و کار حفاظت اسلام برائے دوام بہ مسیح موعود منقض

کردہ بود۔ ازین جہت مسلمانان ہمانساں در انتظار مسیح موعود بودند۔ چنانکہ انتظار یک فرشتہ رحمت کردن می شاید۔ این الفاظ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ کیف تھلک

امۃ انانی اولہا و المسیح فی آخرہا (سنن ابن ماجہ باب الاعتصام بالسنتہ) یعنی آن امت چگونہ ہلاک گردد۔ کہ من در اول او ہستم۔ و مسیح در آخر او ست۔ ہی خواہان اسلام

را خیلے در انتظار مسیح بے تاب میداشت۔ نہیرا کہ می دیدند کہ بعد آمدن او اسلام از چار سو در یک حصن حصین درآمدہ تا مدام از حملہ شیطان محفوظ بماند +

ایں چہار امور بہ اتفاق یکدیگر برائے مسلمانان بعثت مسیح موعود و رایت مسلمانان
مسائل قرار داده بود۔ و ہرگز صورت امکان نمیداشت۔ کہ آن زمانہ مسرت افزا را
کہ در حقے مقدر آن بود۔ کہ از یک جانب طالبان عہد رسالت و باز جوئندگان یزدگان
صحابہ کرام بر دہر و سئے محبوب خود نشینند۔ اگرچہ در پروہ ظلمت و ممانیت باشد۔ و از
جانب دیگر اسلام از ورطہ طوفان صدمات برآمدہ بر ساحل ایمان متکمن شود۔ بغیر نشانہا
کافی و علامات دانی گذاشتہ می شد :

ایں امر پنج گاہ بوقوع نیامدہ و نہ گاہے واقع شود۔ کہ بسوئے ذات بابرکات
مُسلان و ماموران و نیز بجانب زمانہ ایشان با انچنان الفاظ اشارت یادداشت کردہ
شود۔ کہ گویا دست مطلوب را گرفته در دست طالبان دادہ آید۔ زیرا کہ دریں صورت
ایمان بے سود شود۔ و تمیز کافر و مؤمن از میان برخیزد۔ نسبت ماموران و مُسلان
ہمیشہ در انچنان الفاظ و اشارات خبر دادہ میشود۔ کہ اہل ایمان و اشتیاق دارندگان
از ان ہدایت می یابند۔ و شریران را بر انکار و کجہت ضد و اصرار خود ازاں یک
بہانہ بدست می آید۔ ظاہر است کہ انکار آفتاب تابان کے صورت امکان ندارد
مگر ایمان آوردن بر آن نیز پنج اجسے ندارد :

پس در پیش خبر ہا تا یک حد رہنمائی کردن و تا یک حد اخفا نمودن ناگزیر است
آئسے ہمچنین می شاید و ہمچنین می باید۔ نسبت زمانہ مسیح موعود در پیش خبر ہا ہمیں اصل را
بد نظر داشتہ شدہ است۔ و بجانب زمانہ اش با ہماں الفاظ اشارات رفتہ اند۔
کہ بر آن ہمیشہ خبری ما در بارہ انبیائے گذشتہ کردہ شدہ است۔ مگر با وجود خبر برائے
طالب حق و اہل بصیرت نشانہائے یقین مثل روز روشن رخشاں و نمایاں است :

آنکس که محض بر ایمان نسلی و تقلیدی کفایت ناکرده بر یکے از انبیائے پیشین
 بادل و براین ایمان آورده باشد - اور ابدی نشانها بمنزل مقصود پے برون
 بیچ مشکل نیست مگر کسانیکه اگر چه بر هزاران انبیا ایمان آورده اند و لیکن بر یک
 رسول هم به تحقیق خود ایمان نیاورده اند - بلکه محض به تقلید آباء و اجداد اظهار ایمان
 می نمایند - برائے ایشان تسلیم نمودن دعوی یک راست اند هر چند که با خود نشانها
 در خنده بحساب داشته باشد - خیل مشکل است - در حقیقت ایمان همچو کسان خود
 ندارد و بذات خود قائم نمی باشد - بلکه ایمان شاں بهما می باشد که از علماء و ملایان
 خود شاں شنیده باشند - یا آنچه در روایات از آباء و اجداد گوش نه و ایشان شده باشد چوں
 ایشان مسیح رسولے یا مامورے را در سبیت و صورت اصلی خود او ندیده اند - از آن دست
 رسولے و مامورے بر ایشان پس متعذر می باشد - پس تا وقتیکه اصلاح صنعت بصارت
 خود بکمال احوال هدایت آسمانی نه کنند - و نشئه تقلید اقوال و رسوم از سر بدر نشود
 معرفت رسولے و مامورے برائے ایشان محال است :

بعد ازین تمهید مختصر آن نشانها را که مخبر صادق برائے زمانه مسیح موعود بیان
 فرموده است و امی نمایم - و خیال من هر کس که برین نشانها از تعصب قطع
 نظر کرده و جبر بکار برد برائے و تعیین زمانه مسیح موعود مشکل نباشد -
 مگر پیش ازین که بر آن نشانها غور و خوض نموده آید - فهمیدن این امر ازین
 ضروری است - که از زمانه که در امت محمدیه تفرقه و اختلاف پیدا شده خیل
 مردمان بجهت حصول مقاصد خود احادیث موضوعه از پیش خود ساخته شارح نموده
 بدین غرض که تا به حیل ثابت شود که خیالات فرقه شاں مبنی بر راستی است مثلاً

خیله احادیث در کتب موجود است که در آن خبر از زمانه مهدی وارد است مگر خود
الفاظ آن حدیث واضح می نماید که مقصود از آن این می باشد که تا فیصله کدام اختلاف
زمانه ماضی بحق خود صادر نگینند. اگر چه نسبت بعضی از آن احادیث گمان راستی بهم
پیدا میشود. مگر باز هم یک طالب تحقیق را باید که لابد کمال روش احتیاط را
در پیش گیرد. و کم از کم این قدر ضروری باید که بر تائید یا تردید آن حدیث بنیاد
دعوی خود ندارد. مثلاً بسیار احادیث متعلق زمانه بنی عباس است. که اگر چه
بظاهر در آنها علامات زمانه ظهور مهدی مذکور است مگر در حقیقت این امر آشکارا
کردن مقصود است که آن بغاوتها که در خراسان بتائید بنی عباس واقع شده بود
از جانب حق تعالی و مطابق رضائے او بود خود واقعات آن زمانه بطلان این
احادیث ثابت کرده است. چنانچه زائد از هزار سال بر آن منقضی شد است مگر
موافق آن نشانههای مسیح مهدی پیدا نگشت است *

همچنین بسیار روایات موجود است که علامات ظهور مهدی با واقعات گذشته
آن قدر خلط ملط کرده بیان کرده اند که تا وقتی که آن واقعات را که بطور علامات
ظهور مهدی بیان کرده اند. و فی الحقیقت تعلق آن با زمانه گذشته است. جدا نموده
آید. بر حقیقت حال آگایی دست نمیدهد. کسانی که از تاریخ اسلام واقفیت ندارند
از چنین احادیث در خیله خلط فیهی با افتاده اند. و نسبت زمان آینده منتظر آن امور
بوده اند. که آن امور قبل از وضع آن احادیث واقع شده بود. و آن امور را در
علامات ظهور مهدی داخل نمودن محض بغرض اثبات صدق فرقه های خود بود
لهذا بوقت غور کردن در علامات ظهور مهدی برائے مانا گزیر است که آن علامات

را جدا کرده باشیم. زیرا که آن علامات بجانب مسیح واقع آئینده اشارت نمیکند تا از سرنگون
افتادن در آن مغاک که مردم چالاک برائے حصول مطلب خود گنده بودند محفوظ بمانیم
رحمت بے پایان بر روان رسول ایزد منان صلی الله علیه وسلم باد که در بیان علامات ظهور
مسیح موعود و مهدی معهود آن طریق مد نظر داشته که بملاحظه آن یک انسان به آسانی از
اغلوطة مردمان غلط انداز مصون و مأمون می ماند. و آن این است که آن علامات
که متعلق زمانه مسیح موعود و مهدی معهود بیان فرموده آن را بطور یک سلسله و انمود است
که بوسیله آن بر آمیزش خلط ملط کنندگان و غل پیشه اطلاعی بهم میرسد. مثلاً اگر
میفرمود که نامش انجمن و نام پدرش انجمن باشد. خیلے کساں بر خود این نامها
نهاده برائے دعوی مهدویت آماده می شدند. پس از خبر دادن آن علامات که
پیدا کردن آن در قبضه قدرت انسانی باشد. قطع نظر کرده آن علامات را که
واقع شدن آنها نه محض اینکه از تصرف و اختیار انسان بیرون باشد. بلکه پیش از
تغییرات صد سال صورت پذیرفتن آن نامکن بود. و مسیح نفس واحد بلکه یک
جماعت کثیره بمعاونت همه که نیز نسلاً بعد نسل سعی نموده بر وقوع آوردن آن علامات
قدرت ندارد) بیان فرمود :

و نیز آنحضرت صلی الله علیه وسلم یک امر دیگر در بیان این علامات مرعی داشته
که منجمه علامات بعض را آنچنان بیان فرموده که بغیر از زمانه مهدی در هیچ
دقتی از اوقات ظاهر شدن آن علامات ممکن نیست :

پس این اصل را مطلق نظر داشته هرگاه ما را آن زمانه معلوم گردد که متعلق کار و بار
مسیح موعود و مهدی مسعود است. و نیز آن علامات که جناب رسالت مآب باره آن

این ارشاد فرموده است که بغیر از زمانه مهدی در هیچ وقت ظاهر نه گردد و وقوع یابد
و همچنین آن تغییرات ارضی و سماوی که آن را علامات ظهور مهدی قرار داده شده است
نیز هویدا نشود. اندرین وقت شناختن زمانه مهدی و مسیح بر آیین مسیح دشوار نیست.
پس اگر در اینچنین وقت بعضی چنان علامات یافته شوند که هنوز بوقوع نیامده
اندرین صورت ما را قبول کردن یکی ازین دو امر ناگزیر باشد. یا اینکه ما بدانیم که
هرگز تعلق آنها بزمانه مهدی نبوده است. بلکه بسبب است اندازی بعضی مردم برجم
آنها در علامات مهدی معهود شامل کرده آمد. و یا اینکه آن علامات در نفس خود
تعبیر طلب و قابل تاویل بود. مگر از جانب ما در فهمیدن معانی آن غلط واقع شده.
بعد ازین نگارش گذارش این بیان ضروری میدانم که حضرت مخبر صادق
علیه الصلوٰه والسلام آن علامات را که برائے زمانه مسیح موعود و مهدی معهود
مقرر فرموده است. اگر یک نشانه روشن ضمیر بر آنها اندک تدبیر کند. بر دل او
هویدا می شود. که این علامات فرداً فرداً متعلق زمانه مسیح و مهدی نیست بلکه
با هم مخلوط شده برائے زمانه ظهور مسیح و مهدی یک علامت کامل و ذوالوجه میشوند
مثلاً در یک حدیث وارد است. که یک علامت ظهور مهدی این است که در وقت او
جوهر امانت برخیزد. و یا مثلاً این حدیث دیگر که مضمونش این است که در آن وقت
جهالت ترقی پذیرد. اگر این علامات را نشانهای مستقلة قرار داده شود لازم
آید. که هرگاه امانت از دنیا برخیزد. در آن وقت می باید که مهدی مبعوث گردد.
و یا در حالت رفیع علم لابد است که مهدی بیاید. و حالانکه درین سیزده صد سال
گو ناگون مد و جزر بر حالت مسلمانان واقع شده است. گاهی ازیشان امانت

برداشتہ شدہ است و گاہے علم آقا مہدی ظاہر نشدہ است پس ثابت شد کہ این
 علامات در ذات خود نشانہائے مستقلہ نبوده است۔ بلکہ این ہمہ علامات کہ نبی کیم
 از خدا تعالیٰ الہام یافتہ بیان فرمودہ است۔ با ہم جمع آمدہ برائے زمانہ مہدی موعود
 یک علامت کامل است۔ نہ اینکه بعض مردم از پیش خود ساختہ آنہا را بہ آنحضرت علیہ السلام
 علیہ وسلم منسوب کردہ اند۔

ہر علامت از علامات مہدی موعود جداگانہ کم و بیش در اکثر ازمنہ یافتہ میشود
 مگر جمیع علامات با ہم آمیختہ و یک جاشدہ در هیچ زمانہ سوائے زمانہ مہدی موعود
 نتوان یافت۔ قاعدہ شناختن زمانہ ہمان است۔ کہ قاعدہ شناختن شخصے باشد
 چوں ما را ضرورت افتد۔ کہ کسی را نشان شخصے بدہیم۔ کہ او را گاہے ندیدہ باشد
 یا ہم گونہ تعارف سابق بدو نداشتہ باشد۔ پس طریق ہمایش غیر ازین نیست کہ ما از صورت
 و سیرۃ و قد و قامت و عادت و خصلت او نشان بدہیم۔ و نشان خانہ او و از دیگر
 حالات متعلقہ او و انعامیم۔ مثلاً اینکه بیان کنیم۔ کہ او نہ خیلے بلند بالا ست و نہ
 کوتاہ پاچہ۔ سفید رنگ۔ نہ فریبہ نہ لاغر۔ کشادہ پیشانی بلند بینی فراخ چشم و سطر
 و کلال زرخ است۔ و نیز مثلاً اینکه او عالم علوم عربیہ و از مسلمانان است و مردم
 قوم او بوجہ اختلاف مذہب با او دشمنی دارند۔ و اخلاقش بدرجہ غایت اعلیٰ است
 و خانہ اش چنین و چنان است۔ و خانہ نامے گرد و پیش او بر فلان فلان ہیئت
 الغرض اگر این قدر علامات بیان کردہ آن شخص را بسوئے آن قریرہ رواں کنیم پس
 با وجود مغالطہ دادن مردم او را شناختن آن شخص خیلے آسان باشد۔
 پس ہمچنین اگر ضرورت باشد کہ زمانہ خاص را نشان بدہیم۔ بہ جهت احتیاط
 و شناسائی

همین طریق باشد که مثلاً کیفیات و واقعات اجرام سماویة و انقلابات کره ارض و حوادث کائنات وجود حالت تمدن و مذہب و علم و عمل و اخلاق و تعلقات بین القوام و تنگی و ترف و اختلاط بین الناس و ذرائع سفر و اسباب سیاحت مردم آن زمانه را وائیم تا آنحضرت که او را قبل از وقوع این حالات خبر داده شد است - بروقت ظهور این امور بالیقین تمام زمانه نشان داده را بشناسد - و در شناخت آن او را هیچ اشکالے رونماید بلکه این طریق شناخت چنان باشد که در آن شک و شبهه را هیچگونه گنجایش نماند - از همین جا است که رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم برائے شناختن مسیح موعود و مہدی مرقع حالات آن زمانه را و انموده است - تا در ہنگام اختلاف آراء فرقیائے اسلامیہ مردم هیچ روایت را از پیش خود وضع کردن نتوانند - کہ بسبب آن معرفت مسیح و مہدی متعذر گردد -

ہر چند بعضی از خیانت پیشگان علامات کاذبہ از جانب خود احداث نموده اند - مگر چون بر آن مرقع کہ مخبر صادق علیہ السلام پیش ما ہناده است - هیچ تصرف کردن نتوانستند - لہذا ہمہ سعی ہائے شان بکلی رایگان رفت است - اگر اکنون ہم کسے بر مرقع بیان سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم بہ حیثیت مجموعی نظر اندازد - این حرف بے اختیار از زبان آدمی بر آید - کہ ہمین زمانه زمانه مسیح و مہدی است ؟

حالات دینی زمانه مسیح موعودؑ

حالا ہر سلسلہ علامت را جدا گانہ بیان کردہ میشود - کہ ازاں مثل روز روشن بوضوح می پیوندد - کہ بغیر این زمانه در زمانه دیگر نزول مسیح و مہدی ممکن نیست

و پیش از همه سلسله مابین بیان حالات مذہبیه زمانه مسیح موعود می پردازم :
 اولاً حالت مذہبیه ۱- داین بر دو نوع است - یکے بیان اعداد و شمار ظاہر
 مذاہب کہ در آن زمانه باشد - دیگر ہر چہ بر مردم آن زمانه اثرے از مذہب باشد
 آن را شرح داده آید - در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہر دو حالت زمانه مسیح موعود را
 بیان فرمودہ است - و ما ازین ہر دو حالت اول تعداد ظاہر یہ مذاہب تناسب
 ایشان را بیان میکنیم - زیرا کہ این حالت ظاہر تراست :

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حالت این زمانه را بدین پنج بیان فرمودہ است
 عن المستور والقرشی انه قال عند عمر بن العاص رضی اللہ عنہ سمعت
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول تقوم الساعة والروم اکثر الناس فقال
 عمر ابصر ما تقول قال اقول ما سمعت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 (صحیح مسلم - کتاب الفتن) یعنی مستور و قرشی رو بروئے عمرو ابن العاص گفتہ است کہ
 جناب مخبر صادق فرمود - قیامت آن زمان بر پا گردد - کہ اہل روم یعنی نصاری
 در آن وقت بکثرت باشند - عمرو ابن العاص از روئے تعجب گفت - نگاہ کن چہ میگوئی
 مستور جواب داد - من ہماں میگویم کہ از حضرت مخبر صادق شنیدہ ام - " قاطبہ
 علمائے اسلام را اتفاق است - کہ درین حدیث مراد از روم نصاری است -
 زیرا کہ در عہد فرخی ہمد رسالت صلی اللہ علیہ وسلم اہل روم حایل لوائے نصرانیت
 و علامت بتن ترقی آن مذہب بودند - و چون دیدہ شود کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ
 وسلم این ہم فرمود است - اذا هلك كسرى فلا كسرى بعده واذا هلك
 قيصر فلا قيصر بعده والذي نفسي بيده لتنفقن كنوزهما في سبيل الله - (ترمذی ابواب الفتن)
 (بخاری باب علامات النبوة في الاسلام)

یعنی چون کسری (شاه ایران) هلاک گردد - یا مسیح کدام کسری بعد از دے نخواهد بود
و چون قیصر (شاه روم) هلاک شود - دیگر کدام قیصر برپا نخواهد شد - و سوگند به آن
ذات پاک که جان من در دست اوست - شما خزائن اموال آن هر دو را صرف
خواهید کرد در راه خدا - پس نظر برین فرموده نبوی پیش خبری مذکوره بالا یعنی
والروم اکثر الناس بس عظیم الشان می نماید - زیرا که بعد استیصال حکومت روم
بحدی که نام و نشان قیصر هم محو شود - باز این قدر غلبه نصاری خیرے بود پس حیرت انگیز
اما فرموده های خداوندی ضرور بوقوع می پیوند و بے کم و کاست راست می برآید
حکومت قیصران روم یعنی شاهنشاهان رومیّه مطابق پیش خبری نبوی محو شود
تا یک عرصه این خطاب محض از راه قدامت خاندان برائے شاهان قسطنطنیه
باقی ماند - اما بعد از فتح قسطنطنیه آن خطاب نیز از ایشان زائل شد - و اسلام
در چهار دانگ عالم غلبه حاصل کرد :

اما از سن یک هزار هجری زمانه نبج اعوج باز آغاز نمود - بار دیگر یونانیو ما
نصرانیت را بتدریج در آن ممالک (که بوقت پیش خبری فرمودن مخبر صادق صلعم نسبت
ترقیات ملت عیسویه نام و نشان عیسائیاں بهم در آن ممالک نبود) ترقی روئے
داد - و از عرصه یک صد سال بر کرده ارض حکومتهاے مذہب عیسویه را چنداں
استیلا و غلبه حاصل شد است - که در صدق مفهوم الروم اکثر الناس گنجایش
شک و شبهه باقی نماند است - این پیشخبری رسالت صلی الله علیه وسلم را آنچنان اہمیت حاصل
است - کہ بعض علماء نسبت آن نوشته اند - کہ این پیشخبری یعنی الروم اکثر الناس
بعد واقع شدن جمله علامات ظاہر گردد - چنانچه نواب صدیق حسن خان در کتاب

حج الکرامه بجاله رساله حشریه می نویسد. که چون جمله علامات مبوض ظهور رسد قوم نصاری غلبه کنند. و بر بسیار ممالک متصرف شوند (حج الکرامه صفحه ۳۴۴) پس علاوه برین که این علامت با دیگر علامات یکجا شده به طرف زمانه یسح موعود علیه الصلوة والسلام اشاره کرده تعیین آن میکند. تنها بذات خود هم خیل موجب راهنمایی است :

آنحضرت صلی الله علیه وسلم ضعف و ناتوانی اسلام این زمانه را بمقابله ترقیات ملت عیسویه بدین پنج بیان فرموده است. بداء الاسلام غریباً و یسود غریباً فطوبی للغنماء (ابن ماجه باب بداء الاسلام غریباً) یعنی اسلام در زمانه آخر از پس بے کس گردد و در حدیث دجال فرموده که بسیاری از مسلمانان پیرو دجال گردند (جامع ترمذی - باب ماجاء فی فتنه الدجال) چنانچه اکنون همین حالت است. مسلمانان بعد از شان و شوکتی که ایشان را مالک رؤی زمین ساخته بود. احوال چون بیکس و بچشمی گشته اند. ایشان را بے مدد طاقتها دول مسیحیه هستی خود را قائم داشتند دشوار است. و بیشتر مسلمانان درین وقت در حلقه نصرانیت درآمده اند و هر دوزه دین عیسوی را قبول می کنند :

حالت مذہبی اندرونی مسلمانان

علاوه طاقت ظاہریه مذہب عالم آنچه حالت باطنیه مسلمانان در زمانه یسح موعود بوقوع آمدن بود. آن را نیز آن صادق مصدوق بدین سوال و انموده است. که اکثر مردم در آن وقت منکر عقیده قدر بشوند. چنانچه از حضرت علی کرم الله وجهه

مروی است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده از علامات قیامت یکی این است که مردم از عقیده قدر انکار نمایند و بالیقین مراد از انکار انکار مسلمانان است و در کفار پیشتر هم برین مسئله ایمان نمیدارند :

حالت این انکار در مسلمانان به آن قوت ظاهر شده است که حاجت بیان ندارد. مسلمانان نو تعلیم یافته که شیفته علوم جدیده یورپ گشته اند از خوف اعتراضات مصنفان یورپ که از امور دین جاہل اند علی الاعلان انکار مسئله قضا و قدر می نمایند و از عظمت و صداقت و فوائد این مسئله کجی لاعلم و ناواقف گشته اند :

درباره تغیر دیگر که در مسلمانان پدیدار شدنی بود فرموده که آن وقت مردم زکوٰۃ را ندادن پندارند. این تغیر را نیز بزار از حضرت علی رضی الله عنه روایت کرده است (نجم الکرامه صفحه ۱۴۸) چنانچه دریں اداں که از هر جانب بر مسلمانان آفت نازل شده است. هر قدر که خیرات و صدقات علاوه از زکوٰۃ مفروضه بدهند کم است. مگر اکثر مسلمانان از دادن زکوٰۃ هم پہلوہتی میکنند و در آن مالک کہ بذریعہ احکام اسلامی زکوٰۃ از جانب حکام گرفتہ می شود. آنجا نیز بعض مردم بادل ناخواستہ زکوٰۃ ادا می کنند. مگر در ہر مملکت این انتظام جاری نیست. بدیں وجہ گویا زکوٰۃ دادن شعار مسلمانان نیست. الا ماشاء اللہ. و آنجا کہ میدہند آنان نیز زکوٰۃ دادن را ذریعہ فخر و نمود ساخته اند. و بطورے می دہند کہ آنرا زکوٰۃ گفتن مشکل است. بلکہ برائے مصارف قوم چیسگز ماہانہ یا سالیانہ می دہند و آن را زکوٰۃ تعبیر میکنند :

و در بارہ یک تغیر عظیم کہ در مسلمانان پیدا شدہ آنحضرت صلی الله علیه و سلم

اینچنین فرموده است که مسلمانان که هر چیز عزیز را بفرمان خدا و رسول قربان می نمودند و دنیا و مافیها در چشم ایشان بیش از حیفه قدر و قیمت نمیداشتند. آن وقت برای دنیا و دین را بفروشنند و این تغیر درین زمان در قوم مسلمانان به این کثرت و فرت رونما شده است که دل محبان اسلام به نظاره این کیفیت درون سینه می گذارد. علماء و صوفیاء و تونگران و عوام اهل اسلام همه دنیا را بر دین مقدم میدارند و به جہت ادنی فائده دنیا دین را و هر چه در آن فائده اسلام باشد فدای می سازند و یک تغیر این مردود بر روایت ابن عباس رضی اللہ عنہ از رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم این بیان نموده است که در آن وقت نماز متروک گردد (رجح الکرامہ صفحہ ۷۲۹) و این تغیر ہم بوقوع آمده. بنظر تعداد و شمار مسلمانان از هر یک صد یک نفر هم مشکل پابند صلوٰۃ خمسہ به نظر می آید. حالانکہ نماز از جمیع ارکان اسلام رکن اولین است و نزد بعض علماء تارک صلوٰۃ به حد کفر می رسد. دریں روزگار مساجد بسیار است مگر نماز گذاران خیلی کم به نظر می آیند. بلکه بسیاری از مساجد را جانوران مسکن خود ساخته اند. و بجزرستی آنها می کنند.

و تغیر دیگر کہ آنحضرت صلعم روح فداہ بیان فرموده است. این است کہ مردم در آن وقت ارکان نماز را بعجلت تمام ادا نمایند. چنانکہ ابوالشیخ از حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ در اشاعت نقل کرده کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خبر داده است کہ پنجاه مردم نماز کنند مگر از آن جمله یک نماز یک کس ہم قبول نہ گردد. مطلب این حدیث شریف این است کہ در ادائے ارکان نماز خیلی عجلت ورزند. و ظاہر است کہ علامت قبولیت نماز امر باطنی است. و بر امر باطنی

بغیر خدا تعالیٰ کسی را اطلاع نیست - مگر علامت ظاهری عدم قبولیت نماز عجلت
در نماز است - چنانچه نبی کریم صلی الله علیه وسلم شخصی را که نماز خود را بجماعت ادا کرده بود
فرمود - که نماز تو ادا نشده باز از سر نو ادا کن - پس این تغیر عظیم هم درین وقت هویدا
است - مردمانی که نماز میکنند - به آن سرعت و عجلت ارکان نماز را بجای آرند
که گویا خود سے منقار خود به جهت چیدن دانه بر زمین می زند - و بعد از ادائے
نماز او را دو وظائف و ادعیه طویل و احزاب کثیره میخوانند :

و همچنین یک نشان دیگر این زمانه حضرت مخبر صادق صلی الله علیه وسلم این
بیان فرموده که در آن اوان خدا تعالیٰ قرآن را از میان مردم بردارد -
و محض نقوش الفاظ و حروف باقی ماند - پس این علامت نیز درین زمانه نمایان
است که قرآن کریم موجود است - مگر مردم در آیات قرآنی غور و تدبر نمی کنند - تعجب
است - که بجز جماعت پیران حضرت مسیح موعود علیه الصلوٰة والسلام در تمام
رؤئے زمین در پیچ جادرس قرآن مجید چنانکه شاید و باید روزانه جاری نیست -
و ملایان جید که ماہران فقه و حدیث اند - از ترجمہ قرآن کریم ہم نابلد هستند - و
در روی تدبر کردن و ترجمہ اش خواندن حرام می شمارند - و می فهمند که آنچه
بعض علمائے گذشته معانی قرآن بیان نموده اند - غیر آن در قرآن کریم هیچ معنی
نمانده است - و هرگز جانب این امر غور نمیکنند - که اگر باب تفسیر قرآن و فهم
معارف آن بعد از عهد مبارک سرور عالم صلی الله علیه وسلم پیش ازین مفتوح
مانده است - اکنون بکدام دلیل و بچه سبب مسدود گردید است :

همچنین یک علامت دیگر متعلق حالات زمانه آخرین ابن مردویه بر دوات

حضرت ابن عباس از جناب سید الکونین صلی اللہ علیہ وسلم بیان کرده است کہ در آن
 ہنگام از یک جانب مردم بسوئے قرآن توجہ ندارند۔ و از جانب دیگر بر زیب
 زینت و آرایش و پیرایش قرآن آنقدر مشغوف باشند کہ برائے قرآن غلافہائے
 زرین و ریشمین بسازند۔ پس این علامت نیز دریں زمانہ موجود است۔ مسلمانان
 بالعموم از خواندن قرآن کریم سراپا در غفلت افتادہ اند۔ و قرآن را باز کردہ نگاہ
 تدبیر در آن بکار بردن حرام می پندارند۔ لیکن اوراق قرآن کریم را مطلقاً و مذہب
 ساختہ در غلافہائے زرین پیچیدہ بالائے طاق در خانہائے خود میدارند۔ و
 آنچنان آرایش مصحف مجیدی نمایند کہ در قرون اولی اذان یسج اثرے نبود است
 حالانکہ آن بزرگان قرون اولی چہ بلحاظ تقوی و چہ بلحاظ وجاہت دنیا بر مردم
 این زمانہ فوقیت میداشتند ۛ

و تخریے دیگر کہ نسبت حالت اندرونی مسلمانان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ
 این است کہ در آن ایام مردم مساجد را خیلے بیار آیند۔ چنانچہ این تخریر نیز در
 وقت در مسلمانان موجود است کہ مسلمانان بہ اتباع اقوام دیگر مساجد را خیلے
 آراستہ میکنند۔ و بانقش و نگار زینت میدہند و قنادیل بلورین و پردہ رنگین
 در آن می آویزند۔ کہ بجائے اینکہ مساجد عبادت گاہ سادہ اسلامیہ باشد۔ حسب
 الفاظ حدیث با مناد و بتکداز زیادہ تر مشابہ میگردد۔ (رجع الکرامہ بروایت ابن مردودہ)
 از حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما

و تخریے دیگر کہ متعلق این زمانہ بیان فرمودہ این است کہ در آن زمان مردم
 عرب از دین خیلے دور افتادہ باشند۔ و دینے کہ بر ذات بابرکات شخصے از ایشان

نازل شدہ و در ملک ایشان نشو و نمایافتہ و از ایشان شیوع پذیرفتہ و آخرین کتاب
 آسمانی بزبان ایشان نازل گشتہ و تا حال در زبان ایشان مروج میخوانند۔ و بواسیہ آل
 کتاب زبان ایشان زندہ است۔ ولیکن ایشان آنرا از دست نخواہند داد و باوجودیکہ
 زبان عربی دارند۔ از دین اسلام بے بہرہ باشند۔ و قرآن مجید ایشان را نفع ندہد
 بلکہ دلہائے شاں از عرفان ہمانسان تہی باشند۔ ہچنان کہ قلوب کسانیکہ قابلیت
 و استعداد فہمیدن قرآن ندارند۔ دلیلی از حضرت علی کرم اللہ وجہہ ردایت کردہ
 است۔ کہ در آن وقت زبان ایشان عربی ولیکن دلہائے شاں مثل اعاجم باشد
 زجج الکرامہ یعنی مردم عرب بزبان عربی تکلم کنند۔ مگر از دین عربی مثل اعاجم
 نابلد باشند۔ دریں زمانہ کہ ما ایم۔ این تغیر ہم نمودار است۔ اہل عرب را از دین متین
 آہنخان دوری و بعد لاحق شدہ۔ کہ بہالت ایشان از دین متین از بہالت آنہا
 کہ ایشان بوجہ نابلد بودن از زبان عربی قرآن کریم را نتوانند فہمید۔ و نہ از مُعلّمان
 آل کتاب پاک ہیچ کس نزد ایشان رسیدہ است۔ کمتر نیت ۛ

و دیگر تغیرے کہ حضرت رسالتآب صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمود این است کہ
 در آن اوان آزادی آدمی را ستم مذہب این قدر مفقود گردد۔ کہ در دیار عرب مردم نیکو
 ظاہر ساختن طریق خود دشوار گردد۔ چنانچہ دلیلی از حضرت علی رضی اللہ عنہ ردایت کردہ
 کہ صاحبین در میان شان مستور باشند۔ (زجج الکرامہ فی آثار القیامہ)

این تغیر نیز در سرزمین عرب وقوع یافتہ کہ در آن مرز و بوم اجرائے شعار
 و رواداری مسیح مذہب بکلی نماندہ است۔ اہل عرب بر رسوم و خیالات خود آہنخان
 دلدادہ اند۔ کہ جان و مال و عرض و ناموس آل اشخاص کہ بر دعوت خدا و رسول لبیک

میگویند از دست برد ایشان هرگز محفوظ نیست - هر چند این آفت در دیگر ممالک اسلامی
 نیز موجود است - مگر حالت عرب خیل قابل تأسف است - زیرا که هر ذی استطاعت را
 بحکم الهی بجهت ادائے فریضه حج بدان مقام پاک فتن ناگزیر است - اما بلاخطه تغییر
 حالت ایشان راستی در معرض خطری آید - و صورت ادائے فریضه حج محض درین یک رنگ
 محدود است - که انسان تا تواند فریضه حج را بنجاموشی ادا کرده مراجعت نماید - الا
 ماشاء الله! اے کاش ماوی مطلق ساکنان آن خطه پاک را هدایت کرامت فرماید
 و ایشان باز همانسان حامل علم اسلام باشند - همچنانکه قبل ازین بسیزده صد سال
 بودند ❖

حالت اخلاقیه اقوام عالم

بعد از بیان تغییرات مذهبیه حالاسن آن علامات را که آنحضرت صلی الله علیه و سلم متعلق
 حالت اخلاقیه زمانه مسیح موعود بیان فرموده و امی نامم - منجمه آن علامات یکے این است
 که در آن وقت فحش بکثرت شائع گردد - بلکه فحش هم - مردم آن زمانه بر فحش خویش نازان
 باشند - چنانچه روایت است از ابن ابی شیبہ که از علامات قرب قیامت ظهور فحش و
 بے حیائی است - (رجح الکرامه) و همچنین در صحیح مسلم از ابن مالک روایت است - که
 یکے از اشراط ساعته کثرت زناست - و ابن مردویه از ابوهریره روایت کرده است
 که اولاد زنا در آن وقت بکثرت باشد - (رجح الکرامه) و ماورین زمانه این همه انواع فحش
 را بکثرت می یابیم - و علاوه از بد کاریهای سخت می بینیم - که تهذیب تمدن فرگشت
 رنگه عجیب اختیار کرده که هر چه در شریعت اسلام فحش قرار یافته آن همه پیش اقوام

متمدنه یورپ جز و تهذیب شده است. مثلاً مردان و ست در کمر زنان نامحرم کرده
می رقصند. و در میان مجلس تعریف حسن و جمال زنان بر زبان آوردن باز زنان غیر بسیر
تفرج بکاک های دور دراز رفتن این همه آن فعلها است. که قبل ازین در خیال مردمان
پیشین هرگز موجود نبود. نه در عرب این گونه فحش بودند در عجم. بلکه در هندوستان با وجود
آن قدر بت پرستی و اودام پرستی این گونه فحش و بے حیائی نبود. و ایران نیز با وجود
کثرت روایات تعیش از ارتکاب چنین افعال قبیحه و حرکات شنیعه مأمون بود. روم
با وجود تکیه گاه و پشت و پناه بودن مسیحیت و با وجود پرهیز مردکی اخلاق حسنه از قید و
بند این هوا و هوس محفوظ بود. هر چه ازین قسم افعال شنیعه درین جزو زنان شیوع
یافته است. اگر مرقع آن حالات را بالتفصیل نگاشته پیش روی اسلاف نهاد
می شد. ایشان هرگز باور نمیکردند. که همه افراد قومی از که تا مه باین لاف تهذیب
اینچنین افعال را بعمل آرند.

این نیست که صرف اراذل و اعدا درین گونه حرکات شنیعه ملوث هستند. بلکه
قاطبته جمیع افراد قوم از کاب چنین افعال را جزو تمدن و تهذیب و باعث فخر و مباهات
میدانند.

در ازمنه سابقه هم مجالس رقص و سرود منعقد می شد. لیکن هیچ کس بجهت ارتکاب
این امر آماده و مستعد نبود. که دختران و زنان آن خاندانها که خود را بیخ و بنیاد شرف
و تمدن میدانستند چنین افعال قبیحه را مشغله کار و شیوه و شعار خویش گردانند
و این حرکات موجب فخر و نازش دوشیزگان و زنان شال شود. و قدر و منزلت
ایشان را بیفزاید. و در شرافت شان ازین امور هیچ فتور پیدا نشود.

علاوہ ازین بیجیائی کہ شائع و ذائع است۔ سر جملہ بیجیائی ہا کہ زناست۔
 آن نیز بکثرت و وفرت رائج است۔ کہ در اکثر بلادیکہ در اں عیسویت قدم خود را راسخ
 ساخته است۔ زنا را ایک فعل نابالستہ از قسم کمزوری نفسانی خیال نمیکند۔ بلکہ یک
 فعل طبیعی و شغل روزمرہ میدانند۔ بیچ شک نیست کہ وجود لولیان رفاصہ و ضیاع
 در زمان سابق ہم بودہ است۔ مگر کسے را ایں وہم و گمان نبود کہ روزے حکومت
 وقت ایں طائفہ زنان را بجهت کامرانی و اجرائے مسافحت سر باز ان افواج
 بر مشاہدہ ہائے بیش قرار ملازم بگیرد۔ و بجهت ملازمت ایں طائفہ بد قافوئے وضع
 نماید۔ و ورقشو نہائے خویش جائے دہد۔ تا بجز دنشان عسا کہ شاہی را برائے
 حصول رو سیاہی دارین و رفع ایں ضرورت تکلیف بیرون رفتن از معسکر پیش
 نیاید ❖

در ازمنہ سابقہ کسے چہ میدانست۔ کہ وقتے تعلقات زناشوی بہ ایں درجہ
 وسیع گردد۔ و جوہر غیرت از میان مردم برخیزد۔ کہ زن کسے را در خانہ مردم
 نامحرم رفتن گناہ اخلاق ہم دانستہ نشود۔ بلکہ ایں خلا و ملا را جزو حریت قرار
 دادہ آید۔ نکاح را برائے زنان یک علامت بندگی و بیچارگی ذہنی گمان کردہ
 شود۔ چنانچہ امروز خیلے از مردم فرسا و امریکہ حبالہ نکاح را ایک قید بے زنجیر
 می نامند ❖

در خیال کد ام کس بود۔ کہ آن وقت ہم می رسد۔ کہ مردم آنقدر خیرہ چشم گردند
 کہ بے تحاشا در مجالس و محافل با خیلے سنجیدگی و متانت بریں مسئلہ بحث نمایند۔ کہ
 نکاح کردن یک خیالے است دقیانوسی۔ و ہر مرد باہر زنی کہ خواہد تعلق خود

پیدا کنند - وزن یک آله یا یک ناشین است - که بذریعہ آن یک خواہش نفسانی را
 انجام داده ملک و قوم را بدار فائزہ می توان رسانید - و زیادہ ازین این صنف ضعیف
 پیچ حشیتہ ندارد چنانچہ درین زمانہ فرقہ سوشلسٹ و بالشو یک این خیال میدانند
 چوں حالت بچہائی بر این درجہ رسیدہ است - خود خیال میتوان کرد - کہ کثرت
 اولاد زنا بچہ غایت باشد - ظاہر است - کہ مادامیکہ فعل زنا را در ملکے یا قومے عیب
 میدانند - مردم اولاد حرام را در عقب خود و گذاشتن پسند ندارند - تا طعنے و لڑنا
 بر آن عاید نگردد - اما در ملکے و قومے کہ خود از وجود زنا انکار کردہ آید - کجای یک
 بجا دست اندازی مذہب تصور نموده شود لابد در این سرزمین و در این قوم دیر
 یاز و بغیر اینچنین اولاد اولادے دیگر یافتہ نہ گردد - چنانچہ در اقوام مذکورۃ الصد
 این نوع اولاد بکثرت متولد می شود - و پیچ عیب نمیدانند - علاوہ برین کسانی کہ
 کجای یک رسم قدیم دانستہ از دست نمیگذارند - در میان ایشان نیز در تائید
 اولاد الزنا یک جوشے پیدا شدہ است - بلکہ فلاسفران نامدار آن دیار اینچنین اولاد
 را برائے ملک و ترقی ملت یک نعمت عظمیٰ قرار میدہند - و بجهت وراثت یافتن
 اولاد زنا از والدین بقوت تمام تحر یک ہا میکنند - و بصورت دیگر حکومت وقت را
 مشورہ میدہند - کہ اینچنین بچہ ہا را فرزندان دولت تصور باید کرد - چوں حالت
 اینچنین است - بر کثرت اولاد الزنا کہ در این ممالک است - در زمان گذشتہ ہیچ
 مثالے نتوان یافت - بلکہ این ہم در قیاس نمی رسد - کہ در زمانہ پیشین مردمان
 اینچنین کار و کردار را در ذہن خود تصور ہم کردہ باشند ؟
 و بارہ تغیرے دیگر کہ در حالت اخلاقی این زمانہ پدیدار گردیدہ است

رسول خدا صلی الله علیه و سلم بیان فرموده است که در آن ایام شراب بخوری
بکثرت باشد - چنانچه از حضرت انس رضی الله عنه در صحیحین مروی است که آنحضرت صلعم
فرموده ان من اشراط الساعة ان يرفع العلم ويكثر الجبل ويكثر الزنا ويكثر
شرب الخمر یعنی از اشرار ساعت این است که علم برداشته شود - و جهل کثرت پذیرد - و
زنا را کثرت یوئیه دهد - و شرابخوری عام باشد - و ابو نعیم در صلیه از حدیث بن الیمان
رضی الله عنه روایت کرده که آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده است که در آن زمان
خمر بر سر راه ها فو شیده شود *

پس کثرت شراب نوشی که درین زمان است - محتاج بیان نیست - در ممالک
فرنگ آن قدر کثرت شراب خوری است - که مردم شراب را از آب زیاده ترمی^{نوشند}
در زمان گذشته هم مردم شراب میخوردند - مگر بخیاال عیش و کامرانی یا بخیاال علاج -
اما حال در چار دانگ دنیا بطور غذا و بر جائی آب شراب را استعمال می کنند
علی الخصوص این علامت که حضرت در حدیث دیگر بیان کرده است که شراب را
در راه ها و کوچه ها و گذرگاه ها بخورند - و این علامت زمانه حال را از ازمته سابقه امتیاز
می بخشد - زیرا که در زمان گذشته شراب را از سامان عیش و عشرت می شمردند و بنا بر آن
در مهتیا کردنش آسچنان اهتمام بجاری برودند - چنانکه اکنون می کنند - بلکه در مقامات
مختصه و کانهائے شراب بود - که از آن مردم می خریدند - اکنون که شراب بجائے
آب استعمال میکنند - بدین ضرورت در هر شایع بلکه در هر کوچه و در هر برزن بفاصله
خیله نزدیک دکانهائے شراب خانه خراب ناگزیر باز کرده اند - چنانچه در هر شهر
ملک فرنگ در هر شاهراه متصل یکدیگر دو کانات سامان این خرابی موجود است -

تالب صادر و دار و از شاشه شیطان خشک ماند. بلکه در هر عراده کالسکه بخار برآید
 این اسباب مدہوشی دو کانه آراسته اند. برائے خوردن و نوش و مایحتاج دیگر اگر سامان
 و ستیاب نشود یا صبح مضائقه ندانند. مگر در ہر استا سیون بھت مسافران دکان
 پادہ فروشی باید کہ کشادہ دارند. ورنہ در ہر ہفاصلہ اندک اندک جامہائے بلورین
 شراب آب بقیمت مساوی میفروشند. مگر آب بھت دیگر حوائج بکار می آید. نہ
 برائے نوشیدن. زیرا کہ بر قدح شراب از خوردن آب قناعت میدارند.
 نمونہ کثرت شرابجوری از واقعه کہ بیان میشود. بخوب ترین و جہے ذہن نشین
 میگردد. کہ واعظ و مبلغ جماعت احمدیہ را پیش آمدہ کہ بغرض تبلیغ اسلام در انگلستان
 رفتہ بود. مالک مکانی کہ آن مبلغ دروے سکونت میداشت. از راست روی
 و خوش معاملگی او بحدے خوش بود. کہ بہ محبت تمام روزے با او گفت. من شمارا
 نصیحت میکنم. کہ تا صحت شما بدرجہ غایت نیکو باشد. تا تو انید و ریں ملک آب
 ہرگز نہ نوشید. پدرم در مدت العمر یکبار جرعه آب خوردہ بود. ہماں روز دنیا را
 گذاشت. من خود در ہمہ عمر یکبار ہم آب ننوشیدہ ام. بدیں وجہ صحت من خراب
 نشدہ است. مبلغ در جواب گفت. من ہمیشہ آب میخورم. و در تمامت عمر با یک قطرہ
 این نجس العین دامن لب را تر نہ کردہ ام. اں مردک فرنگی در ورطہ حیرت فروفت
 و سخن اں مبلغ اسلام را بنیایت مستبعد پنداشت.
 تغیرے دیگر کہ حسب پیش خبری نبوی در میان مردم این زمانہ رد دادہ تغیر اخلاق
 است کہ قمار بازی و لہو و لعب را رونق حاصل آمدہ است. و لمبی از حضرت علی کرم اللہ وجہہ
 روایت دارد. کہ یکے از علامات قرب قیامت این است. کہ در اں زمانہ اسباب

قمار بازی بکثرت باشد پس این تغییر نیز بحدی روتما شده است که حاجت بیان نیست
 قمار بازی در امانی یورپ و امریکه مشغله زندگی نیست بلکه بجهت تهذیب تمدن جزو
 لاینفک قرار داده شده است. و این بازی خانه بر انداز در هر شعبه زندگی بوجه
 من الوجوه دخل میدارد. معمولی قسم قمار بازی بعد از مجالس طعام یک مشغله معمولی
 است. علاوه از این خیل اقسام از لاهم که بنام لاٹری شهرت دارد. آنقدر کثرت
 دارد که احصائے آن مشکل است. بلکه بے مبالغه چهارم حصه تجارت درین کار
 صرف می شود. هر ادنی و اعلی کار قمار شغل روزگار خود میدارند. و این نیست که
 گاهی یا بعد ماهی باشد. بلکه لاٹری عادت روزمره ایشان است. و مجالس قمار
 از دیگر مجالس زیاده تر سرمایه ها میدارد. مانتی کار لو مجلس قمار در ملک اطالیه
 مخصوص برائے امرار است. در آن مجلس در یک روز هزار ها میلیون زر نقد
 از دستے بدستے منتقل میگردد. الغرض کثرت قمار بحدی رسیده است که این سخن
 نادرست نیست. که اگر قمار بازی را از تهذیب تمدن جدید یورپ دور کرده شود
 لاریب در آن خلایع عظیم واقع شود. که آنرا بچیزے دیگر پر کردن صورت نه بندد.
 بخوف تردید و انکار میتوان گفت. که اگر قمار بازی که ام سالے از سالهای
 زمانه گذشته را بر قمار بازی این زمان قیاس کرده شود. آن بازی یک ساله از بازی
 یک روزه این زمان چندین هزار حصه کمتر بر آید. لائف انشورنس (شرکت تجاریه ضمانت
 زندگانی) و فائر انشورنس (کمپنی های ضمانت آتشزدگی خانمان) و کثفت انشورنس
 (کمپنی های ضمانت دزدی) و غیر ذلک خیل بسیار اقسام. خود همین یک نوع قمار
 یعنی بیمه (ضمان) را هست. که بقول شاں امروز بغیر انها کار و بار مرم واج نتواند پذیرفت

دیشینان از نام چنین کمپنی ہا ہم بالمرہ آگاہ نبودند :

دیگر تغیر اخلاقی کہ سرور دنیا و دین علیہ الصلوٰۃ والسلام بیان فرمودہ این است کہ
نفس زکیہ کشتہ شود (نعیم بن حماد عن عمار بن یاسر رضی اللہ عنہما) ہر چند مردم دریں
حدیث شریف تاویلات مختلفہ کردہ اند لیکن سخن درست و دل نشین ہمین است کہ در
قرب قیامت نفس پاک انسان مردہ گردد و یک انسان پاکیزہ نفس بدست آمدن دُشوا
باشد۔ اکنون اے شاہ والا جاہ ! اثر تعلیم حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام را
یک سو داشتہ باز دریں روزگار در اکناف عالم نظر فرمائید۔ نفس زکیہ پیچ جایانہ
نخواہد شد۔ یک وقت آن بود کہ در مسلمانان در ہر زمانے لکوکہا مردم با خدا می بودند
و اکنون آچنان وقت آمد کہ با وجود ضرورت بد پیش آمدن مصائب میسر شدن یک اہل دل
از قبیل محالات است۔ لاریب این زمانہ نیز از وجود سجادہ نشینان و علماء و مشائخ و
دعویداران تصوف معمور است کہ مریدان بے شمار میدانند لیکن نفس زکیہ مفقود است
از انجملہ یکے ہم با خدا تعالی علاقہ حقیقی ندارد۔ از جانب خود ایجاد کردن وظائف و
اوراد علامت تصفیہ باطن و تزکیہ نفس نیست۔ بلکہ علامت طہارت نفس این است
کہ ایں مردم محبت الہی را در خود جذب کنند۔ و خداے تعالی با ایشان اظہار محبت و
رضائے خود بنماید۔ و غیرت خود را برائے ایشان در جوش آورد۔ و عزم و ارادہ شال
را بہ انجام برساند۔ و اسرار کلام اللہ را بر دل ایشان بکشاید۔ و دریائے حقائق
و معارف درون سینہ ہائے شان جاری سازد۔ تا وجود ایشان باعث رفع مصائب
اسلام و سبب شفاے امراض باطنیہ مسلمانان گردد۔ مگر از ان میاں کہ مردم ایشانرا
مشائخ و اقطاب و ابدال و اوتاد میگویند۔ یک مرد ہمہ باین صفات متصف

بنظر نمی آید پس مردمان زمانه حال گویا که نفس زکیه را کشته و نفس اماره را زنده کرده اند و هوای نفس مطلوب و مقصودشان شده است :

و علامته دیگر که آنحضرت صلعم قرار داده است این است که در آن وقت امانت مرفوع گردد - چنانچه ولیمی از حضرت علی رضی الله عنه روایت دارد که یکی از علامات قرب قیامت اصناعت امانت است (جمع الکرامه) این علامت هم مستحق شده است - آن نظاره های که درین جزو زمان از مرفوع گشتن جوهر امانت و شل شدن و بائی خیانت دیده شود - قابل بیان نیست - مردمان هر خانه و هر محله و هر شهر تجربه ناگوار آن بخوبی کرده اند +

و تغییر دیگر که در اخلاق این زمانه پیدا شده این است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم در باره آن چنین پیش خبری فرموده که مردم با مادر و پدر رفتار نیک نکنند - بلکه با دوستان خود بوجوه احسن سلوک مرعی دارند - ابو نعیم در علیه از حدیقه بن الیمان روایت کرده است - که در آن اوقات پسران با پدران بنا فرمائی و با دوستان به نیکویی رفتار نمایند - پس این تغییر شدت با لاکلام رونما شده است که دل یک مرد خدا ترس از نظاره آن همچو شمع در درون سینه می گدازد - دلدادگان تهذیب و تمدن جدید و تعلیم یافتگان علوم و ریاض که بزعم خود خود را روشن ضمیر میدانند بزرگان خود را خراف و دیوانه می شمارند - و از صحبت شان استکراه و احتراز هم میدارند و اوقات خود را در مجالس حیا سوز جلیسان و بهنجیالان خود صرف نموده راحت دل خود می انگارند - و برای مصارف و عواید دراهم و دنانیر خود را تلف می سازند - مگر بپوئی نایب حاج والدین هیچ پروا ندارند :

در ملک هندوستان خیلے مشاہدائے سچو قسم موجود است کہ والدین فرزندان
خود را با وجود گرسنه ماندن و قلاش بودن به محنت شباروزی در مدارس انگلیسی تعلیم
دادند۔ و چون نور چشمان ایشان علم حاصل کرده بر سر کارے یا منصبے فائز شدند۔
صحبت پدر و مادر را برائے خود ننگ و غار پنداشتند۔ و کسے را کہ آگهی از قربت
ایشان نباشد۔ پدر را غلام یا خادم پسر انگارد۔ و پسر را آقائے پدر داند۔
دریں اوقات ازین قسم ہزار ہا امثال و نظائر ہر روزہ مشاہد و معاین میگردد۔
ولیکن قبل ازین درازمنہ پیشین انجینین واقعات حکم النادر کا معدوم میداشت

حالت علمیہ این زمانہ

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہمچنان کہ حالت اخلاقیہ عہد سچ آخر الزمان را بیان فرمودہ
است۔ ہم برآں نسق حالت علمیہ این زمانہ را نیز شرح داد است۔ چنانکہ ترمذی از انس
ابن مالک روایت کردہ کہ مجر صادق نسبت اشراط الساعۃ فرمود است کہ یرفع العلم
و یتطهر الجہل۔ یعنی علم برداشتہ شود۔ و جہل آشکارا گردد۔ و امام بخاری نیز
ایں حدیث را با فرقی قلیلے از انس روایت کردہ۔ الغرض ایں تغیر عظیم نیز در
عہد نمودار شدہ است۔ زمانے بود کہ زنان مسلمانان ہم در فقہ و ہم در حدیث بطوری
میداشتند۔ چنانکہ روایت است۔ از حضرت عمر رضی اللہ عنہ کہ زنان انصار ہم از عمر رضی اللہ عنہ قرآن
را بہتر میدانند۔ مقصد فاروق رضی اللہ عنہ ایں بود۔ کہ در زمانہ من ہر طفل نوخیز و
زن خانہ نشین در فہمیدن مطالب قرآن کریم آن قدر مہارتے ہم رسانیدہ است
کہ بر فتاویٰ یک علامہ قرآن و حدیث حرج تواند کرد۔ و آن حرج نہ بر بنائے جہالت بلکہ

بوجه دلائل و براہین موجه بود۔ آن کیست۔ کہ از علم و فضل حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا انکار تواند کرد *

اما احوال علم دین بر آن حالت رسیده کہ بغیر آن کسانیکہ استعداد کسب علوم و فنون دیگر ندارند۔ ہیچ کدام آن مائل و راغب نمیکرد۔ و باز علم محض از برای این غرض میخوانند کہ بر حصول آن ہیچ درہم و دینار خرج نمیشود۔ بلکہ بذریعہ آن معاش خوبے و باعزت میسر میگردد۔ پس بر آن علم ثمرہ برکت چہ مترتب گردد۔ و حاصل کنندہ آن را بدین نیت فاسدہ چہ نفع اخروی دست دہد *

مضمون این حدیث را خیلے احادیث دیگر تأیید میکنند۔ و مطلب ازین حدیث این نیست۔ کہ علوم و فنون ہر قسم از دنیا برخیزد۔ بلکہ مراد از رفع علم مرتفع گردیدن علوم دینی است۔ ورنہ از احادیث صحیحہ ثابت است۔ کہ در قرب قیامت علوم و فنون دنیویہ را خیلے ترقی حاصل آید۔ چنانچہ ترمذی از ابو ہریرہ روایت کردہ است کہ در آخر زمان مردم علوم را بغیر از غرض دینی بجهت اغراض دیگر آموزند (باب ماجاء فی حلول المسیح۔ ابواب الفتن) و ہمین حالت دریں وقت نمایان است کہ علوم و فنون دنیویہ چنداں کثرت گرفتہ کہ یک جہاں بر ترقی آن حیران است۔ و علوم مذہبیہ آن قدر شکار بے توجہی و تغافل گشتہ است کہ جہاں را علما گرفتہ می آید *

حالت تمدنی زمانہ مسیح موعود

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مرقع حالت تمدنیہ زمانہ مسیح موعود کشیدہ است و بیاً چنین علامات بیان فرمودہ۔ کہ از آن ہر نقش صورت تمدن این ایام بصفائی تام

بنظر می آید چنانچه فرموده که در آن وقت اسلام تغییر و تبدل پذیرد. امام احمد بن حنبل رحمه الله
 علیه از مسافران انس روایت کرده که این نشان زمانه برپادی و خرابی این امت
 که همان زمان لعنت مسیح موعود است ایچکے این باشد که مردم چون با هم ملاقات
 کنند - بر یکدیگر لعنت کنند - هر چند شرح حدیث در معنی این حدیث بیان نموده اند
 که درین حدیث و شتام و ادن مردمان کمینہ طبع مرید گردا مراد است - مگر فی الحقیقت
 درین حدیث یک اشاره لطیف است - بجانب تغیر دیگر که خیل عظیم است - که
 آن نه حالت ارفال است - بلکه این بیعت در اکثر جا در طبقه مشرقا مسلمانان نیز
 موجود است - و آن رواج پذیرفتن لفظ بندگی و تسلیم است - که در طبقه اکابر مسلمانان
 هندوستان یافته می شود - که بوقت ملاقات السلام علیکم گفتن را متکبر عزت خود
 پسندارند - و بجائے آن الفاظ "آداب تسلیمات" میگویند - بلکه به تقلید هندوان
 لفظ "بندگی" هم - که معنی اش این است که من "پیش جناب اظهار عبودیت می نمایم"
 و این چنین الفاظ را بجائے لفظ سلام (که معنی اش سلامتی و حفاظت الهی است)
 از زبان و دهان خود بیرون آورون فی الحقیقت یک قسم ملامت است - زیرا که هر کس
 که کلمات شرک بر زبان می راند - و اظهار فرمانبرداری و طاعتی که مخصوص بذات
 خدا است - برائے غیر ذات خدا بکند - خود نیز مستحق لعنت می گردد - و بر دیگرے
 هم لعنت خدا تعالی راجع می اندازد - و لفظ (آداب) که رواج آن در مسلمانان
 بکثرت است - در حقیقت مطلبش هم همین است که ما بندگی تسلیم می کنیم - و این لفظ
 را بجهت آن اختیار نموده اند - تا ملامتیکه استعمال اینچنین الفاظ اندرون دل خود
 می یابند - از اثر آن محفوظ بمانند

و تغیرے دیگر تمدنی کہ سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمود این است کہ
 در آن وقت عزت مسلمانان از وجه دین نباشد بلکه از وجه مال و منال و ثروت و دولت
 و مشاغل سیاسی و امثال آن باشد۔ ابن مردودیه از حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ آوڑہ
 است کہ سید ولد آدمؑ فرمودہ است کہ یکے از اشراط ساعۃ این است کہ
 در آن وقت مردم تعظیم صاحب مال کنند۔ و این حالت نیز دریں زمانہ پیدا است۔
 آن رسم قدیم کہ وجاہت خاندانی را بر ہمہ اسباب عزت مقدم میداشتند۔ دریں ایام
 بر افتاد است۔ و محوشہ است و معیار عزت صرف یک چیز است کہ شخصی باید کہ
 مالدار باشد۔ تا پیش ہر کس عزت یابد۔ قبل ازیں اغنیاء و ارباب مناصب و مجالس علماء
 حاضری شدند۔ و اکنون علماء ایں امر را برائے خود باعث فخر میدانند کہ در مجالس اُمراء
 ایشان را رسوخے حاصل آید۔ یا بہ الفاظ دیگر بر آستان امیرے جبہ سودن را باعث
 عزت و افتخار میدانند ۛ

و همچنین حذیفہ بن الیمان را روایت است کہ بر سر مسلمانان وقتے فرار سرد کہ
 شخصے را باین الفاظ ستائش کنند۔ ما اجلدہ و ما اظرفہ و ما اعقلہ۔ یعنی گفتہ شود
 کہ چہ قدر بہادر شخص است۔ و چہ قدر خوش طبیعت میدارد۔ و خیلے نیکو اخلاق و بسیار
 عقلمند است۔ و مافی قلبہ مثقال حبۃ من خردل من الیمان۔ یعنی حال آنکہ در
 دل او بقدر یک حبۃ ایمان نباشد (ترمذی) و ایں حالت نیز در ایں وقت ظاہر شدہ
 است۔ کہ ہر کس کہ از دین بہرہ ندارد۔ اگر بنام مطالبہ حقوق مسلمانان برخیزد۔
 "لیڈر" یعنی پیشوائے مسلمانان شمرده می شود۔ و بیچ کس برا و حرف نمی گیرد۔ و کسے
 یارائے حرف زدن ہم نمیدارد۔ کہ بگوید۔ ایں کس کہ در راہ اسلام یک قدم گاہے

نه برداشته است - چگونہ پیشوائے قوم مسلمانان گردید است - بلکه همین کفایت میکنند
 کہ این کس در انجمن با تفسیر نیکومی کند - یا به دانائی حریف خود را جواب خوب میدهد
 یا برائے انجام مطالب سیاسی آماده است - کہ جان خود را در معرض خطرات افکند -
 و تخریے دیگر کہ رسول بارگاہ حق جل و علا بیان فرموده این است کہ در آن
 وقت مؤمنان ذلیل باشند - بلکه از خوف مردم پوشیده گردند - این مردویہ از حضرت
 ابن عباس نقل نموده است - کہ سرور دنیا و دین سید المرسلین نسبت اشراط ساعۃ
 فرمود - کہ یک مرد مؤمن از کنیز ہم زیادہ ذلیل دانستہ شود - مطلبش غیر ازین نیست
 کہ مردم با کنیزان خود ہم گاہے رشتہ محبت قائم کرده می باشند - و با ایشان ہم خواب
 میگردند - و نکاح ہم کنند - لیکن با یک مرد مؤمن تعلق دوستی پیدا کردن در آن
 اوقات پسند ندارند - همچنین دلیلی از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت دارد کہ در آن
 ایام نیکوکاران در زمین پوشیدہ و رو بگذرند - پس این حالت نیز از مدتے پیداست
 کہ با یک صاحب ایمان تعلق داشتن ناجائز خیال کرده میشود - ہر کس کہ با جان و دل
 متبع قرآن و سنت رسول صلعم است - مسلمانان ہیچ کس را از او بدتر نمیدانند حتی کہ
 بعد از بعثت حضرت مسیح موعود این علامت قرب قیامت دریں صورت آشکارا و
 ہوید است - کہ با زنان فاحشہ و بایعہ نمازان و خانہان و دروغگویان و بدزبانان و
 بدگویان خدا و رسول سلوک نیک کردن و با ایشان ملاقات داشتن و دوستی و رزیدن
 جائز دانستہ اند - مگر کسانی کہ بر ندائے آسمانی بیک گفتہ اند - ایشان را رانده و با
 ایشان دشمنی داشته می شود .

و علامتے دیگر کہ بہ جهت این زمانہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ این است

که در آن زمان مشغله زبان عربی در مسلمانان خیلی کم باشد. چنانچه این مردودیه از حضرت ابن عباس روایتی دارد. که حضرت سالت پناهی فرموده که از علامات اشراط الساعة یکی این است. که در آن وقت صفها بسیار دراز باشند. اما نه باهنائے شان مختلف باشد. پس این صورت در آیام حج بخوبی بنظر می آید. از اغراض و فوائد عظیمه حج یکی این است. که بذریعہ آن اجتماع اسلامی قائم ماند. لیکن مردم در آن بقعه مبارکه و بلده طیبه جمع شده به سبب نابلد بودن از زبان عربی بغیر ادائے فریضه حج هیچ فائده ربّی و اجتماعی نمی کنند.

اگر مسلمانان زبان عربی را در خاندان های خود زنده می داشتند. مردمان جمیع اخلاف عالم در یک رشته اتحاد و نسک می بودند. که هرگز حمله هیچ دشمنی قوی آنرا قطع کردن نمی توانست.

و حالتی دیگر که متعلق تمدن این زمانه قرار داده این است. که زنان با وجود پوشیدن لباس روم اند و برهنه باشند. (مسند احمد بن حنبل عن ابن عمر) و این حالت نیز بر دو وجه پیدا است. یکی اینکه جامه های نفیس و فاخر در این زمانه آنقدر ارزا شده که مردم علی العموم بر پوشیدن آن مقدرت می دارند. که پیش ازین با امرا و دولتمندان مخصوص بود. و نیز جامه های درشتی و باریکی بحدی رسید است که به پوشیدن آن شاید زینتی موهوم بخیاں رسد. مگر بالیقین ستر به آن ممکن نیست. و اکثر حصه عالم در این وقت بر چنین لباس شیدا است. و آنرا بجهت عالم نسوان زینت انگاشته اند. و صورتی دیگرش این است که لباس زنان امریکه و انگلستان و فرنگستان به انداز است. که بعضی اعضائے قابل ستر ایشان برهنه باشد. مثلاً علی العموم سر و سینه خود را

و باز در اتانکج برهنه میدارند *

الغرض ظهور این علامت قیامت بر دو طریق وقوع پذیر است. یکی در مسلمانان
به استعمال لباس نازک و باریک. و دوم در مسیحیان به عریان داشتن سر و سینه و بازو
و علامت دیگر برائے وقت ظهور مسیح موعود که آنحضرت صلی الله علیه و سلم قرار
داده این است. که در آن ایام زنان موهائے سر را مثل کوهان شتر بلند دارند
(رواه احمد فی مسنده عن ابن عمر) و این علامت هم درین زمان متحقق شده است
زنان فرنگستان اندرین دوران بهمین شیوه میدارند. که ایشان موهائے سر را
بافتن پسند دارند. بلکه موهار را کشاده میدارند. که گویا چپک بر سر برداشته اند
و زنان اقوام دیگر که از بهذیب و تمدن شاا متاثر گشته اند تقلید شاا می نمایند
بلکه همچنان که سائر اقوال و افعال ایشان را از وحی آسمانی زیاده تر قدر و منزلت
میدهند. همانسان درین امر هم اتباع ایشان را موجب ترقی تهذیب می انگارند.
علامت دیگر که آنحضرت صلی الله علیه و سلم بجهت این زمانه دانمود است. آن را
ابن عباس رضی الله عنه چنین روایت کرده که زنان آن زمان با مردان در تجارت شرکت
ورزند (صحیح الکرامه بحواله ابن مردویه) پس این علامت نیز هویدا شده است. بلکه
آن قدر قوت یافته است که در تجارتی که دست زن در آن شریک نباشد صورت
ترقی نه بیند. بلکه ازین هم زیاده تر اینکه اکنون این کیفیت پیدا شده است که در بعض
شهر هائے اروپا محض ازین جهت زنان خوش گل را در دکان ها ملازم داشته
می شود. که تا خریداران را ملاقی شده در دلبابی ایشان سعی کرده باشند تا ایشان
ضرورتیست مطلوب از هماغان بخرند. و دست خالی برنگردند *

و علامت دیگر برائے تمدن این زمانه این بیان فرموده که در آن احوال چند
 زنان خود سر و آزاد باشند که لباس مردانه پوشند و بر اسپان سوار شوند - بلکه بر شوال
 حکمرانی کنند (نقله ابن مردویه عن ابن عباس) پس درین جزو زمان این تغییر نیز
 در یورپ و امریکه و دیگر ممالک عیسائیان رونماست - و به تقلید ایشان در
 پیروان دیگر مذاهب هم در باب آزادی زنان یک مفهوم غلط رواج یافته است
 که به مجرد استماع سخنان ایشان حیرت عظیم و سنگیر دل می شود - و ماتحت اثر همچو
 خیالات واهی تمدن موجوده از تمدن گذشته بکلی متبدل گشته - زنان کثیره بهمپایه
 مردان بریگانه دست در بغل کرده در شکار و تاز و اسپ دوانی و سیر و تفریح
 می روند - بلکه در تماشاخانه های سرکش کارهای عجیب و حرکت های غریب میکنند
 و پوشیدن لباس مردانه در ممالک عیسائیان از برائے زنان عیبی ندارد - علی الخصوص
 بعد از جنگ عظیم الشان جرمن زنان بے شمار لباس مردانه زیب تن کردن شیوه خود
 ساخته اند - بر حبس و خفتان کوچک در ایشان وضع خاص اختیار کرده است
 فرقه نسوان که حکومت و سروری بر رجال حاصل شده است - آن نیز در
 نوعیت خود پراز غرابت است - فی الحقیقت درین باره در تمدن اروپا - و نیز در
 تمدن دیگر ممالک بسبب متاثر شدن آنها از اروپا آنچنان تغییر روی داده
 است - که اگر لطف الهی نتایج بد آن را دور نه کند - باز هیچ تدبیر انسانی آن را رفع
 نتوان کرد - بلکه نتیجه آن غیر از برپاشدن فساد عظیم هیچ نباشد - و رسم نکاح از میان
 زنان و مردان بکلی بر خیزد - و ترقی نسل انسانی را صدمه عظیم و ناقابل برداشت برسد -
 نشان دیگر که آنحضرت صلی الله علیه و سلم روح فداه نسبت تمدن این زمانه آشکارا

ساخته است - این است که در آن وقت مردان خوشنیت را به زینت نمائے زنان آراسته
کنند (علیه ابونعیم از حذیفه بن الیمان) پس این تغییر هم صورت خود را آشکار ساخته است
اکثر حصه فرقه رجال ریش را خیر باد گفته با فرقه نسوان تشبیه پیدا کرده است - و قتی
بود که ریش و برودت مرد باعث زینت خیال کرده می شد - و برائے مسلمانان بتباع
آنحضرت صلی الله علیه وسلم شعار اسلام بود - پس اکنون از چهره نمائے مردان غائب
است - بلکه کسانی که ایشان را در مسلمانان وقعت حاصل است - در تراشیدن ریش
و دداشتن برودت مثل اهل فرنگ زینت خود میدانند ❖

تغییر دیگر درین باب کثرت تیاتر نما است - که در آن جا مردان بلباس زنان
و زنان بلباس مردان خود را آراسته می رقصد و می سرانند - همچنین رجال یورپ
و امریکه آل قدر آرایش و پیرایش موهای سر می کنند - که اگرچه از فرقه زنان
این زمانه زیاده تری نداشته باشد - لیکن از آرایش زنان زمانه گذشته خیلی افزونی
پیدا کرده است ❖

حالت جسمانی این زمانه -

مجنبر صادق روح عالم فدایش باد حالت جسمانی مردم این زمانه را که زمانه مسیح عود
است - بدین سان شرح داده است - که چون دجال ظاهر گردد - و بجانب مدینه
منوره متوجه شود - در آن وقت طاعون پیدا شود - و حافظ حقیقی جل سلطانة آل
بلده طیبہ را از حمله دجال و ثورت طاعون مأمون دارد (ترمذی از حضرت انس رضی
روایت فرموده است) پس این حالت نیز هویدا است - که از بست پنج سال

طاحون طاعونی آدم را بساں دانہ ہائے گندم می ساید۔ بیشمار خانہا ویران و صدمہ قریبا
غیر آبادان شدہ است۔ مگر آل ذات دافع الامراض و البلیات مقامات مقدسہ
را ازین ہر دو حملہ شدید محفوظ داشت است۔ و ذریعہ ظاہری آن از حکمت خود
این ساخته کہ در جہات مختلفہ آل مقامات قرطینہ بر پا کردہ شدہ است۔ ازین سبب
زہر آن وبائے جان گزا در آب و ہوائے حجاز سرایت نہ کردہ است۔
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فدائے امی دانی در بارہ طاعون بہ الفاظ مختلفہ خبر
داد است۔ در مقامے آل را بلفظ دابہ تعبیر کردہ شدہ است۔ زیرا کہ حدوث
این مرض از سبب کرمے است۔ کہ از مواد ارضیہ در جسم انسان داخل گشتہ این
مرض را پیدامی نماید۔ و در قرآن مجید ہم نامش بہ لفظ (دابہ) نشان دادہ شدہ است۔
وبائے طاعون وبائے معمولی نیست۔ کہ سہل انگاشتہ آید۔ بلکہ این وباد را کثر
حصص ربع مسکون دام ہلاکت گسترده است۔ و باخصوص در ہندوستان از
بست و شش سال تا ایندم خیمہ زن است۔ در پیش خبری خروج این دابہ محض
خبر انتشار مرض طاعون نیست۔ بلکہ ازاں این اشارہ نیز ہویدا است کہ چند
امراض بہ قسمے پیدا شوند۔ کہ اثر آہنا بذریعہ جراثیم باشد۔ کہ بغیر خوردین دیدن
آن شکل است۔ و امی بینیم۔ کہ دریں زمانہ بکثرت ہچو امراض پیدا شدہ است
کہ سبب وجود آن کر مہاست۔ کہ یا قبل ازین خود پیدا نہ شدہ بود۔ و یا بہ این
پدید آمد است کہ در ازمنہ سابقہ گاہے صورت پذیر نگشتہ بود۔

دریں پیش خبری قرآنی و انداز نبوی فی الحقیقت از ایجاد آلہ خور و بین و
اثر صفاتش ہم ایمائے رفتہ است۔ زیرا کہ بغیر این آلہ برائے انسان چگونہ ممکن بود

که برین امر اطلاع بهم رساند - که باعث این بیماری ها که مہائے کوچک متحرک است
و پیش ازین جمله اطباءے روزگار سلسلہ جمیع آلام و اسقام را بر اخلاط اربعہ
دم و صفراؤ بلغم و سودا مقصور میدانستند - اما طبیب روحانی نوع انسانی صلی
علیہ وسلم در بارہ صحت عامہ بنی آدم زمانہ مسیح موعود علامتہائے دیگر ہم بیان فرمودہ
از انجملہ یکے این است - کہ در آن وقت مرگ مفاجات بکثرت واقع گردد - (ابن
ابی شیبہ در مصنف خود از مجاہد روایت کردہ - حج الکرامہ) یعنی واقعات مرگ
مفاجات بکثرت و وفات وقوع یابد - ورنہ وقوع آن بہ ندرت و قلت خصوصیت
بزمانہ ندارد - بلکہ یک دو بار انجین واقعات در سالے علی العموم وقوع پذیر
می شود - چنانچہ بر طبق پیش خبری مرگ مفاجاة ہم بکثرت یافتہ میشوند - کہ از
جملہ اسباب او یک کثرت شراب خوری است - و دیگر کثرت علوم - کہ از کثرت
شراب خوری در دل و دماغ ضعف پیدای شود - و از کثرت مطالعہ کتب و
کثرت کار در اعصاب نخاعی فتور واقع میگردد - و این ہر دو سبب درین زمانہ
بشدت و زور متحقق است - و نتیجہ اش این است - کہ مرگ مفاجات در اقوام
شرابخوار کار خود زیادہ میکند - و ہر سال ہزار ہا نفوس از بیماری ہائے دل و دماغ استاد
استادہ یا نشسته نشسته یا خفته خفته جان خود دادہ است - الغرض در زمان گذشتہ نظیر
امراض این زمانہ موجود نبود :

نشانے دیگر متعلق صحت عامہ عوام سید الانام علیہ الصلوٰۃ والسلام شرح دادہ
است - کہ در آن وقت یک مرض پیدا شود کہ تعلق بدماغ و انف یعنی بینی مردم
داشتہ باشد - و بدریغہ آں بسیار مردم روئے ہلاکت بینند - این مرض ہم در وقت

روئے بمردم آورده است - که آنرا در اصطلاح اطباء انفلوئنزا گویند - در سال ۱۹۱۸ء
 دو صد لک مردم به این مرض راه گم گشته است - حالانکه در جنگ پنج ساله که خیل
 عالمگیر بود - صرف شصت لک مردم ضائع شده بودند - گویا از تمام عمرانات عالم
 در سر هر صد یک نیم نفر به این مرض تلف شده است - و این مرض صوب عالم
 را از وجود قیامت تلقین یقین نموده است - زیرا که مردم پیدا شدند - که اگر آن ذات
 محیی و ممیت خواهد که خاتم دنیا نماید - پیش و پس خیل آسان است *

تناسب نسلی

حضرت صادق و مصدوق صلی الله علیه و سلم مرقع تناسب نسلی این زمانه را
 نیز پیش چشم اهل بصیرت گذاشته است - چنانچه فرموده که در آن ایام فرقه نسوان
 اندر رجال در تعداد و زاد باشد - حتی که یک مرد نگرانی حال نچاه زن نماید پس
 این پیش خبری نیز صورت وقوع پیدا کرد است - که درین وقت شماره زنان از مردان
 افزون تر است - و در اکثر ممالک فرنگستان به سبب قتل عظیم که در جنگ پنج ساله
 واقع شده فرقه نسوان را کثرتی پیدا آمده است - که کسانی که بر اسلام بوجه تعدد
 ازواج اعتراض میکردند - احوال خود با خیل متانت بر این مسئله و فوائد آن غور میکنند
 و میگویند - که علان این خرابیها و خانه بربادیها که از قلت رجال و کثرت نسوان
 نمایان شده است - بغیر از جاری کردن رسم تعدد ازواج ناممکن است - و حکماء
 و فلاسفران و مدبران آن ممالک برین موضوع اکنون مضامین می نگارند که در وقت
 حاضره ملک را محفوظ و نظام تمدن را برقرار داشتن بجهت حکومتها دشوار است

الا درین صورت که عوام را اجازت کثرت ازواج داده آید - ورنه باید که از فعل
زنا قدغن برداشته شود - لیکن طبائع اکثر مردم بدین جانب مائل شده است که کسیان
را که زیاده از یک زن بخارج می آرند - در عدالتها نباید کشید - و بر فعل شان نظر
نباید افکند - پس این همه تغیر که در خیالات مردم یورپ افتاده است - وجه آن
کثرت فرقه نسوان است - ورنه هنوز دیر نشده است - که در نظر مردم آن دیار
کثرت ازواج یک فعل شیخ و جرعه قبیح شمرده می شود - بیچ نصرائی اشاره
یا کنایتاً در تائید این مسئله یارائے صرف زدن نمیداشت - بلکه خیل مسلمانان
تعلیم یافته علوم یورپ نیز نفرت قوم نصاری از تعدد ازواج دیده از جانب
دین اسلام درین باره معذرت کردن در گرفتند :

تعلقات بین الاقوام

فخر اولین و آخرین خاتم النبیین که در دود خدا بر روانش باد - نسبت زمانه مسیح
این نشان بهم قرار داده است - که در آن جزو زمان تعلقات اقوام عالم بریں
منطب باشد - که مردم مراکب قدیم را گذاشته به هیئت سوار شدن چه در بر و چه در بحر
مراکب جدیده احداث نمایند - چنانچه فرموده ولیترکن القلاص فلا یسعی
علیها - یعنی در آن وقت ناچه راهوار متروک گردد - و مردم پروائے او ندارند
چنانچه این حالت درین زمانه نمایان شده است - که در اکثر ممالک به سبب اجرائے
کالسکه بخار و عرابهائے آهنین سواری شتران بیکار ثابت شده است اگر
صرف کالسکه بخار می بود - البته مردم را بعد از آن که از کالسکه بخار پائین میشدند

بجانب سواری اسپ و شتر یعنی سواری های قدیم ضرورت می افتاد. اما چون
موٹر و بائسکل و غیره خرکره های دجال بکثرت پیدا شده است. ضرورت اسپ
خردنیل و شتر نموده است. و هر قدر که مرکب جدید به کثرت پذیرد. همان قدر
ضرورت مرکب قدیم رو بکمی نهد. ❖

و همچنین درباره نشانه های این زمانه خبر داده است. که علاوه از ریل مرکب
و خانی نیز بکثرت پیدا شود. چنانچه فرموده که خرد جال بر آب برود. و وقت فتن
ابر پس و پیش او باشد. مقصود آنحضرت صلی الله علیه و سلم از این همی ریل و مرکب
و خانیه است. چرا که همی آن خررے است که در خشکی و تری می دود. و اقوام
کلیسیا آنقدر کار خود را از این ها گرفته اند. که هیچ قوم غیر از اقوام نصاری ایستحال
نیاورده است. و بذریعه همی سواری ها فرقه پادریان اناجیل در دست گرفته
از یک کنار ربع مسکون تا کنار دیگر رسیده اند. و تمام عالم را در دام دجل خود
آورده اند. و ظاهر است که دُخان مثل ابر گاهی در پیش کالسکه بخار و مرکب
بحریه می باشد. و گاهی در پس همواره همراه او بود. و خوراک این هر دو مرکب
سنگ است. یعنی زغال سنگی که در حدیث شریف خوراک خرد جال قرار داده شده
است. و این سواری ها تعلقات اقوام عالم را از سراسر مبدل ساخته است.

حالت مالی زمانه مسیح موعود

آنحضرت صلی الله علیه و سلم حالت مالی مردم حال را نیز بیان فرموده است.
ابو نعیم در صلیبه از حذیفه بن الیمان رضی الله عنه روایت دارد که سید الثقلین امام الحنفین

علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ است۔ کہ از نشا نہائے ظہور قیامت یکے این است
 کہ طلائے احمر و سیم ابیض بکثرت مطلوب مردم باشد (حج الکرامہ) پس این نشان
 نیز نمایاں شدہ است کہ کثرت زر سرخ بحدے رسیدہ کہ در زمانہ پیشین بقدر عشر
 عشر این ہم نبود۔ صد ہا معاون ذہب و فضہ نو دستیاب شدہ است۔ و بر آہ آوردن
 ہر نوع فلزات خاصہ بجهت استخراج زر و سیم آلات و ذرائع جدیدہ پیدا شدہ است
 کہ بذریعہ آں مقدار آں ہر دو فروزی یافتہ است۔ اگر صرف زرا انگلستان یکجا گرو کرد
 شود۔ وزیر تمام عالم را نیز پیش آں انبار کنند۔ زرا انگلستان بدرجہ افزون بر آید
 و اثر نمایان آں بدیں طور در زمین می آید۔ کہ فن تجارت دریں وقت بہ نہایت درجہ
 ارتقا رسیدہ است۔ و واسطہ خرید و فروخت دریں روز گاہ بہیم و ذراست۔ و
 در زمان گذشتہ ہمہ داد و ستد وسیع و شرا با پول سیاہ و خر مہرہ ہا بود۔ اکنون خر مہرہ
 را قیمتہ نمادہ است۔ و در بعض ممالک پول سیاہ را ہم بہ پیشینے نمی خرند۔ بلکہ نیش
 نیز نمی برند۔ چنانچہ در انگلستان کہ کوچک ترین سکہ مروجہ آنجا سکہ یک آنہ است پس
 فروتر ازین برائے خرید و فروخت ہیچ سکہ نیست۔ اما در امریکہ سکہ کوچک ترین دو پیسہ
 است۔ و اکثر داد و ستد در آں ممالک محض بواسطہ سکہ ہائے طلاست۔

دیگر حالت مالیہ این زمانہ را کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ این است
 کہ بوقت ظہور مسیح موعود رسم ربا خواری در نہایت ترقی باشد۔ و یہی را روایت ہے
 از حضرت علی کرم اللہ وجہہ کہ از جملہ نشانہائے قرب قیامت یکے این است کہ در آن وقت
 ربا خواری بکثرت باشد۔ پس این ہم واقع شدہ است۔ کہ رسم ربا خواری آنقدر شیوع
 یافتہ است کہ بقدر ہزار م حصہ آں بلکہ صد ہزار م حصہ آں در ازمنہ سابقہ موجود

نمود. همه انواع و اقسام تجارت بوجود و با جاری است. چنانچه اکثر مردم را اعتقاد است که اگر باران از میان بردارند. اجرائی کار تجارت ناممکن گردد. بینک ها به آن کثرت و وفرت برپاشده است که صدای حسابی ندارد و سلاطین و وزیرین و حکام و اُمراء و تجار و صناعان و حرفه کاران و فلاحاں. الغرض قاطبته جمیع طبقات الناس سود میدهند. و می ستانند. سودائی هر کار بر سود مبنی است. بلکه میتوان گفت که این زمانه است که درین وقت هر یک عهد موثق کرده است که از سرمایه دیگران کار خود را ردادهد. و سرمایه خود را برائے کار با دیگران حواله کند اگر تجارت یک کرور روپیہ باشد. ازاں میاں شاید که چند هزار روپیہ از آلائش سود پاک باشد. ورنه همه سرمایه در ورطه سود چرخ می زند. و هیچ شرکت تجاری نیست که قیام او بر سود نباشد.

آن مسلمانان که ایشان را حکم محکم از جانب خدا آمده بود. که اگر شما از ربا خواری باز نیایید. فاخذوا بحرب من الله ورسوله. یعنی پس برائے جنگ کردن با خدا و رسول او آماده باشید. احوال حال ایشان بریں منوال است. که اکثری از ایشان ربا را منافع نام نهاده و دوستی می کنند. و بعضی اقرار بعجز و قصور خود کرده بواسطه آن معامله می نمایند. و بعضی علمائے این زمانه به توجیهات حیرت افزا فتاویٰ جواز ربا برائے بنک ها نگاشته اند. و به این فتویٰ که در ممالک کفار ربا گرفتن جائز است. از جمله اقسام ربا برفع حرمت کرده اند. و بعد از شریعت آفرین تمب احداث شریعت جدیده گشته اند.

از حالات مذکوره بالا واضح میگردد که جمله بلیات پلاستے ربا میمنت زوائے

دریں زمانہ آل قدر صعب است۔ کہ بغیر از فضل خدا هیچکس را از آن محفوظ ماندن ممکن نیست ۔

و نشانے دیگر کہ سرور کائنات علیہ فضل الصلوٰۃ و اکمل التحیات ارشاد فرمودہ
این است۔ کہ در آن اوقات صلیب پرستان ملت نصاریٰ اضمیاء و دیگران فقرا
باشند۔ ترمذی از نو اس بن سمان روایت میکند۔ کہ بخیر صادق علیہ الصلوٰۃ و السلام
فرمودہ است۔ و جال بامردم صدا دهد۔ کہ بمن یگر آئید۔ پس ہر کہ انکار کند مال و
منالش در تصرف دجال آید۔ و ہر کہ بسوے وے یگر آید مالدار شود۔ و جال بر آن
مردم از آسمان باران را فرود آرد و روئیدنی ہارا از زمین برویاند۔ پس این حالت
اکنون مشہود است۔ کہ نصاریٰ روز و شب در مال و دولت ترقی میکنند۔ و مخالفان
ایشان یوٹا فیوٹا تنگ دست میگروند۔ و از صد سال ہمیں صورت رونما است۔

حالتِ سیاسیہ

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم صورتِ حالاتِ سیاسیہ زمانہ نوح موعود را ہم ہریدار است
است۔ کہ بمجروح دیدن آن حدیث شریف حالتِ سیاسیہ این روزگار خود بخود بے وقت
نظر پیش چشم مرقم میگردد۔ و تغیرات مختلفہ سیاسیہ کہ در زمان حضرت مسیح موعود پیدا
گشتن ناگزیر است۔ بعضی از آن ہا این است۔

اول۔ ابو نعیم در حلیہ از حدیفہ بن الیمان آوردہ است کہ سید ولد آدم رسول
اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ کہ از نشانہائے قیامت یکے این است۔ کہ
در آن وقت چنداں مصائب بر مسلمانان فرود آید کہ ایشان مثل قوم یہود گردند۔

مراد ازال این است - که در آن وقت حکومت از دست مسلمانان بدر رود - و
 اقتدار ایشان نماند - و مثل قوم یهود مدار زندگی ایشان بر رجم دیگران باشد پس این
 علامت نیز واقع شده است - دَوْل اسلامیه محو شده است - و نشانی قلیل
 از حکومتشان باقی است - و قتی بود - که در اکناف عالم ماهیچه علم اسلام در
 روئے هوا بر آسمان می درخشید - و احوال حالتی است که مسلمانان را مانع و
 بلجائی یسیر نیست - و حکومتهاى شان در قیام خود محتاج اعانت سلطنت
 مسیحیه هستند - انالله وانا الیه راجعون -

و تغییر دیگر متعلق امور سیاسیه زمانه یح موعود که در خثوران و خثور فرجیست
 سید المرسلین علیه الصلوٰة والسلام بیان فرموده این است که شام و عراق و مصر
 از دست مسلمانان بدر رود - و حالت عیب بجانب حالت طوائف الملوکی باز رجوع
 نماید - چنانکه در سلم از ابوهریره رضی مودی است - که آنحضرت صلی الله فرموده است
 که عراق در هم و غله خود را در بیخ و شام و نینار و غله خود را و مصر غله خود را باز دارد
 و شما پیمان در حالت خود باشید - که پیش ازین بوده اید - یعنی در سرزمین عرب مثل
 ایام جاهلیت باز حالت طوائف الملوکی پیدا گردد - پس این نشان نیز همچو روز
 روشن نظر بینندگان آشکارا شده است - که عراق و شام و مصر از قبضه سلاطین
 عثمانیه بیرون رفته است - و از خراج عراق و شام و مصر به خزانه سلطنت عثمانی
 نه در هم میرسد نه دینار و نه غله - و عرب باز در حالت طوائف الملوکی افتاده است
 اگرچه اندرون سرزمین حجاز حکومت شریف مکه قائم شده است - مگر تا حال بر وجه
 کثرت اعدا و قلت مال حکومت او محفوظ نیست - و دیگر هر جهه اطراف عربستان

یک خود سرانه امارت جدا گانه می‌دارد - و حکومت های آنجا از جمله حکومت های
مستند نیست *

و تغییر دگر متعلق سیاست آل زمانه آنحضرت صلی الله علیه و سلم از زبان
معجز بیان خود اینچنین فرموده که یا جوج و ما جوج را آن قدر قوت و شوکت حاصل آید
که اقوام دیگر را با ایشان اصلاً تاب مقابله و مقاتله نماند - چنانچه مسلم و ترمذی از
نواس بن سمان آورده اند - که خدا می فرماید که حرز عبادی
الی الطور فانی قد انزلت عباداً لی لا یدلین لاحد لقتالهم - قال و یبعث
الله یا جوج و ما جوج - پس این نشان هم واقع شده است - یا جوج و ما جوج پدید
آمده است - و هیچکس را طاقت مقاومت نشان نیست - و یا جوج و ما جوج
حکومت روس و انگلستان است - چنانچه در عهد عتیق بائبل است - (یا جوج
بادشاهان روس و ژوباسک و ما جوج که در جزایر به امن حکم می رانند) این هر دو
قوم مع حلیفان خود به عروج تمام رسیده اند - و عروج شان چنانکه از حدیث ثابت
است - بعد نزول مسیح موعود مقرر بود - پس عروج ایشان بذات خود هم دلالتی
واضح می دارد - بر اینکه مسیح موعود نازل شده است *

و تغییر دگر که متعلق حالت سیاسی این زمانه آنحضرت صلی الله علیه و سلم بیان
فرموده است - این است که طاقت مزدوران آن زمانه بقوت هر چه تمامتر ظهور کند
چنانکه ابونعیم در حلیه از حذیفه بن الیمان نقل کرده است - که از نشانهای اشراط
الساعه یکی این است - که در آن وقت پادشاهان و پادشاهان بعد از سلطنت بر
و مراد از پادشاهان پادشاهان نسبتی اند که غریباً به نسبت امرار بوجه قلت ملائمت

خیال کرده میشوند پس این علامت نیز سمت وقوع یافت است. و حکومت غریب
 با ارتقای حکومت نیابتی و دوش بدوش در تراز اند است. و طائفه غریب را در امور محکمت
 چندان دخل یافته اند که به پادشاهی رسیده اند. و پیش طاقت این طائفه دل پادشاهان
 از بهیبت می لرزد. و هر قومی خواه بر چند مقدرت عظیم هم داشته باشد. باز هم
 قیام خود را بغیر مصاحبت با مزدوران در معرض خطر می بیند. و در بعضی دیار آن ملک
 کلیه حکومت در دست این طائفه است. چنانچه در روس و در سوئیس و لیند و
 در بعضی حصص آسٹریلیا قوت و طاقت این طائفه روز بروز در افزونی است.
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم یک خصوصیت سیاسیة زمانه یحیی موعود را بدین طور
 بیان فرموده است. که در آن هنگام حکام و ولایة بسیار شوند. چنانچه صدیقی بن
 الیمان روایت کرده است. که سرور دو جهان صلی الله علیه و سلم فرموده است که
 از علامات قیامت یکمی این است. که در آن ایام شرط بسیار باشند (حلیه ابونعیم)
 و شرط مدد گاران و نائبان حکام و ولایة را میگویند. چرا که پیشتر ازین نظام حکومت چنان
 می بود که درویش و البیان محتاج با بنفقد مدد گاران نمی بودند. بلکه در هر پرگنه یک مد
 حاکم کافی و انسته می شد را درین زمانه نظام سلطنت آنچنان تغییر پذیرفته است. و
 شعبه های ذمه داری حکومت این قدر افزوده است که به نسبت سابق صد ها چند
 زیاده احتیاج به افسران مدد گار می افتد. صیغه های پولیس صحت عامه. تسجیلات
 تعمیر عامه. بواسطه ریل. طلغراف. انهار. نگرانی محذرات و مسکرات و معاینه و
 نگرانی و غیر ذلک چندان وسعت گرفته است. که پیش ازین به این وسعت و کثرت نبود
 ازین جهت حکومت را ناگزیر است که با هر دایره عمل و فعله وسیع و کثیر معین نماید تا و

امور سلطنت هیچ و مرج واقع نگردد.

تغییر سے دیگر کہ در امور سیاسیہ زمانہ مسیح موعود واقع گردد۔ در بارہ آن آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم بدین گونه ارشاد فرمودہ است کہ در اں عین حدود شرعیہ موقوف گردد
چنانچہ دینی از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت کردہ است کہ از نشانیہائے زمانہ
آخرین یکے ترک انفاذ و است (حج الکرامہ) پس ایں ہم واقع شدہ است۔
الا ماشاء اللہ۔ در حکومت ترک و عرب و مصر و ایران و مراکش بکہ خود در ممالک
محروسہ اک جم جاہ نیز بہت ثانی در جم و ہوائے سارق حد قطعید جاری نیست۔
بعض حکومتہائے اسلام بذریعہ معاہدات بدیگاہل دول از تعزیرات شرعیہ بازداشتہ
شدہ اند۔ ایں علامت آشپان واضح و واضح است کہ در از منہ اقتدار اسلام هیچ کس
تصور ایں امر ہم ہرگز نمی توانست کرد کہ روزے احکام اسلام را انجمنیں پس پشت
انداختہ آید۔ و دول اسلامیہ اگر خواہند۔ باز ہم حدود اسلامیہ را نافذ نتوانند کرد۔
علاوہ از بیان ایں علامتہا کہ باز زندگی مذہبی یا اخلاقی یا علمی یا جسمانی یا سیاسی
یا نسلی یا تمدنی بنی نوع انسان تعلق دارد۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از علامات
زمانہ مسیح موعود ایں علامتہا را نیز ظاہر ساختہ است کہ با تغیرات مکانی تعلق میدار
مثلاً آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حالات ارضیہ و سماویہ اک زمان را ہم بیان فرمودہ است
بعضہ از اہنادر اینجا نقل میکنم .

تغیرات ارضیہ

حدیفہ بن الیمان نسبت حالت اندرونی زمین متعلق اشارہ ساعتہ از آنحضرت

صلی اللہ علیہ وسلم روایت کرده است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خیلے علامات قیامت
را بیان فرموده گفت است کہ ہر گاہ این نشاۃ باوقوع برسد پس منتظر ظهور بعض
بلاہ باید بود۔ یکے ازال خسف است۔ و خسف چنانکہ از علم طبیعیات ثابت است
بہ سبب زلزله شدیدہ پدید میگردد۔ پس مراد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از بیان
خسف بیان زلازل است۔ و این تغیر اندرونی طبقات ارضیہ نیز کہ بہ سبب آل
زلازل بکثرت پیدامی شود۔ ظهور پذیر شدہ است۔ و در عرضہ بہشت سال گذشتہ
آل قدر زمین لرزہ پدید آمدہ است۔ کہ در مدت سہ صد سال قبل ازین ہم نبوده است
و آنقدر اموات درین سنوات واقع شدہ کہ در چند صد سال ماقبل ہم واقع نشدہ
بود۔

علامات سماویہ

علامہ از تغیرات ارضیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعضی از تغیرات فلکیہ
زمانہ یسح موعود را ہم بیان فرمودہ۔ مثلاً اینکہ در اں اوان در ماہ رمضان
آفتاب بزرگسوت و ماہتاب بزرگسوت بصورت خاص در آید۔ و نسبت این
نشان آل قدر تاکید کردہ کہ ازال باز کہ آسمان و زمین پیدا شدہ این ہر دو
علامت در تصدیق یسح پیغمبر کے یا رسولی ظاہر نگشتہ است۔ کما قال ان
لمہدینا ایتین لہم تکنونا منذ خلق السموات والارض ینخسف القمر
لاول لیلۃ من رمضان و تنکسف الشمس فی النصف منہ ولم تکنونا
منذ خلق اللہ السموات والارض (دار قطنی صفحہ ۱۸۸) یعنی از حضرت نام
باقر محمد بن علی بن زین العابدین رضی اللہ عنہ و عنہم روایت است کہ برائے

تصدیق مہدی مادون نشان است۔ و این ہر دو نشان از ابتداء آفرینش زمین
و آسمان پدید نیامده۔ یکے اینکہ ماہ را در شب اول ماہ رمضان خسوف واقع شود
و دوم اینکہ آفتاب را در شب میانہ رمضان کسوف گیرد۔ و این ہر دو از ابتداء
آفرینش آسمان و زمین واقع نشدہ :

این نشان فی حد ذاتہ خصوصیات بسیار در خود میدارد و یکے این کہ این نشان
بغیر مہدی از بدو خلق عالم الی یومنا ہذا برائے هیچ مدعی ظاہر نشدہ۔ و دوم۔ اینکہ
بہر حدیث کتب اہل السنۃ و الجماعت و کتب مذہب امامیہ ہر دو اتفاق دارند
پس این حدیث از شبہ تدلیس بالبداهت مبرا است۔ و خصوصیت سوم درین نشان
این است کہ آن علامات خاص کہ درین پیشگیری بیان شدہ است۔ در کتب انبیاء و
سابق نیز ہمین علت نسبت آمدن مسیح مرقوم است۔ چنانچہ در انجیل متی است :-
و لوقت بعد ضیق تلک الايام تظلم الشمس والقمر لا يعطی ضوءہ۔
یعنی در آن وقت آفتاب تاریک خواهد گشت۔ و ماہ نور خود را نخواہد بخشید (متی
باب ۲۴ آیت ۲۹) مطلبش بہ الفاظ دیگر این است۔ کہ در آن وقت آفتاب و
ماہتاب را کسوف و خسوف پیش آید :

ہر چند ما آن پیش خبری را بقلم می آریم۔ کہ اکثر آل و راہادیت است۔
تا در اینجا ذکر این امر ہم بے موقع نیست۔ کہ در قرآن مجید نیز خداے تعالیٰ کسوف و
خسوف را علامت عظیم برائے قرب قیامت قرار داده است۔ و سورہ قیامتہ
میفراید۔ یسئل ایان یوم القیامہ۔ فاذا برق البصر و خسف القمر و جمع
الشمس والقمر یعنی منکر قیامت می پرسد کہ برائے قیامت کدام وقت مقرر است

ما علامت آن را شرح میدهم که قیامت وقتی برپا شود که چشم انسان خیره گردد -
 (یعنی چنان قسم حوادث ظاهر شوند که مردم سحر مانند) و قرص قمر تیره گردد - و باز هر
 ماه راجع کرده آید - یعنی چنانکه قمر را حالت خسوف پیش آید - آفتاب را نیز حالت کسوف
 روی نماید - پس از اینجا که بعثت مسیح موعود از نشانات قرب قیامت است بناءً
 علیه از مصحف مجید تأیید حدیث مذکور ظاهر است *

الغرض این پیش خبری چنان که در صدر مذکور شد - اهمیت خاص دارد - و
 درین زمانه که ما ایم - در سال ۱۳۹۴ هجری مطابق ۱۹۷۵ میلادی این نشان عظیم الشان با الفاظ
 و مفهوم خود که در حدیث شریف دارد است - در ماه رمضان المبارک در اول
 شب از شب نهم مقرر خسوف یعنی در شب سیزدهم قمر منخسف شد - و همچنین در روز
 میان نهم و دهم مقرر خسوف یعنی روز بیست و هشتم جرم شمس منکسف گردید - و این نشان
 در عهد آن شخص فرخ مہد واقع شد - که بحکم خدا دعوی مہدویت کرده بود - پس برائے
 ہر یک از مسلمانان از دو طریق یک طریق راگزیدن ناگزیر است - یا بر پیش خبری
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ایمان آورد - و آن بیان از کہ در روئے ذکر یافته است
 کہ این نشان کہ در روزگار بعثت او در شب سیزدهم از ماه رمضان قمر را در روز بیست
 و هشتم از ہماں ماہ رمضان شمس را خسوف و کسوف واقع شود برائے پیچکن بجز از
 مہدی قرار داده نشده - و قرآن کریم و صحف انبیاء ہم شہید آن است - تصدیق کند
 و آن مدعی مہدویت را کہ خداے تعالیٰ این نشان را بعد دعوی مہدویت او ظاہر کردہ
 است - بدل و جان قبول کند - و یا خدا را در رسول او را بگذارد - و بگوید کہ این
 نشان کہ برائے مہدی بیان کردہ شدہ است - در حقیقت ہیچ نشانے نیست زیرا کہ

از اِل اثبات صداقت دعوی مدعی خلاف عقل است :

بعض مردم اعتراض میکنند که درین پیش خبری این خبر داده شده است که
 قمر را در شب اول خسوف واقع شود و شمس را در نیمه ماه کسوف گیرد و اما آن خسوف
 و کسوفی که او را شما پیش میکنند او در شب سیزدهم و در روز بیست و هشتم واقع شده
 لیکن این اعتراض به اندک تدبیر غلط و خلاف مضمون حدیث ثابت می شود
 این معترضین نمی بینند که آفتاب و ماهتاب را بخیر از تاریخی که مقرره خاص آنها
 کسوف و خسوف پیش نمی آید و درین قاعده مستمره تا وقتیکه کائنات عالم زیرو
 زبر نگرود و نظام دنیا ته و بالا نشود و فرقی واقع شدن محال است و اما اگر آن معنی
 را صحیح تسلیم کرده شود که این معترضین گمان کرده اند آن علامت قیامت قیامت می تواند
 شد نه علامت قرب قیامت و زمانه مهدی :

علاوه ازین این مردم لفظ اول و نصف را می بینند لیکن بجانب لفظ قمر نظر
 نمی اندازند که ماه شب اول را در زبان عربی هلال میگویند نه قمر نام قمر از شب
 چهارم بر و اطلاق می یابد چنانچه در اقرب الموار و است :- وهو قمر بعد ثلاث
 لیالی الى اخر الشهر اما قبل ذلك فهو هلال یعنی ماه را بعد از شب سوم قمر
 گویند تا آخر ماه اما تا سه شب بنام هلال موسوم است پس با وجودیکه در حدیث لفظ
 قمر است و با وجود این قانون قدرت که ماه را در شب سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم
 خسوف می افتد نه در روز غره از لفظ اول شب اول از ماه مراد داشتن و شب
 اول از شماست خسوف نه فهمیدن سراسر خلاف عقل و انصاف است و غرض دعا
 او جز ازین که کلام خدا و کلام رسول دروغ گردد و مردم بر کسیکه از آسمان آمده

است. ایمان نیارند. دیگر مسیح به نظر نمی آید. ✽
 الحاصل این نشانه‌ها آن است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم برائے زمانه مسیح موعود
 قرار داده است. و هر چند بعضی از اینها از ازا قبل است که بر مسیح موعود و بر زمانه او
 شهادت و علامت است. لیکن فی الحقیقت غرض آل سرور دو جهان از بیان
 این نشانه‌ها این است که حالات زمانه مسیح موعود بحیثیت مجموعی به پنج پیش مردم
 واضح و واضح گردد. که مسیح کسے را اصلاً گنجایش شک و شبهه نمی ماند. ✽
 درین امر شک نیست که طاعون در زمانه پیشین نیز انتشار یافته است. و
 زلزله‌ها نیز آمده است. قمار نیز بکثرت بود. و اخلاق مردم در زمانه گذشته اکثر متغیر
 می شد. و نصاری را نیز قبل ازین هم در زمانه در یک حصه معتد به عالم اقتدار میسر
 بوده است. مگر سوال این است. که گاهی این همه حالات که آنحضرت صلی الله علیه
 و سلم در باره زمانه مسیح موعود بیان فرموده است. در یک وقت جمع شده است
 یا جمع شدن اینها در زمانه دیگر امکان میدارد؟ جواب این سوال غیر ازین نیست
 که نه هرگز نه. اگر شخصی را که از حالات این زمانه آگاه نباشد. اول از اخبار آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم آگاه کرده آید. و بعد از ازا در دست او مجموعه تواریخ عالم داده
 شود. که این را من اوله الی آخره بغور مطالعه کرده بیان نماید. که مسیح موعود در کدام
 زمانه ظاهر شده است. پس آن شخص از زمان آدم علیه السلام تا آغاز زمانه حال
 قطعاً مسیح زمانه را از زمانه مسیح موعود قرار ندهد. لیکن چون بر حالات این زمانه که به سر ما
 می رود. نگاه اندازد. بے اختیار این حرف بر زبان او جاری شود. که اگر آنچه
 خاتم النبیین صلی الله علیه و سلم فرموده است. راست است. پس لاریب همین

زمانه لائق بعثت مسیح موعود است. زیرا که از یک طرف به توجیهی مردم را نسبت
 امور دینی ملاحظه کند. و از طرف دیگر ترقی علوم و تیویه را بدرجه غایت رسیده
 مشاهده نماید. سلطنت مسلمانان را از پایه اقتدار بکلی افتاده باید. و شوکت و ولایت
 عیسوی را بعد از تنزل او به ترقی و عروج معاینه کند. بلکه نصاری را بر سائر دول
 متصرف و مخالفان ایشان را در حالت مسکنت ببیند. با وجود ترقی علوم طبیعی و طبیه
 اگر نقشه بربادی عمرانات از امراض طاعون و انفلوئنزا که تباہ کننده عالم است.
 پیش نظر دارد. و نسبت یافتن این امراض به کرمهای ارضیه باید. و باز مردم را
 در رسوم و بدعات مبتلا ببیند. و بر کالکه بخار و مرکب و خانه اطلاع پیدا کند و
 گرمی بازار بانگهای سود را ملاحظه کند. و زلزله را که بکثرت واقع شده معلوم
 کند. و خروج یا جوج و مابوج را در اوج و عروج باید. و بر کسوف و خسوف آفتاب
 مابین اب و وقت خاص نظر برگمارد. و در ممالک کثرت و قوت زمره مزدوران
 و اهل حرفه را ببیند. لاریب هر هر صفحه و هر سطر تاریخ این زمانه و واقعات و سوانح
 این روزگار حاضره دامن دلش را می کشد. که همین زمانه زمانه مسیح موعود است
 و علیحدّه علیحدّه بر یک نظاره نظر ناکرده بلکه بر حیثیت مجموعی جمله نشانهها که در این زمان
 هویدا گشته اند. اگر غور نماید. البته دلش در سینه بر خود بطپد. و در دست و پایش
 لرزه در افتد. و نظر از مطالعه کتاب سوانح زمانه گرفته این حرف بر زبان خود
 براند. که کار غور و تفحص و تدبر و تفکر من بپایان رسیده است. زیاده از این جستجو
 فضول است. بیشک مسیح موعود درین زمانه نازل شده است. و اگر نازل نشده

له درین مقام بیان نمودن آن اعتراض مناسب می نماید که مخالفان ما آنرا بزرع عم خود

است۔ باز گاہے نازل نخواهد شد :

دلیل سوم

نفس ناطقه

آفتاب آمد دلیل آفتاب

بعد از اثبات این مدعا که زمانه مستدعی مصلحتی است۔ و به آواز بلند یک اصلاح
نمایندہ حالات خود را صد امید بد کہ ع۔ پس از آنکہ من ناظم بچہ کار خواہی آمدہ و
پس از ثابت کردن شہادت نبی صلی اللہ علیہ وسلم کہ مصلحت این زمانہ پر آشوب بخیر از مسیح موعود
و مہدی مسعود کسے دیگر نتواند بود۔ و نیز بعد از اثبات این امر کہ از آنجا کہ بانی سلسلہ
احمدیہ خاصہ بدعوی مسیح موعود و مہدی مسعود بودن قیام نمودہ است۔ پس دعوی را
رد کردن گویا ابطال سنت الہی و توہین اقوال حضرت رسالت پناہی صلی اللہ
علیہ وسلم است۔ حال آن دلائل و براہین را پیش می کنم۔ کہ بدال ثابت و مستحق

بقیہ حاشیہ :- یک اعتراض قوی تصور میکنند۔ و ہوں کہ قبل از بحث مسیح موعود خبر خروج
دجال در احادیث وارد است۔ اما دجال ہنوز خروج نہ کردہ است۔ لہذا مسیح موعود نیز نازل
نشده است :

اما اگر خبر خروج دجال بطور پیش خبری نمی بود۔ لامحالہ این اعتراض حقیقتی پیدا شد لیکن
ظاہر است کہ این خبر بطور یک پیش خبری واقع شدہ است۔ و در پیش خبری با عادت اللہ چنین
است کہ آنہا (بہ استثنائے بعضی) ہموارہ تعبیر طلب می باشد۔ لہذا این پیش خبری نیز محتاج تعبیر
است۔ بناءً علیہ اعتراضیکہ کردہ اند بیچ حقیقتی ندارد۔ یک مسلمان در سورہ یوسف آیہ
والشمس والقمر یقعن علی ساجدین۔ و در سورہ الصافات اتی اری فی المنام اتی
اذ یحک تلاوت کردہ و تعبیر این ہر دو را فہمیدہ باز ہم اگر در جستجوئے دجالے غریب الحقیقت

می گردد. که حضرت میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام در دعویٰ خود راست باز و
از بارگاهِ صمدیت با موریت و رسالت ممتاز و سرفراز بودند. و پیشتر از جمله دلائل
دلیل نفس ناطقه را بیان می کنم *

و مراد من از نفس ناطقه اینجا آن نیست که یک اصطلاح کتب علوم فلسفیه است
بلکه مراد من از نفس ناطقه آن نفس است که حق تعالی در قرآن کریم دلیل صادق بودن
آن خود آنرا قرار داده است. چنانچه فرموده است: - وَاِذَا تَلَّی عَلَیْهِمْ اٰیٰتِنَا بَیِّنٰتٌ
قَالَ الَّذِیْنَ لَا یَرْجُوْنَ لِقَاءَنَا اِنَّ هَٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُکُمْ ۚ وَیَسْتَعْجِلُ بَعْدَہُمْ
اِبْدَآءُہُمْ ۚ وَیَسْتَعْجِلُ بَعْدَہُمْ اِبْدَآءُہُمْ ۚ وَیَسْتَعْجِلُ بَعْدَہُمْ اِبْدَآءُہُمْ ۚ
یَوْمَ عَظِیْمٍ - قُلْ لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَیْکُمْ کِتٰبًا ۚ اِنْ کُنْتُمْ مُّسْلِمِیْنَ
مَنْ قَبْلَہُمْ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ (سوره یونس) ترجمه - هرگاه خوانده میشود. برایشان آیات
احکام میگویند منکران لقاء ما که باید که بیاری قرآن بخوانی. یا آنچه در و قایل
اعتراض است آنرا بدل کن. بگو هرگز مرا لائق نیست که از نفس خود تبدیل کنم قرآن را

بقیة حاشیہ - باشد. وائے بر حال او! افسوس که مردمان در فهمیدن خبر دجال احادیث دیگر و
سنت الله را از دست می دهند. هرگاه از احادیث صحیحہ ثابت است که پیش از آمدن مسیح موعود
دجال خروج نماید. و این نیز ثابت است که در آن حین بر روی زمین غلبہ نصاریٰ بعد کمال خود
برسد. پس غیر از این نتیجہ نمی برآید. که مراد از دجال وجود نصاریٰ است. زیرا که اگر وجود نصاریٰ
غیر از وجود دجال است. پس درین صورت در یک وقت غلبہ دجال و غلبہ نصاریٰ چگونه صورت
می پذیرد. لهذا غلبہ هر دو در زمانہ واحد برای بصیرت آشکارا می سازد. که فی الحقیقت این هر
نام برائے شخص واحد است. نصاریٰ دجال است و دجال نصاریٰ. و از امرے دیگر نیز ثابت
می شود. که فتنہ نصاریٰ همان فتنہ دجال است. زیرا که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجهت محفوظ ماندن
از فتنہ دجال فوارج سورہ کہف را تلاوت کردن امر کرده است. چنانچه فرموده من ادركہ

من محض پیروی می کنم۔ آں چیزے را کہ بر من نازل شدہ است۔ وہی ترسم کہ اگر
نافرمانی کنم۔ بعد از روز بزرگ مبتلا گردم۔ بگو اگر خدا تعالیٰ میخواست۔ من این
قرآن را بر شما نمیخواندم و نہ آگاہ میکردم شمارا بہ آں تحقیق پیش ازین یک عمر
در میان شما گذرانیدہ ام۔ آیا درین امر تفکر کردہ نمی فرمید۔ کہ مثل من یک انسانے
ابد ادروغ نگوید۔ بلکہ لایقطع حرف راست از زبان خودی بر آورد ؟

این یک دلیلے است بتین کہ قرآن کریم بر صداقت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم
بیان فرمودہ است۔ و این دلیل برائے صداقت ہر مدعی یک سندے است قوی
آفتاب آمد دلیل آفتاب۔ و همچنین خود نفس ہر صادقے دلیل صدق اوست۔
کہ بیانگ بلند ہر موافق و مخالف و دوست و دشمن و واقف و ناواقف و خوش و بیگانہ
و ہر یار و غیار را مخاطب کردہ میگوید۔ کہ خود مرا بہ بینید۔ و پیش از انکہ تخطیب من
کنید۔ تا تل کنید۔ کہ آیا شما مردم می توانید۔ کہ مراد و نگو قرار دہید ؟

بقیہ حاشیہ :- منکم فلیقرأ علیہ فوائخ سورة الکہف فانہا جوار کم من
فتنة۔ و در ابتدائے سورہ کہف رد عقاید نصاریٰ است۔ چنانچہ آں آیہ این است۔
وینذ الذین قالوا اتخذ اللہ ولداً۔ درین آیہ خدا تعالیٰ میفرماید۔ کہ خدا این کتاب را
برائے آں نازل کردہ تاکہ بذریعہ آں کسانے را برترساند۔ کہ این عقیدہ سیدارند کہ خدا تعالیٰ
فرزند گرفتہ است۔ لهذا ثابت شد۔ کہ فتنہ و جال غیر از فتنہ نصاریٰ نیست۔ زیرا کہ علاج مرض
بر تشخیص موقوف است۔ اگر فتنہ و جال از فتنہ نصاریٰ جدا بود۔ ہرگز آنحضرت صلعم برائے
محفوظ ماندن از فتنہ و جال تلاوت آں آیات کریمہ را کہ در اں ذکر و جال مطلق نیست۔ بلکہ
در اں رد عقاید نصاریٰ است۔ ارشاد نمیفرمود۔ پس تلقین آنحضرت صلعم برائے دفع فتنہ و جال
بہ این آیات واضح میکند۔ کہ پیش آنحضرت صلعم روحنا فداہ و جال ہیں زمرہ اشاعت کنندگان
کیش عیسویت است ؟

آیا مرا کاذب قرار داده آن همه ذرائع که شما بآنها حقیقت اشیا را میدانید از دست شما بدر نمی روند؟ و آیا مرا مغتری قرار داده بر روی شما آهنگه ابواب که از آن داخل شده باشد مقصود هم آغوش می شوید. مسدود نشوند همه اشیا و دنیا با یک سلسله منتظمه و بستگی پیچیده. و هر چیز به مدارج و مراتب و معارج تعلق میدارد. نه نیکو نیما را بے تعلق به مدارج درمیانی کماله حاصل آید. و نه بدی با بغیر گذشتن از منازل درمیانی به انتهای خود برسد. باز چگونه صورت اسکان میدارد که هر دو نده که روی خود به مغرب کرده تگ و پوئے کند. ناگاه خود را در اقصای مشرق بیابد. و هر تازنده که بجانب جنوب بتازد. ناگاه بنقطه شمالی برسد. من تمامست عمر خود در میان شما بسر کرده ام. کو چاک بودم بزرگ گردیدم. من در چشم شما از طفلی بجوانی و از جوانی به پیرانه سالی رسیدم. و اطفال حالات جلوت من در میان شما موجود اند.

بقیه حاشیه ۱ - در نفس الامر مردم را در فهمیدن حقیقت دجال مغالطه سخت پیش آمده است که آنرا فرستاده افراد انسانی فهمیده اند. حال آنکه مراد از دجال شخص واحد نیست. چنانچه در لوح العروس است - اومن الدجالة بالتشديد للرفقة العظيمة تغطي الارض بكثرة اهلها وقيل هي الرفقة تحمل المتاع للتجارة - و در اقرب الموارد است - الدجال الرفقة العظيمة - یعنی دجال جماعتی عظیمه را میگویند که زمین را بکثرت اهل خود پوشد. و گفته شده است که دجال آن جماعت را نیز گویند که اسباب تجارت را با خود بردارد. و صاحب صراح نوشته است - و دجال مثل دجاله گروه بزرگ را میگویند. و ظاهر است که حسب لغت این تعریف بر منادی کنندگان انجیل به احسن وجه صادق می آید. که ایشان علاوه از تجارت کتب مذہبیه خود دیگر امتعه هر قسم هم که موجب دلچسپی مردم باشد. بغرض کامیابی تبلیغ خود با خود میدارند. و تجارت بائے گوناگون با کار و بار تبلیغ مذہب خود می کنند. و همچنین معنی دجال الموهو نوشته است. یعنی کسی که طمع سازی کند. و از پادریان

و راز داران خلوت من نیز در شام هستند ییچ کار دگر دارن از شما پوشیده نیستند و
 ییچ سخن و گفتار من بر شما پنهان نیست - آیا در شما کسی هست که دعوی کند که من گاه
 در رنج گرفته ام یا بر احدی جفا کرده ام - یا به کسی فتنه و فریب کرده ام
 یا کسی را دلداده ام - یا حق کسی را زیر زده ام - یا طالب جاهی شده ام یا
 برائی حاصل کردن حکومت و امارت گاهی سعی کرده ام - شما در هر میدان مرا
 آزموده اید - و بر حال و حال من تنقید نموده اید - مگر همواره قدمم را بر جاوده اعتدال
 استوار یافتید - و از هر عیب و غش مرا پاک دیدید - حتی که از هر دوست و هر دشمن
 خطاب صادق و این شنیدم - پس این چیست - که تا بگاه ویر و زراستی شما رو
 راست کار و از کذب و زور دور بودم - و صدق بر قول و فعل من فخر و مبالغات
 میکرد - و شما بهر گفتار و کار و کردار من اعتماد میکردید - مگر از صبح امروز دفعه
 واحدة بیهیچ درنگی و دیرس در سائر احوال و اقوال من اینچنین تغییر و انتقال

بقیه حاشیه :- مذہب عیسویہ کدام کس در دنیا زیادہ ملح سازہ باشد - کہ بر یک انسان کہ
 بندہ خدا است - با اقوال تخفیف دادہ و اہمیہ خود ملح خدائی میکنند - تا در نظر احمقان و ابلہان
 اورا بہ خدائی وانمایند .

باقی ماند این امور کہ دجال اغور باشد - و خرے داشته باشد خیلے دراز کہ بالائے سرش
 دھان مثل لکۃ ابر باشد - این ہمہ امور تعبیر طلب است -

از یک چشم بودن او مراد کوری روحانی اوست - زیرا کہ جانب یمن در عالم رؤیا ہموار
 دال بر یمن و دین می باشد - و از اعور العین الیمنی بودن دجال مراد این است کہ از یمن دین
 و روحانیت بکلی محروم و بے نصیب باشد - و فرد جال یمن کا لکۃ بخار است کہ در ماکہ مسجد
 نصاری آنرا اختراع کردہ اند - رفتار او مشابہت تامہ بہ فرد جال میدارد - و بذریعہ آب و
 آتش قطع سافت میکنند - و پیش و پس او لکۃ ابرے از دھان می باشد - و مادی کنندگان

پدید آمد۔ کہ بدتر از ہر بدترے۔ و گندہ تر از ہر گندہ ترے گشتم پیشتر ازین گاہے مردم
 دروغ نہ بسته بودم۔ و حالا بیک بارگی بر خدا تعالیٰ اقرار کردن گرفتہ۔ آیا در قانون قدرت
 الہی اینچنین مثالے یا نظیرے واقع شدہ است۔ اگر معاملہ من باشما بجهت یک
 دور و زمی بود۔ البتہ این خیال گنجائش میداشت کہ من بہ تکلف خود را اینچنین و
 نمودہ بودم۔ و اگر صحبت سالے یا دو سالے ہم می بود۔ باز ہم شامی توانستید گفت
 کہ من بجهت فریب دادن شما اینچنین رفتار را اختیار کردہ ام۔ لیکن من از روز
 ولادت تا این زمان کہ دعویٰ مسیح موعود بودن کردہ ام۔ عمر خود را در میان شما گذرانیدہ
 ام۔ عہد طفلی من چشم خود دیدید۔ جوانی مرا مشاہدہ کردید۔ روز کہولت من در شما
 گذشت۔ پس تا این مدت مدید و عرصہ بعید چگونه کسے با تکلف خود را برای من گوئید
 داشتہ در ایام طفولیت کہ انسان را پشیم خبرے از نیک و بد خود نمی باشد چگونه
 تصنع بکار بردم۔ و در ایام جوانی چنانکہ افتد و دانی کہ ایام مستی و کامرانی باشد

بقیہ حاشیہ :- کیش نصاریٰ از اں فائدہ برگرفته در انحاء عالم رسیده اند
 الغرض این اعتراض کردن خیلے نامناسب است کہ این ہمہ تاویلات است۔ زیرا کہ از
 شہادت مجبر صادق علیہ الصلوٰۃ والسلام ثابت است کہ تمام پیش خبری ہا کہ نسبت دجال روایت
 شدہ است۔ ہمہ تاویل طلب است۔ چنانچہ در حدیث عبد اللہ ابن عمر رضی اللہ عنہ آمدہ است
 کہ روزے رسول خدا صلعم برائے دیدن ابن صیاد کہ اخبار عجیبہ در حق او شنیدہ بود۔ تشریف برد
 و از سخنہائے کہ باوے در میان آمد۔ معلوم شد۔ کہ او را القائے شیطانی است۔ حضرت
 عمر بہ جہت قتل ادینج بر کشید و بسو گند یاد کرد۔ کہ دجال ہمین است۔ و بر قتل نمودن او آمادہ
 شد۔ مگر آل رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عمر را از قتل او باز داشت و فرمود اگر این
 دجال نیست۔ قتل او جائز نیست۔ و اگر دجال است۔ پس قتل او بر دست مسیح موعود مقدور است
 لے عمر تو او را نمیتوانی کشت (مشکوٰۃ قصہ ابن صیاد) ازین حدیث استفاد می شود کہ ہر قدر

چگونه جذبات نفسانی را منبسط نموده حالات خود را از نظر پنهان داشتند توانستم.
 آخر خدا را اندک غور بفمایند که اینچنین فریب از عهد مہدی الی اللہ از گجا و از
 کدام در وقوع آمدن بہ چشم سر دیدہ اید۔ یا بگوش ہوش شنیدہ اید۔ و اگر بعد غور
 و افروغی متکاثر روزگار حیات مرا بے عیب و بے لوث بلکہ از سرتاپا مجموعہ
 نیکوئی ہا و تمثال صداقتہا و مرقع خوبی ہا یافتہ اید۔ پس آفتاب را دیدہ دم از
 شب تاریک مزیندہ در کمال روشنی شکایت از ظلمت نکنید۔ شمارا علاوہ از
 نفس ذات و وجود من بجانب کدام دلیل احتیاج است۔ آفتاب آمد دلیل آفتاب
 پیش ضیائے آفتاب حالات من ضرورت کدام دلیل دیگر است۔ و بعد از
 راہ دروش گذشتہ من حاجت بکدام حجت باقی ماندہ است۔ نفس من خود بر من
 شہادت صداقت میدہد۔ و روزگار حیات من بر سر من خود تاج راستی می
 نہد۔ ہر کدام از میان شما اگر اندکے در گریبان خود سرفرو بردہ تامل کند۔

بقیہ حاشیہ :- احادیث کہ متعلق دجال آمدہ است۔ ہمہ تعبیر طلب است۔ حتی کہ بعض
 شرح احادیث نگاشتا اند۔ کہ حال دجال بر سرور عالم نیز مبہم ماندہ است۔ زیر کہ درین باب
 یصحیح وحی نازل نشدہ است (کذا فی مظاہر حق۔ ترجمہ مشکوٰۃ۔ جلد چہارم صفحہ ۳۷۰) و ظاہر
 است۔ کہ چون حضرت عمر ابن عیاد را دجال قرار دادہ سو گذ خورد۔ و آنحضرت صلعم اورا
 ازین سخن باز نہ داشت۔ حالانکہ خود سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم نشان دجال ایں قرار دادہ
 بود۔ کہ بر پیشانی او لفظ ک۔ و ت۔ ر۔ نوشتہ باشد۔ چنانچہ ازین حدیث ظاہر است۔ عن انس
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما من نبی الا وقد اذن را مئة الا عول
 الکذاب الا انہ اعور وان ریکم لیس باعور مکتوب باین عینیہ ک۔ و ت۔ ر۔
 متفق علیہ۔ و نیز اینکه یک چشم باشد (ترمذی از انس) و ایضاً در مدینہ داخل نگردد (ترمذی
 عن ابی سعید) مگر ابن صیاد ازین سچ علامت یکے ہم با خود نمیداشت۔ نہ اعور عین الیمنی بود

دل و دماغش درین باره شهادت دهد که لاریب راستی بطغیل این شخص قائم است و
قیام این شخص از راستی است - راستی برین فخر دارد - و این راستی - داین مدعی بیگمان
به جهت اثبات صداقت محتاج چیزے دیگر نیست - آفتاب خود دلیل وجود آفتاب کافی
است .

همین است آن دلیل که دل ابو بکر صدیق را بسمل ساخت - و همین است آن برهان
که همواره مردم صداقت پسند را بتاثير خود مشغوف خواهد کرد .
زرقانی می نویسد - که چون آنحضرت صلی الله علیه و سلم مبعوث شد - ابو بکر در آن
حین در خانه آشنائے همان بود - از کنیزے که او را آزاد کرده بود - این حرف شنید
که زوجه یار شما خدیجه رض میگوید - که شوهر من مثل موسی خلوت نبوت یافته است -

(زرقانی جلد اول ص ۲۴۰)

بقیه حاشیه : - و نه در میان هر دو چشمش ک - ف - ر - مکتوب بود - این نشان بزرگپیشانی او دیگر
مسلمانان در کنار خود آنحضرت صلی الله علیه و سلم هم ندیدند - و هم او در مدینه سکونت میداشت اگر همه
علامات که نسبت دجال وارد است - در شکل اصلی خود واقع شدنی بود - چرا رسول کریم صلعم و باره
ابن صیاد تردد ظاهر نمود - و چرا سخن حضرت عمر را رد نفرمود - و چرا گفت که آیا از من شنیده ؟ - که
دجال یک چشم باشد - و ما بین هر دو چشمش ک - ف - ر - مرقوم باشد - و در مدینه داخل نشود - پس
رو نه کردن آنحضرت صلی الله علیه و سلم روحنا فداه سخن حضرت عمر را بلکه بر اس اظهار تردد نمودن
آیا ثابت نمی کند ؟ که آنحضرت صلی الله علیه و سلم روحنا فداه جائز میداشتند - که و باره دجال
هر چه گفته شده است - آن سخن در ظاهر الفاظ خود واقع نگردد - بلکه در صورت دیگر نمودار
شود - و هر گاه که خود جناب رسالتآب صلی الله علیه و سلم همه پیش خبری های متعلقه دجال
را قابل تعبیر و تاویل دانسته باشد - دیگر کسی را چه رسد - که از واقعات روئے گردانید
و این ظاهر الفاظ را گرفته ماند - و در معنی و مطلبش غور و تدبر نه کند -

آل عاشق صداقت این سخن را شنیده بے تابانه بخدمت آل حضرت رسیده کیفیت واقعه
را پرسید۔ فرمود بے من رسول خدا مستم۔ و وحی الہی یافتہ ام۔ ابو بکر بجز و شنیدن
این حرف ایمان آورد۔ ارشاد شد ما دعوة احداً الی الاسلام الا کانت عندہ
کسوة و خطرة و تردد الا ما کان من ابی بکر ما علم عنہ حین ذکر ت لہ۔
یعنی ہر کسے را کہ بسوئے اسلام دعوت کردہ ام۔ بالنظر و در دل وے درینے و
فکرے و ترددے پیدا شدہ است۔ بجز ابو بکر کہ چون اورا دعوت اسلام دادم
ہرگز در اسلام آوردن متردد نشد۔ بلکہ بے درنگ اسلام آورد۔
آخر آنچه چیز بود کہ دل ابو بکر را بغیر از دیدن معجزہ یا نشانی جناب ایمان
جذب نمود۔ آل نفس ناطقہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود۔ کہ ابو بکر قبل از مشرف
بہ اسلام شدن جوہر صداقت اثر اویدہ بود۔

حضرت خدیجہ رضی و علی رضی و زید بن حارثہ باہمیں دلیل ایمان آوردند۔ چنانکہ
صدیقہ کبرئے خدیجہ رضی اللہ عنہا این دلیل را بوضاحت تمام در وجہ ایمان آوردن
خود بیان نمودہ است۔ کہ چون جبریل امین در غار حرا بر مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
آشکارا گردید۔ و آل جناب رسالتآب بہ خانہ مراجعت نمودہ آل ماجرا را با خدیجہ بیان
فرمود کہ لقد خشیت علی نفسی (بخاری کتاب العلم بدر الوحی) یعنی مرا برائے
جان خود اندیشہ پیدا شدہ است۔ آل صدیقہ پیاسخ عرض کرد۔ کلا واللہ لا
ینزیک اللہ ابداً انک لتصل الرحم و تحمل الکمل و تکسب المعدوم و تقری
الضیف و تعین علی نوائب الحق۔ یعنی اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم برائے جان خود
ہرگز فکر و ہراس مکن۔ قسم بخدا کہ خدا تعالیٰ ایچ گاہ ترا در بلا نیفکند۔ چرا کہ تو با خویشا

بخاری جلد ۲۰ زیر آیت باسم ربک انزلنا فی حق۔ باب علامات النبوة فی الاسلام

به نیکوئی سلوک میکنی - و بار بیچارگان می بری - و هر خلق نیک که از مردم گم گشته بود
تو آنرا برائے خود پیدا کرده و همانان را دوست میداری - و در صوابتائے جائز
معاونت خلایق میکنی *

الغرض اولین دلیل اندرونی بر صداقت نبی نفس ناطقه خود اوست - که بزبان
حال بر دعوی نبوت او شاهد باشد - و با وجود آن حاجت بجانب هیچ معجزه و آیت
نیست - و این دلیل حجت قاطعه است - بر صداقت دعوی حضرت میرزا غلام احمد
علیه الصلوٰۃ والسلام که حضرت ایشان در قصبه قادیان اباعن جد سکونت می داشتند
که در آن مردم سه مذہب آباد اند - ہنود - سکھ و اہل اسلام - و این ہر سه طائفہ
از بد و طفولیت آنجناب نگران حال و واقف اوضاع و اطوار ایشان بودند اند -
و تعلقات تمدنی این مردم با خاندان حضرت اقدس و نیز با ذات ایشان از آن
قبیل نہ بود - کہ این مردم را با حضرت اقدس ہمدردی می بود - زیرا کہ در عنفوان
جوانی آنحضرت در ملک پنجاب سلطنت انگلیشیہ را تسلط پیدا شد - بمجر و تسلط یافتن
قوم انگلیس ساکنان قصبه قادیان کہ رعیت آباد اجداد حضرت ایشان بودند - بوجہ
انقلاب حکومت بجهت حصول آزادی خود با والد ماجد حضرت مسیح موعود نزاع
و خصومتی بر پا کردند - و این ہم نہ بود - کہ ذات مبارک مسیح موعود را ازین تنازعات
و خصومات علیحدگی و بحسوی حاصل بودے - با وجود خلوت پسندی برائے چندے
بمزد و حکم - حضرت ایشان را والد ماجد بغرض تدارک و پیروی مقدمات مامور
داشتند - و ایشان طوعاً و کرہاً آن خدمت مفوضہ والد خود را بہ انجام می رسانیدند
ازین جهت خود ذات بابرکات ایشان گویا نہ مقابل مردم گشته بود - قوم سکھ را

علی الخصوص عداوة سخت به این خاندان بود. چرا که این مردم (در آیام استیلای خود)
 این خاندان را از قصبه قادیان بدر کرده خودشان برائے چندے حکومت آن مقام
 در دست آورده بودند. ازین سبب ترقی خاندان حضرت ایشان بر قوم سکھ خیلے ناگوار
 خاطر بود. و رقابت عظیم و عداوت فحیم در دل میداشتند. *

چون حضرت ممدوح از آغاز عمر اشتیاق خدمت اسلام میداشتند. و همواره
 برخلاف نصاری و مہنود سکھ ہائے عنود مباحثات و مناقشات تخریراً و تقریراً
 در میان می آمد. بناءً علیہ پیردان دین ہر سہ مذہب را پر خاشے و عنادے با ذات
 بابرکات دست داده بود. مگر با آنکہ حضرت اقدس را با جمیع اہل مذاہب تعلق و
 رابطہ بود. و بسبب دجسپی و تعرض مذہبی با ہنگنان مخالفت بود. ہر فرد از ایشان
 خواہ از مہنود باشد یا از سکھ یا نصرانی یا مسلمان اعتراف میدارد. کہ تمامت
 حیات حضرت موصوف قبل از دعوائی ماموریت خیلے پاک و مبرا از نقص و عیب بود
 است. و اخلاق فاضلہ و عادات طیبہ حضرت مسیح موعود بدرجہ اعلی رسیدہ بود
 و ہرگز در ہیچ گاہ راستی و راست کرداری را از دست نمیدادند. و اعتماد مردم
 بر حضرت ممدوح بدار غایت رسیدہ بود. کہ بسا اوقات دشمنان خاندان برائے
 تصفیہ آن حقوق کہ در بارہ آنها ایشان را با خاندان حضرت اقدس اختلاف می بود
 بریں امر مصر می بودند. کہ حضرت اقدس را در آن تنازعات حکم تجویز کردہ آید. تا
 بہرچہ فیصلہ نمایند. قبول کنند. *

الغرض ہمہ شناسندگان و رہرامر بر ذات آنجناب اعتماد کلی میداشتند. و
 آنجناب را یک مجسمہ صداقت و راستی یقین میکردند. ہمہ عیسائیوں و مہنود و سکھان عنود

یا وجود اختلاف مذہب معترف پودند کہ حیات آنحضرت خیلے مقدس و مطہر و بے لوث
و بے عیب بود است :

المؤذی من خیالات و آرائے مردم کہ نسبت سہرت مہدی داشتہ اند اینجا
تخریری کنم۔ اولاً آن تحریر را پیش می کنم۔ کہ از قلم شخصے برآمدہ است۔ کہ بعد از
بعثت حضرت موصوف مخالف اولین وعدہ نخستین و عوامی ماموریت حضرت گروید
است۔ و این بہاں کس است کہ پیشتر از ہمہ مکفرین فتوئی تکفیر بر حضرت نگاشت است
و آن شخصے گنام و غیر معروف نبود۔ بلکہ او پیشتر از سردار فرقہ اہل حدیث مولوی محمد
صاحب بٹالوی است۔ کہ در اثناے تقریظ بر کتاب براہین احمدیہ (کہ تصنیف حضرت
اقدس است) و وجودہ اشاعت السنہ کہ زیر ادارہ خود شائع می کرد نسبت حضرت
بدیں گونہ شہادت ادا کردہ است۔

”مؤلف براہین احمدیہ کے حالات و خیالات سے جس قدر ہم واقف ہیں ہمارے
معاصرین سے ایسے واقف کم تکلیف کے۔ مؤلف صاحب ہمارے ہ وطن ہیں۔
بلکہ او اہل عمر کے (جب ہم قطبی و شرح ملا پڑھتے تھے) ہمارے ہم مکتبہ
اُس زمانہ سے آج تک ہم میں اُن میں خط و کتابت و ملاقات و مراسلت
برابر جاری رہی ہے۔ اسلئے ہمارا یہ کہنا کہ ہم اُن کے حالات سے بہت
واقف ہیں۔ مبالغہ قرار نہ دئے جانے کے لائق ہے۔“ (اشاعت السنہ جلد ۶)
یعنی آنقدر کہ مازہ حالات و خیالات مؤلف براہین احمدیہ آگاہی میداریم مازہ معاصران
ماکسے کم داشتہ باشد۔ مولانا ہ وطن ماہستند۔ بلکہ از اد اہل عمر کہ رسالہ قطبی و شرح ملا
میخواندیم۔ ہمارے مابودند۔ ازاں باز تا امروز فیما بین ما و ایشان خط و کتابت و

ملاقات و مراسلات ہموارہ جاری ماندہ است۔ بناءً علیہ ایں سخن ماکہ از حالات ایشان خیلے آگاہ ہستیم۔ قابل آن است کہ اورا مبالغہ نہ قرار دادہ شود۔“
الغرض ایں بیان یک معاندے شدید متعلق ایں امر است کہ شہادتِ اوس سر کی نیست۔ بلکہ نتیجہ صحبت دراز است۔ و شہادتِ او این است :-

”ہماری رائے میں یہ کتاب (یعنی براہین احمدیہ مؤلفہ سیدنا حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام مؤلف) اس زمانہ میں۔ اور موجودہ حالات کی نظر سے ایسی کتاب ہے جس کی نظیر آج تک اسلام میں تالیف نہیں ہوئی۔ اور آئندہ کی خبر نہیں۔ لعل اللہ یحدث بعد ذلک امراً۔ اور اس کا مؤلف بھی اسلام کی مالی و جانی و قلبی و لسانی و مالی نصرت میں ایسا ثابت قدم نکلا ہے جس کی نظیر پہلے مسلمانوں میں بہت ہی کم دیکھی جاتی ہے۔ ہمارے ان الفاظ کو کوئی ایشیائی مبالغہ سمجھے۔ تو ہم کو کم سے کم ایسی کتاب بتاؤ جس میں جملہ فرقہ ہائے مخالفین اسلام خصوصاً فرقہ آریہ و برہمن سماج سے اس زور و شور سے مقابلہ کیا جاتا ہو۔ اور دو چار ایسے اشخاص انصار اسلام کی نشان دہی کرے۔ جنہوں نے اسلام کی نصرت مالی و جانی و قلبی و لسانی کے علاوہ حالی نصرت کا بھی بیڑا اٹھالیا ہو۔ اور مخالفین اسلام اور منکرین الہام کے مقابلہ میں مردانہ تہدی کے ساتھ یہ دعویٰ کیا ہو کہ جس کو وجود الہام کا شک ہو۔ وہ ہمارے پاس اگر اس کا تجربہ مشاہدہ کرے۔ اور اس تجربہ و مشاہدہ کا غیر اقوام کو مزہ بھی چکھا دیا ہو۔“ (اشاعت السنہ ۶)
یعنی در رائے ما ایں کتاب براہین احمدیہ اندرین زمانہ و بنظر حالات موجودہ

کتابی است که نظیر آن تا این زمان در اسلام تالیف نشده - و از آینده آگاهی نیست - لعل الله یحدث بعد ذلک امراً - و موفش هم در نصرت مالی و جانی و قلمی و لسانی و حالی و قالی اسلام چنان ثابت قدم ثابت شده - که نظیرش در مسلمانان پیشین کم بنظر می آید - اگر اصرار بر این الفاظ ما را مبالغه ایشیائی پندار باید که ما را کم از کم یک کتابی مثل این کتاب بنماید که در این با جمله فرقه های مخالفین اسلام علی الخصوص با فرقه آریه و برهمنی و سمانی و همچنین پرزور مقابله کرده باشد - و باید که دو چار نفر از انصار اسلام هم نشان بدهد که علاوه از نصرت مالی و جانی و قلمی و لسانی نصرت حالی دین اسلام را هم بزمه خود گرفته باشند - و در مقابله مخالفین اسلام و منکرین الهام به تحدی مردانه این دعوی کرده باشند که "هر که را در وجود الهام شک باشد - به نزد من آمده تجربه و مشاهده نماید" و اقوام غیر را از این تجربه و مشاهده مزه هم چشانیده باشد *

نسبت خدمت اسلام و رویه حضرت مسیح موعود علیه الصلوٰۃ والسلام این رائے شخصی است که بعد از دعوی مسیح موعود کردن حضرت ممدوح مثل کفار که نخست در مدح رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لفظ صادق و امین بر زبان می رانند - نه محض بر انکار دعوی مسیح موعود اکتفا کرد - بلکه بقیه زندگی خود در تحفیر و تکذیب عناد گذرانید اما مخالفت بعد از دعوی ماموریت و انکار بعد از بعثت هرگز حجتی نمی باشد -

قرآن کریم این مدعا را ثابت می کند - که ناممکن است که شخصی که مثل زبان رسیان سوس و دندان از هر جانب در حلقه دشمنان باشد و با وجود این همه عداوت از دشمنان خود بر صداقت خود شهادت بهم رساند - و باز بر خدا تعالی یکبارگی کذب

افترا بستن شروع کند حق تعالی ظالم نیست۔ ہرگز چنین شخصے را کہ از اعدا خود پرچیا
 بے عیب خود خراج اعتراف حاصل می نماید۔ این جزا ندید کہ در یک روز شش نفر
 گردانند یک وقت آن بود کہ سخت ترین آذو طبع و مہیب ترین خطرہ و اندیشہ اورا
 از شاہراہ صداقت باز نمیداشت۔ و یا باز نوبت بد آنجا رسد کہ خداوند تعالی دل
 اورا آنچنان مسخ کند کہ از ہول روز رستاخیز و باز پرس قیامت نیندیشد
 و فعلاً بر خدا تعالی دروغ و افتراء بے بند و رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
 معاندان خود را ہر چند مرۃ بعد اولی و کمرۃ بعد اخرے دعوت میداد کہ بر روئے
 گذشتہ من حریفی بگریہ برارید کہ ذات مرا حایل اخلاق فاضلہ و دارائے
 فضائل حسنہ نمیدانستید۔ مگر فرمے از افراد دشمنان متصدی آن نشد کہ انگشت
 بر فضائل و شمائل آنحضرت صلعم بہند یا بچنین مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام نیز دعو
 نمود کہ خدا تعالی مرا فرمودہ است کہ مسیح کس بر دامن سوار بخ زندگی تو داغ
 عیبی نتواند نہاد (نزول المسیح صفحہ ۲۱۲) و بعد از الہام این کلمات مطابق دعوی
 خود علی التواتر و التوالی مخالفان و معاندان خود را بہ تہدی تمام دعوت میداد کہ ایشان
 در خلاف رویہ مقدسہ او چیزے پیش کنند۔ مگر بقدر سرسویے حرفے گرفتار نتوانستند
 باوجود تخریص بسیار و ترغیب بشمار احدے را یا رائے آن نشد کہ خلاف آن حرفے
 از زبان برآرد۔ و ہنوز ہم کسانے کہ حالات جوانی آنحضرت را دیدہ اند شاہد
 عادل این مدعا موجود ہستند۔ و باوجود مخالفت شدیدہ شہادت این امر را مخفی
 داشتن نتوانستہ اند۔ و حالاً ہم نتوانند کہ پردہ خفا برال اندازند کہ رویہ بہیہ حضرت
 مسیح موعود در عالم شباب بہ پنج حیرت افزا اعلی بود۔ و بقول بسیارے از ہندوان

وسکھاں و مسلمانان حیات حضرت اقدس چه در طفولیت و چه در ربیعان جوانی همچو
زندگانی مردان با خدا بود ۛ

پس پنجمیکه نفس ناطقه سرور انبیاء صلی الله علیه وسلم بر صداقت خود یک برهان
زیر دست بود که خدا تعالی در قرآن کریم رو بروی مخالفان بطریق حجت ملزمه
پیش فرمود است - هم بر آن نسق حیات حضرت مسیح موعود علیه السلام نیز بر صدق
دعوائی خود برهان قوی بوده است - که مسیح کس را یا راکے انکار آن نبود است -
پس نفس حضرت اقدس بر صدق خود شاهد عدل است -

دلیل چهارم

(غلبه اسلام بر ادیان باطله)

دلیل چهارم یا بلفظ دیگر دلائل قسم چهارم بر ثبوت صدق مسیح موعود علیه الصلوة
والسلام این است که الله تعالی بوسیله جمیله بعثت شاں آن پیش خبری عظیم الشان
را راست ثابت کرد است که در قرآن مجید آن را خاص خدمت مسیح موعود قرار
داده است - یعنی حق تعالی بر دست ایشان دین اسلام را بر جملة ادیان باطله
غلبه داد و انمود است - حیث قال - هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین
الحق لیظهره علی الدین کلّه (سوره توبه و سوره فتح) یعنی او سبحانه و تعالی است -
آنکه رسول خود را فرستاد است بهدایت و دین حق - تا این دین را بر جملة ادیان غالب کند
و از کلام رسول کریم صلی الله علیه وسلم معلوم میشود - که این امر در زمانه مسیح موعود
صورت پذیرد - زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم حکم خدائے تعالی شکست فتنه و طال

و هلاکت یاجوج و ماجوج و کسر صلیب نصاری بر دست مسیح موعود و مفوض ذکر فرموده است
 و این فتن را بزرگ ترین فتنه های عالم بیان نموده است: عن عمران ابن حصیلین
 قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول ما بین خلق آدم الی قیام الساعة
 امر اکبر من الدجال (رواه مسلم) یعنی عمران بن حصیلین روایت دارد که رسول خدا صلی الله
 علیه و سلم فرمود: در میان پیدایش آدم و روز قیامت هیچ امری بزرگتر و سخت تر از فتنه
 دجال نیست: *

و نیز این خبر داده که در آیام دجال حامیان کلیسیا بر همه ادیان علی الاعلان غالب
 آیند. و چون اسلام را بر اهل کلیسیا غلبه حاصل شود. ظاهر است که اسلام بسیار دین
 غلبه حاصل آید. لهذا ثابت شد. که مراد از آیه کریمه لیظهره علی الدین کله زمانه
 مسیح موعود بوده است. و بر این استنباط که ماکرده ایم. قریباً همه علماء و مفسرین
 اتفاق است. چنانچه صاحب جامع البیان در جلد ۲۹ تصریح بدان کرده است
 که (و ذلک عند نزول عیسی بن مریم) یعنی این غلبه دین اسلام در زمانه
 عیسی بن مریم خواهد بود. و قرائن عقلیه نیز تأیید این معنی می کنند. زیرا که ظهور
 جمیع ادیان چند آنکه درین زمانه شده است. در ازمنه سابقه از وجود اینها خبر
 و اثری نبود. بواسطه فراهم آمدن ذرائع تلاقی مردم و سهولت اشاعت کتب
 بذریعه ایجاد مطابع و رد لها ئی پیروان جمله ادیان جوشه پیدا شده است و آنقدر
 کثرت و وفرة مذاهب بنظر می آید. که پیش ازین نبود.

در عهد مبارک سرور عالم صلی الله علیه و سلم محض چهار مذهب در مقابل دین اسلام
 استاده بودند. بدلت مشرکین مکّه. مذاهب یهود. دین نصاری و کیش مجوس.

پس در آن زمان هنوز وقت ظهور این پیشخبری نیامده بود - بلکه در همین آوان فراموش
است - زیرا که درین ایام تمام ادیان ظاهر شده است - و بسبب مراکیب خانیه
و راصله های مختصره و ایجا و تلغراف و مطابع و غیره جمله مذاهب بر یکدیگر بشدت تمام
متلاطم می آرند :

الغرض از قرآن کریم و احادیث نبوی و عقل سلیم واضح میشود - که غلبه اسلام
بر سایر ادیان باطله بزمان مسیح موعود مخصوص و مقدر بود - و اصل خدمت و غرض
بعثت او همین است - و بغیر هیچ کس این کار را هم راهبر انجام نتواند داد - و هر کس
که این خدمت را بجای آورد - و این کار را به انصرام رساند - در مسیح موعود
بؤنش شک نیست - و از واقعات ثابت و محقق است که این خدمت را حق تعالی
از دست حضرت میرزا غلام احمد علیه الصلوٰة والسلام به احسن وجه به انجام
رسانید است - پس لا ریبیح موعود هم اوست :

حالت اسلام قبل از بعثت حضرت میرزا غلام احمد علیه الصلوٰة والسلام آنقدر
خطرناک گشته بود - که خود از مسلمانان آنانکه داشتند و از حالت زمانه آگاه بودند اینچنین
پیشخبری مای نمودند - که بعد چند روز دیر یازده از دین اسلام غیر از نام هیچ باقی نماند
و حالات زمانه نیز برین مدعا شهادت ادا می نمود - زیرا که مسیحیت بسرعت تمام اسلام
را خورده می رفت - و خطر بود که در عرصه یکصد سال اسلام نیست و نابود شود - و
مسلمانان بمقابله مسیحیان اینقدر بهریمت بر بهریمت می یافتند - که اقوام نو مسلم
در کنار خود از آل رسول اکرم صلی الله علیه و سلم یعنی سادات هزاره افراد دین اسلام
را خیر باد گفته حلقه گوش نصرانیت شده بودند - و بعضی بر قول نصرانیت اکتفا ناکردند

بر خلافت اسلام و بانثی اسلام طومار کتابها از مضامین گنده آگنده شائع می کردند
 و در کلیسیاها بر فراز منابر کلیسیا بر آمده بر ذات مقدس صفات سرور کائنات علیه
 افضل التحیات آچنان اتهامات دل آزاری می بستند که دلپائے مسلمانان چون مال
 سوراخ در سوراخ می شد ضعف و ناتوانی اسلام بحدی رسید بود که قوائے
 مرده افسرده قوم هندو را نیز با آنکه گاهی جرات تبلیغ کیش دست نداده بود
 چه جایکه روئے کامیابی میدیدند و دمام در حفاظت خانمان مذهب خود میبایست
 ناکام و حرکات مذبحی میکردند. یک چسار قوی و متمیز بر خلاف اسلام پیدا شده بود.
 حتی که در میان ایشان یک فرقه آریه سر بر آورد که مسلمانان را در مذهب هندو
 داخل کردن نصب العین و مطمح نظر خود میداشتند و در آن خصوص عملاً و فعلاً بجهت
 و جهد بلیغ بکار می بردند. این نظاره وحشت افزا بعینه آچنان بود که گویا نقش
 یک نشانه انداز بے خطا که گسان مردار خوار گرد آیند و وقتی بود که از زور بازو و
 شیر افکن اومی ترسیدند و از سایه او نیز می هراسیدند. یا اینکه آن وقت بر
 سراور رسید که مضغهای گوشت از جسم اومی ربایند و بر استخوان ناتوانش
 نشسته گوشت و پوستش را میخورند :

درین حالت زار بعض مسلمانان اهل تصنیف که قلم در دست گرفته در حمایت اسلام
 کمر بسته آماده گشتند بجائے اینکه محاسن تعلیم اسلام را بی پایه ثبوت برسانند از کمی
 فهم اعتراف کردند که به احکام اسلام مناسب حال ایام جاهلیت بود و بناءً علیه
 بنظر روشنی زمانه حال بر آن احکام اعتراض نیاید کرد.
 الغرض درین حالت مایوسی که در اندرون مسلمانان سرایت کرده بود و حمله اعدا

ملت از جانب بیرون یاغ اسلام را پائمال میکرد. حضرت اقدس میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام حمایت اسلام را آغاز کردند پس وہلہ اذل کہ حملہ کردند ہماں آنچنان دیر دست بود کہ ہوش و حواس دشمنان را بیک بارگی در رہود۔ و آل این است کہ حضرت اقدس کتاب تصنیف فرمودند کہ "براہین احمدیہ" نام دارد۔ و در آل با دلائل قاطعہ و براہین ساطعہ صدق اسلام را بوضاحت تمام بیان کردند۔ و دشمنان دین را دعوت دادند۔ کہ اگر ایشان از کتب مذاہب خود بقدر پنجم حصہ آل دلائل ہم پیش کنند کہ ما دین کتاب نگاشته ایم۔ در آل صورت مبلغ دہ ہزار روپیہ رائج الوقت ایشان را انعام دادہ شود۔ پس با وجودیکہ ہر دشمن دین بجهت مقابلہ آل تابناخن پائے خود زور زد۔ اما از عہدہ جواب آل بیرون آمدن نتوانست۔ چنانچہ در تمام اکناف ہندوستان شورے برخاست کہ این کتاب لا جواب نظیر خود خود است و بس۔ قاطبہ دشمنان اسلام حیران و انگشت بدندان مانند کہ دین اسلام طاق و قلاع اعتراضات اعدائے خود نمیداشت۔ بہ سبب جولان یکران این مرد میدان تیغ و سنان دلیل و برہان بر ادیان مختلفہ بہ این زور شوری بار و کہ حملہ را خطرہ جانہائے خود پیدا شد است ۛ

ایں آل زمانہ بود۔ کہ حضرت ایشان ہنوز دعویٰ مسیحی بودن نکرده بودند۔ و در دہائے مردم ہنوز جوش مخالفت پیدا نشدہ بود۔ و سینہ ٹائے شاں از تعصب خالی بود۔ نتیجہ اش این برآمد۔ کہ لکوکہا مسلمانان علی الاعلان اعتراف کردند کہ مجدد این زمانہ ہمین پہلوان اسلام است۔ بلکہ بزرگے از شہر لودیانہ کہ از اولیاء اللہ آل زمانہ شمار کردہ می شد۔ دریں بارہ اعلا نے خاص چاپ کنانیدہ شائع کرد۔ و

دراں تا اینجا نوشت کہ ہم مریضوں کی ہے تمہیں یہ نگاہ پتم مسیحا بنو خدا کے لئے
یعنی نگاہ ماہمہ مریضان صرف بجانب شما است۔ از برائے خدا شما خود مسیحا شوید *

بعد از تصنیف براہین احمدیہ حضرت ممدوح چنداں سعی در احیائے مراسم دین
بجا آوردند کہ اعدائے ملت را بغیر اس اعتراف چارہ نماند کہ دین اسلام مردہ نیست
بلکہ زندہ مذہب ہے است۔ احوال جملہ ادیان باطلہ را خوفی در دل متکمن شد کہ مذہب یا
در مقابلہ اسلام چگونہ ثابت قدم تواند ماند۔ چنانچہ دریں ایام برآں مذہب کہ بکامیابی
خود ناز داشت۔ و دین اسلام را شکار خود می پنداشت۔ حالتی طاری گردید کہ
سبلغان و واعظان و از حلقہ خدام حضرت اقدس چنان روئے بفرار می نهند کہ
خران وحشی از شیران شرزہ رم میخورند۔ و پیکس را از اں میاں طاقے نماندہ است
کہ مقابل یک مبلغ جماعت احمدیہ در مناظرہ پائے خود فشار د۔ امروز اسلام بدست یاری
آنحضرت بر جملہ ادیان غالب شدہ است۔ زیر کہ تیغ دلائل او آنچنان قاطع ثابت
شدہ است۔ کہ اگرچہ اثر آں بدیر نمایاں میگردد۔ مگر زخم او اندال نمی پذیرد۔ و
نام بہ شدن نمیداند *

دریں امر شک نیست کہ مذہب کلیسیا ہنوز ہم آں قدر احاطہ بر سطح دنیا دارد۔
ہمچنان کہ قبل ازیں میداشت۔ و ادیان دیگر بہاں روش خود قائمند۔ کہ پیش ازیں بودند
اما دریں ہم شک نیست کہ جس موت ایشان را صدائے "بر بندید محکمہا" دادہ است
و مہر ہائے پشت شان خورد بشکستہ است۔ و اگرچہ بباعث قوت اثر رسم و رواج ہنوز
بہ آں کثرت مردم داخل اسلام شدن آغاز نہ کردہ اند کہ بدین آں مردم ظاہرین را
موت ادیان باطلہ آشکارا بہ نظر آید۔ مگر آثار ہوید اگر دیدہ است *

مردم ذمی بهوش در وجود تخم - وجود درخت رامی بینند - حضرت اقدس بر او باطله انجمنان حمله بکار برده است - که از صدمه آل همه مذاہب روگ زمین جان خود را سلامت بدون نمی توانند - دیر یا زود مثل لاشه بیجان لابد برپایه اسلام خواهند افتاد -

حمله هائے که حضرت اقدس بر مذاہب باطله کرده است و نتیجہ آل که یقیناً مرگ ادیان است این است *

حمله حضرت اقدس بر مذاہب کلیسیا

چون تمام کاسیابی مذاہب کلیسیا محض بریں نقطه خیال است که حضرت مسیح **حرثہ اول** بر صلیب جان خود داده برائے پیروان خود کفاره گناہان گردیده

است - و بعد از آن زنده شده بالا ئے آسمان رفته است - و بر دست راست خدا تعالی جائے گرفته است - از یک جانب بر صلیب جان دادن حضرت عیسی که آنرا از برائے مردم ظاہر کرده می شد - در دل مردم جوش محبت او پیدا میکرد - و از جانب دیگر دوباره زندگی یافتن او بالا ئے آسمان بر دست راست خدا تعالی جائے یافتن نسبت عظمت والوہیت او ذریعہ حصول اعتراف از مردم بود - حضرت اقدس این ہر دو عقیدہ را از رو ئے اناجیل اربعہ غلط ثابت فرمودند - و نیز از کتب تورات و اولہ نقلیہ و عقلیہ بیانیہ ثبوت رسانیدند - کہ موت حضرت عیسی بر صلیب ناممکن بود - زیرا کہ آل اشخاص کہ بر صلیب کشیدہ می شدند - تا سہ سہ روز و چہار چہار روز زنده می ماندند - و مسیح را بقول اناجیل محض چہار ساعت بر صلیب داشتہ بودند

چنانچه خود انجیل بیان میکند کہ مسیح بر صلیب ہرگز جان نداد است۔ زیراکہ در انجیل مرقوم است کہ "یکے از سپاہیان نیزہ بہ پہلوئے او فرو کرد۔ فی الفور خون و آب بیرون آمد" (یوحنا ۱۹) و ظاہر است کہ از جسم مردہ ہرگز خون زندہ جوش زدن ممکن نیست۔ بلکہ حضرت اقدس ازیں ہم برتر این نیز ثابت فرمود است کہ خود حضرت عیسیٰ پیشخبری بیان کردہ بود۔ "تا ایندم در اناجیل موجود است کہ من از صلیب زندہ فرد خواہم آمد۔ چنانچہ در انجیل متی باب ۱۲۔ آیت ۴۰ و ۴۱ میگوید۔ "طبقہ شریر زنا کار آیت را جستجو می نماید۔ و جز آیت یونس پیغمبر هیچ آیتے بہ و سے دادہ نخواہد شد۔ چہ وضعی کہ یونس سہ شبان روز در شکم ہاہی بود۔ فرزند انسان نیز سہ شبان روز در شکم زمین خواہد ماند" (متی ۱۲) و ایں امر بالاتفاق مسلم است کہ حضرت یونس زندہ در شکم ہاہی رفتہ است و زندہ برآمدہ است۔ پس ہمچنین حضرت عیسیٰ نیز زندہ در قبر رفت و زندہ بیرون آمد۔ لہذا حضرت عیسیٰ بر صلیب ہرگز نہ مردہ است۔ چوں بنیاد این دلائل مبنی بر اقوال اناجیل بود۔ و عیسائیہاں جوابے بمقابلہ ایں حربہ قویہ بہم رسانیدن نتوانستند۔ و نہ اکنون میتوانند رسانید۔ پس مسئلہ کفارہ و عقیدہ کشتہ شدن مسیح بر صلیب بحجت دیگران کہ ایں ہر دو دہائے مردم را بجانب مسیح کشان کشان می آورند۔ سراسر باطل گشتند۔ و یک پائے دیانت مسیحی بشکست۔

و پائے دیگر مسیحیت عقیدہ زندہ رفتن مسیح بالا ئے آسمان و بردست راست خداوند دو جہان نشستن بود۔ حضرت اقدس این پائے دیگرش را نیز ساق و کعبہ بدلائل انجیلی خورد و تر بشکست۔ زیراکہ از اناجیل دانہود۔ کہ حضرت عیسیٰ بعد از وقعہ

صلیب بر آسمان نرفته است - بلکه بسوئے ایران و افغانستان و ہندوستان کو چید
 چنانچہ نوشتہ است - کہ حضرت مسیح علیہ السلام گفتہ کہ من برائے فراہم آوردن گوسفندان
 گم شدہ بنی اسرائیل آمدہ ام - دریں بارہ الفاظ انجیل ایں است "من فرستادہ
 نشدہ ام - مگر بچہ گوسفندان گمشدہ خانہ اسرائیل" (متی ۹: ۱۳) "من جان
 خود را برائے گوسفندان می نہم - گوسفندان دیگر دارم کہ ازیں گلہ نیت - مرابایت
 کہ آنہا را نیز بیاورم" (یوحنا ۱۰: ۱۶)

و از تاریخ ثابت است - کہ بخت نصر شاہ بابل از دوازده قبیلہ بنی اسرائیل دہ
 قبائل را اسیر نمودہ ہمراہ خود ببابل بردہ بود - چنانچہ در کتاب دوہین تاریخ ایام
 (از عہد عتیق) نوشتہ است کہ "بقیۃ السیف را بہ اسیری ببابل آورد کہ ایشان بہ
 و پسرا نش الی زمان سلطنت سلاطین فارس بندہ بودند (کتاب دوہین تواریخ
 ایام ۳۳)

پس آمدن حضرت عیسیٰ علیہ السلام بموجب قول خود او بسوئے افغانستان کشمیر
 ضروری بود - تا آنہمہ گوسفندان گمشدہ را کلام خدا تعالیٰ برساند - اگر او بدیں صوب
 نمی آمد - از روی اقرار خودش بعثت او لغو و عبث می شد -

حضرت اقدس علیہ السلام علاوہ شہادت انجیلی از شہادت تاریخی و جغرافیائی
 ہم این دعویٰ را بی پایہ ثبوت رسانید - چنانچہ از تواریخ قدیمہ عیسائیہ اثبات نمود
 کہ حواریان عیسیٰ علیہ السلام در ہندوستان آمد و شد میداشتند - و نیز اینکه در ملک
 تربت کتابے موجود است کہ سراسر مشائخ تعلیم انجیل است - و در آن دعویٰ کردہ شدہ
 است کہ در روی حالات زندگی حضرت عیسیٰ علیہ السلام مرقوم است - پس ازین امر

ثابت می شود که حضرت عیسیٰ علیہ السلام یقیناً دریں ممالک آمده بود۔
 و همچنین حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام ثابت نمود۔ کہ از تواریخ ایس امریه ثبوت
 میرسد۔ و آثار قدیمه و نامہائے شہر ہائے افغانستان و کشمیر تصدیق ایس امری کنند کہ
 دریں ممالک یہودیوں را آوردہ آباد کردہ بودند۔ چنانچہ معنی لفظ کشمیر کہ در اصل کشیر
 است (چنان کہ از زبان اصلی باشندگان کشمیر ہویدا میشود) "مثل ملک شام" است
 زیرا کہ معنی "ک" مثل است۔ و لفظ "شیر" نام ملک شام است۔ و همچنین نام
 کابل و دیگر بسیارے از شہر ہائے افغانستان مشابہ نامہائے شہر ہائے شام است
 و ساخت کاسہ خانہ رویہائے افغنہ و کشامرہ نیز با کاسہ خانہ رویہائے بنی اسرائیل
 مانا است ۔

و از ہمہ برتر این کہ حضرت اقدس از تواریخ سرائع قبر عیسیٰ علیہ السلام بہم رسانیدہ
 در کشمیر در شہر سری نگر بجلہ خان یار نشان دادہ است۔ و از تواریخ قدیمہ کشمیر
 بوضوح می پیوندد کہ آل قبر پر پیغمبرے است کہ اورا شہزادہ بنی میگفتند۔ کہ او از طرف
 مغرب تقریباً نوزدہ صد سال است کہ درینجا آمدہ بود۔ و کہنہ سالان خطہ کشمیر آل
 قبر را قبر عیسیٰ میخوانند۔ الغرض حضرت اقدس بروایاتے کہ بذرائع شتی رسیدہ اثبات
 فرمود۔ کہ حضرت عیسیٰ فات یافتہ در کشمیر مدفون است چنانچہ حق تعالیٰ دریں بارہ فرمود است۔ و انہما
 الی ربوۃ ذات قرار و معین (مؤمنون۔ رکوع ۳) یعنی ما عیسیٰ و مادرش را بمقام پناہ
 دادیم کہ جائے فراز است۔ و در میدان نیست کہ در آل چشمہا جاری اند۔ و این تعریف
 بر ملک کشمیر سبب صادق می آید ۔

غرض حالات حضرت عیسیٰ از زندگی تا موت او ثابت نمودہ و تا قیرش نشان دادہ

بر خدائی او چنان حربہ تیز راند کہ عقیدہ الوہیتش تا دوام یک عقیدہ مُردہ گردید
بعد ازین در هیچ گاه سر بر نتواند برداشت

یک حربہ برائے حمله مذاہب باطلہ

چون مذہب کلیسیا چه بلحاظ فوقیت سیاسی و چه بلحاظ وسعت خود یا باعتبار مساعی
تبلیغ یا بنظر ترقیات علمیہ دریں جزو زمان بر سائر ادیان برتری میداشت - بناءً علیہ
خداستعالی حضرت اقدس را بجہت قلع و قمع آن حربہ ہائے خاص کہ خصوصیت بمقابلہ
ایں کیش میداشت - عطا فرمود - اما در مقابل دیگر حمله مذاہب باطلہ یک حربہ بس
تند و تیز عنایت داشتہ کہ از ضرب کاری آن ہیچ کدام مذہب غیر خود را بسلامت
برون نمی تواند - بلکہ بدال حربہ متبعین تمام ادیان صید اسلام گشتہ اند
و آن حربہ این است - کہ خداستعالی بذریعہ اکابر اسلاف ہر مذہب نسبت بہشت
یک مصلحی در آخر زمان بشارت داده بود - و بر بنائے آن بشارات پیروان حمله ادیان
نسبت مبعوث گشتن یک پیغمبرے یا اوتارے یا خوشورے یا ہر چه در اصطلاح زبان
شاں نام داشتہ باشد - انتظار می کشیدند - و ہنگام ہر گونه ترقی و بہبود خود را بوجہ او
وابستہ دانستہ بودند - و ایں پیشخبری ماہم در ہنود بود - و ہم در پیروان زردشت و
ہمچنین در سائر ادیان - چہ خورد و چہ کلان - دائر و سائر است - و در ان بشارت
زمانہ آن مصلح موعود ہم مسبین بود - یعنی از جہت معرفت و شناخت چندے از علامات
آن زمانہ بیان کردہ شدہ بود - حضرت حق سبحانہ و تعالی بر سیح موعود منکشف فرمود
کہ علامات بیان کردہ ایں ہمہ بشارات باہم گرانہ اند - و اگر در بعض بشارات بمقابلہ

بعض دیگر چند علامات زائده بیان کرده شده است. آن نیز به همان زمانه که بسوی
و کے بقیه علامات رهبری میکنند. اشارت می کند. پس موعود هر ملت تعلق بیک زمانه

دارد -

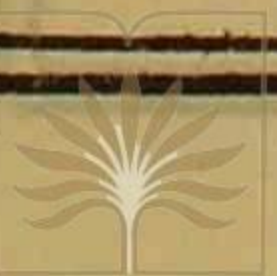
اکنون از یک جانب می بینیم. که بعد از هزار سال درین جزو زمان بود وقوع آمدن
آن پیش خبریه ظاهر می کند. که آن همه بشارات از جانب باری تعالی بود. و انسان
یا شیطان را در آن هیچ مدخلی نه بود. زیرا که آیه کریمه فلا یظهر علی غیبه احدًا
الا من ارضا من رسول (سوره جن ع) درین امر قول فیصل است که خدا تعالی
بر غیب خود احدی را سوائے رسوله که مقبول او تعالی باشد. اطلاع نمی بخشد
و از جانب دیگر این امر بالمره خلاف عقل می نماید. که در یک زمانه در هر قومی
و هر ملتی علیحدگی رسوله و او تارے و پیغمبرے و دشمنی و مبعوث گردیدن
و هر یک را همین خدمت مفوض شود که قوم خود را بر اقوام دیگر غالب نماید. گویا فرستادگان
خدا تعالی بر خلاف یکدیگر خدمت خود را که خدمت یکدیگر مخالف دیگرے باشد
سراخام دهند. این هم ممکن نیست. که هر قوم بر اقوام دیگر در یک وقت خاص
غلبه حاصل نماید :

پس چون از یک جانب بذریعہ ظهور و وقوع آن بشارات ثابت شد. که آن همه
از طرف خداست. و از جانب دیگر تعلق داشتن آنها به اشخاص مختلف باعث فساد
عالم بلکه بر خلاف عقل است. پس این هر دو امر شاہد عادل این مدعاست که
فی الحقیقت درین همه پیش خبریه نسبت یک شخص واحد بشارات داده شده است
و مشیت ایزدی برین رفته بود. که اولاً جمیع اقوام عالم انتظار یک وجود

پیدا کرده شود۔ و باز بروقت رسیدن آن وجود بر زبان او شهادت صدق مذہب اسلام جاری ساختہ جملہ پیروان ادیان مختلفہ را درین اسلام داخل کند۔ و اسلام را بر سایر ادیان غلبہ دهد۔ پس مسیح مہدی نبود۔ مگر مسیحؑ۔ و مسیح کرشن نبود۔ مگر مسیح و مہدی۔ و برائے کیش زردشت مسیح مسیود رہی نبود۔ مگر ہماں کرشن و مہدی و مسیح۔ و ہم بریں نمط از موعودان بلل و نخل شتی وجود یک شخص خاص مراد بود و غرض از پیش خبری بہ نامہائے مختلفہ آن بود۔ کہ ہر گروہ مردم خبرش از پیغمبر پیشوا خود شنیدہ و نام وے از قبیل زبان خود شاں یافتہ اورا از میان خود شاں دانند۔ و غیر خود نہ پندارند۔ حتی کہ آن وقت رسد۔ کہ آن موعود مبعوث گردد۔ و در زمانہ او جمیع علامات را وقوع پذیر دیدہ مردم را بموجب نوشتہائے کتب خود از ایمان آوردن بوی مسیح چارہ نیاشد۔ و بر بنائے شہادت وے دین اسلام را قبول نمایند۔ مثال این عمل پر حکمت ہو ہو چنان است۔ کہ شخصے بعض اقوام را بر سر پر خاش دیدہ خواہد۔ کہ ایشان بذریعہ ثالث فیصلہ نزاع خود ہا کنند۔ پس ہر گاہ آن ہمہ اقوام برائے خود ثالث انتخاب نمایند۔ آنگاہ معلوم شود کہ نامہائے جداگانہ کہ مردم آن اقوام برائے ثالث ثانی خود فہمیدہ بودند۔ آن ہمگی نامہائی الحقیقت نامہائے شخصے واحد است۔ و بر فیصلہ وے صلح ہمہ قرار گیرد۔

الحاصل حضرت مسیح موعود بعد ثابت نمودن این مدعا کہ در مذاہب مختلفہ شمار تکیہ نسبت موعود آخر الزمان بیان شدہ ہمہ دریں جزو زمان صورت وقوع پذیرفت است۔ و نیز بعد اثبات این امر کہ در یک وقت مبعوث گشتن موعودان متعدد کہ خدمت ہر یک اشاعت صدق مذہب خود و غالب نمودن ملت خود بر ملل دیگر

باشد۔ از چیز امکان بیرون است۔ این مقصد استی را بہ اولہ و براہین بیانیہ ثبوت سنانید
 است۔ کہ در نفس الامر ہمہ مذاہب یک موعود را بنا ہمائے مختلف یا ذکرہ اند۔ و آن
 موعود ذات اقدس حضرت ایشان است علیہ السلام۔ و ہر گاہ مسیح پیغمبرے با مسیح و مسیح
 خاص تعلق ندارد۔ بلکہ تعلق بہ آل قوم دارد۔ کہ حسبہ بتدہم ہی او قبول کند۔ بنا علیہ
 مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام نسبت مسیح کدام قومے دلتے بیگانہ و غیر نیست۔
 بلکہ او از خود ایشان است۔ و جملہ ترقیات ایشان بذات او وابستہ است و ایمان
 آوردن بے و قبول کردن او بغیر این امر صورت نہ بندد۔ کہ ایشان در دین اسلام
 داخل شوند۔ کہ مستلزم وقوع و ظہور پیشخبری لیظہرہ علی الدین کلمہ است کہ غایت
 بعثت مسیح موعود است ۔

الغرض این حربہ آل حربہ الیست۔ کہ مسیح مذہب مقابلہ آل نتواند ایستاد۔
 زیرا کہ در ہر مذہب بشارتے مشعر بہ مصلح آخر زمان موجود است۔ و ہر چہ از علامات
 نشان دادہ اند۔ آل ہمہ بے کم و کاست درین زمانہ واقع شدہ است۔ و مستحق است
 کہ دریں دور حاضرہ بغیر حضرت اقدس بر سطح زمین در ہمہ عالم در مسیح مذہب دلت
 مسیح صاحب دعوتے موجود نیست۔ پس پیروان مسیح مذہب و دلت را چارہ نیست
 کہ یا بہ تکذیب و تہذیب مذہب خود و تکذیب کتب مذہبیہ خود نمایند۔ یا مجبوراً
 گردن ارادت خم کنند۔ و تسلیم نمایند۔ کہ در کتب ایشان ہم ذکر موعود اسلام درج
 است۔ تا بروے ایمان آرند۔ غیر ازین دو صورت مسیح صورتے دیگر برائے پیروان
 مذاہب دنیا ممکن نیست۔ و دریں ہر دو صورت اسلام را غلبہ حاصل است۔ زیرا کہ
 اگر پیروان آل دیگر مذاہب کیشہائے خود را باطل دانستہ از آل دست بردارند

دریں صورت ہم اسلام غالب ثابت شود۔ و اگر برائے تصدیق کتب مذہبیه خود ما مصلح
 این زمانه را قبول نمایند باز هم غلبه اسلام است۔ این جمله است که هر قدر که اثرش بر
 پیروان دیگر مذاهب خواهد بود۔ همان قدر ایشان از قبول کردن اسلام گزیرے نباشد
 و بالآخر انجمنین باشد که هر سو که بنگرند۔ بجز اسلام دیگر هیچ کدام کیشے بنظر
 نخواهد آمد۔ حضرت مسیح موعود بر سنت انبیائے کرام یک تخمے کاشت است۔ که
 درختش بروقت خود پاکر فته بار خواهد آورد۔ و مردم عالم گردیده شیرینی میوه هایش
 و معرفت خنکی سایه اش بوده کشاں کشاں بسوئے او گرد آیند۔ و زیر او جاگیرند
 البته مذہب قوم سکھاں احتمال میداشت۔ که از ضرب این حربہ قدرے یکسو بود
 سلامت ماند۔ زیرا که بابا ناناک صاحب (بانی این فرقه) بعد از رسول اکرم
 صلی اللہ علیہ وسلم بوده است۔ (اگرچه نزد این قوم نیز خبرے نسبت مصلح آخر الزمان
 دائر و ساثر است۔ بلکه در آن تبصیرک ظاهر کرده شده است۔ که آن مصلح در پرگنه بٹالہ
 ضلع گورداسپور ظاهر گردد۔ و بٹالہ پرگنه ایست که در حدود آل قصبہ قادیان واقع است
 و این بشارت لفظاً و قوع پذیر شده است۔ اما چون مستبعد نبود که از جانب ایشان
 این اعتراض کرده آید۔ که چون رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خاتم النبیین است۔ پس بعد
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بنیاد این مذہب چگونه افتاد پس بجهت اصلاح این مذہب
 بغرض اینکه قوم سکھ در حیطه اسلام داخل شود۔ حضرت ہادی علی الاطلاق عمت نعاوہ
 حضرت اقدس را یک حربہ قویہ عنایت فرمود۔ و آن این است کہ در رویاء بر حضرت
 اقدس آشکارا ساخت کہ بابا ناناک (رحمت خدا بر جاننش باد) هرگز دینے و آئینے
 نو اختراع نہ نموده است۔ بلکه اصل سخن این است کہ او یک مسلمانے بوده است۔ کہ

بر اسلام اعتقادے را نسخ میداشت :

اے شاہ عالیجاہ ! جناب والا را این امر شگفت خواهد نمود۔ لیکن این سخن تعجب انگیز
 آنچنان بدلائل قاطعہ بہ ثبوت پیوستہ است۔ کہ دل ہزار ہا پیروان مذہب سکھ صدق
 این مدعا را تسلیم نموده اند۔ و کسانیکہ از ایشان قبل ازین خود را یک جزو قوم ہنود میدانستند
 برائے جدا کردن قوم خود از ہندوان جد و جہد بلیغ آغاز کردند۔ و پیش ازین دعویٰ
 حضرت مسیح موعود در معابد سکھاں اصنام ہندوان نہادہ بودند۔ لیکن بعد ثبوت
 این مدعا اگرچہ قوم شاں دین اسلام را قاطبہ قبول نموده اند۔ لیکن در میان ایشان
 یک تغیر عظیم و انقلابی فحیم واقع شدہ است کہ از معابد خود اصنام ہنود را یک
 یک کردہ بیرون انداختن شروع کردند۔ و از ہند بودن خود بالصرحت ابا کردہ اند۔
 و چون حضرت مسیح موعود بعد ازین رویا این امر تحقیق و تنقیح فرمودند۔ ظاہر شد کہ
 ”گرنختہ صاحب“ کہ محتوی بر مواظظ و نصائح بابائناک است۔ در میان آل نسبت
 نماز ہائے پنجگانہ و صیام و زکوٰۃ و حج تاکید اکید و بر آثار کان ارکان خمسہ تہدید شدید
 مندرج است۔ و از دیگر کتب سکھاں نیز واضح میشود۔ کہ بابائناک با اکثر اولیاء اللہ
 زمانہ خود صحبت دراز داشت است۔ و بر مقابر شاں اعتکاف و رزیدہ۔ و بہ اقتدا
 شاں نماز ہا گذاردہ۔ بلکہ یک بار برائے حج بیت اللہ نیز سفر اختیار کردہ است۔ و زیارت
 اماکن متبرکہ بغداد و غیرہ نیز مشرف شدہ است۔ و در اثنائے این تحقیقات یک امر
 عجیب منکشف گردید۔ کہ یک جبتہ بلبوس خاص بابائناک در قصبہ موسومہ ”دیرہ بابائناک“
 تا حال موجود و محفوظ است۔ و قوم سکھ آنرا خیلہ مقدس و متبرک دانستہ آنرا ”چولہ صاحب“
 می گویند۔ و بر آں جبتہ آیات و سورہ ہائے فرقان حمید مثل سورہ اخلاص و آیتہ الکرسی

و آیه ان الدین عند الله الاسلام و کلمه شهادت با خط جلی سوزن کاری کرده است
و قوم سکھان بوجه نادانیت خود بکلام عربی آن حروف و نقوش آیات قرآنی را
رموز و کنایات آسمانی میدانستند - و هرگز از آن آگاه نگشتند - که آن جبه از جانب
بابانانک اعلان قبول اسلام اوست - حضرت اقدس به این دلائل پر زور که از
کتب سکھان مستنبط شده یا بر تیرکات محفوظ ایشان بنیاد آن قائم است - بجوش
تمام درین قوم شائع گردن آغاز کرد - و ایشان را توجه داد که حضرت با و صاحب
علیه الرحمۃ مسلمان بود -

و این حریه کاری و تغییر دادن عقاید سکھان خیلے کامیاب ثابت شد - و امید است
که چندان که این قوم را بر اصل حقیقت آگاهی حاصل شود - و نظر ایشان خود بخود ثابت
گردد که ایشان برادران مہجور اہل اسلام هستند - و مذہب اینال بغیر از اسلام نبود
است - و یقیناً آن تنازعات سیاسیہ چند سالہ کہ باعث آن اہل ہنود بودہ اند - نہ اہل
اسلام (چنانچہ از کتب تاریخ ثابت است) بہ جہت این قوم مانع از برائے قبول مذہب
اسلام و دین الحق نشود - بلکہ شجاعت و جلالت مشورہ خود را بکار برده تمام عوائل
و موانع را از پیش خود برداشته نعرہ (ست سری اکال) زنان در صف اسلام
بہ ایستند - و بر مصلحے کہ در پرگنہ بٹالہ طور یافتہ است - ایمان آورده و در جماعت مٹمان
شمولیت ورزیده در رد کفر و شرک و بدعت مشغول گردند .

حرۃ سوم کہ حضرت اقدس بذریعہ آن اسلام را بر ادیان دیگر غالب گردانیدہ
است و با موجود بودن او هیچ مذہبے نمی تواند کہ روئے مقاومت بسوئے اسلام آرد و یا بر دین
حق حمله کند - این است کہ حضرت اقدس علیہ السلام نقطہ نظر جہانے را تبدیل ساختہ

است۔ قبل از بعثت مسیح موعود و وضع بحث جملہ مذاہب بریں طریق بود کہ ہر یکے از
اہل مذاہب پیروان مذاہب دیگر را بر باطل قرار می داد۔ *إلا ما شاء اللہ*۔ یہود حضرت
عیسیٰ علیہ السلام را و عیسائیان جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم را و زردشتیان
انبیائے ہر سہ ملت را و پیروان این ہر سہ مذاہب انبیائے زردشتیان را و این ہر
چہار مذہب دیگر بزرگان مذاہب عالم و پیروان آل مذاہب بزرگان این چہار
مذہب را و نیز با ہم بزرگان ہمدگر را کاذب قرار میدادند ۔

این جنگ صورتے عجیب میداشت۔ کہ در اں ہر قوم با قوم دیگر در ستیز و آویز
بود۔ و یک انسان عقلمند را در جملہ مذاہب بعض آچنان صداقتہا بنظر می آمد کہ بذریعہ
آہنا بر حق بودن آل مذہب ثابت می شد۔ پس خیلے تجر می ماند۔ زیرا کہ در ہر مذہب
خیلے صداقتہا موجود است۔ و با اینہمہ ارباب جمیع مذاہب یکدگر را کاذب قرار میدادند
آخر باعث این جنگ و جدل چیست ؟

نتیجہ این جنگ بغیر از این حاصل نمی شد۔ کہ تعصب می افزود۔ و اختلاف روز
بر روز در ترقی بود۔ از یک جانب ہنود قصص بزرگان خود خواندہ در سوانح ایشان
کمال مکارم اخلاق می دیدند۔ و از جانب دیگر از پیروان مذاہب دیگر نسبت آل
بزرگان خود می شنیدند کہ ایشان کاذب مزور بودند از این جہت ہندواں را بر عقل
پیروان دیگر مذاہب حیرت دست می داد۔ و بالآخر در خیال شاں می رسید کہ تعصب
چشم این مردم را کور ساختہ است۔ و ہمیں نمط پیروان مذاہب مختلفہ در حق اکابر خود
سخنان مخالف شنیدہ در غیظ و غضب فتنہ پیچ و تاب میخورند۔ الغرض آچناناں گرہ در
خیالات مردم افتادہ بود۔ کہ بہ ناخن بہت کسے و امنی شد۔ و ہر کس کہ دل خود را

از تعصب خالی کرده می اندیشید غرق بحیرت می شد که رب العالمین چرا از بندگان
خود یک قوم را انتخاب نمود. و باقی جمله را برائے چه مهمل بگذاشت. اما احدی را آنقدر
جرات و جسارت نبود که این سوال را پیش کند. زیرا که این سوال مذهب او را از بیخ
و بن برکنده استیصال می نمود.

اما فرقه سناتن دهرم (از قوم هندو) این عقده را به این طور حل کرده بود که جمیع
مذاهب عالم منجانب الله و موافق مشیت اوست. گویا راه های مختلفه اند که بسوئے
یک قصر قشنگ می روند. و از میان ایشان مذهب هندو از همه افضل است لیکن
این عقده کشائی شان هیچ بکار بنی آدم نمی آمد. و نیز نائق آل هم نبود که بکار کسی آید
زیرا که دو اعتراض قوی بر آن وارد می شد. که آل هر دو را جوابی نبود. اولاً اینکه اگر
همه مذاهب در حالت موجوده خود از جانب خدا هستند. پس در میان ایشان اختلاف
اصولی چراست؟ چه اگر چه درین امر شک نیست. که اختلاف در تفصیل و فروعات
صورت امکان دارد. لیکن اختلاف در اصول ممکن نیست. میتواند بود که بجانب یک شهر راه های
متعدده باشند. گو درین صورت آن راه نامیده نسبت راه دیگر قدی خم و پیچیده هم زیاده باشد مگر آخر کار
آل همه تا بهر حله مقصود می کشند. اما این هرگز ممکن نیست که جمله راه های متعدده که از
جانب مشرق بسوئے شهر می روند. بعضی از آنها از جانب مغرب بسوئے آل شهر
روند. و بعضی از جانب شمال و بعضی از جانب جنوب در صد اتمتای دائمی هرگز اختلاف
پیدا بودن ممکن نیست. سلمنا که حضرت حق جل و علا یک قوم را ارشاد فرمود است که
بدین طریق عبادت باید کرد. و قوم دیگر را بنوع دیگر عبادت کردن فرمود است.
لیکن این امر را عقل سلیم هرگز قبول نمیکند. که خدا یک قوم را الهام کند که من خدا دارم

ویگانہ و بے ہمتا ہستم۔ و قوم دیگر را بگوید۔ کہ من واحد و یگانہ نیستم۔ بلکہ خالق خیر و دیگر
 است و خالق شر و دیگر ہمچنین قوم سویم را تعلیم دهد کہ پدر و پسر و روح القدس
 سه خداست۔ و چہارمین را آموزد کہ در اصنام لا تعد و لا تخصی قدرت خدائی
 موجود است۔ و قوم پنجمین را بیان نماید کہ برائے ہر چیزے رب النوع است
 جداگانہ۔

یا اینکه یکے را تعلیم دهد کہ ذات من بکلی منزہ است۔ و از حلول و تجسم مبرا۔
 و دوشمین را بگوید۔ کہ میتوان شد کہ من در شکل انسانی حلول کردہ تجسم شوم۔ و سومین
 را بگوید۔ کہ من در پیکر جانوران ذلیل ترین حتی الخنزیر ہم حلول می کنم۔
 و ہمہمین نسق یہ را بگوید۔ کہ بعث بعد الموت برحق است۔ و دیگرے را
 بگوید کہ بعث بعد الموت چیزے نیست۔ و ہمچنین یکے را بگوید کہ مردگان باز پس
 بدنیانی آیند۔ و دیگرے را بگوید کہ تناسخ حق است۔ یعنی انسان بعد از مردن
 از قالبے بہ قالبے رفتہ بدنیاد پس می آید۔ *

الغرض این امر امکان دارد۔ کہ خدا تعالیٰ حالات اقوام مختلفہ را در نظر داشتہ
 احکام مختلفہ صادر نماید۔ لیکن این ہرگز ممکن نیست۔ کہ واقعات و صداقتہا را
 بہ اقوام مختلفہ مخالف یکدگر بیان کند۔ اما چون در مذاہب مختلفہ موجود اختلاف صرف
 در احکام نیست۔ بلکہ در واقعات و صداقتہائے دائمی نیز اختلاف است۔
 لهذا نسبت این مذاہب مختلفہ نمیتوان گفت۔ کہ این ہمہ راہ ہائے اند بسو خدا تعالیٰ
 اعتراض دوم بر عقیدہ ہنود بدین طور وارد می شد۔ کہ این مردم از یک جانب

ہے مجوس ہے نصاریٰ ہے ہنود ہے چینیاں ہے اہل اسلام ہے نصاریٰ
 ہے ہنود ہے اہل اسلام ہے بعض قبائل یہود ہے اہل اسلام ہے ہنود۔

مذهب خود را از دیگر مذاهب افضل قرار میدهند. و از جانب دیگر قدامت مذهب خود را بیان می کنند. پس عقل سلیم باور نمی کند. که خدا تعالی اول دین افضل را نازل فرموده بعد از آن مذاهب ادنی را نازل کند. هرگاه انسان در ابتدای حالت خود استعداد قبول مذهب اعلی و اکمل می داشت. پس با وجود ترقی کردن او در علوم و فنون خدا تعالی را به نازل نمودن دین ادنی بروی کد ام حاجت پیش آمد. لاریب همان دین از پس دیگر ادیان شرف نزول تواند یافت. که از همه افضل و اکمل و اعلی باشد. یا کم از کم مثل دین سابق باشد.

الحاصل این دو اعتراض آنقدر سنگین بود که جواب آنها از پیش کنندگان این عقیده بهم رسانیدن امکان نداشت. و این ایراد همچنان بر جای خود قائم بود که آفریدگار عالم از ابتدای آفرینش بجهت هدایت بنی آدم کدام تدبیر را اختیار کرده است. نصاری بزعم خود این سوال را بریں طور حل میکردند. که خدا تعالی بذریعہ عیسی مسیح ابن مریم همه بنی نوع انسان را بجانب هدایت دعوت داده است. بناءً علیه برحق تعالی اعتراض جانب داری یک قوم خاص عاید نمی شود. ولیکن این جواب نیز نادرست است. زیرا که بدین جواب نیز این سوال حل نمیکرد که قبل از مسیح برآی هدایت اهل دنیا چه تدبیر پیش گرفته بود. از تورات مستفاد می شود که تعلیم تورات برائے قوم دیگر نبود. و بعد از مسیح بقول نصاری اگر چه برائے جمیع مردم باب تعلیم الهی مفتوح شد. مگر قبل از مسیح برائے هدایت مردمانیکه لاتعداد و لاخصی از دنیا گذشته اند. کدام سامان مهیا ساخته بود.

الغرض این سوال بغیر جواب تسلی بخش همچنان لاینحل باقی مانده بود. و این خلجان

دل مردم را از اندرون کاداک ساخته بود. که ناگاه حضرت مسیح موعود علیه السلام
 از قرآن کریم استدلال فرموده آن نقطه نگاہ مردم را که تا زمان بعثتش در اذهان مردم
 مرکب بود تبدیل فرمود. و گفت که تعلیم قرآن مجید دریں خصوص این است که دان
 من امّۃ الا خلا فیہا نذیر (فاطر ع ۳۴) یعنی پیچ قومی در دنیا نبود که رسول ما
 در آن نگذشته باشد. پس ازیں آیت ثابت است. که در ہر قوم و ہر ملک انبیاء مبعوث
 گشتہ اند. لہذا ما از روی تعلیم قرآن حمید نمی گوئیم. کہ ہندوستان از انبیاء خالی بود
 یا چین از بعثت مسلمان ہتی بود. یا در روس نبی نیامده است. یا پیغمبرے در ایران
 و افغانستان نہ برخاستہ است. یا در افریقہ رسولے برپا شدہ است. یا بر اعظم
 یورپ از وجود انبیاء نا آشنا ماند است. یا امریکا از بعثت رسولان محروم بود است.
 همچنین ہا وقتیکہ حالات بزرگان گذشتہ ہر مل و کل راجی شنویم از فضائل و
 کمالات شان انکار نمی کنیم. ونہ بر تکذیب شاں جرأت میداریم. زیرا کہ محض صادق
 بہما تعلیم داده است کہ در جمیع عالم انبیاء گذشتہ اند. و یافتہ شدن انبیاء و کتب و شرائع
 در دیگر اقوام ہرگز خلاف مذہب مانیت. ونہ در راہ دین ماسدے ہست. بلکہ
 دریں امر تصدیق دین اسلام است. آرے ما این عقیدہ میداریم. کہ خدا تعالیٰ نظر
 بحالت ہر زمانہ در اقوام مختلفہ انبیاء را فرستادہ است. و بعد از اں چون بمرور دہور
 از تجارب سنین و شہور و ترقیات علوم و فنون اذهان بنی نوع انسان قابل قبول شریعت
 تامہ گردید. پس خدا تعالیٰ بواسطہ حضرت محمد مصطفیٰ (بابی انت وامی یا رسول اللہ)
 صلی اللہ علیہ وسلم برائے سائر اقوام عالم شریعت کاملہ قرآن کریم را فرستاد. پس
 پیچ قومی از ہدایت ربانی محروم نبودہ است. اما حالاً محض اسلام را ہدایت است

و پس - چرا که این دین دین باز پسین و مکمل است - پس چون دین کامل آمد - ادیان سابقه
را منسوخ کرده شد - و علامت منسوخ گشتن آن ادیان این است که خدا تعالی اکنون ^{طاعت} خدا
آن ادیان فرود گذاشته است - زیرا که در آنها همیشه دست برد و تصرف انسانی جاری
است - و حالا قاطبته از صداقت خیلے دور افتاده اند - و صورت اصلی آنها منسوخ شده است
اگر چه به اعتبار صورت آغاز خود آن همه راست بوده اند - اما بطریق صورت موجوده و
حالت حاضره خود باطل اند :

حضرت اقدس انارشد برهان این نقطه حقیقت را که فرایش نظر عالم داشته آشنایان
است - که هیچ عاقل را از این انحراف و زریدن ممکن نیست - زیرا که اگر کسی این اصل
را تسلیم نکند - پس ناگزیر مبتلا گردد - به این عقیده سخیفه که خدا تعالی بعضی بندگان
را هدایت فرموده است - و بعضی را بغیر عطا کردن مهیا ساختن سامان هدایت مهمل
گذاشت است - نفوذ باشد من ذلک - و عقل سلیم و ذهن مستقیم هرگز این امر را
تسلیم نمی تواند کرد :

و اگر پیروان دیگر مذاهیب این اصل را تسلیم نمایند - ناچار قائل گردند که دین اسلام
راست است - و بغیر اتباع او چاره نیست - زیرا که اسلام از جمله مذاهیب مذاهب
آخری است - و به این وجه نیز که اسلام این اصل صحیح و راست را در نظر عالمیان
جلوه داده است - این حربه قویه آشنایان نیز است که فرقه نو تعلیم یافته و کسانی که
وسیع انجیالند - خواه به مذہبے تعلق داشته باشند یا نه بغیر تاثیر پذیرفتن از این عقیده
محفوظ نتوانند ماند - چرا که اگر این اصل را از دست گذاشته آید - لامحاله انکار خدا
لازم آید - و همچنین این مردم نمی توانند کرد - و اگر این اصل را قبول کرده آید -

پس ناگزیر اسلام را نیز قبول کردن واجب میشد و بر ایشان غیر از این هیچ چاره
 نیست. پس مطمح نگاه بنی آدم را که پیش ازین بنیادیت باریک و نهایت تاریک بود
 حضرت مسیح موعود^۱ تغییر داده به جهت غلبه اسلام یک سامان یقینی که هر کس برای ^{الحدین}
 مشاهده نماید بهم رسانیده است.

حریه چهارم که حضرت اقدس برائے غالب نمودن اسلام بعمل آورده و پذیریه^۲ آن
 تمام مباحث خلاف اسلام را تبدیل ساخته و هوش و حواس پیروان جمله مذاهبن^۳ باطله
 را پراکنده ساخته این است. که حضرت اقدس تحت هدایت مائے نادی بر حق علم کلام
 که در دهر رائج بود. تغییر عظیم داده آچنان اصول و ضوابط مقرر فرمود است که
 که هرگز خصم انکار آن نتواند کرد و نه مطابق آن در مقابله اسلام پائے تواند افشرد.
 و اگر این اصول را رد کند. دست از حیات خود می شوید. و اگر قبول میکند. باز هم
 جان خود را می سپارد. الغرض نه صورت قرار دارد. و نه راه فرار و نه در مقابله آن
 هیچ سامان حفاظتش بنظری آید.

قبل از بحث حضرت اقدس طرق تنقید و مباحثه این بود که هر فریق بر مخالف خود
 هر چه دلش میخواست. اعتراض و ایراد وارد میکرد. و به نسبت خود هر چه میخواست
 میگفت. و این ظاهر است. که چون میدان مناظره وسعت گرفته غیر محدود شود.
 نتیجه آن هیچ بر نمی آید. هر گاه چند سواران اسپان خود را بدوانند. پس ظاهر است که
 آنانکه بموجب قواعد اسپ دوانی اسپان را جولان می دهند. از میان ایشان خیل
 به آسانی معلوم میتوان کرد. که فلاں کس سبقت برداست. و اگر از میان ایشان یکی
 بجانب غرب و دیگری بجانب شرق اسپ خود را بتازد. و همچنین هر کس بغیر طرف

معین اسپ را بدواند - لابد شخص کردن این امر دشوار گردد - که کدام شهنشوار بازی
برده است - درین صورت بر اسپ دواتی آن شاه سواران را عیج قائم کردن
مشکل میگردد -

هم برین نسق در تحقیق مذاهب تا وقتیکه حدی معین نشود - هرگز کسی را خود را
قائم نتواند کرد -

پیش ازین این رسم جاری بود - که هر کسی را که هر امری مستحسن بنظری آمد
خواه در کتابی خوانده باشد یا نه - بجانب مذہب خود منسوب میکرد - که بینید که
تعلیم مذہب با چه قدر برتر و نیکوست - گویا به این طریق درباره اصل مذہب بحث کرده
نمی شد - بلکه بر بتلئے خیالات ذاتیه بحث کنندگان فریقین گفتگو می بود - و چنین مباحثات
نتیجه بهمین میداد - که طالبان حق را هیچ موقعه فیصله حاصل نمی شد -

حضرت اقدس این طریق مباحثه را بوضاحت تمام غلط ثابت کرد - و فرمود - که اگر
کتابی از جانب خدا برائے هدایت بندگان آمده است - بجهت هر مقصدی که ما
نسبت تسلیم کردن آن مردم را تکلیف می دهیم - لابد باید که در آن کتاب موجود باشد -
و لازم است که دلائل آن مقصد را که میخواهد که مردم قبول نمایند - در خود داشته باشد
زیرا که اگر کتاب خدا در خود دعوی دارد - و نه دلیل - بلکه از هر دو خالی است -
یا ازین هر دو یکی را ندارد - به مردم چه فائده می رساند - و اگر دعوی هم ما از خود
پیش کنیم - و دلیل آن نیز از ذهن خود پیدا کنیم - پس از آن کتاب خدا ما را چه نفع
می رسد - و مذہب ما چگونه استحقاق دارد - که ما آنرا مذہب الهی بگوئیم - پس درین
صورت آن دین را ما برائے خود وضع کرده ایم - و هیچ منت خدا نسبت دین بر ما

نباشد۔ بلکہ احسانِ مابعد خداست۔ کہ مابراٹے دین وے دعویٰ ہارا تجویز کردہ ایم
وہا از براٹے ہر دعویٰ دلیل از جانب خود وضع ساختہ ایم۔ لہذا دارائے ہر مذہب
لازم است۔ کہ در اثنائے تحقیقات مذہبہ ایں امر را ملحوظ دارد کہ ہر دعویٰ کہ از
طرف مذہب خود پیش کند۔ آں ہم از کتاب آسمانی او باشد۔ و ہر دلیلے کہ بر آورد۔
او ہم از ہماں کتاب ماخوذ باشد۔

ایں اصل کہ اس الاصول است۔ آنقدر قوت و شوکت در خود دارد کہ بجز
پیروان قرآن مردم ادیان دیگر را ہرگز یسج دعویٰ مذہب خود از کتب خود بیائے ثبوت
رسانیدن ممکن نیست۔ وانکار ایں اصل نیز از ایشان صورت امکان ندارد۔ نہ ہر کہ
اگر گویند کہ ما یحسین نتوانیم کرد۔ پس معنی آں لابد ایں باشد۔ کہ مذہبِ شاں آں
مذہب نیست۔ کہ در کتاب سماوی ایشان بیان شدہ۔ چرا کہ اگر آں مذہب ہماں است
پس سبب چیست۔ کہ از کتاب سماوی خود آں دعویٰ را بر نمی آرند۔ و اگر دعویٰ از
کتاب بر می آرند۔ پس چرا کتابِ شاں بر دعویٰ خود دلیل پیش نمی کند۔ ہر گاہ خالق
الارض و السموات دل و دماغ انسانی را چنان آفریدہ است۔ کہ او بغیر حجتِ مسیح
را تسلیم نمی کند۔ پس خدا تعالیٰ چرا در وقت بیان امور ایمانیہ و لائل پیش نمیکند
کہ بعد آں انسان آہنہ امور را تسلیم نماید۔

الحاصل پیروان مذہب باطلہ نہ ایں اصل را رد می توانستند کرد۔ زیرا کہ
معنی رد غیر ازین نیست۔ کہ مذہبِ شاں ناقص و ردی است۔ و نہ او را قبول
می توانستند کرد۔ چرا کہ اے شاہ و الاجاہ! جناب والا ایں سخن را شنیدہ تعجب خواهند
فرمود۔ کہ چون از روئے ایں اصل امتحان دیگر مذہب کردہ شد۔ مثل روز روشن

ثابت شد که تقریباً از هر یک صد دعاوی آنها خود آنچنان بود که در کتب الهامیه ایشان یافته نمی شد و آنقدر دعاوی که از کتب ایشان بر می آمد از آن میان تقریباً همه بی دلیل و برهان بود گویا خداوند تعالی تعلیم امری داده و او را به انسان حواله کرد تا او بکالت خود با ثبات آن دعوی اعانت کتاب خدا نماید.

پس حضرت اقدس ثابت کرده است که پیروان مذاهب باطله از دل خود چند سخنان وضع کرده یا ازین و از آن سرقه نموده بسوی کتاب خود منسوب می کنند و بجهت فوقیت مذہب خود طرح مباحثات و مناظرات می اندازند و اوقات مردم را ضائع می کنند چرا که اگر ایشان سخنان خود را ثابت هم نمایند غیر ازین هیچ نتیجه نه بر آید که خیالاتشان متعلق آن مسئله صحیح است مگر این نتیجه برآدن ممکن نیست که مذہبشان بر راستی است چرا که آن امر در کتاب مذہبی ایشان یافته نمی شود.

حضرت اقدس اولاً این امر عظیم را مضبوط نموده بعد از آن بپایه ثبوت رسانید که قرآن کریم همه اصول اسلام را خود پیش میکند و برائے اثبات آن دلائل قاطعه و برهین ساطعه نیز از پیش خود میدهد چنانچه حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام صد مسائل متعلق این خصوص از قرآن کریم ظاہر نمود که دعاوی نیز از قرآن مجید بود و بر آن دعاوی دلائل هم اند فرقان حمید بود و سخن خود را چنان بکمرسی ثبوت نشان داد که دشمنان اسلام در میدان مناظره سیر انداختند و پیش این حربہ قویہ چنان سراسیمه گشته اند که تا این زمان ایشان را حیلہ بهم نه رسیده است و انشاء اللہ تا روز قیامت بهم نه رسد که خود را و مذہب خود و کتاب بائیں خود را ازین حمله اسلام بسلامت دارند.

الحاصل این علم کلام که حضرت اقدس وضع فرموده است و بنائے مباحثات

و مناظرات بر آن نهاده آنچنان متین و مضبوط است - که مذاہب باطله را انکار آن متعذراست
و به اقرار آن باطل را تائید نمودن متعسر - و هر قدر که مسلمانان این حربہ را در مباحثات
مذہبیه استعمال کنند - همان قدر ادیان باطلہ پیش آن آرا بر قرآنیکو دانند - و پیروان آن مذاہب را
ضعف ادیان خود آشکارا گردد - و بنی آدم نظارہ لیظہرہ علی الدین کلہ بچشم
خوش مشاهده نمایند :

حربہ پنجم کہ حضرت اقدس بر اعدا اسلام بزور تمام رانده - و به آن اعلام مذاہب
باطلہ سرنگون افتاده و اسلام را بذر یغیہ پنچان شوکت و نصرت و غلبہ حاصل آندہ - کہ
احدے را گنجایش انکار نماندہ این است - کہ آنحضرت بہ تخی تمام و قوت مالا کلام
پیش روئے اعدائے اسلام این امر را پیش فرمود است - کہ غرض اعلیٰ و غایت استی
از سجا آوردن اعمال و احکام مذاہب با خالق خود تعلق حاصل کردن است - و ہماں
مذہب صادق و دریں زمانہ پسندیدہ حضرت باری عز اسمہ تواند بود - کہ پیروان خود را
با خدائے عز و جل پیوندے کرامت فرماید - و آثار آن تعلق و پیوند را ظاہر و ہویدا
نماید - زیرا کہ می بینیم - کہ در کائنات عالم یکا کو چاک ترین چیزے را ہم یکا اثر
خاص حاصل است - اگر کسی انگشت خود را بر آخگر ہند - یا اگر احدے در قرب آتش
بنشیند - البتہ انگشت او مثل انگشت می سوزد - و جسم او حرارت آتش را محسوس میکند
آب را کہ می نوشیم - معاً حرارت اندردنی را فرو می نشاند - علاوہ بر آن آثار بشاشت
و طراوت بر چہرہ انسان آشکارا می کند - و اگر غذائے مقوی میخوریم - در بدن با فہمی
و تازگی و قوت پدید می آید - و اگر ورزش می کنیم - جسم مضبوط و توانا میشود - همچنین
در ادویہ نیز تاثیرے ہست کہ گاہے منفعت و گاہے مضرت می رساند - پس مقام

جہت و تعجب است۔ اگر تعلق با خدا داشتن سرسریے اثر ثابت شود۔ از کثرت سجود
 در پیشانی کلفت نمایان شود۔ مگر غیر از نیک بینی بر خاک سوده شود منفعتی دست نہ دہد
 از روزہ داشتن شکم بہ پشت چسبد۔ و از زکوٰۃ و صدقات مال روئے بھی ہند۔ اما یہ
 تغیرے درون سینہ ما پیدا نہیاید۔ و ازین اعمال شاقہ یہیچ نتیجہ بر نہ خیزد۔ اگر حال برس
 سوال است۔ پس فائدہ از تعلق باللہ چیست۔ و انسان را بیداں چہ حاجت است
 از تعلق ما با یک حاکمے کہ درجہ ادنی دارد۔ ایں علامت ظاہری شود کہ مارا در مجالس
 مردم عزت بہم می رسد۔ و متعلقان وزیر دستان او حرمت مانگاہ میدارند۔ آں حاکم
 سخن مارا می شنود۔ و تکلیفات مارا دور میکند۔ و التجائے مارا می پذیرد۔ و ہر کوچک
 بزرگ را این امر مشہود و محسوس میگردد۔ کہ ما در نظر آں حاکم مقبول و معزز و محترم ہستیم
 لیکن بر عکس ایں آں چیزے کہ یہیچ نشانے ندارد۔ آں یک تعلق باللہ ہست۔ کہ نہ
 اثر آں در نفس ما پیدا می آید۔ و نہ بر تعلقات ما ظاہر میشود۔ ما ہچنان حالت می داریم
 کہ پیش از عبادات و ریاضات میداشتیم ۛ

غرض حضرت اقدس بدین دلیل ثابت کرد است۔ کہ مذہب زندہ ہمان است
 کہ در اں ایں علامت مشہود و محسوس باشد کہ پیرو آں را تقرب خدا حاصل شود۔ و آثار
 قرب خدا در ذات او پیدا آید۔ پس لازم است کہ پیرو اں ہر مذہب بجائے اینکہ
 بر یک دیگر حملہ آورند۔ و باہم مناظرات کنند۔ ثبوت زندگی مذہب خود و ہندو با خدا بودن
 خود را بواقعات خود بہ اثبات رسانند۔ و از مذہب خود آہنچنان اشخاص را بیدار آرند
 کہ بر دین و مذہب خود عمل کردہ با خدا تعالی تعلق بہم رسانیدہ و جامہ دصال از دست
 ساقی ازل در کشیدہ باشند۔ پس ہر مذہبے یا دینے کہ بر ایں معیار صداقت آثار

کامل العیار بر آید۔ اُن را بر حق باید دانست۔ و اگر برای معیار صادق ثابت نگردد۔ پس
 اُن مذہب را یک جسم بے جان شمرده از پیش خود دور باید انداخت۔ زیرا کہ مردہ بار
 دیگرے نہ بردارد۔ بلکہ او خود بار دوش دیگران است۔ و اینچنین مذہب مردہ
 دین افسردہ بجائے منفعت رسانیدن باعث نقصان و وبال جسم و جان پیروان
 خود است۔ ہم دریں دنیا سبب رسوائی و ہمداران جہان باعث عذاب عظیم و نار
 جحیم است ❖

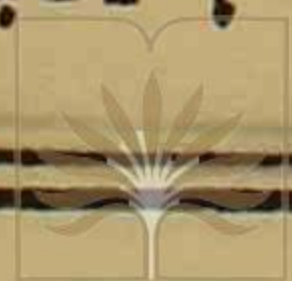
ایں دعویٰ حضرت اقدس آنقدر روشن بود کہ برائے پاک انسان ذی فہم رد کردن
 اُن مشکل بود۔ بر اشاعت ایں دعویٰ بر خرمن دعویٰ پیروان مذہب شتی صاعقہ افتاد
 و در فکر حفظ آب و دئے مذہب و اموس ادیان خود با حیران و سرگردان گشتند ❖
 باز حضرت اقدس بہ قدری تمام اعلان نمود۔ و اشتہار داد کہ اینچنین آثار زندگی
 مذہب در مذہب اسلام یافتہ می شود۔ و بر ایں معیار صرف مذہب اسلام کامل العیار
 است۔ و مذہب دیگر برای معیار ہرگز راست نمی بر آیند۔ و اگر کسی برخلاف
 ایں اصل دعویٰ را است۔ اورا واجب است۔ کہ در مقابل من بیاید و صدق
 اسلام و اثر اورا و تعلق باللہ را در وجود من بہ بیند۔ مگر با وجود ترغیب تحریریں
 غیرت ہیکس بر مقابلہ اُن حضرت انبعاث نہ پذیرفت۔ و در مبارزت اُن جری اللہ
 فی حل الانبیاء احد کے از خانہ بر نیامد۔ و چگونہ کسی می آمد۔ اگر ہیچ خیرے اندرون
 او می بود۔ بمقابلہ اُن پہلوان اسلام می استاد۔ از برائے غوغا کردن و شور برپا
 نمودن و خلق خود ریدن خیلے مردم آمادہ می گردند کہ مذہب ما راست است۔ مگر
 ثبوت تعلق باللہ و نمودن نشان پیوند محبت خدا در اختیار کسی نیست۔ محبوب

ذات خداوندی بدون بہ جائے خود کسانے را کہ تعلق عارضی ہم با خدا حاصل نباشد
ایشان چہ ثبوت تعلق باللہ تو انداد۔

حضرت اقدس انصاری و یہود و مجوس و ہنود را بلکہ سائر مذاہب باطلہ را اصلاً
ایں دعوت در داد۔ مگر ہیکس بہ جہت برداشتین ضرب این حربہ جانستان در مواجہ
نہ ایستاد۔ در مواقع مختلفہ و بذرائع متعددہ حضرت اقدس پیروان مذاہب باطلہ را
تخریص فرمود۔ مگر بیچ صدائے ازیشان برخاست۔

یک دفعہ لارڈ بشپ پنجاب را دعوت دادند کہ در مقابل نا آمدہ نسبت قبولیت دُعا
نشانے از ما بہ بیند۔ و بجانب آں سرگروہ قیسان نگاشتند۔ کہ در کتب سماویہ شما
مرقوم است۔ کہ اگر بقدر جبہ خردل و در دل شما ایمان باشد و شما کوہ را بگوئید۔ کہ از
جائے خود زائل بشو۔ البتہ زائل گردد۔ و در کتابہائے مانیز وعدہ نصرت ثمنان
و قبولیت دُعا ہائے شاں مرقوم است۔ پس باید کہ ایستادہ شوید۔ و بحجت امرے
معین در مقابلہ من دُعا کردہ بہ بینید۔ کہ حضرت مجیب الدعوات و اہب البرکات
دُعائے آں اشخاص را کہ مطابق احکام اسلام زندگی میگذرانند۔ در وقت مقابلہ
قبول می کنند۔ یا دُعائے اہناراکہ بر تعلیم مسیحی عمل پیرا ہستند۔

مگر باوجودیکہ مرۃ بعد ادلی و مرۃ بعد اخری لارڈ بشپ را دعوت دادند۔ او
انچنان سکوت ورزید۔ کہ دم در کشید و خاموشی او سجد حیرت رسید۔ حتی کہ بعض جرائد
زبان انگلیسی زبان طعن ہم بروے کشودند۔ کہ پادریان این قدر مواجب کثیرہ میگیرند
آما در وقت مقابلہ دم در کشند۔ گویا کہ می میرند۔ مگر نہ دعوت ہائے مخالف و نہ طعن ہائے
موالفت لارڈ بشپ را بر سر مقابلہ آمادہ ساخت۔ و بہ بہانہ ہا و افسانہا این سالیہ تلخ

را از خود دفع کرده روزگار خود گذرانید :

حضرت اقدس علیہ السلام با ہرچہ دعوت تہائے متحدیانہ دشمنان اسلام را علی التواتر
والتوالی خیلے دعوت ہا دادند۔ مگر مسیح کس در مقابل ایشان نہ ایستاد :

ایں حملہ حضرت اقدس انجمنان است۔ کہ ہر صاحب عقل و ہر دانائے ذی شعور
از ان متاثر می شود۔ و ہر قدر کہ پیروان مذہب شتی از بے اثر بودن مذہب خود و
زندانہ بودن و پرتاثر بودن مذہب اسلام آگاہی کماہی یابند۔ ہماں قدر صدق
اسلام بر اذہان و عقول ایشان منکشف گردد۔ زیرا کہ مردم در مباحثات مناظرات
از پیش خود سخن ہا ساختہ حق را توانند پوشید۔ و راست را دروغ و دروغ را راست
قرار توانند داد۔ اما در مقابلہ مشاہدات و ظہور تاثیرات مسیح عندے و بہانہ نتوانند
پیش آورد۔ بالآخر دلہا صیقل و راستی می گردند :

و ایں حملہ کہ حضرت اقدس بکار برد است۔ انشاء اللہ العزیز در ہر مقام و در
ہر میدان بواسطہ خدام آنحضرت بجهت اظہار حقانیت دین اسلام خیلے قوی بلکہ قوی تر
و با اثر تر ثابت گردد :

بلکہ بہ نزدیک ہر عقلمند مذہب اسلام با ایں حربہ عقلاً و درایتہ غالب شدہ است
و آیہ لیظہر علی الدین کلامہ در نظر اہل بصیرت با شان و شوکت خود جلوہ گر گردید است
اگرچہ نتیجہ مادی و ظاہری آن بعد چندے پیدا شود :

خلاصہ مرام اینکہ ایں پنج حربہ کہ حضرت اقدس بر سر اعدائے ملت اسلام راندہ
بطور انموزجے پیش کردہ ام کہ ازان معلوم توانند شد۔ کہ خدمتے کہ برائے حضرت مسیح موعود
منجانب اللہ معین و مقرر بود۔ بواسطہ ذات عالی صفات حضرت بہ احسن وجوہ بہ انجام

رسید است :

بفرض محال اگر حضرت میرا صاحب مسیح موعود نیستند۔ اندرین صورت یک سوال پیدا می شود۔ کہ حالاً کدام خدمت باقی مانده است کہ بذات مسیح موعود تخصیص دارد۔ تا او بعثت یافته بہ انجام برساند۔ آیا اینکه با تیغ تیز مردم را در دین اسلام داخل نماید پس کسانی کہ از خوف شمشیر مسلمان گردند۔ دین اسلام را از ذات ایشان چه فائده حاصل آید۔ و خود ذات ایشان را ازین کہ مردم را جبراً بہ اسلام در آرند۔ چه منفعت برسد۔ اگر امروز دول نصاریٰ در نشہ مطاقت خود بدست شدہ خواهند۔ کہ مردم را بکیش عیسوی در آرند۔ خیال باید کرد۔ کہ در دل مسلمانان نسبت ایشان و این حرکت ایشان چه خیال پیدا شود۔ ظاہر است کہ ما این فعل ایشان را خیلے ناپاک بدانیم پس اگر ہمیں فعل را مسیح موعود کند۔ چگونه از اعتراض انچه بر خود نہ پسندی بردیگران میسند۔ معاف ماند۔ پس باز در شمشیر مردم را در اسلام داخل کردن یقیناً برائے اسلام خیلے بے برکت و مضرت ثابت گردد نہ با منفعت۔ بلکہ این حرکت ہر شریف الطبع حریت پسند را از اسلام متنفر نماید۔ لہذا برائے تیغ رانی و شمشیر زنی ضرورت بعثت مسیح نیست۔ بلکہ کارش بخیر ازین نباشد۔ کہ بدلائل نیرو و مشاہدات بیتہ اسلام را بر ادیان دیگر غالب نماید۔ پس حضرت اقدس بحول اللہ و قوتہ کاریج را یعنی اسلام را بتائید مشاہدات و اطہار و دلائل و براہین بر کل مذاہب باطلہ عالم غالب ساخت است۔ الغرض انہوں ازین کار چیزے باقی نماندہ است۔ کہ کدام مسیح یا مسیح مہدی تشریف آورده آنرا بہ اتمام رساند۔ لہذا لاریب ذات حضرت اقدس مسیح موعود و مہدی معہود بود۔ زیرا کہ کارے کہ برائے مسیح موعود مقدر بود۔ بانجام رسانیدہ

دریں مقام شاید کسی اعتراض کند کہ ہر گاہ کہ دلائل و براہین بجهت غلبہ اسلام
بر ادیان باطلہ پیش از بعثت حضرت مسیح موعود موجود بود۔ پس چہ طور دانستہ شود کہ
حضرت اقدس اسلام را بر ادیان دیگر غالب گردانیدہ است۔

لیکن دانا میدانند کہ ہر چند شمشیر قاطع موجود باشد۔ مگر تا وقتیکہ پائے یک شمشیر زن
سلاحشور در میان نباشد۔ دشمن قتل نمی رسد۔ زیرا کہ دشمن آن گاہ مقتول یا مغلوب گردد
کہ یک تیغ آزمائے قوی باز و بمیدان آندہ آن شمشیر را بکار برد۔ پس بیگان اسلام نیز
ہمیں حالت میداشت۔ کہ تیغ قاطع دلائل و براہین در اں موجود بود۔ ولیکن محض
ہمیں نبود۔ کہ مردم فن تیغ زنی را نمیدانستند۔ بلکہ از موجود بودن تیغ ہم آگاہی
نمیداشتند۔ این کار کار حضرت اقدس بود۔ کہ از خدا تعالی الہام یافتہ و فہم قرآن
حاصل نمودہ دلائل غلبہ اسلام را کہ با این جزو زمان تعلق میداشت۔ استنباط نمود
و باز آن دلائل را بہ مقابلہ مذاہب باطلہ استعمال فرمود۔ و دیگر مردم را نیز استعمال
آن بیاموخت۔ پس بہ بعثت مبارکہ آن حامی حق و ماحی ناحق دین اسلام را غلبہ قوی
دست داد۔ ورنہ بخو یکہ بغیر گلولہ اندازہ آزمودہ کار سردادن توپ برائے فوج
خود بسا اوقات مضرت می رساند۔ ہم برین منوال قرآن کریم ہم بغیر موجود بودن
یک عارف کامل برائے مسلمانان بے منفعت بلکہ باعث مضرت ثابت شدہ بود۔
و از غلط استعمال نمودن مفہوم قرآن مسلمانان خود در دام ہلاکت افتادہ بودند۔
لیکن چون حضرت اقدس دعوی انا المسیح و انا المہدی فرمود۔ بہ مجرد این دعوی از اں
کلام معجز نظام آن آثار و انوار و برکات ظاہر شد کہ چشم دشمنان خیرہ و روئے ایشان
تیرہ گردید۔ و پیش اں براہین قاطعہ دشمنان اسلام را تاب مقابلہ نماند۔ در مقابل

اسلام استاد و حمله بردن یک طرف برائے ایشان دفاع نمودن از جانب مذاہب خود
ممتنع گشت - حتی که بعضی از دشمنان نزد حکام استغاثه کردند که جبراً حضرت اقدس را
ازیں مقابلہ باز باید داشت ؟

ہذا چوں روز روشن بے وہم و گمان یقین باید کرد کہ اکنون اسلام بر ادیان باطلہ
غالب شدہ مثل ثعبان مبین اہنمہ را بدم در کشد -

دلیل پنجم

تجدید دین

دلیل پنجم بر صدق دعوی حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام این است کہ
آنحضرت اصلاح حالت اندرونی اسلام برنگے نمود است - کہ بر ذمہ مہدی و مسیح واجب
بود است - پس ازان بہ ثبوت پیوست - کہ حضرت ایشان ہماں مسیح موعود و ہماں
مہدی مسعود است - کہ برائے امت محمدیہ مقدر شدہ بود -

بخیال من بغیر این ملایان سادہ لوح کہ بہ سبب مناظرات و مباحثات شکار
صند و تعصب گشتہ اند - جملہ تعلیم یافتگان تسلیم نمایند کہ دریں جزو زمان اسلام آں
اسلام نامندہ است کہ در عہد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم شعار صحابہ بود - و دل
ہر کس احساس میکند کہ در اسلام نقص پیدا شدہ است ؟

یا زمانہ بود کہ قرآن کریم نسبت آں میفرماید :- رُبَمَا یَوَدُّ الذِّینَ کَفَرُوا لَوْ کَانُوا
مُسْلِمِینَ - یعنی بسا اوقات کفار بہ آرزو خواہند کہ کاش با مسلمان می بودیم - و مت
بریں چنین تعلیمات عمل میکردیم - یا حالا آں زمانہ بر سر رسید است - کہ اسلام محل اعتراض

هر که در مذهب دیده است - انخيار را از روی چشمتی حاصل آید - چوں خود از مسلمانان گزیده
 تعلیم یافته به نسبت اکثر مسائل آن شک و شبهه می دارند - اگر یکی بر تعلیم اصولی آن اعتراض
 دارد - دیگر بر تعلیم اخلاقی آن حرف میگیرد - برخی را بر تعلیم علمی آن تردید است
 و بعضی را نسبت معاد شک و شبهه است - یقین و وثوقی که اسلام پیشتر ازین در دل
 مسلمانان پیدا میکرد - اکنون پیدا نمی کند - و بدین وجه مردم از بهر اسلام آماده آن
 جانفشانی ها و قربانیها نیستند - که در ایام سابق بهر آن مستعد می بودند - پس درین صورت
 لامحاله از سه امر بالضروری که تسلیم باید کرد - یا اینکه نسبت تاثیرات اسلام هر چه بیان
 کرده می شود یا می کنند - زیاده از یک داستان پاستان حقیقت ندارد - محض حسن ظن
 پیشینان نسبت پیشینان است - و زیاده ازین چیزی نیست - یا لابد این امر را
 قبول باید نمود - که بر احکام اسلام هیچ کس عمل نمی کند - یا اینکه در فهمیدن حقیقت
 اسلام یک تغیر پیدا آید است - که بسبب آن بروی عمل کردن فائده ندارد
 و این سخن آخری صحیح است - زیرا که اثر اسلام که در زمانه پیشین نمایان شده بود - آن
 محض بذریعہ روایات ثابت نیست - بلکه در چار دانگ عالم که اسلام را اشاعت و
 ترقی دست داد است - شاهد آن اثرات است که بوجه عمل بر آن احکام پیروان
 آن را نصیب گشته بود - و این هم نیست که درین ایام هیچ کس بر احکام اسلام کار بند
 نیست - چرا که درین زمانه نیز بعضی مردم بر آن معنی اسلام که در اذهان خود فهمیده اند
 بصدق دل عمل می نمایند - چنانچه خیل کسا از ایشان در چله ها آنقدر سختی می کشند -
 که جان خود را هلاک می سازند - اما هیچ اثر منفعت ایشان ظاهر نمیگردد - پس
 صرف یک امر باقیمانده است که آن موجود نیست - و همان امر روح و روان اصل

اصول اسلام است - یعنی مفهوم اسلام در دل مردم مبدل شده است - و حسب تفسیری
 مخبر صادق علیه الصلوة والسلام یوشک ان یاتی علی الناس زمان لا یبقی من الاسلام
 الا اسمه ولا یبقی من القرآن الا رسمه (مشکوٰۃ کتاب العلم) اکنون صرف نام اسلام باقیانده
 است - و مسلمانان بوجه بعد زمان نبوی مغر و حقیقت اسلام را مبدل ساخته اند -
 و هیئت موجوده اسلام در متبعین خود از پیداکردن آن ترقیات و تاثیرات و تبدیلات
 قاصر است - که در زمانه سابق میکرد - در هیئت موجوده خود در دل پیروان مذاب
 دیگر اثری پیدا نمی تواند کرد اگر چه گاهی بطریق شاذ آثار محوشده او در سعید الفطر
 را بجانب صدق خود مائل می سازد - مگر بطوریک قاعده و قانونی مستمره حالا
 آن تاثیر که قبل ازین در او موجود بود - نمود پذیرفته است - کلام رسول کریم صلی
 علیه وسلم نیز تصدیق این معنی میکند - که فرموده است - ستفترق امتی علی ثلاث
 و سبعین ملة کلهم فی النار الا واحدا قالوا من هی یا رسول الله (صلی الله
 علیه وسلم) قال ما انا علیه و اصحابی (مشکوٰۃ باب الاعتصام بحواله ترمذی) یعنی زمانه
 آید - که امت من بر هفتاد و سه فرقه متفرق گردد - ازاں میاں بجز یک فرقه همه در
 دوزخ روند - صحابه پُرسیدند - یا رسول الله نشان آن فرقه چیست - فرمود آنا که بر
 روش من و صحابه من باشند - و همچنین ارشاد کرده است - خذوا من العلم قبل
 ان یقبض العلم - و قبل ان یرفع العلم قیل یا رسول الله کیف یرفع العلم
 و هذا القرآن بلین اظهرنا فقال تکلک امک و هذا الیهود و النصارى بین
 اظهرهم المصاحف لم یصبحوا یتعلقون بالحروف ما جاءت به الانبیاء الا و ان
 ذهاب العلم ان یذهب حمله ثلاث مرات (کنز العمال جلد ۵ صفحہ ۲۰۸) یعنی

اے مردمان علم را تحصیل بکنید۔ قبل ازاں کہ علم از دنیا برداشته شود۔ راوی میگوید
عوض کردند یا رسول اللہ علم چگونه برداشته شود۔ در حالیکہ قرآن پیش روی باشد
فرمود مادر تو ترا کم کند۔ آیات نبی۔ کہ پیش یہود و نصاریٰ کتب ایشان موجود است
اما ایشان بتعلیم کہ انبیاء آورده بودند۔ یسح تعلق ندارند۔ بشنود و آگاہ باشید کہ علم
از دنیا بر فتن علمای رود۔ و این سخن را سہ بار فرمود۔

ازین حدیث شریف ظاہری شود۔ کہ اُمتِ محمدیہ نیز وقتے دریں حالت خطرناک
گرفتار گردد۔ کہ علم دین از میان مسلمانان برداشته شود۔ لیکن از بعض احادیث این
نیز ہوید امیگر دد۔ کہ در اں اوقات یک جماعتی بر نگاہ صحابہ کرام رنگین باشد۔
و از حدیث دیگر معلوم میشود کہ آن جماعت کہ مثل صحابہ باشد۔ جماعتِ مسیح موعود
است۔ زیرا کہ آنحضرت علی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ ما نمیدانیم کہ اولین این
اُمت بہتر اند یا آخرین۔ پس مراد از ما انا علیہ و اصحابی جماعتِ مسیح موعود است
و سزاوار نیز ہمین است۔ کہ مراد از ان جماعتِ مسیح موعود باشد۔ چرا کہ یہی جماعت
بدرجہ صحابہ نمی رسد۔ مادامیکہ صحبت یافتہ یک مُرسلے نباشد۔

ملخص اینکه از احادیث مذکورۃ الصدر واضح میگردد۔ کہ چون علم دین از اُمتِ
محمدیہ رفع گردد۔ خدائے تعالیٰ دوبارہ بواسطہ مسیح موعود آل را قائم فرماید پس
برائے مسیح موعود بودن کسے ناگزیر است۔ کہ اصل تعلیم اسلام را قیام بخشد۔ و علوم
صحیحہ قرآن مجید را بیان نماید۔ و اگر چنین نکند۔ مسیح موعود بودن او محال است۔ و
آنکس کہ در آخر زمانہ پُر فتنہ با تعلیم اسلام را از خیالات مردم امتیاز دہد و خوبی
تعلیم اسلام را بر بنی آدم با دلائل و براہین آشکارا نماید۔ و نمونہ ما انا علیہ اصحابی

پیش چشم مردم و انماید۔ لاریسیح موعود بہان است۔ وغیرہ کسے نیست و چون
 این امر ثابت شد۔ برائے تنقید دعویٰ مدعی مسیحی بودن این معیار ہم بر ماہوید اشد
 کہ بانگاہ غائر بنگریم۔ کہ آیانی الواقعہ اسلام از سرتا پا درین آیام صورت اصلی ما انا علیہ
 و اصحابی را و گذاشت است یا نہ ؟ دیگر اینکه آیا این دعویہ از مسیحی بودن و حقیقت
 اسلام را در شکل اصلی ما انا علیہ و اصحابی آور دست یا نہ ؟ تغیر پذیر فتن اسلام
 و دور شدن او از حقیقت خود چنانچہ سابقاً مرقوم شد۔ ہرگز قابل انکار نیست۔
 زیر کہ پیچ عقلمندے نیست کہ بر حالت مسلمانان نظر کند۔ و باز منکر آں باشد۔ و
 کسے چگونہ ازین امر بدیہی منکر گردد۔ کہ فعل الہی آں را در پیش چشم خلایق ثابت کرد است
 کہ درین وقت مسلمانان از دائرہ اسلام بیرون افتادہ اند۔ و صورت حاضرہ
 اسلام کہ مسلمانان را تسلی و طمانینت نمی بخشد۔ خود بر حالت خود شاید ناطق است کہ
 صورت اسلام درین آیام تغیر قبول کرد است۔ و احوال آں اسلام کہ وقت صحابہ
 بود۔ نیست ۔

پس اکنون صرف این سوال باقی ماندہ کہ آیا حضرت اقدس میرزا غلام احمد اسلام
 حقیقی را کہ بسبب حسن جمال خود دل دوستان و دشمنان را بسوئے خود مائل میکند
 باز در دنیا قیام دادہ است یا نہ ؟ و آں مفاسد را کہ ملایان خود غرض و از حق
 دور افتادگان بطمع حطام دنیوی و تعصب و خیالات در تعلیمات پاکیزہ اسلام
 آمیختہ بودند۔ جدا کردہ است یا نہ ؟

برائے حل این مسئلہ چند امثلہ خیلے سہل و آسان پیش جنابہ الامی آرم۔ کہ
 از انہا ہوید اگر دہ۔ کہ مردم صورت اسلام را تا چہ درجہ تغیر دادہ بودند کہ حضرت اقدس

صورت اصلی آنرا پیش چشم عالم باز جلوه گر ساخته است :
 نقطه مرکزی اسلام که تمام مسائل در گرد آن دور می زنند - و اصل اصول دین
 که جمیع عقائد و اعمال باوے نسبت شاخ و برگ میدارند - ایمان باشد تعالی است
 و دیگر جمله عقاید برائے تأیید و جمله اعمال برائے تثبیت این اصل است - و از اجزای
 ایمان باشد جزو اعظم ایمان بر توحید خداوندی است - رسول اکرم صلی الله علیه و سلم
 از آن باز که دعوت بدین اسلام آغاز نمودند - تا آن زمان که مرفوع به رفیق اعلی شدند
 داعی حق را البیاب اجابت فرمودند - اعلان تعلیم لا اله الا الله میدادند - صعوتهای
 هر قسم را بر خود برداشت کردند - اما از اظهار تعلیم حید باز نماندند - حتی که چوں وقت وصال
 فرارسید - در آن وقت اگر فکرے که در خاطر میداشتند - این بود - که تعلیمیکه بعد قربانیا
 بیشمار قائم شده است - از صفحه عالم خاک نشود :

اے بادشاه ذی جاه ! دل یک مسلمان بتیاب زهره اش همه آب میشود - و
 جگرش پاره پاره و هوش از سرش آواره میگردد - و قتی که در کتب احادیث و سیر
 تواریخ میخواند - که آن جان جهان و روح روان انس و جان علیه صلوة الله النان
 در مرض الموت که از شدت مرض بدن مبارکش از سرتا پا غرق عرق می شد - و بیماری
 بر اعصاب بهایون او اثر خود ظاهری کرد - کرب و درد بدین خیال بر وجود مسعودش
 می افزود - که مبادا مردم بعد از انتقال من این تعلیم توحید را فراموش کنند - و در
 شرک و ضلالت مبتلا گردند - در آن وقت صعب رنج و تعب نفس خود را فراموش
 کرده بود - و در فکر اُمت از راست بچپ و از چپ بر راست غلطیده میفرمود :-

لعن الله اليهود والنصارى اتخذوا قبورا انبياءهم مساجدا (صحیح بخاری باب ۱۲)

یعنی لعنت کند خدا تعالی بر یهود و نصاری که قبور انبیاء خود را سجده گاه ساخته اند
مراد آن پیغمبر رب العباد از ارشاد نمودن این کلمات این بود که خبردار اے امت
من برخلاف آن تعلیم که من عمر خود در آن صرف کرده ام - زینهار بعد وفات من قبر مرا
نباید که پرستید - و سبق توحید را که از من گرفته اید - هرگز فراموش نکنید :

این کرب و اضطراب آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حالت مرض الموت و این
محبت توحید یک واقعه ایست - خیلے درد افزا - که هیچ کدام محب آنحضرت صلعم
ازین واقعه در دنیاک اثر پذیرفته هیچ گاه قریب شرک رفتن نمی توانست :

مگر اے بادشاه و الا فرگاه چشم بکشا و نگاه فرما که درین جزو زمان اکثری
از اهل میان که خود را مسلمان شهرت می دهند - و آرزو دارند - که ایشان را مسلمان
گفته شود - علی الاعلان برخلاف فرمان آن سرتاج پیغمبران عمل می کنند یا نه ؟ سیر ^{۱۳۱}
صد سال قبل ازین کدام مسلمان این وهم در دل میداشت - که روزی علم برداران
اسلام بر گور مردگان سجد ها کنند - و رو بسوئے مزارات بزرگان خود آورده نماز
گذارند - و انسانان را عالم الغیب انگارند - و اهل الله را مالک قدرت خداوندی
پندارند - و از مردگان مراد هائے خود طلبند - و بر قبور هدایا و نذر آورند - نسبت
بیران خود اعتقاد دارند - که ایشان هر چه خواهند - از خدا تعالی بپذیرانند ؟ ایشانرا
هر جا حاضر و ناظر دانند - و بنام غیر الله قربانی ها کنند - و برتر از همه اینکه لاف زنند
که این همه کار که می کنیم - عین تعلیم رسول کریم است صلی الله علیه وسلم - و از مشرق تا
به مغرب و از جنوب تا شمال یہ ہر مقامیکہ مسلمانان سکونت میدارند - ارتکاب این همه
اعمال نابالستہ و افعال ناشائستہ را مستحسن میدانند - و حصہ کثیر و جم غفیر مسلمانان

فعلے از ان افعال متذکرہ را مرتکب است۔ بحمد اللہ کہ سوز و گداز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را خدا تعالیٰ قبول فرمودہ روضہ مطہرہ اش را تا این زمان ازین بدعات سیئہ منقوط و مصئون داشت است۔ مگر بر مزارات دیگر بزرگان اسلام دریں ایام از بت خانہائے اہل ہنود یا سچ کمی از رسوم مشرکانہ نمی باشد۔ اگر امروز آنحضرت صلعم تشریف آورده می دید۔ ہرگز اینچنین مردم را مسلمان نمی فہمید۔ بلکہ پیروان ملت مشرکین میدانست :

شاید ملایان این زمانہ جواب دہند۔ کہ این ہمہ خیالات جہال و مردم عوام کالانعام است۔ و علماء و خواص ازین خیالات و بدعات بیزارند۔ مگر امر حق این است کہ حالت قوم بنظر اکثر افراد معتبر باشد۔ ہر گاہ حصہ کثیر مسلمانان تابع این عقاید است۔ لہذا فیصلہ برہیں سخن است۔ کہ امروز حالت مسلمانان بلحاظ توحید و رمزاک حنیض افتادہ است۔ و ایشان اصل الاصول اسلام یعنی لا الہ الا اللہ را کہ جان اسلام است۔ بکلی فراموش کردہ اند۔ علاوہ بریں این سخن نیز راست نیست کہ محض عوام الناس قائل این عقائد اند۔ بلکہ سجادہ نشینان و پیران و صوفی مشربان و مشائخ عظام و علمائے کرام این زمانہ با عوام دریں خیالات متفق و متحد اند۔ و اگر بعضی بدل متفق نیستند۔ کم از کم حالت ایشان نیز آں قدر خراب است۔ کہ طاقت رد خیالات عوام در خود نمیدارند۔ و این نیز علامت ضعف ایمان است۔ بلکہ علامت آن است۔ کہ ایمان از دلہائے شان محوشدہ است :

اگرچہ بعض فرمائے مسلمانان ادعائے آن می کنند کہ ما از شرک و بدعت متنفر می داریم۔ و روئے خود بجانب این امور نمی آریم۔ بلکہ براں اظہار ناپسندی نارضا مندی

کرده ایشان را از تکاب چنین افعال و اعمال مشرکانه که اسلام را از آن آسیب می رسد
 ممانعت می نمایم. مگر تعجب این است که خود ایشان نیز در شرک مبتلا گشته اند البته
 ایشان را از دیگران این قدر امتیاز حاصل است که هر ولی دینی را شرکاب خدا نمیدانند
 الا حضرت عیسی علیه السلام را شرکاب خدای پندارند و او را بر آسمان زنده میدانند
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم را که افضل الانبیاء اند زیر زمین مدفون تسلیم می کنند. اما
 حضرت عیسی علیه السلام عیاذ الله نزد ایشان از مدت دو هزار سال بر آسمان زنده
 و پاینده است. و خدا تعالی موت را بدو راهی ندهد. حالانکه در قرآن کریم صاف
 میخوانند که وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ أَمْوَاتٌ
 غَيْرَ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ (سوره نحل ۲۰) یعنی آنانکه ایشان را بجز خدا
 میخوانند چیزهای نیافریده اند. بلکه خود مخلوق اند. مرده اند نه زنده. و نمیدانند که
 که مبعوث گردند. و باز بچشم خود می بینند که عیسایان حضرت عیسی علیه السلام را
 معبودی پنداشته اند. مگر با اینهمه خیال زندگی عیسی علیه السلام را از سر بدر نمی کنند
 و خود را به این عقیده مشرکانه موحدمی گویند. و از خدا و رسول شرم نمیدارند و
 همچنین این مردم برخلاف شرک آواز بلند می کنند. مگر در دل یقین میدارند که
 حضرت عیسی علیه السلام مردگان را زنده میکرد. و محی الاموات بود. بحالیکه خدا تعالی
 میفرماید که مَنْ خُذَ مِنْهُمْ مُرْدُوهُمْ رَأْسَهُ كَرْدَهُ بَازِئًا نَفْسَهُمْ - چنانچه فرموده - و حرام
 علی قریة اهلکنا انهم لا يرجعون (سوره انبیاء ۷۰) یعنی آنانکه وفات یافته اند
 در حق شان فیصله چنین صادر شده است که ایشان در دنیا و پس نگرند. و همچنین
 ارشاد کرده است - مَنْ وَرِثَهُمْ بَرَزَخُ إِلَى یَوْمٍ يُبْعَثُونَ (مومن - رکوع ۴)

یعنی کسانے را کہ وفات پیش آند است۔ در پس ایشان حجابے است مانع تا روز قیامت
یعنی قبل از روز قیامت زنده کرده نشوند ۛ

ایں مردم خود را اہل حدیث میگویند۔ اما ایں حدیث جامع ترمذی و ابن ماجہ را بیا
نمی آرند۔ کہ عن جابر قال لقینی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ فقال یا جابر مالی
ارنک منكسراً قلت استشهد ابی و ترک عیالاً و دیناً قال افلا ابشرك بمالقی
اللہ به اباک قلت بلی یا رسول اللہ قال ما کلم اللہ احداً قط الا من وراء
حجاب و احیا اباک و کلمہ کفلاً قال یا عبدی تمن علی اعطک قال یا رب تخیننی
فاقتل فیک ثانیة قال للرب تبارک و تعالی انه قد سبق منی انهم لا یرجعون
(مشکوٰۃ المصابیح۔ باب جامع المناقب) یعنی جابر میگوید۔ کہ ملاقات کرد با من رسول خدا صلعم
و فرمود۔ کہ چه سبب است۔ کہ من ترا شکستہ حال می بینم۔ عرض کردم کہ والد من عبد اللہ
در غزوہ احد شهید شدہ عیال و قرض گذاشتہ است۔ پس حضرت ارشاد فرمود۔ آیاترا
بشارت ندہم۔ بہ آل معاملہ کہ حق تعالی با پدر تو سلوک کردہ است۔ گفتم بلے۔
یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بفرماید گفت من نہ کردہ است خدا متعالی با کسی ہرگز۔ مگر از پس
پدرہ۔ و زندہ گردانید پدر ترا و تکلم کرد با او بالمواجہ و گفت اے بندہ من بخواہ
از من ہر چه میخواہی من ترا میدہم۔ عرض کرد۔ اے پروردگار من مرا زندہ گرداں
تا کہ در راہ تو دوبارہ کشتہ شوم۔ خدا متعالی فرمود کہ حکم من جاری شدہ است کہ
مردگان بدنیاد و پس نہیگردند ۛ

ایں مردم نمی اندیشند۔ کہ کارے را کہ خود خدا تعالی درین دُنیا نمی کند۔ و آنچه
خاصہ ذات اوست۔ یعنی احیاء اموات آل از مسیح علیہ السلام در وجود آمدن چگونه ممکن بود

ایشان لفظ اُحی الموتی در سوره آل عمران دیدہ خیلے راہ غلط رفتہ اند لیکن
چون ہمیں لفظ در شان رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وارد شدہ کہ یا ایہا الذین امنوا
استجیبوا لِلّٰہ وللرسول اذا دعاکم لما یحییکم (سورہ انفال رکوع ۳) یعنی
اے مومنان سخن خدا و رسول خدا را قبول کنید۔ ہر گاہ کہ شمارہ برائے زندہ ساختن شما
بخواند۔ ایں مردم میخوانند و میگویند۔ کہ دریں آیت از زندگی مراد زندگی روحانی
است۔ نہ زندگی جسمانی۔

پس میگوئیم کہ چون لفظ احیاء در قرآن مجید در معنی زندہ ساختن روحانی نیز مستعمل
گشتہ است۔ و این نیز ثابت است۔ کہ مُردگان را زندہ کردن دریں عالم خلافت
سُنّت الہی و مخالفِ مفهوم قرآن کریم و فرمان حضرت رسالت پناہی و عقل سلیم است
دریں صورت معنی احیاء در حق عیسی علیہ السلام بہمان ادا باید گرفت کہ مطابق کلام مبرا از شائبہ شرک باشد۔
لیکن از مردمان کہ خود را موحّد میگویند! اعتقاد می دارند کہ حضرت عیسی
علیہ السلام مُردگان را زندہ می ساخت و ہمچنین اعتقاد میدارند کہ پرندگان
می آفرید۔ حالانکہ در قرآن کریم می خوانند کہ غیب را از خدا پچکیں چیزے را
آفریدن نمی تواند۔ کما قال اللہ تعالی والذین یدعون من دون اللہ لا یخلقون
شیئاً و ہم یخلقون (سورہ نحل رکوع ۲) یعنی کسانی را کہ بجز خدا تعالی میخوانند۔
ایشان هیچ چیز را خلق کردن نمی توانند۔ بلکہ ایشان خود آفریدہ شدہ اند۔ ثم قال
اَمْ جَعَلُوا لِلّٰہِ شُرکاءَ خَلقوا الخلق ففتشابه الخلق علیہم قل اللہ خالق کل
شیء و هو الواحد القہار (سورہ رد رکوع ۳) یعنی آیا برائے خدا شرکیا می سازند
آنان را کہ در زعم شان خالق اند۔ آیا چیزے خلق کردہ اند۔ مثل خلق خدا۔ پس نگاہ

مخلوق خدا و مخلوق شرکارشان متشابه شده است - بگوای رسول خداستعالی خالق کل
 اشیاء است - و او واحد است و همه اشیاء در قبضه تصرف اوست - و ایضاً قال
 ان الذین تدعون من دون الله لن یخلقوا ذباً یا ولوا جمیعاً (سوره حج ۱۷)
 یعنی آن کسانی را که شما بجز خدا میخوانید - هرگز یک گس را آفریدن نمی توانند - اگرچه
 به گمان بجهت آفریدن آن با هم جمع شوند - ظاهراً است که حضرت عیسی علیه السلام
 نیز منجمه آن کسانی است که مردم نصاری ایشان را بجز خدا تعالی میخوانند -
 الغرض با وجود اینکه این امر در قرآن مجید در آیات متعدده بوضاحت تمام عیان
 است که بجز خدا تعالی هیچ کس بر آفریدن چیزی قدرت ندارد - و اگر کسی این قدرت
 میدارد - پس همانا او معبود است -

معنی آیه انی اخلق لكم من الطین کھشیة الطیر اچنان می کنند که برخلاف
 قرآن و متضاد تعلیم توحید است - و در دل خود نمی اندیشند - که یک لفظ لغت عرب
 در خود چندین معانی مختلفه میدارد - پس در ترجمه آن معنی را اختیار باید کرد که مخالف دیگر
 نبوی صریح قرآنی نباشد - و مناسب شان انسانی باشد - و آن معنی که مخالف
 محکّمات قرآنی نباشد - نباید کرد - بلکه آن معنی اختیار کرده آید - که مطابق شان خداوند
 بود - و با وجود ادعائے موحدیت ملوث بشک نگرددند - این آن عقائد خطرناک اند
 که درین زمانه در مسلمانان چه در علماء و چه در جهلار و چه سنی و چه شیعه چه مقلد و
 چه غیر مقلد سائر و دائر اند - و با وجود موجود بودن این عقائد باطله هیچ کس نمی تواند
 گفت - که مسلمانان مضمون لا اله الا الله قائم اند - بے شک کلمه لا اله الا الله بر
 زبان جمیع فرقهای اسلام جاری است - اما به سبب عقائد مذکوره بالا از مفهوم

و مغزو حقیقت آن ہماں قدر و در افتادہ اند کہ مشرکان دیگر اقوام۔

پس بنظر دفع این صنالت حضرت اقدس مسیح موعود علیہ السلام انچنان تعلیم
موصدانہ پیش کرد است۔ کہ قائم کنندہ جلال ایزد متعال است۔ و انسان بر آن
ایمان آوردہ دلش از محبت خدا و رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم پُر می گردد۔ و از
آتش شرک بجلی محفوظ میشود۔ و در توحید مقامے حاصل میکند۔ کہ صحابہ کرام رضی اللہ
عنہم بر آن فائز گشتہ بودند :

حضرت اقدس انار اللہ برمانہ این عقائد فاسدہ را بدلائل صحیحہ شرعیہ باطل ثابت
کردہ تعلیم داد است۔ کہ خدا یکے است۔ از قبرے یا صاحب قبرے یا از پیرے یا
از فقیرے مراد طلبیدن یا بر قبور ہدایا و تذویر آوردن یا پیش کسے سجدہ بردن
یا بر پائے کسے در افتادن زندہ یا مردہ یا کسے را مالک قدرتش دانستن
یا عالم الغیب خیال کردن نبی باشد یا ولی۔ یا بغیر خدا بر نام کسے جانورے را ذبح
کردن یا بنام کسے نذر و نیاز دادن یا چیزے را برائے خوشنودی کسے صدقہ دادن
یا نسبت کسے گمان بردن کہ ہرچہ خواہد۔ خدا تعالیٰ بیاس خاطر او بر منظور کردن
مجبور می گردد۔ ہمہ شرک و الحاد است۔ و مومن را از ان خیلے اجتناب باید کرد۔
ہمچنین حضرت اقدس این امر را بہ اثبات رسانیدہ است کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
مثل انبیائے دیگر وفات یافتہ زیر زمین مدفون است۔ و مانند دیگر رسولان مدگاہ
روحانیت را زندہ می ساخت۔ اما در نفس او تاثیر زندہ کردن مردگان جسمانی و
جان بخشیدن بے جانان ہرگز نبود۔ و یہ کسے را باذن اللہ و بلا اذن اللہ حیات
جسمانی دوبارہ نہ دادہ است۔ چہ کہ قادر علی الاطلاق صفات ذاتیہ مخصوصہ خود را

به هیچ بنده عطا فرموده است - و کلام او تعالیٰ بالصراحت مخالف امکان تحقیق این
 صفات در هیچ یا در احدی دیگر است - و کسانی که شرک را اشاعت دادند شجره
 خود ساخته اند - اینچنین سخنان بے حقیقت می تراشند - که خدا تعالیٰ صفت خالقیت خود
 را بفلان نبی یا ولی بخشیده است - و طاقت خود را بدو ارزانی داشته - و نمیگویند که
 آن معبودشان از حق تعالیٰ جدا گشته بر عالمی جدا گانه حکومت می راند ؟
 پس حضرت مسیح موعود را به تعلیمی که مطابق قرآن حکیم و حدیث رسول کریم و موافق
 عقل سلیم است - ظلمت شرک را که ظلم عظیم است - از صفحه عقاید خلق کثیر زدوده و
 بکلی از طبائع خلایق پاک نموده - و مسلمانان را آن راه راست که از مدت مدید گم کرده
 بودند - و انموده است - و به این طور کالے را به انجام رسانیدست که بزم مسیح در
 بعثت ثانی اومعین و مقدر شده بود ؟

بعد از ایمان باشد - رکن دوم از ارکان اسلام ایمان باملائکه است - که
 مسلمانان آن را از سر تا پا مسخ نموده بودند - چنانچه بعضی مردم را این عقیده بود که
 از ملائکه گاه گناه صادر هم میشود - و گاهی ایشان بر افعال الهی اعتراض نام
 وارد میکنند - چنانچه در واقعه خلق آدم اعتراض ملائکه را به این صورت پیش
 می کنند - که گویا بروئ حق تعالیٰ بر سر پا ایستاده بر منشار و حکم او اعتراض
 می آرند - حالانکه مقوله شال این است - نحن نستبح بحک و نقدس لک یعنی
 ما هرگز قدرت نداریم که بر احکام و افعال الهی حرف گیری و نخته چینی کنیم ؟
 همچنین قصه هاروت و ماروت را اینچنان دلخراش بیان می کنند - که از شنیدن
 آن حیرت دست میدهد که حق تعالیٰ دو فرشتگان را به لباس انسان بدنیافرستاد -

و هر دو بر زنی قاحشه شیدا گشتند - و به آخر بپا داشت اعمال زشت خود در چاه
 سنگون آویخته شده اند - نعوذ بالله من هذه الهفوات والخرافات *
 و همچنین این قصه را وضع کرده اند - که ابلیس معلم ملائکه و استاذ ملا را علی بود - و
 فرشتگان را درس میداد - و بعضی به نسبت ملائکه عقیده میدارند - که گویا آنها مثل
 انسان جسم مادی میدارند - و ازین سوبه آن سو حرکت می کنند و مثل مردم میدوند -
 عزرائیل گاهی برائے قبض کردن جان کس به مشرق می رود و گاهی به مغرب
 می رسد - و برخلاف ایشان بعضی از وجود ملائکه انکار میدارند و وجودشان را همی می پندارند
 و تشریح آیات قرآنی بدین طور می کنند که ملائکه مراد از قوتها ئی الهی است - و
 به این درجه دلیر شده اند که علی الاعلان برخلاف احادیث و قرآن سخنان ناشائسته
 بر زبان جاری می کنند و میگویند ۵

ز جبریل امین در روحی قرآن نمیخوانم * همه گفتار محبوب قرآن که من ارم
 بلکه بر وجود ملائکه نیز اعتراض می آرند - و وجود ایشان را برخلاف قدرت خداوندی
 می انکارند -

حضرت آفریدگار تعالی شانه به فضل خود حضرت مسیح موعود را بعثت عطا فرمود
 که این اعتقادات خلاف منشاء اسلام را رد نمود - و اعتقادات صحیح را اشاعت
 داد - و از ذات ملائکه اعتراضات مندرج ساخت - و بدلائل قاطعه و حج ساطعه
 ثابت کرد - که ملائکه هرگز بر افعال الهی اعتراض نه کرده اند و نمی کنند - و نه مرتکب
 گناهی گشته اند - و نمی گردند - و در شان ارفع ایشان این دو منان فرموده است
 لا یعصون الله ما امرهم و يفعلون ما یؤمرون (سوره تحریم ۱۴) یعنی ملائکه

خلاف ورزی حکم الہی نمی کنند۔ و ہر چہ بدیشان حکم دادہ می شود۔ بجائے می آرند۔ پس
 آن صنف مخلوق کہ حق تعالی ایشان را با طاعت نامے اطاعت و فرمانبرداری مجبول نمود
 است۔ چگونہ در ارتکاب جرائم و معاصی و در عشق زنان فاحشہ ملوث گشتن ازیشان
 ممکن است۔ و چہ طور خدا را فراموش ساختہ در ملاہی و مناہی افتادہ مبتلا بعباد الہی
 بودن ازیشان صورت امکان دارد۔ و اگر ایشان مبتلائے گناہان میتوانند شد۔ پس
 چگونہ حق تعالی مردم را تکلیف ایمان آوردن برایشان دادہ است۔ زیراکہ معنی ایمان
 آوردن غیر ازین نیست۔ کہ بر ہر چہ ایمان آید سخن اورا پذیرا کنید۔ و برال عمل نمایند تا
 بتی آدم را بران صنف مخلوقات کہ صد و عصیان از ذوات ایشان ممکن است حکم
 ایمان دادن این معنی دارد۔ تا خود را بطرطہ ہلاکت افکند۔

نیز حضرت اقدس اثبات فرمود است۔ کہ ملائکہ وجود روحانی دارند۔ از جائے
 بجائے دیگر نقل و حرکت نمی کنند۔ و نہ مثل مردم می دونند۔ بلکہ چنانکہ آفتاب بجائے
 خود ماندہ روشنی خود بدیگر جامی رساند۔ ایشان نیز بر مقام خود بودہ احکام خدا
 را بجامی آرند۔ و بمعونت طاقتہائے کہ یدئمہ آہنا اطاعت ملائکہ کردہ شدہ است۔ ہمہ کار ہا
 می کنند۔

و نیز این خیال باطل را ہم رد فرمود۔ کہ ابلیس استاد ملائکہ یا جلیس ایشان بود۔
 زیرا کہ او یک روح خبیث بود۔ کما قال اللہ تبارک و تعالی و کان من الکافرین
 (بقرہ ۴۷) یعنی دل او از ابتدا منکر بود۔

و حضرت اقدس این خیال غلط را نیز از میان برداشت۔ کہ وجود ملائکہ زمینی است
 با طاقتہائے چند را ملائکہ میخوانند۔ برینائے مشاہدہ و تجرّبہ خود وجود ملائکہ را اثبات نمود

و جهالت منکران وجود ملائکه را ظاهر فرمود - زیرا که اولاً ایشان خود تسلیم می کنند که
 خدائے تعالیٰ برای مدد چشمان سر آفتاب انوار دیگر را آفریده است - و حسن بصیرت
 رویت اشیا بغیر وجود آفتاب یا نور دیگر متعذر است - و همچنین حسن سمع بجهت حصول
 آواز محتاج بهو است - تا بهوا آواز را بگوش نه رساند - حسن سمع را ادراک اصوات
 متعسر است - و با وجود این امداد و سائلط یحرفی بر قدرت تامه الهی نمی آید تا
 درباره امور روحانیه میگویند - که اگر بجهت سرانجام دادن آنها و سائلط و وسائل
 را آفریده است - پس بر قادر بودنش حرف می آید - حضرت اقدس ازین عقیده
 ایشان بهم بر ایشان الزام قائم کرده و به اقرار خود ایشان ایشان را مأخوذ ساخت
 است - و بالتشريح و بالتصریح باز نموده که آفریدگار تعالی شانه و سائلط را برای
 این غرض پیدا نه کرده که خود احکام خود را بایندگان رسانیدن بر او دشوار است
 بلکه بدین غرض و سائلط را مخلوق فرموده است که بنده بغیر آن و سائلط بر شنیدن
 کلام خدا قدرت ندارد - و انسان در شنیدن کلام خدا محتاج آل و سائلط و وسائل
 است - بلکه آهسته و سائلط در سائر ترقیات روحانی و جسمانی ممد و معاون بنی نوع
 انسانی است ❖

الغرض حضرت اقدس آل خوابهارا که در خیال مردم نسبت رکن دوم اسلام
 پیدا شده بود - با دلائل قویه اصلاح فرمود - و وجود ملائکه را به آل صورت زیبا پیش مسلمانان
 و انمود - که خدا و رسول فرموده بود -

رکن سوم اسلام ایمان بکتاب منزل من السماء است - و درباره این رکن رکنین هم در میان
 مسلمانان تزلزل افتاده بود - نسبت جمیع کتب سماویه عموماً و نسبت مصحف مجید خصوصاً

خیالات عجیبه میداشتند۔ فی الحقیقت در اسلام بمجاہد ایمان آوردن قرآن کریم
اصل الاصول است۔ و برکت سابقہ تکلیف ایمان علی سبیل الاجمال بنا بر اصل
و قل امنت بما انزل الله من کتاب است۔ ورنہ انہا نہ دریں زمانہ موجود اند
و نہ در صورت موجود بودن معمول بہ مسلمانان ہستند ۛ

عقایدیکہ مسلمانان نسبت قرآن کریم میدارند۔ آن را دیدہ حیرتے دست میدہند
کہ انسان را از ہوش می برد۔ و این حیرت محض ازیں وجہ است کہ ما بریح موعود
ایمان آورده بر اصل حقیقت اطلاع یافته ایم۔ ورنہ ما نیز مثل دیگران دریں اعتقاد
غلط مبتلا می بودیم ۛ

یک گروہ مسلمانان را خیال است کہ قرآن مجید عملاً بعد از وفات نبی کریم معاً از
دنیا برداشته شدہ و حصہ کثیر آن نعوذ باللہ از دنیا مفقود گشتہ۔ و آنچه بین ایدی الناس
موجود است۔ نزد بعضی آن نیز از تصرفات انسانی محفوظ نیست۔ و بعضی این خیال
را اگرچہ بہ سختی رد می کنند۔ و این عقیدہ را کفر قرار می دہند۔ اما خود نیز بمجموعہ
بسی عقاید بس خطرناک پیش می کنند۔ کہ قرآن کریم اگرچہ جملہ در بین الدفتین موجود است
مگر بعض حصہ او منسوخ شدہ است۔ و ذریعہ منسوخ بودنش این قرار می دہند۔ کہ
بسا آیات کہ ہمہ اش مخالف آیات دیگر است۔ لہذا یکے از آن نسخ و دیگرے منسوخ
است۔ نتیجہ این قول شاں این برآمد کہ مثلاً کسے را در بعض آیات اختلاف بنظر آمد
و دیگرے را در بعض دیگر۔ پس این کس ازیں آیات بعض را منسوخ قرار داد۔ و آن کس
از انہا بعض دیگر را۔ ازیں طریق بقرآن محض ہمیں نقصان نہ رسید است کہ از قرآن
حصہ معتد بہ منسوخ قرار دادہ شد است۔ بلکہ این اثر خطرناک نیز بوقوع رسید است

که در طبائع بعض مردم این خلجان پیدا گردیده که چون از قرآن مجید بعض آیات منسوخ بعمل
است - و خدا و رسول معین نفرمود است - که کدام آیه منسوخ و کدام منسوخ نیست
پس بریں کتاب چگونه اعتبار و اعتماد توان کرد - هر کس که حصه از قرآن کریم از بهر خود
پسندید - آنکس آن حصه را اصل قرار داده دیگر حصه اش را منسوخ شمرد -

و دیگر عقیده خطرناک که متعلق کتب سماویہ علی الخصوص فرقان حمید پیدا شده این
که معاذ اللہ این کلام پاک ہم از دست برد شیطان محفوظ نمانده است - چنانچه گفته
می شود - که شیطان در بعض احیان در اطهام و وحی الہی دخل داد است - و از
آیه کریمہ و ما ارسلنا من قبلك من رسول ولا نبی الا اذا تمسّی الفی الشیطان
فی امنیته - این نتیجہ بر آورده می شود - که در وقت نزول وحی و الہام بر هر پیغمبری
شیطان دخل و تصرف خود پیدا کرده است - و در آن وحی از جانب خود لفظے یا
فقره را اضافه نمود است - که آن فقره از وحی الہی نبود است - و محض بر بیان این
عقیده اکتفا ناکرده اند - بلکه این ہم میگویند - کہ بارے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
سورہ نجم را میخواند - چوں بہ آیه افرا یستم اللہ والخری ومنوۃ الثالثہ
الآخری رسید شیطان بر زبان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این کلمات را رواں
ساخت - تلك الخرائق العلی وان شفاعتہن للترقی - یعنی این بتان کہ
مثل زنان حسین گردن دراز هستند - بشفاعت ایشان امیدوار توان بود - چوں
کفار این الفاظ را از زبان مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شنیدند - ہمہ بسجده
در افتادند - بعد از آن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را معلوم شد - کہ این الفاظ از
تصرف شیطان بر زبانش جاری شده بود - خیلے افسوس خورد - و تعوذ باللہ من ذلک

هر چند بعضی علماء این افسانه را سر اسر خلاف واقع و ناقابل برداشت یک نمون
 صحیح الاعتقاد پنداشته اند. مگر داستانیکه ایشان برائے تسلی خاطر خود وضع ساخته
 اند آن نیز حیرت افزاست. و آن این است که میگویند که شیطان این فقرات
 را بر زبان آنحضرت صلی الله علیه و سلم روح فداه جاری ساخته بود. بلکه مشابیه آواز
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم آواز بر آورده مردم را در غلط فہمی انداخته بود. چرا که از
 استماع این کلمات بفہم سامعین این خیال پیدا شد. کہ این کلمات را آنحضرت صلعم
 فرموده است. الغرض آن بے اعتباری را کہ از شنیدن این کلمات متعلق آیات
 قرآن پیدا میشود. بدین طور دور می کنند. کہ خدا تعالی می فرماید: فینسخ الله ما
 یلقى الشیطان ثم یحکم الله ایته والله علیم حکیم. یعنی خدا تعالی آمیزش
 شیطانی را دور ساخته آیات خود را قائم میکند. و او تعالی داننده تر و صاحب حکمت
 است.

لیکن از این جواب کسے رایج تسلی دست نمی دہد. زیرا کہ اگر شیطان در کلام الہی
 تصرف میتواند نمود. پس چه ثبوت است. بر اینکه آیه ینسخ الله ہم از القاء شیطان
 نیست. و شاید کہ شیطان برائے مطمئن ساختن آنحضرت صلی الله علیه و سلم این کلمات را
 گفته باشد کہ ہر کلامیکہ از جانب شیطان می باشد آن را محو و نسخ کرده میشود تا
 بقیہ آن کلام شیطانی کہ از نسخ و محو محفوظ ماند آنرا کلام الہی خیال کنند.

بعضی مردم قرآن کریم را چند اں ساقط الاعتبار و بی قدر قرار داده اند کہ بعضی
 احکام صریح و صاف آن را تابع احادیث ضعیفہ بلکه موضوعہ ساخته اند. و بہ بہانہ
 اتباع سنت کلام خدا ئے عز و جل را تابع خیالات بعضی مردم ہوا پرست و بدستیر

گردانیده اند - پس اگر قرآن کریم نعره زنان ببا ناک بلند هم امری را رد کرده باشد
 اما در کدام حدیث (اگرچه آن حدیث ضعیف ترین باشد) آن امر مذکور باشد درین
 صورت هم حدیث را بر قرآن کریم مقدم داشته مثبت آن امر می شوند - و اگر قرآن کریم
 اثبات امری فرموده باشد ولیکن در حدیثی آن امر را رد کرده شده باشد وحی
 الهی را پس پشت می اندازند و بیان حدیث را هر چند که ضعیف باشد صحیح می پندارند -
 و بعضی گستاخان با کلام الهی این سلوک می ورزند که آنرا خیال رسول کریم صلعم
 قرار می دهند و از کلام خدا بودنش انکار می کنند اگرچه باز زبان اقرار میدارند که این
 کلام خداست مگر تشریح آن بدین گونه می نمایند که در دل صافی آنحضرت صلی الله
 علیه و آله و سلم خیالاتیکه برینجا هستند چون آن خیالات بتائید خدا تعالی می بودند
 بدین لحاظ آنرا کلام خدا گفتن مضائقه ندارد و در حقیقت الفاظ آن ساخته و
 پرداخته رسول کریم اند - و میگویند که از آنجا که الفاظ محتاج به لب زبان می باشند و
 ذات حق تعالی ازین پاک است - بناءً علیه کلام او سبحانه در الفاظ نازل نتوان شد
 نعوذ بالله من ذلک ۛ

و بعضی از آنها بکلام الله این سلوک روا داشته بلکه فیصله داده اند که قرآن مجید
 را ترجمه نباید کرد - و به این طور ذرائع رسانیدن کلام الهی را به عوام بنده می سازند - و
 مخلوق را از فهم کلام خدا باز میدارند و به این روش ذمه و ارشاعت الحاد و
 بیدینی گشته اند ۛ

و بعضی با قرآن مجید این سلوک مرعی داشته اند که میگویند که قرآن کریم یک کتابی است
 مجمل که بعضی امور ضروری در وی به اشارات بیان کرده شده است لیکن هیچ مسئله

از ازل ثابت کردن ممکن نیست *

و بعضی بامصحف مجید بدین نوع سلوک نموده اند که قرآن کریم از سرتاپا به تقدیم و تاخیر مملو است و تا وقتیکه در الفاظ و آیات تقدیم و تاخیر نه کرده شود مقصد صحیح از ازل بفهم نمی رسد.

و بعضی قرآن کریم را ریشخند مجالس ساخته اند که آن قصص و حکایات را که عقل سلیم باور نمیکند و فطرت انسانی از ازل نفرت دارد چلگی بقرآن کریم باز بسته اند و از ازل قصص و مضامین که متعلق قرآن کریم بیان می کنند مضمون یافته شود یا نشود و با وجود آنکه الفاظ قرآن کریم خلاف آن بیان بفرماید. باز هم مضمون را تابع قصص اسرائیلیا می کنند. و آن قصص را تفسیر کلام الهی قرار میدهند. و از منسوب کردن آنها به بزرگان پیشین هم باک ندارند *

و بعضی از این خرافات تجاوز کرده بامصحف ربانی این سلوک می کنند که میگویند. آیات کتاب الله مرتب ندارد. و قرآن کریم جمله نامربوط است. که بدون هیچ ترتیبی ربطی و اقعات مختلفه و متفرقه را در آن بیان کرده شده است. گویا نزد ایشان قرآن کریم سخن شخیصه است که دیوانه و احوط نامربوط می زند. و سخنها بے ترتیب بیان میکنند. الغرض بزعیم ایشان قرآن مجید نه حاوی مضمون خاص است و نه ترتیب خاص را ملحوظ نظر دارد. تعالی عما یصفون *

درین جزو زمان بعضی بلکه جمیع اهل اسلام نسبت وحی الهی و کلام کبریائی ظلمی تجویز کرده اند. که میگویند. قبل ازین کلام الهی نازل کرده می شد اما اکنون نازل شدن ممکن نیست. گویا حالا صفت او تعالی معطل گشته است. اکنون می بیند و می شنود

مگر کلام نمیکند (نعوذ بالله من ذلک)

الحاصل هر کس بجای خود تا توانست سعی خود در پاره پاره کردن کلام الهی تحمل آورده است. و حسن و جمال قرآن حمید از چشم مردم پنهان نمودن رواداشت است و نام اینچنین سعی با راحه مرتب قرآن گذاشت است. و الحال نتیجه این کوشش ها و سعی ها این حاصل شده که خیال بنائے آدم را از قرآن کریم تنفر پیدا کردید و اثر د تعظیم آن از دلها بدر رفت است :

ای پادشاه و الا جاه! حضرت مسیح موعود بخت یافت این جمله عیوب را دور ساخت و بدلائل حقه ثابت کرد که قرآن کریم آخرین هدایتها و حق جل و علا و واضح فرمود که قرآن حمید از نسخ محفوظ است هر چه بین الدینین است قابل عمل مسلمانان است و هیچ حکمش مخالف حکم دیگر نیست که قابل نسخ پیدا شده شود. هر که در آن اختلاف می بیند قصور فهم اوست و از بے علمی خود آنرا بجانب آن کریم و ذکر حکیم منسوب میکند. هرگز تغییر در آن راه نیافته است هر لغزش و هر حرفش همچنان بحال خود است که بر رسول کریم صلی الله علیه و سلم نازل شده بود و محض همین نیست که در آن هیچ تغییر واقع نشده بلکه در مضامین آن تصرف بکار بردن یا لفظی را تقدیم و تاخیر دادن یا حرفی را در آن افزودن یا آیت را از آن خارج نمودن هرگز صورت امکان ندارد. زیرا که حافظ حقیقی حفاظتش را بدمه خود گرفته آچنان سامان حفاظت بهم رسانیده است که بعضی از آن روحانی است و بعضی جسمانی تا از دستبرد انسانی در حفظ و امان باشد. در آن نسخ قرار دادن هم غلط است. و در آن تغیر و تبدیل فهمیدن خواه اقل یا کون باشد هم بزرگ همت است. و او محفوظ است و همواره محفوظ خواهد ماند. و این سخن که پاره از قرآن کریم از دنیا برداشته شده است. برخدا تعالی الزام قائم کردن است. و معنی اش غیر از این

چیزے دیگر نیست۔ کہ آن باز پسین ہدایت و آخرین کتاب کہ ہادی مطلق بجهت اصلاح
 کل عالم نازل کرد است۔ یک روز آن خدمت را کہ بجهت آن نازل کردہ شدہ بود
 بجا نیاورد۔ و معنی تسلیم کردن تغییر در قرآن کریم این است۔ کہ برائے دوام این کتاب خدا
 ساقط الاعتبار گشت۔ و اگر تغییر در کلام اللہ راہ یافتے۔ لاجرم برائے ہدایت دنیا
 شارعے دیگر و شریعتے جدیدہ نازل شدے تا اہل عالم بدون ناموس کامل نماند۔
 الغرض بدیں نسق حضرت مسیح موعود ثابت نمود۔ کہ قرآن مجید جملۃً و کلاً از تصرف
 و مس شیطانی پاک است۔ و ہرگز شیطان را در کلام الہی دخل و اذن ممکن نیست
 و بچنین دخل و تصرف شیطان بر زبان نبی صورت نمی بندد۔ و نہ القباس آواز شیطان
 بہ آواز پیغمبر ممکن است *

و بر بنائے تجربہ خود و انمود کہ چون من کہ غلام متبع رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہستم
 کلامیکہ بر من نازل میشود از ہر شک و شبہ مبرا می باشد۔ پس چگونه صورت امکان دارد
 کہ آن کلام خداوندی کہ بر سید المرسلین نازل می شد علی الخصوص فرقان حمید کہ الی الابد
 قانون ہدایت است اثر تصرف شیطان را گو برائے آنے باشد یا زمانے قبول
 میکرد *

حضرت اقدس مسلمانان را تعلیم داد کہ قرآن کریم کلام الہی است بالیقین و خدا تعالی
 خود وعدہ فرمودہ کہ من محافظ کلام خود ہستم۔ و ایفائے آن وعدہ در رنگے انجام فرمودہ
 کہ دشمنان و مخالفان قرآن نیز اعتراف بحال حفاظت او میدارند۔ پس بمقابلہ قرآن کریم
 حدیث را مقدم داشتن سراسر گستاخی است۔ بلکہ عمداً قرآن کریم را رد نمودن است۔
 حدیث ہرگز مخالف قرآن مجید نیست زیرا کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم مخالف کلام خدا

هرگز نه گفت است - و تدوین حدیث آنچنان هرگز محفوظ نیست - چنانکه تدوین قرآن کریم
 محفوظ است - لهذا قرآن کریم را تابع حدیث ساختن سراسر تخکم است - بلکه حدیث را
 ماتحت قرآن کریم باید داشت - و اگر بالفرض در هر دو مطابقت نباشد - پس حدیث را
 که متغیر شد نش از دست برد تصرف انسانی عمداً یا سهواً امکان دارد ترک باید داد و
 و نیز در جواب آنانکه میگویند جمله علوم دین ما را از احادیث حاصل شده فرمودند
 که علاوه از قرآن و حدیث یک اصل دیگر هم است - و آن سنت است - یعنی تعامل رسول
 اکرم صلی الله علیه و سلم آنچه خود بدان عمل فرموده و بعمل خود آنرا بصحابه تعلیم نموده و صحابه
 بغیر واسطه کسین پشتم خود آنحضرت صلی الله علیه و سلم را بران عمل پیرا دیده و آن روش را
 از حضرت صلی الله علیه و سلم فرا گرفته و باز خود ایشان بران کار بند شده اند و برائے
 آن حاجت کدام حدیث قوی نیست - حتی که ملیونها مسلمانان را ملیونها مسلمانان بران
 اعمال نبویه عامل دیده از ایشان آموخته اند - و از ایشان پسینیاں آموخته اند از پسینیاں پسینیاں
 و هم جبرائی میباشند این سنت سنیه گاهیه مخالف قرآن کریم نمی تواند شد - البته احادیث که
 آن روایات زبانی است آن گاهیه مخالف قرآن کریم هم می باشد - و در آن شکوک
 شبهات را گنجائش می باشد پس آن چون مخالف قرآن کریم باشد لائق پذیرفتن نیست
 در صورت موافق قرآن بودن بالراس و العین قبول باید کرد - زیرا که از قبیل شهادت تاریخی
 است - و شهادت تاریخی را بلا دلیل و برهان قوی و بدون وجه موجه رد کردن بسیار
 حصه صداقتها را از دست دادن است و

و نیز حضرت اقدس القویات این خیال را ثابت فرمود است که قرآن کریم الفاظ رسول
 کریم صلی الله علیه و سلم بوده است - و ثابت کرد است که فرقان مجید لفظاً کلام

حضرت بیچون ست۔ حضرت رسول اکرم محض رسانندہ وحی الہی بود۔ نہ واضح الفاظ
و معانی او۔ و این وسوسہ ہرگز صحیح نیست۔ کہ کلام محتاج لب و زبان و حروف و
الحان می باشد و خدا تعالی از لب و زبان و صوت و الحان پاک است۔ زیرا کہ این
قیاس مع الفارق ست۔ ہر گاہ ذات بیچون لیس کملہ شیء است۔ پس نسبت
ذات او تعالی فیصلہ نمودن بہ اندازہ طاقتہائے انسانی جائز نیست۔ اگر کلام بے
زبان صورت نہ پذیرد پس باید کہ بیچ کارے و بیچ چیزے بغیر وسیلہ دست
مادی کہ مرکب است از استخوان و پوست و گوشت و اعصاب ساخته نشود۔ لہذا
بریں قیاس بعقیدہ شان او تعالی خالق ہم نباید کہ باشد۔ و چون خدا تعالی این ہمہ
کائنات را بغیر دست ہائے مادی آفریدہ است۔ برہیں طریق بغیر لب و زبان مادی
با یک بندہ خود نسبت مرضیات خود بذریعہ الفاظ تکلم می کند۔ و بر بنائے تجربات
خود حضرت اقدس دانمود کہ این ہم محض است کہ نابلدان شاہراہ الہام را پیش آمد
است۔ ورنہ بار ہا خدا تعالی خود بہ الفاظ با من تکلم فرمودہ است۔ و چون با من
در الفاظ کلام میکند۔ پس بار رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کہ سید ولد آدم است و از
ہمہ مقربین و رگاہ الہی در مدارج بالاتر است۔ چگونہ کلام بہ الفاظ خود نہ کردہ است
از اں کس کدام جاہل تر ست۔ کہ با وجود جہالت و نادانی خود در اں امر دخل میبرد۔ کہ
از حد علمش خیالے بالاتر است۔ و نادان بودہ پرودہ را از ہائے خدا تعالی را بعقل خود
کشادن ہوس می نماید ۔

و ہمچنین حضرت ایشان بطلان این خیال نیز بہ پایہ ثبوت رسانیدہ اند کہ کلام خدا
را در زبان دیگر ترجمہ کردن ناممکن است۔ زیرا کہ اگر مفہوم قرآن را تا بہ خلق رسانیدہ

نشود ایشان از حلال و حرام و مایحوز و مالایحوز چگونه آگاه گردند و بغیر آگاهی از محرمات
و منہیات چه طور بازمانند۔ و بر حسن و خوبی قرآن چنان اطلاع بهم رسانند۔ لاریب بغیر
متن قرآن ترجمہ را علیحدہ اشاعت دادن مثل تراجم تورات و انجیل یک جرم است
چرا کہ ازین فعل مردم را از الفاظ و متن قرآن بُعدی پیدا آید۔ و بکن کہ در حالت
ترجمہ در ترجمہ روزی اصل حقیقت قرآن را از دست دہند۔ اما برائے مردمانی
کہ عربی نمیدانند ترجمہ قرآن اگر تحت متن قرآن باشد نعمت عظیم است۔ و این ازین
ضروری است۔ بلکہ لابد است۔ کہ زبان عربی را در مردم چنداں رواج داده آید۔
کہ مردم قرآن کریم را در اصل زبان فہیدہ برکات معانی آن حاصل نمایند کہ از تراجم
میتسر آمدن شکل است۔ و لازم است کہ ہر کہ و مہ کم از کم ترجمہ آنقدر پارہ کلام مجید
را بیاموزد کہ او را در نماز خواندن لایبی است۔

و نیز حضرت اقدسؑ این خیال را کہ قرآن کریم یک کتابے است۔ مجمل و در آن صرف
چند امور دین در پیرایہ اشارات بیان کردہ شدہ است۔ بدلائل قاطعہ رد فرمودست
و ثابت کردہ است۔ کہ مثل قرآن مجید دیگر کتابے جامع و مانع در چار دانگ عالم یافتہ
نمی شود۔ و این کوتاہ نظری مردم است۔ کہ بدوے غور و تدبیر نمی کنند۔ و آن طہارت
حاصل نہ کردہ اند۔ کہ بدون آن القائے مطالب و بر دل مردم نمی شود۔ چرا کہ حق تعالی
فرمودہ است۔ لا یستہ الا المطہرون۔ پس کوتاہی فہم خود را بہ جانب حضرت قرآن
نسبت دادن ظلم صریح است۔

حضرت اقدسؑ در ثبوت این دعویٰ جملہ مسائل را از آیات کلام اللہ استنباط نمودہ
ظاہر کردہ است۔ کہ برائے جمیع مقاصد ترقیات انسانی کتاب خدا ایک دستور العمل است

و همچنین هر اعتراض که دشمنان اسلام بر قرآن مجید وارد کرده بودند - از قرآن کریم
 ترویج آن فرموده بپایه ثبوت رسانید - که درباره علوم روحانی و دینی و اخلاقی تشریح
 کتاب مفصل تر و واضح تر از قرآن مجید نیست - الفاظ مختصر و معانی بیشمار در خود
 دارد - بحر ذخایر حقائق و معارف را خدا تعالی از حکمت کامله خود در کوزه جائے داد
 که هر آیت آن حاوی هزارها مطالب است - و مضامین هوش افزایش رفع
 شکوک و ادوالم هر زمانه و ضرورتهاست هر زمانه را کفایت می کند :

حضرت اقدس این خیال را نیز رد فرمود - که قرآن کریم از تقدیم و تاخیر حملواست
 و آشکارا نمود - که هر لفظ او به مرکز خود همچو نگین در نگین دان نشسته است - که از اینجا
 پس پیش حرکتش دادن ممکن نیست - مردم بسبب کوتاهی نظر و کمی فهم خود در این
 مقام تقدیم و تاخیر می انگارند - و الا هر لفظی که در جائے نهاده شده است -
 آن لفظ در همان جا درست می نشیند - و از نشاندن او در جای آن خوبی پیدا می شود
 که خدا تعالی پیدا کردن او میخواهد - و خیل از این مقامات قرآن کریم را که مردم نسبت
 آنها به سبب کمی علم خود در گرداب تقدیم و تاخیر افتاده بودند - تفسیر و تشریح فرموده
 صحت مضمون همان ترتیب قرآنی را ثابت کردند - و به این طور از اله و سوسه آن مردم
 نمودند :

و نیز حضرت اقدس علیه الصلوٰۃ والسلام نسبت آن قصص اسرار علی که آنها را در بیان
 محکم قرآن کریم مخلوط کرده شده است - جرح فرمود که اینچنین چرا کرده شده و دانمود
 که محض مشابهت پیدا شدن در بعضی واقعات ثابت نمی کند - که در نفس الامر هر دو
 واقع با هم یکی است - و اگر قرآن مجید بعضی واقعات را بطور مغایر از بیان افسانه

نویسان بیان میفرماید - پس آن همی معنی میدارد که قرآن کریم واقعات را در صورتی که
آن را افسانه طرازاں در وایه نویساں بیان می کنند - قبول نمی نماید - و نیز فرموده - که
قرآن کریم کتاب افسانه هانست - و نه غرض او داستان نویسی است - بلکه هر چه از واقعات
گذشته بیان فرموده است - آن بیان نیز از سرتاپا نسبت زمانه آینده پیش خیری
است و غرض از بیان آنها این است - که همچو واقعه در زمان آینده بارسؤل خدا
صلی الله علیه و آله و سلم یا با فرستاده از افراد امتش نیز پیش می آید - بناءً علیه در تفسیر
آنها قصص یهود را داخل نمودن اصل مدعائے قرآن کریم را گم کردن است - قرآن کریم
بر کتب سابق بطور شاهد نازل شده است - نه کتب سابق بر دے بطور شاهد است
تا آنچه میفرماید - بر خلاف او از کتب سابقه شهادت طلب نمایم - کار ما این است
که تفسیر مطالب قرآن را بجائے اینکه از بیرون تحسین بکنیم در نفس قرآن تفحص نمایم
حضرت اقدس این امر را نیز به پایه ثبوت رسانیده است که قرآن کتابی است
خیله مربوط و مضبوط هرگز مضامین در آن پراکنده نیست بلکه از آغاز بسمله تا
والناس در همه آیات و سوره ها ترتیبی و نظامی است طبعی و اعلی - که هر کس را که بر آن
آگاهی دست دهد از غایت مسرت بوجد می آید - و در مقابل از ترتیب کتابی دیگر
آن لطفت حاصل نتواند کرد - کسانیکه مضامین قرآنی را بے ترتیب پنداشته اند یا
قرآن کریم را یک مجموعه مضامین متفرقه انگاشته اند در نفس الامر از معارف و حقائق
این کتاب چشم خود دوخته اند - و بهره نیند وخته اند و بر نادانی خود تاز داشته و بر
بے علمی خود علم اعتماد بر افراشته اند و حضرت اقدس بر ترتیب و نظم مضامین مصحف
مجید خیله مثالها بیرون کشیده و یک جهان را بر محاسن ترتیب قرآنی آگاهی بخشیده اند

و نیز این خیالِ نحیف را که قبل ازین خداستغالی بایندگان خاص خود کلام میفرمود
 و اکنون با کسے هم کلام نمی شود بدلائل نیر و نیز با تجربه و مشاهدہ خود باطل قرار داده
 است - و انمودہ کہ تعطل هیچ صفتی از صفات باری تعالی صورت امکان ندارد -
 هر گاه او تعالی حالا هم مثل سابق می بیند و می شنود پس سبب چیست کہ اکنون از حرف ^{زبون}
 و کلام کردن باز ماند است - شریعت چیزے دیگر است - و مجرد وحی و مکالمہ الہی
 چیزے دیگر پس وحی او تعالی محض فریہ اظهار رضائے اوست - و از منع شدنش
 معنی غیر ازین نمی بر آید - کہ راہ ہائے اظهار رضائے الہی بر بندگان بسته شدہ است
 کلام خدا ہر گز بند نمی تواند شد - مادامیکہ نوع انسان در دنیا باقی است - و تا وقتی کہ
 بعض مردم در حصول رضائے او با صدق دل کوشش کنند - و بر تعلیم اسلام عامل
 باشند - کلام الہی ضرور نازل شود :

احیاصل متعلق کتب سماوی و قرآن کریم ہر قدر کہ غلط فہمی ہا در علمائے این زمانہ
 شائع و ذائع بود - کہ بہ آہنہا این رکن رکین اسلام را اندام پیش آمدہ بود - حضرت
 اقدس آہنہ را رد فرمود - و باز آن را بر بنیاد اصلی خودش قائم نمود - و عظمت
 حقیقی و حقیقت تحقیقی کلام رب العزت را ثابت فرمودہ طبائع طالبان را بسوئے
 آن مائل و راغب ساخت - و از چہرہ نورپاش نیر قرآن حجب کم فہمی ہائے علماء
 را بر انداخت - و چشم نظار گیان از اشعہ انوار او خیرہ و نظر حاسداں از فرط نور او
 تیرہ شد - حتی کہ بعض مخالفان کہ قدرے انصاف در دل میداشتند تجلیات آن را محسوس
 کردہ حربا و ارجیران تجلیات آن آفتاب الہی گشتند -

رکن چہارم اسلام ایمان آوردن است بر رسولان خدا علیہم الصلوٰۃ والسلام

مردمانیکه از حقیقت دور و از صداقت مهجور اند - بریں رکن اعظم نیز رنگ آمیزی نمائے
 عجیب کرده بودند - و بعضی از کم خردان بر تبدیل صورتش اکتفا ناکرده مہیکل روح
 افزایش را چنانا بدنام ساخته بودند کہ دلہائے دوستان ہم از محبت انبیاء خالی
 و دلہائے بیگانگان از نفرت پرگشته بود - و بیچ شکے نیست کہ ہر قدرست و شتم نسبت
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ دریں جزو زمان بر زبان مخالفان جاری است -
 ہمہ بر ذمہ ایں مردم ناعاقبت اندیش است - کہ خود را مسلمان میگویند - نہ بر ذمہ
 قومے دیگر - عیسائیان و دیگر مخالفین اسلام بنا بر افترا نمائے خود چندان اعتراض
 بر ذات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وارد نمی کنند - ہر قدر کہ بر بنائے آن روایات اعتراضات
 پیش می نمایند کہ خود از مسلمانان مروی است و از قبیل مسلمات مسلمانان گشته است
 و ایشان آہن را بطور لطافت در مجالس و عطر بر زبان می آرند و بر منابر می خوانند -
 آہ! آہ!! دل یک مسلمان غیر تمند آن وقت پارہ پارہ می شود - چون می بیند کہ یک دشمن
 اسلام با یک حربہ کہ آنرا دست خود یک مسلمان وضع ساخته پرودہ ناموس طہارت
 سیدہ الا تقیا امام الانبیاء را بزعم باطل خود چاک می سازد - در حقیقت او پرودہ نقا
 منافقے را می کشاید - مگر بظاہر ہمیدہ می شود - کہ عیوب اخلاق آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم را عیان و نقائص مذہب اسلام را بیان می کند -

بعثت انبیاء و بجهت آنست - کہ در دنیا تقوی و طہارت را قائم فرمایند و
 خلق را بجانب افعال حسنہ ہدایت نمایند - مگر مسلمانان زمانہ فوج اعوج آن عیوب را
 بذوات انبیاء منسوب نموده اند کہ از شنیدن آن زہرہ یک مومن مخلص آب و جگر او
 کباب میگردد و از حضرت آدم علیہ السلام تا سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گناہان

ہر نبی و مرسل را بر شمرده کتب خود را از گنہ آگندہ اند :

نسبت جناب ابوالبشر علیہ السلام بدین گونه گناہ را ثابت می کنند کہ واضح ترین حکم الہی را پس پشت انداخت است۔ و با ہوائے نفس در ساخت است حضرت نوح علیہ السلام را نیز صاحب میل غیر صالح یعنی گنہگار قرار دادہ اند۔ کہ با وجود نماز برائے پسرناہل خود از خدا دُعا کرد۔ و حضرت ابراہیم علیہ السلام را کاذب قرار میدہند کہ معاذ اللہ سہ بار دروغ بیفروغ گفتہ بود۔ و حضرت یعقوب علیہ السلام را گنہگار ثابت می نمایند۔ کہ پدر خود را بر بستر مرگ فریب داد و لباس برادر خود پوشیدہ پیش اسحق آمد۔ و دُعائے برکت خواستہ نبوت حاصل نمود۔ سبحان اللہ بفریب ہم نبوت حاصل می شود۔ و نسبت حضرت یوسف علیہ السلام آنچه خرافات نوشتہ اند کہ از دیدن آل مؤثی بر بدن انسان راست می شود۔ و همچنین گفتہ می شود کہ یوسف علیہ السلام در عہد طفولیت ارتکاب سرقت ہم کردہ بود و بارے بجهت داشتن برادر نزد خود فریب ہم کردہ۔ و همچنین بر حضرت موسی علیہ السلام این الزام قائم می کنند کہ او مردے را بلا وجہ قتل کردہ مرتکب گناہ کبیرہ گردیدہ و باز بفریب و حیلہ مال مردم را فرار گرفتہ با قوم خود از مصر گریخت۔

و نسبت داود علیہ السلام گفتہ می شود کہ برائے گرفتن زن شوہرش ابر جنگ و تافتن شد و زنش را در حبالہ نخای خود آورد۔ و در بارہ حضرت سلیمان علیہ السلام نگاشتہ اند۔ کہ بر لب یک زن مشرکہ عاشق بود و شیطان رجیم بروے آچنان غلبہ و مکننت یافت۔ کہ او را از تخت شاہی بر طرف کرد و بر جایش خود حکمران گشت۔ و حکومت کردن آغاز کرد و محبت مال

بر طبع او آل قدر غالب بود که در معاینه اسپاں چنان
غافل شد که آفتاب غروب گشت و نماز عصر را فوت
کرد.

و نسبت ذات سرور کائنات فخر موجودات روحانیه که گردن این مردم
زیر بار احسان او خم است و هر محکمی بدن نشان در تحت انعام اوست از جمله
انبیاء زیاد تر حمله با بکار برده اند و هیچ پهلوی حیات مقدسه آنحضرت صلی الله
علیه وسلم را نگذاشته اند که بر آں اعتراض وارد نه گردد. بعضی از ایشان میگویند
که حضرت میخواست که داماد خود علی مرتضی را خلیفه خود مقرر نماید مگر از خوف مردم
نتوانست.

و برخیز از سواخ نگاران می نویسند که روزی آنحضرت صلی الله علیه وسلم دختر
عمه خود زینب را دیده شیفته حسن و جمالش گردید پس حق تعالی از زید طلاقش و بایند
در نکاح آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آورد. چنانچه در معالم التنزیل است و
ذلك ان رسول الله صلی الله علیه وسلم زوج زینب من زید فمکنت عنده
حينما ثمان رسول الله صلی الله علیه وسلم اتي زيدا ذات يوم لحاجة فابصر
زینب قائمة في درع و خمار و كانت بيضاء جميلة ذات خلق من اتم نساء قریش
فوقعت في نفسه و اعجبه حسنهما فقال سبحان مقلب القلوب و انصرف فلما
جاء زید ذکر له فظن زید فالقی فی نفس زید کراهیتها فی الوقت فاتی رسول الله
صلی الله علیه وسلم فقال انی ارید ان افارق صاحبتي قال مالک ارايت منها شیئا
قال لا والله یا رسول الله ما ارايت فیها الا خیرا و لکننا نتعظم علی بشرها

تو زینی بلسانها فقال له النبی صلی الله علیه وسلم امسک علیک زوجک و تخفی
فی نفسک ما الله مُبْدِیهِ . اے تسو فی نفسک ما الله مظهره ای کان فی قلبه
لوفارقها اتزوجها . قال ابن عباس فی جہا وقال قتادة و دّ طلاقها .

یعنی جناب رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم زینب را بازید نکاح کرد و تا یکا کت
زینب نزد او بود تا آنکہ یک روز رسول خدا صلعم بخانہ زید برائے یک ضرورت
تشریف برور زینب را در پیرہن و معجز ایستاده دید . و زینب خیلے سفید اندام و
خوش گل و در زنان قریش بدرجہ اتم نیکو اندام بود و در دل حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
جائے کرد و حسن و جمال او خیلے خوش آمد . و بزبان جاری شد پاک ذات است آنکہ
دلہا را میگرداند . و از آنجا باز گردید . چون زید بخانہ آمد زینب این سخن را بدو بیان
کرد . زید دانست . پس ہماں وقت در دل زید کراہت از جانب زینب افتاد و
نزد رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم آمدہ عرض کرد کہ بخواہم زن خود را از خود جدا کنم آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم فرمود تو از وجہ چیز دیدہ . گفت من دانستہ از وجہ از خوبی چہ
ندیدہ ام . لیکن او باعث شرافت خود بر من خود را بزرگی می دہد . و بزبان خود مرا
ایذا می رساند حضرت فرمود زن خود را پیش خود بدار . و در تفسیر آیه و تخفی فی نفسک
ما الله مُبْدِیهِ یعنی اے نبی تو در جان خود پوشیدہ میکنی چہ را کہ خدا آن را ظاہر کردن
ارادہ دارد . می نویسند کہ در دل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود کہ کاش زید زینب را طلاق
دہد و من نکاح خود در آرم . و این سخن را بحضرت ابن عباس منسوب میکنند کہ حضرت
مجت زینب را در دل خود میداشت . و قتادہ می گوید کہ آنحضرت طلاق زینب را و
دل خود دوست میداشت . و نفوذ باللہ من ذلک .

همچنین نسبت قصه حفصه می نویسند :- کما قال المفسرون وكان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم يقسم بين نسائه فلما كان يوم حفصة استأذنت رسول الله
 صلى الله عليه وسلم في زيارة أبيها فاذن لها فلما خرجت ارسل رسول الله
 صلى الله عليه وسلم الى جارية مارية القبطية فادخلها بيت حفصة فوقع عليها
 فلما رجعت حفصة وحيدة الباب مغلقاً فجلست عند الباب فخرج رسول الله
 صلى الله عليه وسلم ووجهه يقطر عرقاً وحفصة تبكي فقال ما يبكيك فقالت انما
 ابكي لانك اذنت لي من اجل هذا ادخلت امتك بيتي ثم وقعت عليها في
 يومي وعلى فراشي ما رايت حرمة وحقاً ما كنت تصنع هذا يا امرأة منهم
 فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هي جاريته احل الله لي اسكتي فهي
 حرام على التمس بذلك رضاك فلا تخبري بهذا امرأة - (معالم التنزيل)
 مفسرين می گویند - که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در میان ازواج خود روزها
 تقسیم کرده بود - در روزی از روزهای خود حفصه از رسول خدا صلی الله علیه وسلم
 بجهت دیدن پدر خود اذن طلب نمود - رسول خدا صلی الله علیه وسلم او را اذن داد - و چون
 حفصه رفت - رسول خدا صلی الله علیه وسلم یکے را بجانب کنیز خود ماریه قبطیه فرستاده
 طلب نمود - و در خانه حفصه داخل کرده باوے مشغول مقاربت شد - و در بین این حالت
 حفصه واپس آمد - و دروازه حجره را بسته یافته نزدیک دروازه بنشست - چون
 رسول خدا صلی الله علیه وسلم از خانه برآمد عرق از روی مبارک او می چکید حفصه
 بنا کرد و گریستن - رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود - گریه چرا میکنی - گفت بجهت
 اینکه تو مرا برائے این کار اذن رفتن دادی و کنیز خود را در خانه من طلب کرده

در روز نوبت من باز بر بستر من باو میباشند نمودی حق حرمت مرا نگاه داشتی و با هیچ زن
 از زنان خود گاه به اینچنین حرکت نمودی رسول خدا صلی الله علیه و سلم فرمود این کنیز من است خدا تعالی
 و من را بر من حلال ساخت است پس او را بر خود حرام میکنم من این کار خوشنود می تو میخواستی باید که زنی را
 ازین خبر ندی - و بعضی ازین هم تجاوز کرده نسبت ذات فخر الرسل صلی الله علیه و سلم اتهام بسته اند که
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم گاه از تیر دل میخواست که در تعلیم احکام اسلام سامع و مسالمتی پیدا شود و اینچنین
 تعلیم نازل گردد که مشرکان مکه نیز قبول نمایند و در آن تعلیم جذبات احساسات ایشان هم ملحوظ باشد
 این همه آن خیالات و اعتقادات است که در مسلمانان به نسبت ذات مقدسه انبیاء
 سائر و اثر است و بعضی مردم را اعتقاد ازین هم تجاوز کرده بدان درجه رسیده است که از
 طرز معاشرت انبیاء علیهم السلام در گذشته بر روش دینی ایشان نیز حمله کرده اند و میگویند
 که انبیاء در حقیقت مجبان و ظن بوده اند چون بنظر غائر معلوم کردند که مردم بغیر تسلیم
 نمودن عقیده روز جزا و سزا و بهشت و دوزخ از حدود اخلاق و تمدن تجاوز می نمایند
 به نیت نیک مردم را مناسب وقت احکام داده اند و دعوی الهام و وحی مکن بر آن ترهیب و ترغیب
 بود تا مردم از ذل متخلی و فضائل متخلی گردند و بوجه نیت نیک که میدانستند و بسبب پیش کردن
 تعلیم اخلاق که بدرجه غایت مستحسن بود ذات ایشان واجب التعلیم و التکریم است باجود اینچنین عقائد
 داشتن این مردم خود را مسلمان میدانند و میخواهند که مردمان دیگر نیز ایشان را مسلمان بگویند
 حضرت اقدس صبح موعود علیه الصلوة والسلام چنانکه دیگر عقائد فاسد را رد فرموده هیچ قوم
 و صراط مستقیم با و انمود همچنان در باره این خیالات نیز مسلمان را و مردم دیگر اقوام را بر تعلیم
 صحیح دین اسلام آگاهی بخشید و فرمود که انبیاء در دنیا بجهت قائم کردن صلاح و سداد و بعثت
 می یابند - بناء علی هذا خود ذات ایشان برای اصلاح حال مردم نمونه نیک میباشد پس اگر انبیاء
 نمونه نیک بودند که به بعثت ایشان چه حاجت بود و چرا از آسمان صرف کتاب الهی نازل نموده شد

غرض از بعثت انبیاء همین می باشد که مردم ایشان را بر فرمات الهی عمل پیرا دیده از تصویر عملی ایشان معنی
 سخن خدا را دریابند و از قوت قدسیه آن مقدسان طاقته حاصل کرده بر جذبات نفسانیه خود غالب آیند.
 حضرت اقدس نور الله برهانه عالمی را تعلیم داد است. که آن خیالات باطله که
 مردم درباره ذوات مقدسه انبیاء علیهم السلام میدارند سبب آن محض لاعلمی و کم فهمی
 است. این مردم در فهمیدن کلام خدا غور و خوض بکار نمی برند و بلا تحقیق سخنهای
 بے معنی خود را پرواز دادن می گیرند. جمله انبیاء علیهم السلام از صفات و کبار معصوم
 اند و ذوات ایشان نمونه زنده صدق و راستی و وجود ایشان وقایع متجسم می
 باشد. ایشان منظر صفات الهی می باشند. و به حسن و خوبی خود بجانب قدوسیت و
 سبوحیت حق تعالی عز اسمه اشاره می کنند. در نفس الامر وجود ایشان یک آئینه مصفا
 می باشد که در عین از احیان بدکاران در آن صورت مکرده خود را دیده همچو آن زنگی
 که در آئینه روئے زشت خود را دیده پیدا شست. که آئینه زنگار خور و است زشتی
 روئے خود را بدال منسوب می کنند. نه آدم نافرمان حکم الهی بود نه نوح گناه
 کرد است. نه ابراهیم حرف دروغ گفته است نه یعقوب برادر خود را فریب داد است
 نه یوسف اراده بد در دل آورد. نه دزدی کرد. نه هیچ کس را فریب داد. و نه موسی
 خون ناحق ریخت و نه داود دین شخصی را غضب کرد. و نه سلیمان در عشق مشرک فرض
 خود را از دست داد. و نه در محبت اسپاں از نماز غفلت ورزید. و نه سید المرسلین
 مرتکب گناه کبیره و صغیره گردید. ذات پاکش از جمله عیوب منزّه و از همه گناهان محفوظ
 و مصون و معصوم بود. آنکس که عیب آن شهنشاه رسل بیان می کند. خود را در جای
 خود را ناپاکتر و امی نماید. این همه افسانه ها که به نسبت ذات اطهر و اقدس فخر رسل

در کتب تفاسیر ساده لوحان نگاشته اند. روایات بعضی منافقین است. که پیش قو^اعد
 صبح و تعدیل هرگز راست نمی شود. سوانح تمام حیات بابرکات سرور انبیاء صلی الله
 علیه و سلم از بمچور روایات پاک و بے لوث است. و هر قدر سخنان که از این قبیل نسبت
 سرور کائنات یا نسبت دیگر انبیاء علیهم السلام مشهور است یا در بعضی کتب حدیث و سیر یا در بعضی
 تفاسیر مطرور است همه یادگار اتهامات منافقین است یا در تفسیر کردن آیات آن بخلاف اصل معنی مراد آن پیدا شده است

سیدنا حضرت مسیح موعود علیه التحیت و الثناء از مصحف مجید بدلائل نیره بکمال
 توضیح ثابت نموده است که فی الحقیقت بمچو خیالات نسبت انبیاء علیهم السلام داشتن
 خلاف تعلیم اسلام است. و الحق سخن راست این است. که این گونه خیالات واهی
 از پرستاران کلیسیا در مسلمانان ساده لوح رسیده است. نصاری بجهت اثبات
 الوهیت مسیح طریق اختیار کرده بودند که خود را مسلمان و انموده و در میان مسلمانان
 تعبیه شده عیب شماری انبیاء می کردند تا مسلمانان را معلوم شود. که از جمله عیوب و
 ذنوب صرف ذات ابن مریم پاک و منزّه است. ❖

بناء علیه از انسانیت بالا نظر طافته میداشت. و دیگر جمله انبیاء را انسان بودند
 لهذا بعضی ذنوب از ذات ایشان سر بر زد است. و هستی مسیح چون از انسانیت
 برتر بود. بدین وجه هیچ معصیت از ذات او صادر نشده است. و ازین است
 که مسلمانان هم عیوب انبیاء را بر شمردن آغاز کردند. حتی که نسبت ذات ستوده صفاء
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم نیز بعضی اتهامات روایت کرده اند. اما جمله انبیاء محض ذات
 حضرت مسیح را مبرا از صدور گناه قرار دادند. بلکه والدۀ ماجده اش مریم را نیز معصوم
 عن الخطار دانستند. ❖

پس آیا این همه برائے ثبوت این امر کافی نیست۔ کہ این جملہ افسانہ ہائے دروغ و
 قصہ ہائے قابل نفرت در مسلمانان از مکر عیسائیوں داخل شدہ است۔ و مسلمانان
 نیز این اثر بد را یا بباعث صحبت ایشان فرا گرفته اند یا بعض شریر الطبع عیسائیوں
 خود را بہ تصنع در مسلمانان تعبیه نموده این چنین ابا طیل و اکاذیب را در مسلمانان سا
 طبع شائع و ذائع ساخته اند۔ کہ انہارا ابتداءً مورخان و محدثان ما بہ سبب بیانتداری
 مشہورہ خود بار و ایات معتبرہ یک جا کرده اند۔ تا روایات موافق و مخالف ہر دو قسم
 بمردم برسد۔ مگر بعد از ان نا خلفان نسل آیندہ کہ از نور نبوت بہرہ نہ داشتند۔ آن ہمہ
 و سائیں شیطانیہ را با وجود خلاف تعلیم قرآن بودن باور نمودند۔ و نیز آن روایات
 صحیحہ متعلقہ عصمت انبیاء کہ بہت قطع نمودن این و سائیں خنجر برال بود است۔
 از دست دادند۔

مگر اکمل اللہ علی ذلک سیدنا مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام پر وہ از بحث این
 روایات بر انداخت۔ و باز از سر نو مرتبہ صحیحہ انبیاء علیہم السلام را پیش چشمان خلایق
 نمایان ساخت و حفاظت عزت و عظمت آن ماموران بارگاہ رب العزت کرد۔ قصہ
 علی الخصوص شان والا و طہارت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را نہ صرف بطور ذکر و بطور
 بلکہ با دلایل قاطعہ و براہین ساطعہ ثابت نمود۔ کہ دشمنان را مجال دم زدن باقی
 نماند۔ بخانی از کلام حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام اندرین باب :-

در دلم چو شد تنائے سروے	آنکہ در خوبی نثار دہم سرے
آن دل روشن کہ روشن کردہ است	صد درون تیرہ را چون انہتے
بر لبش جاری ز حکمت چشمہ	در دلش پیراز معارف کوثرے

خواجه و مرعاج زان را بنده	بادشاه و بیکساں را چاکرے
آں تر جمہا کہ خلق ازوے بید	کس ندیدہ در جہاں ازادے
از شراب شوق جانان بخورے	در سرش بر خاک بنادہ سرے
روشنی ازوے بہر قوے رسید	نور اور خشید بر ہر کشورے
آیت رحماں برائے ہر بصیر	حجت حق بہر ہر ویدہ ورے
نا تواناں را بر حمت دستگیر	خستہ جانان را بہ شفقت غمخورے
آفتاب و مہ چہ مے ماند بدو	دردش از نور حق صد نیرے
آں شراب معرفت دادش خدا	کہ شعا عش نیرہ شد ہر اخترے
شد عیاں ازوے علی الوجہ لا تم	جو ہر انساں کہ بوداں مضمرے
ختم شد بر نفس پاکش ہر کمال	لا جرم شد ختم ہر پیغمبرے
مجمع البحرین علم و معرفت	جامع الاسمین ابر و خاویے
چشم من بسیار گردید و ندید	چشمہ چوں دین او صافی ترے
سالکاں را نیست غیر ازوے نام	کہ ہر دال را نیست جزوے رہبرے
جائے او جائیکہ طیر قدس را	سوزد از انوار آں بال پرے
ہر رسوے آفتاب صدق بود	ہر رسوے بود مہر انورے
ہر رسوے بود ظلمتے دیں پناہ	ہر رسوے بود بانغے مہرے
گر بدنیانامہے ایں خیل پاک	کار دیں ماندے سراسر ابرے
ہر کہ شکر بعث شاں نارد بجا	ہست او آلائے حق را کافرے
آں ہمہ از یک صدف صد گوہر ہند	مستند در ذات اصل و گوہرے

۴
اے خدا بر دے سلام مارساں پیکم بہ خواش از ہر پیغمبرے

اول آدم آخر شاں احمد است	اے خنک آنکس کہ بید آخرے
انبیاء روشن گہر ہستند لیک	ہست احمد ز الہمہ روشن ترے
اں ہمہ کان معارف بودہ اند	ہر یکے اند راہ مولیٰ مجہرے
ہر کہ را علمے ز توحید حق است	ہست اصل علمش از پیغمبرے
اں رسیدش از رہ تعلیم ہا	گو شود اکنوں ز نخوت منکرے
ہست تو مے کج رو و ناپاک لائے	آنکہ زیں پاکاں ہمے پیچد سرے
دیدہ شاں روئے حق ہرگز ندید	بس سیہ گردند روئے دفرے
شور بختی ہائے بخت شان میں	ناز بر چشم و گریزاں از خورے
چشم گر بودے غنی از آفتاب	کس نبودے تیز میں چوں شہرے
چوں بروز ابتدا تقسیم کرد	در میان خلق از خیر و شرے
راستی در حصہ او شاں قتاد	دیگر اں را کذب آبشخورے
قول شاں اینست کاند رغیر شاں	آندہ صد کاذب حیلست گہرے
لعل تاباں را اگر گوئی کشف	زیں چہ کاہد قدر روشن چہرے
طعنہ بر پاکاں نہ بر پاکاں بود	خود کنی ثابت کہ ہستی فاجرے
ماہمہ پیغمبراں را چاکریم	ہمچو خاک کے او قتادہ بردے
ہر رسوے کو طریق حق نمود	جان ما قربان برالی حق پرورے

رکن پنجم اسلام ایمان بر بعث بعد الموت و ہیبت و خوف است نہ بخت ہدم بنیان
 ایں رکن رکن نیز مسلمانان بادل و جان سعی ہا کردہ اند نہ صرف ایں قدر بود کہ دہا

شان از بخت بعد الموت یقیناً بکلی منکسر گشته بود (زیرا که اگر ایشان بر وجود قیامت
 یقین پیدا داشتند - هرگز تعلیم دین را بدین منطقی که بنظر می آید - پس پشت نمی انداختند)
 بلکه علانیتاً هم خیالات عجیب و غریب متعلق حشر و نشر در مردم انتشار یافته بود -
 تصویر جنت و نجاتی او که در اذهان مسلمانان مرتسم شده است بخوبی نشان می دهد
 که اصل مفهوم بهشت برین از ذهن ایشان بدر رفت است - و چیزی که از جنت
 و خیال شان باقی است محض یک مقام عیش و عشرت و یک جائی هوس رانی است
 گویا خیال این مردم انسان درین دایره دنیا به جنت این عرض افریده شده است
 که چند روز درینجا محنت و مشقت بر خود گوارا کرده بدین مقام برسد که از آنجا همه
 اشیاء خوردنی و پوشیدنی و صحبت با زنان خوش گل دست دهد - چون این
 لذات جسمانی و اسباب هوس رانی حاصل شد - پس همه نعمت او را میسر آید - حالانکه
 خدائے تعالی در قرآن مجید فرمود است - و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون
 یعنی اصل غرض از خلق بنی آدم عبادت خداست - تا انسان آن حالت را اختیار
 کند - که نقش صفات الهیه را در ذات خود نشانده - زیرا که معنی عبودیت تذلل و پذیرفتن
 نقش معبود است - پس این خیال که انسان در پناه یا شخصیت سهاله زندگی آن
 کائے را که او برائے آن پیدا کرده شده بود سرانجام داده باز حیات غیر فانی را
 در نادوش و خور و پوش و عیش و کامرانی و عشرت جاودانی مثل بهائم صرف کند
 کمال نادانی است - و همبریں منطقی جہنم این خیال داشتن که آن ارحم الراحمین
 کفار را تا زمانیکه نهایت ندارد درون آتش سوزاں یدارد - و مثل یک حاکم قسری
 گلهای بر حالت نزار شان نگاه ترحم نکند - نیز غلط است :

حضرت اقدس این همه خیالاتِ سخیفہ را رد نموده است۔ ویدلائل قاطعہ و حج ساطعہ
و معجزاتِ باہرہ اولاً ایمان مردم بر وجود بعث بعد الموت قائم گردا است۔ و ثباتی
دارنا پائدار دنیا و برتری و خوبی ہائے حیاتِ اخروی را مثل روز روشن پیش دست
و دشمن ثابت فرمود است۔ و همچنین آن خیالاتِ لغو را کہ بہ نسبتِ جنت جاگزین
خاطر مردم بود رد نمود است ۛ

و این وہم را نیز رفع کرد است۔ کہ خیلے کساں میگویند۔ نعمائے جنت محض
بطریق استعارہ در قرآن کریم بیان شدہ است۔ بہ پایہ ثبوت رسانید است کہ
جنت را وجود حقیقی است۔ و این خیالِ غلط را نیز از میاں برداشت است کہ
بعض مردم را پیش آمدہ بود کہ جنت مثل دنیا یک مقامی است کہ سامانِ عیش و
نشاط بہ پیمانہ وسیع تر از دنیا در آنجا مہیا است۔ مسیح موعود یا اولہ و براہین و انوار
است۔ کہ در حقیقت نعمتہائے مادی این دنیا با نعمائے اخروی عقبی اختلاف
تمام میدارد۔ و در حقیقت نعمتہائے مادیہ عقبی متمثلاتِ عبادات دنیا است
یعنی عبادات دنیا در عقبی صور جسمیہ قبول کنند۔ گویا روح اینجا در آن جا مجسم
شود۔ و روح آنجا یک روح جداگانہ باشد۔ کہ خیلے او را ترقی و برتری حاصل
آید۔ ہمچنان کہ بہ نسبتِ قوائے روحانیہ یک نطفہ قوائے روحانیہ آن انسان کہ
از آن نطفہ وجود پذیرد اعلیٰ و برتری باشد ۛ

و همچنین اثبات فرمود است کہ عذاب دوزخ را کہ مردم انجام پذیر نمیدانند
و میگویند۔ کہ نہایت زمانی برائے آن نیست۔ این اعتقاد خیلے نادرست است
بلکہ لابد وقتے انجام پذیرد و صورتِ اختتام گیرد و ابدیت یعنی زمان او

تا مدت‌های دراز طول گیرنده است. اما غیر مجزود هم نیست. بلکه آخر کار منقطع گردد. زیرا که حق تعالی نسبت رحمت کامله خود میفرماید: *وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَتِي* و سعت کل شیء از نشان رحمت او بجای است که بنده عاجز را در عذاب بگرفتار سازد که آنرا انتهای غایت نباشد.

چون آن ذات رؤف و رحیم در قرآن کریم و ذکر حکیم نعیم جنت را عطاء غیر مجزود و اجر غیر ممنون میفرماید. و نسبت عذاب جهنم این الفاظ را استعمال فرموده است پس ضرور است که در آن هر دو فرق باشد.

پس بنده چرای اثر الطبیان فرموده حضرت حق سبحانه تعالی را واکذار و خصوصاً در لیکه خود رسول خدا صلی الله علیه و سلم تفسیر مطالب آن حکیم باین الفاظ مبارک بیان میفرماید: *يَأْتِي عَلَى جَهَنَّمَ يَوْمَ مَا فِيهَا مِنْ بَنِي آدَمَ أَحَدٌ تَخْفِقُ أَبْوَ أَبْهَارُ كُنْزِ الْعَالَمِينَ* یعنی بر جهنم آن روز فرار رسد که از بنی آدم احدی در میان او نباشد. و در وازمان او بر هم زده شوند پس با وجود موجود بودن این تفسیر که آنحضرت صلی الله علیه و سلم بزبان حقائق ترجمان خود بیان فرموده است. کسے را چه اختیار است که در رحمت خدای رحمن و رحیم حدی معین نماید.

علاوه از این ارکان خمسہ ایمان که بیان شد در حصه اعمال هم خیل تغییر با واقع

۱۵ قال ابن مسعود في هذه الآية لياتين على جهنم زمان ليس فيها احد و ذلك بعد ما يلبثون احقاباً. وعن ابی هريره مثله (حدی الارواح لابن قیم صفحه ۳۲۳ و تفسیر مشهور جلد ۳ صفحه ۳۵۰) یعنی عبد الله بن مسعود در تفسیر این آیه می گوید که بالضرور بر جهنم آن زمان بیاید که در دایره هیچ کس نباشد. و این حالت بعد از آن پیدا شود. که تا زمانهای دراز در آن درنگ کشند. و ابو هريره رضی الله عنه نیز مثل این حدیث را روایت کرده است. - ۱۲

شده بود. بعضی بر اباحت زور زده بودند و عقیده شان بریں پنج بود که هر گاه کسی
 لا اله الا الله محمد رسول الله بگوید. بعد از این هر چه خواهد بکند و یقین پیدا
 کنند که اگر ما گناه نکنیم باز نبی کریم صلی الله علیه و سلم روح فداه شفاعت کدام کس کند؟
 و در بعضی افراد این خیال سرایت کرده بود که شریعت مقصود بالذات نیست
 بلکه آن بمنزله کشتی است برائے رسیدن تا بخدا چنانچه شاعر میگوید
 شرع کشتی آرزو گردان و دانش دیوان : حق تعالی سائل و عالم همه دریاست
 و چون انسان خدا را دریافت پس چه ضرورت است که بیکار در کشتی نشسته وقت خود را
 ضائع کند.

و بعضی از اهل میان این خیال پیدا شدند که احکام شریعت در حقیقت برائے امور
 باطنیه بمنزله نشانات ظاهری هستند. وقت بعثت نبی کریم صلی الله علیه و سلم حالت
 ابتدائے تمدن زمانه بود. و اکثر بنی نوع انسان وحشی بودند. بناءً علیہ بجهت اصلاح حال
 کافه الناس برائے عمل نمودن بر امور ظاهریه تاکید شد بدینعلیه ضرورت پیدا شد. و
 حال زمان علم و کمال است. و مردم از علییه فهم و دانش محسوس گشته اند. لهذا بیابندی
 رسوم ظاهریه ضرورتی نمانده است. اگر شخصی روش پاکیزه دارد و خدا را در دل
 یاد می کند. و در دقوم و ملک و غم ابنائے جنس درون سینه می دارد و غبار امتوات
 می کند و در خوردن و نوش احتیاط می ورزد و در کار و بار قومی مشغول می ماند. نماز و
 روزه و حج و زکوة او همین است.

و بعضی بر آنند که تفحص باید کرد که سرور عالم کدام قسم از ارس یا سراسر ویلے یا
 یا جنبه زیب تن میفرمود تا همان قسم لباس را اختیار باید کرد. علی هذا القیاس اگر آنحضرت

موتے سرد را از میرداشت - بر ماینزد واجب است که باتباع سنت نبوی موتے سرد را در آ
 داریم - بعض میگویند که رسول خدا صلی الله علیه وسلم مثل یک مردی بوده است - بیح
 حق او بر ما ثابت نیست - که ما پابندی حکم او کنیم - هر چه در قرآن کریم وارد است
 بهاں بر ما حجت است و باقی همه باطل است .

بعض مردم سخن را بدین گونه می رانند که فلاں فلاں بزرگ هر چه فرموده
 است خلاف آن امر دیگر هرگز قابل تسلیم نیست - بر ما فرض است که مثل کوران
 تقلید بزرگان خود نکنیم و بس -

این همه امور که بیان کرده شد متعلق اصول دین است باقی ماند جزئیات -
 در آن ازین هم بیشتر ظلمت تاریکی است - بعضی آموختن زبان غیر اکفر می دانند
 و بعضی تعلیم علوم جدید را منافی ایمان و اسلام قرار می دهند - بعضی نسبت جوار
 رباکه در باره آن آیه فاذا نواجر من الله ورسوله وارد است - فتاوی
 می نگارند - علاوه برین و رنما و روز و حج و زکوة آنقدر اختلاف واقع
 شده است که حقیقت هر امر زیر پرده اختلافات مخفی و محتجب گشته است -
 امور محقره را اصل الاصول اسلام قرار داده می شود - و بر خلاف آن اگر از
 زبان کسی حرفی بر آید یا وے نزاع و ستیز می کنند بعض کسانی که خود را مسلمان
 می گویند انگشتهای برادران دینی خود را در جوش این امر شکسته اند - که هنگام
 تشهد چنانگشت شهادت را برداشته است و همچنین در میان قرآن خوانان
 از جوش تعصب برپاداش این جرم نجاست انباشته اند - که آمین بالجهر چنانگفت است
 الغرض حصه عملی اسلام نیز مثل حصه اعتقاد صید تغییرات و فسادات شده بود .

حضرت مسیح موعود علیه السلام درین حصّه علمی نیز صلاح فرموده از یک جانب
 طریق اباحت را باطل ثابت کرده و بیان نمود که شفاعت برائے آن مردم است که از
 گناه پرہیز کنند۔ اما گاہے بوجہ من الوجہ از کتاب آن کرده باشند و بعض کوتاہی ہا
 در ایشان بماند پس آن کوتاہی ہا را شفاعت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم تدارک فرماید
 اما شفاعت برائے ایں نیست کہ مردم بہ امید شفاعت مداومت بر کبائر نمایند و
 دل خود را خوش کنند کہ شفاعت نبوی از پریش جملہ معاصی بازمانیم۔ و نمیدانند
 کہ شفاعت بجهت نزدن و عاک نمودن گناہان است نہ برائے اشاعت عصیان
 همچنین اثبات فرمودہ کہ ہر چند شریعت مقصود اصلی نیست۔ اما عبودیت بلا شک
 شبہ مقصود اصلی است۔ پس خدا تعالیٰ برائے ہر کارے تا ہر وقتیکہ امر فرمودہ است۔
 آن را تا آن وقت بجا باید آورد۔ قرب خدا چیزے محدود نیست کہ گفتہ آید۔ کہ اکنون
 قرب خدا حاصل شدہ است۔ پس ضرورت عبادت نماندہ است۔ ہر گاہ رسول کریم
 صلی اللہ علیہ وسلم روحنا فداہ کہ انسان کامل و خیلے نبی عظیم الشان بود تا وقت وفات
 خود ہموارہ ایاک نعبد و ایاک نستعین اھدنا الصراط المستقیم خواندہ
 باشد و ہمیشہ در دعا ربّ رحمنی علما گفتہ باشد دیگر کسے را چہ رسد کہ دعویٰ نماید
 کہ من تا منزل مقصود رسیدہ ام۔ و حالاً مرا ضرورت عبادت باقی نماندہ است۔ ایں
 نوع مردم ذات بیچون و بیچگون خداوندی را مثل ساحل دریا محدود می انگارند
 و بے دینی خود را در پردہ دینداری پنهان میدارند

و ہم بریں نمط ارشاد کردہ است کہ احکام اسلام برائے تکمیل فضائل نفسانیہ و
 روحانیہ انسان است۔ و در ہر زمانہ و برائے ہر شخص خواہ بادشاہ باشد یا فقیر مسکین

باشد یا امیر خیل منقوت لسان است و بغیر بجا آوردن آنها حصول ترقیات روحانیه
 ممکن نیست و فرمود که این غلط محض است که درین زمانه بر احکام شرع عمل کردن
 ضروری نیست و نیز ثابت فرمود که این خیال سراسر بے بنیاد است.
 که می گویند که بر جائے آن احکام اعمال دیگر تجویز کردن ممکن است.

و هم برین طریق حضرت سید و انمود است که یک چیز مشروعات است یعنی
 عبادات و سنن - و دیگر رواج ملک و دستور قوم است پس علاوه از عبادات و
 سنن در امور که آنحضرت صلی الله علیه و سلم حسب رواج ملک و دستور قوم عمل
 نمود است مردم را مجبور گردانیدن تکلیف مالا یطاق بلکه ظلم است - خود صحابه کرام
 رضی الله عنهم در چنین امور با هم اختلاف میداشتند و درین اختلافات یکدیگر
 دیگرے زبان طعن دراز نمی کرد.

و حضرت اقدس خیالات باطله آن سفهرا را نیز رد فرمود است که می گویند که
 رسول اکرم صلی الله علیه و سلم فداه امی و ابی همچو مردم بود و واجب نیست که ماتناش
 کنیم پس درین خصوص حضرت اقدس ارشاد کرده است که انبیا علیهم السلام در فهمیدن
 کلام خدا ملکه خاص میداشتند که دیگران را بیسر شدن غیر ممکن است - بناءً علی هذا
 قبول کردن تشریح و تفسیر ایشان در کلام الهی بر هر مومن فرض است - ورنه ایگان
 سلب می شود - و نیز سخافت این قول ظاهر نموده است که می گویند که هر چه فلاں امام
 یا بزرگ فرمود است - واجب تسلیم است - و فرمودند که برائے کسانی که ماده اجتهاد
 ندارند بجهت سهولت ضروری است - که یکے را از المئه هدی که بر علم و زهد و تقوی
 او اعتماد داشته باشند - مقتدائے خود سازند - لیکن معنی آن این نیست - که

ہر کس کے بذاتِ خود فہم خدا داد و علم لدنی داشتہ باشد اور نیز اقتدائے آلِ امام کند
و اگر گورائے تقلید و نماید گنہگار گردد۔ بلکہ ہر صاحبِ علم واجب است کہ ہر مسئلہ
را کہ از نصوصِ قرآنیہ و حدیثیہ دریابد در آں مطابقِ علم خود عمل نماید۔

و حضرت اقدس بطلانِ ایں خیال را کہ امور دنیوی را دینی قرار داده آید۔
ثابت کرده فرمودہ است کہ زبانہا کہ در مردم رائج است ہمہ از جانبِ خداست
و ہر زبانِ مفید را ضرور باید آموخت و ہر قدر علوم کہ برائے اصلاح و ترقیِ حالتِ
جسمانی و اخلاقی و علمی و تمدنی و سیاسی و روحانی مفید باشد تعلیم و تعلم انہا ہرگز
معصیت نیست۔ بلکہ ضروری است و در بعض حالات کہ برائے خدمتِ دین آموختہ
آید موجبِ ثواب است ۵

سخنِ کز بہرین گوئی چہ عبرانی چہ یونانی : مکانِ بہر حق جوئی چہ جالبسا چہ جالبقا
و حضرت شیخ موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام مسلمانان را از لعنتِ سود گر گفتن نیز پرہیز
کردن آموخت و بیان فرمود است کہ ممانعتِ سود بر حکمتہائے عظیمہ مبنی است از
بغضِ فوائدِ محقرہ دنیویہ تبدیل نباید کرد۔

بہچنین بیان فرمودہ است کہ مسائلِ دین بر دو قسم است یکے اصول و دیگر فروع
اصول از قرآن کریم ثابت شدہ است و در آں یکچہ کہ اہم اختلافِ راہ نتواند یافت۔
و اگر کسی طالبِ دانستن و فہمیدنِ آں باشد۔ بہولتِ میتواند آموخت و مسائلِ فروعیہ
را دو حالت است۔ یکے آنکہ رسولِ کریم صلی اللہ علیہ وسلم اممے را بطریقِ خاص بجا آوردن
فرمودہ است و بغیر آں طریق بطریقِ دیگر کردن منع نمود است۔ دریں صورت ہماں
طریق را اختیار باید کرد کہ رسولِ کریمؐ روحانہ حکم داد است۔ صورتِ دیگر آنست

کہ دو روایات یا زیادہ از دو از حضرت سید المرسلینؐ مروی باشند و بعض گروہ مسلمانان
بروایتی و بعضی دیگر بہ روایت دیگر علی الدوام عمل پیرا ہووے باشند پس نسبت
آں طرق یقین باید داشت کہ ہمہ از رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم مروی است و سنت
اوست۔ زیرا کہ اگر چنین نہی بود چگونه ممکن بود کہ از صحابہ یک گروہ طریقے اختیار میکرد
و گروہ دیگر طریق دیگر را ترجیح میداد ؟

اصل سخن این است کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم در بعض امور اختلاف طبائع
را ملحوظ نظر مبارک داشته بچند طریق اجازت عمل آں داد است یا بذات خود امر
بجہت سہولت مردم بچند طریق بعمل آورده است تا در دل مردم شکے نماند کہ کردن
یا ناکردن آں واجب است۔ چنانچہ در رفع یدین آندہ است کہ آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم گاہے بعمل آورد است و گاہے ترک آں فرمود است و ہمین حالت آئین بالجہر
است کہ بعض صحابہ آئین بالجہر کردہ اند و بعضی نہ کردہ اند۔ و سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم
ہر دو طریق را پسند فرمودہ است و ہمچنین در نماز دست بردست نہادن است کہ گاہے
بر صدر و گاہے زیر ناف بست است۔ پس ہر کسے را کہ با ہر طرفے مناسبت باشد۔
باید کہ بر آں عمل نماید ولیکن باید کہ بر دیگران کہ بر روایات دیگر عمل دارند حرفے نگیرد زیرا کہ
او نیز بر سنت نبوی عمل پیرا است و بروخصت شرعی عامل است ؟

الحاصل این اصول را قرار دادہ حضرت سید المرسلینؐ اختلافات و فتنہ ہا را کہ در مسلمانان
بود و بوجہ آں فوبت بخونریزی می رسید رفع فرمود و در جماعت خود نمونہ صحابہ اکرم
رضی اللہ عنہم را باز زندہ نمود۔

این نمودار است از اصلاحات حضرت مسیح علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ تفصیل آنرا

کاغذ شتر بار در کار است۔ پس من برہیں قدر اکتفا می کنم۔ جناب والا ازیں ملتوانند
 ہمید کہ حضرت مسیح موعود ہمہ نقائص را کہ در عقاید و اعمال پیدا شدہ بود دور کرد است
 و دین اسلام را باز بر شکل اول پیش مردم آورد است۔ کہ بوسیلہ آل حالا باز دلہائے
 دوست و دشمن را از کف بردن آغاز کرد است و قوت قدسیہ او باز تا ثیرات خود را
 آشکارا کردن گرفت است ۛ

اے بادشاہ والا جاہ! ہمیں قدر نقائص و خرابی ہا کہ بالا ذکر یافت (کہ فی الحقیقت
 مُشتے نمونہ از خروار آل مفسد است کہ دریں زمانہ در مسلمانان یافتہ می شود) از مطالعہ
 آل بر جناب والا آشکارا کرد کہ باوجود موجود بودن کتابی محفوظ من اللہ مثل قرآن مجید
 زیادہ ازیں مفسد در اسلام پیدا شدن صورت امکان ندارد۔ و اگر زیادہ ازیں مفسد
 پیدا شدن ممکن است۔ پس آل وقتے صورت تواند گرفت کہ نفوذ باشد قرآن کریم از دنیا
 مفقود گردد و یا صورتش تبدیل پذیرد و لیکن این ہر دو امر از قبیل ممکنات نیست۔ لہذا
 غور بایف فرمود کہ ہر گاہ اکنون در اسلام مفسد بمنشائے خود رسیدہ است۔ اگر ۛ
 مسیح موعود دریں زمانہ مبعوث نگردد باز دیگر کدام وقت بعثت مسیح موعود موزون باشد
 و چوں حضرت اقدس اصلاح این تمام مفسد نمود است و از جملہ شرور و فتن خط
 اسلام فرمودہ است۔ پس برائے آمدن دیگر کسے چہ حاجت باقیماندہ است ہر گاہ حضرت اقدس
 آل ہمہ کار ہا کہ ب مسیح موعود مقدر بود یا حسن جوہ انجام دادہ است باز در مسیح موعود بودن نشان کدام
 شک شبہ باقی است ظاہر است چوں آفتاب نصف النہار بر سمت الراس عالمیان برسد از وجود
 او انکار کردن دیدہ وری را بکوری فروختن است۔ ہمچنان بموجود بودن این لائل منضجہ
 در ثبوت دعوی حضرت اقدس چگونہ گنجایش انکار صورت می بندد؟

دلیل ششم

نصرت الہی

دلیل ششم بر صداقت حضرت مرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آں ہم در حقیقت
 بردلائل بیشمار مشتمل است نصرت الہی است۔ ہر مامور و ہر مرسل از محبوبان بارگاہ
 صمدیت می باشد۔ پس صداقتش بر پایہ ثبوت نہ رسد تا وقتیکہ معاملت و سلوک حق تعالی
 باو کے ہماں ساں نباشد۔ چنانکہ قبل ازین با محبوبان خود عادت او بود است پس
 اگر شخصے دعویٰ مامور بودن کند و معاملہ ایزد تعالیٰ باو کے مثل محبوبان خود نباشد
 بے شک آں کاذب است۔ زیرا کہ ناممکن است کہ حق تعالیٰ شخصے را خلیفہ خود کردہ
 مبعوث نماید و باو کے یسج نمونہ محبت خود ظاہر نسازد و اعانتش نفرماید ہر گاہ
 کہ یک بادشاہ کسی را نائب خود تجویز کردہ بجائے می فرستد۔ لامحالہ معاونت او می کند
 و ہموارہ بجانب او نگاہ متوجہ میدارد و چوں اورا ضرورتے پیش می آید بجهت
 نصرت او سامان ہر قسم تمہیائی سازد۔ پس حضرت قادر علی الاطلاق کہ خزان او
 لا تعد و لا تحصى است و علم غیب میدارد و ممکن نیست کہ مامور خود را نصرت نہ دہد
 و اگر اخصے دعویٰ ماموریت کند و خدا تعالیٰ تائید او نفرماید و آثار تائید از وی
 بظہور رسد و در ہر کار اعانت خداوندی شامل حالش باشد و در ہر امر نصرت الہی
 اورا دے دہد۔ پس او در دعویٰ خود ضرور صادق و راست باز است۔ زیرا کہ
 ہمچنان کہ ممکن نیست کہ حضرت حق جل جلالہ استیازے را ترک کند ہمچنین صورت امکان
 ندارد کہ منتقم حقیقی یک کذاب شریر را کہ ویچے اضلال بندگان او باشد مواخذہ فرماید

بنائے علیٰ ہذا میں امر خیلے خلاف عقل و دانش است کہ ہادی برحق ہرچہ شخصے را اعانت
بفرماید۔ و بر روئے دے ابواب رحمت و نصرت خود بکشد۔

در مصحف مجید است :- کَتَبَ اللَّهُ لَا غُلْبَةَ إِلَّا أَنْتَ وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ
(سورہ مجادلہ ع ۳) یعنی خدا تعالیٰ بر ذات خود واجب گردانیدہ است کہ او تعالیٰ
در رسولان او ہموارہ غالب می مانند و بے شک او تعالیٰ توانا و غالب است ازین
آیہ کثیر الہدایتہ معلوم شد کہ او تعالیٰ برائے اظہار قوت و غلبہ خود انبیائے خود یک قانون
غیر تبدیل قرار داده است کہ ہر گاہ رسولان او مبعوث شوند۔ ایشان را بر جمیع موانع
تبلیغ رسالت غلبہ کرامت میفرماید و ظاہر است کہ اگر ایشان را غلبہ دست نہ بد۔
مردم را در عزت و قوت او شبہتہ پیدا گردد :-

و همچنین فرمودہ است :- اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ (سورہ مؤمن ع ۶) یعنی ما بالضرور رسولان خود را و کسانی را
کہ برایشان ایمان آورده اند۔ دریں جهان و در آل جهان نصرت می دهیم۔ و در دیگر
آیہ وارداست :- وَلَكِنَّ اللَّهَ يَسْلُطُ رِسْلَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ (سورہ حشر ع ۱) یعنی حق تعالیٰ رسولان خود را بر ہر کس کہ میخواہد تسلط می
د و او تعالیٰ بر ہر شے قادر است۔ ازین آیات بتینات ہویدا می شود کہ خدا تعالیٰ
رسولان خود را غلبہ می بخشد و در دنیا و آخرت مدد می کند۔ خواہ بسبیل جسمانی و روحانی
خواہ محض بطور روحانی :-

و این امر نیز از قرآن کریم ثابت میگردد کہ اگر کذابے دعویٰ ماموریت رسالت
می نماید او را خدا ہم دریں دنیا بعقوبت می رساند و او را از ہلاکت ہیچ گاہ سلا

نمی ماند کما قال لو تقول علينا بعض الاقاویل لاخذنا منه بالیمن ثم لقطعنا
 منه الوتین - یعنی اگر رسول دانسته بر ما سخن دروغ می بست - البتہ ما بازوئے
 راستش می گرفتیم و رگ جاننش می بریدیم - یعنی بر روئے چنین کس باب نصرت بند نمود
 هلاکش می کنیم و همچنین فرموده است :- ومن اظلم ممن افتری علی الله کذباً
 او کذب بایاته ان الله لا یفلم الظالمون یعنی و از اں کس کدام ظالم تراست که
 برخدا تعالی دانسته روغ می بندد یا آنکه او آیات او را تکذیب می کند - جز این نیست
 که ظالمان کامیاب نمیکردند - ازین آیه دانی بدایه معلوم شد که کامیاب گشتن ظالمان
 امکان ندارد پس این مجرم حضرت باری تعالی که از همه ظالمان روحانی ظالم تراست
 چگونه کامیاب گشتن او ممکن است ؟

از آیات صدر و واضح می شود که خدا تعالی عز اسمہ دو قانون جاری فرموده است
 یکی آنکه رسولان و ماموران خود را نصرت می دهد و غلبه می بخشد - دیگر اینکه کسانی که
 دانسته برخدا تعالی افترا می کنند - ایشان را از جانب خدا هیچ نصرت نمی رسد
 بلکه بر عکس آن روئے هلاکت می بینند - لهذا هر چه ما عقلاً ثابت کرده ایم - قرآن کریم
 نیز تأیید آن می کند بلکه آنرا یک سنت الہیہ قرار میدهد -

چون بمعیار این سنت الہی و قانون غیر متبدل ازلی بر دعوی حضرت اقدس
 غور می کنیم - صداقت ایشان بر ما چون آفتاب نصف النهار واضح و لائح می گردد
 و کامیابی حضرت اقدس را دیده هیچ شک و شبهتی باقی نماند که لاریب حضرت اقدس
 مرسل و فرستاده خدا است علیہ الصلوٰۃ والسلام ؟

قبل ازین که دیده شود که حضرت اقدس را از بارگاه الہی چه نصرتها و تأییدها

حاصل شده است برین امر نگاه کردن از بس ضروری است که ایشان در ذیل کدام
 حالات دعوی فرموده بودند یعنی آن سامان چه بود که برائے کامیابی مهد و معاون حال
 ایشان می توانست شد. دوئم اینکه در راه آنحضرت چه موانع و عوائق موجود بود
 سوم اینکه دعوی ایشان از کدام قسم بود. یعنی آیا دعوی شان از آن قبیل بود که
 در خود کشتن بجبهت گرد کردن مردم میداشت که نظر بر آن سامانها ظاهر می امید
 کامیابی توان داشت.

جواب سوال اول این است که هر چند حضرت سید فرید از افراد دودمان محترم
 و خاندان مکرم بود (و اینچنین معزز بودن ایشان برائے منصب ماموریت ناگزیر هم بود
 زیرا که ماموران الهی همیشه از دودمان ثنائی و الاشان بوده اند و حق تعالی بایستج مرسل را
 از میان اراذل الناس مبعوث فرموده است تا شرف را ایمان آوردن بر ایشان شاق
 نگردد) اما خاندان حضرت سید و جاهرت دنیوی و شوکت قدیمی خود را تا یک حد
 معتدیه از دست داده بود و اگر چه عشیره ایشان در قبایل اقوام خود منکسر الحال
 نبود و لیکن بمقابلت شان و شوکت و حکمرانی پارسینه خود یک خاندان بزرگ بود بے نوا. زیرا که
 اکثر حصص ریاست و جاگیر ایشان تلف شده بود. ریاست در عهد سکهاں ضعیف شده
 بود و جاگیر بوقت قیام سلطنت انگلیس در پنجاب ملحق بعلاقه سرکاری گردانیده شد
 پس حضرت اقدس را بلحاظ مال و شمت تفوقی حاصل نبود که گفته شود مردم بنظر
 اغراض و مقاصد دنیوی خود گرد آنحضرت گرد آمدن اختیار کرده بودند.

اگر چه در بدو حال والد ماجد ایشان بجبهت تعلیم معصی مقرر کرده. لیکن آن تعلیم
 بمقابل تعلیم مروجیه محال کالعدم بود. بناءً علیہ حضرت مهدی در وطن مالوفه خود

و یا خارج از آن در قطار ثانی علماء این دیار محسوب نمی شدند - پس نظری بر این امر نیز نمیتوان
گفت که بسبب علامه زمان بودن آنحضرت طلبه کم و حقه حلقه زده بودند و بسبب این
و تدریس حضرت را شهرت دست داده بود -

همچنین حضرت ایشان در سلاک سجاده نشینان و صوفیان نیز منسلک
نبودند و نیز از دست شیخ یا مرشدی پیروی یا فقره خرافات هم حاصل نکرده
بود تا گمان کرده شود که ایشان را بذریعہ مریدان و مسترشدان اینقدر فتوحات کامیابی
و شهرت دست داد است و بر کدام منصب حکومت هم متمکن نبودند که مردم آن را
تد نظر داشته برائے حصول مطالب و مایه خود پروانه وار گردشال میگردیدند -
بلکه در عین عنفوان شباب برنگ مردم تارک دنیا از اقارب و اجانب کناره کش
و خلوت گرین بودند - حتی که بوجه عزت گزینی اکثر مردم قرب و جوار هم به حضرت ایشان
تعارف نمیداشتند حضرت ایشان را با کسانی که تعلق خاطر بود آن چند نفر مساکین و چند
بچه یتیم بودند - حضرت از طعام خود بر آن بے نوا یاں و فاقه کشان بذل می کردند
و یا خود ناخورده ایتار می نمودند و خود روزه میداشتند یا از آن میاں بعضی بجهت
تحقیقات مذهبی می آمدند - دیگر با هیچ کس تعلق خاطر نبود و مردم را نیز ضرورت
ملاقات ایشان کمتر پیش می آمد *

جواب سوال دوم این است که در راه مقصد حضرت تسبیح موعود و هر سده
یلع و مزاحمتی و قیح که وقوع آن در دنیا خیال کردن ممکن است عاقل مانع بود -
حضرت اقدس دعوی ماموریت می داشتند و تصدیق این دعوی موجب نوال آن
حکومت بود که گروه علماء و ملایاں را از صد سال بر مردم حاصل بود - ازین جهت

این گروه را با ذات حضرت طبعاً مخالفتی پیدا شد۔ زیرا کہ در ترقی کار حضرت اقدس
 علیہ الصلوٰۃ والسلام صورت تنزل اقتدار خود و در افزایش جایش نقصان ^{ست} جا
 خود میداند۔ و قاطبہ علماء می دانستند کہ اگر شخصی علوم حقہ از جانب خدا فر گرفته
 بجهت اصلاح حال اُمت محمدیہ استاده گردد لامحالہ قیاسات مارا هیچ وقت
 در دل متبعان ماناند۔

ہنگی سجاده نشینان دشمن جان حضرت بودند زیرا کہ از اشاعت صداقت دعوی
 حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام مریدان از دست ایشان بدر می رفتند و بجای
 شیخ المشلخ و پیرو مرشد بودن خود دست ارادت بدست دیگرے دادن برایشان
 واجب می شد۔ دریں حالت مریداں از ایشان روگردان می شدند و در نذر و نیاز
 نقصانے را می یافت و در آزاد یہائے کہ آن را حق خود دانستہ بودند ہم خلل می آمد
 طبقہ امرار نیز بذات حضرت مسیح موعود مخالفتی پیدا گشتہ بود زیرا کہ حضرت
 اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام بجهت احکام شریعت تاکید بلیغ می نمود۔ و بر طبع این
 ہنوا پرستان آں خیلے شاق بود۔ زیرا کہ آں گروه عادت بہ انجمنیں قبو و شرعی نمیداشتند
 بلکہ ہمچو باندی را و بال جان می پنداشتند و چون حضرت اقدس امرار را تعلیم میدادی
 بنی نوع انسان میداد۔ لاجرم در دل ایشان این وسوسہ افتاد کہ از اثر این تعلیم
 حالت غلامی کہ در اکثر طبائع عوام عادت ثانی شدہ است۔ روزے از دنیا دور شدہ
 نظر مردم وسعت گیرد و داب بیجائے تحکم زوال پذیرد۔

اہل مذاہب دیگر نیز عدوئے جان و عزت و آبروئے آں مسیح زمان بودند۔
 زیرا کہ این شیرہ طینتان در شخصیت آں برگزیدہ بارگاہ صمدیت پاک جوہر رخشان

می دیدند که در پرتو آن هلاکت مذہب خود معائنہ می نمودند و همچنان کہ گویند
 اندر ویت شیر شریزه می لرزد جمیع افراد مذہب باطلہ بر خودی لرزیدند و سعیها میکردند
 کہ فتنہ بروئے کار آرند تا آن وجود مسعود را از سطح زمین بردارند زیرا کہ نسبت مسیح موعود
 و مهدی معهود حکام نیز مخالف حضرت ایشان گشته بودند۔ زیرا کہ این طبقہ ہم از نام
 مسیح موعود و مهدی معهود ہر سال بود و از روایات مشہورہ دیرینہ متاثر شدہ
 وجود شخصے را کہ این نامہا داشتہ باشد مراد و ہم معنی انتشار فساد می دانستند
 و ہر چند کہ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام اطہار و فاداری نسبت اہل حکومت میفرمودند
 اما برائے حکام آن حرفہا تسلی بخش نبود۔ چرا کہ این امر را ایشان بروقت گذاری و
 موقع شناسی محمول می ساختند و گمان میکردند کہ ہر گاہ این جماعت را قوت دست
 دہد ممکن است کہ این ہمہ وعدہ ہائے وفاداری را بیک سو نہند ۛ

عوام کالانعام را ہم دل خوش نبود کہ رویہ حضرت برائے ایشان دلکش نبود
 اولاً این صنف وضع پیش پائے سروران خویش سرمی سودند و در اتباع ادا مرد و نواہی
 علماء یا مشائخ یا امرایا قیسان یا برہمنان مذہب خود بودند و ہر چہ ایشان میفرمودند
 برآں آسنا و صدقنا گفتہ عمل می نمودند ۛ

ثانیاً بوجہ معتاد بودن بر پابندی رسوم قدیمہ طبیعت ایشان مشاق بود۔ لہذا
 تعلیم نائب رسول را یک امر جدید تصور کردہ ترک الف و عادت بر طبع ایشان شاق
 بود۔ در زعم خود دعوی حضرت ایشان را یک امر مستحدث فی الاسلام و موجب
 نفرت عظیم بہر انام می شمردند۔ پس ازین جہت بنا بر اشارہ پیشوایان و نیز باعث
 جمالت خود راہ مخالفت می پیمودند۔ ازین جمیع گروہ ہا و طبقہ ہائے مختلفہ مردم ہر کدام

گروه برائے تباہی و اہلاک حضرت ایشان بطورے کہ توانست سعی بلیغ بکار برد و
بقوت تمام جد و جہد نمود۔ علمائے فحول فتاویٰ کفر گاشتند و تا مکہ مکرمہ و مدینہ منورہ
ہم بجهت توقيعات علماء آل دیار رفتند و حسب عادت مستمره خود خیلے عجیب غریب
وجوہات کفر تلاش نمودند و مردم را بر مخالفت حضرت اقدس برانگیختند ۛ

صوفیاء و مشائخ طریق حضرت مسیح موعود را خلاف طرق مروجہ خود بیان کرده
و مردم را ازلاف ہائے تقرب الہی و معرفت خود ترسانیدہ عوام الناس را بازداشتند
و بجهت این مدعا شاعت افسانہ ہائے کاذبہ و اراء کرامتہائے پُر از سحر و فریب ہم
درینغ نداشتند تا مردم در حلقہ بیعت آن حضرت ایشان داخل نگردند۔ حتی کہ بعضی از انہا
بامُردان خود این ہم گفتند کہ اگر این مدعی ماموریت نزد خدا صادق ہم باشد ما گناہ
ایمان نیاوردن شما بر گردن ہائے خود خواہیم برداشت۔ پس شمارا اسپیج فکر نباید کرد
و اسپج غم نشاید خورد و بدیں گوئہ جہال را گمراہ و تباہ کردند ۛ

اُمراءے این دیار و اصحاب ہم بوجاہتے کہ سیداشتند در خلاف این سلسلہ تخم عناد
در دل عوام می کاشتند و اہل مذاہب باطلہ ہم بر تحریب سلسلہ عالیہ و ہلاکت بانی سلسلہ
بامُسلمانان متفق گشتہ سعی وافر بعمل می آوردند۔ ارباب حکومت اقتدار خود را بکار
برودہ مردم را ترسانیدہ سعی و بازداشتن شاں تگاپومی کردند و عوام الناس ہم بابتدا
و پشتی پیشوایان خود از حضرت اقدس خط و برید و قطع تعلقات نمودند۔ الغرض بر خلاف
حضرت اقدس اچہ اقارب و چہ اجانب چہ مُسلم و چہ غیر مُسلم بر نقطہ عداوت یک جا
و برائے فروغ کار یکجہ گریا گشتند ۛ

جواب سوال سوم این است کہ تعلیم مسیح موعود ہم بروفق میلان طبائع مردم

و هم رنگ حالات زمانه آنگنان نبود که اگر موافقت با خیالات اهل زمانه میداشت
 لاجرم کسے صورت امکان این معنی می پنداشت که ترقی کار حضرت بتوفیق یزدانی
 نبود. بلکه بوجه موافقت با خیالات اهل زمانه داشتند و حسب مرادات مردم بودن
 تعلیمش ترقی نمود است و مردم مطابق مرام و موافق احساسات خویش دیده
 قبول کرده اند. خیالات مطابق حالات زمانه دو نوع می باشد. یکے آنکه مطابق
 خیالات حصه کثیر آبادی باشد. دوم آنکه اگر چه مخالف خیالات اکثر مردم باشد
 اما مطابقت و موافقت به آن خیالات دارد که نتیجه علوم دنیویّه آن زمانه باشد.
 اشاعت خیالات اول الذکر سهل است و ثانی الذکر اگر چه در سخت روی
 مخالفت بیند مگر باعث نتیجه علوم جدیده بودن و نیاز و بجائے خود در
 بنائے زمانه گزیند و همراه ترقی آن علوم فروغ پذیرد و خود بخود اشاعت گیرد
 اما خیالات مسیح موعود علیه الصلوٰه والسلام باین هر دو قسم مخالفت صریح میداشت
 زیرا که حضرت مسیحؑ مردم را بجانب آن تعلیم دعوت میداد و ابواب آن علوم بر روی
 ایشان می کشاد که مطابق خیالات رائج الوقت نبود. بلکه استیصال بعض رسوم
 مخالف شریعت می نمود و بآن خیالات نیز موافقت نداشت که بذریعہ علوم جدید
 شیوع میداشت. بناءً علیہ آن جری الله را با هر دو فریق معارضه روی داد
 هم با کینه خیالان رسوم قدیمه و هم با نو نیازان علوم جدیده اتفاق مقابله افتاد
 دلدادگان روش قدیم آن محی رسوم دین را یک محمدی پنداشتند و شیفتگان
 علوم جدیده حضرت اقدس را یک مرد تنگ خیال و معاون رجعت فہم بر روی
 می انگاشتند.

حضرت اقدس از یک طرف بر خلاف حیات عیسی علیه السلام و قصص و روایات
باطله و برعکس او کام عوام نسبت ملائکه و نسخ فی القرآن و دآر نعیم و حجیم و بر خلاف
تنگی در اعمال شرعیه شدت تمام و عظمی نمود و از طرف دیگر نسبت پابندی شرع
متین لفظاً و معنی حرمت سود و اثبات وجود ملائکه و فوائد دعا و حق بودن جنت
و نار و ثواب و عذاب و نزول الهام بالفاظ مقرر و حق بودن معجزات و کرامات تلقین
مبهرمود. نتیجۀ اش این بود که تعلیم حضرت اقدس هم رنگ خیالات کدام فریق ازین
هر دو گروه نبود پس این هم نمی توان گفت که تعلیم حضرت اقدس چونکه با خیالات
رایج الوقت یا متوقع ایشوع و مترقب الانتشار مطابق شد ^{مست} ازین جهت ^{مقبول} طابع مرم
خلاصه مرام اینکه نه حالت ذاتیه حضرت از آن قبیل بود که دعوی شان پذیرا
گردد. و راه آنچنان هموار و قدم بر گلزار بود که در واده حصول مطلب و اگرود.
و چیزے که پیشکش مردم میکردند آنقدر خوشگوار نبود که مردم را خود بخود بجانب او
رغبت پیدامی شد و تعلیم حضرت ترجمان خیالات مردم هم نبود که در طابع باسانی
پذیرامی شد. پس با وجود این همه مخالفتها و مزاحمتها کامیابی که حضرت ایشان
علیه السلام در کار خود روسته نمود است. محض نتیجۀ فضل ربانی و موهبت یزدانی
و نصرت الهی بود است نه نتیجۀ اسباب دویہ و طبعیہ.

بعد بیان این حالات حالا من ذکر کامیابی های حضرت اقدس را بیان میکنم
قبل ازین بوجه احسن واضح و واضح گردید است که حق در قرآن کریم این سنت مستمره
خود بیان فرموده است که او سبحانه و تعالی متقول علی الله را که (وید و دانسته
برحق تعالی افترا می بندد) هملت در از عطا نمی نماید.

اما چون بجانب حال فرخی مال حضرت می نگریم مثل صبح صادق بر مظاهر و با
 میگردد که بعد از اشتهای الهامات که حضرت اقدس در آن دعوی مصلح بودن خود را اعلان
 فرموده بود - قریباً چهل سال زندگانی نمود و هر گونه از خدا تعالی نصرت می یافت پس
 اگر یک مفتری علی الله هم این قدر مهلت می تواند یافت و از تباہی و هلاک محفوظ
 و مصون داشته شود و نصرت حق تعالی بر دسایه افکن می باشد ازین لازم می آید
 که عیاذاً بالله معیاره که حق تعالی خود در قرآن کریم بیان فرموده است - که
 ولو تقول علينا بعض الاقاویل لاخذنا منه بالیمن غلط و باطل است
 و علاوه برین بر دعوی رسول کریم صلی الله علیه و سلم نیز حرف می آید بلکه دعوی
 رسالت آن فخر المصلین هم بے ثبوت می ماند و اگر چنین نیست و هرگز چنین نیست
 پس لابد محفوظ ماندن حضرت اقدس از هلاکت تا این قدر مدت دراز بعد از اشتهای
 الهامات خود دلیل است بر ثبوت این مدعا که حضرت اقدس لاریب مامور
 من الله و فرستاده خداست :

آشنا
 در بدو اشاعت الهامات خود خیل کم کسان از نام و نشان حضرت
 بودند - اما بعد از شیوع الهامات با وجود کمال مخالفت مخالفان هرند هرب و هلت
 آنچنان عزت و شانه حضرت اقدس را حاصل شد که الآن دشمنان هم ناگزیر
 با عزت و تعظیم نام شان بر زبان می آرند و در اندک روزگار مردم زمانه حضرت
 ایشان را پیشوائے بزرگ یک قوم سترگ تسلیم کردند - حتی که حکومت
 بر طانیه در اوائل ایام بسبب ظن بد مخالف بود - اکنون با خیل عزت و احترام
 نام حضرت را یاد می کنند بلکه اسم مبارکش در اطراف و اکناف عالم و به اقصای

کنار دنیا با حست تمام بر زبانها جاری است و حضرت حق سبحانه علم بر مانده
 حضرت اقدس را قوس عطا فرموده است که در محبت الهی و عشق رسالت پناهی
 صلی الله علیه و سلم جان عزیز را قربان کردن باعث فخر خود میداند. اهل فرنگ که
 دشمن اسلام بودند بعضی از آنها بهین تبلیغ خدام حضرت مسیح موعود ایمان آورده
 در محبت خدا و رسول ایشان سرشار گشته اند که منجمه آنها یکی بجانب من نوشته است
 که "باحسان حضرت مسیح موعود علیه الصلوة والسلام مراد دولت نعمت اسلام نصیب
 شد است و آنقدر اثر آک در دل خودی بسیم که تا در شب بر رسول کریم صلی الله
 علیه و سلم و بر مسیح موعود درود نمی خوانم مرا خواب در نمی گیرد" ظاهر است که
 اگر حضرت مسیح موعود مفتری علی الله می بود با وجود موجود بودن مخالفت مردم این
 عزت و احترام ذات ایشان را هرگز حاصل نمی شد.

در ابتداء ایام دعوی حضرت مسیح موعود بی یار و غمخوار یکسان تنها بود
 بآنکه علمائے این دیار و مشائخ کبار و دیگر پیشوایان قوم در بهمنان و پادریان و امرا
 و عوام و حکام وقت نیز سعیها کردند که مردم بجانب حضرت مائل نشوند باز هم فردی
 فردی مردم شرف بیعت حاصل کردند از غریبار و امرا و علماء و صوفیه و هندو و
 نصاری از هندوستان و دیگر ممالک در سلک بیعتش درآمدند و سلسله مریدانش
 آنقدر وسعت گرفت که در بهنگام وفات حضرت اقدس علیه الصلوة والسلام حیات
 احکامیه از دایره "هزارها" در گذشته تا بحد لکه کہا "رسیده بود و بجلو الله و قوت
 و ترقی روز افزون است. حتی که خود در مملکت آک شاه و الا جا بهم (بآنکه دو
 مخلص ممتاز از این سلسله عالیہ را از فتوای علما و محضن مجرم اختلاف مذہبی

بقتل رسانیده شده بود) این جماعت رُوبه ترقی است و تقریباً در هر علقه افغانستا
کم و بیش مردم این جماعت موجود اند و علاوه از این جماعت در عرب و ایران و
روس و مصر و در ممالک شمالی و جنوبی و غربی و شرقی و در آمریکا و یورپ
و مستعمرات دیگر خادمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم موجود هستند و یونان و یونان
سلسله عالییه در ترقی است. یک بالغ خرد و ناقد نظر تواند دانست که چند فرد
از قومی که بر سر حکومت باشد در اطاعت فردی از قوم زیر دست و محکوم
خود به ارادت دلی و صدق نیت در آمدن و علی الخصوص بجانب دین که مسلماً
بعد نسل عناد و تعصب نسبت آں در دل داشته باشند به میلان طبع گردیدن
چیز به نصرت الهی ممکن نیست *

یارها و دشمنان اراده قتل حضرت اقدس کردند و خواستند که زهر در طعامش
کنند و افترا با بسته خصومت با بعالت بردند. هندوان و عیسائیان و مسلمانان
با هم متفق شدند و داورى با کردند تا مسیح ثانی را نیز مثل مسیح اول بر دار کشند.
اما بفضل تعالی از هر جمله ایشان محفوظ و معصوم ماند. بلکه حق تعالی باب نصرتها
روز افزون بر رویش کشود و نصرت بر نصرت افزود و چون برائے اشاعت اسلام
و تجدید ملت مبعوث گشته بود. بجهت این هر دو کار حق تعالی آں برگزیده خود را یک
جماعتی از مخلصین که امت فرمود و اموال هم داد حتی که درین وقت تخمیناً پنج لاک
روپیة هر سال بر اشاعت دین متین و تجدید مراسم شرع مبین و تبلیغ اسلام و احیاء
سنت خیر الانام علیه السلام صرف میگردد. جریده های متعدده بغرض اشاعت اسلام
از پنجاب و بنگال و سیلون و مارشیس و آمریکا جاری شده است و هزارها کتب

در تأیید دعوی حضرت تصنیف گردیده و خدا تعالی دلها را برائے تائید
دعوی مسیح موعود می کشاید و هزار نامردم اند که ایشان را بذریعہ رویائے صادق
و کشف و الهام صداقت مسیح موعود مبرهن شده است. بآنکه در بدو حال در
مخالفت می کوشیدند لیکن باز جان نثار و از تیر دل خدمتگذار گردیدند :

الغرض با وجود موجود بودن سامان مخالفت از هر جانب و مخالفت اقارب
اجانب و با وجود ضعف و ناتوانی هر قسم و ندرت کار حضرت ایشان در دعوی مسیح موعود
بودن کامیاب و بر اعدائے خود مظفر و منصور شدند و سلسلہ عظیم را در دنیا
قائم نمودند و جماعتی را که مثل صحابہ کرام رضی اللہ عنہم اجمعین از بدعات مجتنب
گرد و شیدائیان اشاعت اسلام و شیفتگان سنت خیر الانام صلی اللہ علیہ وسلم
در پس خود گذاشت است. خلاصہ کلام اینکه حضرت باری عز اسمہ در هر رنگ
چه بلحاظ عزت و چه بلحاظ مال و دولت و چه بلحاظ اقتدار و قوت و چه بلحاظ رعب
شوکت اعانت حضرت فرموده است :

اگر این قانون که حق تعالی در کلام پاک خود بیان فرموده است که مأمور صادق را
از جانب ماند می رسد و مقتدری علی اللہ غائب و خاسر و هلاک می گردد راست است
(و در حقیقت راست است و از خدا تعالی که ام کس صادق است) پس در صداقت
مسیح موعود هیچ شک و شبهه نمی ماند و اگر با وجود موجود بودن این دلیل در صداقت
ایشان شبه کردن جائز است پس یک سوال پیدا می شود که از برائے صداقت دیگر
انبیاء چه ثبوت است ؟

تشریح این مقصد باز و انمودن ضروری می دانم که مطلب من هرگز این نیست که

حضرت مسیح موعود بدین وجه صادق است که اولاً منکسر الحال بود مگر بعد از آن
 نازل رتبه بلند و عزت ارجمند گردید زیرا که اینچنین واقعات خیل مردم را پیش آورد
 است تا در شاه در بدو حال چسبیده نبود باز بر تبه شهینشاهی رسید تا بلبلون
 در ابتدا یک مرد حقیر بود آخر کار فاتح دنیا شد مگر با این همه کامیابی این مدعا
 ثابت نمی شود که ایشان پسندیدگان الهی و برگزیدگان جناب احدیت بوده اند
 زیرا که اینها هیچ دعوی مأمور من الله بودن نکرده اند بلکه مراد من این است
 که (اول) حضرت اقدس دعوی کرد که من از جانب خدا مأمور گشته ام اگر درین
 دعوی انتر اعلی الله کرده بود و عهد مردم را در غلطی می انداخت پس درین صورت
 غائب و خاسر بود نش ضروری بود (دوم) بجهت ترقی دنیوی به حضرت هیچ
 سامان نمی نمود (سوم) بر مخالفت حضرت ایشان عالمی بر پا گردیده بود و بوقت
 دعوی هیچ جماعتی باو نمی یار نبود که میتوان گفت که بعد از آن جماعت امید ترقی
 میداشت (چهارم) مسیح موعود آن امر را پیش مردم کرده بود که فو خیالان
 و کهنه خیالان هر دو مخالفت به آن میداشتند (پنجم) با وجود عوالت و موانع
 کامیاب شدن و یک جماعت عظیم ایستاده نمودن و عقاید خود را از مردم تسلیم
 کنانیدن و از حمله های دشمنان محفوظ ماندن و تأثیرات الهی شامل بودن
 بر صداقت حضرت اقدس دلیل است روشن که هیچ کدورتی در خود نمیدارد
 الغرض این امور خمسة که بالا ذکر یافتند برائے کاذب و افترا پردازان جمع
 آمدن خلاف سنت خداست و هرگاه این امور خمسة در کسی جمع آید لاریب او
 مأمور حضرت باری ست و در دعوی خود صادق است ورنه بجهت هیچ صادق

بیش ثبوت نمی ماند :

البته اگر شخصی دعوی مأمورین الله بودن ندارد خواه باین طور که هیچ دعوی
نکرده باشد همچونادر شاه و نابلیون که در کارهای خود کامیاب گشته اند یا ادعای
کرده باشد مگر مدعی مأمورین الله بودن نباشد بلکه مدعی امری دیگر باشد مثلاً
کسی دعوی خدائی کند یا دیوانه باشد اینچنین کسی بدین معیار سنجیده نشود و همچنین
اگر شخصی نسبت دیگر کسی این عقیده میدارد که او هر چه میگوید از خدا میگوید پس
اینچنین اشخاص در مفهوم لوتقول علینا بعض الاقوال داخل نیستند فرقه
شیخیه همچو عقیده میداشت می گفت که در دنیا در هر وقت آنگنان مردم می باشند
که ترجمانی رضائے مهدی می کنند و رضائے مهدی رضائے خداست پس هر چه
بر زبان آنها جاری شود یا هر چه در دل ایشان می گذرد همه از جانب خداست
محمد علی باب و بهاء الله بانیان فرقه های بابیه و بهائیه ازین فرقه بودند اینچنین
اشخاص هر گاه عقیده در دل می دارند که هر چه می گویند از طرف خدا می گویند
بنابران در تعریف متقول نمی آیند و مستوجب آل سزا و پاداش نیستند که بر آن متقولان
مقرر است که دانسته افترا می کنند و بر خدا دروغ می بندند :

همچنین ترقی عارضی آنکس را که وجاهت ذاتی او مردم را بسوگای کشان
کشان می آرد یا جماعتی پشت گرمی او می کنند یا او خیالات عوام الناس را
ترجمانی می کند یا بسوئے علوم جدیده مردم را میلان دهد یا مردم بوجه خالص
از مخالفت او باز مانده باشند و او نا امل یک تبه اعلی میگردد کامیابی او دلیل
بر مأمورین الله و صادق بودنش نتواند بود :

دلیل مہتمم

تباہی دشمنان

دلیل مہتمم بر صداقت دعویٰ حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آن
نیز بر دلائل بشمار شامل است تباہی دشمنان است۔

حق تعالیٰ دشمنان حضرت اقدس را بلا استثناء و بغیر ذریعہ سعی انسانی
ہلاک و تباہ نموده است۔ مامی بینیم کہ اگر کسی محبوبان مارا آزار دہد ما مقابلہ او
می کنیم و او را بکیفر کردار می رسانیم و ہر کسی کہ در کار ما مزاحمتی کند و یا مانع
کار میگرد و او را از راہ بر میداریم پس خدائے ذوالعزت و الجبروت کہ
ماموران خود را بجهت ہدایت بندگان خود می فرستد۔ ہر کسی کہ خار در راہ ایشان
کار و غیرت حق آنرا از پیش راہ بردارد ہر کہ بدیشان ستیزد آبروئے خود
بریزد۔ اگر او تعالیٰ اینچنین نخواست میچسب لقیں نخواست کہ تعلق ایشان با خداست و
خدا را بدیشان ماجر است و ایشان محبوبان در گاہ عزت و تربیت پذیرفتگان
عصمت اند بلکہ دعویٰ ماموریت مشتبہ ماند حتی کہ احدی بدیں گونه سخن راند
کہ ہر گاہ یک بادشاہ کج کلاہ کہ شوکتش محدود و تناہی طاقتش مشہود است۔
آنرا کہ در کار فرمانبردار او مزاحمت می رسانند رسوا میگرداند۔ پس این خیال
پست نسبت آن ذوالجلال چگونه توان بست کہ بجهت ماموران خود غیرت ندارد
و ایشان را مہمل و اگزار دتا ہر کہ کہ تواند در کار تبلیغ مزاحمت برساند۔
ثبوت این مدعا از آیات کلام الشہ بالتصریح است کہ این مطالبہ عقلی مایع است

چنانچہ می فرماید کہ مکذبان ماموران الہی را لایطیش شد پیش می آید: ومن اظلم
 ممن افتری علی اللہ کذباً و کذب یا یتیم انه لا یفلم الظالمون۔ کدام کس
 ظالم تر است از آنکہ برخدا افترا نماید یا نسبت آیات او بتکذیب پیش آید تحقیق ہر دو
 ظالمانند کہ در حصول صلاح در مانند۔ این آیہ دانی ہدایہ شاہد این مدعا و مثبت
 این معنی است کہ مکذب آیات اللہ مثل مفتری علی اللہ روئے کامیابی نہ بیند بلکہ
 در پس زانوئے حسرت نشیند: ﴿

و بجہت آنکس منکر ماسور۔ همچنین آیہ دیگر است: ﴿ ولقد استهزؤا برسول
 من قبلک فحاق بالذین سخروا منهم ما كانوا به یستهزون قل سیروا
 فی الارض ثم انظروا کیف کان عاقبة المکذبین ^(انعام ۱۶) یعنی اے سید ولد آدم
 سرور عالم قبل از تو بار رسولان استہزاء کنندگان و بال تمسخر دیدہ و مرارت جزائے
 استہزاء چشیدہ اند۔ بگوئے در دنیا بگردید و انجام مکذبین را بنگرید۔ این
 مضمون صداقت مشحون در اکثر آیات بنیات مذکور و مسطور است کہ خلاصہ اہمہ
 این است کہ کسانی کہ با انبیاء پر خاش کنند پرودہ خود فاش کنند۔ ہلاک و ہمہ
 خاک گردند رسوائے کوچہ و بازار و عبرت روزگار شوند مطابق سنت قدیمہ
 خود رب و دود بامسح موعود نیز الہام فرمود: ﴿ اتق مہین من اراد اہانتک
 کسیکہ اہانت تو نماید خدا اورا رسوائے نماید۔ بر حسب عادت مستمرہ و بر طبق خاص
 این وعدہ مشہورہ آنچہ خداے غیور با اعدائے حضرت مبرور سلوک نمودہ باعث
 حیرت ناظرین و عبرت سامعین بودہ: ﴿

(اول) پیشوائے فرقہ اہل اکہدیت مولوی محمد حسین بٹالوی با حضرت اقدسؑ

تعارف قدیم میداشت و تخم مودت در دل خود می کاشت بر کتاب برایین احمدیہ حضرت
تقریظ نگاشته و در آن نسبت خدمت دینیہ حضرت اعتراف کامل داشته بلکه آن
خدمت اسلام را بے نظیر قرار داده و بر جملہ کتب کلامیہ سابقہ فضیلت نہاده -
و لے چوں حضرت اقدس دعویٰ مسیح موعود بودن خود را اشاعت داد ملائے
مذکور را این خیال در سر افتاد کہ تقریظی کہ بر برایین احمدیہ نوشته ام - تار و پود عجیب
برائے روائے حضرت رشتہ ام - ایشان بوجہ آن در پندار افتاده پایہ خود را بالا تر
نہاده اند پس آن ملا در غم و غصہ بدیں غایت رسید کہ چوں مار بر خود پیچید خاک
در دیدہ مودت انپاشت و در جریدہ خود نگاشت - این کس (یعنی حضرت) بر تقریظ
من نازیده و خود را بالا کشیده - من اورا برداشته ام حالا بزیر اندازم و کار دعویٰ
اورا در ہم و بر ہم سازم - بعد از نگارش این گذارش کمر ہمت چست بست و
بر راحلہ سیاحت نشست - صعوبت سفر گزید و از یک کنار ہندوستان تا بکنار
دیگر و دیگر تا ہر کجا ملائے بود فتویٰ کفر بجهت حضرت از و حاصل نمود و براں نیز
اکتفا ناکردہ شرح مزید و تفصیل عجیب براں افزود کہ نہ محض این شخص بلکہ
مُریدان او نیز بے دین اند و مستوجب نفرین اند - ہر کس کہ بدیشان خویشی جوید
در پس کفر خود می پوید و آنکہ جواب سلام ایشان گوید غضب خدا بجهت خود می جوید
الغرض این فتویٰ را اشاعت داد و در کل اطراف ہندوستان فرستاد - بزعم خود
دانست کہ این حربہ سر رشتہ کار حضرت خواہد گشت مگر آن بیچارہ از کجا آگاہی
میداشت کہ قبل ازین حسب ریل امین بیاس عزت مرسلین چہ صد ابرافراشت -
ولقد استخزى برسلى من قبلك فحاق بالذين سخروا منهم ما كانوا به

یستھنوں۔ واکنوں نیز ملائکہ مقربین بجہت نائب خاتم النبیین بر آسمان بریں
چہ ندائے رب العالمین را باواز بلند می سرایند۔ اتی مہین من اراد اہانتک
یعنی آنکہ او طرح اہانت تو می اندازد غیبت من اورا خواری سازد۔

اے بادشاہ والا پائے گاہ! بر شاعت آں فتویٰ مدتے نگذشت۔ کہ
آں ملا از اسناد خود محروم گشت ورنہ پیش از اشاعت فتویٰ چندان حرمت
میداشت کہ ہر کس اورا علامہ زمانہ می انگاشت در دارالصدر لاہور کہ مصر جامع از
خیالان پنجاب و مرکز اولوالباب است۔ چون اتفاق عبور اومی افتاد تا بد نظر
ہر وضع و شریف بجزت احترام او برپائی ایستاد و شہرت علم و کمال اورا شنیدہ
و وجاہت اورا در مسلمانان دیدہ مردم مذاہب دیگر نیز تکریم او واجب
می شمردند و شرط تعظیم بجائی آوردند بہر جا کہ می رسید صدائے مرحبائی شنید۔
حتی کہ صاحب منصبان دولت انگلیس مثلاً نائب السلطنت ہند احترامش و پذیرائی
سلامت می کرد۔ اما بعد از شیوع آں فتویٰ بغیر پیدا شدن هیچ سبب ظاہری
عزت اوروئے بکمی نہاد واحدے در خدمت اونمی استاد۔ بالآخر نوبت اینجا
رسید کہ ہر کہ وہمہ از فے روئے خود پیچید۔ ہماں فرقہ اہل الحدیث کہ اورا بہت قوت
می پنداشتند ادب و حرمت اورا بگذاشتند۔ ایں سخن از کسے نشنیدہ ام بلکہ
برای العین دیدہ ام کہ بیک بینی و دو گوش بار سفر نیمے در بغل و نیمے بردوش۔
بر استاسیون ریل ایں سود آنسو می دید و پشتش از ان بار گراں می خمید۔ در
ہجوم مردم برائے حصول بلتیت و اخذید۔ از یکے تنہ و از دیگرے دوش خورد
و از ان اثر دہام عام بدقت تمام افتان و خیزان جان بسلامت بردوریں ^{لت}

رنج و درد کسے پروائے حالش بخود :

پہنچین در بطالہ کہ مسقط الراس او بود۔ آنقدر خوار و بے اعتبار بچشم عوام^{الناس}
 بود کہ اہل بازار ازو بیزار بودند و در دست او چسبے فروختن را انکاری نمودند
 چرا کہ در خریداری چیزے اندک سخت لجاجت و رو و بدل بیش از حاجت
 می کرد۔ چوں محبت زبردش غالب بود در نفقہ و کسوت فرزند و زن مصنا^{نفقہ}
 می نمود۔ اقارب پچوں اجانب از رویت او می رسیدند۔ و خوئے بدش را دیدہ
 دامن از ملاقات او می کشیدند۔ حتی کہ یک فرزند دلبند او از تنگدستی خود و
 خست پدر تنگ آمدہ از دین اسلام برگشت و بکیش نصاری داخل شدہ از
 دین متین مرتد گشت۔ الغرض آل ملائے نامدار ہمہ آبروئے خود برباد داد و
 در عناد مرسل رب عباد بر روئے خود در نجات کشاد۔ در دم واپسین بایناک
 و نامرادی ہر قسم جان بداد و بر صداقت مضمون آیہ قل سیر وافی الارض
 ثم انظروا کیف کان عاقبة المکذبین مہر نہاد۔ قاعبتہ و ایا اولی الابصار
 و نمونہ دیگر ہلاکت چراغ دین ساکن جموں است کہ خیلے عبرت مشحون است۔
 ایں کس در بد و حال با حضرت جری اندر ارادت مبداشت و تخم موت
 در زمین سینہ می کاشت۔ اما من بعد چوں مسیلمہ کذاب بدعوئی اصلاح گردن
 افراخت و برخلاف حضرت رسالہ چند شائع ساخت۔ انجام کار چوں از
 اشاعت رسائل مرادش دست نہاد۔ زمین بخت و عاتے بد کشاد۔ و
 خواست کہ آل دُعار اشتهر سازد و پرده از کار خود براندازد۔ مضمونش
 چنین بود کہ اے معبود! وجود ایں مسیح موعود فتنہ از برائے دین اسلام و

باعث خوف خواص عوام است تو این را از میان بردار و زنده بگذار. چرا که
 مردم را می ترساند. بگویی که بر زبان می راند که طاعون بسبب انکار من نازل شد است
 و زلزله متواتره در نتیجه تکذیب من بابل دنیا و اصل شد است تو بجهت اثبات
 تکذیب او طاعون و زلزله را دور ساز و پیش هر وضع و شریف پرده از روی
 کذب او بر انداز. احاصل این دعا را نگاشتند برائے چاپ زدن مطبع فرستاد
 و مواخذة الهی بے هیچ درنگ غل گراں برگردنش نهاد. هنوز کاتب نقش بردار
 بر سنگ نه چسپانده بود که همان طاعون بجانب عشیره او توجه نمود. اولاد و پسرانش
 لقمه دهن اجل گشتند و آن سخت برگشته را در سوز و گداز بگذاشتند بگذشتند پس
 زن بد کردار آن نابکار با یک فاسق ناهنجار رو بفرار نهاد. و بر روی آن سوگواری
 و رفرقت و حرقت بکشاد تا خود نیز در حسرت و اندوه مبتلائی طاعون و بسان بلغم
 بن باغور بر ثانی کلیم الله دعائے بد کرده ملعون درگاه خدائے بیچون شد. بر وقت
 مردن شکایت باری بر زبانش جاری بود که خدا مرا بگذاشت و دشمن خود پنداشت
 بر جانم کلمه شهادت شهادت صداقت قل سیر وافی الارض فالظروا
 کیف کان عاقبة المكذبین ادا کرد و بر مرسل خدا دعائے بد کرده ناردوخ
 را برائے جان نا تون خود استعا کرد تا آن که داند داند و آن که نداند بداند
 که مخالفت ما موران الهی ثمر تلخ بهار می آرد و بے کیف کردار نمی گذارد. ✽
 علاوه از چراغ الدین جوفی خیل کساں با شیل مسیح مقابله و دعائے
 مبارکه کردند مگر دیر یازود در بطش الهی گرفتار گشتند و نامراد از سر دنیا گذشتند
 منجمه مولوی غلام دستگیر قصوری است که نگارش حال او دریں مقام بجهت

تنبیه خاص و عام از بس ضروری است آن عنود در گروه احناف ملائے مشهور و
 پیشوائے جمہور بود۔ بر خلاف حضرت اقدس از خدائے تعالیٰ مابین صادق و
 کاذب فیصلہ بدعا خواست و صورتِ این معاملہ را با مبایہ آراست۔ در چند ماہ
 برض طاعون روئے ہلاکت دید و برائے مخالفان نمونہ عبت گردید۔
 ہم بریں نمط شخصے از رجال قصبہ دولیال پر وہ مخالفت ساز کرد۔ و این
 حرف از زبان بر آوردن آغاز کرد کہ نسبتِ مسیح موعود مرا الہام شد است۔ و
 در الہام بدیں گوئے اعلام شد است کہ تابست و ہفتم ماہ رمضان سنہ رواں
 ہلاک گرد و وقصہ او پاک۔ بہ نزد جماعت احمدیہ مکتوبے فرستاد و این
 کشف خود را در آن بروز داد کہ اگر تابست و ہفتم ماہ رمضان سنہ یک ہزار و صد
 و بست یک مدعی موریست ہلاک و سرش ہمہ خاک نشد و روزش باختر
 نہ رسید و سلسلہ اش تباہ نگردد پس برائے برداشت نمودن سزائے ہر فروع
 استادہ شوم و برائے روسیای داریں آمادہ۔ این اعلان بمواہیر
 مشاہیر آند یار مرقوم کردہ حوالہ جماعت احمدیہ نمود۔ ولیکن از مشیت ربانی
 آگہ نبود۔ بحول اللہ تاریخ بست و ہفتم رمضان آن سال بخیریت بگذشت۔
 و مراد آن نامراد حاصل نگشت۔ اما چون رمضان سال دیگر بر سر رسید و قصبہ
 آن ملہم کذاب طاعون نمود اگر دید۔ حال او بدیں نمط شد کہ اول زوجہ او سقط شد
 من بعد چوں تاریخ بست و ہفتم ماہ روزہ رسید خود نیز داخل بوار گردید یعنی در سہا
 تاریخ کہ بجهت حضرت مقرر کردہ بود خود این جہاں را پیر و نمود۔ و خستے
 در عقب گذشت زیرا کہ اولاد نرینہ نداشت و سرگذشت افسانہ گشت بخین امثال آنقدر

بسیار اند که از "صد ہا" در گزشتہ تا "ہزار ہا" در شمار اند۔ زیر کہ چون ہزار ہا معاندین
پیش دلائل نیرہ حضرت سپر انداختہ و ہوش در باختہ بدو عاکر دہ اند و چون ملجم خود را
مورد عتاب خدا نمودہ اند اما در سائر واقعات آنچه حیرت انگیز است۔ و نزد
اہل بصیرت تعجب خیز است این است کہ باعث از یاد ایمان اہل یقین است۔
منتقم حقیقی نشان ہلاکت و ذلت مکذبین را با انواع بوقلمون و اقسام گوناگون
نمایان ساختہ۔ آنکہ ہلاک کاذبے در حیات صادقے معیار صداقت پذیرداشت
خدا تعالیٰ باوے ہمیں معاملہ مرعی داشت کہ ہا دم اللذات در حیات آل صادق
و مصدوق اورا ہلاک و پیوند خاک کرد۔ و آنکہ مردن کاذبے را پیش از صادقے
معیار صداقت ندید۔ بلکہ فریق کاذب را بمعیار مہلت و را از یافتن سنجید اورا
مسلمہ وار پردانہ مہلت رسید۔ چنانچہ مولوی ثناء اللہ امرتسری نمونہ ایں مثال
و شاہد ایں مقال است۔ ایں کس چون در مخالفت نائب خاتم النبیین از کلیم خود
پائے بیرون نہاد۔ حضرت اقدس بموجب فہم حاجک فیہ من بعد ما جاءک
من العلم فقل تعالوا ندع ابنائنا و ابنائکم و نسائنا و نسائکم و
انفسنا و انفسکم ثم نبثقل فنجعل لعنة اللہ علی الکاذبین دعوت مبارکہ
داد۔ مگر او در سبابلہ سلامت جان خود ندید۔ لہذا روئے از اں در ہم کشید
حضرت ہر چند اورا بر سر غمت آور د اما او دریں میدان پائے نیفشرد۔ حضرت

اے پس آنکہ با تو ازیں پس کہ ترا علم رسید است دریں معاملہ حجت کند۔ بگو بیا ئد تا ما پسران خود را
و شما پسران خویشتن را و ما زنان خود را و شما زنان خویشتن را و ما مردمان خود را و شما
مردمان خویشتن را طلب داریم باز زاری کنیم۔ و لعنت خدا بر دروغ گو یان غایم

دعائے نوشتہ در روز نامہ شائع نمود کہ مستدعی فیصلہ سماوی بود و اعلان فرمود
 کہ ثناء اللہ را باید کہ لب بچیدہ نشتاید و این دعا را در جبریدہ خود مشتہر نماید کہ
 کاذب در حیات صادق بمیرد تا جہاں از شر او اسایش گیرد۔
 امام مولوی مذکور از نوشتن این حکم قطعاً قرار و روش دیگر اختیار کرد کہ من
 باین کار تن نمیدہم و گردن زیر این بار نمی ہنم۔ بعقیدہ من این معیار را زانگاہ
 صداقت نیست و پذیرفتن آن بغیر از حماقت نیست۔ زیرا کہ خدا کاذب را
 نیز مہلت می دہد و سن عمرش را در درازی می ہند۔ مسلمانہ مرد و مصطفیٰ
 جان خود بخدا بسپرد۔ چون غلط بودن او صریح است۔ پس چگونه باور کنیم کہ این
 معیار صحیح است۔ بناءً علی ہذا اعلان او این نتیجہ داد کہ خدا تعالیٰ حسب عقیدہ
 او سن عمر او را در طوالت نہاد تا مثل مسلمانہ بعد از انتقال حضرت زندہ ماند۔ و
 بروز مصطفیٰ بر نقش پائے آقائے نامدار خود در حیات کذاب ثانی جنیت عزم
 بر قبۃ آسمان بجماند۔

پس حیات ہر روزہ ملائکہ اللہ امر تسری در خیرہ سری بر نظیر مسلمانہ
 کذاب بودن یک دلیل است ساطع و ہر ساعت زندگانی او بر مثل مصطفیٰ بودن
 مسیح موعود بر ہائے است قاطع۔ اکھصل ایزد تعالیٰ اعدائے آنحضرت را در
 ہر رنگ حسب آرزوے خود شاں ہلاک و رسوا گردانید است و بموجب عقیدت
 بکفر کردار رسانید است۔ ہر آنکہ این معیار را تسلیم نمود کہ کاذب در حیات صادق
 روئے ہلاکت می بیند و فتنہ او از پائینند او مثل ابو جہل پیش روئے صادق و
 مصدوق روئے ہلاکت دید۔ و آنکہ این اعتقاد خویش را پیش کرد کہ کاذب

جهلت یافته در پس صادق زنده می ماند او بسان مسلم که کذاب بعد وفات آن جانشین
 اصدق الصادقین زنده مانده رسوائے جهانیان گردید و در میان دشمنان
 آن ظل رسول - هم مثال ابو جهل عیان و هم نمونه مسلم نمایان شد و بجهت مسیح موعود
 و مهدی معهود سنته بسنته درجه فتنائی الرسول از حق آشکار و برائے ثبوت
 آن در مکذبین مثلیت ابو جهل و مسلم کذاب نمودار شد

و این امر نیز حضرت باری تعالی ثابت فرمود که این همه سامان از تصرفات الهی
 بود و این جمله امور متضاد یعنی حیات یکے و وفات دیگرے که از پرده خفا چهره کشود
 هرگز مبنی بر اتفاقات نبود و لو فرضنا اگر بر اتفاقات می بود هرگز بر وفق مراد و
 حسب معیار مسلم خود او روئے نمی نمود - علاوه ازیں هلاکت که در نتیجه مبارزه
 یا دعا بدشمنان رسیده است بطرق دیگر نیز زمره معاندین و مکذبین روئے
 تباب و خسران دید است :

در زمانه حضرت خدا تعالی عذاب گوناگون از آسمان نازل نمود و مردم
 را در مصائب بوقلمون مبتلا فرمود - حتی که از هر نفس منقوسه بے اختیار این
 صدائے بلند شد که آئینین تباہی و خرابی و بربادی و ویرانی قبل ازین کے
 برائے ساکنان سطح زمین باعث گزند شد -

این مقام متحمل تفصیل آن نیست - زیرا که ذکر آن غلبه از تطویل نیست
 و آل قدر این امر هویدا است که هر ملک و هر قوم شاهد این مدعا است از طاعون
 یا هیمنه - انفلوئنزا یا زلزله - قحط یا جنگ کدام ملک یا شهر - قریه یا ده مصون و
 کدام قوم یا قبیله یا فخر یا عشیره مامون ماند است -

اجناس عذاب کہ دریں روزگار کافۃ الناس را واصل شدہ و انواع عقاب
 کہ درین زمانہ بنی نوع انسان را حاصل شدہ بعضی ازاں تا ایں طور ہم می بود
 کہ ہر کہ حضرت اقدسؑ اتہامے بست حق تعالیٰ اور ایہاں تہمت مبتلا و گرفتار
 می فرمود۔ چنانچہ ہر کہ گفت دعویٰ اسیجائی مبروص است خود مبتلائے برص
 شد و آنکہ از زبان بر آورد کہ مدعی مہدویت موبہوص است خود گرفتار و مہص
 شد و ہر کہ گفت کہ حضرت اقدسؑ بمرض طاعون فوت شد یا وفات یافت اینچنین
 شخص بصد حسرت و زاری بہیں نقد زندگانی باخت :

دکتور عبدالحکیم مغرور نسبت حضرت پیش خیری نمود کہ موت شان بمرض
 ذات الصدر خواهد بود۔ خود بمرض سل بمرور و جان بمالاک دوزخ سپرد۔ الغرض
 ہر کہ بر مامور خدا افترا بست خود در آں روز بد مبتلا بنشت۔ اینچنان و آنکہ
 آیات قہر و غضب را خدائے قہار بتائید مرسل خود آشکار فرمود کہ ہر کہ از تعصب
 و عناد خالی الذہن شدہ براں غور وافر نمود۔ اور ابر قدرت خداوندی و شدید العقاب
 بودنش ایمان کامل واصل و یقین تام حاصل شد و تسلیم نمودن ایں حرف مجبور گردید
 و بے اختیار بحالت اضطراب ایں سخن از زبان او تراوید کہ حضرت اقدسؑ بالضرور در
 دعویٰ مہوریت راستبانہ بود ورنہ سبب چسیت کہ حق تعالیٰ برائے ذات و
 ایں قدر غیبت نہ نمود و اکھنوں نیز بکار می آورد برائے مکذبین و اینچنین ثمرات
 تلخ بہار آورد و حالاً ہم بہار می آرد۔

دلیل ششم

(سجده ملائکه)

از قرآن کریم ثابت است که خلاق عالم چو ابوالبشر را پیدا نمود و ملائکه را
 امر سجده او فرمود. سجده عبادت است مخصوص بجهت آفریدگار و بغیر او پیش
 کسی سزاوار نیست. نه بر آنکه بغیر او میچکس مالک اقتدار نیست. خواه کسی دارائی
 شوکت فخر یا صاحب عزت عظیم باشد. حتی آنکه در پیش انبیا و بلکه بر آنکه سرور و صفیا
 نیز روا نیست. الغرض میچکس لائق سجده بجز خدا نیست و محض همین نیست. که
 سجده پیش غیر الله نادر است بلکه سراسر خطاست گناهش عظیم و انجام کار و باش
 بس و خیم است و مرتکب آن از قرب خدا دور و از فضل خدا محروم است پس
 از سجده آدم آن سجده مراد نیست که داخل عبادت است بلکه مراد اذان محض
 اطاعت است و این سخن مردود و این عقیده بے گمان مطرود است. که
 در شرائع پیشینه سجده لغیر الله جائز بود و در ازمنه دیرینه انسان پیش پائے
 اکابر خود سر بر زمین نیازی سود و جبهه خود را با خاک می آلود. مگر شریعت محمد
 آن را نادر و اقرار داد است. اذان باز این رسم بدان خدا پرستان بر افتاد است
 لاریب سجده لغیر الله اذان اعمال نیست که در شرائع سابقه گاهی جائز بوده باشد
 و خدا آن را بغیر ذات خود برائے دیگرے امر فرموده باشد. بلکه در نفس الامر
 توحید الهی همواره اصل الاصول عبادات بود است و هیچ گاه غیبت خداوندی
 شرک را بسند نفرمود است در توحید آن وحید گاهی تغییر راه نیافت است

بفرض محال اگر در ابتدائے آفرینش سجده بسوی غیر خدا جائز بود و گاهی
 خدا آن را یک غسل نیک تصور می نمود و بعد از مدت دراز حرام قرار داده و
 نامش شرک نهاده شد. پس البیس پر تبیس حق دارد که بر ذات خدا اعتراض آرد
 که هر چه قبل ازین پیش فرست و کیاست من نارد و بود. انجام کار مشیت خدا را
 همان اولی معلوم نمود و به ترک آن فعل نارد و ارشاد فرمود. من هم همین عذر
 می داشتم و مناسب می پنداشتم که سجده لغیر الله فعل بی جااست و پیش آدم
 که غیر خداست. سر سودن و بینی بنجاک آلودن نارد و است پس از من نشود که
 خدا را گذاشته سر را مشرکانه خم و سجده پیش آدم کنم و خود را در شرک رسوا
 عالم کنم و رنه از سجده تو که خلاق منی مرا انکار و پیش درگاه توجیهه سانی بر من
 دشوار و بر سر من بار نه بود. پس من بکدام دلیل مورد عتاب و مستحق عذابم.
 الحاصل در هیچ صورت و در هیچ حال و در هیچ زمانه سجده لغیر الله نه جائز
 بود و نه جائز است و نه جائز باشد. زیرا که در لغت عرب معنی سجده چنانکه عبادت
 است هم بر آن نسق معنی اش انقیاد و اطاعت نیز است. صاحب لسان العرب
 می نویسد: کل من ذل و خضع لما امر به فقد سجد یعنی هر کس را که
 بکارهای حکم داده شود و او اذان کار سر نه کشد بلکه پیش او گردن باند بر آن کس
 بجهت ادا آن معنی لفظ سجده اطلاق می یابد. پس معنی سجده درین آیه
 غیر ازین نیست که فرشتگان را حکم اطاعت شد و فرمان بردن ملائکه بجهت
 مردم این است که زمره ملائکه در کار و بار ایشان امداد دهند و این حکم اعانت
 برائے حضرت ابوالبشر خصوصیت نارد. بلکه هر غیبی که رو با صلاح امت

می آرد. فرشتگان را از درگاه خدا بر اعانت او حکم جاری گردود. بلکه اگر نسبت
 شخصی ملائکه را اینچنین فرمان داده نشود. آن شخص هرگز مأمور من الله به باشد.
 در سوانح حیات بایرکات منقحر موجودات سرور کائنات علیه الصلوات والتحيات
 واقعات کثیره بنظر می آید و نقاب از رخ این عالم می کشاید که ملائکه در کار روحنا
 فداه اعانت داده اند و عقده های مایه بخل را کشاده اند. در غزوه بدر
 در دل کفار و هشت انداختند و مشت سنگ ریزه دست مبارک را بآب و صبر
 ساختند.

در جنگ احزاب صولت برد و هواي شتر آتش شر را بر سر دار کفار را
 خاموش ساخت و خیمه و تر گاه هر شریر شیطان نظیر را از پا در انداخت
 چون زن یهودیه از خبیث باطن زهر در طعام کرد ملائکه حضرت صلی الله علیه و سلم را
 ازال اعلام کرد.

فرشتگان بذریعہ حلالی قوانین طبیعی اظهار اطاعت انبیاء می نمایند و
 گره از کار های سر بسته می کشایند. این جواهر مجروده بجهت اسباب طبیعی سبب^{اولین}
 و نخستین محرک قوای باطنی همی اند. پس در آن مواقع که مابین پیغمبران و منکران
 مقابله یا مقاتله پیش می آید این زمره ارواح طیبه در نصرت پیغمبران قوانین طبیعی
 را در تائید ایشان می گمارند و ازین جهت است که اگر چه اسباب ظاهری بادی الراء
 یکسر مخالف حالات انبیاء بنظر می آیند و لیکن در انجام کار نتایج مفیده در حق حضرات
 ایشان می بر آیند و همان نتایج مفیده دلیل صداقت و وجه ثبوت رسالت می^{شوند}
 و عقلا آن نتایج غیر مسترقبه را دیده و محیرت می گردند.

این اعانت ملائکه منجانب الله حضرت مسیح موعود را علی الوجه الاتم حاصل بود.
 و یومانیو ما نصرت و مائیدشان می افند و در این کار کمان کبریائی در مائید آن
 برگزیده بارگاه است با انواع گوناگون و به اسباب ترقیات بوقلمون آنچه از شکلات
 و معضلات پیش می آمد همه را رفع می نمودند و ظلمت و کدورت از آئینه روزگار
 شان می زدودند. قوانین طبیعی را بعمل می آوردند و جمله مزاحمت از پیش
 می بردند. قضا را بشی در اطاق خواب حضرت چند مسلم و چند هندو مشغول استراحت
 و سرگرا از نشسته خواب غفلت بودند که بیک ناگاه چشم مبارک حضرت اقدس
 باز شد و در خاطر مقدس یک اضطراب خاص آغاز شد که همانا شهیر بام اراده شکستن
 و سقف خانه بنائے از پانشتن دارد و لیکن در ظاهر حالت هیچ علامت پیدا
 و هیچ اثر شکستگی در دیوار و فردا فتادن سقف و بام نمودار نبود. البته یک
 تک تک خفیف بعد تا ل نه اوان بگوش می رسید که گویا یک کرناک بس
 ضعیف چوب را با هستگی می برید. آن بختیار بخت بیدار آنجمله را که اندر آن خانه
 بودند بیدار ساخت فرمودند. بدر تانید و خانه را پیر دازید. مگر آن گران سرا
 خواب گران بر سخن حضرت قدری پیچ و تاب خوردند و بر غلبه و هم گمان بردند.
 هوشیار ناگشته باز بے هوش و از نشاء النوم اخو الموت مد هوش شدند مگر بعد یک ساعت
 حضرت از راه ترجم آن آفت بر سر رسیدگان را هوشیار ساختند تا طوعاً و کرهاً از آن
 اطاق بدر تا ختنند و گل آغانه نهادند و لب بشکایت کشادند که محض بر بنائے
 توهم در آسایش ماخلل انداخته و خانه را پیرداخته اند. حضرت اقدس را خاطر آگاه
 آگاه ساخت و خدا در دل ایشان انداخت که سقف خانه محض در انتظار

بر آمدن من بر جا و منزل بالاتر خروج من بر پاست - همین که از اطاق پائے
بیرون نهم بپیمچ و رنگ سقف از پائے نشیند و بام سرار و پئی بپند -
ازین حیرت جمله تن دادگان خواب نوشین را بیدار و هوشیار ساخته حکم محکم دادند
تا از زیر سقف بیرون روند و از خانه بدر شوند - پس از خوابگاه قدم برداشتند
همین که بر زمینه گذاشتند سقف اطاق بزرگشت و بر سطح زمین نقش بست
حاضران چون آن حالت غیر متوقع دیدند انگشت بدانان گزیدند - محو حیرت
و ممنون احسان حضرت شدند که بطفیل وجود ایشان زندگانی از سر و لباس حیات
تازه در برگرفته اند :

همچنین شافی علی الاطلاق در بعض حالات امراض در عالم مکاشفات بعض
ادویه را بصورت انسانی متمثل ساخته پیش روی حضرت می فرستاد تا آن دوا
از نام و نشان و خواص و منافع خود آن میجائے علل زمانه را خبر میداد و پُر ظاهر
است که جمله ادویه از اقسام اجسام بے ارواح است متمثل ساختن آن بیکر
انسانی کار فرشتگان روحانی است که کار تاثیرات و خواص ادویه در ذمه مهمت
ایشان توکیل و منافع و مضار اشیاء در دست ایشان تحویل است چنانچه
یک بار آنحضرت بیمار و سخت ناچار شدند - از استعمال ادویه یونانی و دکتوری
بیمچ فائده دست ادویه طبیعت بضعف و ناتوانی روی نهاد - در حالت مکاشفه شکله
بصورت انسان نمودار و راز عالم مثال آشکار شد - حضرت در آن حالت بجانب
روئے او دیدند و نامش را پرسیدند - عرض کرد - " خاکسار پیرمنت " چون
سراز بالین خواب برداشتند - دوائے پیرمنت طلب داشتند - از استعمال آن

شفائے عاجل و اصل و صحت کامل حاصل شد.

بارها اعدا بر قتل آل جانشین مصطفیٰ مردم را فرستادند و وعده های بزرگش دادند و مبلغ خطیر در انعام نهادند. اما یاقبل از رسیدن آل بدسگالان حضرت را از خداوند منعام اعلام و نسبت ایشان الهام می شد یا کافی المہمات مثل کفار بد و دل آل گروه رعب می افکند و سبب پرکینه آن اندیشان از دوسویں اس می آگند و اکثر بر جائے قتل کردن خود مقتول یعنی بسان سیدنا عمر بر دست حضرت اقدس توبه کرده پیش درگاه ربانی مقبول می شدند تا یک حالت خرق عادت هویدا می گردید و وعده و الله یعصمک من الناس باسجاز می رسید.

از جمله نشانه های عظیم الشان اعلان حضرت اقدس متعلق انتشار و بطاعون است که خیل عربت مشحون و اعجاز مقرون است. انشاء الله آینده بیان و تفصیل آل عیان گردد که چگونه مطابق پیش خبری حضرت آل مرض مهلک نمودار و چسپاں موافق اعلام صورت مرگامرگی عام دریں دیار پیدا گردید. احوال محض صورت یک مکاشفه می نگارم و کیفیت یک پیش خبری در معرض بیان می آرم که حضرت آفریدگار طاعون الیم را در پیکر یک پیل جیم و صورت دژ خیم بعالم رویا بر مامور خود ظاهر ساخت که انسان از رویت آل شکل مهیب زهره می باخت. دیدند که در اطراف عالم می تازد و بهر جانب طرح تباہی می اندازد و در ہر جا شور شہا انگخته و خونہار ریخته در پیش روی حضرت بادب می نشیند و فروتنی می گزیند و تاویل ایں رویا ایں بود که ملائکہ طاعون را حکم بتائید حضرت اقدس داده شده است. چنانچہ در تائید ایں رویا الطعام الہی بدیں گونه

نزد دل اجل آراست کہ "آگ ہماری غلام بلکہ غلاموں کی غلام ہے" یعنی
آتش غلام ماست بلکہ غلام غلامان ماست و حضرت اقدس اعلان دادند و
در اطراف ملک اشتہار فرستادند کہ حق تعالیٰ بر ما ہویدا نمود است و بشارت ہذا
القافر نمود است کہ پیروان جماعت مانبتاً از بلائے دہائے طاعون مامون و
بسلامت مقرون باشند۔ در سنوات آیتہ واقعات خطرناک پیش آیند و موکلان
و باجان مردم را ربا بند۔ اگرچہ در جماعت نیز بعض حادثات روئے نماید مگر
آہنا ہماں طور باشند۔ چنانکہ در عہد مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در مقام
کفار بعض مسلمانان شہید می شدند۔ اما کفار بہ نسبت مسلمانان خیلے بیشتر می مردند۔
و ہمچنین اعلان فرمود کہ نسبت بہ دیگر قُرُئے دامصار قادیان از طاعون
دارالامان باشد و کز لک تیز این مرض جانگزا مثل دیگر مواضع نقوش نفوس
این قریہ را چوں حروف غلط از صفحہ بیوت بکلی نہ تراشد و بسیارے از قضبات
چوں کف دست دیران گردد مگر بدلتیسیر آبادان ماند۔ خاصہ در دولت سیر
مسیح قطعاً حادث طاعون رت گیر و حتی کہ موشکاک کو ہم نمیرد۔
بعد از اشاعت این اعلانات آتش طاعون آنچنان شرارہ شرارت در خانہائے
بلاد ہندوستان بر سجت کہ دود آہ از دود ماہنا برا نگینخت۔ در ہر سال چند لک
نفوس ہلاک شدند۔ مگر با این ہمہ جماعت احمدیہ ہر کجا کہ بود حضرت حق خفائش
فرمود حضرت اقدس نظر بر فضل خدا گماشتند و جماعت را از عمل تلقیح طاعون
بازداشتند۔ و کتوران زمانہ با ہم متفق شدہ عمل تلقیح را بہترین علاج قرار
دادند۔ لیکن کار گر نیافتہ ناچار بر غیر مفید بودنش اقرار دادند و ازین جماعت

معدود و چند که بر انگشت توان شمرد. در آن و بامردند باقی بحول الله و قوته با وجود
 حملات متواتره آن آفت جان سلامت بروند. چون دیگر طوائف انام در هر
 اثر و نام این و بایه عام جماعت احمدیه را مامون و مصون دیدند. در دل
 اندیشیدند که جز ثومنه این و یا چرا از خون این گروه پر شکوه بازمی ماند و دیگران
 گزند می رساند. هزار هازن و مرد بمشاهده این حال حیرت مال توشه تعصب
 بیک گوشه نهادند و دست ارادت در دست حضرت دادند. بلکه تعداد کثیر
 این جماعت آن فرهمندان ایزدی هستند که این نشان درخشان بدیده بصیر و پیر
 ایمان آورده و عیال و اطفال خود را بسان ذات خود بعلامی این سلسله پیران
 آری این صیانت یک امر حیرت انگیز و کار تعجب خیز است که جراثیم طاعون
 از کجا آگاهی یافت که از خون این جماعت روئی باید بر تافت و در رگ ریشه
 اندام منکرین بجزب مقناطیسی و قوت الکتریسی باید بشتافت.

آخر آن که پاک حقیر منکران مسیح موعود را چگونه بشناخت که در هر حلقه هزاران
 نفوس را اندر انداخت و آن جرم صغیر خرد بینی را که خبر داد که ما بین مومن
 کافر فصل باید نهاد. چنانچه خیل نادربود که این بلا از جماعت احمدیه کس را در بود
 تا چند سال علی التواتر و بایه طاعون با وجود نکاثر در ملک نمودار و مرگامرگی
 عام پدیدار گشتن و افراد جماعت مانبتاً محفوظ و از صحت و تندرستی محفوظ ماند
 و دیگران را بروز سیاه نشاندن ظاهری نماید و زنگ ریب از آئینه یقین
 می زد و آید که ملائکه بفرج او رویا می آید (آتش غلام ماست بلکه غلام غلامان است)
 جراثیم طاعون را در نصرت حضرت و خدام حضرت مامور داشتند و آن حیوانات

مؤذیه را برائے گزیدن یقین ندارند گان می گماشتند تا آن گروه یفعلون ما
یومرون حق اطاعت آدم ثانی ادا میکردند زیرا که خدمت تائید مرسلین بر ذمه
ملائکه مقربین قرار یافت است

در قادیان این دُبا ئے جان ربان نسبت با مصار و دیگر کمتر دئے نمود و
برودی سندفع و از قصبه مرتفع شد و در مقامات دیگر زیاده از ده سال دما
از روزگار زن و مرد بر آورد و بسا خاندانها را در خاک بسپرد و به شبستان
عصمت یعنی بیت الشرف حضرت عجب نئے اطاعت از ملائکه بطور پیوست
که هر تنفس نفل حمایت آلهی نشست با وجود حمله های پیای سه ساله در قریه
جوار دولت سرا و مسجد اقصی در بعض بیوت همنود عنود و کاشانه های مسلمانان
یهود سیرت اموات طاعون واقع گردید که نوبت بخانه ویرانی رسید اما در
بیت الرسالت که متجاوز از صد نفر در آن سکونت می داشتند با وجود یک طبقه
پایین و منزل زیرینش را چندان قابل صحت نمی پنداشتند محض همین نیست
که در آن مکان میمنت بنیان موت واقع نگردید بلکه بجان موش تاوان هم
صدمه نه رسید حالانکه طاعون در جائیکه بار خود می کشاید اولاً هوش از جان
موش می رباید الغرض این نشان در خشان موجب ازدیاد ایمان است که اگر
ملاء غلے بر نصرت مامور من الله مامور نمی بودند این واقعات حفظ دامن
چسب رودئے می نمودند زیرا که امور طبیعی تحت تصرف هیچ شاهنشاهی و
فرمان پذیر هیچ کجکلا پی نیست

و کتوران طب جدید و اطباء طبا بت قدیمه که شب و روز احتیاطها بلین

بعمل می آرند و قوانین حفظ مآل تقدم را ملحوظ میدارند. همواره در جستجوی علاج
 کافی می گشتند باز هم صید این بلائی بیدرمان می گشتند. مردم رستاقات که
 از امصار و قریه دور در صحرائی پر فضا سکونت میداشتند بی هیچ نفع از آن
 آب و هوای نزار و فرابرداشتند. بلکه کسانی که بر تلقیح ماده طاعون منجانب
 دولت انگلیس مقرر بودند و مردم را بر تطعیم این ماده آماده می نمودند. از طاعون
 مأمون نماندند و دست از زندگانی برافشانند. اما آنانکه حریم دارا کمرت را
 مادی و لمجائی خود ساخت بودند. دل خود را از غم این وبا پر داخه بودند بآنگه
 تن به تلقیح دهند یا باز و پیش تطعیم نهند و یا آنکه خیمه از شهر برکنند و بردان صحرا بزنند
 و یا آنکه رعایت سامان حفظ لصحت نمایند و باب حفظ مآل تقدم بکشایند از جمله این بی باهوشان باور
 هرگز نکفایت الهی سربالین راحت گذاشته می نمودند. حتی که یک حیوان
 بے زبان نیز در آستان سمیت نشان اندران سالیان هولناک بفضل ایزد پاک
 اثر مرگ قبول ننمود. حالانکه تعداد سرکان آن دارالامان به نسبت سکنه امکان دیگر
 در آن اوقات از صادر واردی و مافیومی افزود. بلکه در آن آوان خیل مردمان
 غیر ملت آن امن و امان این مکان را دیده استدعائے بجهت را بایش می نمودند
 و ملتی می بودند تا جائے پائے نهادن در آن سرایدست آید و گره از خاطر مستمندشان
 بکشایند.

اگر در قادیان طاعون حمله می آورد و یا نمی آورد. و از خانه های قریب جوار
 بلکه ملحقه دیوار دیوار جان مردم را می برد یا نمی برد یک معترض را حق این سخن
 حاصل می شد که آنچه روئیده نمود امر اتفاقی بود. مگر قبل از رسیدن این بلائی

و بائے جان ستائے هوش ربا دعوی خود شائع نمودن و لب بایں گفتگو کشودن که
 ملائکه در تائید و نصرت ماطوق غلامی در گلوئے طاعون انداخته و آتش را غلام
 غلامان ماساخته اند) و باز بر حسب دعوی و مطابق پیش خبری و بائے طاعون در
 قادیان نمودار گشتن و در خانان هم سایگان قریب مرگامرگی پدیدار گشتن و
 بر طبق پیشگویی انسانے بلکه حیوانے را در خانه خیر و هنده مطلق نرنجائیدن حتی که
 جنة ناولان آماده پذیرائی مادی طاعونی یعنی موش را نیز ایدانرسانیدن برائے
 ارباب فهم و فراست و اصحاب قیاس و کیاست ثبوتے است اظهر من الشمس و این
 من الامس که خدائے و دود ملائکه را حکم حکم کشتی مسیح موعود داده بود و بار فرمان
 فرمانبرداری آنحضرت برگردن قوائے روحانیه نهاده بود و امر بر نصرت و حفاظت
 و تاکید بر تائید رفته بود ازین جهت اسباب طبیعی که تحت تصرف جواهر مجردہ اند در تشدید
 مراسم صیانت و حفاظت مزدور دارکاری کردند -

مؤید بودن قوائے روحانیه و تشدید بودن اسباب طبیعی در امور آل مامور از
 واقعات کثیره و ساختات خطیره بپایه ثبوت می رسد اما برائے یک فطن لبیب
 امثله مذکور کافی و بجهت تامل فرمودن یک کتیس اریب بس دافی است زیرا که
 ازان بر خاطر یک طالب رشید حقیقت معجزات و انج و ماهیت خوارق عادات
 لائح می گردد و آل پادشاه و الajah تواند فهمید و بمیزان کیاست خدا داد
 خود تواند سنجید که هر که را اینچنین نصرت خدائے ذوالجلال شامل حال و از فضل خدا
 حال او برین منوال باشد که کاذب تواند بود و کجا بر خدا افترا تواند
 نمود :

دلیل نهم

(انکشاف علوم سماویہ)

دلیل نهم بر صداقت حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آن ہم شامل بر خیل
دلائل است این است کہ بقدرت کاملہ خود بر حضرت اقدس فتح ابواب آن علوم
فرمود کہ حاصل کردن آنها از مقدرت انسانی بالاتر است۔
آن غرض بعثت مرسلین بہین است کہ مردم را تا آن سرچشمہ زندگانی برسانند
کہ بغیر سیراب گشتن از ان حیات روحانی برقرار نتواند ماند۔ یعنی بنی آدم را
با حضرت احدیت کہ منبع ہمہ زندگی ہا است تعلق حاصل آید و این نعمت عظمی
بدون حصول روحانیہ دست نداد۔ قرب حق ہماں مرد کامل را نیسرمی آید۔ کہ
معرفت کامل او را حاصل شود و ذرات تقرب الی اللہ را نیک بداند و حق جل و علا
بجانب باریک در باریک علوم صفات خود او را رہنمائی کند و ہماں فرد الافر
بر امور روحانیہ مردم را رہبری تواند کرد کہ حظ و انس از ان علوم داشته و
بہرہ متکاثر از ان رسوم برداشته باشد۔ پس ما دامیکہ کسے حصہ کامل از علوم
نامحدود الہی در نیابد و حق تعالی تربیت علمی او نہ فرماید۔ دعوی ماموریت او
روئے قبولیت نمی بیند پس ہر گاہ بر صداقت دعوی مسیح موعود بدین معیار
نظری گماریم و می بینیم کہ بر حضرت شاہ حق تعالی کدام کدام علوم نمودار است
در تشرآن کریم وارد است :- و علم آدم الاسماء کلہا یعنی علام الغیوب

آدم را علم جمیع صفات خود بخشید و ظاهراً است که جمیع اقسام علوم در ذیل علم صفات الهیه می آید. زیرا که حقیقت معرفت الهی جز این است که علم صفات الهیه بصورت مشابه حاصل آید. :

و این علم به هر مأمور کرامت کرده می شود. چنانچه حق تعالی نسبت حضرت لوط علیه السلام می فرماید :- و لوطاً اتیناه حکماً و علماً (انبیاء رکوع ۵) و نسبت داود و سلیمان علیهما السلام فرماید :- و لقد اتینا داود و سلیمان علماً (نمل ۳۶) و نسبت حضرت یوسف علیه السلام فرماید و لما بلغ أشده اتیناه حکماً و علماً (یوسف ۳۴) و نسبت حضرت موسی علیه السلام می فرماید :- و لما بلغ أشده و استوی اتیناه حکماً و علماً و كذلك نجزي المحسنين (قصص ۲۴) و نسبت آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرمود است :- و علمك ما لم تكن تعلم و كان فضل الله عليك عظيماً (نساء ۱۴۶) یعنی حضرت ایشان را علم آموخت که پیشتر معلوم ایشان نبود. و باز در ضمن تعلیم این دعا که رب زدنی علماً (طه ۶) اظهار وعده آموختن علوم دیگر هم فرموده. پس از این آیات ثابت شد که حق تعالی به هر مأمور من الله را علم خاص کرامت می فرماید. چنانچه بهر قسم علم بحضرت مسیح موعود علیه الصلوة و السلام هم ارزانی شد. فرق صرف همین است که مأموران گذشته را از حق تعالی بطریق موهبت مهن علم باطنی داده می شد. ولیکن مسیح موعود را حضرت باری به اتباع مطلع و آقائے خود علیهما الصلوة و السلام علم باطنی و علم ظاهری هر دو بخشید یعنی هم علم روحانی ارزانی فرمود. و از این هر دو آنقدر بهره وافر بخشید که لا مثل له و لا نظیر. چنانچه نه در نفس علوم باطنیه و نه در

بارائے مقابلہ اوست و نہ در بیان کردن آنها تا ب معارضه اولاً انموزی از کیفیت
 علوم ظاہریہ حضرت ابیان می سازم۔ این اعجاز علم ظاہری قبل از مسیح موعود ۴
 حق تعالی محض بذریعہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ظاہر ساختہ بود کہ نظیر آن در انبیاء
 ماسبق یافتہ نمی شود۔ در بارہ آن وحی الہی کہ بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نازل
 کردہ شد حق تعالی میفرماید:۔ وان کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا فاتوا
 بسورۃ من مثله وادعوا شهدائکم من دون اللہ ان کنتم صادقین۔
 (بقرہ رکوع ۳) یعنی اے محمد (صلی اللہ علیہ وسلم) بکفار بگو اگر شمارا در بارہ این کتاب
 خلیجانی پیدا شدہ پس عبارتے کہ ہمزنا ب کدام یک سورہ قرآن کریم باشد
 پیش کشید و بحر خدا تعالی مدد گاران و بزرگان خود را بطلبید مگر آگاہ باشید
 کہ شمارا بریں کار ہرگز دسترس نخواہد بود۔ دریں آیہ خدا تعالی قرآن کریم را در حلقہ
 اقسام محاسن بے نظیر قرار داد است کہ منجملہ آنها یک حسن ظاہری اوہم است
 بر فصاحت قرآن کریم در بعض دیگر مقامات نیز حق تعالی بندگان خود را متنبہ ساختہ
 است۔ کتاب احکمت آیاتہ ثم فصلت من لدن حکیم خبیر (ہود) این
 کتابے است کہ احکام آل را بر اساس محکم استحکام دادہ شدہ است و باز آنها را
 چنان و اشگاف و آشکارا در سلک بیان در کشیدہ کہ بجال بے نظیری و بے مثلی
 رنگین و آراستہ است از طرف خداے کہ حکمتہائے او را نہایتے نیست و از
 واقعات باخبر است۔

یعنی حکیم بودن حق تعالی میخواید کہ کلام او ہم حکیم باشد و خیر بودنش و ا
 می نماید کہ از آنجا کہ او خیر می دارد کہ زمانہ علمی بر سر رسیدہ است بنا بران

ضرورت اظهار معجزات علمیه است. لهذا زبان قرآن کریم را هم بطور اعجاز مفصل ساخته است که او خود تو عین مطالب خودش می فرماید و خود بر خوبیهائی خود شاید است.

از آنجا که محدّد قرن چهاردهم مثل بدر کامل منظر اتم شمس الانبیاء است و تلمیذ رشید و چهره افروز از نور خورشید و انصافی است. بنا بر این حق تعالی ذات او را هم از فصاحت محمدیه بهره وافر داد است و در کلام او اثر همان اعجاز و ودیعت نهاد است. در صدر مذکور شد که حضرت اقدس در هیچ درس گاه اعلیٰ ملکی یا ملی تحصیل علم نمود است و نه پیش هیچ فاضل کامل زانوی تلمذ فرمود است. البته در بدو حال یک معلمی را که از علوم رسمیه فی الجمله خبردار بود. والد ماجد ایشان برای تعلیم ایشان مقرر فرمود تا سرسری بر نصاب درسیه که بجهت صحبت مجالس بر ایشان شرف لازم است عبور بهم رسانند و نیز حضرت ایشان را هیچ گاه اتفاق سیاحت خطه عرب یا دیگر ممالک ازین قبیل نه افتاد و نه در شهرهای سکونت میداشتند که زبان سکینه آنجا تازی باشد. آن قدر استعداد که یک انسان از راه اشتیاقات حاصل تواند کرد. طبع آنحضرت را حاصل و آن مایه سواد عربیت که از خواندن چند کتیب دست دهد. بذات والا واصل بود.

اما چون آنجناب تقدس آب بدعوی ماموریت برخاسته و طیلان اصلاح کافه الناس بردوش مبارک آراستند نخست از همه نگاه ستاد بر این حالت افتاد و زمره اعدا چشم بدین جانب کشاد که شهرت باید داد که این مدعی ماموریت از زمره علمای نیست بلکه صرف لیاقت مرزایانه می دارد که در نوشتن و خواندن اردو

فی الجمله مہارتے ہم رسانید است۔ چوں مردم بعض مضامینش را در جرأت دیدہ
 پسندیدہ اند۔ از اہل گمان برداست کہ من ہم چیکے ہستم و گردن بہ دعوائے
 ماموریت افراشت است و از آنجا کہ از علوم عربیہ دستگاہے ندارد۔ لہذا
 رائے او در امور دین قابل پذیرائی و حرف او در خورشنوائی نیست و این اعتراض
 را در ہر مجلس و در ہر سربیدہ شہرت دادہ می شد و مردم بے خبر را در بدگمانیہا
 انداختند۔ مگر این الزام از سرتاپا محض اہتہام بود کہ ذات حضرت سواد عربیت
 ندارد۔ زیرا کہ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام را بر کتب درسیہ متداولہ رسمی
 عبور حاصل بود۔ البتہ این سخن راست است کہ دستِ عالمے نامورِ عظامۂ فضیلت
 بر سر اقدس نہ پیچیدہ بود و نہ سند تحصیل علم ناپسچ مدرسہ مشہورہ بذات گرامی صفات
 رسیدہ بود۔ ازین جہت نہ در شمار فضلا محسوب و نہ در قطار علماء منسوب می شدند
 چوں این امتراض در اقطاع ہندوستان اشاعت یافت و مولویان عنان
 پیشہ گاہ و بیگاہ اینچنین سخنہا را شہرت دادند آغاز کردند۔ خدائے تعالیٰ در
 یک شب مامور خود را چہل ہزار مواد لغت عرب دفعۃً واحدۃً تعلیم داد۔ و
 این معجزہ عطا فرمود کہ در زبان عربی بسین کتاب بے فصیح و بلیغ تصنیف فرمودند
 و جہانے را حیرت بر حیرت افزودند و ملہم سداد وعدہ داد کہ در کلام تو آنچنان نظام
 فصاحت و التیام بلاغت باشد کہ علماء را معارضۂ آن ناممکن گردد اگرچہ احدے
 ازیشان برائے حصول این مدعا گرد ہمہ عرب و عجم بگرد۔ پس حضرت اقدس باہام
 ربانی مضمونے بزبان عربی تحریر نمودند و با کتاب آئینہ کمالات اسلام شائع فرمودند
 و علمائے دیار و امصار را برائے معارضۂ آن دعوت دادند۔ اما از اینچ سوئے

ہوئے برخاست و سچکس در معارضہ خود را بنیاد است و حضرت ایشان در قفا
 یکدیگر متجاوز از بست کتب در عربی نگاشتند و پیش روئے علماء گذاشتند۔
 بلکه بعض بقدر ده ہزار کلد را انعام نہادند و علمائے ملک را صلائے عام دادند
 اما چنان سر رشته ہمت ہر یکے گسست کہ یکے ہم جواب آن نگاشتند نتوانست
 بلکه بعض کتب در مقابلہ بعض اہل عرب ہم نوشتند و ایشان نیز از معارضہ آنہا
 عاجز آمدند و پشت دادہ راہ فرار اختیار کردند۔ چنانچہ یک کتاب بے مقابلہ
 سید رشید میرا مدیر المنار نیز تصنیف فرمودہ مدیر مذکور را برائے معارضہ
 آن مخاطب نمودند مگر او تاب مقاوت نہاوردہ سپر انداخت و ہمچنین بعض
 دیگر اہل عرب را دعوت مقابلہ دادند مگر کسے را جرأت پیدانشد ؟
 علمائے ہند بدین الفاظ صاف نسبت عجز خود اعتراف نمودند کہ این کتب
 تصنیف طبع حضرت ایشان نیست۔ بلکہ بعض عرب را بہمان از انظار مردم
 پیش خود داشتہ و تصنیف شاں را تصنیف خود شہرت دادہ اند۔ ازین اعتراض
 بحال وضاحت ہویدا شد کہ ایشان ہم بر کمال فصاحت و بلاغت آن کتب مقدسہ
 قائل بودند۔ اما دریں وہم افتادند کہ خود ذات حضرت مصنف ہموچو کتب نتواند بود
 بلکہ دیگر مردم نوشتہ بحضرت اقدس می دهند۔ آن سلطان القلم بجهت ابطال
 ایں مقال اعلان دادند و اشتہار فرستادند۔ شاہ ہم بجهت معارضہ من از علماء
 عرب و شام معونت جتہ انجمن کتب تصنیف کردہ بیارید۔ مگر باوجود تحریص
 متواترہ و تحریک متکاثرہ رگ حمیت احدے نہ جنبید و سچکس از درون شہستان
 بر سر میدان معارضہ نخرامید و آن جملہ کتب تا ایں زبان لا جواب است۔

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ❖

علاوه از تصنیف این کتب یکبار از جانب جناب کردگار آن جری اللہ
فی صلح الانبیاء را الہام شد کہ ارتجالاً یک خطبہ غسکہ در زبان عربی بر سر
محراب و منبر علی رؤس الاشهاد بخواند۔ بآنکہ پیش از آن حضرت ایشان بیچ گاہ
در زبان عربی تقریرے نہ کردہ بودند۔ روز دیگر کہ عید اضحیٰ بود۔ بنایر این الہام
بعد از دو گانہ نماز عید بر سر منبر استادند۔ و زبان بخطبہ عربی بکشادند کہ سلسلہ
آں طو لے کشید۔ و حیرت مستمعان بانہا انجامید۔ آں خطبہ الہامیہ چاپ نہ
در دست مردم است کہ ہوش عرب و عجم پیش سلاست و بلاغت او گم است
ہر کہ غوامض اسرارش نظر می اندازد۔ در لجنہ حیرت فرو ماند و بے ساختہ کلمہ
تسبیح بر زبان راند ❖

این معجزہ علمی از قبیل معجزات بنیات است کہ با چند وجوہ فایق تر از دیگر
اصناف معجزات است زیرا کہ (اولاً) بر معجزات کہ اثر آں در دل و چشم
بینندگان محدود باشد خیل فوقیت میدارد (ثانیاً) زمرہ معاندین نسبت
لا نظیر بودن آں ناچار حرف اقرار بر زبان می آرد (ثالثاً) این معجزہ تا قیام دنیا
باقی بماند و چشم بصیرت را نور برساند و انشاء اللہ المستعان این خطبہ بہ اتباع
قرآن بجهت سرکوبی مخالفان تا قیام قیامت قائم باشد۔ الغرض این نشانے
است یا استحکام و روشنی را باوے التزام ❖

بعض معاندان پیش این معجزہ قوت انکار را بیکار و صد اقتش را آشکارا
دیدہ دام نزویر می کشایند و برائے مخلصی خود و ابلہ فریبی دیگر بدیں گونه

سخن می سرایند که اینچنین دعوی تحتی قرآن را می شکند و دعوی فاتوا بسورة
 من مثله را ازین برمی کنند. زیرا که مصحف مجید و فرقان حمید و دعوی دارد که
 کلامش بے عدیل است و چون کلام مسیح موعود و در دعوی بے مثلیت کلام الله
 را مثل است پس دعوی قرآن باطل گشت. لهذا ازین سخن هتک حرمت
 قرآن بدرجه کامل لازم می آید. اما این سخن از تعصب و عناد ناشی است. اگر
 عقل و انصاف میداشتند خود این اعتراض را پادیه و داخل بے جامی انگاشتند
 زیرا که با وجود صد و کلام بے مثل از مثل مسیح و دعوی قرآن همچنان بر جاست.
 و رنگ معجزانه و لا مثل له بودنش زیاده از سابق هویدا بلکه دو بالا است.
 هر کمالی و فضیلتی عند التحقیق و پیش فکر دقیق متنوع بر دو نوع است حقیقی
 و اضافی یعنی یک آنکه بلحاظ یکدیگر دیگر در ذات و صفات خود احوال و اشکارا
 بود و دیگر آنکه بلحاظ چیز دیگر عیان و نمایان باشد. مثال هر دو قسم فضیلت را
 قرآن کریم و ذکر حکیم در دو آیات بنیات واضح و لائح فرمود است و هر دو صنف را
 خود مبرهن و مبین نمود است. چنانچه در حق بنی اسرائیل بیان این فضیلت که
 علی العالمین را آراست است و در شان اُمت محمدیه اعلان گشته خیر
 امة اخرجت للناس را پیراست است. از یک جانب اُمت بنی اسرائیل را
 بر عالمیان فضیلت نهاده است و از جانب دیگر اُمت محمدیه را از سایر اُمم مزیت
 داد است. در بادی النظر در مضمون هر دو آیه اختلاف به نظر می آید. مگر به متال
 خیر و فطن بصیر در میان هر دو هیچ اختلافی نیست. زیرا که قوم اسرائیل را

له شمارا بر عالمیان فضیلت دادم

جمله استباهترین پیدا کرده شده آید - ۱۲

محض بر اهل زمان خود فضیلت حاصل بود و اُمت محمدیّه را بر اولین و آخرین افضلیت
 حاصل است - پس همچنین تصانیف حضرت مسیح موعود علیه الصلوٰۃ والسلام نظر
 بکلام انسانی بے نظیر اند و قرآن کریم هم نظر بکلام انسانی لا نظیر له است هم نظر
 به کتب سماویّه دیگر که در آن تصانیف حضرت اقدس علیه الصلوٰۃ والسلام و
 خطبہ الهامیّه شان نیز شامل است لا عدیل له و لا مثیل است پس بمثل و بنظیر
 بودن کلام اللہ حقیقی است و بے مثل و بے نظیر بودن زبان کتب مسیح موعود
 اضافی است - لهذا این معجزه حضرت اقدس علیه الصلوٰۃ اگر چه از جهت نظری
 بر مردم حجت است - اما موجب منقصت شان و الّا کفّ قرآن کریم هرگز نیست -
 چنانچه قبل از گذارش این مقصد نگارش یافته است - ازین معجزه شان
 معجزه قرآن کریم دو بالا گردید است و تفصیلش این است که بے مثل بودن
 یک کلام را هم چند مراتب و مدارج است یکے اینکه آن کلام بے نظیر هر چند
 بر کلامهای دیگر فضیلت دارد اما در میان او و کلامهای دیگر از روی
 فضیلت بعد نه باشد - پس اگر چه اندرین صورت آن کلام از کلامهای دیگر
 افضل توان گفت - اما کلام مفضول درین امر قریب قریب بمرتبه کلام فاضل
 رسیده باشد - مثلاً در میدان اسب دوانی اسپان متعدد و بجولان در آیند و خواهند
 که بر یکدیگر سبقت بایند هر اسپ که سخت از همه بر حد معین برسد در حق او
 توان گفت که از همه سبقت ربود است و لیکن آن سابق را از لاحق - بقدر باقی
 یا ذراع یا بدرازی رمی یا زیاده از آن سبقت حاصل باشد - پس همین
 حالت کلام در بے مثل بودن است که آن کلام بے مثل بر دیگر کلامها فضیلت

کمتر هم می تواند داشت و فضیلت بیشتر نیز. و طریق دانستن این کمی و بیشی این است
 که در میان افضل و مفضل کلامی دیگر را واسطه توان شمرد که آن نیز در ذات خود
 بی مثل بود تا بمقابلۀ افضل حقیقی مفضل و بمقابلۀ مفضل حقیقی فاضل باشد.
 پس تصانیف حضرت اقدس علیه الصلوٰۃ والسلام بر دیگر کلامها فضیلت خود را
 ثابت کرده ظاهر نموده که قرآن کریم نه صرف فی الجمله از کلامهای دیگر افضل است
 بلکه بینجا یون بعید است. چرا که آن تصانیف آن کلامها را که پیشتر ازین آنها را
 بجهت تفاضل بمقابلۀ قرآن کریم آورده می شد خیلے فرو تر انداخت و معذک
 خود آن تصانیف در تحت قرآن کریم ماند و بس یک خادم او ثابت شد که از او
 دانسته می شود که قرآن کریم از دیگر کلامها آنقدر سبقت رفته بوده است که مابین او
 و آن دیگر کلامها مسافت بعیده است. علاوه از معجزه فصاحت که حق تعالی
 به حضرت مسیح موعود علیه الصلوٰۃ والسلام کرامت فرمود یک علم ظاهری به حضرت
 ایشان این عطا کرده شد که بذریعہ وحی الهی ایشان را اعلام کرده شد که زبان
 عربی امّ الالسنه است. و این علم بود بس عظیم الشان و عجیب و غریب. چرا که
 دانشمندان فرنگستان بعد از تفحص بسیار بر این نقطه خیال رسیده بودند که مادر
 جمیع زبانها سنسکرت یا پهلوی است و بعضی این هر دو را خواهر یکدیگر میدانستند
 و مادر ایشان زبانته را قرار میدادند که اکنون دنیا از وجود آن تہی است و
 نه صرف ہمیں بود که اہل فرنگ بدیں گونه خیال می داشتند بلکه قوم عرب که زبان
 ایشان ہمیں زبان عربی است ہم ازین حقیقت غافل بودند و از تعلیم اردو با متنا
 شده امّ الالسنه را در السنه دیگر ممالک می جستند. اندرین حال اعلام یافتن

حضرت ایشان از حق تعالی که امم الالسنه عربی مبین است یک انکشافی بود و خیل
 حیرت افزا لما از تدبر فی القرآن نمایان شد که این انکشاف با تعلیم قرآن کریم
 مطابقت تامه می دارد. زیرا که آن کلام خداوندی که برائے هدایت کافه الناس
 نازل شدنی بود و مے بایست که در آن زبان نزول یابد که از جهت اقدمیت خود
 زبان جمیع اقوام و ارجیال عالم باشد. چنانچه خداوند کریم می فرماید: وما
 ارسلنا من رسول الا بلسان قومهم (ابراہیم رکوع ۱) یعنی و نفرستادیم
 پیغمبر رسول را از رسولان مگر در زبان قوم او. و جمله اقوام عالم مبعوث شد.
 پس بائست که بر رسول کافه الناس صلی اللہ علیہ وسلم کلام الہی در زبان
 زبان نازل شدے که بنا بر امم الالسنه بودنش اورا زبان جمیع اقوام و امم توان
 گفت و چون بر آن سرور عالمیان صلی اللہ علیہ وسلم کلام الہی در زبان عربی نزول
 یافت پس ثابت شد که ہمیں زبان امم الالسنه است.

حضرت اقدس در ثبوت این انکشاف حسب اعلام الہی اصولی مدون
 فرمودند که از ان بچو روز روشن ثابت شد که فی الواقع زبان عربی زبان الہامی
 است و صرف ہمیں زبان صلاحیت آن دارد. کہ اورا بقلب امم الالسنه یاد کرد
 شود و دیگر هیچ زبان قابلیت ندارد کہ امم الالسنه قرار یابد.

حضرت اقدس دریں باب ارادہ نگاشتن یک کتاب داشتند مگر افسوس کہ
 از پیش آمد بعض موانع تمیلش در معرض التواء و ناتمام ماند. اما ہر قدرے کہ در آن
 کتاب نوشته شدہ است. آن حاوی جمیع مسائل اصولیہ این بحث است کہ اگر ہر
 یکے را ازین اصول بہ بسط و تفصیل بیان کردہ آید. این مدعا یعنی امم الالسنه بودن عربی

بوجه حسن ذهن نشین جهانیان میتوان کرد۔ اگر خواست خدا بود۔ اراده دارم که در
 تحت اُصوبے که حضرت اقدس تجوید فرموده اند۔ بر بنائے علمے که در آں کتاب مخفی
 است۔ کتابے تصنیف کنم که مثبت دعویٰ حضرت است بشد۔ در تائید این مدعا
 از علم اللسان مرتبه اہل فرنگ شواہد و نظائر بیان سازم و از جائیکہ اہل فرنگ
 باوجود عقل و فرهنگ مغالطہ خورده اند۔ پرده براندازم۔ این تحقیق اینق و تدقیق
 رشتیق یک نادر تحفہ است کہ نقطہ نگاہ عالمے را متبدل و دین اسلام را بذریعہ خود
 تا شوکتے عظیم نائل سازد۔ و ما توفیقی الا باللہ ۞

علاوہ ازین علوم ظاہریہ کہ حضرت حق مامور خود را عطا نموده بود۔ بہرہ وافر
 از علم باطنی کہ ورثہ انبیاء است نیز کرامت فرمودہ بود کہ در مقابلہ آں جملہ مخالفان
 عاجز ماندند۔ واحدے تاب معارضہ و یارائے مقابلہ نداشت۔

سابقاً مذکور شد کہ مسیح موعود شریعتے جدیدہ نیاورد بود۔ بلکہ بحسب پیش
 خبر یہائے قدیمہ برائے خدمت دین و اشاعت آں مبعوث شدند و کار ایشان
 اشاعت و تلقین علوم قرآنیہ بود۔ بعد از قرآن کریم ہیچ علمے جدید از آسمان
 نزول نتواند یافت ہمہ علوم دروے است و بعد از سید الثقلین فدائہ ابی و امی ^{معا}
 جدید در دنیا نیاید و ہر کہ آید تجدید علوم او نماید و ہماں علوم را دوبارہ تازگی بخشد
 چنانچہ الہام مسیح موعود از رب و دود است۔ کل برکۃ من محمد صلی اللہ علیہ وسلم
 فتبارک من علم و تعلم۔

الغرض چوں جملہ علوم در کتاب مبین مسطور و بین الدقین محصور است
 اکنون ہر کہ بعثت یابد۔ ہماں علوم قرآنیہ خلق را بیاموزد و دلیل صد اقتشاس ہین باشد

که حق تعالیٰ او را در علوم قرآنیہ چنان بسطت ارزانی فرماید کہ استدلالیان را بسوآن
 راه نباشد بلکہ او را علم صفات الہیہ و علم منازل روحانیہ بخشیدہ آید :
 پس اے بادشاہ جم جاہ ! ما بینیم کہ خدائے تعالیٰ از رحمت خود حضرت اقدس
 را از علوم قرآن انقدر بہرہ وافر عطا نمود است کہ اگر بگوئیم کہ در عہد ایشان حق تعالیٰ
 قرآن کریم را دوبارہ نازل فرمود است مسیح گوئہ مبالغہ نباشد بلکہ حق خالص و
 موافق فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باشد از جملہ علوم قرآنیہ نخستین من در آن
 شعبہ اش سخن می رانم کہ از اثر و بے بطور بحث اصولی اسلام را چنان نصرت و تائید
 حاصل شدہ و در مقابلہ ادیان مختلفہ مقام اسلام را آنچنان رفعت و علویہ درست ^{داد}
 کہ فاتح مفتوح گشتہ است و غالب مغلوب و قرآن کریم کہ قبل ازین یک قالب بی جان
 پنداشتہ و یا یک جسد ناتوان انگاشتہ می شد بعد قائم شدن آن اصول کتبے زندہ
 و جلال خود نمایندہ ثابت شد کہ مخالفان از رویت آن در ہر اس افتادند و روئے
 یگزینہ ندادند

قبل از بعثت مسیح موعود این خیال بر طبع مسلمانان استیلار یافته بود و در اینان
 صدور عامتہ الناس موشک این و سو اس بشتافتنہ بود کہ حقائق قرآنیہ و معارف
 فرقانیہ کہ بزرگان دین بیان فرمودہ یا تخریر نمودہ اند بحد کمال رسیدہ و بانہما انجامید
 و اکنون مافوق آن حرفی از زبان برآوردن یا بزبان قلم درآوردن صورت امکان
 ندارد و زیادہ جستجو فضول و نامعقول و پیش علمای غیر مقبول است بلکہ پیش آنکس کہ
 خبر دارد زیادہ تفحص نکات غریبہ بجهت قرآن ضرر دارد :
 برخلاف عقیدہ مردم زمانہ حال ایزد متعال حضرت اقدس را این علم عطا فرمود

و اعلام نمود که چنان که فعل خدا یعنی اشیا و مادی در خود اسرار بے نهایت میدارد
 قول خدا نیز معارف ایمانی و حقائق روحانی در خود بے غایت میدارد و هرگاه یک
 نگس که از دل مخلوقات و اذل موجودات در هر زمانه در تحقیقات جدید طاقتهای
 خود را نمایان می سازد که یک متبصر را در حیرت می اندازد و در علم اسرار ترکیب اعضا
 و دست خواص افعال و تفصیل عادات و کار و کردار و اوضاع و اطوار او
 یونانی و مآخیز مآخیز گشته و مانع انسانی را از علم جدید آگاهی می رساند و همچنین
 خاصیت های جدید و تاثیرات نباتات و اشجار و احجار هر روز عیان گشته
 یک پرتو نور بر معلومات انسانی می فشانند و تجارب را ترقی میدهد و پایه
 معلومات را در وسعت می بندد پس چوں علوم و فنون ظاهریه تنبیه قوای
 عقلیه و تمویز افکار و تشخیص الایمان می نماید و از ان معلومات انسانی را هر روز
 فزونی حاصل می آید - نظر بر آن کلام الهی را محدود و گفتن چگونه زیباست - بلکه
 عند العقول این حرف سراسر خطاست - آیا کلام الهی مثل آن معدن است که
 مردم تا زمان محدود و ازاں اخذ حقائق و معارف می نمودند و زنگ شک و شبه
 از آئینه سینه می زد و دند - اکنون خزینه آن به نفاذ رسید است و طرف او
 کاواک گردید است که هر چند او را بکاوند چسب در آن نیابند حاشا و کلام -
 بلکه باید که کلام الهی به نسبت اشیا و مادی کثیر المنفعت و وسیع المطالب باشد
 چوں علوم جدید هر روز روئے ناگردد و علوم فلسفیه و طبیعی بکمال سرعت
 ترقی نماید و علم طبقات الارض و علم آثار قدیمه و علم جمادات و علم نباتات و
 حیوانات و علم افعال الاعضا و علم هئیات و سیاست و علم الاقتصاد و علم معاملات

و علم النفس و علم روحانیات و دیگر علوم قدیمه یا آن علوم جدیده که تازه دریافت
 شده بمقابله حالات ازمنه سابقه ترقی حیرت افزا حاصل نموده پس عقل کجا باور
 می کند که جمله علوم و فنون در نشود و نماندست - مگر برخلاف آن همه بر کلام الهی حالت
 جمود و خمود طاری است که بحیرت تدبر نمایندگان خود اثمار مقاصد جدیده و
 مطالب تازه بتازه نمی بخشد و آفتاب فیوض و برکات او چنان که سابق می درخشید
 این زمان بر قلوب پیروان خود نمی درخشد !

درین وقت هر قدر که الحاد و بیدینی و دوری از حق و بعد از تشریعت بنظر
 می آید و نظریات مومن را حیرت می افزاید - همه نتیجه بالواسطه یا بلا واسطه اثر
 علوم جدیده طبیعی و ثمره حصول فلسفه مغربیه است - پس اگر قرآن کریم کلام خدا
 است - بایسته که بمقابله نتایج علوم جدیده آن حقائق و معارف را نمایان سازد که
 یا از اغلاط آن علوم پرده براندازد و بدلائل حقه تسلی طالب حق نماید یا ثابت کند
 که هر شبهه که ناشی گشته محض نتیجه قلت تدبیر یا ثمره سوء تفکر است ورنه در حقیقت
 شک و شبه نسبت کلام خدا پیدا شدن هرگز صورت امکان ندارد و هیچ کس
 بر حقائق او شبه پیدا کردن نیارد :

حضرت اقدس علیه الصلوٰه و السلام بدلائل قاطعه و براین ساطعه بپایه ثبوت
 رسانید است که در قرآن کریم ذکر تمام ترقیات و حالات این زمانه موجود است
 حتی که بعض جزئیات این دور آخرین نیز در آن مرقوم و مسطور است - مگر زمره
 مسلمانان گذشته که وجودشان به زمانه ما تعلق نمیداشت - آن اشارات که متعلق
 زمانه ماست نفهمیده بلکه آن را منسوب بزمانه قیامت می انگاشت مثلاً در سوره نوح

نشانه‌های کثیر متعلق زمانه حاضره بیان شد است و پیش خبری ما نسبت این آوان
 از جانب حضرت لسمان عیان شد است چنانچه می فرماید: - اذا الشمس كورت
 (۲) واذا النجوم انكدرت (۳) واذا الجبال سیّرت (۴) واذا العشار
 عطّلت (۵) واذا الوحوش حشرت (۶) واذا البحار سجرت (۷) و
 اذا النفوس زوجت (۸) واذا المودة سسّلت باى ذنب قتلت (۹)
 واذا الصحف نشرت (۱۰) واذا السماء كسّطت (۱۱) واذا الحییم سقر
 (۱۲) واذا الجنة ازلفت - یعنی (۱) هرگاه که آفتاب پیمیده شود (۲) و هرگاه
 ستارگان تاریک شوند (۳) و هرگاه که بهار از مقام خود روان کرده شود یعنی
 سامان بهم رسد که بدان کو بهار از جائے خود برکنده شود و درون آفتابها
 بریده شود (۴) هرگاه ناقة آبستن ده ماهه معطل و بیکار گردد یعنی آن زمانه فرار
 که بسبب ایجاد مراکب جدیده مثل کالسکه بخار و غیره بجانب ناقة های خوش رفتار
 احتیاج کم پیش آید (۵) و هرگاه اقوامیکه از باعث ناواقفیت علوم قرآنیه مشابه
 وحوش گشته اند در عالم پراکنده و برپا شوند و ازین آیه وافی هدایه این هم هویدا
 می شود که اقوام مستمد نه یورپ که تقریباً قبل از ششصد سال یا هفتصد سال (در
 زمانه که اقوام ممالک ایشیا خیل مہذب و ترقی پذیرفته بودند) بسبب عیان تنی
 و برهنه پائی و حفاة و عراة بودن در شمار وحشیان زمانه محسوب می شدند و در دنیا
 منتشر گشته بر حکمرانی و جهان بینی دسترس حاصل نمایند و گوئے سبقت از اقوام
 ممالک ایشیا بر بایند و این معنی هم می تواند شد که در آن وقت که اقوام وحشی را
 هلاکت فرارسد و محض نام شان باقی ماند و بس و این محاوره زبان عرب است

که می گویند حشرات الوحش ای اهلکات و درین جزو زمان همچنین بوقوع آمده که
 سکنه قدیم ملک آسترلیا و امریکا که ایشان را وحشی می گفتند. اینچنان بتدریج هلاک
 گشته اند که اکنون از وجود بسیارے از ایشان نامی و نشانی باقی نمانده است.
 (۷) و هرگاه دریاها شکافته و نهرها از آنها جاری ساخت شود. (۸) و هرگاه
 نفوس انسانی را باهم در صورت جمعیت دست دهد و اینچنان اسباب تعلقات
 پیدا گردد که باشندگان اکثاف عالم باهم جمع آیند و تمام عالم مثل یک قبیله بنظر آید
 چنانچه بواسطه اختراع آلات جدیده مثل تلیفون یا بذریعہ سیم طلغراف مردم
 از دور نشسته باهم مشغول صحبت گردند یا بوسیله سفر کالسکه بخار و انتظام بوسط
 کل دنیا مثل یک شهر گردید است (۸) و هرگاه نسبت دختران زنده دفن کرده
 یا زنان زنده سوخته باز پرس کرده آید که بپاداش کدام جرم سنگین ایشان را اهل
 کرده شد است. یعنی اگر چه در مذہبے یا ملتے رسم زنده دفن کردن دختران یا
 روان زنده سوختن بیوگان (که آن را در عرف هندوستی شدن می گویند. جائز هم
 باشد مگر قوانین حکومت اینچنان وضع گردد که مانع این رسم بد باشد و فتاویٰ جواز
 مذہبی پیش آن قوانین بسج و فتنه نداشته باشد. چنان که در زمان سابق در ملک
 هندوستان رسم تنی نمودن زنان و کشتن دختر بچه با عملاً روا بود. بلکه بران فخر و
 مباہات می کردند. الحال قانون دولتی انگلیس آن رسم مذہبی اهل هندو را جرم
 سنگین قرار داده است. لهذا آن روش بد ازین دیار بکلی براقداست است.
 (۹) و هرگاه که صحائف و جرائد و اخبارات و روزنامجات و کتب رسائل
 و اشتارات و اعلانات را با کثرت و وفرت اشاعت دست دهد. چنانچه

درین زمانه کثرت آن را دیده عقل انسانی در حیرت می افتد (۱۰) و هرگاه از
 آسمان پوست برکنده شود یعنی نشر علوم سماوی بصورت پوست کنده نمایان
 شود و هم بذریعہ ارتقاء علم هیأت و هم بوسیله جمیلہ اشاعت معارف
 قرآنیہ و حقائق روحانیہ فرقانیہ بسیار از مائے سماوی از پرده خفا بمنصه ظهور
 جلوه گر گردد (۱۱) و هرگاه دوزخ تافته برافروخته شود یعنی بوجه انہماک
 در علوم و فنون جدیدہ مردم از دین حق روئے خود برتابند و ایمان را پس
 پشت انداخته چوں بهائم در سامان عیش و عشرت مستغرق گردند و برائے
 حصول مفاد دنیوی با هم آتش حرب و ضرب و فساد و عناد برپا کنند و برائے
 خود هم در دنیا و هم در عقبی تار دوزخ برافروزند و دیگران را نیز در آن
 بسوزند (۱۲) و هرگاه جنت قریب کرده شود یعنی در عین ایام طہر الفساد
 فی البر و البحر رحمت خداوندی در جوش آمده بجہت نجات خود سامانے بهم
 رساند که نور ہدایت از سر نو بتابد و از ظہور پر نور مسیح موعود شجر ایمان باز
 بار و برگ تازه بیارد و حسن و خوبی ہویدا و سامان حصول جنت بسہولت
 پیدا گردد ❖

پس با غور و افرنک گاہ باید کرد کہ این جملہ علامات متعلق زمانہ حاضرہ ہست
 یا نہ ؟ و آیا ممکن است کہ یک عاقل از ہمہ علامات را برای العین مشاہدہ
 نمودہ باز بگوید کہ این ہمہ علامات متعلق این زمانہ نیست بلکہ متعلق بہ زمانہ
 دیگر است یا بزمانہ قیام قیامت تعلق میدارد - محض بر الفاظ اذا الشمس
 کوّرت و اذا النجوم انکدرت نگاہ را اقتضای کرده در اشتباہ افتادن

در راه غلط پیوده همه را بر قیامت منطبق دانستن کجا جائز تواند شد. در حالیکه تعلق
 دیگر آیات این سوره هرگز با قیامت معلوم نمی شود و ظاهر است که در روز قیامت
 چون همه اش یار بیکار باشد پس خصوصیت ذکر معطل بودن عشار چه معنی دارد
 اگر گفته شود که بوجه استیلائی فرع ابر عشار معطل بماند. این جواب پاک قائل را
 هیچ تسلی نمی دهد. زیرا که چون از هول رستاخیز تعلقات پدر و مادر و خواهر و برادر
 و فرزند و دختر همه گسیخته گردد پس وجه تخصیص تعطیل عشار چیست و تعطیل آن
 چه اظهار زیادی فی فرع ابر می نماید و همچنین این سوال پیدا می شود که در آن روز
 دریاها را چرا شگافته نهرها را بر آورده و انهار را چرا با هم آمیخته شود و در آن وقت
 تفجیر و تسجیر بحار چه منفعت دهد و هم برین نمط این سوال نیز قائم میشود که خصوصیت
 ذکر سوال نسبت مؤؤ ده در آن مقام از برای چیست. حالانکه پیش از اعمال
 بعد از حشر و نشر اجساد باشد نه در وقتیکه نظام کارخانه عالم در هم و بر هم
 گردد و ظاهر است که در هم و بر هم شدن کارگاه عالم بوقت نفخه اولی است و
 پیش از اعمال بعد نفخه ثانیه بوقوع آید و هم برین نسق در آیات مابعد ذکر چیزهاست
 که از آن ثابت می شود که آن همه حالات در دنیا واقع گردد مثلاً واللّیل اذا
 عَسَسَ وَالصُّبْحَ اذا تَنَفَّسَ یعنی قسم شبی که چون بغایت تاریک شود و قسم
 بصبحیکه چون دم می زند یعنی طلوع می نماید لیکن چون در اول سوره اذا الشمس
 کورت ذکر کرده گشتن نور آفتاب آمده پس صبح چگونه پدید آید و شب چگونه
 کوها تاریکی خود را بلند بکند.

الغرض این همه علامات و اوقات و حالات و کیفیات که درین سوره مذکور شده است

بار و زقیامت مسیح گونه تعلق ندارد۔ بلکہ بے شبہ بحالات زمانہ حاضرہ آنرا مطابقت
کلی است۔ گو یا مرقع حالات این زمانہ است کہ دریں سوره و انمودہ شدہ است
پس دریں آیات بنیات پیش خبری ہا متعلق حالات این دور موجودہ و بیان
ترقیات مادیہ و کثرت آثام این ایام است و باز از حقیقت خداوندی آگاہی
دادہ شدہ است کہ از خواندن آل ایمان مومنان تازہ می گردد و ہمہ اشواک شکوک
و ادہام را از بن برمی کند :

الغرض این مثال ازان اخبار دادہ ام کہ در قرآن کریم متعلق این زمانہ بیان
آل ہا شدہ و آنہا را خود حضرت اقدس در بعض کتب خود با بسط تمام بیان فرمودہ
است و یا بعض خدام حضرت اقدس موافق اصول بیان فرمودہ حضرت اقدس
از قرآن کریم اخذ نمود است ورنہ پیش خبریہائے مفاسد و حالات این زمانہ
و معالجات آل مفاسد خدا تعالی در قرآن مجید بآں کثرت و وفرت شرح دادہ است
کہ سخت ترین معاندے ہم براعتراف این سخن مجبور میگرد کہ لاریب قرآن کریم
کتاب آل علام الغیوب است کہ بر فے حالات زمانہ ماضی و مستقبل مخفی و
محتجب نیست۔ اما در بیان کردن تفصیل آتہا مدعائے اصل مضمون از دست
می رود و خوف طوالت مکتوب است :

دوم علم اصولی کہ متعلق قرآن کریم حضرت باری عز اسمہ حضرت مسیح موعود
علیہ الصلوٰۃ والسلام را عطا کردہ این است کہ در قرآن مجید مسیح دعویٰ بغیر
دلیل بیان نشدہ است۔ از قائم شدن این اصل بجهت انکشاف علوم قرآن
یک باب جدید بر رو طالبان حقائق قرآنیہ مفتوح شدہ است۔ چوں این

اصل را پیش نظر داشته در آیات کلام الهی غور کرده شد ظاهر و باهر گشت
 که آن صدها بلکه هزارها حقائق که قبیل از قیام این اصل محض از قبیل دعاوی بلاد
 فهمیده می شد و از جهت اثبات آنها همین حجت پیش گرفته می شد که حق تعالی
 چنین فرموده است پس بهیسان تسلیم باید کرد و پس اما در نفس الامر آنچه
 حقائق و معارف با خود ما دلائل و براین حقیقت خود میداشت پس نتیجه تفتیش
 حضرت اقدس این شد که فطرت انسانی که بوجه ترقی علوم و فنون بار تکمیل
 بر خود گوارا نمی کند و میخواهد که هر امر را بمیزان عقل بسنجد. بذریعۀ این اصل تسلی
 یافته بجوش تمام آنرا تلقی کرد و بجائے اینکه آنرا بار گردن خود محسوس کند
 احکام قرآنی را باعث آسایش جاودانی خود خیال نمود و دانست که قرآن کریم
 بطور غلّے در گردن انسان انداخته نشده است بلکه مثل یک راهبر واقف
 نشیب و فراز راه همراه او کرده است. چنانچه حضرت اقدس از قرآن کریم
 در ثبوت باری تعالی آنقدر دلائل قویّه پیش فرمود که قوانین موجوده علوم طبیعی
 آن را رد نمی تواند نمود. چنانچه از اثر آن یک جماعت دهریّه تعلیم یافته علوم
 جدید به جانب خدا پرستی باز رجوع کرد و همچنین آن اعتراضات که بر وجود ملائکه
 می آوردند جواب آنها از قرآن کریم داده شد و اثبات ضرورت نبوت و
 دلائل بر صداقت انبیاء علیهم السلام از آیات قرآن مجید بیان فرمودند ثبوت
 قیامت و حشر و نشر نیز از قرآن کریم پیش کردند ضرورت اعمال صالحه و فواید آن
 و نتائج خطرناک مناهای و ضرورت باز ماندن از آن و همچنین دیگر مسائل ضروریّه
 به آیات بینات کلام الله ظاهر ساخته دلائل عقلیه و نقلیه بطور شواهد بر آن آورده

ثابت فرمودند که بر قرآن کریم از علوم و فنون جدید هیچ اثر نخبیده دارد و شدن
 صورت اسکان ندارد. زیرا که ممکن نیست که فعل خدا با قول خدا مخالف بود. هر
 مخالف فعل الهی باشد. آن کلام خدا نیست و آنچه کلام خداست با فعل خدا
 مخالفت ندارد. نتیجه بیان این علوم آن شد که درین وقت محض جماعت احمدیه
 از یک جانب به تحصیل علوم جدید به کمال توجه اشتغال دارد و از جانب دیگر بر
 جمیع عقاید اسلامی نه به داعیه سیاسی و رعایت مصالح ملی یا بنا بر تعصب قومی بلکه
 بصدق تمام و خلوص مالا کلام و نه تقلیداً بلکه علی وجه البصیرة یقیناً و اثق میدارد
 و پیش دشمن و دوست بر صداقت آن اذله نیره می آرد و دیگر جمله گروه های
 مسلمانان بسبب بے بهره بودن از این علوم حق یار راه انکار علوم جدید و رنذیده
 و اکتساب آنها را کفر قرار داده اند و باین طور ایمان موهوم خود را از صدمه علوم
 جدید محفوظ و مصون گردانیده اند و یا از اثر آن علوم جدید متاثر نشده علانیتاً
 و جہراً دین و ایمان را وا گذاشته اند و در ظاهر از خوف مردم اظهار اسلام
 می کنند. اما در دل خود صد گونه شکوک بر تعلیم اسلام می دارند. ❖
 علم اصولی سوم متعلق قرآن کریم حضرت اقدس راحق تعالی این عطا فرمود
 است که هر شک و شبهه که عقل انسانی نسبت مصحف مجید پیش می آرد جوابش
 در قرآن کریم موجود است و این مضمون را چندان وسعت و اهمیت دادند که
 عقل انسانی را در حیرت می اندازد و جواب هر شک و شبهه از قرآن کریم برآوردند
 نه اینچنین که باین سخن پناه جسته باشند که قرآن کریم فلاں خیال را رد میکند
 آن خیال ناقابل پذیرائی است. بلکه آن خیال را به آن دلائل قرآنی رد میکنند

کہ اگرچہ آہنا از قرآن کریم ماخوذ است لیکن از آنجا کہ بر علم و عقل مبنی است۔ لہذا
 مردم ہر مذہب و ملت بر تسلیم نمودن آن مجبور می گردند :
 چہارم علم اصولی قرآن کریم کہ از بارگاہِ صدیت حضرت اقدس اراکامت
 شدہ این است۔ کہ ہر چند قبل ازین مسلمانان بالعموم بیان می نمودند کہ قرآن کریم
 از جملہ کتب سماوی افضل است لیکن هیچ کس بہ ثبوت رسانیدن نمی توانست
 کہ بر کتب مقدسہ یاد دیگر تصانیف اورا کہ ام فضیلت و مزیت حاصل است
 کہ بوسیلہٴ آن این کتاب مقدس بے نظیر و بے مثل اعتقاد کردہ می شود۔ حضرت
 اقدس این مضمون را بدلائل بیان فرمودہ خود قرآن بدارا وسعت و خوبی مبرہن
 نمودہ کہ از خواندنش دل انسان در وجد می آید و میخواہد کہ برسید السادات
 علیہ افضل الصلوٰۃ والتحیات بایک جان نے بلکہ با صد ہزاران قربان گردد کہ
 خدائے تعالیٰ بہ طفیل ذات پاک او اینچنین تعلیم نادر بعا عنایت فرمودہ است۔
 پنجم علم اصولی کہ حضرت اقدس اراکمن جانب اللہ مرحمت شدہ این است
 کہ قرآن کریم ذوالوجہ و المعانی است۔ بطورے بسیار میدارد۔ انسان بہر عقل و
 بہر فہم کہ دارد بخواند مطابق استعداد و فہم و عقل خود تعلیمات حقہ را در آن
 خواہد یافت۔ الفاظ ہماں یک است۔ اما مطالب حقہ لاتعد و تحصی است۔ اگر
 شخصے کہ در علم چندان دسترسے نداشته باشد اورا بخواند در آن تعلیم مطابق
 ادراک خود بیابد کہ اورا ایمان بدارا آوردن بسیج مشکل نباشد و اگر صاحب
 عقل و استعداد متوسط بخواند بر حسب علم و فہم خود از آن فائدہ برمی گیرد و اگر
 صاحب عقل سلیم و مالک استعداد وسیع براں غور و تدبر نماید موافق ذہن رسا خود

علوم عالیہ ازان حاصل می کنند و انجمنین نیست که مردم کم علم اس کتاب را از ہنرم
استعداد خود بالاتر دانستہ دست ازان بردارند و یا صاحبان علوم و استعداد
بلند یک کتاب سادہ اش پنداشتہ در ان سامان و لبستگی خود و اسباب ترقی علوم
را نیابند :

ہشتم علم اصولی متعلق قرآن مجید کہ حضرت اقدس^{ست} را داده شدہ است این
کہ قرآن کریم و ذکر حکیم علاوہ علوم روحانی علوم مادی را کہ دانشن^{ست} آن ضروری^{ست}
نیز بیان می نماید و انکشاف آن علوم با ترقی زمانہ دوش بدوش در افزونی^{ست}
تا ایمان مردم ہر زمانہ ازان تازگی پذیرد۔

ہفتم متعلق قرآن مجید آن اصول و ضوابط را حضرت باری عز اسمہ^{موجود} یا مسیح
تعلیم فرمود است کہ اگر یک دانشمند^{ست} آن را پیش نظر دارد بحول اللہ و قوتہ در تفسیر
نمودن آیات کریمہ از غلطیہا محفوظ تواند ماند و بعد آن بر انسان انکشاف علوم تازہ
بنازہ نو بنو صورت می پذیرد و ہر بار کہ قرآن کریم را بخواند بمائے موجب لذت
جدید و سرور مزید میگردد :

ہشتم علم اصولی حضرت اقدس^{ست} را متعلق قرآن کریم این عطا شدہ است کہ
خداوند تعالی حضرت ممدوح را تمام مدارج ترقیات روحانی از قرآن کریم تعلیم دادہ
است و آن علوم کہ قبل ازین مردم بقوت عقل در دریافت کردن آن اکثر اوقات
غلطی کرده اند حضرت موصوف را متعلق آن علم صحیح از قرآن کریم کرامت شدہ است
و خدا تعالی حضرت ایشان را فہمانیدہ کہ تمام حالات روحانیہ ادنی باشد یا علی
در قرآن کریم بالترتیب بیان شدہ است کہ برال عمل پیرا شدہ انسان بخدا تعالی

میتواند رسید و ثمرات ایمان و ابقان و اعمال و افعال خود حاصل می تواند کرد. *
 این امر قبل از این مرسوم را حاصل نبود. زیرا که ایشان را از آیات شتی استدلال
 می کردند مگر همه مدارج روحانیه را که قرآن یکجا نموده ایشان را معلوم نبود.
 بهم علم اصولی حضرت اقدس را چنین مرحمت شده است که قرآن کریم من اوله
 الی آخره چه سوره ها و چه آیات جمله به ترتیب خاص نازل شده است هر فقره و هر جمله
 و هر آیت بر جای خودش موزون و ترتیب صحیح و نظام ابلغ میدارد و هیچ ترتیب
 بهتر از این صورت نمی بسند. ترتیب دیگر کتب در مقابل آں یکسریچ است
 زیرا که در ترتیب کتب دیگر محض همین یک امر ملحوظ نظر می باشد که مضامین متناسبه
 یکے بعد دیگرے جمع کرده آید. لیکن در ترتیب قرآن خصوصیت دیگر است که در آن
 ترتیب مضامین نه محض بلحاظ مضامین است. بلکه بطرز است که بجهات مختلفه
 ترتیبش فهمیدن ممکن است یعنی اگر مطالب مختلفه را پیش نظر دارند. برائے
 هر مطلبه در وے ترتیب یافته می شود. این نیست که اگر صرف یک تفسیر کرده آید
 ترتیبش برقرار ماند و برائے تفسیر دیگر در ترتیبش خلل واقع می گردد. بلکه
 هر قدر معانی صحیح که مطابق اصول تفسیر است. مراعات آں همه معانی در آن
 مد نظر داشته شده است. ازین جهت هر معنی که تفسیر کرده آید در ترتیبش فتنه
 پدید نمی آید و این صفت مخصوص بغیر از قرآن مجید در هیچ کلام یافته نمی شود و
 نیافته تواند شد.

و همچنین بهم علم اصولی مسج موعود را این داده شده است که قرآن کریم
 مدارج نیکی ها و بدی ها که در قرآن کریم مدارج نیکیا و بدال بیان کرده شده است

یعنی و انموده شده است - به بیسط و تفصیل بیان کرده و اعی نماید که از کدام نیکی
 نیکی دیگر حاصل می آید و از کدام بدی بدی دیگر می زاید - بذریعۀ این علم عظیم الشان
 انسان در اصلاح اخلاق نفع بزرگ و فائده سترگ تواند برداشت - زیرا که
 بحصول این علم تدریجاً نیکوئی های بسیار حاصل تواند کرد که قبل ازین با وجود سعی
 وافر از حاصل نمودن آن قاصر بود و اکنون بوسیله جمیله آن علم از خیل بدیها اجتناب
 تواند ورزید که پیش ازین با وجود جهد و جهد بلیغ پرمیز از آن ممکن نبود - گویا حضرت
 اقدس یک معجزه عظیم الشان از قسرت آن کریم نمایان کرده است که بر انسان
 سرچشمه هر نیکی و بدی هویدا می گردد که نفس انسانی بساحل آن رسیده آتش عطش
 خود را خاموش می نماید و طوفان تباہی خیز معاصی از جوش و خروش باز می دارد
 یا زوهم این علم داده شده است که سورۀ فاتحہ خلاصه تمام مضامین قرآنی
 و برائے قرآن کریم بمنزلہ متن است و جمله مسائل اصولیه بالا جمال درین سورہ
 مندرج است و حضرت اقدس این اصل را بالتفصیل در ضخیم تفاسیر خود
 بیان فرموده است و از بس مضامین لطیف و تازگی بخش ایمان ازین سورۀ اخذ
 نموده است و بذریعۀ این علم کار حفاظت دین اسلام خیل آسان و سهل گردید
 زیرا که ہر امرے که از تفصیل قرآن در فہم انسان نیاید درین مجمل یک نظر
 انداختہ آن را می تواند و محض ہمچنین یک سورہ را پیش نظر داشته مقابله تمام
 ادیان باطلہ تواند کرد و جمله مدارج روحانیہ را تواند شناخت -

الغرض این بیان بعضی امثلہ اصولی بود کہ بیان کرده ام - علاوہ ازین علم
 دوازدهم متعلق قرآن کریم حضرت اقدس را بطور تفصیل از بارگاہ خدا موہبت گردید

است که بذریعہ آن تراجم آیات مختلفہ و معانی آن را بیان فرمودہ اند و متعلق
ضروریات زمانہ ہدایات قرآنی را واد نمودہ اند کہ اگر آن ہمہ را بیان کردہ آید ایں
عجالت تحمل آن نتواند شد۔ بلکہ برائے آن مجلدات ضخیمہ بکار است۔

الحاصل ایں چشمہ ہائے علوم لدنی ایں مدعا را بپایہ ثبوت می رساند۔ کہ
حضرت اقدسؒ را با آن مسبب فیوض کل کہ علیم و خیر است و لا یحیطون بشیء
من علمہ در شان اوست تعلقی خاص بود است زیرا کہ از طاقت انسان بیرون
است کہ اینچنین علوم لطیفہ و نازک را بعقل ناقص خود دریابد۔ ہر گاہ بذریعہ
آن علوم و آن اصول کہ حضرت اقدسؒ بیان فرمودہ قرآن کریم تدبر می کنیم
مارا در ہر آیت کریمہ بحر ہائے ذخائرنا پیدا کنار علوم متلاطم بنظر می آید۔

حضرت اقدسؒ بجانب مضمون آیہ کریمہ لا یستہ الا المطہرون نگاہے
انداختہ بار ہا معاندان و مخالفان خود را متوجہ ساختہ است کہ اگر بزعم شما من
کاذب ہستم پس سبب چیست کہ اینچنین علوم باریک دربار یک و نازک در
نازک خدا تعالی مرا عطا فرمودہ است و بار بار معاندان خود را دعوت مینامند
دادند کہ اگر از شما عالمے یا شیخے یا پیرے یا خدا تعالی تعلقی میدارد باید کہ
در مقابلہ من استادہ شود و حقائق و معارف قرآن را بیان سازد و چنان
باید کرد کہ شخصے ثالث بطریق قرعہ اندازی یک حصہ قرآن کریم را بر آوردہ
حوالہ ہر دو فریق نماید و ہر دو تفسیر آن را کہ شامل بر معارف و معانی جدیدہ باشد
بنویسد و باز مشاہدہ این امر باید نمود کہ حضرت باری عز اسمہ مدد کد ام فریق
می نماید :

اما با وجود ترغیب و ترہیب و تحریص متکاثرہ و دعوات متواترہ هیچ کس در
میدان مقابلہ و مناضلہ پائے خود از خانہ بیرون نہ نہاد و چگونه ممکن بود۔ زیرا کہ
مقابلہ حضرت اقدسؑ یک صعب ترین امرے بود۔ حتیٰ کہ با خدام حضرت اقدسؑ
در علوم قرآنی هیچ کس مقابلہ نتواند کرد۔ چرا کہ قرآن کریم درین وقت محض برآ
ماست و بس و اما بنعمت رباک فحدث۔

قبل از اختتام این مضمون نظم فارسی حضرت اقدسؑ کہ در مدح قرآن کریم
است۔ ہدیہ ناظرین می نمایم کہ حضرت اقدسؑ مردم را در ان بجانب علوم قرآنیہ
متوجہ ساختہ است۔ و ہو ہذا :-

از نور پاک آن صبح صفا و سیدہ	بر غنچہ ہائے دلہا باد صبا و زیدہ
ایں روشنی و لمعان شمس الضحیٰ نثار	وین لبری و خوبی کس در قمر ندیدہ
یوسف بقعر چاہے محبوس باند تنہا	وین یوسفے کہ تنہا از چاہ بر کشیدہ
از مشرق معانی صدا با دقائق آورد	قد ہلال نازک زین ناز کی خمیدہ
کیفیت علوش دانی چہ شان دارد	شہدیت آسمانی از وحی حق چکیدہ
آن نیز صداقت چوں در عالم آورد	ہر بوم شب پرستے در گنج خود خزیدہ
رودے یقین نہ بیند ہرگز کسے بدبیا	الا کسے کہ باشد بار ویش آرمیدہ
آنکس کہ عاشقش شد شد مخزن معارف	واں بخیر ز عالم کیں عالمے ندیدہ
بار ان فضل چمن آمد بمقدم او	بد قسمت آنکہ از دے سو گدرد دیدہ
میل بدی نباشد الا رگے ز شیطان	اں را بشر بد انم کہ ہر شے رہیدہ
اے کان در بانی دامنم کہ از کجائی	تو نور آں خدائی کیں خلق آفریدہ

میلیم نماز با کس محبوب من توئی بس
زیرا که زان فغان رس نورت ببارسید

دلیل دهم

(اخبار امور غیبیہ)

دلیل دهم بر صداقت حضرت اقدس که آل ہم در حقیقت بر صد ہا بلکہ ہزار ہا دلائل
مشمول است این است کہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ محض بجا بہت خویش مسیح موعود
علیہ الصلوٰۃ والسلام را بکثرت ہر چہ تمام تر بر اسرار غیب الہی بخشیدہ است
کہ ازان ثابت می شود کہ حضرت اقدس افرستادہ بارگاہ ایزدی است۔
خدا تعالیٰ در قرآن کریم می فرماید: وَلَا يَظْهَرُ عَلَيْهِ غَيْبٌ أَحَدًا إِلَّا مَنِ
ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ (سورہ جن رکوع ۱۲) یعنی ایزد تعالیٰ و تقدس بر غیب
بکثرت کسے را اطلاع نمی بخشد بجز رسولے کہ برگزیدہ او باشد و معنی اظہر علیہ
این است کہ او را بر غیب غلبہ دادہ است۔ پس ہر کسے کہ بر امور غیبیہ بکثرت
اطلاع یابد و ہمیش مثل آب مصفا بود و از کدورت دالایش ہر قسم
پاک و متبر باشد و او را از حق تعالیٰ نشان ہائے روشن دادہ آید۔ لاجرم
او مامور و مرسل حضرت بیچون است۔ جَلَّتْ آلاؤہ۔ و انکار او در حقیقت
انکار قرآن کریم است۔ زیرا کہ در اں این قاعدہ معرفت مامور بیان شدہ
است کہ کسے را بغیر از رسول خود خدا تعالیٰ بر امور غیب بکثرت اطلاع

نمیدهد و نیز انکار جمله انبیاء است علیهم السلام که همواره در صداقت و دعوی خود
همین دلیل را پیش کرده اند و در کتاب مقدس نیز مسطور است که علامت نبی
کاذب این است که هر چه او بگوید راست بر نیاید.

هر گاه به این معیار دعوی حضرت اقدس را می نمایم - بار صداقت آن
انسان کامل همچو آن روز روشن آشکارا میگردد که آفتابش به نصف النهار
رسیده باشد. حضرت علام الغیوب بر ذات شریفش به آن تواتر و کثرت امور غیب
ظاهر نمود که به استثنائے سید الاولین و آخرین صلی الله علیه و سلم در پیش خبریه
احدے از رسولان امم سابقه نظیرش نبود است و الحق که تعداد آن پیش خبریه
که حضرت اقدس بیان نموده باین کثرت و وفرت است که اگر آن پیش خبریه
و اخبارات عن الغیب را تقسیم کرده شود هر حصه آن بجهت اثبات ثبوت
چند انبیاء کفایت می کند.

من از آن جمله بود و از ده پیش خبری ها را بطور نمونه پیش می کنم این پیش خبری ها
که حضرت اقدس بیان فرموده و بوقوع پیوسته چندین در چندین انواع است
بعضی متعلق تغیرات جو السماء بعضی متعلق به امور مذہبی و بعضی متعلق به قابلیت
و مانعی و بعضی متعلق ترقی نسل انسانی است و بعضی متعلق قطع نسل آن و بعضی
متعلق به تغیرات ارضی و بعضی متعلق تعلقات دول و بعضی متعلق به رعایا و
حکام و بعضی متعلق به ترقیات خود و جماعت خود و بعضی ببلات دشمنان و
بعضی متعلق حالات آینده دنیا. الغرض به امور مختلف و انواع و اقسام این
پیش خبری ها را متعلق بود است که فهرست اقسام آن نیز طویل می کشد

اکنون دوازه پیش خبری ها که بوقوع آمده دریں مجاله بیان می کنم و
از همه اول آن پیش خبری را می نگارم که بملک افغانستان تعلق میدارد.

پیش خبری اول

متعلق شهادت صاحبزاده عبداللطیف مولوی عبدالرحمن شهیدان کبیر و افعا با بعد آن
اے یاد شاه والا جاہ! حق تعالی جسم و جان و دین و ایمان ترا در حفاظت
خود دارد و از نتایج بد آن غلط فهمی ها و غلط کاری ها که در اقدام و ارتکاب
آن ذات همایون را دخل نموده است مصون و مأمون دارد.
چهل سال قبل ازین حضرت مسیح موعود علیه الصلوٰۃ والسلام را منجا
الهام شده بود: شاتان تدبیران و کل من علیها فان - یعنی دو
بزدل فروخته شده شوند و هر کس که بران سر زمین بود و باش دارد لابد فنا گردد
حالا ما می بینیم که موافق علم تعبیر الرؤیا از لفظ شاة دو چیز مرادی باشد
یکے زن با انقیاد و دیگرے رعیت مطیع و منقاد - چونکہ فقرہ آئندہ یعنی تدبیران
بازنان مسیح تعلق ندارد - زیرا کہ در معرض قتل آمدن کار مردان است
نه شیوہ زنان - بناءً علیہ قیاس غالب مقتضی همین است کہ دو مرد دلاور
پُر جگر مطیع و منقاد فرمان فائز خود بغیر صد و جریمه یا خطائے شکستن قانون
یا آئینے که در پاداش آن قتل باشد ناحق و نادر و بقتل برسند و بعد از آن بران
دیارتباهی و مرگامرگی روئے نماید و هلاکت عظیمه بران سرزمین نازل بود

که الهام کل من علیها فان دلالت بر آن میدارد :
 درین پیش خبری هر چند نسبت سرزمین خاص یا شهر خاص اشارت می یابد
 وضاحتی نبود مگر از فحوائی کلام و منطوق الهام مستفاد می شد که اولاً این واقعه
 مانده در ممالک مقبوضه دولت انگلیس صورت پذیر نشود بلکه در مملکتی بظهور آید
 که مردم در آن ملک با وجود اطاعت قوانین ملی مورد غضب عوام کالانعام
 گردیده بقتل هم می رسند.

دوم این که آن هر دو مقتول از پیروان این ملهم من الله باشند و نه
 ملهم را نسبت مقتولان اطاعت کیش خبر دادن وجهی ندارد.
 سوم این که این مقتولان بنا واجب قتل کرده شوند و این قتل بیاداش
 پیچ جرم سیاسی یا ملی واقع نگردد. زیرا که ذبح بز هرگز بکیفر کردار ناسزا نمی باشد
 چهارم این که باعث ارتکاب این فعل نا واجب بر آن سرزمین مرگ عام نازل
 گردد.

اے پادشاه و االاجاه ! این هر چهار امور با هم متخذه شده این پیشخبری را
 از پیش خبریهائے معمولی خیل بالامی برد و امتیاز تمام می بخشد و هیچ کس یارائے
 این سخن ندارد که بگوید که از آنجا که درین پیش خبری تعیین هیچ ملکه یا شهر نیست
 لهذا بهم است نه چنین نیست بلکه اصل سخن این است که امور اربعه مذکور
 بهم آمده عظمت و تعیین این پیشخبری را ثابت می کند زیرا که جمع آمدن این امور
 اربعه بطریق اتفاق صورت امکان ندارد.

بعد از این پیش خبری قریباً تا بیست سال هیچ سامان وقوع آن از پرتو غیب

بمنصه ظهور ہویدا نشد ولیکن پس ازان کہ بہست سال تمام بریں الہام بگذشت
 از خدا تعالی سامان وقوع آل آشکار گشت و دست غیب پرده از رنج واقعات
 کشود تا آل امر مخفی صورت ظهور پذیرفته حیرت بر حیرت افزود کہ بیک ناگاہ
 شخصے کتابے با خود از مصنفات حضرت اقدسؑ بملک افغانستان برودہ بدست
 یک عالم حقائق آگاہ باشندہ وہ سید گاہ ضلع خوست داد و بردار وئے او
 باب معرفت ہمید کشادہ۔ آل عالم از سادات عظام آل دیار و معروف و
 مشہور روزگار بود۔ رعایا و برایا و حکام و الامقام اورا بنگاہ عزت احترام
 می دیدند۔ بلکہ بعض اکابر آل ملک غاشیہ تلمذ او بردوش می کشیدند و بوجہ
 شرافت نسبی و فضیلت حسبی و جوہر دیانت ذات و مکارم صفات او باد
 مودت و ارادت میداشتند و تحم محبت او در دل خود می کاشتند۔ بالآخر
 آل عالم با عمل را بعد تہر وافر و غور متکاثر از مطالعہ آل کتاب مستطاب
 از وجہ تحقیق اینق نسبت حضرت اقدسؑ بحدے اخلاص و عقیدت پیدا شد کہ
 در دل خود اندیشہ کرد کہ انجین مالک عاوی و براہین بجز ماور من اللہ دیگر
 کسے نتواند بود۔ پس یک تلمیذ رشید را بجهت تحقیقات مزید در دارالامان قادیان
 فرستاد و اورا اجازت داد کہ بعد از اطمینان تام از جانب فے بردست
 حضرت اقدسؑ بیعت بکند۔ نام آل تلمیذ مولوی عبدالرحمن بود تلمیذ موصوف
 پیش حضرت اقدسؑ رسیدہ بعد اطمینان کامل از جانب استاد خود صاحبزادہ
 سیّد عبداللطیف دست در بیعت دادہ و کتب مصنفہ حضرت اقدسؑ را با خود
 گرفتہ بجانب افغانستان مراجعت نمود۔ قبل از واقعہ شہادت صاحبزادہ موصوف

مولوی عبد الرحمن چند بار بقادریان رسیده اقامت میکرد و از مطالعه مصنفات
 حضرت لذت روحانی می اندوخت و محقق و معارف قرآن می آموخت چوں
 دلش از محبت بادشاه وقت و بنائے ملک خود لبریز بود بے تابانه اراده
 نمود که در شهر کابل رفته این فید را بگوشش بوش بادشاه جم جاهد امیر عبد الرحمن خان
 فرمانروائے افغانستان رسانیده عند الله ماجور و نزدیک بادشاه سعی او مشکور
 گرد و آتا بھیں کہ آن خیر اندیش شاه و درویش بیایہ تخت کابل رسید بعض ^{سگان} بدلا
 کوتاہ عقل و بدخواهان حکومت سخنان مخالفانہ از طبع خود وضع ساخته بدر بار رسانیدند
 کہ این شخص از اسلام برگشته است و ارتداد اختیار کرده و واجب القتل است۔
 بادشاه وقت بفتوی ملایان ناچار گشته حکم بقتل او داد و بہ جزائے محبتہ کہ
 ببادشاه و ملک خود میداشت کہ او صعوبت سفر ہندوستان بر خود گوارا کرد
 و باز بوقت مراجعت بوطن خود درخواست نارسیہ خواست کہ مژدہ این تہنیت
 کہ مسیح دوران و مہدی آخر زمان در سرزمین قادیان از جانب خدا ئے منان
 نازل شدہ است۔ اولاً بیاد بادشاه خود برساند و جائزہ تحسین و آفرین حاصل
 نماید۔ در مزدگانی این نوید جاوید معاندان جاسہ در گردنش پیچیدہ بر زمین انداختند
 و نفس بند نمودہ شہید ساختند۔ انا لله وانا الیہ راجعون۔
 آتا چوں دریں واقعہ دست خدا کار می کرد۔ بناء علیہ آنچه شدنی بود
 شد۔ زیرا کہ او تعالیٰ بست سال ^{قبل} ازیں واقعہ بحضرت اقدس خبر داده بود۔
 کہ دو کس و فاشعار از افراد رعیت بے جرم و بے خطائے قانون شکنی قتل کردند
 لاجرم قضا ئے الہی کار خود کرد و پس بذریعہ این قتل ازان دو کس کہ نسبت قتل ایشان

خبر داده شده بود یکے بقتل رسید :

اما چون بریں واقعہ یک یا دو سال بگذشت صاحبزادہ مولوی عبداللطیف طالب اللہ
شہزادہ و محل المجنۃ مشواہ بہ ارادہ حج از وطن مالوفہ برآمد و از آنجا کہ با حضرت اقدس
بیعت کردہ بود خواست کہ دریں سفر شرف ملاقات حاصل کردہ رہے مگر اے حسین شریفین
شود چنانچہ بہ ایں ارادہ در قادیان رسیدہ و آنچہ بذریعہ کتب فہمیدہ بود با چشم سر
دید بلکہ اثر صحبت بیش از پیش یافت و بوجہ صفائی قلب بجانب رب البیت منجذب
شدہ عزیمت حج البیت بر سال دیگر انداخت بقادیان پائیدر بعد چندے چوں
بوطن مالوفہ خواست رسید ارادہ کرد تا بادشاہ را اذان نعمت عظمیٰ کہ دریں سیاحت
حاصل کردہ بود ارمغانے پیش کش نماید چنانچہ چار مکتوب بہ چار ارکان کابل بطور
فرمان فرستاد بہ ورود ایں مکاتیب مردم بے بصیرت والدآں شاہ والا جاہ
امیر حبیب اللہ خان را بر خلاف صاحبزادہ موصوفہ اغرا نمودند و اتہامات و بہتانات
افترا کردہ نسبت آں خیر خواہ رعایا و بادشاہ حکم گرفتاری بنام گورنر خواست از دربار
کابل حاصل نمودند چوں سید بے گناہ در دربار بادشاہ رسید بفرمان شاہی سپرد
ملایان کردہ شد اما ایشان پیچ الزام بر ذات او ثابت نہ توانستند کرد لیکن بعض
حق ناشناسان کہ بمقابلہ نام و مفاد سلطنت خواہشات خود مد نظر میداشتند را میر صاحب
را اشتعال دادند کہ اگر ایں سید را را کردہ آید مردم تحت امر او در آیند و جوش جہاد
در دل رعایا جمود پذیرد و حکومت انقضائے رسد پس بجهت اوفتوی سنگسار کردن
دادند را میر صاحب موصوفہ بخیاں خود خیر خواہی کردہ وے را ترغیب توبہ داد مگر
صاحبزادہ ممدوح بہ پاسخ گفت کہ من حقیقتاً مسلمان ہستم از اسلام حقیقی کہ میدارم

توبہ کردہ چگونہ کا فرشوم۔ بایں صورتے اس را حق را بعد مشقوت و تفحص بسیار یافته ام نمی انم
گذاشت۔ ہر گاہ بادشاہ را از رجوع او یاس حاصل شد۔ رو برو جم غفیر او را از شہر
بیرون بردہ سنگسار نمودند :

و آن سید ذی وقار و فادار جان تثار بادشاہ و ملک خود شرکار سازش چند خود
مطلبان گردید و مردم خود غرض بدیں گونه امیر صاحب امغالطہ دادند کہ زندہ داشتن
ایں سید سلطنت را خیلے زیان دارد۔ حالانکہ وجود چنین مرد راستی شعار و راست کار
و درست کردار کہ جان خود را فدائے دین و مذہب کند بر آ ملک و ملت ضروری بلکہ نیاہے
می باشد کہ حضرت باری عز اسمہ طفیل اینچنین بندگان ستودہ صفات ہر آفت را از ملک و دولت
دور میدارد و خود غرضان ایں امر را کہ در حضور شاہ پیش کردند کہ اگر ایں شخص زندہ می ماند
مردم در حصول ثواب جہاد خیلے تکاسل و رزند و لیکن ایں سخن بر زبان نیاوردند کہ ایں سید
در سلک جماعتیکہ نسک است عقیدہ شاہ ایں است کہ زیر ہر حکومت کہ مستامانہ زندہ
دارند از دل جان فرمان پذیر و کامل اخلاص باشند و بہ اشاعت عقائدش جملہ رعایا
جان تثار بادشاہ شدہ از خانہ جنگی ہا و اختلافات دورماندہ با ہم کمتر ستیزند و ہر جا کہ
قطرہ از عرق بدن بادشاہ بچکد در آنجا خون بریزند۔ بلکہ بر جائے آن ہمہ سخنہائے مخالفانہ عرض
کردند اما حرف حق از زبان شاہ نہ برآمد کہ ایں کس با آن سلسلہ عالیہ تعلق میدارد کہ تعلیم
ایں است کہ از سازشہائے خفیہ احترام از کنید۔ رشوت نگیرید۔ دروغ مگوئید۔ نفاق نوزید
و برائے ایں اخلاق نہ صرف تعلیم دادہ می شود بلکہ بریں تعلیم عامل و پابند کردہ می آید و در صورت
اشاعت خیالاتش حالت ملک و ملت آراستہ و پیراستہ شدہ قوم را ترقیات ہر قسم حاصل گردد۔
بادشاہ دریں امر غور و افکار نمود کہ ایں کس منکر آں جہاد است کہ بلا سند نہ ہی

و بغیر دست اندازی قوم اجنبیه در امور مذہبیه بر اقوام غیر تاخت تاراج کرده آید. نه منکر جهاد
 حقیقی و دفاعی است که خود جناب رسالت صلی اللہ علیہ وسلم عمل بر آن نموده است و همچنین
 این شخص منکر جهاد سیاسیہ ہم نیست که بر قوم برائے بقا و قیام مفاد خود با دیگران می کند.
 و بجانب این امر ہم توجه نفرمود که عقیده این قوم این است که با اقوام غیر که در امور
 مذہبیه مسلمانان دست اندازی نمی کنند. بر نام جهاد جنگ جدال نباید کرد تا بر اسلام
 اعتراض واقع نگردد. ہاں البتہ اگر بنظر فوائد سیاسیہ و حفاظت حقوق ملیہ ضرورت
 جنگ پیش آید در آن صورت با اقوام غیر جنگ میتوان کرد لیکن نام آن جهاد نیست
 زیرا کہ ہر فتحیکہ برے نیک نامی اسلام را قربان کرده شود از شکست بدرجہا بدتر است
 الغرض مردم صاحب غرض حالات غلط پیش رو گاہ سلطنت عرض نموده صاحب جزا
 عبداللطیف را بلا وجہ شہید ساختند. و بہ این طور حصہ اول پیشخبری کہ نشانان تذبہان
 بود. بوقوع انجامید کہ دو نفر این جماعت کہ بغایت وفادار و اطاعت گذار بودند. با وجود
 ہر گونه مطیع و منتقاد بودن بادشاہ وقت ہمچو بزرگے گناہ ذبح کردہ شدند.
 و حصہ دیگر بعد از وقوع این سانحہ در آن ملک تباہی آورد و آثار کُلّ من
 عَلَیْهَا فَاَنِ ہوید اگر وید. و در قوع آن ہیچ دیر نکشید. ہنوز بر شہادت آن سید
 مرحوم یک ماہ نگزشتہ بود کہ وبائے ہیضہ در کابل روئے نمود و بہ این کثرت و
 و وفرت مردم ملک ہلاک شدند کہ بزرگ و کوچک ازین مصیبت ناگہانی در فزع کمر
 افتادند و دلہائے مردم خوف زدہ شدہ و بالعموم سکان کابل محسوس کردند کہ این بلا
 از رجم آن سید معصوم مظلوم بر سر مردم رسید است. چنانچہ شخصے بے تعلق میسٹر
 اے فرانک مارٹن نام کہ تا چند سال در حکومت افغانستان بر عہدہ چیف انجینئر ممتاز

بود. گواهی خود را در کتاب مسمی به اندر دی ابسولیوٹ امیر بیان کرده که این و بلای
 هیهیضه غیر مترقب بود. زیرا که بر دور بائی گزشت و بائی هیهیضه که در افغانستان واقع
 شده بود تا چهار سال چنین و بائی نمودار شدن متوقع نبود.

لهذا این مرض هیهیضه منجانب اللہ یک نشان خاص بود و عجب اینکه حق تعالی برائے
 مزید تقویت این پیش خبری بصاحبزاده عبداللطیف شهید نیز اطلاع این معنی
 داده بود. چنانچه قبل از شهادت خود با مردم گفته بود که من بعد از شهادت خود بر
 می بینم که قیامت متوجه مردم شده است. الحاصل اثر این بلائی هیهیضه بر همه زانها
 کابل افتاد نه غربا از حمله آل محفوظ ماندند نه امرا. و نه کسانی که هر گونه سامان حفظ
 صحت مہیا داشتند از دستبرد این بلائی جان ستان رستگار بودند و کسانی که در رجم کردن
 شهید مرحوم دست داشتند بہرہ وافر از ان بلائی عظیم حاصل نمودند و بعضی از انہا
 خود مبتلا گشتند و از بعضی قرابتیان عزیز ہلاک شدند.

الغرض بعد از مدت بست سال این پیش خبری لفظاً بوقوع آمد و بانسانہا
 قہری شان ماسور را ظاہر ساخت و بر اہل بصیرت ابواب ایمان و ایقان بگشاد.
 کدام کس میتوان گفت کہ انجین پیش خبری کار انسانی است و کدام انسان
 در حالیکہ یک انسان ہم برو ایمان نیارودہ باشد. انجین خبر را قبل از وقوع واقع
 بیان تواند کرد کہ بروے در زمان آیندہ مریدان و معتقدان بکثرت گرد آیند و بسیار
 مردم بروے ایمان آرند حتی کہ سلسلہ اش بعد چندے در ممالک غیر شائع گردد و
 باز دو مرتبہ در اں ممالک محض بحرم ایمان آوردن بروے نہ بیادش گناہ دیگر
 شهید گردند. و بعد از شهادت ایشان خدا تعالی در اں سرزمین بوجہ بادر و ازہ ہلاکت

کشاید و نمونه قیامت برپا نماید و خیل کسان هلاک شوند. اگر هیچ بنده انجمن اخبار
 را پیش از وقت بیان نمیتواند کرد پس در کلام خدا و کلام بنده هیچ امتیاز نیست.
 درین مقام از اله این شبه لازم می نماید که هرگاه در الهام کل من علیها فان
 واقع شده یعنی همه مردم آن سرزمین شربت ممات چشند پس می بایست که کل
 مردم کابل هلاک می شدند و ظاهر است که همه مردم شهر کابل هلاک نشدند بلکه بسیار
 از ایشان زنده ماندند. جوابش این است که لفظ کل گاهی بمعنی بعض نیز استعمال
 می شود و ضرورت نیست که در هر مقام این لفظ متضمن معنی جمع باشد. چنانچه در
 مصحف مجید حق تعالی لکس نخل را امر فرموده فکل من کل الثمرات یعنی بخور از
 کل ثمرات. حالانکه لکس شهد از هر میوه نمی خورد. بلکه از بعض میوه جات طعام خود
 حاصل می نماید. پس درین مقام لفظ کل افاده معنی بعض می دهد و همچنین نسبت
 ملکه سبا ارشاد شده است و ادتیت من کل شیء یعنی او را هر چیز داده شده
 بود. حالانکه او از دنیای وسیع بر علاقه بس مختصر حکومت میداشت پس درین
 آیت نیز همین معنی است که خدا تعالی ملکه سبا را اکثر اشیاء عنایت کرده بود نه کل
 اشیاء دنیا حقیقت سخن این است که بسا اوقات لفظ کل بر معنی عمومیت اکثریت
 اطلاق می یابد و از کل افرادش حصه نمایان دروے شامل می باشد و این
 هر دو امر در دوائی همبسته که بعد از قتل سید مرحوم در کابل رونما شد موجود بود
 بر هر تنفسی خوف و هراس استیلا یافته بود و گروه کثیر در آن هلاک شدند حتی که
 یک باشده مملکت برطانیه که از حقیقت الهام هیچ واقفیت نداشت آن
 حالات را بخصوصیت در کتاب خویش نگاشت.

اعتراض دیگر که وارد می شود این است که در ابهام لفظ تَذْبَحَانِ واقع شده است و آن دلالت میدارد بر بُریدن گلو - مگر ازین دو شهید یکی به خبه کردن و دیگر بر جرم نمودن شهادت یافت است پس ذبح بوقوع نیامده است مگر این اعتراض از قلت تدبر ناشی میشود - زیرا که در کلام عرب ذبح بمعنی هلاک کردن و بسیار مقام مستعمل شده است چنانچه در واقعه حضرت موسی علیه السلام وارد است یَذَّبَحُونَ أَبْنَاءَکُمْ یعنی پسران شمارا ذبح میکنند - بحالیکه از تاریخ ثابت است که فرعونیان پسران بنی اسرائیل را ذبح نمی کردند - بلکه فرعون نخست قابله را حکم داد بود که اطفال را بمیرانند و چون قدری بر سر رحم آمد حکم داد که بدریا اندازند - کتاب المقدس خروج باب ۲۲ و اعمال الرسل باب ۷ آیه ۵ ایضاً کتاب طالمود علاوه برین از لغت نیز مستفاد می شود که ذبح بمعنی هلاکت است چنانچه صاحب تلج العروس در شرح قاموس می نویسد - الذبح الهلاک (جلد ۲ ص ۱۴۱) پس این اعتراض که سید عبد اللطیف و مولوی عبد الرحمن ذبح نشده اند بلکه بذریعہ رحم و خبه هلاک گشته اند صحیح نیست - زیرا که ذبح در اصل معنی هلاکت میدارد - بهر صورتیکه باشد و گلو بُریدن نوعی ازان است .

پیش خبری دوم

نسبت انقلاب سلطنت ایران

از جمله پیش خبری های حضرت اقدس مسیح موعود علیه السلام که کثیر التعداد است پیش خبری دوم که اراده بیان کردن آن میداریم متعلق بملکوت همسایه آن بادشاه عالیجاه است

یعنی سلطنت ایران و بادشاه کجکلاه آن مرز و بوم -
 حضرت اقدس را بتاریخ پانزدهم جنوری ۱۹۰۶ء اهام شد که (تزلزل در ایوان کسری قناد)
 اهام حسب عادت مستمره و مطابق معمول روزمره در جرائد و اخبارات و رسائل اردو انگلیشه
 این سلسله عالیہ شائع گردید. در وقت اشاعت این اهام حالت شاه کجکلاه ایران بنحایت
 محفوظ بود. زیرا که در ۱۹۰۵ء ایران مطالبات باشندگان ملک پذیرفته اعلان قیام
 پارلیمان (پارلیمنٹ) داده بود. ازین جهت او را در کل مملکت محروسه قبولیت عام
 حاصل گشته بود و هر که و می بر عطاے پارلیمان اظهار خوشنودی می نمود که بادشاه بلا وقوع
 کشمکش رعایای ملک را حقوق نیابت بخشیده است و دیگر سلطنتهای عالم نتیجه این
 تجربه جدید که بغیر از جاپان برائے جمیع ممالک ایشیا یک امر عجیب و کار غریب بود بنگاه
 شوق و امید انتظاری کشیدند و لیکن ازان نتائج خطرناک که باعث این قسم حکومت دولتی
 در اقوام نیم تعلیم یافته و ملک ناخبر به کار پیدا شدن ممکن بود هیچ واقفیت نمیداشتند.
 درین حال از حضرت اقدس شائع شدن اینچنین اهام که (تزلزل در ایوان
 کسری قناد) اگرچه در نگاه عالمیان باعث حیرت می نمودند. مگر در نظر خالق الارض
 و السموات که آن کارها که در چشم خلایق عجیب می نماید همه سرسری است. مملکت ایران
 بر تازہ ترین آزادی خود شاد و شاه مظفر الدین بر قبولیت خود مبتنی و مسرور بود که
 در ۱۹۰۶ء شاه موصوف بعمر پنجاه و پنج سالگی از دنیا رخت رحلت بر بست فرزندش
 محمد علی میرا بر تخت نشست. بر چند محمد علی میرا نسبت حکومت نیابتی و احکام مجلس شورای اعلان جاری کرد. لیکن بعد
 آن آثار در چشم عالمیان نمودار گردید که نسبت آن حضرت اقدس را بذریعہ اهام خبر داده
 شده بود. چنانچه بعد از گذشتن سال از اهام در ملک ایران آثار فتنه و فساد رو نمود.

در میان بادشاه و پارلیمان مخالفت شدید پیدا شد و بر مطالب پارلیمان از جانب بادشاه
 لیت و عمل آغاز گردید. بالاخر بتأکید مجلس و کلاء بادشاه وعده کرد که او آن شخص را که در خیال افراد
 مجلس مبدع فساد و عناد بودند از دربار علیحدہ خواهد نمود و خود نیز اراده کرد که از طهران کوچ
 نماید. در بین این تغییر کافی مابین فوج کاسک که محافظ بادشاه بودند و حامیان قوم پرن
 اختلاف واقع شد و الهام در یک ناک به این گونه صورت وقوع یافت که ایوان را بمسحوقین
 بضرر گلوله های توپ منهدم گردانیده شد و بادشاه پارلیمان را موقوف ساخت.
 ازین عمل بادشاه در تمام مملکت ایران سیل بغاوت طوفان فساد برپا کرد و در لارستان
 و لاهیجان و اکبر آباد و بو شهر و شیراز و تمام سمت جنوبی ایران دلدادگان جمهوریت
 حکام و عمال شاه را معزول ساخته عثمان حکومت بدست خود گرفتند و خانه جنگی
 آغاز شد چون شاه دید که حالت نازک است خزانه و اسباب را در ملک روس
 فرستاده تمام همت خود در فرو کردن نائره بغاوت صرف کرد. اما بجای اینکه
 فساد فرو نشیند و بالا گردید و یونانیو ماکو به ترقی آورد و حتی که در ماه جنوری ۱۹۰۹
 در اصفهان بهم شگوفه بغاوت بشکفت و سرداران بختیاری هم با قوم پرتان متحد شدند
 و افواج شاه را شکست دادند. این حالت دیده هر اس بر بادشاه مستولی شد و
 بخوف تمام بجای حفاظت حکومت نیابتی عهد تازه بر بست بار بار اعلان کرد که حکومت
 استبدادی فروغ ندهد و وعده الهی بر نگردد و خوف هر اس را ایوان کسری زیاده تر پیدا شدن
 گرفت تا انجام کار آن روز سیاه بر سر رسید که فوج کاسک نیز که بادشاه را بران بسیار ناز بود
 بادشاه را تنه ها گذاشته باز مره باغبان در پیوست و بادشاه با حرم خود از ایوان شاه
 برآمده بتاریخ ۵ ژوئیه ۱۹۰۹ در سفارت خانه دولت دس پناه گرفت بعد از اتمام دو نیم سال کامل

که الهام حضرت اقدس علیه السلام که تزلزل در ایوان کسری قیاد ظهور پذیر
گردید. و از ایران حکومت استبداد منقطع گشت. و تجربه جدید حکومت
جمهوریت که نتایج آن بخیر ذات حق تعالی، هیچکس نمیداند هویدا گشت.
ابر سیاه خوف و فزع و یاس و حرمان در ماه جون و جولائی هر قدر که بر
ایوان کسری غومیزد آن حالت را همان کس اندازد تواند کرد که برای العین
آن انقلاب را مشاهده کرده باشد. و یا آن کس ازین نیرنگی روزگار عبرت
حاصل می تواند کرد که او را از جانب خدا فوق العادت قوت متخیله عطا شده باشد.
مگر برای اهل بصیرت این نشان در ثبوت حضرت مسیح موعود دلیله است
بین و آیت است روشن. مگر آن مردم خبیله کم اند که از این فائده برگیرند.

پیش خبری سویم

پیش خبری متعلق پادری آتقم که بذریعه آن بر جمله عیسائیان
عالم عموماً و بر عیسائیان هند خصوصاً اتمام حجت شده است
مثال سویم از پیش خبری هائے که حضرت مسیح موعود علیه السلام برخلاف
نصاری شائع فرموده است و از طرف اسلام بر ایشان اتمام حجت نمود
بیان می کنم.

لے بادشاہ والا جاہ انمید اتم کہ ذات ہمایوں ازین حال کما حقہ
واقفیت میدارند یا نہ کہ مبتغان مذہب عیسویہ و واعظین آن گروه شنیعہ
چہ قدر از روایات غلط و عقائد غیر صحیحہ بعض مسلمانان فائدہ برگرفته بر ذات

مستجمع صفات سیدنا و سید الثقلین نورالکونین سرور دو جهان صلی الله علیه و سلم
 سخت تزیین حمله با بکار بردن را عادت خود کرده اند. مگر شدت حمله بائی ایشان
 بعد از که سی یا چهل سال قبل ازین رسیده بود نظیر آن درین جزو زمان نشان
 دادن ناممکن است. حضرت اقدس بر زبان درازی بائی از حد و رجه گذشته
 ایشان نگاه انداخته و از خداوند تعالی توفیق یافته با قوت تمام مقابله آن گروه آغاز
 کردند تا آنکه سچی حمله آوران تاب آن نیاورده بر جائی خود قائم مانده راه فرار اختیار
 کردند. و اکنون گرد آن طرز تحریر که در آن آواں اختیار کرده بودند نمی گردند.
 کس که در میان ایشان در گنده دمانی و بدزبانی از اقران خویش گوئی سبقت
 برده بود شخصی ذی وجاهت عبداللہ آتھم نام از صاحب منصبان دولت
 انگلیس بود. بارے چنان اتفاق افتاد که مسلمانان و عیسائیان خواستند که
 در میان حضرت اقدس و آتھم یک مناظره مذہبی واقع گردد. و درین مناظره
 دپٹی آتھم با وجود ادعائے کمال علم چون غریقی که دست بهر سس و خاشاک
 میزند خیلے دست و پا زد مگر کارے از پیش بردن نتوانست و در میان خویش
 و بیگانه و دوست و دشمن او را ذلت روزی شد. چون در دوران مباحثه ذکر
 معجزات ہم در میان آمده بود مشیت الہی تقاضا کرد تا این مباحثه از معجزه
 خالی نماند. لهذا حضرت اقدس را از جانب حق تعالی الہام شد که صورت مباحثه
 اختیار باید نمود. چنانچه حضرت اقدس طرز مباحثه اختیار فرموده در باره انجام آتھم
 پیش خبری فرمودند که مضمونش اینست "ہر فریقے کہ ازین ہر دو عمدہ و روع
 را اختیار میکنند و خدائے واحد قہار را گزاشته یک انسان ضعیف البنیان را خدا

یا پور خدا پنداشته است اولیحاظ بهمین آیام مباحثه یعنی متقابله یک روز یک ماه بشمار آورد
در مدت پانزده ماه در ماهویه سبقت و او را ذلت و نکنته شد بدیش آید بشرطیکه رجوع
الی الحق نکند.

چون کاغذ تحریر آخری مباحثه از جانب حضرت اقدس بود حضرت ایشان
این پیش خبری را شامل آن تحریر نمودند و نوشتند که اگر این پیش خبری صورت وقوع
یافت لابد ثابت گردد که رسول کریم صلعم که نسبت ذات مبارک ایشان آنهم در
کتاب خود مستحی به اندرونه بایل نمود بآلله من ذلک لقب و جمال نوشته است
فرستاده خدا و رسول بر حق است.

درین پیش خبری بیان دو امر شده بود. اول اینکه فرقی خدا داننده و خدا گوینده
مسح علیه السلام یعنی دپٹی آنهم در مدت پانزده ماه بوجه ضد و تعصب و بدگویی خود در قهر
ماهویه انداخته خواهد شد. دوم. اینکه اگر این فرقی بجانب حق رجوع کند و برگفته خود
پشیمان شود و بر غلطی خود آگاه گردد از عذاب محفوظ ماند. اگر فرقی مخالف رجوع بسوء
حق نمیکرد و بر ضد و عناد خود قائم می ماند و هلاک میگردد بدیش خبری باطل میشد و اگر رجوع
میکرد و در مدت پانزده ماه می مرد باز هم بدیش خبری بطلان می پذیرفت. زیرا که این بدیش خبری
آگاهی میداد که در علم الهی عمر آنهم از پانزده ماه زاید است و آنهم در پانزده ماه در آن
صورت خواهد مرد و قتیکه او بر ضد و عناد خود قائم ماند. و با تامل اندک معلوم میگردد که از
هر دو صورت پیشگویی هر دو پهلوی صورت دوم از هر دو پهلوی صورت اول
زیاده شاندار است. زیرا که هر دو پهلوی صورت اول این بود که اگر آنهم بر ضد خود
مستحکم ماند و پانزده ماه می میرد و بر ضد خود بودش یک امر طبیعی بود زیرا که او عالم ناموس

گروه عیسائیان و مصنف کتب متعدد بود که در تائید دین عیسویت و تردید دین متین
اسلام گماشته بود. و در حقیقت عرفی دنیاوی نیز معزز و باوجاهت ظاهری بود و با حکام
سلطنت انگلیس به تعلقات و معرفت میباشست. چنانکه خود نیز منصب یافته بود و در
بشپ گری مذهبی حقیقت میباشست که درین مباحثه عظیم الشان از جمله پادریان بوجه
سرآمد بودن ایشان باخصوص برای مباحثه منتخب شده بود و دیگر پادریان و علم
بطریق نیابت مددگار او بودند پس نسبت این چنین شخصی بهمین خیال پیدامی شد
که او را بر دین که میباشست یعنی بر عیسویت یقین کامل باشد. و بعد از مناظر و مباحث
قرار یافتن او در مباحثه آنقدر تائید و حمایت دین عیسوی کردن او اعتماد قوی بود که
گاه برائے طرقة العین هم قوت معجزانه مذہب اسلام را در دل خود جاکند و بدو برای
یک لحظه انکار الوهیت ابن مریم نکند و این امر که اندرین صورت موت او در پانزده
ماه اگر چه فی حد ذاته شانے میباشست مگر موت شخصی شصت و پنج ساله یک شبه پیدامیکند
که شاید پیمانه عمر لبریز گشته بود.

مگر بمقابلہ صورت متذکرہ بالا هر دو پہلوئے صورت ثانیه یعنی اینکه اگر آتھم رجوع کند
در مدت پانزده ماه بہاویہ موت نیفتد زیادہ شاندار است و پہلوئے اولین این صورت
که آتھم رجوع کند ازین امر کہ او بر ضد خود قائم ماند زیادہ شاندار است و پہلوئے دو
یکمین نیز کہ او تا پانزده ماه نمیرد از در پانزده ماه مردنش زیادہ با وقعت است.
زیرا کہ موت انسانے از دست انسانے دیگر نیز وارد میتواند شد مگر کہے را تا پانزده
ماه زندہ گزاشتن در اختیار کہے نیست.

پس اگر صورت دومین پیشگوی بوقوع مے آمد آن از وقوع صورت اولین زیادہ

باشوکت تر بود۔ و خدا تعالیٰ کہ پیش قدرت او هیچ امر نامکن نیست پہلوئے دویمین را
کہ زیادہ مشکل بود اختیار کرد یعنی حق تعالیٰ رعب خود را در دلش انداخت۔ و اول اثر
ایں پیشگوئی ایں ظاہر شد کہ آنحضرت در عین مجلس سیاحتہ دست بر سر دو گوش خود نہادہ
گفت کہ اور رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم را و جال نمی گوید۔

بر شیوع ایں پیش خبری چشمہ کے تمام ہندوستان بدیں سوئے نگران بود کہ
یہ بینیم کہ شتر یکدام پہلوی نشینند مگر خدا تعالیٰ خواست کہ مخلوق او در انتظار بماند
ماہ پانچمین متصل اشاعت ایں پیش خبری تصرف خود بکار آورد کہ در حالت آنحضرت
و اضطراب پیدا گردید تا آنکہ در یک مقام قرارش نمازد۔ و تفسیر عظیم در حالت بقیاد
نخست کار و بار تصنیف کتب و رسالجات کہ در تائید عیسویت می نگاشت و خود را
ہموارہ و زتر و بد اسلام مصروف میداشت بکلی واگذاشت۔ ظاہر است کہ محو پیلتی
و مصطفیٰ را از کار و بار تبلیغ و تصنیف خود قطعاً دست افشانده خاموش نشستن
سر سری نیست۔ بلکہ دلیلے است بر این کہ در دل او ایں احساس پیدا گشتہ بود کہ
ہرچہ اسلام میگوید ہماں حرف راست است و دانست کہ در مقابلہ کردن اسلام
راہ غلط رفتہ است۔ و نہ ہمیں کرد کہ خاموشی و زرید بلکہ در ہاویہ روحانی افکندہ شد
یعنی دریں خیال کہ او دریں مقابلہ غلطی خوردہ است تا بحدی کہ سر اسیمہ و پریشان
خاطر شدہ رفت کہ او را نظار ہائے عجیب غریب پیش آمدن شروع شد۔ چنانچہ بسا
اوقات بدوستان و خویشان خود میگفت کہ او را مار یا بنظر می آمدند کہ برائے گزیدش
بر او حملہ می کردند۔ و گاہے میدید کہ سگاں برائے اذیت رسانیدن و عقبتش می دوند۔
و گاہے بخیاالش می آمد کہ مردم نیزہ بردار بر روی پورش کردند۔ حالانکہ نہ مار و سگ

این چنین تعلیم داده میتوانستند شد که عبدالستار آتھم را رفته بکنند و نہ در ہندوستان
 عام آزادی اسلحہ است کہ مردم در رہائے شہر ہا نیزہ گرفتہ ایستادہ می شدند تا
 آتھم را بکشند۔ ابادر حقیقت این یک ہاویہ بود کہ در دلش بہ این سبب پیدا شدہ
 بود کہ او از این امر پشیمان شد کہ چرا برخلاف اسلام بر حمایت مسیحیت ایستادہ گشت۔
 و این ہاویہ بہ بدل آں ہاویہ کہ بود کہ اگر آتھم بر ضد خود قائم می ماند و راں انداختہ
 شدنی بود۔ و اگر فی الواقع ایمانش بر مسیحیت قائم می ماند و اسلام را ہچنان باطل می
 پنداشت کہ قبل از اں می انگاشت۔ و بریں صورت چگونہ ممکن بود کہ در حتم و ساوس
 و خطرات می افتاد۔ و توبت بہ اینجا کہ میرسید کہ جانوران موزی مثل مار و مور را دشمن
 خود قیاس کند و خیال کند کہ سگان بر او حملہ می کنند۔ و اگر خدا را دشمن خود نہ پنداشتہ
 بود چگونہ تمام مخلوق خدا در نگاہ او دشمن و مخالف می نمود۔ و کار و بار فرالض علیہ ویت را
 یک لخت پس پشت انداختہ از کجا در شہر ہائے دور دست گریزاں و افتاں و
 خیزاں و بیقرار و بے یار و بے غمخوار حیران و پریشان و سرگردان در بدر می شد۔
 الغرض شق دوم یعنی رجوع الی الحق کہ از شق اولین زیادہ مشکلتر بود و خدا
 در الہام از اں خبر دادہ بود بہ عجیب ترین رنگہ و روشن ترین حالتی جلوه ظہور
 نمود یعنی اں وقت رسید کہ دل آتھم نسبت اعتقاد الوہیت مسیح ابن مریم در
 شک افتاد و صداقت اسلام بر دلش نقش ثروت بست۔ آنگاہ دوم حصہ خبر الی
 بوقوع انجا مبدیع یعنی با آنکہ خوف و ہراس او را بر بستر مرگ بے حس و حرکت انداختہ
 بود باز ہم خدا تعالی او را از مردن باز داشت و نیم جانیش در قید حیات مجسوس ماند
 تا این فرمان حق راست آمد کہ اگر رجوع نماید از مردن محفوظ ماند۔

این پیشخبری بزرگ برائے باز کردن چشم عالمیان کافی بود۔ اما اگر این واقعہ
 بخاموشی می گزشت بعد چندے جائے این سخن می بود کہ مردم میگفتند کہ آتھم ہرگز
 رجوع نہ کردہ بود و شمایہ تکلف و تصنع رجوع را بطرف او منسوب می کنند۔ پس برائے
 وضاحت مزید این پیشخبری خدا تعالیٰ گروہے را از میان عیسائیوں و مسلمانان
 برانگیخت کہ تا در حمایت یک مسیحی غوغا برپا کردند کہ آتھم نہ مرد است و پیشخبری غلط
 برآمد است۔ در جواب این غوغا بمردم گفتہ شد کہ این پیشخبری در خود و صورت
 داشت از آن ہر دو صورت صورت ثانی بوضاحت تمام واقع گردید است۔ مگر
 افسوس کہ ہمہ انکار کردند و گفتند کہ آتھم ہرگز رجوع نہ کردہ۔ حضرت اقدس بر این
 حالت آتھم را دعوت داد کہ ہر چہ و کلائے تو یعنی بعض مسلمانان و عیسائیوں میگویند
 اگر در حقیقت راست است پس باید کہ قسم خورده اعلان کن کہ دریں مدت در دل
 تو خیال صداقت اسلام و بطلان عقاید عیسویت پیدا نہ شدہ است۔ مگر آتھم
 از سوگند خوردن انکار کرد۔ و بغیر از سوگند یاد کردن اعلائے بنوشت کہ من اکنون
 نیز مذہب عیسویت را راست و حق میدانم۔ مگر قادر علی الاطلاق کہ تصریح بر
 دل و دماغ مردم است در میان این اعلانات این حرف نیز از قلمش بر آورد
 کہ من مسیح را ہیچو دیگر عیسائیوں خدا نمی پندارم۔ و چنانچہ الفاظ الہام بالانفل شد
 و مضمون پیشخبری ہمیں بود کہ ہر کہ بندہ خدا را خدا پندارد و در قعر ہاویہ سرگون بیفتد
 و آتھم اقرار کرد کہ من مسیح را ہرگز خدا نمیدانم و از حضرت اقدس نسبت این مدعا
 بر آتھم تاکید از ور دادہ شد کہ اگر او فی الحقیقت اندرین ایام نسبت صداقت
 مذہب خود متروک گشتہ بود و یا احساس صداقت اسلام در دلش پیدا شدہ بود

باید که اعلان آن به حلف بکنند که من درین ایام بر خیالات و عقائد خود بهمان حالت
 قائم مانده ام که پیش ازین در دل من جاگزین بود پس اگر قسم بخورد و تا یک سال
 عذاب بر و نازل نشود و ما کاذب باشیم و متصل آن این اعلان نیز دادند که اگر آنهم
 قسم بخورد و ما او را یک هزار روپیہ انعام میدہیم - آنهم جواب داد که در مذہب عیسوی
 قسم خوردن جائز نیست - حالانکہ در اناجیل مرقوم است کہ حواریان مسیح اکثر قسم
 خورده اند - بلکہ در حکومتہائے عیسویہ ہیچ صاحب منصب را بغیر خوردن قسم و برداشتن
 حلف ہیچ منصب اعلیٰ و عہدہ بلند حاصل نمی شود با دشاہان و حجان عدالت و ارکان
 پارلیمان و صاحب منصبان ملکی و مالی و سرعسکران افواج و شاہدان مقدمات را
 ہمیشہ قسم داده میشود - بلکہ در عدالتہائے مسیحی این قانون است کہ قسم خوردن را ضرر
 برائے مسیحیان مخصوص کرده اند - و از اقوام دیگر در عدالتہا قسم گرفتنی شود بلکہ
 در وقت شہادت صرف ہمین میگویند کہ من خدا را حاضر و ناظر دانستہ گواہی میدہم
 پس ہر گاہ نزد عیسائیایں قسم خوردن صرف حق عیسائیایں است و بس - بنا بر این عذر آنهم
 بسیارنا معقول بود تا کہ از بار قسم خوردن و اہد زیر کہ او خیلے نظار ہائے ہیبت ناک را پیش
 ازین بچشم خود دیدہ و خیلے ترسیدہ بود و آن ہمہ نظارہ ہائے او را یقین میدادند کہ اگر قسم بخورد و لاحقاً
 ہلاک گردد و حقیقت قسم نا خوردن آنهم زیادہ تر بوضاحت بر ما ہویدا می شود ہر گاہ مانگا
 می کنیم کہ عیسائیایں را ہیچ منصبی مذہبی بغیر از حلف برداشتن منجانب دولتہائے
 ایشان میسر نمی گردد و صاحب منصبان مذہب پراٹسٹنٹ را کہ آنهم بآن تعلق
 میداشتند دو گونه قسم خوردن واجب میباشد یکے بحیثیت ہمیشہ ہوادار ماندن
 از ہر کلیسیا و دیگر برائے وفادار بودن بحیثیت سلطنت خود چوں این سخن را

که مذکور شد حضرت اقدس بجانب آنگه بذر بیعه استهتار چاپ زده فرستاد و آورد
 جواب سکوت اختیار کرد و حضرت اقدس رقم انعام را بتدریج افزایش داد تا به
 هزار روپیہ رسانید و فرمود که باید بے انتظار گذشتن سال تمام رقم انعام را قسم
 خورده بدست آورد. اما چون آن حالت را که بروی در ایام پانزده ماه طاری
 گشته بود میخواست که از نگاه قوم خود پوشیده دارد ازین جهت قسم خوردن نتوانست
 ناچار از قسم ابا کرد و بنجاموشی ایام خود را گزرا نید. و نوشتن مضامین ترویج اسلام
 را و باز بیان تبلیغ دین مسیحیت نمودن را بکلی موقوف کرد. ازین حالت او صد اوقات
 پیشگیری زیاده واضحتر گشت. و خدایتعالی باین طریق از دشمن اسلام اقرار
 رجوع از عقیده الوهیت مسیح کنانید. و با وجود آنکه در همان مباحثه که در آن پیش
 خبری کرده شده بود در یک پرچم بحث خیل زور بر اثبات الوهیت مسیح زده بود
 و جمیع صفات الهیه را بر نعم خود در مسیح ثابت میکرد و مگر باز هم حق تعالی خیالاتش را که
 درباره صداقت اسلام در دل میداشت از او ضلع و اطوارش که در مطالبه قسم
 اختیار کرد بظهور آورد.

و نوع این پیشگیری با شوکت و عظمت خود در رنگیست که یک سبیل لفظ
 را از آن ترقی ایمان حاصل میگردد. و تجلی الهی را بچشم خود معائنہ می نماید زیرا که در دل
 شخصه اش در تبیین مخالف اسلام و ادعای عدو دین متین و سرگروه قوم نصاری که
 برخلاف اسلام از جانب ایشان مناظر و مباحث مقرر شده بود و تمام عمر او در تائید
 عیسویت و ترویج اسلام صرف گشته بود بیکبار خیالات صداقت اسلام را بر قسم
 ساختن و شکوک در عقاید متمرنه او پیدا نمودن و به تبدیل خیالاتش تا پانزده ماه او

زنده داشتن از طاقت بشری خارج است۔

پیش خبری چہارم

بحق ڈوئی متوطن امریکہ۔ انہیں پیشخبری کہ در حق ڈوئی مدعی امریکہ
است بر عیسائیوں کل دنیا عموماً وبراہل امریکہ خصوصاً اتمام حجت
شدہ است

اکنون یک پیشخبری دیگر را کہ بذریعہ آں عموماً بر نصاریٰ کل دنیا و بالتخصیص
بر عیسائیوں دیار مغرب حجت تمام شد است ذکر می نمایم۔ الگزند ڈوئی نام شخصے
در امریکہ خیلے مشہور و معروف بود بمسقط الراس و نسبت الاقدام خویش اگرچہ سرزنس
آسٹریلیا میداشت ولیکن بعد از اں در ملک امریکا اقامت گزیدہ در ۱۸۹۲ء عموماً
ندہی آغاز نمود۔ و در اسرّع اوقات بسبب ایں دعویٰ کہ اورا بغیر دادن دوا
طاقت شفا بخشی حاصل است قبولیت تمام پیدا شد و در ۱۸۹۳ء دعویٰ کرد کہ او
برائے آمد ثانی مسیح بمنزلہ ایلیاست و برائے رفت وروب را ہش مبعوث گشتہ است۔
و چون بسبب ظاہر شدن علامات بعثت مسیح کسانے را کہ بہ مذہب عیسوی تعلق
دارند انتظار آمد ثانی مسیح بدرجہ غایت است بناء علیہ اورا بہ سبب ایں دعویٰ
عروج کامل شد۔ و در امریکا قطعہ زمین خریدہ در اں شہرے صبحون نام آباد کرد
و منادی داد کہ مسیح دریں شہر نازل گردد۔ جماعت متمولین آں دیار بہ امید اینکہ از
ہمہ اول مسیح را بہ بینند۔ در اں شہر قطعات اراضی خریدہ مکا نہائے سکونت قیمتی
لکھو کہا روپیہ تعمیر کردند۔ و او در اں شہر مثل بادشاہان ذی شوکت بسر می برد و

مریدان و معتقدانش در مدت قلیل از یک لک تجاوز کردند و در تمام بلاد سیحہ
 برائے تبلیغ کار خیلے منادی کنندگان را پیش خود جمع کرد۔ چوں بادیین اسلام عدائے
 شدید میداشت۔ ہمیشہ برخلاف ایں دین متین سخت کلامی می کرد۔ بالآخر در سال ۱۹۰۲ء
 اعلان داد کہ اگر مسلمانان دین عیسوی را قبول کنند فہماور نہ ہمہ ہلاک شوند۔ چوں
 حضرت اقدس را ازین معنی خبر حاصل شد عجلتاً یک اشتہار شائع فرمودند و
 فضیلت اسلام در اں ثابت کردہ نوشتند کہ برائے صداقت کیش عیسوی ملیونہا
 نفوس اہل اسلام را ہلاک ساختن چہ ضروری است۔ مرا کہ حق تعالیٰ مسیح موعود
 ساخت است بر تو واجب است کہ بامن مباہلہ کنی تا خدا بتعالیٰ در میان صا
 د و کاذب فیصلہ فرماید و مردم را نیز ازین فیصلہ مددے و سہولتے دست دہد۔
 ایں اشتہار منجانب حضرت اقدس در سال ۱۹۰۲ء بہ ایں کثرت در دیار یورپ امریکا
 شائع و ذائع گردید کہ قریباً تا یک سال در جراید یورپ و امریکہ بر ایں اشتہار
 رائے زنی ہا کردہ شد۔ و اکثر اہل الرائے بہ نظر غائر و راں میدیدند و از اں میان
 چہل اہل مطایع کہ بہ ایں مناظرہ و مقابلہ خیلے دبستگی میداشتند جراند خود را سخن
 ازین مضمون در ہندوستان میفرستادند۔ از کثرت اشاعت اینقدر جراند و صحاف
 اندازہ میتوان کرد کہ زیادہ از دو ملیون نفوس را ازین مقابلہ آگاہی حاصل بود۔
 اما دوتی بجواب اشتہار نہ پرداختہ بر اسلام دعائے بد کرد و حملہ ہائے سفیہانہ
 آغاز نمود۔ بالآخر بتاریخ چہار و ہم فروری ۱۹۰۳ء در جریدہ خود ایں سخن شائع
 نمود کہ من از خدا بتعالیٰ درخواست کردہ ام کہ بزودی آں روز فرا برسد کہ اسلام
 را از صفحہ دُنیا بردار و۔ و ایں نیز تحریر نمود کہ اے خدا دعائے مرا قبول کن و اسلام

را ہلاک ساز۔ باز بتاریخ پنجم ماہ اگست ۱۹۰۳ء بتگاشت کہ صبح آن دلغ
بدنامائے انسانیت را کہ اسلام نام میدارد و غیر از ہلاک کردن مگذار۔ حضرت
اقدس دانستند کہ این دشمن اسلام از عناد خود باز نمی آید ہمدیں سال یک اشتہار
کہ نامش بدیں عنوان است (پیش خبری نسبت ڈوئی و بکٹ) شائع فرمودند۔
و در این اشتہار بتگاشتند کہ ما را حق تعالیٰ بجہت قائم کردن توحید و نیست کردن
شرک مامور نمود است و اطلاع داد است کہ اگر ڈوئی در مقابلہ من صراحتہ یا
کتابتہ یا من مباہلہ بکند بحسرت تمام بموجودگی من در غم و اندوہ مبتلا گشتہ و اصل
جہنم گردد۔ و حضرت اقدس این ہم نوشت کہ ما اورا قبل ازیں ہم دعوت مباہلہ
دادہ ایم و اوتنا حال جواب آں التفات نکرده است۔ اکنون اورا مہلت بیفت
ماہ برائے دادن جواب میدہیم و بالیقین بدانند کہ بر شہر صبحون او آفتہ نازل
گردد۔ حضرت اقدس در آخر کار بلا انتظار جواب ڈوئی دعا کردند کہ اے خدا این
داوری را فیصل بنا و دروغ بانی ڈوئی و بکٹ را بر مردم قاش بفرما۔

این اشتہار بکثرت تمام در ممالک مغرب اشاعت یافت و در جراند
امصار مشہورہ مثلاً گلاسکو ہیرلڈ و انگلستان نیویارک کرشل۔ ایڈورٹائزر
امریکا و یورپ و غیرہ شائع گردید و بلیونہا مردم را براں اطلاع حاصل شد۔
طالع ڈوئی بوقت شائع شدن این اشتہار بر عروج کمال بود و تعداد
پیروانش ترقی افزوں میداشت و اکثر معتقدانش متمول و ذی ثروت بودند کہ
تخمیناً در سہ سال سی لک روپیہ بطور نذر و تحایف پیشکش او میکردند۔ و خیل
کارخانہ جات را مالک بود و قریباً شش کروڑ روپیہ نقد در خزانہ میداشت۔

و از بعضی نواب و امارا عمل و فعله زیاده پیشش بود. و آن قدر ننومند و تندست
و توانا بود که صحت و تندرستی خود را یک معجزه قرار میداد و میگفت که من بکرم خود دیگر
را صحت و توانائی نمیتوانم بخشید. الغرض از هر جهت صحت و مال و کثرت دولت
و خدم و حشم پیش خود میداشت.

بعد از شائع شدن اشتها حضرت اقدس اکثر مردم از و سوال میکردند
که چرا جواب اشتها را حضرت اقدس را نمیدهی. او در جواب میگفت که مردم
میگویند که چرا جواب فلاں فلاں سخن را نمیدهی. آيا شما خیال میدارید که دمن جواب
کر می چند و یا مورچه های ناتوان بدهم، اگر پائے خود برایشان بگذارم آنها را
پامال تو انم کرد. مگر من این بار ا موقع میدهم تا از نگاه من دورتر رفته چند
زندگانی بکنند.

بسا اوقات انسان از بے شعوری بزم خود کار و انائی میکند اما در حقیقت
آن کار از راه نادانی از و سر زده باشد. همبریں طریق ڈوئی نیز با وجودیکه از مقابلہ ^{نہی} ^{ہو}
میکرد و در مقابل ایستاد و او را هیچ معلوم نشد. با وجود اینکه حضرت اقدس اورا نوشته
بود که اگر اشارہ نیز در مقابلہ بایستند باز ہم بدرد و اندوه و حسرت و حرمان در
روزگار حیات من ہلاک شود و لیکن ڈوئی حضرت اقدس را یک ضعیف کر می یا موچہ
ناتوانی قرار داد و نیز بے این ادعائے کہ اگر پائے بروئے نہم اورا پامال می سازم.
خوشتن را مقابل گردانید و کلمہ سابقہ الہیہ را بر خود وارد نمود. سرکشی و تکبرش
برایں حد اکتفا نکرد بلکه بعد چندے ذکر حضرت اقدس بر زبان آوردہ در شان
رفیعی کلمہ بیوقوف سبح محمد از دہان بر آورد. و گفت اگر من بروئے زمین پیغمبر خدا

نیستم پس هیچکس پیغمبر نیست - و بتاریخ پنجم و سیمبر سنه ۹۳۰ هجری قمری علی الاعلان بر سر مقابلہ
سببہ سپر کرد و اعلان داد کہ فرشتہ خدا با من گفت است کہ تو بر دشمن خود غالب می
گویی بمقابلہ پیشخبری حضرت پیش خبری ہلاکت ایشان بیان کرد - و این مقابلہ او کہ
اولاً اشارۃً شروع شد و آہستہ آہستہ بجانب صراحت منجر شد زود بار آور گردید -
و بعد از این حملہ آخرین چوں در مقابل ابیہاد حضرت اقدس بر خلاف او چیرے در
جرائد نوشتن و کلمہ از زبان بر آوردن موقوف فرمود و حکم فانتظروا انہم منتظرون
چشم انتظار بر فیصلہ الہی کشادند -

آخر خدا یکہ بطش او بتدریج است ولیکن خیلے شدید است دست خود را
دراز کرد و پایش را کہ بر مسیح محمدی نہادن آرزو میداشت بمرض فاج شل گردانید -
و طاقت پائے بر مسیح خدا نہادن او را خدا کے میداد - بلکہ او را بارائے آن نمازد
کہ پائے خود را راست بر زمین ہند - غضب اللہ الواحد القہار در صورت فاج
بروے بر سخت و بعد چندے افاقہ روئے داد - مگر بعد از دو ماہ ۱۹ دسمبر سنہ ۹۳۰
آن مرض ہلک حملہ دیگر کار برد و بقیہ طاقتش را نیز چوں رشتہ بوسیدہ گسیخت - و
چوں خیلے ضعیف و نحیف و ناتوان و ناچار گردید کار خود را بہ نواب خود سپردہ و
جزیرہ کہ آب و ہوائش بہت مفلوجان مفید بود سکونت اختیار کرد - مگر خدا او را
آنجا نیز نگذاشت و بطش الہی ارادہ نمود کہ ہمچنان کہ ڈوئی مسیح محمدی را کرے گفتہ بود
مثل یک کرم مزیدہ در نظر مردم حقیر نماید - و مال متاعیکہ بروے فخر و مبالغات میداشت
و بہ پندار آن اینقدر جرات و جسارت و تکبر و غرور پیش گرفتہ بود سرمایہ قلت
و رسوائی او گرداند - چنانچہ صورت حال چنان واقع شد کہ بیمار شدن و بہ جزیرہ رشت
فتش

در دل مریدان او شبیهت افتاد که او دعوی میکرد که من بجا را را نه بد عا بلکه حکم خود شفا
 میدهد حال کدام امر واقع شد است که خود درین مرض جاگاه بنیلا گشت است که
 از آن صورت رهایی نمی بیند پس در غیبت او در جستجوی این راز شدند و در نهان
 خانه اش که کسی را در آن بار نمیداد تفحص کردند بکثرت قرا به های شراب خانه
 خراب دیدند و زن و فرزندش گواهی دادند که آن عیسائی نژاد پنهان از نظر
 آن نصرانیان بکثرت مالا کلام شرب الیه و میگرد و مگردن ظاهر مریدان و معتقدان
 خود را بشدت تمام از آن باز میداشت و اجازت هیچ مسکری نمیداد حتی که از
 تمباکو نوشی نیز منع میکرد و زن و دومی بیان کرد که من در ایام غربت او همراه او
 و مساز او بودم مگر اکنون حالات پیدا و را دیده خیل افسوس میخورم که بغیر از من
 باز ن دیگر تعلق نا جائز میدارد و بر خلاف دیانت مسیحی این مسئله اختراع کرده
 است که در یک وقت چند زن در پیش خود داشتند نیز جائز است و باین
 حیل زن دیگر کردن اراده میدارد و تخریرات آن زن که در جواب خطوط و دومی
 نگاشته بود پیش مردم گذاشت ازین سبب غیظ و غضب مردم زیاده تر
 گشت و چون فرد حساب جمع و خرج برگرفتند ظاهر شد که پنجاه لک روپیه غن
 کرده است و زیاده از لک روپیه دختران دوشیزه و نو خواسته را برائے
 کاربرد در خفیه سوغات و تحائف فرستاد است بنا بر این از جانب جماعت او
 با پیغام تلغراف دادند که جمله اراکین مجلس به اتفاق همدگر بر اسراف و تبذیر
 و ریاکاری و غلط بیانی و بددیانتی و تصرف بیجا و غصب و زور و کلام مباهله
 آمیز شما اعتراض میدارند لهذا خود را ازین منصب معزول پندارید

ڈوئی ایس الزامات را تزدید کردن نتوانست۔ انجام کار همه مریدانش
 مخالفت شدند۔ ناچار استدعا کرد کہ مریدان را یک نظر بہ بیند تا بیک جملہ ایشانرا
 بجانب خود مائل سازد۔ آخر بدین تصور باطل منوجہ صیون شد۔ مگر بغیر از چند نفر
 مقتداں و پیروان اوتنا استناسیوں بجہت استقبال بیرون نیامدند و اکابر
 جماعت بحال اواصلاً ملتفت نشدند۔ از کم توجہی ایشان خیلے تنگ آمدہ رو
 بعدالت آورد۔ لیکن از انجائیز بر بیت المال قوم اورا قبضہ نیست و صرف
 قدرے قلیلے برائے قوت لایموتش دہانیدہ شد۔ و یکسی او بہ حدے رسید
 کہ پیش خدمتان حبشی بر دوشہا برداشتنے نعش نیم جان اورا از جائے بہ جائے
 می بردند و در نہایت پریشانی و سرگردانی روزگار خود را بسر می برد۔ و در بخشش
 را دیدہ دوچار نفر از رفیقانش کہ ہنوز اورا ترک نکردہ بودند مشورہ کردند و بر چارگی
 او نظر کردہ شخصے از رفیقانش مشورہ داد کہ روئے بدکنوران نامور آوردہ علاج
 و دوائے ڈاکٹری بکند۔ مگر او بہ این وجہ از علاج انکار میکرد کہ مردم میگویند قبل
 ازین دیگران را از علاج منع میکرد و اکنون خود بجانب علاج محتاج گردیدہ است
 آخر وقتیکہ منجملہ لکھا مریدان محض دوصد نفر باقی ماندند و از جانب عدالتہائیز ناگام
 و نامراد ماند۔ و مرض شدت گرفت۔ تحمل آں نیاوردہ دیوانہ شد۔ روزے چند مرید
 بغرض استماع و عطا اورفتند۔ دیدند کہ برہر عضو خود ملتہ ہائے کہنہ بستہ است و
 میگوید نام من جبری است۔ و تمامت شب با شیطان در تیز و آویز بودم و
 دریں جنگ سرسکرا فواج شیطان کشتہ شدہ است۔ و او خود ہم زخم خوردہ
 بر روئے زمین پلاس و ارپہن افتادہ است۔ ہمہ مردم ازین سخنان بے سرو پا

دانستند که کارش به دیوانگی رسیده است - تا چار او را تنها گذاشته سر خود گرفتند
و بتاریخ ۸ ماه مارچ ۱۹۰۷ الفاط پیشگیری هفت ماهه حضرت اقدس که دوی
در نگاه من بحسرت تمام و اندوه و حرمان مالاکلام دنیای فانی را گذاشته بقعر جهنم
نشیند لفظاً لفظاً بوقوع پیوست - یعنی همان دوی که خود را پیغمبر خدا و امی نمود بحسرت
و اندوه تمام ناکام و ناشاد و نامراد جان خود بداد - وقت مردن او صرف چار نفر
بر بالین سرش بودند - همگی سر بایه اش قریباً نشی رویه بود -

اے بادشاه عالی پایگاه ایچ موتی با حسرت و یاس زیاده از این ممکن
نیست - بالیقین این واقعه ایست عبرت انگیز و سانحه ایست حیرت خیز و برآ
اهل یورپ و امریکا نشانے است رخشاں چنانچه بیارے از جراند اہل
فرنگ این امر را تسلیم کرده اند کہ پیشگیری نبی ہندوستان بہ اتمام رسید و بر تسلیم
صداقت این پیشگیری مجبور گشته اند - و نام چندے از اں جراند مع کیفیت مرقوم
ایشان ہدیہ ناظرین می نمایم -

ڈنول گزٹ جریدہ امریکامی نگار د - اگر احمد و پیروانش بریں پیشگیری کہ چند
ماہ می گذرد کہ بہ صحت تمام بوقوع آمدہ فخر و مبایات کنند برایشان ہیچ الزام
عائد نتواند بود - ۷ جون ۱۹۰۷ء -

”ٹرنٹھ سیکر جریدہ امریکامی نو پسند“ حالات ظاہرہ خلافت تا دیر زندہ
ماندن دعوت دہندہ بود - مگر او گوئے سبقت رہو - یعنی عمر حضرت اقدس از عمر
دوی زیادہ بود و نسبت ایشان قوی تر و جوان بود -

روزنامہ بوستن ہیرلڈ نام کہ از امریکا شائع می شود رقمطراز است کہ بعد

موتِ دُوئی شهرتِ نبی هندوستان بلندی پذیرفته است۔ آیا این راست
 نیست که او پیشخبری موتِ دُوئی کرده بود که این در زندگی او یعنی مسیح محمدی واقع خواهد
 شد و موتش با خیلِ درد و حسرت خواهد بود۔ عمرِ دُوئی شصت و پنج سال بود و عمرِ
 پیشخبری دهنده هفتاد و پنج سال

الغرض از این جرائد و اقتباسات آنها نتیجه می بر آید که بر دلها می جرائد نگار
 و روزنامه نویسان قوم مسیحی و دهریه اثر می قوی از این پیشخبری پیدا گشته بود۔ و
 از نتایج حیرت انگیزش خیل متاثر شده بودند حتی که این اثر را از درج کردن
 جرائد و روزنامه ها می خویش باز ماندن نتوانستند۔ پس این امر یقینی است که
 هرگاه این نشان شوکت اقتران پیش چشم دانشمندان یورپ و امریکا بزور
 هر چه تمامتر گزاشته آید ایشان شهادت بسیار می از اهل جرائد ملک و قوم هند
 خود را دیده از صداقت آن انکار کردن نتوانند۔ بلکه لابد تسلیم کنند که دین اسلام
 از جانب خدا است۔ و مجبوراً عقائد دین عیسوی را ترک گفته در قبول اسلام
 هرگز تامل نه نمایند بلکه یقین کنند که بغیر داخل شدن در اسلام هیچ انسان نجات
 خود حاصل نتواند کرد لهذا در پذیرفتن دین متین محمدیه و ایمان آوردن بر
 سید المرسلین صلعم و بر خادم او مسیح موعود علیه السلام دریغ نوازند۔ چنانچه بحمد
 آثار آن حالا ظهور پذیرفتن آغاز کرده است و در امریکا درین وقت زیاده از
 هفت صد کس در جماعت احمدیه داخل گشته در ویرجیا کائنات صلعم
 می خوانند۔ (اللهم نرد فرد ولا تنقص)

پیش خبری پنجم

این پیشخبری حضرت اقدس نسبت لبیکھرام پشاور است
 کہ بوجہ آن بر تمام ہندو اقسام حجت شد است
 حال امن از آن پیشخبری ہائے حضرت اقدس کہ بر ہندو برائے اظہار
 صداقت اسلام کردہ شدہ بودند یک پیشخبری را بیان می کنم۔ و این پیشخبری
 یکے از آن پیشخبری ہاست کہ بروقت خود وقوع یافتہ دلہائے لکوکھام و دم
 رالرزائیدہ و صداقت اسلام را در قلوب متکمن ساختہ و صد ہا اشخاص
 از آن پیشخبری ہا متاثر شدہ ظاہراً ایمان آوردہ اند و برابر مسلمان شدہ
 میروند۔

تفصیل این پیشخبری بدین منوال است کہ از چہل یا پنجاہ سال یک
 فرقہ جدیدہ در میان ہندو اں سر برافراشتہ است کہ خود را آریہ سماج می
 گویند۔ این قوم حالت خراب مسلمانان این زمانہ را کہ ظاہر است۔ دیدہ تدبیر
 اندیشیدند کہ مسلمانان را ہندو باید کرد۔ و بجهت حصول این مقصد پیشوا یا
 این قوم ہمیشہ بر خلاف دین متین اسلام طومار ہائے بد زبانی و گندہ دہانی
 شائع میکرد۔ لیکن منجملہ ایشان شخصی بود لبیکھرام نام کہ نسبت اسلام و شارع
 علیہ السلام در اعتراضات گندہ نوشتن و شائع ساختن از ہمہ بد زبانی تیز و
 ہرزہ درائے تریو۔ حضرت اقدس باوے بار ہا گفتگو فرمودند اورا قائل صد ا
 اسلام گردانیدند۔ لیکن چند آنکہ حضرت اقدس اورا بملاطفت بہ جانب صد ا

اسلام ترغیب دادند۔ اوہاں قدر در تعصب و عناد ترقی نمود و آیاتِ کریمہ را
 بوجہ قساوتِ قلبی و خبتِ طبع آنچنان ترجمہ کردہ و چاپ زدہ شائع می کرد کہ
 خواندن آن بر انسان شرافتِ منش خیلے ناگواری آمد بہ نزدیک آن بد باطن
 در دنیا بدترین کسے آن بود کہ مستحجج تمام فضائل روحانی و جامع جمیع کمالات
 انسانی بود است صلعم۔ و از ہمہ بدترین کتابے آنست کہ مخزنِ ہمہ علوم و گنجینہ
 فضائل کمالات است۔ ظاہر است کہ نور آفتابِ بینائی چشم بہار را اسیب
 میرساند پس حال او نیز ہمہ بریں قیاس بود۔ آخر کار چوں بحث و مباحثہ طول
 کشید و آن بد شعار درید گوئی بہ نسبتِ سیدنا و سید الثقلین صلعم ترقی روز
 افزوں نمود و بہ نسبتِ حضرت مسیح موعود ہم تمسخر و استہزا و پیش گرفت کہ چرا
 نشانے برائے من نمی نماید پس حضرت اقدس در بارہ او رجوع بحق جل و علا آورد
 و دعا فرمودند۔ خدا یتعالی با حضرت خبر داد کہ برائے او ایں نشان مقرر شدہ است
 کہ عنقریب او ہلاک گردد۔

حضرت اقدس قبل از اشاعتِ پیشگیری ازوے دریافت فرمودند کہ
 اگر ترا بہ اشاعتِ این پیشگیری رنجے میرسد آنرا بیان کن تا شائع نہ کردہ آید
 لیکہرام در جواب نوشت کہ من از پیشگیری ہائے شما باکے ندارم۔ ہرچہ میخواہید
 بلا تردد اشاعت نماید۔ چوں در پیشگیری تعیین وقت نبود۔ او مطالبہ تعیین
 وقت نمود۔ حضرت اقدس تا آن زمان کہ خدا یتعالی وقت مقرر فرماید توقف
 ورزیدند۔ آخر الہام شد کہ از ابتداء ۲۰ فروری ۱۲۹۳ء در میان شش
 سال بر سر لیکہرام عذاب الیم نازل گردد کہ نتیجہ آن موت باشد۔ حضرت اقدس

این پیشگیری را شائع فرمودند و نیز این الہام را کہ در بارہ لیکھرام بود راں
 پیشگیری درج نمودند یعنی عجل جسد له خوار۔ له نصب و عذاب
 یعنی این شخص مثل گوسالہ سامری است کہ مثل گاؤ صد امیکنند۔ و او را از رقتا^{نیت}
 بہرہ نیست۔ برائے او بلائے و عذابے مقرر است۔ بعد ازین حضرت اقدس
 نوشتند کہ حالاً بر مردم جملہ مذاہب ظاہر میکنم کہ اگر بر لیکھرام از تاریخ ہم فوری
 ۱۸۹۳ء در مدت شش سال عذابیکہ از تکلیفات سرسری نادر و خارق عادت
 بود کہ یا خود پیٹنے و اشتہ باشد نازل نشود۔ پس باید کہ ہمہ مردم بدانند کہ من از
 جانب خدا مبعوث نگشتہ ام۔ و بعد از اشاعت این پیشگیری یک پیشگیری دیگر
 کہ متضمن بر مزید وضاحت ہلاکت او بود مشہر ساختند۔ و ہوندا۔ **شعر**
 و بشرنی ربی و قال مبشرؑ۔ ستعرف يوم العید والعید اقرب
 و منها ما وعدنی ربی و استجاب دعائی و اخبرنی ربی فی رجلٍ مفسدٍ
 عدو اللہ و رسولہ مسمی لیکھرام الفیشاوری و اخبرنی ربی انہ من
 الہالکین۔ انہ کان یسب نبی اللہ فبشرنی ربی بموتہ فی ستۃ سنۃ ان
 فی ذلک لآیات للطالبین۔ یعنی خدا بتعالیٰ مرابشارت دادہ کہ تو روز عید
 خواہی دید و آن روز باروز عید ملحق باشد۔ و نیز مرقوم فرمودند کہ ازاں افضال الہی
 کہ بر من نازل شدہ یکے این است کہ خدا بتعالیٰ در حق شخص لیکھرام دعائے مرا
 بشنید و قبول کرد و خبر داد کہ عنقریب او روئے ہلاکت بیند۔ این دنی الطبع در
 حق رسول کریم صلعم الفاظ ناشائستہ از زبان می برآرد من بروئے دعائے بد کردہ
 ام و خدا بتعالیٰ مرا آگاہ فرمود است کہ در مدت شش سال او در ہلاکت افتد

و دریں پیشخبری از برائے طالبان حق نشان عظیم الشان است۔ بعد ازین تشریح دیگر
 کہ واضح و آشکارا تر بود ظاہر گشت۔ و آن در کتاب برکات الدعاء کہ مصنفہ حضرت
 اقدس است زیر عنوان ”در بارہ لبیکھرام پشاورى خبرے دیگر“ شائع کردہ شدہ
 و در آن درج است ”کہ امروز بتاریخ دویم اپریل ۱۳۹۷ء مطابق چہار دہم
 رمضان المبارک ۱۴۱۷ھ ہجری مقدس بوقت صبح در حالت ربوہ گی دیدم کہ
 من در کائنات وسیع نشستم و چند احباب در من حلقہ زدہ اند کہ درین اثنا
 شخصے قوی بیکل نمونہ شکیل عجیب کہ گویا از چشمانش خون می چکید پیش روئے من
 آمدہ است و چون چشم کشادہ بجانب او نگریستم دیدم کہ شخصے است بشکل عجیب
 شامل غریب گویا انسان نیست بلکہ او از ملائکہ شداد و غلاظ است کہ از دیدن او
 ہیبت بردہا طاری می شود۔ و ہمیں کہ من از او دیدم از من پرسید کہ لبیکھرام کجاست
 و نام شخصے دیگر ہم بر زبان آورد۔ فی الفور فرستم کہ ایں فرستادہ خدا برائے
 سزا دادن لبیکھرام و آن شخص دیگر مامور شدہ است۔ پس حضرت اقدس در
 کتابے دیگر کہ آن ہم از مصنفات حضرت اقدس است و آئینہ کمالات اسلام
 نام دارد و متعلق لبیکھرام ایں اشعار شائع فرمودند۔

الہیے منکر از شان محمد	ہم از نور تسایان محمد
کرامت گر چہ بے نام و نشان است	بیابن گرز غلمان محمد
الہیے دشمن نادان و بیراہ	بترس از تیغ بران محمد

ازین تمام پیشخبری تاکہ بالا ذکر آن شد واضح می شود کہ حضرت اقدس را
 نسبت ہلاکت او در اوقات مختلفہ از جانب خدایتعالی الہام شدہ بود کہ :-

- (۱) لیکھرام بعد ابیکہ نتیجہ اش موت باشد ہلاک گردد۔
- (۲) ایس عذاب موت در مدت شش سال نازل شود۔
- (۳) موت لیکھرام در روزے واقع شود کہ ملحق بر روز عید باشد۔ خواہ اول از عید خواہ بعد از عید۔
- (۴) باوے ہماں سلوک کردہ شود کہ بگو سالہ سامری بعل آمدہ بود یعنی اول پارہ پارہ شدن باز سوختن شدن سپس بدر یا افکندہ شدن۔
- (۵) برائے ہلاکت وے شخصے کہ از چشمہایش خون می چکد مامور شدہ است۔
- (۶) عرضہ تیغ محمدی گردد۔
- ایس علامات و نشانات آنقدر واضح است کہ در منطق و مفہوم و معانی آل احدے را گنجایش شک و شبہ نیست۔
- چوں پنج سال کامل بریں پیشگیری ہا کہ متعلق لیکھرام بودند بگذشت دشمنان خندہ زناں استہزاء آغاز کردند کہ اینقدر مدت دراز بگذشت و چیزے واقع نشد۔ مرزا صاحب کاذب ثابت شد۔
- از حسن اتفاق عید الفطر باروز جمعہ جمع شد۔ روز دوم بروز شنبہ بوقت عصر شخصے لیکھرام را با خنجر تیز اندرون خانہ اش شکم بدرید۔ تاروز یکشنبہ نفس شماری نمودہ پیالہ مرگ بدم در کشید۔ و سخن خدایتعالی با تمام تفاصیل خود بہ اتمام رسید۔ زیرا کہ در الہام الہی بود کہ در مدت شش سال می میرد۔ ہماں طوہ در شش سال بلکہ پیش از شش سال بمرد۔
- نسبت موت او خبر داده شدہ بود کہ روز دوم عید واقع گردد و خود آں روز

برائے مومنان عیدے باشد۔ ہچچیاں بظہور رسید۔ وایں نیز اطلاع دادہ
 شدہ بود کہ شخصے کہ از چشمانش خون می چکد۔ اور ابکشد۔ ہچچیں وقوع یافت۔
 وازیں خبر نیز آگہی دادہ شدہ بود کہ باتیغ محمدی کشتہ گردد۔ آخر کار دست قضا
 باتیغ بیدریغ بپاداش آں شوخیہا کہ نسبت ذات اطرصلعم کردہ بود شکمس را
 پارہ لوجان را از جسمش آوارہ نمود۔ و اشعارے براں رفتہ بود کہ باوے معاملہ
 گوسالہ سامری پیش آید۔

پس گوسالہ سامری وارد در روز سبت یعنی شنبہ پہلویش دریدہ شد
 و چنانکہ گوسالہ سامری را بعد از پارہ پارہ کردن سوختہ بودند و خاکسترش را در
 دریا انداختہ بودند ہچچیاں بسبب ہندو بودنش ہندو اں بسوختند و خاکسترش
 را بدریاے راوی انداختند۔

تفصیل واقعہ قتلش ایں چنین بیان کردہ اند کہ شخصے سیاہ قام با دو چشم
 خون آشام پیش لبکھرام آمدہ گفت من مذہب اسلام میدارم ولیکن ہندو شدنا
 میخواہم۔ لبکھرام با وجود ہمایش مردم کہ زہار ایں کس را پیش خود اجازت آمدن
 نشستن و حرف زدن نہ دہد مگر آں اجل رسیدہ ہیچ پروائے آں نصالح نکرده
 بجهت ہندو ساختن او ہماں روز شنبہ را کہ دراں خود ہلاک گشت معین ساخت
 و قبل از قتل شدن چیزے می نوشت و او را برائے آوردن کتابے حکم داد۔
 بظاہر چیاں معلوم شد کہ آں قاتل برائے دادن چیز مطلوبہ پیش او آمد و خنجر
 را تا دستہ در شکمش پیوست۔ و آں چیاں خنجر را در اندرون شکمش بگردانید کہ
 تمام احشاء و معائش را برید۔ حسب بیان قرابت داران و سوگواران او فی القو

آن قاتل چابک دست از پیش چشم مردم بدرجست و غائب شد لیکن هر ام در آن وقت
بر بالاخانه خود نشسته بود و در زیر مکانش قریب دروازه خیل زتاں و مردان جمع
بودند و گفتگوهای نمودند.

اما بچکس گواهی نمیدهد که قاتل او از بالاخانه پائین شده زن و مادرش مع
دیگر کسان در منزل پائین نشسته با هم گرم صحبت بودند یقین آن هر دو اینست
که قاتل لیکن هر ام از بالاخانه پائین نیامده است - حاضران بی هیچ درنگ در
جستجوی او به طرف نگاپو کردند مگر سراغ او نیافتند - واللہ اعلم کہ بر آسمان پرید
یا در زیر زمین خزید.

لیکن هر ام در درو شدید و اندوه تمام مبتلا شده بر روزیکشنبه هلاک شد - و آن
کشف حضرت اقدس که در آن ظاهر کرده شده بود که شخصی چالاک بیباک که خون
از چشمانش میچکید نسبت لیکن هر ام می پرسد بحجت حضرت موصوف بطور نشانے
تأقیام قیامت باقی ماند - و برائے کسانیکه بر ذات نبی کریم و رؤف و رحیم صلی اللہ
علیہ وسلم بد زبانی و گنده و سنی میگردند عبرت شد - فاعتبروا یا اولی الابصار -

پیش خبری ششم

پیش خبری نسبت شاهزاده دلیپ سنگھ که ازاں
بر قوم سکھاں حجت تمام شد.

اکنون منجمله آن پیش خبری های یک پیش خبری را بیان میکنم که بر وقت خود واقع
شده برائے سکھاں بر صداقت اسلام دلیله ساطع و بر حقیقت حضرت مسیح موعود

علیہ السلام جتنے قاطع کر دیا است۔

چوں انگریزوں ملک پنجاب را مسخر نمودند۔ در ذیل مصالح ملکی شاہزادہ
 ولیپ سنگھ پسر راجہ رنجیت سنگھ را کہ وارث حکومت پنجاب و خرد سال بود بہ لندن
 بُردند۔ مدتی آنجا بسر بُرد و اورا اجازت باز پس آمدن حاصل نشد۔ تا آنکہ سر
 زمین پنجاب از قبضہ سکھاں برآمدہ من کل الوجوہ در تسلط دولت انگلیسہ درآمد۔
 بعد غدر دہلی چوں پائے حکومت سلطنت مغلیہ اند ملک ہندوستان بدرشد
 و بیچ خطرہ مانند شاہزادہ ولیپ سنگھ صاحب بہادر ارادہ ملک پنجاب نمود و در
 عام و خاص شہرت پیدا شد۔ عنقریب شاہزادہ موصوف وار پنجاب خواہد شد۔
 دریں اثنا حضرت اقدس را الہام شد کہ او دریں ارادہ کامیاب نگردد۔ حضرت
 اقدس بسیارے از مردم خصوصاً ہندواں را از مضمون الہام آگہی دادند و
 در یک استہار نیز بہ این معنی ایمائے نمودند کہ رئیس پنجاب را در حالت ارادہ
 ورود ابتلائے پیش آید کہ در پنجاب نباید۔ بوقت اشاعت الہام ہچکس را این
 وہم و گمان ہرگز نبود کہ اورا زور و بسا حل ہندوستان بازداشتہ آید۔ بلکہ این خبر
 بشدت تمام شہرت پذیرفتہ بود کہ عنقریب در ہندوستان داخل گردد۔ لیکن بعد
 از روانہ شدن او از لندن حکومت ہند را اندیشہ پیدا شد کہ در ملک پنجاب رسیدن
 ولیپ سنگھ مفاد ملکی را منافی است۔ زیرا کہ چندانکہ خبر آمدنش شائع می شد و قوم
 سکھاں بر بنائے روایات قدیمہ خود جو شے می افزود۔ حکومت ہند دریں اندیشہ
 افتاد کہ مبادا برآمدنش در ملک فتنہ و فساد حادث گردد۔ لہذا اورا زور و بسا حل
 ہندوستان بازداشتند۔ این خبر مانعت مردم را وقتے معلوم شد کہ در دل خود

قطعاً فیصله کرده بودند که در چند روز در زاد و بوم برسند - بر دل قوم سکهاں از رسیدن
 آن خبر صدمه عظیم وارد شد - اما جلالت واحد ذوالجلال والا کرام بقوت تمام ظاهر
 گردید که حق تعالی نوشته دلهائے مردم را در آن وقت میخواند و میداند که هنوز خود
 مردم از راز دل خود بے خبر میباشند -

پیش خبری هفتم

این پیش خبری نسبت طاعون است که از آن ثابت می گردد که حق تعالی
 مالک سلسله اسباب باریک در باریک است - بعد بیان پیش خبری متعلقه افغانستان
 و مالک ملحقه اش چهار پیش خبری های حضرت اقدس بیان نموده ام که به آنها بر سه
 اقوام محبت قائم شد - حالا آن پیش خبری ها را بیان میکنم که بذریعہ آن بر جمیع اقوام
 هندوستان خصوصاً و برائے هر سکونت دارنده سطح زمین عموماً اتفاق حق کرده شد
 است که از آن ثابت می شود که حق تعالی بر سلسله اسباب که خیل باریک و در نظر
 مردم تاریک است بلکه وهم و گمان انسان بسر حد آن نتواند رسید قادر و توانا
 و آن همه را در تابید و تشدید کار ما موران خود آماده می سازد - حضرت اقدس از این
 نوع پیش خبری ها بسیار کرده است که در وقت خود هوید اگر دید است و بعضی
 در زمان آئنده بوقوع برسد - مگر از آن میان بطور مثال آن پیش خبری را
 بیان میکنم که نسبت طاعون است که در آن این خصوصیت است که خبرش مخبر
 صادق صلی الله علیه و سلم هم بیان فرمود - لا محاله این و بای هلاک در زمانه مسیح
 موعود هوید اگر دد -

هرگاه بموجب خبر رسول کریم صلعم در شب سیزدهم ماه رمضان خسوف قمر
 و در روز بیست و هشتم همان ماه مبارک کسوف شمس واقع شد حضرت باری
 عز اسمہ بجانب سیح موعود الہام نمود که اگر مردم ازین نشان انکار و زبردند و
 هیچ فائده ایمان از آن نبر گرفتند و مامور را قبول نکردند برایشان عذاب نازل
 خواهد شد چنانچه الفاظ خود حضرت اقدس درین باره اینست و حاصل الکلام
 ان الکسوف والخسوف آیتان مخوفتان اذا اجتمعا فهو تقهید
 شدید من الرحمن و اشارة ان العذاب قد تقرر و اکدم من الله
 لاهل العداوان (نور الحق حصه دوم) یعنی کسوف و خسوف هر دو از جانب
 خدا بتعالی نشانهای خوفناک است و چون هر دو بهم جمع آیند چنان که درین
 وقت جمع آمده اند از جانب خدا بطور تنبیہ می باشند و اشاره می نمایند که
 عذاب مقرر شده است برائے کسانی که از سرکشی باز نمی مانند بعد از آن حق تعالی
 برائے وقوع این پیشگیری در دل حضرت القا نمود که استدعائے و بایء عالم
 کنند چنانچه در قصیده عربیه که در ۹۲۷ هـ طبع شده می فرمایند.

فلما طغى الفسق المبيد بسيله | تمثيت لو كان الوباء المتبر

فان هلاك الناس عند اولي النفي | احب واولى من ضلال عيسى

یعنی هرگاه فسق هلاک کننده مردم چون سیلاب سرخود بر آورد آن وقت از خدا بتعالی
 استدعا کردم که کاش و بایء هلاک کننده بیاید و مردم را هلاک نماید زیرا که
 نزد عقلمندان مرگ پسندیده تر است ازین که مردم در گمراهی تباہ کننده مبتلا
 گردند.

حضرت اقدس بعدہ در ۹۷۰ء در کتاب سراج منیر تحریر فرمودند کہ این عجز
 را الہام شدہ است "یا مسیح الخالق عدوانا" یعنی اے مسیح خلق و
 مرض متعدی بما توجہ بفرما۔ بعد ازاں فرمودند کہ "نگاہ کنید این خبر ہائے کد ام
 زمانہ است و معلوم نمی شود کہ کئے بوقوع می آید۔ وقتے است کہ بدعای
 میرند و وقتے می آید کہ بدعا زندہ می گردند۔" وقتے کہ این پیشگوئی آخرین
 شائع شد در اں وقت طاعون صرف در شہر بمبئی نمودار شدہ بود و یک سال
 ماندہ باز زائل گشت و مردم خوش بودند کہ دکن و اں اکنوں سد باب طاعون
 کردہ اند۔ مگر حضرت اقدس را از حق تعالی اطلاعات بر خلاف آں میرسید چو
 مردم حملہ اولین این مرض را حملہ عارضی و اتفاقی پنداشتند و در ملک پنجاب
 محض در یک دو قریہ این مرض بغایت کمی رونما شدہ بود و باقی تمام ملک ازاں
 محفوظ بود و در شہر بمبئی نیز شرارہ این آتش رو نمود آورده بود۔ در اں وقت حضرت
 اقدس اعلا نے دیگر شائع فرمودند کہ امرسیت ضروری کہ مارا جوش ہمدردی
 بنی نوع انسان بزرگداشتن آں آمادہ ساختہ است و ما خوب میدانیم کہ کسان
 کہ از روحانیت بہرہ ندارند بر سخن ما استہزاء و تمسخر نمایند۔ مگر بر ما فرض است
 کہ آنرا بسبب ہمدردی بندگان خدا بیان نماییم و آں اینست کہ امروز بتاریخ
 ششم فروری ۹۷۰ء روز یکشنبہ در رؤیا دیدہ ایم کہ ملائکہ در مختلف اصلاع
 پنجاب نویا و ہائے نہایت بد شکل سیاہ رنگ و کوتاہ و خیلہ خوفناک اند در زمین می
 نشانند۔ و ما از بعض نشانندگان آں پرسیدیم کہ این چہ چیزے است شخصے
 جواب داد کہ درختان طاعون است کہ عنقریب دریں ملک برگ باریدہ اکند۔

مگر از گفتگوئے او این امر بر ما مشتبه ماند که در سرمائے آئنده برپا شود و نشر کند یا در
سرمائے حال.

اسی اصل منظر آں نوباد هائے سیاه بغایت همیت ناک بود که مادیده ایم
و مارا پیش ازین نسبت طاعون الهام نیز شده بود. **إِنَّ اللَّهَ لَا يُخَيِّرُ مَا**
يَقُومُ حَتَّى يُخَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ - انه اوی القریه - یعنی تا وقتیکه
مرض معصیت از دلهادور نشود و بائے ظاهری هم دور نگردد. و در آخر آں اشتها
چند اشعار فارسی نیز درج نمودند. و آں این است. —

گر آں چیزیکه می بینم عزیزاں نیز دیدند	ز دنیا تو به کردند بے چشم زار و خونبار
خورتا باں سیه گشت است از بدکار می دم	زین طاعون همی آرد پیئے تحریف و انداز
به تشویش قیامت ماندا این تشویش گریه بینی	علاجی نیست بهر دفع آں جزم حسن کردا
من از همدردیت گفتم تو خود هم فکر کن باے	خرد از بهر این روز است لے دانا و هشیار

ازین پیش خبری ما ظاهر است که حضرت اقدس قبل از ۹۲۰ هجری و خبر عذاب
خطرناک و من بعد به الفاظ پوست کنده پیش خبری و با فرمودند. و باز وقتیکه هنوز
در هندوستان آغاز طاعون نمودار شده بود بخصوصیت خبر تنباهی پنجاب داده
بودند. طاعون آئنده را نمونه قیامت قرار دادند و فرمودند که این طاعون
دور نشود تا وقتیکه مردم اصلاح دلهائے خود نکنند.

و بعد ازین هر چه واقع شد تحریر و تقریر در ادائے آں قاصداست.
ابتدائے طاعون اگر چه از بمبئی شد و قیاس اقتضائے آں میکرد که زویراد
دراں شهر سخت تر باشد. مگر بمبئی را پس افکنده طاعون در ملک پنجاب اقامت

گزیید و به آب شدت حمله آورد که در هر بار سر بهر مهنه بقدر سی هزار اموات بوقوع
آمد و در هر سال لکوکها مردم لقمه نهنگ اجل گشتند. هزار ها دکتوران بشخص و
تجارب معین شدند و انواع انواع چاره گریها بروی کار آوردند مگر هیچ فائده
مترتب نشد. و در هر سال بشدت حمله طاعون بظهور می آمد که حکومت هند و محکم
حفظان الصحت متشاخص الالبصار و انگشت بدندان می ماند. و خیلی مردم احسا^س
کردند که این عذاب از انکار مسیح موعود نمودار شده است. هزار ها بلکه لکوکها
مردم این نشان قهری را دیده بصداقت حضرت اقدس قائل گشتند و بر مامو^ن
من الله ایمان آوردند و تا وقتیکه حق تعالی مامور خود را اطلاع نه داد که طاعون
برفت و تب باقی است در زویر طاعون هیچ کمی واقع نگردید. بعد از آن زویر
طاعون رو بجای آورد و برابر رحم شده رفت. مگر از بعضی الهامات حضرت اقدس
مستنبط میشود که حمله بای این مرض چه درین ملک و چه در دیگر ممالک بار دیگر
نیز بظهور آید.

خدا بیتی عالی بندگان عاجز خود را در پناه خود دارد. نزدیک من این پیش خبری
چندان وضاحت میبارد که مومنان و کافران را برائے اعتراض صداقت مسیح موعود
مجبور می نماید. و بعد ازین اگر کسی در ضد و تعصب ترقی کند حالت اقبال رحمت^{ست}
هر که چشم خرد میبارد و تواند دید. که (اقول) اینکه خبر طاعون به عرصه دوازده قبل از
انتشار آس داده شده بود و تا این زمان هیچ قانون طبی ایجاد نشده که بدریجه آس
نسبت و بای هیضه یا طاعون قبل از برپا شدن این امراض خبر داده آید.
(دویم) بر نمودار شدن طاعون مردم را به کرات و مراتب مطلع کرده شده بود که این

دوره طاعون را سرسری یا اتفاقیه خیال نباید کرد بلکه سال بسال زور را و زیاده^{شمار}
 (سویم) و این خبر نیز قبل از وقت داده شده بود که زور این مرض در ملک پنجاب
 بشدت تمام رونما گردد. و واقعات آئینده اثبات این امر نمودند که به نسبت دیگر
 ممالک در ملک پنجاب اموات بکثرت رونمود است. (چهارم) دکتوران متواتر
 خوشخبری ها شائع نمودند که اکنون زمام این مرض را بدست آورده ایم مگر حضرت
 اقدس آگهی دادند که زور این مرض مهلک هرگز کم نگردد تا آن زمان حق تعالی خود علاج
 او نفرماید. و همچنان بوقوع آمد که حمله های آن تانہ سال بشدت تمام بماند (پنجم)
 در آخر خدا تعالی خود رحم فرمود و وعده شکستن حدت آن و باممود و خبر داد که دوره
 طاعون گذشت دوره تب هنوز باقی است. چنانچه بعد از این الہام شدت و بای
 طاعون کم شد و در ملک پنجاب دوره حمیات شدید و پدید آمد که از آن هیچ خانه
 خالی نماند. در کاغذات کوائف حفظان لصحت تسلیم کرده شد که حمیات آن
 زمانه غیر معمولی بود.

پیش خبری، هشتم

پیشخبری زلزله عظیمه است که به آن بر تمام ملل و خل باطله حجت
 تمام گردید و به ثبوت رسید که قادر علی الاطلاق جل جلاله در تہ
 ارض همچنان فرمانروا است چنانکہ بر سطح غیرا حکمران است
 اکنون از آن پیش خبری های حضرت اقدس کہ تصرف ذات باری عز اسمہ
 را در زیر زمین و بر ساحت و فضا کے آن یکساں جاری و ساری ثابت می کنند

یک پیش خبری را بیان می کنم۔

این پیش خبری متعلق زلزله عظیمه است که در ملک پنجاب بتاریخ چهارم ماه
اپریل سنه ۱۲۹۶ء حادث شد۔ و بذریعہ آن بر سیروان اویان مختلفہ از صدق اسلام
و صداقت مسیح موعود علیہ السلام حجتہ نیرہ قائم شد۔ در بارہ این زلزله از حضرت
اقدس این الہام شائع شدہ بود۔ (آسیب زلزله) و دعت الدیار حملہا
و مقامہا) یعنی یک زلزله شدید خیلے خطرناک واقعہ شود کہ بوجہ آن مکانات
متعلقہ رہائش مستقلہ مردم و مقامات اقامتہ عارضیہ بار کھائے فوجی
تباہ گردد۔

این الہامات بحراکد متعددہ متعلقہ سلسلہ احمدیہ در ہماں اوقات اشاعت
پذیرفتہ بود و وقوع این الہامات از روئے الفاظ ظاہرہ چنان بعید از قیاس
خیال کردہ می شد کہ شاید شدت طاعون ازاں مراد باشد۔ مگر نزد حضرت حق
چیزے دیگر مقدر بود۔ در ذیل فرمایش قلہ کوہ آتش فشان کانگرہ را کہ ماہران طبقات
الارض جوشش آن را بے ضرر پیدا شدہ بودند و آتش افشانی او را از دیرباز
ہندوان توہم پرست بہ خبر تقاضائے قربانی یک ہتکے مادہ یعنی ردیہی، براے
بیچ کاے و مصرفی نمی فہمیدند۔ و ماہران علم طبقات الارض نسبت آن خیال
میداشتند کہ حالاً فوران او بوجہ کم کم آتش برآدن کلی تمام شدہ است و بیچ
خطرہ تباہی ازاں صورت امکان ندارد و از صد ہا سال بگردشعلہ نارنش
صنم خانہ ہائے سریہ فلک کشیدہ بہ صرف زبر کثیر تعمیر کردہ بودند و خیلے صنم
پرستان در انجا سکونت می داشتند۔ و مردم بے شمار براے دیدار بتیان

بیجان و زیارت شعلهاے آتش فشاں بد آنجا میرفتند - حکم داده شد تا اندرون
خود جوشه نوپیدا کند و بر صداقت مامور او گواهی دهد -

اندریں الہام چنانچہ از الفاظش معلوم میشود در چنان مقامے خبر واقع
شدن زلزله کہ در بر باد کردن سخت تریں باشد داده شدہ بود کہ در آن بکثرت عمارت
باشند کہ برائے بود و باش عارضی بنا کردہ میشوند یعنی کیمپ و غیرہ - و ظاہر
است کہ بہ این صفت یا ہما نختا ہما و ہما نسرا ہما می باشند یا بار کہاے فوجی کہ
آمد و رفت افواج در آن میشود تیز از ہمیں قبیل اند کہ برائے سکونت مستقلہ
نمی باشند -

این اعتراض نتوان کرد کہ لفظ محلہا کہ پیش از مقامہا آمدہ برائے امر
متذکرہ بالانیست - و ہمچنین این نیز خیال نباید کرد کہ دریں مصرع شاعر بر
تمام نمودن قافیہ آن را نخست آوردہ و مقامہا را بعد از آن - بلکہ اصل سخن
این است کہ خدا بتعالی را در انتخاب این مصرع بالہام خود ہیج حاجت و ضرورت
نہود - و او تعالی عبارتہ - دیگر بجایش ارشاد فرمودن می توانست - و ہمچنین این
مصرع الہی برائے تعلق دادن مصرع دیگر الہام نشدہ بود کہ رعایتش با قافیہ دیگر
بد نظر باشد و ہمہیں نمط چونکہ این مصرع با کلام شعرے منظم شدنی نہ بود تا
رعایت قافیہ را ملحوظ داشتہ می شد پس دریں صورت خدا بتعالی الفاظ این
مصرع را مقدم و تاخیر کردن میتوانست - اما این مصرع را بغیر تقدیم و تاخیر
و بغیر رد و بدل یعنی نہا بہیئت کزائی در الہام نازل فرمودن برائے اثبات این
غرض منتخب شد تا خدا بتعالی ظاہر کند کہ زلزله عظیمہ در مقامے واقع شدن منظور

علم الهی است که در آنجا مکانات عارضی و عمارات مسافرخانهها بکثرت باشد و چنانچه
ظاهر است اینچنین عمارات زیاده تر در مسافرخانهها و قشونها و سیرگاه ها و
زیارت گاه مای باشد پس خبر وقوع این چنین زلزله شدید نسبت یک مقام
از چنین مقامات داده شده بود و همچنین بوقوع آمد.

بعد چندی از اشاعت این الهام هنگامیکه مردم را و هم و گمان وقوع آن
نمانده بود یک ناگاه کوه آتش افشان کانگره که خاموش و در حالت سکون بود در
حرکت آمد و بتاریخ چهارم اپریل ۱۹۰۵ بوقت صبح همین که مردم از نماز فجر فارغ
شدند تا صد مایل زمین را جنبش داد شهر کانگره و بیت خانه اش و همانسرایا
و مسافرخانهها جمله در زمین خست شد معسکرا انگلیس که در دهم ساله بفاصله
هشت مایل واقع بود سپاه خانهایش همه با زمین برابر شد مکانات انگریزاں
که برای بیسلاق یعنی اقامت موسم گریا ساخته بودند بکلی منهدم گشت و با زمین
پیوست و عمارات قشون و لهوزی و بکوه نیز ریزه ریزه و در هم برهم شد و همچنین
خیله قری و امصار را نیز ازین آسیب صدمه عظیم رسید بست هزار نفوس
ازین آفت شکار نهنگ اجل شدند ماهران علم طبقات الارض حیران بودند
که آیا باعث این زلزله چه چیز بود مگر چه میدانستند که سبب این زلزله تکذیب موعود
بود پس و مقصد آن این بود که مردم بجانب دعوائش متوجه گردند حکما و عقلا
سبب آنرا در زمین جستجو کردند مگر در حقیقت باعث آن از فراز چرخ بریں بود
و کوه کانگره که آتش فشانی اش از زمین مای مردم فراموش شده بود حکم پروردگار
خود بجای آورد علاوه ازین زلزله حضرت اقدس خیر بسیار زلازل دیگر نیز داده بودند

که بعضی بر وقت خود واقع شدند و بعضی واقع شدنی اند.

پیش خبری نهم

پیش خبری جنگ عظیم که بر همه عالمیان حجتی است محکم و استوار
که ازاں به اثبات رسیده که همچنان که حق تعالی بر جمادات و نباتات
حاکم است همبرائس خلق بر دلهای سلاطین حکمران که در نشئه حکومت
بدست ولایت گشته خود را از دایره سطوت و خیر و خوش آزاد
می پندارند نیز حکمران است.

مثال نهم ازاں پیش خبریهایی که بر همه روی زمین حجت ثابت شده اند
منتخب میکنم که بواسطه آن ثابت شده که دلهای ارباب حکومت همچنان در قبضه
قدرت اوست همچنان که دلهای عامه الناس و بنی نوع انسان همچنان در تحت
تصرف اوست چنانکه مخلوقات دیگر.

ایں پیش خبری در هشتم شائع شده بود و در آں ازاں جنگ عظیم خبر درج
بود. همان جنگ که در چند سال گذشته در هر گوشه زمین مردم را حیران و
سرگردان ساخته و هوش و آس کافه الناس را پر آگنده و دل هر که و مه را
از خوف آگنده بود. و هنوز هم اثر آں بکلی زایل نشده بلکه شراره شرارش از کدام
کدام جائی گاهی گاهی سر بر میزند.

اصل الفاظ الهام که در آں نسبت این حرب و ضرب خبر داده شده بود
موهم زلزله عظیم بود ولیکن از علاماتی که متعلق آں بیان کرده شده بود ظاهر

می شد که سوائے زلزله این مصیبت دیگر است که پیش خواهد آمد. و الهامات دیگر تا بیدای خيال میکنند چنانچه آن الهامات که در این دربارۀ این جنگ خبر داده شده بود این است (نشانی تازه).

اسب نشان تازه. زلزلة الساعة. قوا النفسكم. نزلت لك. لك نرى

آیات. نهدم ما يعمرون. قل عندی شهادة من الله فهل انتم مومنون

كففت عن بنی اسرائیل. ان فرعون وهامان وجنودهما كانوا خاطئين

فتح نمایاں ہماری فتح. انی مع الافواج آتیک بغتة. و همچنین این الهام نیز بکرات

از جناب باری القاشد. کو ہے بر افتاد و زلزله آمد. آتش فشاں مصالح الحرب. سید العرب

عفت الدیار کذکری. اریک زلزلة الساعة. یریکم الله زلزلة الساعة.

لمن الملك اليوم لله الواحد القهار. ترجمہ. زلزله نمونہ قیامت جانہائے

خود را نگاہ دارید. من برائے تو نازل شدم. ما برائے تو نشانہائے بسیار بنمایم. آنچه مروج

بنا میکنند ہمہ منہدم گردد. بگو بہ نزد من شہادتے است از طرف خدا بتعالی. آیا شما ایمان می

آرید. مصیبت بنی اسرائیل را دور کردم. فرعون و هامان و لشکر یائے ہر دو خطا کار اند.

فتح نمایاں. من با فوج ناگاہ بہ نزد تو می آیم. کو ہے بر افتاد و زلزله در آمد. برائے اہل عرب

را ہمائے خوب پیدا شود. کہ براں گام زدن برائے شاں مفید است. خانہا آچنناں محو

شوند چنانکہ ذکر من از دلہا محو شدہ است. ترا زلزله کہ نمونہ قیامت باشد بنمایم. خدا شما

را زلزله کہ نمونہ قیامت باشد بنماید. برائے کیست ملک امروز برائے خدائے واحد قہار.

و تشریح مزید ہمیں زلزله را در یک نظم فرمودہ اند کہ خلاصہ اش اینست. ۵

چند روزے بعد ز امروز آید از حق یک نشان | زان بگردش افتد این وہ ما و شہر و مرغزار

انقلابے آید از قہر خدا بر کائنات | بہر عریانے نماذ تاب تابند و از ار

سخت زلزله و افتد تا همه جنبش خورد
چشم تا بر هم زنی گردد زمین زیر و زبر
هر که شب میداشت پوشاک بزرگ یا سمن
هوش انساں بر پردیچوں حواس طائراں
سخت آفت باشد آن ساعت پئے همراه
چشمهای کو هسار از رنگ خون گشتگان
مضمحل گردد ز خوف و دہشت آن جن انس
این نشان حق نمودار است از قهر و غضب
ہاں کن انکار و حیم اے سفیہ ناشناس
ایں سخن وحی حق است ایں ساں بر آید بیخطا
زین گماں بگذر کہ باشد بگمانیہا معاف

جاندار و مردم و اشجار و کھسار و بحار
جو ہماے خون رواں گردد چو آب رود با
صبح چوں برخاست باشد چوں در خان چنا
نغمہ خود را کند سباں کبوتر ہم ہزار
راہ را نشناسد از پی پوششی خود را ہوار
احمر قافی نماید چوں شراب انجبار
زار اگر باشد در آن ساعت بود با حال زار
حملہ با آرد فلک با خنجر خود بار بار
بر ہمیں از صدق من باشد ہمہ دار و مدار
چند روزے صبر کن چوں متقی و بردبار
قرض تست ایں یک بیک باز آیت از قضا

ایں زلزله چنان سخت باشد کہ از اں بر نوع انسان و حیوان و قری و شہر و اوزر عتہا
تباہی وارد شود و شخصہ از سر آہنگی در بر سہنگی جامہ بر تن خود راست نتواند پوشیدہ مسافرا
در اں سخت صعوبت پیش آید و بعض مردم از اثر اں متاثر شدہ تا دور دست از راہ راست
بیراہ شدہ قطع طریق کنند و در زمین شکافہا و مغارہا افتد و جو ہماے خون رواں
گردد و رود بارہا از خون گشتگان سرخ شود و ایں آفت بر تمام روئے زمین نزول یابد
کوچک و بزرگ و جملہ حکومتہا از صدمہ اں ناتوان و شکستہ گردند زار روس علی الخصوص
بحالت زار گرفتار آید اثر ایں حادثہ بر پرندگان نیز واقع شود و ایں باختہ شوند و نغمہ ہاے

خود را فراموش کنند.

علاوه ازین حضرت اقدس را الهام شده بود. ع
رواں گردند کشتی ها شود تا جنگ و کشتیها.

لنگر بردارید. و حضرت اقدس این نیز تحریر فرمود که این همه در مدت شانزده سال صوت
و قوع پذیرد پیشتر ازین حضرت اقدس را یک الهام شده بود که از این معلوم می شد که
این زلزله در وقت حیات ایشان واقع شود. اما بعد از آن خدا تعالی به الهام خود یک عالم
نسبت این زلزله بحضرت ایشان تعلیم داد که (ای خدا این زلزله مرا منما) چنانچه همچنین واقع
شد و این جنگ عالمگیر بعد عرصه شانزده سال روی خود نمود. لیکن در زندگی حضرت
پیش نیامد.

قبل ازین نوشته شده است که درین پیش خبری لفظ زلزله آمده مگر مراد از آن
جنگ عظیم بود. اکنون من آن دلائل بیان میکنم که از این معلوم می شود که در آن اخبار خبر همچنین
جنگ عظیم داده شده بود.

(اول) در لغت عرب لفظ زلزله برای معنی جنگ بلکه نسبت هر آفت شدید مستعمل شد
است و در قرآن کریم نیز این لفظ بمعنی جنگ عظیم آمده است. کما قال الله تعالی
إِذْ جَاءَ وَكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ
وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا. هُنَالِكَ
ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا (احزاب ۸) یعنی یاد
کنید وقتی که دشمنان از جانب بالا و نیز از طرف پایین شما حمله آورده بودند و چشمها خیره
و دلهای مخلوقها را سیه بود و شما نسبت خدا تعالی گمانهای گوناگون میکردید. درین

موقع مومنان در آزمائش سخت انداخته شده و به آفت عظیم مبتلا گردانیده شده بودند.
پس چون لفظ زلزله برائے هر آفت اطلاق می یابد و در قرآن کریم بمعنی جنگ و جدال
استعمال یافت است اندرین صورت الفاظ پیشگویي تحمل آن است اگر معنی این پیشگویي
بجائے زلزله چیزے دیگر کرده شود.

(۲) چون حضرت مسیح موعود این پیش خبری را شائع فرمودند این تفسیر با وے ضم نمودند
که "اگرچه در پیش خبری ظاهراً الفاظ بجانب زلزله اشاره میکنند ولیکن ممکن است که سولے
زلزله زمین آفتمے دیگر باشد که نظاره قیامت بچشم مردم و انما ید که نظیر آن چشم زمانه هرگز
ندیده باشد و بر جانها و عمارتها تباہی و بربادی وارد آید" (بر این احمدیه حصه پنجم ص ۲۱)
پس قبل از وقوع پیش خبری زمین ملهم نیز به این جانب منتقل گشته بود که عجیب نیست
که مراد از زلزله مصیبتے دیگر باشد. هر چند مخالفان برین امر اصرار شدید کرده بودند که از این
لفظ معنی دیگر مراد نباید گرفت مگر حضرت اقدس بالتواتر جواب اعتراضات شااں ہمیں
نگاشتند که چون زلزله در محاورات کتب الهی مختلف المعانی است پس چگونه این
لفظ را در معنی خاص محصور کرده شود. که این آں علامات را بیان می نماید که بیان کردند
آنها قبل از وقت کار انسان نیست. و نیز از وقت ظهور واقعہ ہم اطلاع میدهد. و
این پیش خبری آں وقت را نیز بیان می کند که در آن ظهور آں واقعہ خواهد شد. و نیز این
هم ظاهری سازد که نظیر آں واقعہ پیشتر نشده باشد.

(۳) الفاظ پیش خبری خود ظاهراً میکنند که مراد از زلزله لرزش زمین نیست بلکه از
مصیبتے دیگر مراد است زیرا که (۱) در پیش خبری بیان شده که این زلزله بر تمام دنیا
واقعہ شود. و ظاهراً است که زلزله زمین در تمام سرزمین عالم در یکبار حادث نمی گردد.

بلکه در بعضی قطعات ارض هویدامی شود یعنی جائی جائی می آید نه در همه جا. (۲) از پیش خبری
 معلوم میشود که در وقت آن زلزله بر مسافران راه پیچیدن دشوار گردد بلکه از راه بے راه شوند
 و ظاهراً است که اثر زلزله یعنی زمین لرزه بر مسافرنمی باشد بلکه خطر آن بر کسانی باشد که در آن
 وقت درون شهرها و معموره ها و مکانات مسکونه می باشند پس آن زلزله که در مسافران
 را مصیبت پیش می آید و راهها را گذاشته براه روی پیش گیرند آن آفت محاربات است
 زیرا که مسافران و سیاحان صفوف جند و رانمی توانند شکافت بلکه آن راه را و گذاشته
 چپ و راست سرگردان میگرددند. (۳) و نیز از پیش خبری معلوم می شود که اثر آن زلزله
 بر زراعتها و بوستانها افتد مگر ظاهراً است که اثر تنباهی زلزله ارضی بر زراعتها و بوستانها
 هیچ نمی باشد بلکه از جنگ و جدال باغات و زراعات پائمال میگردد و از آتش افشانی
 توپ و تفنگ درختان و اراضی مزروع سوخته خاکستری شود و گاهی بنظر مصالح
 جنگی و انتظامات حربی زراعت و باغ و بوستان را تنباه میکنند (۴) از الفاظ
 پیش خبری ظاهراً میگردد که اثر این زلزله بر طائران و پرندگان خیلی سخت باشد که
 نغمات دوستان سرانهمار افراموش نمایند و هوش و حواس از سرایشان بپرد این
 اثر بر پرندگان هوا از زلزله ارضی هیچ واقع نمی شود زیرا که به وجه خفیف الحثه بودن
 حرکت ارضی را کم محسوس میکنند خصوصاً وقتی که طائر در پرواز باشد هیچ اثر آن در نمی
 یابد مگر در میدان حرب و ضرب از آواز توپ و تفنگ خیلی اضطراب و قلق در پرندگان
 هواید می آید و از قطع شدن اشجار و گوله باری دما دم طيور بجانب آن علاقه رخ نمیکند
 و حواس ایشان مفقود می گردد. (۵) در الهامات متعلقه زلزله یک جمله کففت عن
 بنی اسرائیل نیز آمده است که معنیش اینست که بنی اسرائیل را از شتر نگاه داشتند

این جمله را با زمین لرزینی تعلق نیست - لهذا از این الهام یقیناً مراد از زلزله آنست که
 قوم بنی اسرائیل را از آن نفعی رسید است - و انشاء الله بیان میکنم که این نیز یک
 علامت جنگ بود که ظهور رسید - و این امر را هم تفصیل بدیم که ذکر آن در قرآن کریم نیز
 آمده است (۶) و از الفاظ پیش خبری معلوم میشود که مراد از زلزله جنگ است زیرا که
 در الهامات زلزله این بیان شده است که لشکر فرعون و یامان خطاکار اند - و معلوم می شود
 که این اشارت بجانب قیصر حرمین است که خویش تن را قایم مقام و نائب خدا ظاهر می
 ساخت و همچنانکه فرعون میگفت **أَنَا رَبُّكُمْ أَلاَ عَلٰی** او نیز خود را از همه سلاطین روی
 زمین برتر و بالاتر می پنداشت - و از یامان شاه آسیریا مراد است که در ذات خود چیزی
 نبود و بر حکم امیر اطور حرمین حرکت میکرد - اگر از لفظ زلزله جنگ مراد گرفته نشود بلکه زلزله
 مراد قرار داده آید در معنی کردن **إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا**
خَاطِئِينَ خبیله وقت پیش آید (۷) در الهامات این زلزله الهام انی مع
 الافواج **آتیک بعثت** نیز بار بار نازل شده که از آن معلوم میشود که بطرف جنگ
 اشاره است - (۸) و نیز در الهام بیان شده است که کوهی آتش فشان بشکافد
 که مصلحتهای عرب بوسی و بسته بود و ایشان از خانه ها بر آیند - و ظاهر است که
 این نیز بالرز زلزله زمین تعلق ندارد - بناءً علی هذا ظاهر میگردد
 که مراد از شکافتن کوه آتش فشان ظهور جوش طبلع است که مخفی بود و بسبب هیجان
 وقوعه پیش آید - و آن وقت عرب مصلحت خود را در آن بیند که خاموش ماندن ایشان
 در چنین هنگام خلاف مصالح است - و از خانه های خود بر آمده ازین موقع فائده بردارند
 (۹) از لفظ **لَمَنِ الْمُلْكُ الْیَوْمَ** که در الهام آمده از آن هویدای می گردد که در آن

زمان مصائب افزان بادشاهی در قبضه تصرف ملک الملک حقیقی باشد. و این الهام
ظاہری نماید کہ جملہ حکومتها درین کشمکش بجای مضمحل گردد. و حضرت واحد قہار حکومت خود
را با نشانیهای قہری در نظر عالم جلوہ گر سازد.

(۱۰) در یک الهام این است کہ کوہ بر افتاد و زلزله پیدا شد. این امر را نو آموزان مدارک
نیز میدانند کہ زلازل از بر افتادن کوہها حادث نمیکرد بلکه برعکس آن جبال شامخ
از ہیجان زلازل برمی افتد پس ازین الفاظ نیز متبادری شود کہ در الهام زمین لرز
مراد نیست بلکه بطریق استفسار مراد از آن چیزی دیگر است و آن همین است کہ
مصیبت عظیم نازل شود کہ بسبب آن در دنیا زلزله واقع گردد. و مردم با یکدیگر
در افتد و صورت محاربه عظیم پیدا آید.

(۴) چهارم ثبوت این امر کہ از زلزله آفتی دیگر مراد است این است کہ
الهاماتے دیگر کہ ہمدراں ایام شدہ بود بر جنگ عظیم دلالت میداشت مثلاً این
الهام کہ لشکر را بر دارید یعنی ہر قوم افواج بحری را حکم دہد کہ ہر وقت مستعد کارزار
و آمادہ پیکار باشد. و همچنین این الهام کہ (رواں گردند کشتیہا کہ گرد جنگ کشتیہا)
یعنی مراکب افواج بحری بکثرت این شود و آن سوتر و دنا بند تا مواقع جنگ بحری
را بدست آرند.

بعد اثبات این مدعا کہ در پیشگیری مراد از زلزله جنگ عظیم است کہ در ایام
گذشتہ بوقوع آمدہ است. اکنون در اجزائے مختلفہ این پیش خبری غور باید کرد کہ
چگونہ صورت وقوع پذیرفتہ است. اولاً اینکہ درین پیش خبری بیان شدہ است
کہ ابتدائے آن بدین صورت نمودار گردد کہ نخست مصیبت رونماید و در نتیجہ آن این

زلزله در دنیا چهره کشاید چنانچه همبریں نسق مصیبت قتل شاهزاده آسٹریا و گمش
 موجب آغاز این محاربه گردید. و اختلافات مفاد ملی و ملکی و سیاسی را در آن دخل
 نبود. و خبری دیگر دریں پیشگیری این داده شده بود که تمام روئے زمین از آن متاثر
 گردد. پس من کل الوجوه این امر ثابت شد که قبل ازین هیچ مصیبتی آنچنین خطرناک
 در دنیا وجود نہ پذیرفته است که اثر آن در همه اکناف و اطراف کل عالم پدید آمد باشد
 یورپ خود مرکز این جنگ بود. مگر بیچاره ایشیا نیز دریں آفت ملوث گردید.
 و در ملک چین جنگ واقع شد. جاپون شریک جنگ عظیم گردید. ہندوستان ہم شمولیت
 و زبید مراکب جنگی جرمن اکثر بر سواحل ہندوستان تا ختن آورد. در حدود ایران جنگ
 ترکان و افواج انگلشیہ واقع شد و با تفصل جرمنی فتنہ و فساد ایران صورت وقوع
 یافت. و در عراق و شام و فلسطین و سائر بلاد عرب و ضرب نمودار شد. در افریقہ نیز
 بہر چار گوشہ جنگ برپا شد. در افریقہ جنوبی حکومت سوئڈہ افریقہ بر حدود و بیست
 افریقہ جرمنی حملہ آورد. و خود در جنوبی افریقہ بغاوتی شدید برپا شد و در مستعمرات نوآباد
 افریقہ مشرقی متعلقہ جرمن و بر ساحل مغربیہ در کیران و نیز بر ساحل مغربی ہر سو نیز و سرحد
 مصر کہ ملحق بہ طرابلس است کارزار واقع شد. بر علاقہ آسٹریلیا مراکب جرمن حملہ آورد
 و در انجام کار گرفتار آمد و در ملک نیوگائنا جنگ پدیدار گشت. و بر ساحل امریکا مابین
 افواج بحری جرمن و انگلیس پیکار پدید آمد و ملک کینڈا و ریاستہائے متحدہ وریں
 کارزار شرکت ورزیدند. و ریاستہائے مختلفہ جنوبی امریکا نیز برخلاف جرمن اعلان جنگ
 دادند. الغرض ہر یک قطعہ از قطعات ارض باقی ماند کہ از اثر این جنگ و جدال محفوظ
 ماندہ ضرر جان و مال نہ برداشتنی باشد.

همچنین درین پیش خبری علامت دیگر این بیان کرده شده بود که شهرها و کوهها و
 مغزارها و زراعتها تلف گردد. چنانچه همچنین بوقوع آمد بسیار از کوه بچها از کثرت گوله
 باری و حفر نقبها نیست و نابود شد. و خیل شهرها ویران شد حتی که جرمن را بر آرزو تو تمیز کردنش
 چندین ارب روپیہ بتوان دادن افتاد. و تا حال گردش زیر بار آن تاوان خم است.
 لاریب در اکثر کوهسار از کثرت گوله باری سفاکها افتاد و از نقصان بسائین و زراعت
 و باغات و غیره که وقوع یافته حد و پایانی ندارد. هر فوج که در ملک غیر رسید شتهاد
 باغها و شهرها را بر باد کرد. حتی که از سبز کوه بیگانه هم نام و نشانی نگذاشت چون
 سلسله امتداد توپ خانها در آن جنگ تا هزارها فرسنگ بود هر چه بواسطه گوله باری
 نقصان واقع شد حساب برداشتن آن مشکل است.

یک علامت این بیان کرده شده بود که هوش و حواس جانوران خواهد پرید چنانچه
 همچنین هویدا گردید که در علاقهای که جنگ برپا بود جانوران آن سرزمین نیست و
 نابود شدند. علامت دیگر درین پیش خبری این بیان کرده شده بود که زمین زیر و زبر
 گردد. چنانچه در سرزمین فرانس و سرویا و روس از کثرت گوله باری در بعضی مقامات چنان
 منغارهای عمیق پیدا شد که از زیر آن آب برآمد. و همچنین از زور دادن طریق جنگ
 خدقی هر حصه ملک کنده شد حتی که هرگز معلوم نمی شود که گاه در آنجا آبادانی بوده است
 بلکه تا جائیکه نظر کار میکنند از خندقها و دمدها گریو ها و غارهای کوهستان بنظر می آید.
 همچنین علامت دیگر بیان شده بود که آب جوئبارها و رودبارها از خون سرخ شود
 و جوئهای خون جاری گردد. چنانچه بلا مبالغه همچنین واقع شد. در بعضی اوقات از
 کثرت خون ریزی که در معرکه قتال روی داد تا میلهها آب آنها سرخ بود و در هر سرحد و غور

آنقدر مردم جام موت احم چشیدند که میتوان گفت که جوهای خون رواں شد است.
 علامت دیگر این بیان شده بود که در آن اوقات بر مسافران آمد و شد خیلی صعب شود
 و بعضی از آن راه گم کنند چنانچه این علامت نیز هو به ظهور پذیرد که دید و ریحاری و برای
 از نشر و پنا در شدن افواج و در سباز رخا از حملهای جهازهای آبدوز تکالیفی که به
 مسافران رسید اندازه آن نتوان کرد. در ابتداء جنگ هزارها و لکها مسافران در
 ممالک دشمنان محصور شدند. و بعضی تا هزارها میل راه راج کرده و از راه بیراه گشته بطن
 رسیدند. و در دوران جنگ سپاهیان فوج را بوجه قبضه نمودن دشمن بر شوارع و گزرگاهها
 و منزلها تا صد فرسنگ راه راست گذاشته راه کج پیچیدن پیش می آمد. افراد افواج
 انگلیس در ملک فرانس بوجه نابلد بودن از اکثر طرق و شوارع راه غلط می کردند. چون
 اینچنین واقعات بکثرت روی نمود. آخر کار نام سرباز و نمبر او را و نام دسته فوج بر تخته
 نوشته در گلویش می آویختند تا اگر راه را گم کند به این حیل بمنزل خود برسد.

و علامتی دیگر که در پیش خبری بیان گشته بود این است که رپور وپ آنچه بنامی
 کند منهدم کرده آید. این علامت نیز حسب منطوق پیش خبری ظاهر گشت چنانچه در این
 جدال و قتال علاوه از برکنده شدن عمارات کثیره ظاهری بنیاد تمدن ایشان نیز از بیخ
 و بن برکنده شد است و اکنون بجهت بر آمدن خود از آن دام گلوگیر خیلی دست و پا
 میزنند و لیکن روی کامیابی نمی بینند. بالیقین بعد از چندگاه جمله عالم خود برای العین
 مشاهده کند که تمدنیکه قبل از جنگ االی یورپ را حاصل بود قائم نماند است. و در عرض
 آن آن رسوم را اختیار کنند که در انجام کار توجه ایشان را بجانب اسلام مائل نماید و
 این امر از خدا متعالی مقدر شده است و هیچکس این امر را باز نتواند داشت.

و علامته دیگر در میان پیش خبری این بود که تکلیفی که بنی اسرائیل از دیگر اقوام میرسد
 حالا ایشان را از آن باز داشته آید چنانچه این علامت نیز بوضاحت تمام رونمائی هر خاص
 عام شده است حقیقتش اینست که در اثنائ جنگ و پیکار مستر بالفور که اسحال
 لارڈ بالفور است اعلان داد که یهودان که از وطن اصلی خود یعنی فلسطین آورده و در
 ممالک دیگر سرگردان هستند باز به ایشان داده آید و حکومتهاست اتحادی نیز این قرار
 داد و اختماً نصب العین خود دارند که آن بے انصافیها که نسبت بنی اسرائیل از ایشان
 بوقوع آمده است بالضرورت دور باید کرد. چنانچه بر حسب این وعده بعد از اختتام
 جنگ فلسطین را از قبضه ترکان بر آورده دارالقراری قوم یهود قرار داده اند و اکنون
 در آن سرزمین طرز حکومت به این نوعیت جاری شده است که در نتیجه اش فلسطین
 دارالقراری آن قوم تواند شد. و یهود آن را از هر چار طرف در انجا جمع کرده می آید. و
 مطالبه قدیمه این قوم را که متعلق به اجتماع قوم خود در آن سرزمین بود بکلی تسلیم کرده اند.
 و این امر سبب شگفتی انگیز و حیرت خیز که نسبت این واقعه قرآن کریم نیز از
 سیزده صد سال پیشتر ایما فرموده است کما قال الله تعالى وقلنا من بعد
 یعنی اسرائیل اسکنوا الارض فاذا جاء وعد الاخره جئنا بکم لقیفاه
 (بنی اسرائیل را خبر) یعنی بعد هلاک فرعون بنی اسرائیل را گفتیم که دریں سرزمین بود
 باش و آید پس هرگاه که وعده آخری برسد شمار از اطراف و کناف عالم فراهم ساخته
 دریں سرزمین می آوریم بعض مفسرین از لفظ الارض زمین مصر و از وعده پسین روز
 قیامت مراد گرفته اند. مگر این هر دو امر غلط است. زیرا که بنی اسرائیل را گاهی
 اذن بود و باش مصر از جانب خدا بتعالی حاصل نشده است. بلکه حکم سکونت ارض مقدس

آمده بود و همتا ایشان بود و باش اختیار کرده بودند و از وعده الآخره قیامت مراد نیست
زیرا که قیامت را با سکونت ارض مقدسه هیچ تعلق نیست.

سخن صحیح اینست که با ایشان وعده عطا ئی ارض مقدسه داده شده است و باز
این گفته که هرگاه وعده الآخره بیاید ما شمار ایکجا جمع کرده خواهیم آورد بجانب این امر اشاره
فرمود که برای شما آن وقت در پیش است که ناگزیر در آن ترک وطن بگوئید. ولیکن در وقت
وعد الآخره یعنی در وقت بعثت مسیح موعود که بعثت ثانیه است شمارا باز فراهم کرده بوطن
می آریم. چنانچه در تفسیر فتح البیان است که وعد الآخره وقت نزول عیسی من السماء است.
خداوند تعالی در اوائل همین سوره نسبت قوم یهود ذکر دو زمانه بیان فرموده است حیث
قال فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءَ أَوْ يُجْزَلَ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسِيدَ
كَمَا دَخَلُوا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا. یعنی چوں وعده
دیگر یا بنجارسد تا چهره های شمارا متغیر گردانند و در آیند و دشمنان شما در مسجد همچنان که
در اول بار داخل شده بودند. و بر هر چه قدرت یابند برباد دهند. ازین آیه معلوم میشود
که درین مقام از وعده الآخره آن زمانه مراد است که بعد از زمانه مسیح اول بر سر
یهودا آمده بود مگر چونکه بعد ازین وعد الآخره بجای اینک جمع کرده شوند یهود را پراکنده
گردانید بودند ازین جهت تا چار تسلیم کردن می افتد که در مقام دیگر مراد از وعد الآخره
زمانه ایست که بعد از نزول ثانی مسیح است و از جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا مراد آن اجتماع
یهود است که این وقت در فلسطین صورت پذیرا است. که از همه دنیا فراهم آورده
ایشانرا آنجا منتوطن ساخته اند. و آنچه در الهام حضرت اقدس وارد شده است
که كُفِّتْ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَرْأَى مَا رَدُّوْا رُشْدَنَ مَخَالَفَتِ اقْوَامِ عَالَمٍ است که

بایستی اسرائیل الی یومنا هذا بوده است که ایشان را اجازت نسبت سکونت دارا قرار قدیمه
ایشان نمیدادند.

و همچنین علامته دیگر این بود که این حادثه عظیم در مدت شانزده سال واقع گردد
و لاریب در هشتاد و نه نسبت آن الهام شد و در سال ۱۹۱۴ م بعد از سال این جنگ عالمگیر
برپا شد.

و علامته دیگر این بود که در آن وقت تمام مراکب و سفائن بحریه از هر جهت آماده باشند
چنانچه علاوه آن اقوام که بر سر پرچاش بودند حکومتها و دیگر نیز جهت حفاظت ممالک
خود مراکب بحری خود را هر وقت مستعد میداشتند که مبادا دسته بحری قوای دیگر متعلق
سواحل ایشان حرکتی نامناسب بکنند که از آن چار و ناچار جنگ پیش آید و به این
غرض نیز که تا حفاظت حقوق خود را کنند.

علامته دیگر در الهام این بود که در آن روز کار مراکب بحریه در هفت قلزم هر وقت
گشت نمایند تا یا یکدیگر در آمیزند یعنی آمادگی مراکب و سفائن بحری بقوت هر چه تا متر
بظهور رسد و در همه بحر کشتیها بزور تمام فائرو سائر خواهند بود. چنانچه هر قدر مراکب و
سفائن بحری که درین جنگ با استعمال آمده اند و برای کشاکش گشت زده اند مثال
آن قبل ازین دیده نشده خاصه سفائن تیاها کننده و واورها و کشتیهای کوچک زیر
آب شنا کننده درین جنگ آنقدر بکار آورده شدند که قبل ازین هیچ نشانی از آن پیدا
نبود. و در لفظ کشتیها ایمان بود که درین پیکار و نبردیه نسبت واورها و بزرگ سفائن
کوچک بکثرت استعمال شود.

و علامته دیگر نسبت این آفت آن بود که یک بیک حادثه گردد. چنانچه این جنگ عظیم

فجأة یروا که مردم حیران مانند و نامور مدبران عالم اقرار کردند که اگر چه ایشان منتظر جنگ عظیم بودند مگر به این سرعت جوش زدن آن بجلی غیر مترقب بود. و بمجرّد قتل شهزاده آسٹریا و شهزاده خاتم او فوراً ایک جهان در ہیجان آمدہ بدوید و بے تحاشا در نائیرہ آتش ہیجا خیزید۔

و علامتے دیگر این بود کہ دریں جنگ آن مواقع و مصالح روئے نماید کہ اہل عرب از آن متمنع گردند۔ و ہمکنار از خانہ مایہ را آیند و در ستیز بیاویزند۔ چنانچہ ہاں صورت پیش آمد کہ بمجرّد شمولیت ترکان دریں رستاخیز جوش آزادی قوم کہ در دل باد یہ نشینان عرب ہیجان میکرد مگر بملاحظہ سطوت حکومت اتراک در دل شاں می افسرد فرصت حصول مدعا دیدہ در مخالفت ترکان بکرت آمد۔ تا شمشیر در روئے سلطنت عثمانیہ کشیدند و بہ آخر از رفقہ فرمانبرداری اتراک آزاد گردیدند۔

و علامتے دیگر این بود کہ خانہا مسماہ بلکہ با زمین ہموار گردود۔ چنانچہ از الہام عفت الدیار حملہا و مقامہا ظاہر است در انجام کار ہمچنان بوقوع آمد۔

در ہمہ عالم مرکز دار العشرت و نقطہ عیش و نشاط علاقہ شرقی فرانس بود و سرزمین یورپ را شراب خانہ خراب ازیں ملک دستیاب می شد و تمام ہوا پرستان ممالک مغربہ بہ جہت حصول روسیای درینجا جمع می شدند۔ از فرخداہیں علاقہ قشنگ از یک سرتاسر دیگر دریں جنگ ہدف سہام توپ و تفنگ گردید۔ و آنچنان کہ ذکر الہی دریں دیار مفقود بود نقش عمرات آن ملک نیز ناپدید گردید۔

و علامتے دیگر این بود کہ در آن فتح ما باشد یعنی باہر حکومت کہ جماعت مسیح موعود یار و مددگار باشد آنرا فتح حاصل آید۔ چنانچہ ہمچنان ظہور آمد حق تعالیٰ بطفیل دعایائے حضرت

مسیح موعود علیه الصلوة والسلام بر طایفه عظمی را ازین مصیبت کبری نجات کرامت فرمود.
 اگرچه در زعم خود مدبران دولت انگلیس حصول این فتح را نتیجه حسن تدابیر خویش
 می انگارند لیکن اگر بر تفصیلات واقعات نگاه کنند البته ایشان را معلوم گردد که اتفاقات
 عجیبه غیر مترقبه باعث این فتح عظیم شد است و از این بالبداهه ثابت میشود که این عقده
 کشائی محض نباخن تصرفات آسمانی بود است نه پذیرفته تدابیر انسانی و آلات هیولانی.
 علامتی دیگر که در خود خیمه نشاها می دارد این بود که حالت زار روس انروز را بشود
 در زمان اشائین پیش خبری حالات زمانه سراسر مخالف الفاظ پیش خبری بود و لیکن چون
 لفظاً و معنیاً بنظر رسید بحیثیت دانشوران ذی هوش موجب حیرت شدید گردید.
 درین پیش خبری پیش خبری های دیگر مندرج است. زیرا که خبر داده شده بود که تا
 وارد شدن این آفت از نقصان محفوظ و سلامت باشد. و در اثنا کس این جنگ بر ذرات
 و صدقه عظیم وارد گردد. لیکن چنان نبود که ناگاه کشته نشود. زیرا که هر که بقتل رسد نسبت
 هرگز گفته نمی شود که در حال زار گرفتار است پس الفاظ الهام بیانگ بلند خبر میداد که در
 چنان عذاب که پس الیم و مصیبت فحیم باشد مبتلا بشود. و باز این امر نیز از پیش خبری
 معلوم می شود که درین آفت خاتم کار تاجداری زاران روس گردد. زیرا که الفاظ الهام
 تخصیص شخصی نمیکرد و احدی را معین نمی نمود. بلکه زار را به حیثیت منصب ائمه بطور
 روس بودن بیان فرمود است. لهذا نظر دقیق صرف باید کرد که این پیش خبری به چه
 شان و شوکت خود واقع گردید است قبل از وجود این آفت پر مخافت خیمه مردم به خلافت
 زار منصوب های بسیار بعمل آورده بودند لیکن او از جمله مکائد و جمله شداید محفوظ ماند. اما
 چون محاربه عظیم رونمود و وقت مقرر فرموده حضرت باری تعالی شانه بر سر رسید دفعه زار

در سر پنجه حالت زار گرفتار گشت و جمله دانشمندان روزگار از قدرت کردگار حیران و انگشت
 در دوان ماندند چنانچه از حالات معلوم می شود که هرگاه در ملک روس فتنه و فساد برپا شد
 زار در آن وقت بجهت معائنۀ افواج بر سر حد مملکت خود رفته بود و بر وقت روانگی او
 از دار السلطنت چندان فساد می نمود که موجب وحشت باشد در ملک برپا نبود لیکن بعد از آن از غلط
 کاری های یک گورنر در میان رعایا جو شے پیدا شد اما در حکومتها این چنین جو شها
 همیشه پیدای می شود و ظاهر است که این چنین حکومت عظمی که به مضبوطی تمام قائم شده باشد
 یا این چنین فتنه و فساد فوراً از پا در نمی افتد مگر دست تصرف الهی در پرده کار میبرد و زار
 مردم از آزار جو ش رعایا شنیده گورنر را حکم به سختی کردن داد مگر این بار برخلاف ایام گذشته
 از سخت گیری گورنر جو ش مردم ترقی کرد زار آل گورنر را تغییر داده بر جای وے گورنر می گیر
 فرستاد و در عقب آن خود نیز بجانب دار السلطنت حرکت کرد تا بقدم خویش آتش
 فتنه را فرو نشانند مگر در بین راه خبر رسید که آتش فساد و بالاشد است لهذا او را مشورت
 دادند که درین وقت شورش در دار السلطنت داخل شدن مصلحت نیست مگر او پروا
 این سخن نه کرده بگمان اینکه در موجودگی او همه هیجان مردم فرو نشیند سر زده بصوب دار السلطنت
 روان شد ترن مکرر راه طے کرده بود که شنید که بغاوت عظیم سر بر زده است و باغیان
 دفتر وزارت را قابض گشته اند و حکومت ملی قائم گردیده است از قدرت خدا این همه
 تغییرات حیرت افزا در مدت یک روز صورت گرفت یعنی از صبح دوازدهم پانزدهم پانزدهم
 تا شام آن روز شاهنشاه عظیم الشان که نسبت با دشایان کل دنیا و بی اختیار تر و از همه
 صاحب اقتدار تر بود و خود را از این معنی محکوم احدی نشنوده و بر همه حکمرانی کننده میخواند
 از حکومت معزول شده فرمانبردار رعایا گردید و بتاریخ پانزدهم پانزدهم پانزدهم مجبوراً

اور ایس اعلان بدستخط خودش نوشتن افتاد که او و اولادش از تخت روس دست بردار
 می شود. و حسب پیش خبری حضرت اقدس عنان حکومت از خاندان زار برای دوا
 بدر رفت. مگر هنوز بعضی خصص کلام الهی باقی بود. نکولس دوم اندیشید که از حکومت
 بی دخل شده جان خود و جان فرزندان خود را زار نگاه تواند داشت و بر مدخل ملک
 دانیة خود به خاموشی عمر خود را بسر تواند کرد. مگر از مشیت الهی این اراده او بسر رسید.
 بتاریخ پانزدهم پاریس از تخت دست برداشت. و بتاریخ بست و یکم پاریس او را اسیر کرده
 بجانب سکو سیلور وانه کردند. و بتاریخ ۲۲ مارچ حکومت امریکا حکومت باغیان را
 صحیح تسلیم نمود. و بتاریخ بست و چهارم انگلستان و فرانس و اطالیه نیز حکومت ایشان
 را تسلیم داشتند تا همه آرزوهای زار هبائے منشور اگر دید. زیرا که برای العین مشاهده
 نمود که آن حکومتها همه نوا که برایشان اعتماد داشته با جرمن جنگ می کردند و یک هفته چشم
 از حکومت او گردانیده حکومت باغیان را تسلیم نمودند. و در حمایت او هیچ حرفی از دهان
 بیرون نیاوردند. با وجود آن هنوز در اراده الهی مصائب زیاده برداشتن برای او
 مقدر بود تا زار از حالت زار خود مهربر الهام خدای واحد قهار ثبت کند. اگر چه زار بحال زار
 اسیر و گرفتار و از جان خود بیزار بود مگر هنوز عنان حکومت روس در دست سیکه از
 شاهزادگان خاندان شاهی بود که بوا و نام داشت و بهمین وجه باز در حالت قید
 سلوک احترام آمیز کرده می شد. و آن شهید شاه هفتم حصه دنیا با زن و فرزندان و شغل
 باغبانی ایام زندگانی را می گزرا نید. که در ماه جولائی آن شاهزاده نیز بر ترک حکومت مجبور شد
 و سر رشته حکومت در قبضه اقتدار کسی آمد و سختی های قید زیاده شد مگر از حدود
 انسانیت متجاوز نبود. و بی اثنا دست قضا طرح نور انداخت. بتاریخ ۲ نوامبر بغاوت

بولشویک کرکی را ہم از حکومت معزول ساخت۔ و پیر زار حالت زار ترقی کر د کہ از
استماع آن دل یک انسان سنگدل نیز آب میگرد۔

زار را از محل شاہی سکویو بر آورده از جائے بہ جائے و از مقام بہ مقام مقیم
می ساختند۔ بالآخر بجهت یاد دہانیدن آن مظالم کہ بذریعہ قید سائبر یا بر رعایائے
بیکس رو امیداشت اور ادراک طربگر فرستادند۔ این شہر بیت نہایت کوچک
کہ در مشرق کوہ یورال و از ماسکو چارہ صد و چیل میل دور است۔ دریں شہر کارخانہ
ماشینہائے کان کنی است کہ ہم در انجا ماشینہا ساختہ می شود و ہم در کانہائے سائبر یا
اسیران شاہی در انجا کار و بار می کنند گویا در این سرزمین بردہ اورا ہر لحظہ نقشہ اعمال
اوپیش رویش نہادند۔

آن قوم بریں عذابہائے ذہنی اکتفانہ کردند بلکہ فرقہ سودیٹ در غذا و خور و نوش
و ہم تنگی آغاز کرد۔ قراولان وحشی بچہائے خردسال اور آپیش روئے خودش و زنش
بہ نہایت بیدردی شلاق میزدند و دختر و بچہایش را بطور ظالمانہ دق میگردند۔ و از بیا
ظلم و ستم دل شان سختی شد۔ ہر روز ستے تازہ ایجاد می نمودند۔ آخر روزے مادر را و برو
ایستادہ کردہ بمواجہ او بہ بے حیائی و بے حرمتی پردہ عصمت دختران دو شیزہ او
را دریدند۔ بچہارہ زارینہ تاب این نظارہ جیاسوز نیاوردہ ہر گاہ روئے خود بجانب دیگر
می گردانید۔ آن سفاکان خیرہ چشم بطعن سنان اورا مجبور می کردند کہ او آن طرف کہ آن
کار از وجہ انسانیت فرو افتادہ را کہ ظالمان بفعل می آوردند و آورده بہ چشم خود بہ بیند۔
انجام کار بعد دیدن این چنین مظالم و کشیدن اینقدر عذاب و چشیدن ذائقہ عقاب
کہ غالباً از ابتداء دور تا یخ تا این زمان براحدے از بنی نوع انسان اینچنین آفت

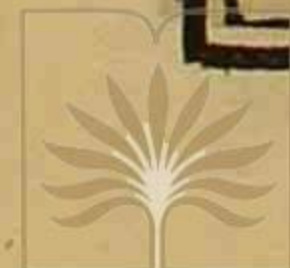

نازل نشده باشد بتاریخ شانزدهم جولائی مع اہل و عیال و ذریت و خاندان خود بہ سخت
 ترین عذاب قتل کردہ شد۔ و سخن نبی برحق کہ (زار اگر باشد در آن ساعت بود با حال زار)
 بے کم و کاست برآمد زار بہ ایں حالت زار در گذشت و قیصر جرمن و شاہ آسٹریا
 از حکومت بے دخل شدند۔ شہر ہاویران و کوہ ہاپران و بنی نوع انسان بکثرت و وفرت
 قتل شدند و جو نہائے خون ہر طرف رواں گشت۔ عالمے زیر و زبر شد۔ مگر افسوس
 کہ بنی آدم باز ہم از اں دلیلے بر صداقت مامور من اللہ حاصل نہ کرد۔ گنجینہ ہائے مالک
 الملک و الملوک ہمچنانکہ از رحمت مالا مال است از عذاب و رحمت نیز خالی نیست
 اما مبارک کسانے کہ در عین وقت امر الہی را بفہمند و بجائے ستیزہ با پروردگار خود
 آشتی نمایند و بر شاہنائے خداوندی کورانہ قدم نہ نہند۔ رحمت خدا شامل حال ایشان
 می شود۔ و از برکات او حصہ میگیرند و وجودشان برائے عالم مبارک ثابت می گردد۔

پیش خبری دہم

نشان ترقی دارالامان قادیان

تا ایں زمان اں نشان ہائے عظیم الشان بیان کردہ ام کہ محض پہلوئے ترہیب
 و اندازہ در خود میداشت۔ یا اندازہ و تبشیر ہر دور متضمن بود۔ اکنون اں بشارات مکرمت
 آیات را در حیز تحریری آرم کہ محض پہلوئے تبشیر احادی است۔ و از انجملہ درین مقام
 برستہ مثال اقتصار میکنم۔ و ایں بشارات از اں قبیل است کہ بوجہ عمومیت خود زبان
 نوردستان و دشمنان بودہ است۔ و حال اہم در پیروان ہر مذاہب نسبت اں گواہ
 دستیاب میتوانند شد۔ و از وقتیکہ علم اینہا بحضرت اقدس دادہ شدہ در کتب حضرت

روزنامه‌ها شائع و ذائع شده آمده اند. نخست آن پیش خبری را بیان میکنم که در آن نسبت
ترقی قادیان از جانب حضرت متان با سیح موعود الهام شده است.

حضرت اقدس را اطلاع داده شد که ده قادیان ترقی حاصل کرده یک شهر عظیم همسایه کلکته
و بمبئی گردیده گویا مردم شماری و کثرت آبادی این قریه کوچک تا نه لک یاده لک برسد و
معموری او شمالاً و شرقاً تا ساحل رود بیاس وسعت گیرد که از قادیان فاصله نه میل
میدارد. بوقت اشاعت این پیش خبری تعداد مردم قادیان از دو هزار نفوس متجاوز نبود
از دو بیست خانوار چند مکان آجر و گچ باقیش جمله از خشت خام بود. کرایه مکانات سکنی
یومانیوما حالت تنزل میداشت. یک خانه قابل رهایش بشرح چهار آنه یا پنج آنه
بدست می آمد. قطعات اراضی بوجه ارزانی بجهت بنا کردن یک مکان قابل رهایش
بقیمت ده یازده روپیه بفروخت میرسید. دشوار بود که کسی آرد و سه روپیه
از بازار بیک وقت بخرد. زیرا که ساکنان قادیان زمیندار بودند یا کاشتکار زنان شاغل
بدست خود گندم در آسیا سائیده نان می پختند

برائے تعلیم اطفال خردسال یک مدرسه ابتدائی از جانب دولت انگلیس جاری
بود و مدرس آن چار یا پنج روپیه علاوه از مشا هر خود حاصل کرده کار و بار بوسته خانه
را نیز انجام میداد. دو اک در هفته دو بار میرسید تمام عمارات در حلقه فصیل قصبه
بود. الغرض در چشم طاهر بین سیح سامان بجهت وقوع این پیش خبری یافته نمی شد
زیرا که قادیان از لیون ریلوے بفاصله یازده میل دور واقع است. و راهش
تا یازده میل خام و ریگستان است. در ملکه که ریل جاری باشد هر شهر یک قریه کتب الحید
بود. لامحالہ صورت ترقی می بنید. درین قصبه سیح کارخانه هم نبود که بواسطه شمولیت

مزدوران ترقی معموری آنرا کسے ترقب میداشت - نه محکمہ درون قصبه بود که بذریعہ آن آبادی
ترقی می کرد - نه دریں مقام ضلع بود نه تحصیل حتی که برائے سکونت پنج نفر سربازان گزیده
هم یک مکان بچینه نبوده مرکز تجارت و بیکر قری نیز نبود که به آن آبادی می افزود - در وقت
شیوع این پیش خبری مریدان حضرت زیاده از چند صد نفر در سلسله بیعت نبودند که
ایشان را یک جافراهم آورده آبادی بلده را رونق می دادند -

البته این سخن حقیقت دارد که میتوان گفت که چون دعوی حضرت اقدس شائع شده
صورت امید پیدا کرده بود که شاید روزی چند مریدان حضرت اینجا آمده سکونت ورزند
و از سکونت ایشان آبادی این قصبه و به ترقی هند بگردم کس این امید در دل میداشت
که تعداد مریدان حضرت به این زودی بیفزاید که آبادی قادیان در مدت قلیل این
چنین وسعت غیر معمول حاصل کند -

(دویم) مثال این ترقی را مردم کجادیده اند یا شنیده اند که مریدان کاروبار را
گذاشته و موطن و مساکن را پس پشت انداخته و از خویش و بیگانه دامن افشانده
در جوار شیخ یا مرشد یا استاد خود آمده در همسایگی او توطن و زبیده اند - بر مولد مبارک
حضرت مسیح ابن مریم علیہ السلام ناصره نوزده صد سال می گذرد که هنوز هم بر صورت و
است نه بر هیأت شهره - حضرت شیخ شهاب الدین سهروردی حضرت شیخ احمد سهروردی
حضرت خواجه بهاء الدین نقشبندی رحمۃ اللہ علیہم نیز در قصبات سکونت میداشتند -
منقط الراس و منبت الاقدام این بزرگواران هنوز هم بحالت خود است و بیچ صورت
ترقی در آنها پیدا نشد است - و اگر بالفرض پیدا هم شد آن قدر نبود که از آن حساب
توان برگرفت - زیرا که قبل از ظهور قبولیت ایشان هم آن مقامات معمور بودند - آبا

ساختن امصار آن چنان شکل است که بسیار بارشاهان تاجدار بجانب پهلوی اقتصادی
 نظر انداخته شهرها آباد کرده اند ولیکن شهرهای نو تعمیر کرده ایشان را چنانکه باید ترقی نصیب
 است. بلکه بعد چند سده رو بوی اینها نهاده اند. اما قادیان بنظر پهلوی اقتصادی بجای
 نامناسب و خراب واقع شده است. نه برکنار سکتة الحید است که مردم بطمع تجارت
 برای حمل و نقل اموال التجارة در آنجا سکونت ورزند. نه از آن اینقدر دور است که
 بسبب بعد مسافت از استناسیون ریل آنرا مرکز تجارت قرار دهند. پس نظر برحالات
 مذکوره صورت ترقی آن از پس ناممکن بود.

و عجیب اینکه قادیان بر ساحل دریای یا نهر گم نیست که در بعض اوقات این هر دو
 چیز نیز در ترقی تجارت و آبادانی قصیه محمی باشند.

الفرض سراسر در حالات مخالفت و بغیر موجود بودن سامان معموری بلده حضرت اقدس
 پیش خبری بیان فرمودند که انشاء اللہ قادیان ترقی روز افزون حاصل نماید. بعد از
 اشاعت این پیش خبری حق تعالی در جماعت احمدیہ ترقی کرامت فرمود. و نیز مع آن
 در دل این گروه این خواهش نیز پیدا کرد که موطن و مساکن خود را خیر باد گفته در قادیان
 سکونت اختیار نمایند. پس مردم بغیر هیچ تحریک قصبات و قری و امصار و خانمان و
 خویش و تبار را ترک گفته در قادیان رحل اقامت انداختند و به تقلید ایشان دیگر مردم
 نیز سکونت این جا را اختیار کردن شروع نمودند. اگر چه هنوز برای کامل وقوع
 پذیرفتن این پیش خبری ضرورت وقت است. اما تا به حدی که بوقوع رسیده است
 آن نیز قابل حیرت است. در این وقت معموری این قصیه چار و نیم هزار از دو چند
 آبادی سابق هم زیاده است. بر جای فصیل شهر خیلے مکانات پختہ تعمیر گشته

است. اکنون در کشت زار با طرح عمارات ریخته اند و آبادی این قصبه از حدود اربعه خود بسیار تجاوز کرده است. و قریباً تا یک میل بر آبادی قدیمه افزوده است و بسیار مکانات ریخته تعمیر کرده اند. عمارات پرفضا و شاهراه های کشاده حیثیت قصبه را بصورت یک شهر تبدیل ساخته است. بازارها وسیع گشته اند و فرش کوچه ها را خشت بسته اند. اگر امری کس آرزوئی خریدن سودائی هزار مار و پیه دارد البته میتواند خرید. بجای یک مدرسه ابتدائی دو مدرسه های اعلیٰ برپا شده جاری است. یک مدرسه اهل ینود است و یک مدرسه دختران است. و یک دارالعلوم دینی است. و بوسته خانه که در آن در یک هفته دو بار ڈاک میرسد و یک مدرس به اضافه چند روپیہ کار میکند. اکنون هفت یا هشت کارپردازان روزانه در آن کار میکنند. و بصورت شکل کار هر روزه را به انجام میرسانند. انتظام سیم تلفرات و پیش است. هفت جرائد نامور مثل الفضل و الحکم الفاروق تشجید الافان. ریویو آف ریلیجنز اردو. ریویو آف ریلیجنز انگلیسی. جریده نور. بعض در هفته دو بار. و بعض یکبار. و بعض در پانزده روز. و بعض در سیر ماهها درین بلد کوچک اشاعت می پذیرد. پنج مطابع مصروف کار چاپ کردن کتب و رسائل و اخبارات و جرائد و اشتہارات و اعلانات است. یک ماشین پریس نیز جاری است. در ڈاک شهرهای عظیم اگر غلط افتد وزیر و وزیر شود ممکن دارد مگر قادیان شهرتی گرفته است که اگر محض نامش را بر لفافه نوشته در بوسته خانه شهر کس گذاشته آید بغیر هیچ پس و پیش شدن یک راست و قادیان برسد. اکماصل با وجود موجود بودن جمیع حالات مخالف وسعت این قصبه ترقی روز افزون یافته است که نظیرش بر سطح زمین نشان دادن مشکل است هر قدر اصول ترقی که بطور اقتصادی برای ترقیات امصار و قری بود است قادیان

بر خلاف آن جمله ترقی غیر مترقب حاصل کرده صدائے کلام خدائے عزوجل را ظاهر ساخته
است. آن مردم که حالت سابقه این شهر را بچشم خود دیده اند اگر چه پیرو مذہب دیگر باشند
بر اعتراف این امر مجبور گشته اند که ترقی این شهر اتفاقات غیر معمولی است. مگر افسوس
در دل خود اندیشه نمی کنند که آیا همه امور غیر معمولی بر دست حضرت میرزا صاحب جمع
شدنی بود. ؟

پیش خبری یازدهم

پیش خبری برائے نصرت مالی

از پیش خبری های تبشیری بطور مثال این پیش خبری دیگر نسبت امداد مالی
است که در انگ خود خیل عجیب و در میان حالات غریبه بر زبان حقائق ترجمان حضرت
اقدس از فضل خدائے رحمان و رحیم جاری شده است. و در حقیقت این پیش خبری از
همه پیش خبری های عظیم الشان اولین پیش خبری است. و تفصیلاتش بدین منوال است
که بای والد ماجد حضرت اقدس بیمار شدند هنوز از حق تعالی نزول الهام بر حضرت شروع
نشده بود. روزی نظر بظاهر اسباب معلوم می شد که بیماری شان رفع شده است و قدری
عارضه زحیر باقی است حضرت اقدس را اولین الهام و السماء و الطارق القا شد.
چون در لغت عرب طارق کسی را میگویند که در شب آید. بناءً علیه به فهم حضرت اقدس
رسید که در وقت شب والد ماجد ایشان رحلت فرمائی عالم جاودانی گردد. و این الهام
بطریق تعزیت از جانب حضرت باری عز اسمہ از راه کمال ترحم القا شد است. و برائے
تکلیفات آینده اظهار ہمدردی است. چون بسیار مدخل خاندان بجات والدشان

متعلق و پیش و انعام دولت انگلیس و همچنین بسیار حصه جائداد با زندگی شان وابسته
 بود بنائاً علیہ ازین الہام بہ اقتضائے بشریت حضرت اقدس را خیلے در ول پیدا شد
 کہ از وفات شان بسیارے از وسائل داخل منقطع گردود۔ و مدد معاش و انعام دولت
 انگلیس ہم بستہ شود و اکثر حصہ جائداد بدست شرکار بیفتد۔ بہ مجرد این خیال الہامے
 دیگر شد کہ بر پیش خبری عظیم الشان شامل بود۔ و آن اینست۔ (اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ
 عَبْدًا) یعنی آیا اللہ تعالیٰ کفایت کنندہ کار ہائے بندہ خود نیست۔ چون در این الہام
 از جانب حق جل و علا وعدہ تکفل بہات و انصرام ضروریات حضرت اقدس بود۔
 حضرت اقدس فرمودند این الہام را بر مہر کندہ کنند۔ تا دیگر مردمان نیز براں شاہد باشند
 بعض مسلمانان و بعض اہل مہود را ازین معنی اطلاع دادند۔ یکے از ہندواں را کہ ہنوز ہم
 بقید حیات است در شہر امرتسر فرستادند تا آن نگین کندہ را بیارود۔ بدین طور صد ہا
 مردم ازین آگاہ گشتند۔ پس برائے وضاحت این الہام خدا تعالیٰ سامانے متیافرمو
 کہ در خاندان حضرت تنارے برخاست۔ و بجهت حصول جائداد خاندانی دعویہ داران
 بسیار بمقابلہ حضرت اقدس برپا شدند برادر بزرگ ایشان منتظم جائداد بودند۔ مابین
 برادر بزرگوار و دیگر قرابتیاں خلائے پیدا شد۔ حضرت اقدس با برادر بزرگ خود از
 راہ خیر خواہی فرمودند کہ با این رشتہ داران کہ بمنازعت برخاستہ اند احسان باید کرد تا
 این مشورہ موافق مزاج شان نیفتاد۔ بالآخر نوبت بعدالت رسید۔ رشتہ داران مخالف
 برائے دعایہ حضرت اقدس التجا آوردند۔ چون حضرت ہمت برد عالمگاشتند معلوم شد
 کہ رشتہ داران و شرکار در تنازع بازی ببرند۔ و برادر حضرت اقدس مقدمہ را بائے دہد۔
 انجام ہمچنان واقع شد کہ حضرت فرمودہ بود و جائداد بقدر یک ثلث بلکہ زیادہ بشرکار

دہا بنیدہ شد و بہ جہت حضرت اقدس و برادر بزرگوار ایشان حصہ قلیلے از جائد اوباقی ماند۔ اگرچہ
 جائد ادے کہ بخصہ حضرت اقدس رسیدہ بود برائے جوانج زندگی ایشان کفایت میکرد۔ مگر کاریکہ
 درپیش بود مداخل جائد برائے آل اکتفا نمی کرد۔ و راں اواں حضرت اقدس برائے اشاعت
 اسلام و حمایت دین متین و تصنیف کتابے عظیم الشان کہ براہین احمدیہ نام دار و مشغول بودند
 حق تعالیٰ برائے آل کتاب مقدر داشتہ بود کہ در دنیا کے مذہبی غوغائے عظیم برانگیزد و در
 مل و خل شتی حرکتے غیر مترقب پیدا کند۔ و بہت اشاعت این کتاب رقم نشیری باست
 مسبب الاسباب دریں حالت باس ابواب امید بکشود۔ و دلہائے آل مردم را کہ باندہ
 چنداں سروکارے نمیداشتند تحریک داد و برائے اشاعت این کتاب سامانے بہرسانید
 مگر این کتاب ہنوز در چار جلد شائع شدہ بود کہ اخراجات بیشتر افزونی گرفت۔ زیرا کہ
 اگرچہ این غرض حاصل شد کہ از ہر جانب کہ حضرت اقدس رخ حملہ را گردانیدن میخواستند
 از اں جانب رخ حملہ برگشت مگر برخلاف خود حضرت اقدس جوش مردم از حد در گذشت
 و مسلمانان و ہندواں و سکھاں جملہ بہ اتفاق یک دیگر بر ذات حضرت اقدس حملہ آوردند
 و بر الہامات حضرت تمسخر و استہزاء آغاز کردند۔ و ازین غرض ایشان این بود کہ تا بر عظمت
 الہامات صدمہ وارد شود و آل اثر کہ از فیض تصنیفات حضرت در دلہائے مردم پیدا
 شدہ زائل گردد و ایشان را بمقابله اسلام شکست حاصل نشود۔ مگر علاوہ از مخالفان
 مذہب غیر از مسلمانان نیز بعض حسود و برخالفیت حضرت ایستادند۔ گویا در وقت
 واحد از ہر چار طرف بر حضرت اقدس حملہ ہا آغاز گردیدند و اندازہ این امر باخیلے آسانی
 توان برمی گرفت کہ شخصیکہ خویش و بیگاہر ذات او حملہ ہا آوردند پیش روئے دے
 چہ قدر کوہہائے مشکلات حائل میگردد۔ پس برائے اعتراضات مردم و برائے قیام

شان اسلام ضرورت شدید بجانب مال کثیر پیش آمد. و حضرت و اہلبالبرکات بجهت
 آن نیز سامان ہرگونہ عطا فرمود. من بعد تغیرے سوم آغاز گردید یعنی حق تعالی گفت کہ مسیح موعود
 توئی. و سچ اول وفات یافتہ است. چون این دعوی را حضرت اقدس بحکم الہی پروردادند
 کسانیکہ تا این وقت با ایشان دم از مودت میزدند بہ مجرد شنیدن این دعوی ہمہ روئے
 برتافتند. و شرمہ قلیلکہ تعدادشان بہ چہل نفوس میرسید و رسلک بیعت درآند
 گویا ازین دعوی نمودن دروازہ جنگ عالمیان بر روی حضرت کشادہ شد. آنانکہ قبل
 ازین دم از اعانت میزدند در مخالفت حضرت ایستادہ گشتند. درین حالت اخراجات
 ضروریہ روی نہ تزیاید نہاد. اول خرچ اشاعت جوابات اعتراضات مخالفان. دوم
 خرچ اظہار دلائل بر دعوی مسیح موعود بودن. سویم خرچ اشتہارات مختصرہ نامردم را
 ازین دعوی اطلاع بہم رسد. این اخراجات بجهت نازک ساختن حالت کفایت
 میکرد. مگر حق تعالی برائے اظہار قدرت کاملہ خود ابواب اخراجات مزید را نیز مفتوح
 ساخت یعنی حق تعالی حکم داد کہ در قادیان بجهت ہمانان ماہمانخانہ عام تعمیر کنند و
 اعلان نمایند کہ مردم را یاد کہ بجهت تحصیل معلومات دینی و تکمیل ایمان خود را بقادیان
 برسانند و ہمان ماشوند تا اگر شکے یا شبہتہ در دل دارند رفع گردد. ظاہر است کہ
 درین حالت نازک جدا گشتن ہمہ معاونان و وسعت پذیرفتن جماعت و افزایش
 کار و بار اشاعت و گرانباری تعمیر ہمانخانہ و صرف کثیر بجهت مدارات ہمانان موجب
 ترقی مشکلات میگردد. و نظام کار و بار شخصے را کہ معیشت قلیل دارد و رہم و برہم می سازد
 مگر حضرت کردگار در دل آن چند نفوس کہ با حضرت اقدس بودند کہ از انجملہ یک نفس
 نیز خود را مالدار نمی توانست گفت و جمعی کثیر در ایشان غریبا و مساکین بودند جوہر خلاص

بیا فرید که هر گونه تکلیف بر جان و مال و اهل و عیال خود تحمل نمودن را بر خود گوارا کردند.
لیکن تنهاون و نکاسل را در راه دین بطبع خود راه ندادند. در حقیقت همت ایشان این
همه کار و بار سرانجام نمیداد بلکه وعده **اَلَيْسَ اللهُ بِكَافٍ عَبْدًا** از پرده غیب تصرف خود
آشکارا میکرد.

این آن زمانه بود که مردم از چهار طرف بر جماعت احمدیه سختهها بکار می بردند. مولویان
فتاوی کفر میدادند که پیروان جماعت احمدیه گردن زدنی و سوغتنی هستند. خانههای
شان را غارت نمودن و مال و منال ایشان را غصب کردن و زنان ایشان را
بغیر حصول طلاق به نکاح دیگران دادن محض جائز نیست بلکه موجب ثواب کثیر است
و شریران و بد کرداران که برای اظهار خست طبع خود همیشه همچو بهانه های می جویند
آغاز ارتکاب این اعمال ناشائسته با فخر و مباهاات میکردند و مردم ایشان را از
خانمان آواره می ساختند و از مناصب و ملازمت بے جرم و خطا معزول می نمودند
و بر املاک ایشان جبراً و قهراً قبض و تصرف میکردند. چنانچه خیل احمدیان ازین محصه ها
صورت خلاصی ندیده بر هجرت نمودن از خانمان مجبور شده بودند. از آن جا که محض قادیان
و هجرت نمودن در آن دارالامان مطمح نظر ایشان بود ازین جهت بحالت ورود آن از وطن
جلاشدگان انتراجات هماننداری همانخانه قادیان یومافینومای افزود. درین اوقات
نقد و جماعت تا یک دو هزار نفوس فروده بود. مگر هر یک از ایشان شکار حمله های مخالفان
گشته بود. از یک دو هزار نفر که با وجود آنکه شب و روز خود را محض ابتغاء لوجه الله و اعلاء
کلمة الله با اقارب و اجانب در مباحثات و مناظرات مصروف و مشغول میداشتند.
بغرض اشاعت دین بتین نفقه و مال بهم رسانیدن و باز بار هماننداری کسانیکه در قادیان

بجهت تعلیم دین جمع آیند بطور خاطر برداشت نمودن و نیز بار اخراجات برادران مظلوم
 و مهاجرین بلا اجبار و اکراه بلکه برضا و رغبت بر سر خود نهادن امری بود پس حیرت انگیز
 و غیرت خیز شکر الله تعالی هم - صد نامردم هر دو وقت بر دسترخوان جماعت کم سیر می شدند
 و هم برائے رفع حوائج بعض غرباء انتظام نمودن ناگزیری افتاد - از کثرت مهاجرین و
 افزایش مهمانان هر روز علاوه بر همانخانه از هر خانه کار همانخانه گرفته می شد در خانه حضرت
 اقدس هر حجره یک همان خانه مستقل بود که در آن همانی یا مهاجره با اهل بیت خود
 سکونت میداشت - الغرض بار از برداشت خیل افزوں بود - هر صبح از افق میسید
 یا خود ابتلائے تازه فراض می آورد - و هر شام که میرسید یا خود واقعات و ذمه وایها
 جدیده نمایان می ساخت مگر نسیم الیسر الله بکاف عبداً همه افکار و غموم و هموم را
 چون گرد و غبار دور میکرد - و آن ابر که در ابتدا تهدید بر برگردن بنیاد سلسله عالییه
 می داد و چشم زدن باران رحمت الهی می بارید - و در وقت باریدن هر تار باران او نعمه
 همت افزائی الیسر الله بکاف عبداً می سرود - در خیال من میرسد که مردم
 افغانستان در ذهن خود نقشه صعوبتهائی آن زمان را بوجه احسن تصور توانستند نمود -
 چرا که در ایام گذشته جماعتی از مهاجران هند و دران سرزمین رسیده بود و در افغانستان
 که حکومت منظم و با قاعده قائم است در انتظام کار مهاجران مشغول بود با وجود اینکه
 بعضی مردم از میان ایشان اخراجات خود را خود برداشت می نمودند و تعداد میزبانان
 نیز از همانان افزوں تر بود - زیرا که یک کر و ژ با شنندگان سرزمین کابل میزبان
 دولک همانان بودند - مگر با اینهمه چه قدر وقت که پیشین نیامد - ازین اندازه توان
 برگرفت که هرگاه بر جماعتی که از دو هزار زیاده نباشد دفعه بار صد همانان و غربا و

مہاجرین درافتند۔ و باوجود تکفل همانان آن جماعت بے سرو سامان را بحیث اشاعت
اسلام ہم خرج کردن مال لابد باشد و آن ہم در وقتیکہ در خانہائے خود شاہ تنازع
و فسادات برپا بود۔ قیاس باید کرد کہ گردن باریک آن درویشان و مسکینان چہ قدر
زیر این بار گران خم گشتہ باشد۔

و باز این ضروریات سلسلہ نہ برائے یک دور و زیایک دو ماہ یا یک دو سال
بود۔ بلکہ ہر سال کار اشاعت اسلام ترقی می کرد۔ و حضرت حق سبحانہ بحیث این کار و بار
بفضل خود تکفل می نمود۔ در ۱۸۴۸ء حضرت اقدس تعلیم دینی اطفال جماعت را مد نظر
داشتہ مدرسہ اعلیٰ جاری فرمودند۔ ازین جہت اخراجات بہ نسبت سابق زیادہ تر افزود
باز یک جریدہ زبان انگریزی و یک جریدہ زبان اردو در ہر ماہ دربارہ اشاعت اسلام
شائع کردند۔ بناء علیہ در ضروریات اخراجات زیادہ تر ترقی شد۔ مگر اللہ تعالیٰ انصرام
کل ہمام ہر وقت می نمود تا اینکہ دریں جزو زمان علاوہ سکول انگریزی مدرسہ دارالعلم
دینیات و مدرسہ زنانہ و چند مدارس ابتدائیہ جاری است۔ و جماعت مبلغین ہندوستان
و جماعت مبلغین مارشس و سیلون و انگلستان و امریکہ و افریقہ و بحیث انسداد
فتنہ ارتداد را چہوتانہ برپا گشت۔ و دیگر صیغہائے بسیار مثل صیغہ تالیف و اشاعت
و صیغہ تعلیم و تربیت و صیغہ انتظام عام و دارالقضا۔ و افتا و غیرہ در قادیان قائم شد
و تخمیناً ہر سال چار لک روپیہ خرج میرسد و این خرج یوٹا فیوٹا درازد یاد است
اللہم زد و زد و لا تنقص۔ این ہمہ برکات و فیوض را خدا تعالیٰ حسب وعدہ الیس اللہ
بکاف عبداً ہم میرساند۔ و ما توفیقی الا باللہ۔

این جماعت ما جماعت غربا است۔ زیرا کہ سنت الہی است کہ در ابتدا غرا و مساکین

در سلسله داخل می شوند که حالت شان را دیده متمولین همی گویند. مَا نَسْرَاكَ اَتَبَحُّكَ
اَلَا الَّذِيْنَ هُمْ اَرَادُوْا لَنَا بِادِي الرَّأْيِ. و درین صورت حکمت الهی مقتضی آن
می باشد که هیچکس نگوید که این سلسله بعد از من برپا گشته و ترقی کرده است و تا مخالفان
نادان نیز باهمچو قسم اعتراض نکنند پس ازین چنین جماعت مساکین تحمل این قدر بار مصارف
برداشتن بے نصرت الهی صورت نه بندد. این جماعت همچنان حاصل سرکاری را ادا
میکند همچنانکه دیگران میکنند و معامله زمین نیز باهمچو دیگران داخل خزانه عامه دولت
انگلیس میکنند و بار مصارف شاهراه و مستشفاه و مدارس را نیز باهمچو سائر مردم
میکشند. الغرض آن همه اخراجات که بر دیگر رعایا است بر افراد این جماعت نیز هست
و در اشاعت دین و کار و بار قیام اسلام اموال خود را بطوع و رغبت صرف می نمایند
و از عرصه سی و پنج سال الی یومنا هذا این بار مردان را بر دوش خود برداشته اند. لازم
درین زمانه به نسبت زمانه سابق بعض اکابر رجال و متمولین و معززین درین جماعت
شریک شده اند. الحمد للّٰه علی ذلک لیکن همان قدر در مصارف اضافه شده است
آیا این امر باعث حیرت نیست که سائر مردم دنیا با وجود مالدار کثیر بودن و با آنکه به نسبت
پیر و ان جماعت احمدیه زیاده توانگر اند پیوسته شکایت ضیق معیشت خود میکنند حتی که
زکوة هم بخوشی ادا نمی نمایند. اما مردم این جماعت سر هر سال با وجود ادائے فریضه زکوة
و صدقات لکو که هر و پیه در راه خدا و تبلیغ اسلام صرف میکنند و بکل الله وقوت بر این امر
نیز آماده اند که اگر ایشانرا آفتند آید که همه اثاثه خود را در راه دین ایتبار کنند بے هیچ درنگ
بطوع خاطر صرف نمایند و برابر و سئ شان گره نبفتند. آخر انسان دانشمند را باید که غور کند
که این جوهر ایتبار و این قدر قوت اتفاق فی سبیل الله در طبائع ایشان از کجا پیدا شده

لَا رَيْبَ الْهَامِ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدًا در دلهائے ایشان این قوت مافوق العاد
 کرامت فرموده است. ورنه آن کدام طاقت است که در وقتیکه مسیح موعود را فکیر
 مصارف ضروری متعلق ذات خود و امنگیر بود و وعده سرانجام دادن این گونه مصارف
 روز افزون داد و بعد از وعده دادن انجاز آن فرمود. آخر ملیونها مردم که خود را مسلمان
 میگویند و درین زمانه موجود هستند به ما بنمایند که چه قدر مال و دولت در اشاعت اسلام
 صرف میکنند. اگر اندازه تعداد جماعت مازیده از زیاده کرده آید معلوم خواهد شد که اگر
 آن قدر مال که این جماعت بر اشاعت اسلام خرج میکند. دیگر مسلمانان هندوستان
 نیز صرف کنند باید که به آن حساب هشت کروڑ یا ده کروڑ روپیہ خرج سالانه باشد
 بشرطیکه حالت مالیه ایشان مثل جماعت مابود.

لیکن در میان ایشان خیل و الیان ریاست و تاجران مالک کروڑ روپیہ
 هم موجود هستند. اگر بر حالت ایشان هم نظر کرده آید هر سال پانزده شانزده کروڑ روپیہ
 صرف مسلمانان هندوستان را بر اشاعت اسلام خرج باید کرد. مگر آن همه بمقابلہ چار
 پنج لک روپیہ این جماعت یک دو لک روپیہ هم صرف نمی کنند. و این فرق ازین است
 که در میان جماعت ما وعده أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدًا کار میکند.

پیش خبری دوازدهم

پیش خبری حضرت اقدس در باره ترقی جماعت است که بوقوع آمده
 بر دوست و دشمن حجت ثابت شده

اکنون از آن پیش خبریهائے تبشیری یک پیش خبری دیگر را که در باره آن تعلیم است که

حضرت اقدس بجهت اشاعت آن بعثت یافته اند بیان میکنم۔ این پیشخبری نیز از آن
قبیل است که لگو که ما مردم بر آن شایه اند۔ و در آن وقت شائع کرده شده بود که پیچ سامان
بجهت انصرام پذیرفتن آن هرگز موجود نبود۔ الفاظ این پیشخبری این بود که دعوت ترا
تا بکنار دنیا برسانم و گروه یواخواهان خالص و محبان دلی ترا بیفزایم و در نفوس اموال
ایشان برکت دهم۔ و جماعت احمدیان را نشو و نما دهم حتی که برکت و کثرت ایشان در نظر ما
عجیب بنماید۔ یا تون من کل فج عمیق۔ یعنی مردم از اطراف و کناف دنیا پیش تو
آیند تا در سلک جماعت تو داخل شوند۔ انا اعطیناک الکوثر یعنی ما در هر چیز تو
کثرت دهم که در آن جماعت نیز شامل است۔ حضرت اقدس را در باره کثرت ترقی
و افزونی جماعت در زبان انگلیسی نیز الهام شده است و آن این است۔
د آئی ول گو یو الارچ پارٹی آف اسلام، یعنی من ترا یک جماعت عظیم مسلمانان
عطای کنم۔ ایضاً ثلثه من الاولین و ثلثه من الاخرین یعنی ترا یک
جماعت بزرگ از اولین و نیز از آخرین داده شود۔ و معنی این الهام این نیز میتواند
شد که از امت انبیائے پیشین گروهی کثیر و از امت مسلمانان را که پسین امتها
هستند۔ نیز یک جماعت عظیم بر تو ایمان بیارند۔ ایضاً یا نبی الله کنت کاعرفک
یعنی زمین آواز دهد که ای نبی الله من قدر ترا شناخته بودم۔ و درین الهام از زمین
مراد اهل زمین است۔ و ایضاً انا نورت الارض ناکلها من اطرافها یعنی ما و آتش
این زمین گردیم و او را از اطراف او بخوریم۔

بعضه ازین الهامات آن وقت القا شده و شائع گشته است که هنوز یک

متنفس هم بر حضرت اقدس ایمان نیاورده بود و بعضه از آن در بعد القا شده در آن

وقتی که اگر سلسله احمدیه قائم گشته بود مگر در حالت ابتدائی بود. در آن وقت چنین
 شائع گردن که "وقت برسد که جماعته عظیمه با تو شامل شود. و نه محض اینکه در هندوستان
 بلکه در تمام ممالک روی زمین مریدان تو انتشار یابند و پیروان هر مذهب از مذہب خود
 برآمده داخل مذہب تو گردند و خدا تعالی ایشان را افزایش عنایت کند و مسیح
 ملک از تبلیغ تو بیرون نماند. آیا این پیش خبرها سرسریست. آیا دماغ انسان بر بنا
 قیاسات قبل از وقت این چنین خبرها بیان تواند نمود. زمانه حاضر زمانه علمی است
 و مردم مذہب آبائی را که صد اقیانوس از یوم ولادت درین شین شان کرده شده
 است گزاشته اند. درین زمانه نه نصاری نصاری هستند و نه هندو و نه هندو. نه
 یهودیان بر یهودیت خود قائم اند و نه پارسیان بر دین زرتشت ثابت اند. بلکه مذہب
 عقلی در لباس رسوم مذہبی در هر سو سر خود بر آورده است. و اگر چه نامش در هر حصه
 ملک جدا تجویز کرده اند. مگر شک نیست که خیالات مردم کل دنیا در امر مذہب متحد گشت
 است. در همچو زمانه که مردم از تقلید انبیائے پیشین صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین
 مطلق العنان و خلیع العذار گشته به جانب طبیعت و دهریت گراییده اند. حضرت اقدس
 دعوی مامور من الله بودن و مسیح موعود بودن کردند. نظر بظاهر قبولیت آن ناممکن
 الحصول و غیر معمول بود. علاوه برین حضرت اقدس بجز زبان عربی و فارسی و اردو
 بزبان دیگر شناسائی نمیداشتند. و زاد بوم شان ملک هند خاصه پنجاب بود. ساکنان
 این دیار را بوجه کم علمی و جهالت شان سی سال قبل از زمانه حال اهل عرب باشندگان
 ایران خیل به چشم حقارت می دیدند. پس درین حالت کس را از کجا امکان توقع این
 امر بود که نصحاء عرب و حکمائے ایران و علمائے افغانستان و عقلائے شام و فضلائے

مصر بر مردے ہندی نژاد ایمان آرند۔ وکہ ام دانشمند را امید بود کہ انگلیسی تعلیم یافتگان
 ہند کہ بوجہ غلبہ خیال دہریت قرآن کریم را تصنیف نبی عرب قرار میدادند پردعویٰ حضرت
 اقدس لبیک اجابت گویند وایں امر را بادل و جان تسلیم نمایند کہ خدا بتعالیٰ دریں زمانہ
 نیز بایندگان خود کلام می کند و طرفہ اینکه آن شخص کہ باوے خدا بزبان انگریزی ہمکلام
 می شود از زبان انگریزی کہ نداشتن آن نزد ایشان بدترین گناہان است یک لفظ ہم
 نمیداند۔ پس عقل بسیج دانشمند تجویز نمی تواندست کردن کہ شخصی کہ از السنہ مغربیہ کلی
 نابلد و از علوم مغربیہ نا آشنا و از رسوم و عادات مغرب ناواقف و از وطن مالوفہ گاہے
 بیرون نہ رفتہ (حضرت اقدس از پنجاب بیرون تا صرف علیگڑہ تشریف بردہ اند) تا
 اقصائے ملک یورپ و افریقہ و امریکہ عقائد و خیالات خود را برساند و ماہران علوم
 و فنون جدیدہ کہ جملہ ساکنان ایشان را از کرم و مورو ملخ حقیر تر میدانند سخن او را بہ سمع
 رضا تلقی نمایند۔ و حرف او را با گوش دل شنودہ بصدق نیت براں ایمان آورند۔ ایں امر
 در فہم کد ام مرد زیرک می آید کہ مردم افریقہ کہ از مملکت ایشیا انقطاع پذیرفتہ در
 صحاری و براری دور دست برہمنہ افتادہ از عقل و دانش بہرہ ندارند عنقریب بر صدائے
 او گوش نہند و ایمان آوردہ خلعت تہذیب در بکشند۔ حالانکہ نہ شناسائے زبانے از
 السنہ آن بر اعظم در سرزمین پنجاب یا ہندوستان یافتہ می شود کہ سخن حضرت را پیش
 ایشان نرجحانی نماید۔ الحاصل ایں ہمہ موانع از یک طرف بود و کلام خدا طرف دیگر۔ آخر ہماں
 شد کہ خدا بتعالیٰ ارشاد کرد۔ ہماں شخص منزوی بزاویہ خمول کہ در تنگنائے سخن خانہ خود
 چہل قدمی نمودہ الہامات خود را بر قطعات کاغذ می نگاشت و خبر قبولیت خود بہ اہل عالم
 میداد با وجو آنکہ در اں اوقات او را بعض اہل وطن ہم نمی شناختند۔ با ایں ہمہ موانع

و مزاحمت بنصرت و تائید رب السموات و الارضین از جائے خود برخاست و مثل ابر آذاری
 برآمد و در انظار مردم جگر دشمنان و حاسدان را چوں غریب مشکبک ساخته بر فضائے
 عالم محیط شد و در هندوستان بفرید و در افغانستان و خشتید و در عرب و ایران و مصر و سیلان
 و بخارا و ترکستان بیارید و در ماریشس و افریقہ مشرقی و جنوبی بیول رحمت الہی
 رواں کرد و سرزمین افریقہ مغربی و مملکت نائیجیریا و گولڈ کوسٹ و سیرالیون و آسٹریا
 را سیراب نمود و گلستان انگلستان و علاقہ ہائے جرمنی و روس و امریکا را شاداب نمود
 امروز بیچ برا عظم دنیا نیست کہ در اں از مریدان حضرت اقدس جامعے نباشند
 و بیچ مذہبہ نیست کہ از اں این مذہب حصہ وافر نگرفته است و خراج خود وصول نکرد
 در ہمہ اقوام عالم چہ مسیحی و چہ ہندو و بدھ و پارسی و سکھ و یہود و دیگر ویدگان حضرت اقدس
 موجودند و مردم یورپ و امریکا و افریقہ و ایشیا بر ذرات ایشان ایمان آورده اند از
 عیسائیوں و پارسیوں و سکھاں و ہنود و بدھ و یہود خیلے کساں اسلام پذیرفته شرف
 بیعت حضرت اقدس حاصل کرده اند و از یورپین و امریکن و افریقین و ساکنان ایشیا براں
 فرستادہ حق ایمان آورده اند آنچہ از زبان وحی ترجمان حضرت اقدس برآمدہ اگر کلام خدا
 نبود چگونه انجام پذیرفت و صورت وقوع گرفت آیا این امر عجیب نیست کہ ہماں یوہا
 و امریکا کہ پیش ازین دین اسلام را میخوردند حالا اسلام بطریق مسیح موعود آں ممالک
 را میخورد و صد ہا مردم دین وقت در انگلستان و ہمچنین در امریکا اسلام آورده اند
 و مساجد بر پا کرده اند و بعض افراد جرمن و روس و اٹلی بیعت این سلسلہ عالیہ را
 قبول کرده اند ہماں اسلام کہ از دست مذہب غیر شکست بر شکست میخورد حالا
 بدعائے حضرت مسیح موعود دشمنان را در ہر میدان خاکم الیہ ادا است و جماعت مسلمین را

ترقیات بخشیده است - فالحمد لله رب العالمین -

دلیل یازدهم

عشق حضرت مسیح موعود با ذات خدا و رسول او

بعد از بیان چند پیشخبری بآی حضرت اقدس علیه السلام اکنون دلیل یازدهم بر صداقت دعوی شان پیش میکنم که حق تعالی در قرآن کریم فرموده است وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا یعنی کسانی که در راه ماسعی می نمایند ما ایشان را راههای خودی نمایم - و بران راهها رهبر ایشان می شویم - و همبرین سق با حضرت نبی کریم صلعم ارشاد کرده است قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ط یعنی اے محمد ایشان را بفرمائے که اگر شما را با خدا محبتی است پس اتباع من بکنید او تعالی شان را شما آنچنان محبت کند که شما محبوب الهی گردید - ازین هر دو آییه وافی هدایه معلوم می شود که محبت و عشق صادق بخدا و تعالی و رسول او صلعم همیشه بهمین نتیجه می بخشد که انسان و اصل بالندی شود و محبوب او میگردد -

پس معیار کمال محبت صادقانه افراد این امت محمدیه بهمین است که دلها بآی شان از باده محبت الهی سرشار شوند و از اتباع سنت سنیّه نبویه صلعم سرخوش گردند - برهمین معیار صداقت دعوی حضرت اقدس چون خورشید نصف النهار ظاهر و باهرو تثبیت و مبرهن می شود -

محبت امر نیست و مضمونش مضمون نیست که ما را بجانب بیان کردن آن چندان حاجت نیست - چرا که شعرا بملک و هر زبان کیفیات آنرا از زمانه نامعلوم بیان

کرده اند و جمله اهل مذاہب بران ایمان آورده بنیاد و وصول الی اللہ را بران قائم نموده اند
 مگر این بیان که حضرت ایزد تعالیٰ در قرآن کریم در تشریح محبت کامل فرموده است از
 موشگافیهائے جمله شعرائے نازک خیال بالاتر است یعنی قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ
 وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ نَاقَرْتُمْوهَا
 وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ
 وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ
 وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (توبه ۲۴) یعنی اے پیغمبر بگو اگر پدران
 و پسران و برادران و زنان و رشتہ داران شما و مالهاییکہ بدست آورده آید و تجارتیکہ
 از بے رواجی آن می ترسید و خانهاییکہ پسندیدارید از خدا و رسول او و جهاد در راه
 او محبوب تر باشند شمار ابا و اینچ محبت نیست پس منتظر باشید تا عذاب بر شما نازل
 گردد و خدا تعالیٰ بے راه روندگان را راه حق نمی نماید یعنی علامت محبت کامل این است
 کہ انسان ہمہ چیز را در راه خدا تعالیٰ قربان کند و اگر برائے این قربانی مستعد نیست
 پس لاف و کزاف او بچیزے نمی ارزد۔ ہر شخص بازبان خود دعویٰ می نماید کہ با خدا تعالیٰ
 محبت می دارد و پیچ و عوید از مسلمانی نیست کہ بگوید کہ مرا با خدا و رسول محبت نیست
 ولیکن باید دید کہ پر توہ این اقرار محبت بر اعمال و افعال و جوارح و اعضا و اقوال و
 احوال و اوضاع و اطوار او اقتاد است یا نہ۔ خیلے کسان خود را در محبت رسول
 کریم صلعم روح فداہ سرشار میدانند و در لغتہا نظمہائے دل آویز میگویند و می خوانند
 و می شنوند و ہو ہو میکنند و اشک از چشمہا میریزند مگر در اتباع احکام نبوی
 توجہ ندارند و در پیروی او امر و نواہی او نمیگویند۔ دعویٰ محبت خدا می کنند۔

لیکن بجهت وصول الی اللہ سعی نمی کنند۔ مامی بینیم کہ اگر محبوب کسے بخانہ او تشریف می آرد عاشق ہمہ کار و بار خود گذاشتنہ مصروف ملاقات او میگردد۔ و اگر تقرب ملاقات عزیز بہم میرسد از فرحت در پیرہن خود نمی گنجد۔ و اگر شرف یاریابی خدمت حکام حاصل آید بر جان خود می نازد۔ مگر مردم دعوی محبت الہی میکنند و لے گرد نماز نمی گردند و اگر کسے از انہا نماز میگذارد و گاہے میگذارد و گاہے از آن تساہل می ورزد۔ و اگر تساہل نمی ورزد بہ آن زودی و عجلت نماز را ادا می کند کہ معلوم نمی شود۔ سر را کسے از سجدہ برداشت و کسے باز در سجدہ گذاشت و سجدہ شاں بچو مرغی است کہ بر آئہ منقانی زند۔ نہ خشوع در نماز دارند نہ خضوع بچینس حق تعالی جز لے روزہ ذات خود را قرار داد است مگر مردم با وجود دعوی محبتش بر لے گرفتن دست و دامانش پیش نمیروند سعی در حصول قرب مولی نمی کنند۔ دعوی محبت خدا میکنند و حق الناس را مثل شیر مادر می خورند۔ دروغ میگویند۔ بہتان می بندند۔ دم از عشق الہی میزنند لیکن توفیق تلاوت قرآن و تدبیر فی القرآن نمی یابند۔ آیا چنانکہ مردم با قرآن کریم سلوک می نمایند با خطوط و دوستان مثل آن سلوک می ورزند یعنی آیا آن مکاتیب را در جامہ پیچیدہ میگذارند و سعی در فہم مطالب آن نمی کنند۔ الحاصل محبت الہی کہ حقیقی است چیزے دیگر است و دعوی نمودن چیزے دیگر محبت حقیقی ہیچ گاہ از عمل خالص و قربانی راہ خدا جدا نمی باشد و ما را این نوع محبت واثق و ایس گونه عشق صادق دریں جزو زمان جزو ذات حضرت اقدس علیہ السلام و تبعانش در جائے دیگر بہ نظر نمی آید۔ حالات زندگی و سوانح حیات حضرت اقدس ظاہر میکنند کہ از بد و طفولیت بہ محبت خدا و رسول شارب بودند۔ این عشق در رگ و ریشہ آن مامور من اللہ طاری و ساری بود۔ از آیام خورد و سالی پابندی احکام

شریعہ ملحوظ خاطر مبارک بود۔ و عزت گزینی را دوست میداشتند۔ چوں از تعلیم فارغ
 شدند۔ والد حضرت ممدوح اراده کردند کہ حضرت را در سلک ملازمت سرکار انگلیس
 منسلک سازند لیکن حضرت این امر را از دل ناپسند میداشتند و با وصف اینکه پدر
 بزرگوار بار بار اصرار می فرمودند۔ اما حضرت اقدس تن بہ این کار در نمی داد۔ زیرا کہ یاد خدا
 بر جسم و جان ایشان غلبہ کرده بود۔ چوں ذات حضرت اقدس یک رکن خاندان ریاست
 نشان بود اگر اراده میکردند مثل برادر بزرگ خود کہ بعدہ جلیله ممتاز بود یک منصب^{اعلیٰ}
 حاصل می نمودند لیکن از جاہ طلبی ابا فرمودند۔ و این نیز نبود کہ در کار و بار و نوشت
 و خواند طبع شان کمالت میداشت زیرا کہ از آن بعد کار و کردار زندگی حضرت ثابت
 نمود کہ همچو ذات آن حضرت محنت پسند و جفا کشے در سطح دنیا یافتن مشکل است۔
 شخصے از قوم کماں کہ بزرگان شش با والد ماجد حضرت تعلقات دوستی میداشتند
 قریب قصبہ قادیان سکونت میداد۔ واقعہ را بیان میکنند و با وجود اختلاف مذہب
 هنوز ہم چشمانش در حالت بیان این واقعہ اشکبار می شود کہ بارے والد حضرت
 اقدس مرا نزد ایشان فرستاد و فرمود کہ برو میرزا غلام احمد را بگو کہ ہمایے من نزد
 حکام بالادست برو دتا من برائے منصب تحصیل داری او سفارش کنم۔ آن سکہ روایت
 میکنند کہ چوں من بہ نزد یک ایشان رسیدم دیدم کہ در حجرہ تنہا نشسته کتابے میخوانند
 چوں پیغام رسانیدم کہ پدر بزرگوار شما برائے منصب تحصیل داری شما سعی میکنند شما ہما
 ایشان چہرا نمیروید۔ فرمودند از جانب من در خدمت حضرت والد با ادب تمام عرض
 باید کرد کہ من نوکری کسیکہ کردنی بود کردہ ام۔ اگر مرا از نوکری حکام دنیا معاف
 فرمایند برائے من بہتر باشد۔

در آن اوقات شغل حضرت اقدس تلاوت قرآن و مطالعۀ احادیث نبویه و مطالعۀ
 مثنوی حضرت مولانا روم بود. جماعتی از مسکینان و یتیمان نزد ایشان می آمدند و ایشان
 نان خود را بر ایشان تقسیم می کردند و بسا اوقات نفس خود را بر فاقه میداشتند. و اگر اشتها
 غلبه می کرد به نخود بریان رغبت میکردند و عجلت گزینی و خلوت پسندی بر طبع حضرت
 آن قدر غالب بود که بعض اوقات مردم خانه را فرستادند طعام بجیت ایشان
 فراموش می شد و ایشان نیز تقاضای نمی کردند.

باری به این خیال که اگر از نگاه والد ماجد دور شوم شاید خیال ایشان در کار
 و بار دنیا داشتند رفع گردد. بفرمان والد ماجد به سوئے سیالکوٹ رفتند لیکن آنجا
 به تقاضای گذر اوقات بطور عارضی ضرورت ملازمت پیش آمد مگر این عهد
 و منصب در اوقات عبادت شان مایع نبود. و به غرض صیانت نفس خود از مذلت
 سوال این ملازمت قبول فرموده بودند. و رفته ترقی دنیاوی و حصول جاه مقصود خاطر
 هرگز نبود. در تقریب آن نوکری در وهله اول بر ذهن مبارک ایشان منکشف شد
 که اسلام در سر نیچه اعدا بحالت نازک گرفتار است و مذاهیب دیگر در فکر غرق گردن
 کشتی اسلام حیلۀ های فراوان بکار می برند و مسلمانان در خواب غفلت افتاده
 اند. و سبب آن این بود که شهر سیالکوٹ مرکز تبلیغ پادریان است و در چهار سوق
 شهر قسبان کیش نصاری بر خلاف اسلام در دلهای مردم نسبت اسلام اشواک
 شکوک می انباشتند. و حضرت اقدس این نظاره دلگداز را دیده حیران بودند که
 هیچکس در مقابل ایشان نمی ایستد. این آن زمانه بود که مردم می انگاشتند که عیسویت
 مذہب حکومت و پادشاهی است. و خیلۀ ازاں می ترسیدند که از مناظره و مباحثه پادریان

نقصان می رسد و علمائے مخول به استثنائے شاذ و نادر از ترویج پادریان خوفی در دل
 میباشند و هر که در مقابلۀ ایشان می ایستاد در حمله اول مغلوب می شد زیرا که از علوم قرآنی
 کریم هیچ آگاهی نداشت حضرت اقدس این حال پر اختلال را دیده بر مقابلۀ پادریان کمر
 همت بر میان جان خود چست بست و بزور هر چه تمامتر مباحثات با ایشان شروع کردند
 و باز دروازه این مباحثات را برائے قوم آریه و اقوام دیگر هم وسیع تر فرمودند بعد چند
 والد ماجد حضرت ایشان را واپس طلب داشتند و به این خیال که حالا ملازمت غیر مستقله
 خو گرفته اند شاید اکنون بر ملازمت مستقله تن در دهند باز در خیال ملازمت ایشان افتادند
 مگر حضرت اقدس باز خواستگار معافی گشتند چون دیدند که والد بزرگوار در مصائب دنیوی
 مبتلا گشته اند حسب فرمان شان این کار را بر ذمۀ همت خود گرفتند که از جانب شان
 پیروی مقدمات در عدالت نمایند الله الله در پیروی مقدمات نیز بطور عجیب انابت
 الی الله زیاده تر ایشان ظاهر شد.

بارے چنان اتفاق افتاد که برائے پیروی مقدمه بجانب عدالت تشریف بردند
 هنوز در پیشی مقدمه قدرے دیر بود که وقت نماز در رسید و با وجود منع مردم برائے نماز در
 مسجد رفتند بعد رفتن ایشان حاکم عدالت ایشان را برائے پیروی مقدمه طلبید ایشان همچنان
 در عبادت الهی مشغول ماندند و چون از نماز فارغ شده بعدالت رسیدند حسب قانون
 انگلیسی حاکم رومی بایست که مجبوراً فیصله یکطرفه بوجه غیر حاضری حضرت برخلاف حضرت داد
 کند مگر حکم احکامین را که بر قلوب حکام حکمرانی میکنند این امر پسند نیاورد و توجه خاطر حاکم
 از این جانب برگردانید و او برخلاف امید در حق والد حضرت اقدس فیصله داد از صدور
 این فیصله همه حاضرین در حیرت افتادند.

شخصیکه از ایام طفولیت دوست حضرت اقدس بود روایت دارد که من در لاهور ملازم
بودم. حضرت اقدس برائے پیروی مقدمه که مرافعه آں در عدالت العالیه و ابر بود تشریف آوردند
آں مقدمه بود که اگر بر خلافت حضرت فیصله می یافت بر جمیع حقوق والد و بالآخر بر حقوق
ایشان از آن صدمه سخت وارد می شد. آن شخص بیان میکند که چون از پیروی مقدمه مراعت
نمودند خیل هشتاش و بشتاش بودند از خوش بودن ایشان فهمیدم که یقیناً فیصله مقدمه
عدالت در حق ایشان صادر شده است. من بر کامیاب شدن در مقدمه مبارکباد عرض
کردم فرمودند که مقدمه را که ما بایستی داده ایم. اما خوشنودی ما از این جهت است که اکنون
چند روزی بفرغت نشسته موقع یاد خدا بدست افتد.

چون از پیروی مقدمات تنگ آمدند مکتوب بخدمت والد ماجد نوشتند و از این
قسم کارها فراغت دست دادن را آرزو کردند. آں مکتوب را درین مقام درج میکنم
تا معلوم شود که حضرت اقدس از آغاز جوانی از دنیا چه قدر تنفر میرا شتند و در یاد خدا
اوقات خود گذاردن را چه مایه پسند میفرمودند. این مکتوب را حسب رسم و رواج آنوقت
در زبان فارسی نوشته اند که در ذیل مندرج است.

حضرت والد مخدوم من سلامت - مرا اسم غلامانه و قواعد و بیانه بجا
آورده معروض خدمت والا میکند. چونکه درین ایام برای العین می بینم و
بچشم سر مشاهد میکنم که در همه ممالک و بلاد هر سال چنان و بایستی افتد که
دوستان را از دوستان و خویشان را از خویشان جدا میکند و هیچ سال
نمی بینم که این نائره عظیم و چنین حادثه ایلم در آن سال شور قیامت نیفتد
نظر بر آن دل از دنیا سروده شده است و روان خوف جان زرد. و اکثر این

دو مصرعہ شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی بیاد می آید۔ و اشک حسرت

ریخته می شود ۵

مکن تکبیر بر عمر تا پائدار | مباحش امین از بازئی روزگار

و نیز این دو مصرعہ ثانی از دیوان فرخ قادیانی نمک پاش جراحیت دل می شود۔ ۵

بد نیای دُور دل بندای جوان | که وقت اجل میرسد ناگهان

لهذا میخواهم که بقیہ عمر در گوشہ تنہائی نشینم و دامن از صحبت مردم بچینم و بیاد او سبحانہ تعالیٰ
مشغول شوم۔ مگر گزشتہ را عذر سے و وفات را تدارکے شود۔ ۵

عمر بگذشت و نماز است بجز گامے چند | بہ کہ دریا و کسے صبح کنم شامے چند

کہ دُنیا را اساسے محکم نیست و زندگانی را اعتبار سے نے۔ و الکیس من خاف علی نفسہ
من آفتہ غیرہ۔ والسلام۔

ہمدیس زماں والد ماجد حضرت اقدس وفات یافتند و ایشان را از جملہ کار و بار

دُنیاوی قطع تعلق دست داد و در مطالعہ دینیات و روزہ داری و شب بیداری مشغول

گشتند و در اخبارات و روزنامات جواب اعتراضات مخالفان اسلام می دادند۔

ظاہر است کہ مردم بجهت فلو سے ستیزہ می کنند مگر حضرت اقدس تمام جائداد و ترکہ

پدیری و اثاث البیت خود را بہ برادر بزرگ خود سپردند۔ طعام از خانہ برادر بزرگ صبح

و شام می آمد اگر ضرورتے محسوس می شد۔ ملبوس را نیز بوقت ضرورت می فرستادند و حضرت

اقدس نہ از جائداد حصہ خود را میگیرفتند و نہ کار و بار آں میگردند۔ مردم را تلقین نماز و روزہ

میفرمودند۔ دیگر در دست شاں بیچ نبود۔ طعامیکہ از خانہ برادر بزرگ می آمد بر غریب و

مساکین و یتامی تقسیم میکردند۔ و بعض اوقات بجهت سدر منق بقدر دوسہ تولہ طعام

تناول میکردند و باقی را بذل درویشان می فرمودند. و در بعض اوقات بقدر دوسه توله تم
 باقی نمی ماند و خود را بر فاقه میداشتند. نه این بود که جائدا و قلیل بود. در این زمان مداخل
 یک قریه در میان هر دو برادران مشترک با المناصفه و مداخل جاگیر و غیره مزید بر این بود.
 درین ایام حالت ضعف اسلام را مشاهده نموده پیش حق جل و علا به تضرع و
 انتہال دعا فرمودند. از بارگاه صمدیت ایمائے یافته کتاب بر این احمدیه تصنیف فرمودند
 و نسبت آن اعلان نمودند که درین کتاب سه صد دلائل بر صداقت اسلام نوشته ایم.
 این کتاب در اثبات هستی ذات باری تعالی عز اسمہ و رد اعتراضات مخالفین که
 نسبت سید المرسلین صلعم کرده اند یک حربہ کاری ثابت شد. کتاب هر چند ناتمام ماند
 ولیکن در حالت موجوده خود از دوست و دشمن خراج تحسین حاصل کرد است. و
 علمائے نامور بر این تقریظات نگاشته اند که این کتاب از عرصه یک هزار سال نظیر
 خود خود است. نظر بر اکابر قدامائے مصنفین که در بهترین ایام اسلام بودند داشته
 این تقریظ مطلب خود را خود تشریح نمی کند. علاوه برین هر رساله و اخبار که نفاذ می یافت
 در این حقیقت و عظمت دین اسلام را عیاں می فرمودند. و جواب اعتراضات دشمنان
 اسلام را میدادند. حتی که همه اقوام ملک پنجاب مخالف ذات حضرت اقدس گشتند
 مگر حضرت اقدس بقدر یک ذره به آن اعتنا نفرمودند.

این آن زمانه بود که از یک جانب عیسائیان بر ذات اظهر و اقدس سیدنا
 و سید المرسلین علیه الصلوٰۃ والسلام ست و شتم می کردند. و از جانب دیگر قوم آریه گنده
 و مانی اختیار کرده بودند. و علمائے اسلام از مناقشات باهمی بر یکدیگر فتاوی کفر میدادند
 و باغ اسلام پائمال حملہائے اعدای شد. مگر علما را از بحث رفع الیدین و آمین بالجہر

و قرأت فاتحه خلعت امام و در نماز دست بر سینه بستن و یا زیر ناف نهادن فراغت
 نبود و در چنین حالت حضرت اقدس از جانب اسلام مردم میدان و ارسینه سپر کرده ایستادند
 و در ترویج اعمال صالحه بین المسلمین سعی فرمودند و توجه حضرت اقدس بکلی از این مباحثات
 بر گراں بود که استدلال احتیاج صحیح است یا حجت الهییت بلکه برین امر همه تن
 قوت خود را صرف کردند که هر مسئله را که راست دانستند آنرا راست دانستند مگر کدام کار
 که برای دین مفید باشد کرده نشان بدهند عاقل باشند و الحاد و اباحت را گذاشته
 بر احکام شریعت عمل نمایند.

بابت دیانت و یانند بانی مذہب آریه سماج و بالیکهرام - جوئند اس - مرلی دهر - اندر
 بحثها کردند و تا آن وقت عقب مخالفان دین را نمی گذاشتند که از بدگوی و گنده خونی
 باز نمی ماندند یا اینکه خدا بی تعالی آنها را هلاک میکرد و همچنین با منادان فحش گو
 مسیحیان مقابله می کردند - گاهی با آتھم عیسائی و گاهی با فتح مسیح و گاهی با مارٹن و
 گاهی با لاول و گاهی با رائٹ و طالب مسیح مباحثات می نمودند و برین هم اکتفا نماند
 لاند و لا تخصی اشتہارات در زبان انگلیسی ترجمه کرده بجانب ملک یورپ و امریکه روان
 میکردند و یا هر که می شنیدند که بجانب اسلام میلان میدادند بجه خط و کتابت و اشتہارات و
 اعلانات دعوت اسلام میدادند - چنانچه مسٹر ویب اولین مسلمان ملک امریکه نتیجه
 کوشش های آن وقت حضرت اقدس بود که در آن زمان از توجه حضرت اقدس مشرق
 به اسلام گشته بود - این شخص خیل معزز است و از جانب سلطنت متحدہ امریکه یک دفعه بر
 عہدہ سفارت ممتاز گشته بود - حضرت اقدس میلان طبع او را بجانب اسلام دیدہ باقی
 خط و کتابت آغاز کردند - آخر آن سلیم الطبع اسلام را قبول کرد و از عہدہ سفارت دست
 بردار

شد۔ الغرض بجہت اشاعت توحید و اثبات صداقت نبوت رسول کریم صلعم در دل
حضرت اقدس شغفے بود کہ برائے یک لمحہ از ان غافل نمی ماندند۔ بعد از ان وقتیکہ فرمان
خدائے رؤف و رحیم دعوی خود را شائع نمودند از ان کار حضرت زیادہ وسیع تر گردید۔ هیچ
دشمن اسلام سر بر نیاورد کہ بجہت سرکوبی او یا حریمہ گراں دلائل و برہان ایستادہ نشدند
چون حالات دنیوی کاذب امریکہ کہ ذکرش در صدر گذشت و دشمنی او با اسلام
بگوش حضرت اقدس رسید۔ ازینجا نشسته ماورائے بحر اعظم مقابلہ نمودند۔ و همچنین
چون پگٹ در لندن دعوی خدائی کرد بسرعت تمام بروے نعرہ زدند تا خاموش در گوشہ
گمنامی خزید۔ الحاصل بروئے زمین ہر کجا کہ دشمن اسلام پیدا شد با سیف و سنان
دلائل و برہان سرش را بشکستند و عقوبت اورانگذاشتند تا آنکہ از شرارت خود باز نیاید
یا ہلاک نشد۔

ہفتاد و چار سال در دنیا عمر یافتند۔ از وقت ہوش قبول کردن تا وقت جان
گذشتن مدت العمر شب و روز در صداقت اسلام مشغول ماندند۔ بعض اوقات ماہ ہادر کا
تصفیف چناں منہمک می ماندند کہ از مصروفیت کار اشاعت دین نسبت ایشان در آن
اوقات این امر معلوم کردن مشکل بود کہ کدام وقت سربالین نہادہ استراحت میفرمودند
با خدا و رسول محبت میباشند کہ کار اسلام را کار خود میدانستند۔ اگر کسی خدمت اسلام
میکرد و خیلے ممنون او می گشتند۔ اکثر حصہ شب بیدار ماندہ مصروف نگاشتن مضامین
دینیہ می بودند۔ و اگر شخصے یک دور روز نوشتہ کاتب را مقابلہ می کرد۔ یا کاغذات
مطبوعہ اولین یعنی پروت را تصحیح میکرد۔ و اگر او را دریں معائنہ اتفاق محنت کشی
یک شب یا یک روز پیش می آمد باو سے اظهار تشکر و امتنان می نمودند کہ گویا آنکس

خدمت ذات ایشان را بجا آورده ایشان را ممنون احسان گردانیده است و
 هرگز این خیال نمی کردند که کار خدمت اسلام کرده است و فرض خود را ادا ساخته است
 با وجود پیرانه سالی و ضعف و بیماری زاید از هشتاد و کتب در عربی و فارسی دارد
 تصنیف فرمودند و صد ها اشتها بر لای اشاعت اسلام نوشتند و صد ها تقریرات
 در مجامع علما و فضلاء دیار و امصار نمودند و روزانه طالبان دین را تعلیم محاسن
 اسلام میدادند و اینقدر در کار دین آنهاک میداشتند که بارها اطباء بحیث قدری
 استراحت نمودن تقاضای کردند مگر حضرت ایشان در جواب میگفتند که راحت و
 آرام ما دین است که اشاعت اسلام نمایم و سرکوبی مخالفان دین کنیم - الحاصل
 تا روز وفات عادت شریف همی بود و آن روز که بخوار رحمت الهی پیوستند آن روز
 را نیز در خدمت اسلام صرف کردند چنانچه در صبحیکه ازین جهان رحلت فرمودند شام
 روز گذشته در تصنیف کتاب مشغول بودند که در آن هندو را را بجانب اسلام
 دعوت میدادند ازین طرز عمل که بالاند کور شد ظاهری شود که در اظهار جلال خدا یتعالی
 و اثبات صداقت نبی کریم صلی الله علیه و سلم تا بکدام حد سوز و گداز و جوش در دل حضرت
 اقدس موجزن بود -

قبل ازین نگاشته ام که محض الفاظ که بر زبان انسان جاری می شود بحیث
 اثبات محبت حقیقی هرگز معیار نیست الا کسی که از حرکات و سکنات و اعمال و
 افعال خود عشق حقیقی را ثابت کند - آری کلام او بر لای اظهار جذبات دلی او
 ذریعۀ قویست زیرا که جذبات دل یک عاشق صادق از خدمات غیر معمولی او هم
 بیشتر می باشد و بسبب راستبازی او دل دیگران را نیز زخمی می کند پس از

منظومات حضرت اقدس و نظم را که یکے در عشق شاهد حقیقی است و دویم در محبت
رسول کریم فداہ ابی و امی نوشتہ در این جا درج می کنم۔

<p>ہر دم از کاخ عالم آواز نیست نہ کس او را شریک و انباز نیست ایں جہاں را عمارت انداز نیست وحدہ لا شریک حی و تدبیر کار ساز جہان و پاک تدبیر رہنماؤ معلّم رہ دین منتصف با ہمہ صفات کمال بریکے حال ہست در ہمہ حال نیست از حکم او بروں چیزے نتوان گفت لامس اشیاست ذات او گرچہ ہست بالا تر ہرچہ آید بفہم و عقل و قیاس ذات بے چون و چنڈ افتاد است نے وجودے بذات او انباز ہمہ پیدا زدست قدرت او گر شریکیش بدے ز حلق و دگر</p>	<p>کہ یکش بانی و بنا ساز نیست نے بکارش و خیل ہمرازیست واز جہاں برتر است و ممتاز نیست لم یزل لایزال فرد و بصیر خالق و رازق و کریم و رحیم ہادی و ملہم علوم یقیس برتر از احتیاج آل و عیال رہ نیاید بد و فنا و زوال نہ ز چیز نیست او نہ چوں چیزے نے توان گفتن اینکہ دور از ماست نتوان گفت زیر اوست دگر ذات او برتر است ز اں و سوا س وز حدود و قیود آزادست نے کسے در صفات او انباز کثرت شاں گواہ وحدت او گشتے این جملہ خلق زیر و زبر</p>
--	---

هر چه از وصفِ خاکی و خاک است
 بند بر پائے هر وجود نهاد
 آدمی بند هست و نفس بند
 همچین بنده آفتاب و قمر
 ماه را نیست طاقتِ این کار
 نیز خورشید را نه یار پائے
 آب هم بنده هست زینکه مدام
 آتش تیز نیز بنده او
 گر بر آری به پیش او فریاد
 پائے اشجار در زیر بند است
 این همه بستگانِ آن یک ذات
 لے خداوندِ خلق و عالمیاں
 چه همیب است شان و شوکت تو
 حمد را با تو نسبت از اعزاز
 تو وحیدی و بے نظیر و قدیم
 کس نظیر تو نیست در دو جهان
 زور تو غالب است بر همه چیز
 ترست ایمن کند تر ترس و خطر
 خلق جوئد پناه و سایه کس

ذاتِ بیچوں او ازاں پاک است
 خود ز هر قید و بند هست آزاد
 درد و صد حرص و آرزو سربم کند
 بند در سیرگاهِ خویش و مقر
 که بتابد بروز چوں احرار
 که نهد بر سر بر شب پائے
 بند در سرویست نه خود کام
 در چنین سوزشے فگنده او
 گرمیش کم نه گردد اے استاد
 سخت در پاسبانِ اسل افکن است
 بر وجودش دلائل و آیات
 خلق و عالم ز قدرت حیراں
 چه عجیب است کار و صنعت تو
 نه در اں کس شریک نه انبار
 متنزه ز هر قسیم و سهم
 بر دو عالم توئی خدائے یگاں
 همه چیزے به جذب تو ناچیز
 هر که عارف ترست ترساں تر
 و اں پناه همه تو هستی و بس

هست یا دت کلید هر کارے
 هر که نالد بدر گهت به نسیاز
 لطف تو ترک طالبان نه کند
 هر که با ذات تو سرے دارد
 زمین که چوں کار بر تو بگذارد
 ذات پاکت بس است یار یکے
 هر که پوشیده بانو در سازد
 هر که گیرد دوت بصدق و حضور
 هر که راهت گرفت کارش شد
 هر که راه تو حجت یافته است
 وانکه از ظل قربت تو رسید
 اے خداوند من گناه من بخش
 روشنی بخش در دل و جانم
 دستانی و دلربائی کن
 در دو عالم مرا عزیز تویی

خاطرے بے تو خاطر آزارے
 بخت گم کرده را بیاید یاز
 کس بکار رهت زیاں نه کند
 پشت بر روے دیگرے دارد
 رو به اغیار از چه رو آرد
 دل یکے - جاں یکے - نگار یکے
 رحمتت آشکار بنوازد
 از در و بام او بسیار و نور
 صدامیدے بروز گارش شد
 تافت آن رو که سر نتافته است
 بر در هر که رفت ذلت دید
 سوئے درگاه خویش را هم بخش
 پاک کن از گناه پنهانم
 به نگاہے گره گشائی کن
 و آنچه میخواهم از تو نیز تویی

عجب نورسیت در جان محمد
 ز ظلمت ها دله آنکه شود صاف
 عجب دارم دل آن تا کسان را

عجب لعلیست در کان محمد
 که گردد از محبتان محمد
 که روتا بند از خوان محمد

ندانم هیچ نفس در دو عالم
 خدا را سینه بزار است صد بار
 خدا خود سوزد آن کرم دنی را
 اگر خواهی نجات از مستی نفس
 اگر خواهی که حق گوید شنایت
 اگر خواهی دلیله عشقش باش
 سرے دارم فدای خاک احمد
 یگیسوئے رسول الله که هستم
 دین راه گر کشندم در بسوزند
 بکار دین نترسم از جهانه
 بے سهل است از دنیا بریدن
 فدا شد در رهش هر ذره من
 دگر استاد را نامے ندانم
 بدیگر دلبرے کارے ندارم
 مرا آن گوشه چشمے بباید
 دل زارم به پهلویم مجوسید
 من آن خوش مرغ از مرغان قدسم
 تو جان ما منور کردی از عشق
 دریغا گر دهم صد جان دین راه

که دارد شوکت و شان محمد
 که هست از کینه داران محمد
 که باشد از عدوان محمد
 بیا در ذیل مستان محمد
 بشو از دل ثنا خوان محمد
 محمد هست برهان محمد
 دلم هر وقت قربان محمد
 نثار روزه تابان محمد
 نتایم روزه ایوان محمد
 که دارم رنگ ایمان محمد
 بیاد حسن و احسان محمد
 که دیدم حسن پنهان محمد
 که خواندم در دبستان محمد
 که هستم گشته آن محمد
 نخواهم جز گلستان محمد
 که بستیمش بدامان محمد
 که دارد جا به بستان محمد
 فدایت جانم لے جان محمد
 نباشد نیز شایان محمد

چه سببت با بدادند این جوان را	که ناید کس بمیدان محمد
الای دشمن نادان و بی راه	بترس از تیغ بران محمد
ره مولی که گم کردند مردم	بجو در آل و اعوان محمد
الای منکر از شان محمد	هم از نور نمایان محمد
کرامت گرچه بی نام و نشان است	بیا بنگر ز غلمان محمد

در مدح قرآن کریم

از نور پاک قرآن صبح صفا دمیده	بر غنچه های دلها باد صبا وزیده
این روشنی و لمعان شمس الضحی ندارد	وین دلبری و خوبی کس در قمر ندیده
یوسف بقعر چاه محبوس ماند تنها	وین یوسف که تنها از چاه بر کشیده
از مشرق معانی صداما دقایق آورد	قد هلال نازک زان نازکی خمیده
کیفیت علومش دانی چه شان دارد	شهید است آسمانی از وحی حق چکیده
آن نیز صداقت چون رو به عالم آورد	هر بوم شب پرستی در گنج خود خزیده
روئے یقیں نه بیند هرگز کس بدنبیا	الا کس که باشد بار ویش آرمیده
آنکس که عالمش شد شد محزون معارف	و آن بے خبر ز عالم کین عالمی ندیده
باران فضل رحمن آمد بمقدم او	بد قسمت آنکه از دایه شو دگر دویده
میبل بدی نباشد الا رگه ز شیطان	آنرا بشربدا نم کز هر شرع رهیده
لای کان دلربائی و انم که از گنجائی	تو نور آن خدائی کین خلق آفریده
میلم نماد با کس محبوب من توئی بس	زیرا که زان فغان رس نورت بمارسیده

باید که ارباب دانش و نبیش درین امر تا بل کامل نمایند که این چنین شخص که
 از مهد الی اللحد هر ساعت و هر لمح عمر خود را در یاد الهی و اظهار جلال عظمت رسالت پناهی
 و در اشاعت قرآن و در محبت اسوه حسنه نبی رؤف و رحیم و اطاعت دین متین و استحکام
 شرع مبین و اشاعت اسلام صرف کرده باشد و خویش و بیگانه را بغرض حفاظت
 عزت خدا و رسول دشمن جان خود گردانیده باشد و هر ذره وجود خود را در خدمت دین
 اسلام فنا نموده باشد آیا این چنین شخصی ها و این چنین عظیم الشان شخصی
 مضل یا ضال یا مفسد یا دجال بودن ممکن است ؟ اگر این حال و این اقوال و
 این اوضاع و این اعمال مفسدانه است و اگر این عشق خدا و رسول علامت کفر
 است و اگر این چنین محبت خدا و رسول کفر و ضلالت است خدا کند که این کفر و
 ضلالت بکلی نصیب من گردد.

خلاق زمین و آسمان گواه است - کلام او گواه است و رسول خدا گواه است
 و عقل سلیم گواه است که این چنین شخصی زینهار هیچگاه کافر و کاذب و ضال و مضل
 نتواند بود - اگر با اینقدر عشق و محبت الهی و با اینقدر زهد و طهارت و تقوی و با این
 ریاضت و عبادت و با اینقدر عشق خدا و رسول صلعم و با اینقدر اطاعت و انقیاد
 شریعت اسلام و با این قدر اشاعت احکام الهی و با اینقدر مجاهده و سعی بلیغ
 دین متین و با اینقدر پابندی فرایض و سنن و نوافل و با این صلوة و صیام و
 خضوع و خشوع و با این عصمت و عفت و با این محاسن و فضائل و با این جوش
 و غیرت اسلامی که از جوش اولین و آخرین افزون تر بود - شخصی کذاب و دجال و
 مفتری علی الله می تواند شد پس بر سطح زمین و پرده عالم هیچکس مستحق هدایت نشده

است و آیتند هم نخواهد شد.

دلیل دوازدهم

قوت احیائے حضرت مسیح موعود

درین دلیل قوت احیائے حضرت مسیح موعود را پیش میکنم. و این دلیل نیز مثل دلائل سابقه مجموعہ هزارها ادله بر این است. این وقت خیال مسلمانان همچو عیسائیان این است که حضرت عیسیٰ علیہ السلام مردگان جسمانی را زنده میکرد و چنانکه قبل ازین نوشته شده است. مگر این خیال هرگز مطابق تعلیم قرآن نیست. بلکه این عقیده حسبِ نصوص صریح منتج شرک و ضائع کننده دین و ایمان است لاریب حضرت عیسیٰ علیہ السلام مثل دیگر انبیائے کرام علیهم السلام مردگان روحانی را زنده می ساخت و کلام خدا بر این مدعا گواه است. و متکبر آن متکبر کلام خداست بے آن مردگان روحانی بودند و نفس الامر بجهت احیاء این جنین مردگان انبیا از جانب خدا شرف بعثت می یابند. از جناب آدم علیہ السلام تا آنحضرت صلیع جمله انبیا بجهت ہمیں غرض و مدعا تشریف آورده بودند که مردگان روحانی را زنده فرمایند و معیارے از معیار شناخت صداقت انبیائے اولوالعزم یکے این است که مردگان بر دست ایشان زنده گردند و جاوید می یابند. و اگر این معجزه از کسی ظاهر نشود دعوت لاریب شکوک است. و آنکس که مردگان این قسم را حیات می بخشد بالیقین او فرستاده بارگاه بزدی است. زیرا که این احیاء به جز اذن الهی کسی را میسر نمی آید و هر کس را که اذن الله حاصل شده بے ریب و گمان راستباز صادق است.

اے شاہ والا جاہ ! این نشان عظیم الشان را حق تعالیٰ بدست حضرت
 مسیح موعود بہ این کثرت ظاہر فرمودہ است کہ بعد از رسول کریم صلعم از تاریخ ہیچ پیغمبر
 و سوارخ حیات ہیچ رسولے بہ این صراحت و وضاحت ثابت کردن از قبیل محالات
 است۔ واللہ اعلم بحقیقتہ الحال۔

حضرت ایشان وقتے در دنیا شرف بعثت پذیرفتہ اند کہ در آن وقت نہ محض
 موت روحانی بر سلماناں طاری گشتہ بود بلکہ در اجساد آں مردگان روحانی بوجہ
 گذشتن مدت مدید و عرصہ بعید فساد عظیم سرایت کردہ بود۔ و مثل جیفہائے کہنہ در
 ایشان تفرق اتصال و متن و تعفن راہ یافتہ بود۔ این موت روحانیہ نشان بد رہیہا
 بدتر از موت جسمانیہ ایشان و سخت تر از موت جمیع امتہائے گذشتہ بود۔ زیرا کہ
 جملہ انبیائے کرام امتہائے خود را از این موت حسرتناک ترسانیدہ اند۔ و جملہ
 انبیائے کرام امتہائے خود را از ظہور و جہال ترسانیدہ اند۔ چنانچہ رسول کریم صلعم
 فرمود است۔ **انہ لم یکن نبی بعد نوح الا قد انذر الدجال قومہ**
و انی انذرکم۔ (ترمذی ابواب الفتن) یعنی بعد نوح علیہ السلام ہیچ پیغمبرے
 نگذشتہ کہ قوم خود را از دجال نہ ترسانیدہ باشد و من ہم شمار ازاں می ترسانم پس
 از مردگان فتنہ دجالی زیادہ تر لقمہ ہنگ اہل کد ام کس باشد۔ و زندہ ساختن این
 مردگان بگور کفر و اسکا دفر و رفتہ را کہ از حد احیاء و امید زندگانی دوز تر رفتہ بودند۔ الحق
 مشکل تر بیں کارے بود۔ مگر حضرت اقدس این خدمت را انجام دادند و بوجہ نیکیو بہ
 اتمام رسانیدند۔ و ہزار ہا و لکو کہامردگان را زندہ فرمودند۔ و جماعتے برپا نمودند کہ
 نظیرش یا ستثنائے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم در دیگر کد ام جماعتے نشان دلون

محال است -

تعلقات حضرت موسی علیه السلام با قوم بنی اسرائیل تعلقات سیاسی نیز بوده
 است باز هم جمله قوم بنی اسرائیل بر موسی علیه السلام ایمان نیاورده بود بلکه خیل بهود
 محض به لحاظ سیاسیات بر اتباع و انقیاد او مجبور گشته بودند چنانچه حق تعالی در
 حق ایشان فرماید - وَمَا أَمَّنْ بِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ - یعنی اطاعت
 حقیقی موسی علیه السلام بجز بعض نو جوانان قبیله او دیگر افراد قوم بنی اسرائیل نکرده
 بودند - این حالت شان متعلق زمان قیام مصر بود ولیکن از آنجا برآمده اکثر حصه قوم
 از تیره دل قائل صداقت و عی علیهم السلام نبودند - اکثر بهود و عنود بمرتبه و مقام و درجه
 نبوت او علیه السلام از تیره دل قائل نبودند - ما البتة سیاست با و همراه بودند -
 چنانچه حق تعالی میفرماید که بعض کسان از قوم موسی بعد خروج از مصر با حضرت موسی
 گفتند - يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّى تَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ
 الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ - یعنی ما هرگز سخن ترا باور نمی کنیم تا آنکه خدایتعالی
 را بچشم سرنه بینیم - پس عذاب الهی شمارا گرفت در حالیکه شامی دیدید - و همچنین از
 قرآن کریم و اناجیل و توارنخ مستفاد می شود که بر جناب عیسی علیه السلام خیل کم کسان
 ایمان آورده اند - و از آن میاں آنانکه مخلص بودند و حیات روحانی یافتند خیل کمتر
 بودند - لیکن از آنجا که حضرت اقدس علیه السلام بر ائمه اجماع فیوض روحانیه رسول
 کریم صلعم و اشاعت برکات مصطفویه نازل شده بودند و مقام بلند رتبه علیای مسیح
 محمدی بودن از بارگاه رب العباد یافته بودند بنا بر این حق تعالی بر دست ایشان بسیار
 مردگان را زنده گردانید - و آنچنان مردگان را زنده گردانیدند که اگر بر ایشان آب حیات

از چشمه محمدی پاشیده نمی شد هرگز امید زندگی شان نبود.

آیا این امر عجیب نیست که درین زمانه بجا لیکه از هر چهار طرف هجوم بدعات سیئه و رسوم دنیا طلبی و نفرت از دین حق و بی اعتنائی از کلام الهی و هتک شریعت و ترک اعمال صالحه و بی توجهی از دعا و عدم غیرت دینی و کثرت زنا و فواحش بنظر می آید. حضرت اقدس جماعتی پیدا کرد است که با وجود که تعلیم علوم جدیده بر خدا و رسول و ملائکه و کلام الله و معجزات و دعا و حشر و نشر و بعث بعد الموت و بر حقیقت و نار یقین کامل می دارند و بقدر وسع بر شریعت غر ایا بندی می ورزند حتی که فرقه از افراد این جماعت بعد تجوئے بسیار به شکل دستیاب گردید که در ادائے صلوٰة متهاون باشد و این چنین ضعف عمل نتیجه حالت ابتدائی آنکس خواهد بود و انشاء الله تعالی آهسته آهسته رفع شود.

و آیا این امر حیرت افزا نیست که چون طلبائے علوم جدیده و دوله دگان تعلیم یوروپ از دین بکلی تنفر میدارند و دین و مذہب را محض یک ذریعہ اجتماع ملی و سیاسی میدانند از میان ایشان حضرت اقدس جماعتی فراهم آوردست که سجده گاه ایشان از آب اشک تضرع تر میگردد و سینہ بایں شان از فرط گریه و بکا چوں دیگ بر آتش نهاده می جوشد و جمله ترقیات سیاسیہ و حصول جاه را بر اشاعت اسلام و اعلائے کلمة الله قربان کرده دین را بر دنیا مقدم میدارند از میان ایشان اکثر افراد پوجه فارغ التحصیل بودن زبان انگلیسی و دستگاه آں میدارند که برائے خود از دولت انگلیس مناصب جلیله حاصل کنند و افتراوت جاه و مال و منال نمایند مگر دین حق را ناتوان دیده و ضرورت جهاد علمی را محسوس نموده تمام جذبات نفس و متمنیات

بشری را پشت پازوه برائے انجام دادن خدمت دین مکرهت استوار بسته اند شکر الله
 سبحانه و بر قوت لایموت قناعت و زریذ فاقه را بشکم سیری پسند نموده اند۔ ہر زبان ایشان
 نام خدا و نام رسول جاری است۔ اعمال شان عظمت توحید باری و اظہار صداقت رسالت
 سرور کونین است صلعم۔ سَيِّمَاهُمُ فِيْ وَجُوْهِهِمْ مِنْ اَثَرِ الشَّجُوْدِ۔ انوار رحمت
 الہی از چہرہ ہائے شان ہویدا است و در محبت و عشق خدا و رسول دیرین دار ناپائدار
 زندگی بسر میکنند۔ و صلا ہائے خوش آیند آزادی در گوشہ ہائے شان میرسد و ماغہ ہائے
 شان از خیالات جریت قاصر نیست و نہ این است کہ ابصار ایشان بہ جانب نظار ہائے
 جد و جد ناظر نیست۔ نے نے۔ بلکہ ہر چہ دیگران خواندہ ایشان نیز خواندہ اند۔ و ہر چہ
 دیگران شنیدہ ایشان نیز شنیدہ اند۔ و آنچه دیگران دیدہ ایشان نیز دیدہ اند۔ لیکن
 چون بنظر غائر ملاحظہ نمودند دیدند کہ مسلمانان دیرین وقت بجانب آزادی چندان احتیاج
 ندارند چندانکہ بعلامی۔ فتنہ و جالی اگر کدام نقصان بہ اسلام رسانیدہ است بذریعہ
 آن وسیع انتظام است کہ او برائے بیخ کنی اسلام اختیار کردہ بود۔ لہذا ہر یکے ترقی
 اسلام را دیرین امر مخصر دیدہ کہ ہمہ ربانی بودہ زیر یک رایت مجتمع گردند۔ کوچک و بزرگ
 عالم و جاہل امیر و فقیر ہر یک ہمگی طاقت و قوت خود را در یکجا جمع آورند۔ و ہر یک دستہا
 بدارند تا مقابلہ کفر و فساد ممکن گردد پس ہمگناں حکم خدا و مفاد اسلام را بر خیالات خود ترجیح
 دادند و دین را بر دنیا مقدم داشتند و از اثرات زمانہ متاثر نگشتند۔ و ربقہ اطاعت
 شیخ خود در رقبہ ہائے خود بطوع و رغبت انداختند و بہ دلخوشی مستعد و آمادہ گشتند کہ
 بہبودی اسلام را مد نظر داشتہ ہاں جانب کہ آن دست کہ زیر سایہ وے مجتمع گشتہ
 اند انگشت اشارہ جنبانند۔ بغیر آوردن عذرے و پیش کردہ حیلے ہاں سوئے بروئے

آزند و بسر خود بدوند و از هیچ گونه قربانی کردن دریغ نوازند و خیال هیچ تکلیف در دل
 نیاورند و صرف همی نیست که این عهد و پیمان بزرگان بسته اند بلکه بران عمل پیرا
 شده اخلاص خود را آشکارا کرده اند و درین وقت بسیا س از ایشان از زاد و بوم و
 خانمان و زن و فرزند هجور و تکلیفات مالی بر خود گوارا کرده در اطراف و کناف عالم
 به امر خلیفه وقت در اشاعت دین و تبلیغ اسلام نگا پوی کنند و بسیار اند که در
 انتظار اند که اشعاره شود تا تمام رشته های علائق دنیوی را گسخته به غرض
 اظهار جلال ایزدی از خانمان برآیند و این خوان یغما ی نعمای رضای الهی را بر
 بایند منهم من قضی نحبه و منهم من ینتظر فجزاهم الله احسن الجزاء
 در راه خدا کشته می شوند و زرد کوب اعدا را مثل حلوی می خورند از خانه باید رگشیده
 می شوند و دشنامهای شنوند و جفایا می بینند و دعایا می کنند حقیر ترین خلایق دانسته
 می شوند مگر این همه استخفاف و استخفاف را منظور و مقبول خاطر میدارند زیرا که دل
 ایشان از ضیای ایمان منور است و چشمان باطن شان از انوار الهی نورانی است
 و آن نظاره جلال ایزدی را دیده اند که دیگران را بیسر نیست - تنگ عزت و زرد
 کوب برداشته با دیگران نکویی و خیرخواهی می کنند ذلیل کرده می شوند مگر خواستگار
 عزت دیگرانند کثر الله امثالهم

آخر به نگاه انصاف باید دید که آن کیست که درین وقت تنها با جان ناتوان از وطن
 و خانمان برآمده بجهت حفاظت و اشاعت صداقت اسلام در سرزمین امریکا بر سر
 پیکار است و مثل حبابی بالطامت بحر زخار و و چار و درین حالت زار دست بکار و
 دل بیار است و با وجود این حالت پر ملالت دل تنگ و متقاعد از جنگ نیست

لاشه بود مرده ولیکن از دست مسیح موعود آب حیات خورده. بانیم جانے که دارد در زیست
چند روزه حیات جادوانی یافته باتن ناتوان بیکه و تنها گردن گرداں و گردن کشتان خطه
مردم خیز امریکارا زیر طوق اسلام آوردن آرزو میدارد. زیرا که میدانند که یک جان زنده
بر لیونها مردگان همچو کوه گراں است.

، همچنین بنظر غائر تامل باید کرد که آخر آنا کیستند و کیانند که در انگلستان تبلیغ
دین و ایمان مشغولند. آری همان معدودے چند اند که مسیح محمدی ایشان را به یک نیم گاه
مقتول کرده حیات جادوانی بخشید است این سر بازان اسلام میدانند که اگر نظر بظاهرات
از وجه نظام مادی انگلستان کل هندوستان را مطیع و منقاد خود ساخته است مگر یقین
میدارند که انگلستان با وجود فتح ظاهری از توحید خدائے ذوالجلال دور مانده در دست
تشلیت جان عزیز روحانیت در باخته است. اگر چه شمش شراب تنومندی خورد است
ولیکن روح حیات دل مرده اش بکلی افسرده است. این جوانمردان از آب حیوان
که از دست مسیح موعود خورده اند خمهها و خیکها پاره کرده با خود برده اند تا مردگان تشلیت را
جرعه آب حیات توحید بچشانند. و ازین احیاء اموات بر جان بنی نوع انسان منت
نهند. جاه و شمت و اقبال و دولت و سطوت و شوکت انگلستان بلکه کل یورپ در
دل ایشان هراس پیدا نمی کند و هیچ خوفی در جان ایشان نمی اندازد زیرا که میدانند و
بجنگ زنده نمی پردازد. بنا بر علیه ازین حرب روحانی ملول نمی گردند.

سواحل افریقہ مغربی که در آن عیسویت پادراز کرده بود و لکوها با شندگان آن سر
زمین را از مثلث تشلیت مست و خراب و لا یعقل ساخته در چاه ضلالت سرگون انداخته
بود قیساں کیش عیسوی برائے پرستاری یک انسان ضعیف البیان آن بادیه گردان

کم خردی را یک جافراهم می آوردند و آن ساده لوحان گروه بنی آدم را هر صبح ثلاثه غساله
 زهر پهل شکر و کفر و تشلیت سرشار و لبریز میدادند - خدا را انصاف - آخر آن کدام مرد
 پر دل جگر و ار است که خود را یک و تنها بر لے اعلان نام خداے یکتا در آن میدان ریگ
 تپاں رسانیده است و مشت استخوان و جان ناتواں هدفت توپ و تفنگ مشرکان
 گردانیده است - بے این هماں کس است که از دم جان بخش روح پرور مسیح موعود حیات
 جاودانی یافته است - و بغرض حفاظت اسلام از اعزّه و اقربا و احباب و اصحاب از
 یاراں و برادران بریده و جانب خانان ندیده (در حالیکه مسلمانان بر موت اسلام صبر و
 شکیب و زبیده بودند - زیرا که آثار فتا و زوال از ناصیه حال اسلام دیده بودند) آن
 مرد ناتواں بادل قوی در آن عرصه ریگ رواں و سرزمین درندگان بے یار و مددگار
 خود را رسانیده و خلق کثیر را از پنجه تشلیت رسانیده - کثر الله امثاله -

باز آن کدام پهلوان است که وطن را خیر باد گفته عنان توجه بجانب مارشس
 منعطف گردانید - و از دنیا جدا افتادگان و از هستی خود بے خبر شدگان را زندگانی
 بخشید - و کدام شخص سرانیدپ یا النکار که مشهور تاریخی جزیره است - به دم
 جان بخش خود بیدار ساخت - و کدام کس اهل روس و افغانستان را آب حیات بخشید
 جان عزیز خود را بر لے زنده نمودن ابتناے وطن در باخت - این همه هماں کسانند که
 از دم مسیح موعود زندگی یافته اند -

آیا این علامت زندگانی نیست که از چیل ملیون مسلمانان هندوستان احدے
 به نظر نمی آید که بر لے اشاعت اسلام از چار دیوار خانه خود پائے بیرون نهاده باشند -
 مگر از قنّة قلبیة خاکساران جماعت احمدیہ صد هابها در دل بر مرگ نهاده اند و در میدان

تبلیغ ایستاده اند و آن مرده دلاں را بہ آب حیاتِ اسلام زندہ ساختہ اند کہ نسبت
ایشان ہرگز خیال کردہ نمی شد کہ گاہے نام اسلام ہم بشنوند و یا برائے سجدہ پشت خود را
خم کنند۔ اگر ایشان حیاتی تازہ نیافتہ اند چگونه نقشہ دنیا را تبدیل نمودہ اند و بہت
مقابلہ یک جہان چگونه دست خود را دراز کردہ اند۔ و ایشان را کدام چیز بریں امر محبوب
کرد است کہ وطن و آرامگاہ خود را گذاشتہ سفر را کہ صورت سفر دارد برائے خود گزیدہ
اند و روئے اس ہمہ مصائب و نوائب دیدہ اند۔ دست رو بر سینہا میخورد و ہمچوں
رانندگان و در ماندگان و آوارگان و بیچارگان شہر بہ شہر و کوچہ بہ کوچہ در بد رمی گروند۔
آباید و مادر وزن و فرزند و خواہر و دختر و خویش و برادر ندارند۔ آباد و وطن یا بے و
دوستدائے و کارے و بارے ندارند کہ محنت سفر را بر راحت حضر اختیار کردہ اند
آخر چہ چیز دل ایشان را از دنیا برداشتہ است و بجانب دین مائل ساختہ است
آیا ہمیں نیست کہ خود روح زندگی یافتہ اند و قدر حیات جاودانی شناختہ اند و
حالا در شکر یہ آں مردگان دنیا را برائے حی لایموت کہ سرچشمہ زندگیست زندہ ساختہ
اند۔ بے ہستی او تعالیٰ در ایشان گنجیدہ ہستی ایشان دروے ناپدید گردید۔ فتبارک اللہ
حسن المخالفین۔

ذکر قوت زندگی بخش حضرت مسیح موعود کہ در میان آوردہ ام اگر تاثیر آن را
واضح نکنم آن زندگی کہ معیار صحیح حیات است البتہ مشتبہ بماند۔ و آن اس است کہ
حضرت اقدس بقوت احیائے خود آنچنان روح زندگی در دل مریدان خود میدات
کہ خیلے کساں بذریعہ آن نہ محض خود زندہ شدہ اند بلکہ قوت احیاء موتی در نفس ایشان
پیدا گردید است۔ اگر اس قوت لطیف حضرت دیگران را بستر نمی شد در دل مردم

باسے این شبہ پیدامی شد کہ وضع و ترکیب دماغی حضرت اقدس چنان واقع شده است
 کہ برآں پرده از علوم غیر متعارفہ کشاده می شود و نظارہاییکہ در وقت خود ظهور می پذیرد
 پیش نظر ایشان قبل از وقت متجلی میگردد ازین جهت در توجہ حضرت قوتی و
 تاثیرے پیدا شده است کہ تمنیات ایشان برنگ دعا انجام می پذیرد و جمله
 تصورات شان صورت واقعہ میگردد لکن این سخن درست نیست زیرا کہ حضرت اقدس
 آن خزانه را با خود بگورنہ برده اند بلکه آن قوت را با هر که تعلق صحیح بہ آن حضرت
 میدارد علی قدر مرتبہ سپرده اند در نتیجہ تعلق و محبت کہ با حضرت اقدس باشد
 حق تعالی باران علوم حقہ بر دل او می بارد.

دیرین وقت این جماعت از فیض یافتگان حضرت اقدس بسیار نفوس متبرکہ
 میبارد کہ بفضل الہی در شرح مطالب قرآن زبان ایشان در افشانیہا میکند و بیانیہ
 ایشان تاثیرے میبارد کہ رشتہائے اوہام و ظنون فاسدہ و شکوک و شبہات طائلہ
 را قطع می نماید قرآن مجید کہ برائے مردم لقافہ سربمہر بود برائے ما کتابے است مبین
 صورت نمائے حق البقین مشکلات و معضلاتش برائے ما آسان است و رموز
 پنهانش بر ما عیان است۔ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل
 العظیم۔ بیچ خیالے یا ندہے یا اعتقادے نیست کہ خلاف اسلام باشد و ما آنرا
 بحول اللہ و قوتہ محض بہ تیغ قرآن پارہ پارہ نکرده باشیم۔ و بیچ آیتے نیست کہ برآں
 اعتراض قدیم و جدید بذریعہ بیچ علمے پیش کردہ آید و از وحی خفی الہی آگاہی یافتہ ما
 جوابش را از کلام الہی برنیاورده باشیم۔

الہام الہی و کشف صادقہ از جانب رب العزت صرف بر ذات حضرت اقدس

محدود و منحصر نبود بلکه با بسیا سے از زندگی یافتگان آن سرچشمه حیات حق تعالی انعام
 فرموده است و میفرماید: وخیله رویائے صالحه که بر وقت خود صورت و توقع یافته
 ایمان ایشان و ایمان احباب شان را تا زنگی می بخشد حق تعالی با ایشان تکلم می نماید و
 بر دل ایشان ابواب رضا مندی خود میکشاید. و راه خوشنودی خود با ایشان می نماید
 تا در رقتن بر راه تقوی مدد ییابند و دل ایشان قوت گیرد و حوصله شان ترقی پذیرد.
 در باب استجابت ادعیه و نصرت الهیه نیز فیض حضرت اقدس جاری است
 و در حیات پذیرفتگان آن چشمه آب حیوان این روح زندگی بخش ساری است.
 حضرت و اہب البرکات اکثر دعوات افراد این جماعت را نسبت دیگران بیشتر
 قبول میکند. و نصرت خود بر ایشان نازل می سازد و ہلاکت بر دشمنان ایشان می
 اندازد. و ابواب استجابت دعوات بر روی ایشان می کشاید و ثمرات محنت
 ایشان عطای فرماید. و ایشان را تہائی گزارد. و بر روی ایشان غیرت خود در کار
 می آرد. احوال حضرت اقدس ہر روز مردگان را زنده میگرد. و نہ صرف زنده میگرد بلکه
 روح زندگی بخش در ایشان میدمید تا دیگران را زنده کنند. این معجزہ بغیر از انبیاء
 کرام علیہم السلام کہ محبوبان الہی اند. دیگر کسی ظاہر نتواند کرد. و بالیقین این ہمہ
 فیض از درگاہ حضرت سید المرسلین محمد مصطفیٰ صلعم حاصل کرده بودند و کار و بار
 شان جملہ کار و بار نبی امی فدائہ ابی و امی بود. کما قال علیہ السلام: کل برکت
 من محمد صلی اللہ علیہ وسلم فتبارک من علم و تعلم.
 (الہام حضرت مسیح موعود)

نقطہ

بخیاں من میرسد کہ برائے اثبات صداقت حضرت مسیح موعود این دوازده
 دلائل کہ درج کتاب کرده ام کفایت میکند۔ و ہر کسے کہ بہ نیت دریافتن حق بر این
 دلائل غور و فکر نماید لاریب دروازہ حق البیقین بر روی او کشادہ گردد کہ حضرت اقدس
 مسیح ربانی و مامور یزدانی و مرسل حقانی بود۔ و نیز اینکه حالاً در انتظار بعثت مسیح دیگر
 بودن امر بیت فضول و سراسر غیر معقول و نرد عقلاناً مقبول۔ مرد عاقل را باید کہ محو
 تشنہ کمال برائے حصول ایمان بسوئے این سرچشمہ آب حیوان از سر قدم ساختہ
 بدود۔ و دریں سلک مرصع کہ دست مسیح موعود علیہ السلام ساخته است منسلک
 بودن را موجب صلاح و فلاح خود بشمرد۔

برائے آن مرد فہیم و دارائے عقل سلیم کہ خود را مسلمان میگوید یا ندکدام شہادت
 صادق از شہادت خدا و رسول زیادہ در کار است۔ چنانکہ در صد نگارش یافتہ۔ خدا
 و رسول خدا و دیگر انبیا کہ کلام ایشان محفوظ است بر صدق دعوی مسیح موعود شہادت
 ادا فرمودہ اند۔

عقل سلیم و فطرت مستقیم نیز تقاضا میکند کہ دریں زمانہ پر آشوب مصلحی می باید۔
 تا زنگ شکوک و اوهام از آئینہ خاطر مردم بزدايد۔ و تخیر صادق صلعم ہر علامتیکہ
 برائے مسیح موعود بیان فرمود است جملہ دریں دور حاضرہ چہرہ خود نمود است۔ خود جہا
 منبع برکات حضرت اقدس شاہد دعوی خود است۔ زیرا کہ آن دشمنان دین متین کہ برائے
 ایشان ضرورت مسیح موعود بود دریں جزو زمان در میدان دنیا موجود اند۔ و ہر رنگے کہ

شکست آن اعدائے ملت مقدّر بود از دست مسیح موعود صورت ظهور یافت - در
گروه مسلمانان مفاسد به حدی رسیدہ است کہ در حالت موجودہ بودن قرآن زیاد
از این صورت امکان ندارد و الحمد للہ کہ بذریعہ آن مامور خدا اصلاح آن نیز بطریق
احسن بوقوع انجامید -

حضرت و اہلب البرکات تعالی شانہ با ذات مسیح موعود در تمامت عمرشان
آن سلوک مرعی داشتہ کہ بارسولان و محبوبان خود میداشت - تا در ہر میدان علم فتح
بنام او افراشت و از ہر شر و فسادش نگاہداشت - و با معاندان و حاسدانہ ہماں
طریق مسلوک نمود کہ باعدائے مرسلان و ماموران ہمیشہ مناسب پنداشت - قانون
قدرت خود را نیز در خدمتش متعین داشت و زمین و آسمان را بر تائید و نصرتش
برگماشت - ابواب علوم القرآن بر رویش کشاد و ذرائع اشاعت آن نیز مہیاساختہ
پیشش نہاد - تا آنکہ کسانے کہ معدن علم و فضل دانستہ می شدند ہمہ را دعوت مقابله
داد - و ہیکس رو بر رویش نتوانست ایستاد - کلامش بر نگاہ عجاز غالب و فائق
آمد - و وعدہ لا یمسہ الا المظہرون - بر دعوی او شاہد صادق آمد - ابواب
غیب بر رویش گشود - و ہزار ہا امور غیبی اطلاعش نمودہ - تا بر وقت خود صورت
ظہور یافتہ موجب اظہار جلال الہی گردید - سنت الہی است کہ علام الغیوب بجز
رسولان خود ہیکس را بکثرت بر امور غیبیہ اطلاع نمی بخشد - و نخواہد بخشید -

آنکہ ہمہ عمر خود را در محبت خدا و رسول صرف نماید ہرگز او تعالی چنان محب صادق
را از در گاہ خود نمیراند - **هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ** - حضرت اقدس مثل
انبیایک جماعت مقدس بجہت اسلام کار کن پدید آورد کہ با خدا تعالی تعلق خاص

دارد۔ واورا منجانب اللہ قابلیت احیاء موتی و کثود امور روحانی عطا شدہ ہر یکے
 از ایشان بر دین خدا فدا و از علائق دنیا جدا است۔ جملہ بحیثیت اسلام غمخوار و از ماسوائے
 آن بیزار اند پس با وجود موجود بودن اینقدر شواہد قویہ دعوی مدعی صادق را قبول
 نہ کردن و برگشتہ او ایمان نیاوردن عند اللہ درست و پسندیدہ نیست۔ فی الحقیقت
 از آن مرد بالغ خود عالی ہمت کہ با اسلام و خیر الانام علیہ الصلوٰۃ والسلام محبت میدارد
 و بر مفاد نفس خود فوائد اسلام را مقدم می شناسد۔ ہرگز این توقع نمی توان داشت
 کہ بعد دیدن و شنیدن و ہمیدن اینچنین تفصیل و توضیح پنبہ در گوش کردہ خاموش
 نشیند۔ و چشم خود از دیدن صداقت بستہ از قبول امر حق تمہل گزیند۔ اگر این برایہن
 دلائل کہ من بیان کردہ ام صداقت مسیح موعود را ثابت نمی کنند پس من نمی دانم کہ باز آن
 کدام ادلہ و براہین است کہ بذریعہ آن نبوت انبیائے گذشتہ ثابت می شود۔ و آن
 کدام دلائل و براہین است کہ بواسطہ آن بر انبیاء ایمان توان آورد۔

بہ استثنائے رسول کریم صلعم اگر زیادہ ازیں بر صداقت نبوت سایر انبیاء
 دلائل یافتہ نمی شود بلکہ کم ازیں یافتہ می شود پس چہ سبب است کہ بر آہنا ایمان
 آوردہ شود و بر مسیح موعود آوردہ نہ شود۔ اگر ایمان آوردن موقوف بر آن سخنهاست
 کہ افسانہ از آوردن پدری شود بلکہ بتحقیق و تدقیق حرف حق را قبول داشتن ایمان است
 پس لا محالہ اثر و دامریکہ را تسلیم باید کرد یا ہمہ انبیاء را انکار باید کرد یا دعوی مسیح موعود
 را نیز قبول باید نمود۔ و اے شاہ ذی جاہ من از ذات آن فرمانروائے فہیم و ذکی امید
 دارم کہ طریق موخر الذکر را قبول نمایند و بر آن فرستادہ خدا ایمان بیارند کہ آن را خدا
 عزوجل برائے اظہار صداقت قرآن کریم و نبی رؤف و رحیم و غلبہ دین اسلام و سرکوبی

ادیان باطله و یاری مسلمانان درین جزو زمان مامور فرموده است ایمان بیایند زیرا
که رضائے خدائے بے همتا را قبول داشتن و بر راه او قدم برداشتن موجب برکات
لا تعد ولا تحصى است۔ و خلاف رضائے حق ایشاده شدن و از او امر حق روئے
بر تافتن هیچگاه بابرکت نمی یاشد۔

حالت اسلام درین وقت قابل رحم است و ممکن نیست که هر که بادیان خدا
مختبّر اسخ دارد دل او شاد تواند شد تا وقتی که سامان کامیاب شدن اسلام مهیا
نکند و تا وقتی که اسلام را از هر قسم خطرات محفوظ نه بیند۔ دشمنان دین در عداوت اسلام
از حد تجاوز کرده اند و در چشم ایشان هیچ حسن و خوبی اسلام نمودار نیست بلکه آن را از
سر تا پا مجموعه عیوب می شمارند و تقویم پارینه اش می انگارند و آنانکه خود را محبان اسلام
میگویند یا از اسلام رنجیده اند۔ یا حالت زار او را قابل توجه ندیده اند۔

اقرار اسلام بر زبان ایشان است لیکن از خلق فرودفتش خلاف امکان
است۔ عنان توجه شان بکلی بر اقبال دنیا موقوف است۔ و بسوئے سیاسیات
معطوف۔ اگر قطعه زمینی از دست بگذارند زمین را بر آسمان بردارند لیکن اگر هزارها
بلکه ملیونها مسلمانان از اسلام به مذہب عیسوی یا مذہب ہنود روئے ارادت آرند
ایشان پروائے آن ندارند بجهت حصول حطام دنیا و فراهم آوردن فدائیان جانبازان
کو تا ہی رواندارند۔ مگر برائے اشاعت دین از انجمله یک کس از دروازه خانه سر بر نمی آرد۔
اگر کسی منکر خلافت سلطان ترکی باشد تن ایشان را آتش فراگیرد لیکن اگر
کسی رسالت سید المرسلین را رو نماید رگ جمیت احدی در حرکت نمی آید۔ ہیہات
ہیہات این حالت بد روز افزون است و کار دین مسلمانان و اثر گوی۔

حالت هندوستان به اینجا رسیده است که تبلیغ در پیروان مذاهب باطله
 سخن دور از کار است. اگر کسی در رد آن حمله که مذاهب باطله بر اسلام می کنند
 مشغول می شود مسلمانان گلویش میگیرند که این کار نزدیک ایشان دور از مصلحت
 و بعبید از اقتضای روزگار است. الغرض اسلام گویا خس و خاشاک است که از
 صحن خانه ما رفته بیرون دروازها دور انداخته شده است. و نام اسلام را صرف برای
 حصول فوائد سیاسی باقی نگه داشته اند و پس برای دفع نمودن این حالت و نگهداشتن
 اسلام از این مصیبت محض یک سبیل باقی مانده است که حضرت مسیح موعود را قبول کرده و
 بدامنش خود را وابسته آید زیرا که بغیر سائیه دامن طفتش هیچ راه ترقی کشفاده نیست
 حالا جهاد تیغ و سنان ما دامیکه بنائے ایمان استوار نه گردد و مفهوم صحیح اسلام آشکارا
 نگردد سودی ندارد دست همکنان مقتضی بجل اند نشود سعی در ترقی مسلمانان هیچ بهبودی
 ندارد بلکه اصلاً باب ترقی بر روی ایشان نکشاید و سامان رفاه پدیدار نیاید.

تاریخ نگاران یورپ بر ذات اطهر و اقدس رسول کریم روح فداه اعتراض میکنند
 که نعوذ بالله من ذلک اشاعت اسلام بر و حسام بے نیام کرده است ورنه دلائل
 مؤثره که دلها را بخود در کشد موجود نبود. آه! اقوال و افعال مسلمانان نیز تا بید سخن
 ایشان می نمود. اکنون رب العزت میخواهد که آن اعتراض را از نبی کریم خود صلعم دور کند
 بنا بر این از آتشش یکے را مسیح موعود ساخته فرستاد است تا به شمشیر دلائل و براین
 عالم را مسخر کرده اسلام را بر ادیان باطله غلبه دهد تا بر هر مخالف و موافق ظاهر و باطن
 گردد که هر کایک خادم به اتمام رساند سید بوجه احسن آنرا سرانجام رساندن می تواند
 حاله بجز این راه راهی دیگر برای اعانت اسلام نیست. خدایتعالی میخواهد که دشمنان

رسول کریم صلعم را در غلامی و حکم برادری رسول کریم صلعم در آورد. و طریق آن صرف یک همین است که آن اسلام درست و راست را که حضرت مسیح موعود علیه السلام آورده است به آن صحیح طریقی که حضرت ایشان تلقین فرموده اند به آن ایمان خالص که حضرت در دلهای پیدانموده پیش روی جهاتیان گذاشته آید تا راه گم کردگان بادیه ضلالت را بشهرستان هدایت آورده شود. اگر مشیت ایزدی تقاضای کرد که بذریعہ دیگر اسلام را ترقی و غلبه دهد پس همه راههای ماسبق را مسدود می نمود. و جمله آلات حرب و ادوات ضرب مخترعات این زمانه در دست مسلمانان می بود. بلکه موجد آن تمام اسباب و سامان های جنگی ایشان می بودند نه دانیان یورپ و امریکا. و ظاهر است که در این زمانه بجای ایجاد نمودن آن آلات و ادوات مسلمانان علم استعمال آن اشیا نیز نمی دارند و این عدم آگاهی مسلمانان دلیل است قوی که خدایتعالی بذریعہ جهاد بالسیف اسلام را قوی کردن اراده ندارد. بلکه میخواهد که با دلائل نیر و براین مؤثره رعب اسلام در دل عالم بیندازد و مذاهب باطله را مغلوب سازد.

پس از مسیح موعود دو رایتادون سده بلند در راه ترقی اسلام بنیاد نهادن و دشمنان دین را موقع حمله دادن است که بر رسول کریم حمله میکنند و بر عزت و ناموسش طعنهای نمایند که تحمل آن هیچ مسلمانی غیر تمند را یا ران نیست و دیدن و شنیدن آن یک مرد با ایمان را گوارا نیست. رسول کریم قرصه عینی بک یا رسول الله فرمود است که آن امت چگونہ هلاک تواند شد که از یک طرفش جمال من چهره کشود و از طرف دیگرش مسیح موعود روی خود خواهد نمود. از این حدیث شریف و پیش خبری بنیفت ظاهرو باهر میشود که ایمان همان جو امر محفوظ تواند بود که در میان این هر دو رکن رکن اقامت خواهد نمود پس بعد نزول مسیح موعود

ہر کس کہ بروے ایمان نمی آرد خدایتعالیٰ اور در حفاظت خود نمی دارد۔ و ہر کہ در راسخ مزاحمت
ورزد در حقیقت دشمن اسلام است۔ و ترقی اسلام پسند نمی آید۔ ورنہ در اقامت آن رکن
متین کہ سقف اسلام بہ آن محفوظ میتواند بود چگونه مزاحمت تواند نمود۔
انجینیں شخصے کہ بزیر شمشیر قہر الہی بایستاد کاش کہ مادرش نمی زاد۔ خاک بودے تا این
روز بدش رونہ نمودے۔

اے بادشاہ بلند پایے گاہ اخیلے وعدہ اے خداوندی بالبعثت مسیح موعود و ابستہ
است۔ بذریعہ آن اسلام رازندگی نو دادہ خواهد شد۔ بچنانکہ درختے بہ بارانے کہ بروقت خود
بیارد و ثمر نیکو بیارمی آرد اسلام از بعثتش شادابی پذیرد و ہر کہ بروے ایمان آرد زندگی نو
از سر گیرد۔ خدائے غیور تا دیر صبر نمود مگر ازیں پس خاموش نخواہد بود۔ و زیادہ ازیں مہلت
نخواہد داد کہ بندہ ضعیف را باوے شریک و انباز انگاشتنہ آید و فرزندش ساختہ
بالائے آسمان بردہ۔ زندہ کن مردہ۔ و خلق کنندہ جسم و جان پنداشتنہ آید۔

بلے مہربان است مگر غیور نیز۔ از دیر باز انتظار کرد کہ کدام وقت مسلمانان بجا
کلام پاکش رو آرند۔ مگر افسوس کہ مسلمانان کلام پاکش را پس پشت انداختند۔ ایشان بجا
لغویات دیگر مشغول گشتند و قدر کلام خدا نکرند و این آیت از ذہن شاں فراموش شد کہ
یاد ب ان قومی اتخذوا هذا القرآن مہجوراً پس خدا نیز از ایشان روئے
بگردانید۔ حالاً چارہ غیر ازیں نیست کہ دست در دست مسیح محمدی دادہ اعتراف قصور خود
نمایند و در ریفقہ اطاعت او در آیند۔ تا دامن این مسیحا بگیرند و اقرار نکنند کہ در آیندہ از
کتاب خدا روئے نگردانند و تلافی مافات کنند۔ لاریب حق تعالیٰ روئے بہ ایشان نخواہد آورد۔
آہ۔ آہ۔ مردمان دُنیا بدُنیا گرویدند و با خدا محبت نورزیدند۔ خدا نیز از ایشان دُنیا

را باز گرفت و در ذلت مبتلا نمود. خود را مسلمان گفته محبوب خدا را زیر زمین سپردند و عیسی
 ابن مریم را زنده بر فلک بردند. خدایزایشان را بازین برابر کرد و عیسیایان را
 بر سر حکمران ساخت. این حالت ظاهری مسلمانان مبتدل خواهد شد تا اعتقاد بطن
 خود را درست نه کنند. تدابیر ظاهری امروز سووے ندهد چرا که این همه تنباهی نتیجه غضب
 الهی است تا مسلمانان با خدا صلح نکنند روز بروز ذلیل تر شده خواهند رفت پس
 مبارک است آنکه برائے صلح و رضا جوئی خدایمی دود تا از ذلتها نگاه داشته شود و
 نصرت خداوندی باوے بیش از پیش دست خدا در جمله کارهایش از دستش پیش بود
 اے بادشاه ذی جاه! بعثت مسیح موعود کار سرسری نیست بلکه یک امر عظیم و
 واقعه فخم است. مسیح موعود آن کسے است که رسول اکرم صلم بوسے سلام فرستاده است
 و فرموده که اگر به صعوبتهائے بسیار تا خدمت وے رسیدن ممکن باشد باز هم مسلمانان
 را قدم بمنزل گاهش باید نهاد. درباره بعثت یافتن او در تمام مذاهب دنیا پیش خبری
 یافته می شود. و هیچ نبی نگذشت است که نسبت تشریف آوری وے اطلاعی نداده است
 پس برائے کسیکه هر نبی از انبیا خبر و داد است و امت هر نبی چشم بر راهش نهاده چه قدر
 عظیم الشان و رفیع المکان خواهد بود. و چه قدر مبارک است آن بیدار بخت که زمان او
 را یافته بسوئے او بشتابد. و از برکاتش بهره دریابد.

اے بادشاه بلند پای گاه! مسلمان و ماموران الهی هر روز نغمی آیند علی الخصوص
 انجینین مسل عظیم الشان که مسیح موعود است. از طرف رسول کریم صله الله علیه و سلم برائے
 احدی اینقدر بشارت مروئی نیستند چیزے که برائے مسیح موعود مروی اند. پس بار اینتر
 ازین برتر آید دیگر انسانے را امید نباید داشت. زیرا که او برائے امت محمدیه علم خاتم الخلفاء

برافراشته است. بعد از وی حالا انتظار زمانه قیامت باید کشید. پس یک روز از روزهای
 زمانه اش را آن تاثیر است که دنیا و مافیها در جنب آن حقیر است. آن مرد خدا خیل خوش
 نصیب است که قدر چنین بزرگوار گاه دارد و بر سر ایمان آورده خوشنودی خدا بدست آورد.
 زیرا که این چنین فرد کامل مقصد آفرینش خود را حاصل نمود و حق تعالی بر سر راز عبودیت کشود.
 ای پادشاه عالیجاه! چون مامور از جانب جناب احدیت می آید جماعت او بر
 یک حالت نمی ماند. از غربا و مساکین آغاز میگردد تا پادشاهان و سلاطین ترقی پذیرد. و میر بازو
 آن وقت می رسد که جماعت پیروانش بر ممالک و زمین متصرف شود. پس این حال همیشه
 نخواهد ماند که جماعت ما جماعت غربا و مساکین باشد. بلکه هر شب دو چند و هر روز چهار چند
 ترقی می پذیرد. طاقتهای جمله پادشاهان و زمین متحد شده رفتار ترقیش مسدود نتواند
 نمود. آن روز قریب است که این جماعت تمام ملل و نحل را قلمه خود نماید و از جمله مذاهب
 سبقت رباید چنانکه الهام حضرت اقدس است و جاعل الذین اتبعوك فوق الذین
 كفروا الى يوم القيامة یعنی تبعان ترا بر منکران تو تا قیامت فوقیت خواهم داد. و نیز
 خدا تعالی با حضرت ایشان فرموده است که "خدا تعالی آن کسان را که در بیعت تو داخل
 نباشند همواره کم خواهد کرد. و چنین خواهد بود که پادشاهان جهان از این جماعت باشند. و این
 گروه مغلوب نگردد. بلکه همیشه غالب ماند و هرگز مفتوح نباشند بلکه فاتح باشند. چنانچه
 الهام حضرت اقدس است که سلاطین زمان از پوشاک تو برکت جویند مگر هر کاه را وقت
 می باشد که در وقت یک انسان را وارث عزت می سازد و وقت می آید که همان کار
 پیشین بر سر نیز رود. کسانیکه در صدر اسلام سبقت ورزیدند. تا این زمان در آن
 امت محومه همیده می شوند. اما کسانیکه بعد از آن در وقت غلبه اسلام ایمان آوردند

تعدادشان از شمار افزون است و لیکن نامهایشان نامعلوم است پس هر کس که در این وقت
 که این جماعت نظر بظاهر حالت ضعیف و انستهمی شود ایمان آورده داخل شود نزد باری
 تعالی عز اسمہ در زمرہ السابقون الاولون نوشته شود و وارث انعام خاص گردد و منتهی
 در صفحات تاریخ ترقی اسلام به آب زرم رقوم شود و برکات عظیم شامل حالش بود اگر چه
 از وقت حال حاضر بسیار گذشت است مگر ابواب عزت هنوز گشاده است و سالان
 تقرب الی اللہ همیاء و آماده است.

همد آں بادشاه و الادستگاه را به این جانب متوجه می سازم که قدر این وقت
 بشناسند. رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا
 بر زبان رانده برین ندا که آنرا خود ذات رب العباد بلند کرد است بلیک اجابت گویند
 تا ذات مستجمع صفات آن شهریار کامگار مقبول بارگاه رب العزت گردد.
 من حرف راست بصدائے بلند میگویم که اکنون وصل خدا بیرون از دایره احمدیت
 ممکن نیست هر کس که بر دل خود نگاه کند معلوم نماید که در دلش بر خدا و سخنان خدا آنچنان
 وثوق نیست چنانکه بر امور قطعی و یقینی می باشد و نه در دل خود آن نور دریا بد که بغیر
 آن دیدار حق تعالی بیسر شدن محال است. این نور و این یقین و این وثوق بغیر از جماعت
 احمدیه در هیچ جماعتی یا گروهی یافته شدن دشوار است. زیرا که مشیت الهی بهمین است
 که کافران را بر یک مرکز جمع کند.

آیا هر که بر موت خود نظری دارد و بر چنین زندگانی خوش تواند بود که در دوری از خدا
 بسر شود. و در آن از انوار ربانی بهره نیابد. پس آن نور را حاصل کردن واجب است
 و بجانب آن یقین شافتن لازم که محض در سلسله احمدیت حاصل می شود و بغیر آن

زندگانی بے لطف و بے مزه است. بناءً علیہ بر دیگران سبقت بورزید تا در نسل آید
نام آن ذی جاه با ادب و احترام بر زبانها جاری بماند. و در هر زمانه بر اسم مبارک رحمت
فرستندگان رحمت فرستند.

لاریب متمسکان سلسله الهیه و مختصان جبل المیتین دین مبین از بس گرانبار میگروند
مگر بار ایشان باعث ریخ و ملال نمی باشد. کشاورز ثمره محنت خود بر سر کشد و از آن هیچ
تکلیف محسوس نمی کند. مادر که فرزند خود را در آغوش یا بر دوش می برد و از آن گرانی بخاطر
او نرسد. در دین خدا سعی کار کردن بر مومنان رنجی نرساند. بلکه مومن آن رنج را بایه صد
گنج می پندارد. پس از آن ذمه و اریهائی که از قبول حق بر انسان عاید می شود و لتنگ
نباید شد و احسان الهی را یاد کرده و عنایات سرور کائنات صلی الله علیه و سلم را پیش نظر
داشته بایر اسلام که برداشتن آن فرض هر مسلمان است بر دوش باید کشید. حق جل و علا آن
بادشاه را از فضل نا تنهایی خود برائے حکمرانی خلقی برداشت است مگر در کشیدن بار احکام
اسلام با دیگر افراد مسلمانان مساوی داشت است یعنی چنانکه خدمت اسلام بر دیگر
مسلمانان فرض است. همچنان بر او بادشاه هم فرض است. و چنانکه بر ماموران الهی
دیگران را ایمان آوردن واجب است بر ذات همایون صفات شهریار افغانستان
نیز واجب است. پس احکام باری تعالی را و آنچه او تعالی درین وقت بر کافه مسلمانان
انعام خود مبذول داشته بخود می تمام قبول باید نمود. و در سلسله که جناب الهی از فضل
نا تنهایی قائم کرده داخل شده از فیوضات و برکات که پاره از آن حصه از تمام ممالک
و دنیا گران قیمت و وسیع تر است حصه خود را حاصل باید نمود. جناب سرور عالم صلی الله
علیه و سلم فرمود است من فارق الجماعة شبرا فلیس منّا. پس از جماعتی که خدا تعالی

آنها برائے اصلاح عالم قائم کرده جدا ماندن مقام خوف است خصوصاً بجهت
 پادشاهان که برایشان ذمه داری به نسبت آحاد الناس دو بالا است اول از نفس خود
 شان و دیگر از رعایائے خود. خیلے از کم خردان در کار دیں ہم با فعال احوال
 پادشاهان نگران باشند کہ الناس علی دین ملوکهم. پس به نزدیک خدا تعالی
 ذمه دار رعایا پادشاهان می باشند. چون رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم کہ بان جهان
 قد ایش باور بجانب قیصر نامه خود فرستاد اورا بجانب ایں امر توبہ و انیدہ
 بر جلد قبول کردن حق ترغیب اودہ بودند و نوشتند کہ فان تولیت فعلیک اثم
 الارسیین. یعنی اگر دعوت اسلام را قبول نمئی. گناه مرزبانان آن زمین
 بر تو باشد.

پس اے شہر یار کامگار باید کہ سخن حق را قبول کرده اندر اودہ رعایائے خود
 سد مانعت را کہ اکنون در راه حائل است اندر اودہ کرم بردارند. تا گناه رعایا بذات
 شہر یار منضم نشود. بلکه از یکپہائے ایشان حصہ کثیر بذات والا عاید گردد. زیرا کہ
 ہر بادشاہیکہ انکار حق می کند برائے دیگران ہمو سترے مانع خیر میگردد و شرکای گناہ
 ایشان قرار دادہ می شود. و ہمچنان آن بادشاہ کہ حق را قبول می کند برائے دیگران
 راہ را کشادہ شرکای ثواب شان گردانیدہ می شود. دنیا روزے چند عاقبت کا
 با خداوند. معلوم نیست کہ مدت حیات چند است. آخر راہ رفتن در پیش است
 و پیش خدا تعالی ایستادن ناگزیر است. آنجا جز عقائد صحیحہ و اعمال صالحہ دیگر هیچ بکا
 نیاید. من کان یرجو لقاء ربہ فلیعمل عملاً صالحاً ولا یشرک بعبادۃ
 ربہ احدًا. امیر و فقیر و برنا و پیر از دنیا ہتی دست می روند. نہ بادشاہ با خود

چیزے برداست نہ فقیر پیشہ۔ رفیق طریق بغیر از ایمان صحیح کسے نیست۔ و
 زاد راہ بجز اعمال صالحہ چیزے نیست۔ بر مامور خدا ایمان بیاریہ تا در امان خدا
 در آئید و ندائے آسمانی و صدائے ربانی را قبول نمائید تا از سلامتی جاوید بہرہ یابید
 من آن حق را کہ از خدا تعالیٰ بر من بود۔ ادا کردم و پیغام خدا را بہ آن شہریار
 تاجدار رسانیدم۔ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمَرْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ تسلیم و
 عدم تسلیم و قبول و عدم قبول کار آن شہریار است۔ ہاں ایں امید ضرور میدارم
 کہ آن والا جاہ بر تحریر فقیر غور وافر بکار برند و چون آنرا مطابق قرآن و حدیث
 یابند۔ در ایمان آوردن بر مامور زمانہ دریغ ننمایند و خدا کند کہ سمجھنین باشد۔

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

مشرقی النخشب احمدی منشی مین

(محمد حسین کاتب احمدی تحریر نمود)

154

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران